کۆکردنەوەی ئۆسکارمان

توحفەی موزەفەرییە

پێشەکی و ساخکردنەوە و هێنانەسەر ڕێنووسی کوردی

هێمن موکریانی

توحفەی موزەفەریە

ناوی کتێب: توحفەی موزەفەریە
ساڵی چاپ: ٢٠١٤
تیراژ: ٢٠٠٠ دانە
چاپخانەی: هەولێر
نرخ: ٢٨ هەزار تمەن
نرخی هەردوو بەرگ: ٨٠ هەزار تمەن

توحفەی موزەفەرییە

کۆکردنەوەی

ئۆسکارمان

پێشەکی و ساخکردنەوە و هێنانەسەر ڕێنووسی کوردی
هێمن موکریانی

ناوەرۆک

پێشەکی

پاش برانەوەی شەڕی یەکەمی جیهانی، پاش ئەو هەموو کوشتار و تالآن و بڕۆیە، پاش ئـــەو هەمـــوو قاتوقڕە و پاش ئەو هەموو کوێـــرەوەری و دەرد و داخە کە لە هەموو لایەک تووشی نەتەوەکەمان هات، هێشتا فۆلکۆری ئەدەبی کوردی لە کوردستان برەوی هەر مابوو و نرخی بۆ دادەنرا.

وەبیرم دێ ئەو ســـەردەمە کە من منداڵێکی ســـەر بە کۆچکە و دیوەخاننشین بووم و هێشتا شوێنەواری شەڕ و گرانی و هەژاری و نەداری لە وڵاتەکەمان هەر مابوو، لە ناوچەی موکریـــان هەر ئاغایەک دانگە مڵکێک، کۆنـــە دیوەخانێک، قوڵە بارگینێک، کەچە زینێک، پیرە تاژییکی هەبایە، خۆشـــخوانێکی ڕادەگرت کە شـــەوانە لە دیوەخان بەیت و باوی بۆ بڵێ؛ لە وەختی نووســـتندا حیکایەتی بۆ بکا؛ لە شـــاییدا داوەت و ڕەشبەڵەکی بۆ بگێڕێ؛ لە ســـەنگەردا تانووتی لێبدا. لە ڕاودا لەسەر تەماڵ پایزە و ئازیزەی بۆ بڵێ؛ فڕان باوێتە دژمنی و بەندان بەدۆستی هەڵبڵێ و تەنانەت لە پاش مردنی شینی بۆ بگێڕێ.

تا ئاغا دەســـترۆیوتر، تا دێ ئاوەدانتر و گەورەتر، تا دیوەخان بەبێنە بێنەتر، تا ئەسپ ڕەســـەنتر، تا زین و لغاو و ڕەخت و ڕێشـــمە پەرداختر، تا تـــاژی چێتر و دەم گەرمتر بان خۆشخوانیش وەستاتر و شارەزاتر، نێر و پڕتر و کۆک و پۆشتەتر دەبوو.

دیارە خۆشـــخوان وەک هونەرمەندێک چاوی لێ نەدەکرا و ڕێزی لێ نەدەگیرا؛ بەڵام لە کوێخا و گزیر و سەرکار و پاکار و بابنۆکەر و غوڵام و چاپەز و بەردەست، ماقوڵتر بوو.

هەقی بوو لە دیوەخان لەســـەر چۆک دابنیشێ. خەنجەر بچەقێنێ و ئانیشکی وێبدا و جا گوتن بڵێ. خۆشـــخوان لە حوزووری ئاغا نانی دەخوارد و دەگەڵ مام میرزا لەســـەر یەک سینی دادەنیشت و بەرماوخۆر نەبوو.

خۆشـــخوان بەکوڕی ماڵێ حیساب بوو. دەیتوانی بچێتە ئەندەروون؛ لە ژووری نوستندا حیکایەت بۆ ئاغا بڵێ تا خەو دەیباتەوە. خۆشـــخوان تەنانەت گۆرانی و بەیت و باوی بۆ ئاغاژن و خێزانی ئاغا دەگوت. چونکە خۆشخوانەکان زۆربەیان دڵتەڕ و قسەخۆش و دڵپاک بوون، خەڵک خۆشیان دەویستن.

خۆشخوان لە دێدا هەر ناحەزێکی هەبوو؛ ئەویش مەلای گوند بوو. کەم وابوو دانوویان پێکەو بکوڵێ. مەلا وشـــکەکان خۆشخوانە دڵتەڕەکانیان خۆش نەدەویست. ناویان نابوون چـــاوەش. بە چاوی ســـووک چاویان لێ دەکردن، تا مەلا تەشـــریفی لە دیوەخان بووبایە خۆشخوان دەبوو قرۆقاپ دانیشێ و متەقێ نەکا. خۆشخوانەکان لەبەر مامۆستایان دانەدەنواند و ئەوانیش بەچەکی خۆیان، بەچەکی زمان، بەچەکی شیعر- بە گژیاندا دەچوونەوە و فریان پێ دادەدان و بەیت و باڵۆرەیان بۆ ڕێک دەخستن و لاسایان دەکردنەوە.

دیـــارە مـــەلای وەک خانی و حاجی قادرمان بـــوون کە نرخی ســـامانی نەتەوایەتیی کوردیان زانیوە و ڕێزیان لە شایەر و خۆشخوانەکان گرتووە؛ بەڵام، بەگوڵێکی بەهار نایە؛ ئەگـــەر مەلا و فەقێیەکانی زوومان نرخی هونەریان زانیبا و لەباتی ســـوڵتان جومجومە و ئیسماعیلنامە، هەر یەکی بەیتێک، لاوکێک، حەیرانێک و گەلۆیەکیان نوسیباوە، ئێستا کار لە جێیەکی دیکە دەبوو و ســـامانی نەتەوایەتیمان دەگەیشـــتە پلەیەکیتر و فەرهەنگێکی دەوڵەمەندتر و گەورەترمان پێکەوە دەنا.

لە مزگەوتی گوندیش شـــەوانی زســـتان پاش نوێژی خەوتنان، ئەو شایەرانەی کە هەر بۆ دڵی خۆیان دەیانگوت و خۆشـــخوانیی ئاغایان لە کن کەمایەســـی بوو، یا ئەو شاگردە لاوانەی هێشـــتا ڕووی مەجلیســـیان نەبوو، بۆ کوڕ و کاڵان و بۆ پیرانی دڵتەڕ دیانگوت تا شـــەو ڕادەشـــکا و خەو لابەلای دەکردن. ئەوانە پاداشیان تەنیا ڕەحمەت لە دایک و بابت یا دەمخۆش بوو. بلوێرژەنگێو و نایەژەنی واش هەبوون کە ئاهەنگی ڕەســـەنی ئەو بەیت و بەندوباوانەیان دەزانی و بۆیان دەگێڕانەوە.

لەشـــارەکانیش شـــەوانە خەڵک لە قاوەخانە کۆدەبوونەوە و تا شـــەو درەنگ دەبوو، بەیتبێژ و حیکایەتخوان دەیخافڵاندن. قاوەچی ئەو هونەرمەندانەی بەکرێ دەگرت بۆ ئەوەی قاوەخانەکەی ڕمێن پەیدا بکا.

شایەری گەڕۆکیش هەبوون کە بەهار و هاوین و بەشێکی پایز، خەریکی کار و کاسبی و جووت و گا بوون. کە شەو درێژ دەبوون و کاری مەزرایە کەم دەبوو، وێ دەکەوتن و بە ماڵە ئاغایاندا دەگەڕان و لەهەر ماڵێک چەند ڕۆژێک دەمانەوە و کۆڕی بەزمیان دەڕازاندەوە و شاباش خەڵاتی باشیان دەستاند. باشترین شایەر ئەوانە بوون. تەنانەت سنووریشیان دەپەڕاند و گەرمێن و کوێستانیان دەکرد. من بۆ خۆم چەند کەس لەو مامۆستا گەورانەم دیبوون و هونەر نواندنی وانم وەبیر دێ. ئەوی بیانناسم و گوێم لەدەنگیان بووبێ و بە هۆنەرمەندم زانیبن، ئەوانە بوون: مەجیدە گرۆێ، دەرویش سەرڕاو، هاجیلەی ئیندرقاشی، سەید عەوڵای سەید مینەی، عەزیزە خڕە، حەمەدی ئاغای، وسێن کەنیلە، هەباسە خڕە، شەریفی مام سەعیدی و وسێن زارخوار؛ ڕەنگ بێ ئێستاش لەوانە هێندێکیان مابن.

سەرەژنی واش هەبوون کە لە وختی ئاساییدا بەیت و حەیرابیان بۆ مەجلیسی ژنان دەگوت و لە شینگایان بەئاهنگێکی زۆر پڕسۆز بەمردوویان هەڵدەگوت. قەتم دەنگی خۆش و ئاهەنگی پڕسۆز و جۆشی فاتەڕەشی لاچینی و ژنی ئاغای لەبیر ناچێتەوە. زۆر منداڵ بووم کچێک لە دێیەکەی ئێمە جوانەمەرگ ببوو و ئەو فاتەڕەشە بەدەنگێکی زوڵاڵ و ئاسمانی پێی هەڵدەگوت؛ ئێستاش ئەو بەندەم هەر لە گوێدا دەزرینگێتەوە کە دەیگوت:

هەی مەکە، ڕۆڵە مەکە بابان وێرانم مەکە،

خەڵکی بەتاڵانی دەچۆوە، مەڕە، بەرانە، بەختەیە، شەکە،

ئەمنی مل بەکوێن بەتاڵانم دەچۆوە، گەردنی زەرد و بەژنی باریک و ڕووی بەخاڵ و دوو چاوی دە بەڵەکە.»

مەینێج حەیران و زڵەخا چوختیش، دوو ژنی بێباک بوون کە دەفەیان لێ دەدا و گۆرانیی داوەتیان دەگوت و شایەری شایی بوون و هیچ لە پیاوەکانی ئاواڵیان نەدەمانەوە؛ بەتایبەتی مەنیج کە خەڵکی سابڵاخ و لە خێزانێکی دەوڵەمەند و بەناوبانگ بوو و بۆ خاتری هونەرەکەی دەستی لە خزمەکانی هەڵگرتبوو.

ئەوانەی تەمەنیان زیاتر بوو و پێش شەڕیان وەبیر دەهات، دەیانگوت: «جا ئێوە چتان دیوە؟ ئەو شەڕ و کوشتارە، ئەو قاتوقڕە، ئەو هەڵات هەڵاتە، شایەر و خۆشخوانی لە موکریان بڕێ». ڕاستیشیان دەکرد؛ چونکە چوار ساڵی تەواو لەو مەڵبەندەدا ئاگری شەڕ لە نێوان ڕووسیای تەزاری و عوسمانیدا ئایساوە و گەلی کوردی لێقەوماویش ئاوردووی ئەو ئاگرە ماڵوێرانکەرە بووە.

خوالێخۆشبوو میرزا ئەحمەدی ڕەئیس، جارێک بۆی گێڕامەوە و گوتی: «ڕۆژێکی ساردی

زســتانێ بوو. نوا به‌فرێکی ئه‌ستوور باریبوو. سوارێکی زۆری ڕووسان له‌ میاندواوه‌وه‌ هات به‌ره‌و سابلاخ. تورکه‌کان ڕایان کرد. میرزا فه‌تاحی قازی تا شه‌هید کرا له‌ به‌ریان دامه‌زرا و نه‌یهێشت بێن ده‌ شاره‌وه‌ و زۆری لێ کوشتن. که‌ ئه‌و شه‌هید کرا، که‌س خۆی ڕانه‌گرت. ســالْدات ڕژانه‌ نێو شـــار. چه‌ند ڕۆژ فه‌رمانی قه‌تلْوعامنیـــان دا؛ هه‌رچی وه‌به‌ریان هاتبا به‌شیر سه‌ریان ده‌په‌ڕاند. پاشان ئه‌مانیان دا. من چونکه‌ ڕووسیم ده‌زانی و ناسیاوم هه‌بوو و هاتوچۆی ڕووســـیام کردبوو، له‌ کوشـــتن ڕزگاریم هات و حوکمیان لێ کردم که‌لاکه‌کان بنێژم. به‌ئه‌ژمار که‌لاکی شه‌ش هه‌زار ژن و پیاو و منداڵم شارده‌وه‌؛ جگه‌ له‌وه‌ی وه‌بن به‌فر که‌وتبوون و له‌ که‌لێن و قوژبناندا نه‌دۆزرانه‌وه‌ و ســـه‌گ و گورگ خواردنی» . ئه‌وه‌ ژماره‌ی کوژراوه‌کانی جارێکی؛ زۆر جاری دیکه‌ و زۆر شار و دێی تر قه‌تلْوعام کراون.

گرانیی پاش شـــه‌ڕیش یه‌کجار سه‌خت و به‌سام بووه‌؛ به‌ڕاستی پیاو پیاوی خواردووه‌. له‌برسان مردووی ئه‌و گرانییه‌ له‌ حیساب نایه‌. تا ئه‌م دواییانه‌ش پیره‌ پیاوه‌کانی سابلاخ ده‌یانگوت ژماره‌ی دانیشـــتوانی شـــاری مه‌هاباد ناگه‌یه‌نێته‌وه‌ ژماره‌ی دانیشـــتوانی پێش شـــه‌ڕی یه‌که‌می شـــاری ســـابلاخ. جا که‌ وابوو؛ هه‌قیان بوو ئه‌وانه‌ی به‌ئێمه‌یان ده‌گوت: «ئێوه‌ چتان دیوه‌؟»».

په‌یدا بوونی گه‌رامافۆن له‌ قاوه‌خانه‌ی شـــار و دیوه‌خانی ئاغا، جێی به‌خۆشخوانه‌کان لێژ کرد. گۆشه‌ی مزگه‌وتی دێ و زه‌ماوه‌ند و شاییی دێهات نه‌بێ، چیان به‌ده‌سته‌وه‌ نه‌ما. هونه‌رمه‌نده‌ گه‌وره‌کان لانه‌واز و بێ ئه‌نوا مانه‌وه‌؛ چونکه‌ زۆربه‌یان پشتڕه‌ق و ده‌سته‌وستان بوون، تووشـــی نه‌داری و هه‌ژاری و ســـه‌رگه‌ردانی و په‌رێشانی هاتن. هه‌ر یه‌که‌ ده‌ریایه‌ک هونه‌ریان ده‌گه‌ڵ خۆیان برده‌ بن گڵ. شـــاگرده‌ لاوه‌کان ده‌ســـتیان له‌ فێربوون هه‌ڵگرت. وه‌دووی کار و کاسبی و ژیان که‌وتن.

پـــاش په‌یدابوونی ڕادیۆی باتری لـــه‌ لادێ، فۆلکلۆری ئه‌ده‌بی کوردی به‌جارێک که‌وته‌ مه‌ترسییه‌وه‌. ڕووناکبیرانی کورد هه‌ستیان به‌و مه‌ترسییه‌ کرد. لاوانی زانا و وریا، ده‌ستیان بـــه‌کار کرد و که‌وتنه‌ کۆکردنـــه‌وه‌ی به‌یت و باوی کوردی. هه‌رچه‌نـــد ئیمکانی ئه‌و کاره‌ لـــه‌ کوردســـتانی ئێران زۆر که‌مـــه‌ و جارجاریش ده‌بێته‌ هۆی ده‌ردی ســـه‌ر. به‌ڵام چه‌ند که‌سی خوێنده‌وار و ڕووناکبیر تا ڕاده‌یه‌کی باش له‌و کاره‌دا سه‌رکه‌وتن. کاک (عوبه‌یدوڵلا ئه‌یووبیان) کاک قادری فه‌تاحی قازی و دکتۆر که‌یوان پووری موکری هه‌ر یه‌که‌ به‌شبه‌حاڵی خۆیان، به‌رهه‌می باشیان له‌ فه‌وتان و نه‌مان ڕزگار کردووه‌. به‌تایبه‌تی کاک قادری فه‌تاحی قازی کارێکی زۆر به‌جێی کردووه‌ و به‌ســـه‌رهاتی کورتی گه‌لێک له‌شایه‌ر و خۆشخوانه‌کانی کۆکردۆته‌وه‌ و له‌ سه‌ره‌تای به‌یتی مێر و وه‌فادا به‌ فارسی نووسیویه‌تی. به‌ڕاستی خزمه‌تی

ئەو زانایانە زۆر جێگای شانازییە.

لەمێژسـال بوو بیسـتبووم زانایەکی ئاڵمانی بەناوی ئۆسـکارمان، لە سەرەتای ئەم چەرخـەدا هاتۆتە سـابلاخ و هێندێک بەیت و بەندی کـوردی بەیارمەتی دوکتۆر جەوادی قـازی ـ کە ئەودەمـی مەلایەکی لاو بووە ـ کۆکردۆتەوە و بەختێکی لاتینی تایبەتی چاپی کردوون.

بەداخەوە هەرچی تێکۆشـام ئەو کتێبەم وەگیر نەکەوت؛ دەترسام ئەو ئاواتەی بەرمە بن گڵ. تا لە ساڵی ١٩٧٤ دا لە کتێبخانەی دەوڵەمەندی کۆڕی زانیاری کورددا ئەو کتێبەم دۆزییەوە. لەپیشدا بەزەحمەت خەتەکەم بۆ دەخوێندراوە. پاش ئەوەی لێی ڕاهاتم، تەماشام کرد کتێبێکی یەکجار بەنرخ و بێ وێنەیە. لەبەر ئەوەی پێشـنیارم بەکۆڕی زانیاری کوردی کرد ئەم کتێبە بخاتەوە سـەر ڕێنوسی ئێستای کوردی؛ تا هەموو کەس بتوانێ کەڵکی لێ وەربگـرێ. کۆڕ پێشـنیارەکەی قبووڵ کردم و بڕیارم داوە هەموو هێـز و توانای خۆم بۆ خزمەتـی فەرهەنگ و ئەدەبـی کوردی تەرخان بکەم ـ وازم نەهێنـا و ئەو ئەرکە دژوارەم وەئەسـتۆی خۆم گرت. هەرچەند کاری ئەدەبیی دیکەشـم هەبوون، وازم لێهێنان و چەند کاری نیوە تەواوم لەولای دانان و خەریکی جێبەجێکردنی ئەم ئەرکە بووم. پاش ئەوەی ئەم تێکستانە سێ چوار جار سەرلەبەر خوێندنەوە، تێ گەیشتم کە شێوەی ئەم تێکستانە هەر ئەو شێوەیە کە من بە منداڵی و ساوایی زمانم پێ پشکوتووە و زۆربەیانم زۆر جار گوێ لێ بوون و لە سەرانسـەری ئەم کتێبە بەنرخەدا تووشی کەم وشەی وا هاتم کە مانای نەزانم. لە کاتی خوێندنەوە و لێکۆڵینەوەی تێکستەکاندا ئەگەر تێگیراوییەکەم دەبوو، دەچوومە کن دۆسـتێکی زانام و پێکەوە گیروگرفتەکەمان ڕەها دەکرد. تەنیا کۆسپێک کەمێکی خەریک کردم، ئەویش هەڵەنووسـی ئۆسکارمان بوو. لەو تێکستانەدا زۆر جار پیتی (ش) و (ژ) و (س) و (ز) و (د) و (ت) و (ح) و (ع) تێکەڵ بوون. بیرم کردەوە دەبێ ئەو هەڵانە وەک چۆن نووسـراون شکڵنووسـی بکەم یا ڕاستیان بکەمەوە؛ پاش ماوەیەکی درێژ هاتمە سەر ئەوە ڕاستیان بکەمەوە و بەچەند دەلیل ئەو کارەم کرد:

١ـ ئەگەر ڕاستم نەکردبانەوە کەس سوودی لێ وەرنەدەگرتن. مەگەر کەسێک کە زۆرباش کوردیی زانیبا و شارەزای شێوەی موکریانی بووبا.

٢ـ ئۆسکارمان بۆخۆی چەند تێکستی بەخەتی فارسی چاپ کردوون و لەواندا ئەم هەڵانە وەبەرچاو ناکەون.

٣ـ پرسـم بە دوو مامۆستای شارەزای شێوەی موکریانی کرد ـ کە هەم لە من بەتەمەنتر

بوون و هەم زانا و کارامەتر ـ ئەوانیش قۆڵیان کێشا بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەکان.

٤ـ تێکستی دمدم ـ کە کاک عەزیزی ئێبراهیمی بەناتەواوی هێناویەتییە سەر ڕێنووسی کوردی بەتەواوی هانی دام کە هەڵەکان ڕاســت بکەمەوە؛ چونکە بەداخەوە هینەکەی ئەو سەر لە خوێنەر دەشێوێنێ و مەعلووم بوو ئەم ئەمانەتەی ئەو لاوە زۆر بەجێ نەبووە.

٥ـ کاک (عوبەیدڵڵا ئەیووبیان) کە چەند ساڵ لەمەوبەر بەیتی مەم و زینی لەو کتێبە هێناوەتەدەر و بە فارسیی تەرجەمەی کردووە. تووشی ئەم هەڵە نەبووە و هەموو وشەکانی ڕاست نووسیون.

٦ـ من خۆم موکریانیم و تەمەنیشم لە پەنجا ساڵ تێ پەڕیوە. ئوسکارمانیش حەفتا و چەند ساڵ لەوەی پێش لە سابلاخ بووە و میرزا جەواد و ڕەحمان بەکر ئەم چیرۆکە و بەیت و وردە مەقامانەیان بۆ گوتووە؛ ئەوپەڕی ٢٠ ســاڵ پێش زمان پشکووتن و فامکردنەوەی من. هیچ جێی بڕوا نییە بە (٢٠) ساڵ زمانێک ئەوەندە بگۆڕێ. من لە موکریان زۆر پیری کۆنسالم دیون کە بێگومان تەمەنیان ئەگەر لە ڕەحمان بەکر زیاتر نەبووبێ کەمتر نەبووە. من زمانم لە کۆشی نەنکمدا پشکووتووە. نەنکم کچە کرمانجێکی خەڵکی دێی (قەباغکەندی) بوو کە زۆر لە دێی (حاجی حەســەن) نیزیکە؛ ڕەحمان بەکریش خەڵکی حاجی حەســەن بووە. نەنکم ٣٥ ســاڵ لەوێ پێش لە تەمەنی ٨٠ ســاڵیدا مرد. ڕەنگ بێ تەمەنی زۆر لە ڕەحمان بەکر کەمتر نەبووبێ. من قەت لە نەنکم نەبیست لەباتی (ڕۆژ) بڵێ (ڕۆش)، یان لەباتی (خۆش) بڵێ (خۆژ). کە وابوو ڕەحمان بەکر وشەکانی ڕاست گوتوون و ئوسکارمان بە هەڵەی وەرگرتوون. بەڵام با ئەوە بڵێم خەڵکی لادێی موکریان بەتایبەتی خەڵکی شامات و شارویران و چۆمی مەجیدخان هەمیشە (ح) و (ع) دەگۆڕن. تەنانەت خوێندەوارەکانیشیان لە قســەکردندا ئەو هەڵەیە دەکەن. لەبەر ئــەوە کە دڵنیام ڕەحمان بەکریش هەروا بووە، وشــەکان چۆن نووسرابوون شکلنووسم کردن. تەنانەت پێم ســەیرە کە جارجار دروست نووسراون.

ئــەم کتێبە بەنرخە بریتییە لە شــەش چیرۆک کە هەر یەکیــان عینوانی هەیە (خۆلا لە ســوڵتان مەحمــوودی گەورەترە)، ئەوانیتر عینوانیان نییــە و هەروەها ئەم بەیتانەی خوارەوە:

١ـ دمدم

٢ـ مەم و خەزاڵ

٣ـ لاس و خەزاڵ

٤- ناسر وماڵماڵ

٥- برایمۆک

٦- شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ

٧- مەحمەڵ و برایمی دەشتیان

٨- قۆچ عوسمان

٩- جوڵندی

١٠- خەزێم

١١- کاکەمیر و کاکەشێخ

١٢- لەشکری

١٣- قەر و گوڵەزەر

١٤- بەیتی زەمبیل فرۆش

١٥- بەیتی باپیر ئاغای بابی هەمزاغای مەنگوڕ

١٦- بەیتی عەبدوڕەحمان پاشای بەبە

١٧- بەیتی عەلی عاشق

١٨- مەم و زین

١٩- وردە مەقام

نوســـکارمان ســـەرەتایەکی درێژی بەزمانی ئاڵمانی بۆ ئەم کتێبە بەنرخە نووسیوە کە بەداخەوە تا ئێستا نەکراوە بە کوردی. سەرەتایەکی کورتیشی هەر بە ئاڵمانی بۆ نووسیوە کە لە لایەن مامۆستا دوکتۆر ناجی عەباس ئەندامی کارای کۆڕی زانیاری کوردەوە کراوەتە کوردی و پاش ئەم ســـەرەتایە چاپ کراوە. هەروەها سەرەتایەکی کورتیشی بەفارسییەکی زۆر زەق و گران بە ئینشای ناهەمواری دەرباری قاجاری بۆ نووسیوە کە ئەوا لە خوارەوە دیکەم بە کوردی.

***

دیباچە

لە خاوەنانی فام و زانسـت و یارانی تێگەیشـتن و وردبینی ون نییە کە بەشی زۆری پێشـکەوتن لە جیهانی زانسـت و ئەدەبیاتدا لە سـایەی چاودێری و یارمەتیی پادشـا پایەبەرزەکانە. بێ یارمەتیی ئەوان پێشـکەوتنی تەواو، لە جیهانی زانست و شارستانەتیدا زۆر بە سانایی نییە. هەروەک ئەو بەندەی دەرگای ئاسمانپایە (ئۆسکارمان) کە لە ساڵی ١٩٠١ ەوە تا سـاڵی ١٩٠٣ لەسـەر فەرمانی خاوەنشـکۆ ئیمپراتۆری دەوڵەتی ئاڵمان بۆ لێکۆڵینەوە لەسـەر ئەم زمانانەی کە ئێستاش خەڵکی مەڵبەندی ئێران قسەی پێ دەکەن و پەیوەندێکی تەواوی بەزمانەکانی کۆنی وەک فورسـی قەدیم و پەهلەویەوە هەیە. کە لە زەمانی پێشـدادییان و ساسانیاندا قسـەی پێکراوە بۆ ئەو وڵاتانە سەفەر بکەم و لەپاش جێبەجێکردنـی ئەرکی سەرشـانم، بەرهەمی زانیاریی خۆم بەعـەرز بگەیەنم. لە تەواوی ئەو دوو سـاڵ و نیو سەفەرەدا لە ژێر سێبەری یارمەتی خاوەن شکۆ (موزەفەرەدین شای قاجار)، شاهەنشای وڵاتەکانی ئێران - خوا ملک و پادشایەتی ڕاوەستاوبکا - و یاریدەرانی حاکمە بەدەسـەڵاتەکانی ئەم وڵاتانە، زۆر بە ئەمینی و بە ئاسـوودەیی لەنێو تیرەکان و عەشایری کورد و لوڕدا مامەوە، بۆ بەجێگەیاندنی فەرمان ئیمپراتۆر و خزمەت و مێژوو و ئیشتقاقی زمانەکان (linguistique).

بەختەوەرانـە ئـەم خزمەتە پیـرۆزەم بەجێ گەیانـد. چونکە ئـەم خزمەتە ئەنجام

نەدەدرا ئەگەر چاودێریی خاوەن شــکۆ شاهەنشای وڵاتەکانی ئێران نەبا، ئەوەتا بەرهەمی لێکۆڵینــەوەی خۆم کردە کتێبێک و بەناوی بەرزی پادشــا جەمجـا ڕازاندمەوە و ناوم نا (تحفــە مظفریە). لە خوێنەوارانــی بەڕێز تکا دەکەم ئەگەر کەموکورتێکی تێدا دەبینن لێم ببوورن.

ئۆسکارمان

لە شاری بەرلین، لە مانگی نوامبری ١٩٠٥

***

وا دیارە ئۆسکارمان حەزی زۆر لەوە بوو تا ڕادەیەک شارەزای مێژووی نەتەوەیی کورد بێ؛ لەبەر ئەوە زیاتر بەدوای بەیتە مێژووییەکاندا گەڕاوە. یەکەم چیرۆکی باســی قەڵای دمدم دەکا. هەرچەند ئەم چیرۆکە ئەفسانەیە؛ بەڵام دیسان نیشانەی تەئسیری کارەساتی دمدمە لەسەر بیروڕای خەڵک. هەروەها یەکەم بەیتی ئەم کتێبەش بەیتی دمدمە. ڕەنگ بێ کورد نەبێ کەم تا کورتێک ئاگای لە کارەســاتی دمدم نەبێ. کارەساتی دمدم ڕووداوێکی گەورەیە لە مێژووی نەتەوەی کورددا. بەیتبێژەکان ئەم ڕووداوەیان هەم بە شێوەی کرمانجی و هەم بە شێوەی موکری کردۆتە شیعر. ئەم بەیتەی ئۆسکارمان تۆماری کردووە، ڕەنگ بێ زۆر پاش ڕووداوەکە نەگوترابێ؛ چونکە ناوی هێندێک لە قارەمانانی شەڕ و کارەساتەکەی پاراستووە. بەیتێکی حەماسییە. شیعرەکانی سوار و جوانن و پڕ حەماسەن:

دمدمم بەردی لە نەزاری

لێیان دا تۆپی هەوشاری

حەوت شەو و ڕۆژان ئاور باری

خەبەر چوو لە بۆ هەوشاری

***

دمدمم بەردی لە بەردێ

لێی دەن بەتۆپی نەبەردی

تا ڕۆژی مەردی و نامەردی

شـــیعری زۆر پڕسۆزیشی تێدا هەن. شایەر لێرەدا لە زمانی ژنەکانی خانەوە باسی بێ ئاوی قەڵا دەکا و بزانن چەند پڕسۆزە:

خاتوونێک دێتە مەیدانێ
لە دڵی خانی دەدا تانێ
لێت حەرام بێ جێی کابانێ
ئاو نییە پێ بکەین شێلانێ

***

خاتوونێک دێ و دەبەزێ
ڕەببی خانە، مارت گەزێ
لێت ڕەش بوون سەر و کەزێ

لەم بەیتەدا خەیاڵی شـــاعیرانە بەســـەر واقعییەتی مێژووییدا زاڵە و شاعیر، یا باشتر بڵێم شـــایەر شـــتی وای لە بەیتەکەدا گونجاندووە، کە دەگەڵ ڕاستی یەک ناگرنەوە، ئەوە هەر شـــایەرێکی کوردی نەخێندەراو نییە ئەو هەڵەی کردووە، شـــانامەی فیردۆســـی ئەم شاکارە مەزنەی مێژوو و ئەدەبی فارسیش - جێ متمانەی مێژووزانان نییە؛ چونکە خەیاڵی شاعیرانە ڕاســـتییەکانی مێژووی گۆڕیوە. ڕاستییەکەی ئەوەیە پاش بەشکرانی کوردستان دەرەبەگایەتی کورد هەســـتی بەستەمی نەتەوایەتی کردووە و تا ڕادەیەکی زۆر دەستی لە تەعەسوبی مەزەبی - کە لەو سەردەمەدا پادشا زاڵمەکانی سەفەوی و سوڵتانە بلەوەزەکانی عوسمانی بۆ قازانجی خۆیان برەویان پێ داوە- هەڵگرتووە و کەوتوونە بیری سەربەخۆیی. ئەمیرخانی برادۆست، ئاڵاهەڵگری یەکەمی ئەم بیرە بووە و سەری وەبەر باری شاعەباسی سەفەوی - ئەو پادشا زاڵم و خوێنڕێژە نەهێناوە- و گوتوویەتی : «ئەگەر ئەو شایە منیش خانم». شا عەباس ئاگری گرتووە و لەشکری ناردۆتە سەری و بۆ خۆی کوشتووە و ژن و منداڵی یەخسیر کردووە و ماڵ و دەوڵەتی بەتاڵان بردووە و سوڵتانی ئەستەمبووڵیش هیچ لەســـەری نەکردۆتەوە؛ چونکە ڕاستە ئەمیرخان بەڕواڵەت دوژمنایەتی سوڵتانی نەکردووە، بەڵام ســـەربەخۆیی کوردســـتان دیارە بەقازانجی عوســـمانییەکانیش نەبووە. جارێ ئەو دوژمنایەتیی کۆنی خۆی دەگەڵ ســـەفەوییەکان وەلاناوە و لێی گەڕاوە ئەم دوژمنە تازەی بفەوتێنن. ئەگەر ســـوڵتان دڵنیابا ئەمیرخان ســـەر بۆ ئـــەو دادەنوێنێ، هەرگیز ئیجازەی

نەدەدا لە سنووری وڵاتەکەی، شا عەباس ئەو هەموو خراپە بکا. ئەمیرخانیش ئەگەر زانیبای سوڵتان لەسەری دەکاتەوە، قەت لە قەڵا نەدەخزی تا لە تینوان قڕ بێ.

ڕەنگ بێ بەیتبێژ ڕاست بکا و ئەمیرخان ویستبێتی لە دژمنایەتیی ئەو دوو دەسەڵاتدارە بە قازانجی ڕاپەرینەکەی خۆی کەڵک وەربگرێ و پیاوی بۆ کن سوڵتان ناردبێ؛ وەک دەڵێ:

ڕایان وابوو بە هەزاری

سوارکەن خدری بریندارى

بەچەپەر بچێ بۆ خزمەت خونکاری

وەزیر وای گوت بەبوێری

چاکە قاقەزێ بنێرێ

قەڵاتی بۆ شای بەجێ بێڵی

بەڵام خونکار هەرگیز بەهاواری ئەمیرخانیەوە نەچوو؛ هەرگیز تۆڵەی نەستاندەوە هەرگیز ئیسفەهانی نەگرت. کە وابوو بەشی دوایی بەیتەکە لە ڕاستی دوورە.

جگە لەوە ڕەخنەیەکی دیکە لەسەر ئەو بەیتە هەیە. ئەویش تەعەسوبی مەزەبیی وشکە. زۆرداران هەمیشە بۆ قازانجی خۆیان لە هەستی مەزەبی هەژاران سوودیان وەرگرتووە. سەفەوی و عوسمانی بۆ پاراستنی دەسەڵات و فەرمانڕەواییی خۆیان ماوەیەکی زۆر لە شیعەگەری و سونیگەری کەڵکیان وەرگرت؛ خەڵکی هەژاریان بەناوی مەزەبەوە بەگژیەکدا دەکرد و بۆ خۆیان لە کۆشکە بەرزەکانیاندا خۆشیان ڕادەبوارد و ئەوەی خودا و پێغەمبەر پێیان ناخۆش بوو وایان دەکرد. من وەک کوردێکی ئێرانی دەردی تەعەسسوبی مەزەبی دەزانم و تێ گەیوم ئەم هەستە بەقازانجی زۆرداران و بە زیانی هەژارانە؛ بەڵام نەدەکرا دەسکاریی تێکستێک بکەم کە نزیکەی چوارسەد ساڵ لەوی پێش گوتراوە. هیوادارم خوێنەرەکان زەمان و مەکان لەبیر نەکەن و بزانن شاعیرەکانی دەرباری سەفەوی زۆر لەو شایەرەی ئێمە لە شیعەگەریدا بە تەعەسوبتر بوون.

بۆ ئەوەی تا ڕادەیەک مێژووی قەڵای دمدم و بەسەرهاتی ئەمیرخانی لەپزێڕین بۆ خوێنەران ڕوون بکەمەوە، هاتمە سەر ئەوەی، ئەوی ئەسکەندەر بەگی تورکمان ـ کە بۆخۆی لە گەمارۆدانی قەڵای دمدم و هەموو ڕووداوەکانی پاش گیرانی قەڵادا بەشدار بووە و لە کتێبە بەنرخەکەی خۆی (عالم آرای عباسی)دا نووسیویەتی بکەمە۔ کوردی.

دیارە ئەسـکەندەربەگ کاتیبی تایبەتی شـاعەباس و تەبعەن دژمنی ئەمیرخان بووە. هەرچی قازانجی شای تێدا بووە، ئەوەی نووسیوە، دڵ یەشاندنی پادشایەک کە پیاوکوشتنی پێ لە ئاو خواردنەوە بەسانی‌تر بووە، هەروا گاڵتە نییە و ئەسکەندەربەگ نەیتوانیوە جگە لەوی بنووسێ؛ بەڵام ئەوەندەش بۆ خۆی زۆرە و گۆشەیەک لە مێژووی نەتەوەکەمان ڕوون دەکاتەوە.

***

باسی سەربێچی و لاساری ئەمیرخان برادۆست و چوونی جەنابی (ئیعتمادودەولە) بۆ مەڵبەندی ورمێ و گەمارۆدانی قەڵای دمدم و چلۆنایەتیی کارەسات و ڕووداوەکانی

بەسـەرهاتی ئەمیرخانی چۆلاق، بۆ هەموو کەس دەبێ ببێ بە پەند، ئەی ئەو کەسەی بەدوای قسەدا دەگەڕێی! تاوێک گوێ ڕادێرە تا بەسەرهاتی ئەمیرخانت ـ کە لە عەشیرەتی برادۆستی کورد بوو ـ بۆ بگێڕمەوە.

لەسەردەمی شای بەهەشتیدا، قەراتاج ناوێکی کورد لە ڕێزی شاپەرستان و خزمەتکاراندا بوو و بەسـەر تەرگەوەر و مەرگەوەر ـ کە بە مەڵبەندی ورمێ و (ئوشنی) شنووە نووساوە ڕادەگەیشت. پاش نەمانی شای بەهەشتی کە ڕۆمییەکان مرخیان لە ئازەربایجان خۆش کرد ـ عێل و عەشـیرەتە کوردەکانی سەر بەم دەوڵەتە بایان داوە و ڕەگەڵ ڕۆمییەکان کەوتن. شـا محەمەد ناوێک لە میرزادەکانی برادۆسـت، بەفەرمانی خوندکاری ڕۆم کرا بە مەزن و خاوەن دەسەڵاتی برادۆست.

ئەمیرخان سـەری بۆ دانەواند و ملی بۆ ڕانەکێشا؛ هەردەمە ڕەگەڵ یەکێک لە ئەمیرە گەورەکانـی کورد دەکـەوت. ماوەیەک لەکن عومەربەگی حاکمی (سـهران) ڕای بوارد. لە شەڕێک کە عومەربەگ دەگەڵ دژمنەکانی کردی، ئەمیرخان دەستێکی لە ئانیشکەوە پەڕی؛ ناوبانگی بەئەمیرخانی چۆلاق ڕۆیشت.

لەو سـاڵەدا کە ئاڵای بەرزی پادشـایەتی لە ئازەربایجان دەشـەکاوە و شا بەو پێ و قەدەمـە پیرۆزەوە بۆ داگیرکردنی نەخچەوان و ئێرەوان دەیـاژوا، ناوبراو هاتە بەردەرکی بارەگای پادشایەتی و خۆی بەشاپەرست و خزمەتکار نیشان دا ئاوڕی ڕەحمەتی لێ داوە.

مەزنایەتی و دەســـەڵاتداریی تەرگەوەر و مەرگەوەڕی پێ بەخشـــی و نازناوی خانی دایە و ســـەری بەرزکردەوە. مەڵبەندی ورمێ و شنۆی کە ســـەر بە ئازەربایجانە و لە سەردەمی شـــای بەهەشتیدا لەژێر فەرمانی یەکێک لە گەورەکانی قزلباشدا بوو- پێ ئەسپارد. لەسەر فەرمانی شا، وەستا زێڕینگەرەکان دەستێکیان لە زێڕی سوور دروست کرد و بەگەواهیرات و مرواریی بەنرخ ڕازاندەوە و لە باســـکیان بەســـت. چونکە ئازا و مەرد بوو، خاوەن شکۆ زۆری ڕوو دەدایە و گەلێکی چاکە دەگەڵ دەفەرموو. ئەویش دەســـتی خزمەتکاریی لەسەر سینگی دانا. لە سایەی دڵسۆزی و چاودێریی خاوەن شکۆدا ڕۆژبەڕۆژ بەپێژەی مەزنایەتیدا چووە ســـەر و لە هەموو هاوشـــانەکانی خـــۆی تێپەڕاند. چەند ناوچـــە و مەڵبەندی لە ئەمیرەکانی کوردی سەر بە ڕۆم ئەستاندنەوە و وەسەر وڵاتی خۆی گێڕان و بەوجۆرە لەنێو ئەمیرەکانی کورددا بەپایەبەرزی ناوبانگی دەرکرد.

زۆر لـــە خێڵەکان و لە ئەمیرزادەکان لـــە دەوری هاڵان و خزمەتی ئەویان ڕەچاو کرد. هێندە پێ نەچوو هەوا و فیز لەســـەری دا و لەخۆبایی بوو. لەو کاتەدا کە (جغاڵ ئۆغلی) لەشـــکری بۆ ئازەربایجان کێشـــا و شـــەڕ لە دەوروبەری تەورێز قەوما- دەگەڵ ئەوەشـــدا کە زۆر شـــەرگە نێزیک بوو- خـــۆی بوارد و نەهاتە مەیدان و بە حوزووری خاوەن شـــکۆ نەگەیشت. پاش شکاندن و تاراندنی جغاڵ ئۆغلی، لەشکری زاڵ بوو لە ناوچەی سەڵماس خســـتی. ئەویش بەدێر و ژوانەوە هاتە بارەگا؛ لاوانـــدراوە و کەم خزمەتی و خۆبواردن و نەهاتنـــە مەیدانی بەڕوودا نەدراوە. بۆ ئـــەوەی دڕدۆنگ نەبێ ئەو و ئەمیرەکانی کورد- کە وەحشـــیترین تیرەی ئینسانن - دڵخۆشـــی درانەوە و چاکەیان دەگەڵ کرا. مەرەخەس کرا بگەڕێتـــەوە بۆ وڵاتی خۆی، بەڕواڵەت خۆی لە ڕێزی خزمەتـــکاران دادەنا؛ بەڵام لەبنەوە لەبەر تەعەســـوبی مەزەبی و پیســـیی دەروون دەگەڵ قزڵباشی دەوروبەری خۆی دژمنانە دەجووڵاوە. هەوای ســـەربەخۆیی و سەرەڕۆیی لەســـەری دابوو. ئەوەندەی بروز ئەستاند کـــە خەریکی ئاوەدانکردنەوەی قەڵایەکی گـــەورە و قایم بێ. بەبارەگای دەوڵەتی ڕاگەیاند کە قەڵای ورمێ بنکۆڵ بووە؛ هەرەســـی هێناوە و خۆڕاناگرێ و بۆ ئەوە نابێ پشـــتی پێ ببەســـترێ. ئەگەر ئیزن بفەرموون، بناخەی چوار دیوارێک لە شـــوێنێکی لەبار دادەڕێژم، خاوەن شـــکۆ- کە هەر ڕواڵەتی ئەوی دەدی و ئاگای لە دەروو نەبوو- ئیزنیدا. ئەویش لە سێ فەرســـەقی شاری ورمێ، لەســـەر کێوێکی هەرەبەرز - کە کەوتۆتە بەشی تەرگەوەڕ- بناخەی قەڵایەکی قایمی داڕشت.

لەنێو کورداندا باوە دەڵێن: لەپێش ئیســـلامدا لە زەمانی ساسانییەکان (اکاسرە)دا هەر لەو شوێنە قەڵایەک هەبووە کە پێی گوتراوە دمدم و دەستدرێژیی ڕۆژگار خاپوور و وێرانی

کـــردووە. پیر بوداقخان، ئەمیـــری ئەمیرانی تەورێز کە پیاوێکی بەئەزموون و وشـــیار و کارامە بووە. لە جووڵانەوەی دژمنانەی ئەمیرخاندا نیشانەی کەڵەوەکێشی و ملهۆڕیی بەدی کرد. بۆیە بەبارەگای پیرۆزی ڕاگەیاند کە: «ئەمیر خان لە ڕێگای ڕاســـتی لاداوە و هەوای سەرپێچی و لاسارپی کەوتۆتە سەر و بناخەی ئەو قەڵا بەرز و قایمەی بۆیە داڕشتووە کە لە ڕۆژی پێویستدا بەکاری بێ. ئەو غوڵامە دروستکردنی ئەو قەڵایە هیچ بە قازانجی دەوڵەت نازانم». فەرمانی پیرۆز بەم جۆرە بەڕێ کراوە:

«بۆخۆت ئەمیری ئەمیرانی ئەو سنوورەی؛ ئەگەر ئەو قەڵا دروستکردنە بەقازانجی دەوڵەت نازانی پێشگریی لێ بکە». پیر بوداقخان لەسەر فەرموودەی شاپیاوێکی باوەڕپێکراوی ناردە کن ئەمیرخان و پێی ڕاگەیاند: «کە ئەو لە ڕیزی ئەمیرە مەزنەکانی شـــادا حیساب دەکری و پەروەردەی دەســـتی خاوەن شـــکۆیە و لافی پاکی و بەندەیی لێ دەدا. هەرچەند شـــای عالـــەم پەنا ئەو پـــەڕی متمانەی پێ‌هەیە، بەڵام بەو قەڵا دروســـتکردنەی ئەو زمانی زمان پیســـان دەکرێتەوە. ئەگەر ئەو قەڵایەی لە ترســـی پەلاماری ڕۆمیان دروست دەکا، ئەگەر ڕۆمیـــان بێنە ئەو وڵاتە هەتا قەڵای قایم و گەورەی وەک قەڵای تەورێز و ئێرەوان لە نێویدا بێ، ئەگەر ڕووداوێک بقەومێ ئێمە غوڵامانی بارەگای شـــا. کە پاراســـتنی ئەم سنوورەمان لە ئەســـتۆیە - چۆن دەتوانین خۆ بنگخێنین؟ ڕەنگ بێ هەر ئەو عاشـــوورە کۆنەی ورمێ بۆ ئەو بەس بێ. وا باشـــە کە دەســـت لەو قەڵایە هەڵبگرێ و زمانی پیاوخراپان لە خۆی نەکاتەوە و ئەو ئامۆژگارییەی دۆســـتانەی ئێمە. کە قازانجی ئەوی تێدایە. لە گوێ بگرێ و خۆی نەکاتە نیشـــانەی بوختان و دەمگۆی ئەوتۆ کە بۆنی لاساری و دووبەرەکیی لێ‌بێ».

بەڕاستی ئامۆژگارێکی دۆستانە و دڵسۆزانە بوو. چونکە بەپشت ئەستووریی ئەو قەڵایە بوو کە تووشی ئەو چارەنووسە ڕەشە هات و ئەوەی پێگەیی کە دەبوو پێی بگا.

بەکورتی ئەمیرخان هەر گوێی نەدا ئەو قسانە و پیاوەکەی پیربوداقخانیش، بەدەستی کوردە براد‌ۆســـتەکان کوژرا. قەڵایەکی یەکجار قایم و گەورەی دروســـت کرد و ئازووخە و چەک و چۆڵی کێشاوە نێو قەڵاکەوە. ئەوجار لە ورمێڕا ڕای گوێزت بۆ ئەو قەڵایە. ڕۆژ بە ڕۆژ قەڵاکەی قایمتر و ئامرازی قەڵادارپی پەرداختر دەکرد و لە ڕاســـتیدا هۆی چارەڕەشی و لێقەومانـــی خـــۆی زیاتر پێک دێنا و کاری ئەوتۆی دەکرد کە بەهیچ بارێک دەگەڵ پاکی و یەکڕەنگی یەکیان نەدەگرتەوە. بۆ نموونە، خان ئەبداڵی موکری برای شێخ حەیدەر. کە لە خاوەن شـــکۆ یاغی ببوو و لە ترســـی هێزی لەشکر لە هیچ شوێنێکی وڵاتەکەی خۆیدا حەجمیـــن و حاوانـــەوەی نەمابوو. بەخۆی و بیســـت کەس لە دەســـت و پێوەندەکانیەوە پەنـــای بۆ هێنـــا و ئەمیرخانیش پەنای دا و کردی بە هاودەم و هاونشـــینی خۆی؛ بەڵام

بـــە فێڵ و ڕێوبیازی پیاوەکانی خـــۆی دەنارده دەرگای عالەم پەنـــا و خۆی بەفیدایی و یەکڕەنگ نیشان دەدا. لە کاتێکدا کە جەلالییەکان ناردرانە کوردستان، فەوجێکیان دەگەڵ ناردرا، پیربوداقخانیش ســـەرکردەی ئەو لەشکره بوو. ئەمیرخان کە ئەو خەبەرەی بیست بەدەوڵەتی ڕاگەیاند: «نێوانی من و پیربوداقخان خۆش نییە و قسەی خراپ لەبارەی منەوه بەعەرز دەگەیەنێ. حاوانەوەی من لەنێو لەشـــکرێکدا کە ئەو سەرکردەی بێ، کارێکی زۆر گران و ئەستەمە».

بـــۆ دڵ ڕاگرتنی ئەو ئەم فەرمانە بەقەڵەم داهـــات: «لەبەر خاتری ئەو، پیربوداقخان ئەو کارەی لێ وەرگیراوە. لە جێی ئەو حەسەن خانمان تاعین فەرموو، کە لە ئەمیرەکانی عێراقە و پیاوێکی پاک و سەروڕوو خۆشە. بەو حاڵەشەوە ئەگەر بۆخۆی ناتوانێ ڕەگەڵی کەوێ، یەکێک لە کوڕەکانی و ڕدێن ســـپێکی کارامە و دووســـەد سێسەد کەسێکی ڕەگەڵ بخا؛ با یەکڕەنگی و دڵپاکیی ئەو بۆ ئەمیر و حاکمەکانی کورد سووربێتەوه و خانەنشینیی ئەو بەخۆبواردن دانەنێن». ئەمیرخان ســـەرەڕای ئەو هەموو دڵسۆزی و مودارایەوه کە لە لایەن خاوەن شـــکۆوه دەگەڵی کرا، هەر لەســـەر لاساری و سەرەڕۆیی خۆی ڕۆیشت. کە حەســـەن خانی (ئیســـتاجلوو و گەوره گەورەکانی قزڵباش لە مەراغە گەیشـــتنە محەمەد پاشـــا و جەلالییەکان و بەرەو خزمەتـــی خۆیان کەوتنە ڕێ. بـــە ئەمیرخانیان ڕاگەیاند: «لەســـەر فەرمانی پیرۆزی خاوەن شکۆ ئەگەر بۆ خۆی لە توانایدا نییە بێ، چەند پیاوی باوەڕپێکراوی خاوەن ئەزموون کە لە چاک و خراپی کوردســـتان و ڕێگاکانی ئاگادار بن و ڕەوەی بکەون پرسیان پێ بکرێ و بۆ ڕاوێژ دەگەڵ کردن بشێن، ساز بکا و بنێرێ». ئەمیر چەند پەڵپ و بیانووی گرتن.

کورتـــەی بیانووەکان ئـــەوه بوو: «تیرەی جەلالی لاپرەســـەن و نەگونجـــاو و باوەڕ پێنەکراون. با گەوره گەورەکانی قزڵباشیش دەگەڵ بن، من ناتوانم ڕەگەڵ لەشکرێک بکەوم کە حەوت هەشـــت هەزار کەســـی جەلالیی دەگەڵ بێ. ئەوان لە هەر ڕێگایەکەوه دەیانەوێ بڕۆن، منیش لە پاشان هێندێک کەس بەدوای ئەواندا دەنێرم». ئەمیره گەورەکانی دەوڵەت سەرکێشیی ئەویان لە سەرەتای سەفەردا بەدڵ نەبوو. ئەوەیان بەلاوه باش بوو ئێستا کە ڕێگایان بەلای ئەودایە، بەهەر بارێک بێ ڕامی بکەن؛ چونکە ئەگەر هاتوو ئەمیرخان ـ کە لە نیزیکانی دەرگای شـــایە ـ وا لاســـاری بکا و بە لاڕێدا بڕوا، دەبێ لە ئەمیرەکانی دیکەی چاوەنۆڕی چ بین؟ بۆیە وەسەر خۆیان نەهێنا و بە زمانێکی نەرم و خۆش لێیان ڕاسپارد خانەخوێیی باش بێ و چەند شـــەوێک ڕامان بگرێ؛ جا کە چاومان پێک کەوت، لەسەرخۆ ڕاوێژی لێ دەکەین و ئەوی قازانجی ئەوی تێدا بێ وا دەکەین. ئەمیرخان هەر جوابی نامە

و پەیامی حەسەنخان و ئەمیرەکانی دیکەی نەداوە و لەسەر کەللەڕەقی و کەڵەوەکێشیی خۆی توندتر ڕاوەستا.

کە پێشەکیی لەشکر گەیشتە ناوچەی بەرحوکمی ئەو، دەستەیەک لە کوردەکانی برادۆست بەرەنگاری بوون و دەگەڵ ئەو جەلالییانەی کە لە پێشدا بوون، بەگژیەکدا هاتن؛ دوو پیاوی جەلالی کوژران و چەند کەسیش لەم نێوەدا برینیان هێنا. حەسەن خان و ئەمیرەکان کە لەم نێوەدا برینیان هێنا. حەسەن خان و ئەمیرەکان کە لەو ڕووداوە ئاگادارکران پیاوەکانیان گێڕاوە پاشەوە و شەڕ و کێشەیان ڕاوەستاند و لەنێو فرسەقی قەڵا لە جێگایەکی پەسیو هەڵیان دا و لەشکریان خست. کوردەکان چوونەوە دە قەڵاوە و هۆردووگایان وەبەر تۆپاندا. حەسەن خان دیسان پیاوی ناردەوە کن ئەمیرخان و هۆی ئەو ڕەفتارە نالەبارەی لێ پرسی. هەرچی لەو لایەوە قسەی خۆش و دۆستانە کران، ئەو پەڵپ و بیانووی سەیرتری هێنا گۆڕێ و دەرگای دۆستایەتی و ئاشنایەتیی داخست. تووشی هەر کەس لە قزڵباش و جەلالی بووبان ـ کە بۆ جێبەجێکردنی کاروباری پێویست لە هۆردوو وەدەرکەوتن ـ دەیانکوشت و ڕووتیان دەکردەوە. دووپاتەبوونەوەی ئەو کارانە دژمنایەتیی لەنێو هەردوولادا بەهێزتر دەکرد. محەمەد پاشاش بۆ تۆڵەئەستاندنەوە لە جەلالییەکان وەکار کەوت و پیاوەکانی پۆل پۆل تا بەرقەڵا دەچوون و لەو لاشەوە کوردەکان لێیان وەخۆ دەکەوتن و بەپیریانەوە دەهاتن و لە هەردوو لاوە چەند کەس دەکوژران و بریندار دەبوون. کار لە کار ترازا و شەڕ و کێشە گەرمتر بوو. هێندێک کەس لە جەلالییەکان ـ کە لە محەمەد پاشا دڕدۆنگ بوون ـ بە تایبەتی محەمەدبەگی برای (تەویل) و دەست و پێوەندەکانی بایان داوە و چوونە کن ئەمیرخان. بەو جۆرە نیزیکەی سێسەد چوارسەد کەس ڕەگەڵ ئەو کەوتن. ئەوەش پتر ئەوی لە خۆبایی کرد و محەمەد پاشاش بەجارێکی هەراسان و جاڕز بوو. ئاگری دژمنایەتی لەنێوان ئەواندا هەڵگیرسا. فەرمانی قەزا لەبارەی کوردە یاغییەکاندا درا و مڵک و وڵاتەکەیان داگیرکرا. حەسەن خان بەناچاری لەوێندەرێ دامەزرا و چلۆنایەتیی بەپێچکی تەختی پادشا ڕاگەیاند. ئەو خەبەرە لە ئەردەوێڵ بەعەرز گەیشت. وەک لە سەرەتاوە نووسیمان عالی جەناب (ئیعتمادودەولە) حاتەم بەگی بۆ ئەولای ڕەوانە فەرموو کە بە چاوێکی ژیرانە تەماشای ئەم سنوورانە بکا و ئەگەر ئەمیرخان هیچ جێ متمانە بێ دڵی بداتەوە و بەکەرەمی شاهانە هیواداری بکا. جەلالییەکان لە دەوری قەڵای ئەو ڕاگوێزێ و وەک سالان جێ هەواریان بداتێ. پێنج هەزار تومەن زێڕی نەغد لە خەزینەی دارماڵی شاهانە وەربگرێ و بیدا بە جەلالییەکان. جا ئەگەر ئەمیرخان هەر دانەمەزرا و کەللەڕەقی و کەڵەوەکێشیی کرد، ئاوێکی بەو ئاگرە هەڵپرژێنێ و مڵکەکانی

ئەو بەســـەر جەلالییەکاندا دابەش بکا، تا لەوێ نیشـــتەجێ بن و ئاســـەواریش لە کوردە لاسارەکانی دیکە ببڕێ.

***

باسی چوونە ورمێی (ئیعتمادودەولە) و گەمارۆدانی قەڵای دمدم و کارەساتەکانی دەوری قەڵا

کـــە عالی جەناب (ئیعتمادودەولە) لە ئەردەوێڵەوە هاتە تەورێز و دەگەڵ پیریبوداقخان حاکمی تەورێز و بەرخورداربەگی ئەنیســـی تۆپچی باشـــی و تفەنگچییەکانی ئیسفەهانی و خوراسانی و تەورێزی و بافقی وەڕێ کەوت، دووهەزار کەسیش جەلالی کە لە تاڵانی قراچە ئەردەهانەوە دەگەڕانەوە و ڕەگەڵ کەوتن.

لە سەڵماس، خان وەلەد غازی بەگی حاکمی ئەوێش وێڕای ئەولیابەگی کوڕی سەیفەدینە کوێرەی حاکمی ئەنزەلێ و سۆما، ڕەگەڵ لەشکر کەوتن. ڕۆژی سێشەمۆ- بیست و شەشی شەعبان - گەیشتە هۆردووی ورمێ. حەسەن خان و مەحەمەد پاشا و گەورەکانی بەپیریەوە هاتن و بە خزمەت گەیشتن. هۆردوو لە جێگای باش دامەزرا.

ڕۆژی پاشـــێ، جەنابی (ئیعتمادودەولە) پیاوێکی باوەڕپێکـــراوی دەگەڵ مەلیک ئاغا محەمەدی (تەســـووجی) کە ئاشـــنایەتیی کۆنی دەگەڵ ئەمیرخان هەبوو- ناردە کن ئەو. پاش ئامۆژگاری دۆســـتانە و خێرخوایانە داوایان لێ کرد کە مل بدا و لە دەوروبەری قەڵا بـــۆ دیدار ئامادە بێ؛ تا ڕێگایەک بۆ نەهێشـــتنی ناکۆکی و ناتەبایی بدۆزنەوە و دڵی ئەو بێننەوە جێ. ئەمیرخان ملی دا و لە قەڵا هاتەخوار و جەنابی وەزیریش بەچەند کەســـەوە چوو. چاویان بەیەکتر کەوت و لە هەموو بابەتێک دوان.

ئەمیرخان بە ئاس و پەلاســـدا دەچوو و بەفروفێڵ و درۆ و دەلەســـە، خۆی بەغولام و نوکەر نیشـــان دەدا و دەیگوت : «لە ترســـی بەرەڵلایی و ئاکاری نالەباری جەلالییەکان و درۆنگی لە بەرگریکردنی حەسەن خان، پەنام بۆ ئەو چوار دیوارە هێناوە. محەمەد پاشا بەهیوای مڵک و ماشـــی منە و منی لە خزمەت خاوەن شکۆ بۆسۆ و بەدناو کرد. ئێستاش تکام ئەوەیە جەنابی وەزیر لە خزمەت خاوەن شـــکۆ عوزرم بۆ بخوازێتەوە. لەو زســـتانەدا

لێم گەڕێن بۆخۆم نەبزووم. یەکێک لە کوڕەکانم لە خزمەت ئێوەدا دەنێرمە بارەگای بەرزی. جا کە بەهاری خاوەن شکۆ بەرەو کوێستان هات، بۆخۆشم دێم بن ڕێسمەی ماچ دەکەم.

جەنابی (ئیعتیمادودەولە) دڵنیای کرد هەموو شتی لێ قبووڵ دەکرێ بەو مەرجەی بەڵێنی خۆی بێنێتە جێ. بڕیار وا درا چونکە قەڵاداری ئەو دەنگی داوەتەوە، بۆ ئەوەی خەڵک بزانن ئەو یاغی و سەرکێش نییە، بەخۆی و کەسوکار و دەست و پێوەندییەوە بێتە نێو قزڵباش و دەگەڵ گەورە گەورەکان یەکتر ببینن و هیچ ترسی نەبێ. ڕۆژێک ئەو میوانی (ئیعتمادودەولە) بێ و ڕۆژێک (ئیعتمادودەولە) میوانی ئەو بێ؛ تا دەنگوباسی نێوانخۆشی و یەکەتیی ئەوان لەو سنوورە بڵاوبێتەوە. ئەمیرخان بەوە ڕازی بوو و قەراری دا سبەینێ بێتە خوارێ.

جەنابی وەزیر کۆڕێکی جوان و باشی ڕازاندنەوە. چونکە ئەمیرخان نەیدەویست چاوی بەجەلالیان بکەوێ، بڕیار درا تاقە کەسێک لەو تیرە لەم کۆڕەدا بەشدار نەبێ. ئەوێ ڕۆژێ هەرچی چاوەنۆڕبوون؛ سوراخی ئەمیرخان نەبوو. دیسان ئاغا محەمەدی (تەسووجی) یان ناردە کنی، بزانێ بۆچی دیار نییە؟ پاش وتوویژێکی زۆر بە ئاغا محەمەدی گوت: «قسەی ڕاست ئەوەیە ڕیش سپیەکانی برادۆست لە فێڵ و دەهۆی قزڵباش و جەلالی ئەمین نین و پێیان وایە (ئیعتمادودەولە) ـ کە پیاوێکی تاجیک و خاوەن قەڵەمە- پێشی ئەوانی پێ ناگیرێ و ئێمەی پێ ناپارێزرێ. بەکورتی یەخەی خۆم لە دەس ئێوە نانێم، ئەگەر بەقازانجی خۆمی بزانم کوڕێکم بەدیاری و پێشکێشەوە دەنێرمە خزمەت خاوەن شکۆ و ئەگەر خەیاڵێکی دیکەیان لەسەردایە، ئەوە لەو حەوشە خزاوم و جگە لە قەڵاداری چارێکم نییە».

کورتی ببڕینەوە، لەبنەوەبڕی و ناپاکیی ئەو ئاشکرا بوو. دیاریدا کە وتوویژەکانی بۆ فروفێڵ و خۆبواردن بووە. ئەو قەڵا قایمە لە خۆی بابیی کردووە و ڕێگای سەرەڕۆیی و لاساریی گرتۆتەبەر. عالی جەناب (ئیعتمادودەولە) دەگەڵ ئەمیرەکان ڕاوێژیان کرد و هاتنە سەر ئەوە، هێندە نەرمکێشی لە ڕاست ئەمیرخان بەهیچ بارێک دەگەڵ قازانجی دەوڵەت ناگونجێ. هاتنی وەزیری گەورە و باوەڕپێکراوی دەوڵەت بۆ بن قەڵای ئەو بەدەست بەتاڵی گەڕانەوەی زۆر شوورەییە و قبووڵ ناکرێ. هەموو خۆیان لە قەڵاگرتن هەڵکرد، خەبەریشیان بە پێچکی تەختی شا ڕاگەیاند...

لەپێشدا بەڵێنم دابوو ئەم چیرۆکەتان وەک چۆن ڕووی داوە بەتەواوی بۆ بگێڕمەوە؛ جا بۆیە بەپێویستم زانی کەمێکتان باسی قەڵای دمدم بۆ بکەم: ئەو قەڵایە لەسەر دوندی کێوێکی یەکجار بەرز دروست کراوە کە یەک پارچە بەردێکی درێژووکە و تەسکە و وەک

پشتی گا هەڵکەوتووە. لای شیمال و جنووبی دۆڵی زۆر قووڵن، کە لەژێرڵا بۆ سەرێ، دەبێ بە پەیژەی خەیاڵ بۆی بچی. لەبەر بەرزی پێویستی بە شوورە نییە و شوورەیان بۆ نەکێشاوە. دوو لایەکەی دیکەیان ـ کە پانایی قەڵاکەیە و لای ڕۆژهەڵاتی پاڵی وەبەرزاییی چیا داوە و شوورەیەکی زۆر تەواوی بۆ کێشراوە و بورجی بڵندی هەن و دەرگایەکی هەیە. لای ڕۆژئاوای ـ کە لە گۆڕایی نیزیکترە ـ شوورەیەکی یەکجار قایمی هەیە و دەرگایەکی بەرەو جنووب دەکرێتەوە. لە دەروازەڕا بۆ عەرزی، ڕێگایەک بەنێو بەردیدا هەیە کە ئەوندە تەنگە بەزەحمەت سوارێکی تێوە دەچێ. سەنگەر بردنە پێش لەلای ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاواوە نەبێ ناکرێ. لەلای ڕۆژهەڵات تیرهاوێژێکی بۆ دەرکی قەڵا بمێنێ، یەکپارچە بەردی سەخت و تەخت و ڕەقە. لەبنەوە بوودڕی بۆ لێ نادرێ، کە بەردەکە بڕاوە بورجێکی زۆر بەرز و قایمیان لێ دروست کردووە کە بۆ خۆی قەڵاییچەیەکە. تا ئەو بورجە بەردەست نەکرێ سەنگەربردنە بن قەڵا محاڵە. ئاوی قەڵا لە حەوزێکی گەورەڕا دابین دەکرێ کە بەباران پڕ دەبێ. بەڵام لەلای شیمال ـ لەنێو گەڵیدا ـ نیزیکی قەڵا کانییەک هەیە؛ ئاوی زۆر کەمە. ئەمیرخان خۆگەی بۆ کێشاوە و ڕێی بۆ کردۆتەوە و دەحەوزەکەی کردووە. ئاوی ئەو کانییە لە ئێوارەوە تا بەربەیانی حەوزەکەی پڕ دەکا. ئاوەکەی بەشی ڕۆژێکی قەڵانشینەکان دەکا. گومبەزێکیان لە ڕێکی عەرزی لەسەر حەوزەکە هەڵخستووە کە لە پێش چاوان ون بێ، پێی دەڵێن (سولق). بۆ پاراستنی حەوزخانەکە بورجێکیان بەباڵ قەڵاوە هەڵچنیوە. لە لای جنووبەوە سەهۆڵدانێکیان سازکردووە کە لە زستاندا بەبەفر و سەهۆڵ داخندرێ. لە تەنیشت وێ حەوزێک هەیە؛ تا ئەو بەفر و سەهۆڵەی لە گەرمای هاویندا دەتوێتەوە و دەبێتە ئاو بەفیڕۆ نەڕوا و لەوێدا کۆبێتەوە و لە کاتی کەم ئاویدا بەکاربێ. ئەو سەهۆڵدانەش قەڵاییچەیەکی لەسەر دروست کراوە و پاسەوان و تفەنگچیی لەسەر داندراوە؛ بەویش دەڵێن (بوزڵق) یا (قارڵق)، ڕێگای وێش وەک ڕێگای (سولق) لە دەرەوەڕا ونە.

بەکورتی ئەم قەڵایە لە پێنج قەڵا پێک هاتووە. یەکیان ئەسڵی قەڵاکە، یەکیان قەڵای خوارێ، یەک (سولق) و یەک (بوزڵق) و ئەوی دیکەیان بورجی گەورەی دەرەوەی دەرگای ڕۆژهەڵات کە لە پێشدا باسمان کرد. هەر پێنج ئەوەندە بەرز و قایمن کە پەیکی تیژڕۆی بیر و مێروولەی خەیاڵ ڕێیان تێ نابا و وێیان هەڵناگەڕێ.

جەنابی وەزیر بەلێزانی و بیرتیژی و وشیاریی خۆیەوە کەمەندی زیبک و زاکوونی هاوێشتە کۆنگرەی داگیرکردنی ئەو قەڵا ئەستەمە. خەریکی سازکردنی ئامرازی پێویستی قەڵاگیری بوو، لەو کاتەدا پێنجسەد تفەنگچی لە لەشکری تایبەتی خاوەن شکۆ بەسەرکردەییی (سەفەرقولی) بەگی یوزباشی و قۆرچییەکانی (چگنی) بۆ کۆمەک گەیشتنە جێ. گەنج

عەلی خانیش کە لە تەوریز بوو- بەلەشـــکرێکی پەرداخەوە هات. حەسەن خان و ئەمیرانی هاورێی ئەو و تفەنگچییەکانی ئیسـفەهانی و میرفەتاحی ســەرکردەیان بۆ بەری ڕۆژهەڵات داندران و بەری ڕۆژئاواش بە پیربوداقخان ئەســپێردرا. مرادخانی سوڵتان چینی و خەلیل ســوڵتان و محەمەدتەقی بەگ بۆ بەرامبەر قەڵایچەی بوزڵف نێردران و پاراستنی دەروازەی ئەولا بە گەنج عەلی خان ئەســپێردرا. تفەنگچی مازندەرانی دەگەڵ ســەفەر قولی بەگ و قۆرچی چگنی، بۆ بەری شیمال تاعین کران. بەرخورداربەگی ئەنیس و تۆپچییەکان بەدوو تۆپی گەورە و یەکی (بالمیزە)ەوە دامەزران و قبان سوڵتان بێگدلی بە سەرکردەی تۆپخانە داندرا. جارێ تۆپێکی بچووکیان لە دەریای ڕەشەوە بەکەشتی هێنا و لە سەنگەری حەسەن خان دابەســترا. محەمەد پادشا تووشی نەخۆشـیی دڵ هات؛ خزمەتیکی پێ نەسپێردرا. بەڵام جەلالییەکان بەسەر بەشەکانی لەشکردا دابەش کران. پێنج هەزار تومەن زێڕی شایی عەباسـی - کە بۆ باربووی جەلالییەکان هێنرابوو- بەســەریاندا بەش کرا. بۆ هەر هۆزێکیان جێ هەوارێک لە پێش چاو گیرا. لەشکر خێوەتی هەڵدا و هەر دەستەیەک چووە سەر کاری خۆی. ئەمیرخان خەبەردار بوو و ترسا. زۆرجار پیاوی نارد و خەریک بوو بەدرۆو دەلەسە ئەو کیشەی لە کۆڵ بکاتەوە؛ بەڵام چونکە فروفێڵەکانی ئاشکرا ببوون، گوێ نەدرا قسەکانی. بەناچاری ئەویش خەریکی بەرگری و قەڵاداری بوو. چەند کەس لە ئەمیرزادەکانی برادۆست لە قەڵا دەرپەڕین و هاتنە ڕێزی شـا پەرسـتانەوە. هەرکەس لە قەڵاوە دەهات دەیگوت: قەڵانشـینەکان لەبەر کەم ئاوی سـەخڵەتن. چونکە لەبەر وشکە ساڵی و کەم بارانی ئاوی حەوزەکــە زۆری لە کەمیی داوە و ئەوی ماوەش بۆگەن بووە و دیدەن بەچوار پێیان. ئاوی خواردنەوە بریتیە لە ئاوی سوڵق، ئەویش تاس تاس دەدرێ بە پیاوماقووڵان ئەگەر سوڵق داگیر بکرێ جگە لە خۆبەدەستەوەدان چارێکیان نییە. ئەویش بێتو لە بنەوەڕا بوودرێ بۆ لــێ بدرێ، گێڕانی زۆر گران نییە. ئەو تەگبیرە ئەقڵ دەیگرت و ئەگەر بەو جۆرە ناچاریان کردبان خۆبەدەســتەوە بدەن، زۆر لە شەڕ و خوێنرێژی باشتر بوو. هەموو کۆششی خۆیان بۆ ئەو کارە تەرخان کرد. وەســتا کەرێزکەنەکان خەریکــی بوودرلێدان بوون. تا عەرزەکە خاک و نەرم بوو بەهاســانی چوونە پێش. کە گەیشــتنە بەردی، سەوەیان چنین و شەوانە لە ڕێگای دوورەوە گڵیان دەهێنا و ســەوەکانیان پڕ دەکرد و بەڕێز دایاندەنان و کۆڵانێکی سەرداپۆشـراویان دروست دەکرد. حەســەن خان لە لای ڕۆژهەڵاتەوە ئاوا دەچووە پێش. پیربوداقخانیش لەلای ڕۆژئاواڕا ســەر بەرەو ژوور دەچووە پێش و هەر ئەو کارەی دەکرد. کوردەکان لە بەربەیانەوە دەرژانە سەنگەرەوە و شەڕی باشیان دەکرد و دەم بەدەم هاڕەی تیری تیژپەڕی ئەوان پەیامی ئەجەلی بەگوێی غازییەکان ڕادەگەیاند و گوللەی تفەنگ وەک

ته‌رزه به‌سه‌ر ئازاکاندا ده‌باری. دوو سێ جار به‌ڕۆژی ڕووناک خۆیان ده‌سه‌نگه‌ران هاویشت و شـــه‌ڕی به‌سام و گرانیان کرد. غازییه‌کان زۆر سه‌یر، خۆیان ڕاده‌گرت و توندیان به‌رگری ده‌کــرد. هه‌موو جارێ له‌ هه‌ردوو لایان زۆر ده‌کوژران و بریندار ده‌کران. جارێکی په‌لاماری مه‌ته‌ڕێزی نیعمه‌تولّلا سولّتانی سۆفیان‌دا؛ سۆفییه‌کان ئازایه‌تی و مه‌ردایه‌تییه‌کی سه‌یریان نیشـــان‌دا. پێنج که‌س له‌ زاره‌کـــی مه‌ته‌ڕێزه‌که‌ یه‌ک له‌ دوای یه‌ک کوژران و نه‌یانهێشـــت کورده‌کان خۆی تێ باوێن. هه‌ر که‌س ده‌کوژرا گیانبازێکی دیکه‌ جێی دگرته‌وه‌. له‌و ڕۆژه‌دا هه‌موویان پیاوه‌تی و ئازایه‌تییان نیشان‌دا. له‌و شه‌ڕه‌دا حه‌وت هه‌شت که‌س غازی کوژران و پازدێک بریندار بوون. کورده‌کانیش تا بیست که‌سیان لێ کوژرا و سی چل که‌سیان برینی هێنا و چییان بۆ نه‌کرا و چوونه‌وه‌ ده‌ قه‌لاّوه‌. له‌ ســـه‌نگه‌ری حه‌ســـه‌ن خانیرا ئه‌و تۆپه‌ی به‌ره‌و بورجه‌که‌. دابه‌ســـترا بوو، پاش بیســـت ڕۆژ ـ به‌لّکه‌ مانگێک ـ تۆپباران چرژێکی له‌ بورجه‌که‌ کردبوو؛ به‌لاّم هێشتا وا نه‌بوو پێدا وه‌سه‌ر بکه‌وێ. حه‌سه‌ن خان هه‌لّه‌شه‌یی کرد و سه‌ربه‌خۆ بێ ئه‌وه‌ی پرس به‌ (ئیعتمادوده‌وله‌) بکا، ڕۆژێک هێرشی برده‌ سه‌ر بورجه‌که‌، دوازده‌ لاوی هه‌لّکه‌وتوو ئازایانه‌ خۆیان گه‌یانده‌ ســـه‌ر بورج. چه‌ند که‌ســـیان ئه‌نگووان و هه‌لّدێران. ئه‌وانی دیکه‌ چاوترســـاو بوون و که‌س نه‌وێرا هه‌لّکشـــێ و خۆیان هه‌لّداشـــت. دووسه‌د که‌س که‌ گه‌یبوونه‌ بن بورجه‌که‌، له‌وێ دامه‌زران. تا نیوه‌شه‌و شه‌ڕ بوو و خه‌ریکی کۆلّینی دیواری بورج بوون.

له‌و کاته‌دا کورده‌کان له‌پڕ له‌پشـــته‌وه‌ په‌لاماری غازییه‌کانیان دا و بووبه‌ شـــه‌ڕه‌ شیر. له‌ســـه‌ر بورجه‌وه‌ش گولله‌ی تفه‌نگ داباری، له‌ قه‌لاّشـــه‌وه‌ ده‌ســـڕێژ ده‌کرا و کۆمه‌ک بۆ غازییه‌کان نه‌ده‌نێردرا. ناچار غازییه‌کانیان ده‌ســـتیان له‌ شـــه‌ڕ هه‌لّگرت و گه‌ڕانه‌وه‌. لاوی ئازا و هه‌لّکه‌وتوو له‌و شـــه‌ڕه‌دا کوژران و بریندار بوون. حه‌ســـه‌ن خان له‌ به‌ر ئازایه‌تیی شێتانه‌ی خۆی، په‌شیوان و شه‌رمه‌زار بۆوه‌. کارێک بوو کرابوو؛ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی جه‌نابی وه‌زیر له‌ دوای چووان نه‌چوو و دلّخۆشـــیی داوه‌. له‌ شه‌ڕێدا زۆر کاره‌ساتی وا ده‌قه‌ومێن. گرتنی قه‌لاّیان بێ کاره‌ساتی وا نابێ.

پاش ماوه‌یه‌ک که‌ که‌رێزه‌که‌نه‌کان کاریان کرد، له‌ بن عه‌رزه‌وه‌ نه‌یانتوانی سه‌رچاوه‌که‌ بدۆزنه‌وه‌. ســـه‌ریان لێ شێوا بوو و نه‌یانده‌زانی بوودڕه‌که‌ به‌ره‌و کوێ لێ ده‌ن. به‌ ناچاری هه‌رچه‌ند هه‌نگاوێکی ده‌چوونه‌ پێش نیشـــانه‌یه‌کیان ده‌چه‌قاند؛ که‌ دیاربێ بوودڕ بۆ کوێ ده‌چێ. به‌و نیشـــانانه‌ کورده‌کان له‌ که‌ینوبه‌ینه‌که‌ گه‌یشـــتن. له‌به‌ر بێ ئاوی وه‌ک ماسی که‌وتبوونه‌ تۆڕ و هه‌لّبه‌زهه‌لّبه‌زیان ده‌کرد. هه‌موو شه‌وێ هێرشیان ده‌هێنا سه‌ر بوودڕه‌که‌ و ده‌گه‌لّ تفه‌نگچییه‌کانی مازه‌نده‌رانی و ســـه‌فه‌رقولی به‌گ و قۆرچی چگنی که‌ پاسه‌وانی

بوودڕ بوون بەشەڕ دەهاتن. شەڕی زۆر گەورە دەکران و شەوبوێریان نەبوو. کەڕێزەکەنەکان دەرفەتی کارکردنیان نەبوو. سێ مانگەی ڕەمەزان و شەشەکان و نێوجێژنان بەو جۆرە شەڕ و کێشە درێژەی هەبوو. دوو سێ جار خەڵکێکی زۆری شەڕنەکەر و ژن و منداڵیان لە قەڵاوە وەدەرنا کە ژمارەیان نیزیک بەهەزار کەس دەبوو.

ئەو خەڵکە شەڵەژاوی خۆیان دەگەیاندە ئاو. گەمارۆدراوەکان ئەو کانیلکەیان بە ئاوی حەیات دەزانی و فیداکارانە بۆ پاراستنی سوڵق تێ دەکۆشان. لەولایشەوە ئەوپەڕی هەوڵ بۆ دۆزینەوەی سەرچاوە درا و بێ سوود بوو. چونکە ئاوی حەیات ون بوو. جەنابی وەزیر تەگبیرێکی دیکەی کرد. بڕیاریان دا کە بەسەر عەرزیدا بۆی بچن و سەربانی گومبەزی سوڵق کون بکەن و تۆپی گەورە لە دیواری پەیژە بەرەو داڵانی ئاو دابەستن و ئاگری بدەن، کە کوردەکان نەوێرن هاتوچۆی کانییەکە بکەن. بوودڕەکەش بەبن عەرزیدا هەر لێ بدەن. قەرار درا کە میر سۆفی و میر پازووکی و میر موقەددەم لە سەنگەرەکانیان بێنەدەر و سەنگەر بگوێزنەوە بۆ سەر سوڵق. حەسەن خان پیاوی کارامەی لە جێی خۆی دانان و بۆ خۆی سەرپەرشتیی ئەو ئەمیرانەی وەستۆ گرت. پیربوداقخانیش سەنگەرێکی بەرەو سوڵق دامەزراند. جەنابی (ئیعتیمادودەولە) ئەوەندەی ئەو قەڵا گرتنە بەلاوە گرنگ بوو کە بۆخۆی هاتە سەر تۆپخانە. بیست و یەک ڕۆژ لەسەر تۆپخانەی بوو. لە بەیانەوە هەتا ئێوارە تۆپ هاویشتن و پاراستنی سەنگەرەکان لەژێر چاوەدێریی خۆیدا بوو. هەموو شەوێ هەر ئەرکێکی بەهەر ئەمیرێک ئەسپێردرابایە، بەیانی لێی دەپرسراوە و ئەگەر تەنەخی تێدا کردبا، سەرکۆنە دەکرا. کوردەکان زۆر هەراسان بوون. کە شەو ڕادەشکا لاوی تەیار و پەرداخ و چەکدار دەهاتنە دەرێ و لە دەورەی سوڵق شەڕ دەست پێ دەکرا و ئازایەتییان نیشان دەدا. لەم لایشەوە مەشخەڵ هەڵدەگیرسان و لەبەر ڕووناکیی مشخەلان، تفەنگچییەکان بەربەرکانیان دەکرد. هەموو شەوێ ژمارەیەک لە هەردوو لایان دەکوژران و بریندار دەکران. لە لاپاڵی چیا، ئەشکەوتێک هەبوو کە بەسەر سوڵقدا دەیڕوانی. کوردەکان لەبن ئەشکەوتەکەوە بوودڕێکیان لێ دەدا کە لە ئەشکەوت بێنەدەر و لای سەرووی لە غازییەکان ببڕنەوە و دەریان پەڕێنن و بۆ هەمیشە بەرگری لەو کارە بکەن. پاش ئەوەی ئەو خەبەرە بە ئەمیرەکان گەیشت، وایان بەباش زانی کە پێشدەستی بکەن و ئەشکەوتەکە بگرن، تا لە داگیرکردنی سوڵقدا دەستیان بکرێتەوە. نزیکەی سی لاوی لەخۆبووردوو و هەڵکەوتوو ئەو ئەرکەیان وەستۆی خۆیان گرت. دەگەڵ گزینگی هەتاو ئەو لاوە ئازایانە لە زارکی سەنگەرەوە بەبەر قەڵادا بەغار ڕۆیشتن و خۆیان دە ئەشکەوت هاویشت. لە قەڵاوە زۆریان تفەنگ پێوەنان، بەڵام لە یەک کەس زیاتریان لێ نەکوژرا.

کە شەو بەرگی عەباسییانی دەبەر کرد، ئەمیرە گەورەکان تا نیوەشەو لەسەر سەنگەرەکانی خۆیان ڕاوەستان و پاسەوانیان کرد. پاش نیوەشەو دوو دەستە لە کوردەکان هاتنە دەرێ، قۆڵێک ڕوویان دەسـەنگەرەکان کرد و شـەڕیان هەڵایساند و خەڵکیان بەخۆیانەوە خەریک کرد و قۆڵێکیش لەبن ئەشـکەوتەکەوە سـەریان دەرێنا و دەگەڵ ئەوانەی لە ئەشـکەوتدا بوون، شەڕیان دەست پێ کرد، ئەو لاوە ئازایانە چاک وەدەست هاتن و تا گوللەیەکیان پێ ما و تیرێکیان لە تیرداندا بوو، شـەڕیان کرد و ئەشکەوتیان بەدەستەوە نەدا. پاش ئەوەی چییـان پێ نەما و دە کەسیشـیان لێ کوژرا و چی وای نەمابـوو کوردەکان خۆیان دەباڵ باوێن و ئاسەواریان لێ ببڕن، ئەو بیست کەسەی مابوون دەستیان دا شیران و لە ئەشکەوت دەرپەڕین و بەنێو کوردەکان وەربوون، تا بەقوونەشـەڕ بـڕۆن و ئەوی ئەجەلی وەدەرنگی کەوتبێ بەزیندوویی بگاتە سەنگەر. هەشتی برینداریان هەرچۆنێک بوو گەیشتنەوە و ئەوانی دیکە ڕێگای نەمانیان گرتە پێش. کوردەکان دوو برینداریان کە یەکیان تفەنگچێکی و ئەوی دیکەیـان پازووکی بوو بە زیندوویـی گرت و بردیاننە قەڵایە. ئەمیرخان لە ئازایەتیی ئەوان سـەری سووڕمابوو و نەیهێشتبوو بیانکوژن و دەرمانی کردبوون و پاش ئەوەی برینەکانیان ساڕێژ ببۆوە ئیزنی دابوون بێنەوە دەرێ.

بەکورتـی، لەبەرەبـەری بەیاندا ئەو شـەڕە دوایی هات و کەلاکی کـوژراوەکان کە لەبەر زارک ئەشـکەوت کەوتبوون دیاربوو. غازییەکان کەمێکیان سام ڕێ نیشت. جەنابی (ئیعتیمادودەولە) دڵتەنگ بوو و هەڕەشـەی لە ئەمیرەکانی موقەدەم و سۆفی و پازووکی فەرموو.

بەڵام لە شەڕێدا ئەوانە هەر دەبن و ئەویش بۆ ئەوەی دژمن دڵخۆش نەبن، زیاتر لە ڕۆژان خەریکی کاروباری شەڕێ بوو. هەر ئەوێ ڕۆژێ چل غازی (ئیستاجلوو) کە لەگەڵ حەسەن خان بوون– ڕقیان هەستا و غیرەتیان بزووت و خۆیان بۆ گرتنەوەی ئەشکەوت ئامادە کرد. (ئیعتیمادودەولە) لە ئیزندانیان دوودڵ و لە ڕووداوی دوێشـەو نیگەران بوو. حەسەن خان زۆری هەوڵ دا و گوتی: ئەمشەو بۆخۆم ئاگام لەوانە دەبێ و بە سێسەد کەسەوە بەرگریی لە هێرشی کوردەکان دەکەم. جەنابی وەزیر لەیەک خۆش و لایەک ناخۆش ڕەزای دا و بە قبان سوڵتانی بیگدلی و ئیمام قوڵی سوڵتانی ئاجرلووی ئەسپارد کە پشتی حەسەن خانی لەو شەوەدا بەهەموو هێزی خۆیانەوە بگرن. لەسەر داوای ئەمیرەکان، دە کەسی دیکەیان ڕەگەڵ خسـتن و بەتێکڕایی بوونە پەنجا کەس. بەتەیاری و چەکداری، تێشوو و پێویستی چەند ڕۆژیان هەڵگرت و لینگیان دا بەرەو ئەشکەوت. کوردەکان لە ئازایی و خۆبەختکردنی ئەوان سـەریان سووڕما. کە شـەو داهات زووتر لە شەوێ دی هاتنەدەرێ و شەڕ قەوما و

شــەڕێکی یەکجار توند و گەورە. حەســەن خان و ئەمیران لە دەرەوە و کوڕەکۆڕەی نێو ئەشکەوت لە ژوورەوە بەگژ کوردەکاندا هاتنەوە و تا بەرەبەری بەیان شەڕ بوو و کوردەکان هەرچەندی تێکۆشان چییان بۆ بەچی نەکرا و بە شەڵەژاوی گەڕانەوە و غازییەکان پیاوانە ئەشــکەوتیان داگیرکرد. هەموو شــەوێ چەند کوردیان - کە تا بەیانی ئاویان دەکێشاوە- بە تۆپ و تفەنگ دەکوشــت و بریندار دەکرد. تا وردە ووردە ســەنگەر هەڵکشان و گەینە ســەربانی حەوزی سوڵق. گومبەزی حەوزخانەیان کون کرد و لەوێڕا ڕێگای ئاویان دیتەوە و زانییان سەرچاوەکەی لە کوێیە. کوردەکان خەریکی دۆزینەوەی چارەبوون. هەموو ڕۆژێ لەنێو بوودڕەکەوە شەڕیان دەکرد و بەرگرییان لەکاری ئەو کەسانە دەکرد کە بوودڕیان لێ دەدا. ئەمیــرە گەورەکان ڕۆژێ هــەژدەی مانگی قوربان جەنگی نیوەڕۆیە، کایەکی زۆریان دەکونی ســولق کرد و ئاگریان تێ بەردا. پاســەوانی حەوزخانە خۆیان لەبەر ئەو قانگدانە ڕانەگــرت و هەڵاتنەوە بۆ قەڵا. غازییەکان خۆیان فڕێدا خوارێ و ســوڵقیان داگیرکرد و ڕێگای ئاویان باش بەخشــت و قوڕ گرت، ئەوێ ڕۆژێ هەرایەکی گەورە لەبن قەڵا دەســت پێکرا؛ کوردەکان زۆر تێکۆشان بەرگری لەو کارە بکەن. بەڵام دەرۆست نەهاتن و هیچیان بۆ نەکرا. پاســەوانی سولق بە تفەنگچییەکانی مازەندەرانی ئەسپێردرا و ئەمیرە گەورەکان هەریەکە گەڕانەوە بۆ ســەنگەرەکانی پێشــووی خۆیان. جەنابی (ئیعتیمادودەولە)ش لە تۆپخانەڕا گەڕاوە بۆ مەزڵی خۆی.

ئەمیرخــان و گــەورە گەورەکان تا دە پازدە ڕۆژ بەئــاوی کەمی بوزلق و خەڵکەکەش بەئــاوی بۆگەنی حەوزی گەورە قەناعتیــان کرد و خەریکی قەڵاداریی خۆیان بوون چونکە داگیرکردنی سولق لە زستانەوە تا بەهاری کێشا. وەختی بارانێ هات و هەورەکان ئەمساڵ بەپێچەوانەی ســاڵی ڕابردوو وەک فیلانی مەست کەوتنە شریخ و هۆڕ و بەڕوحمی خوڵای کــە کەس نازانێ چەنــد زۆرە، نیزیکەی مانگێکی بێ نێوبڕ بــاران باری و لێی نەکردەوە و قەڵانشــینەکانی لە ئاو بێ نیاز کرد. چونکە تەگبیر تەقدیری پێ هەڵناوەشــێتەوە، ئەو هەموو هەوڵ و تێکۆشــانەی لەو سێ مانگەدا بۆ داگیرکردنی سولق ئەنجام درا بەفیڕۆچوو قەڵانشینەکان پتر لە جاران خەریکی قەڵاداری بوون.[١]

---

١ - ئەم کارەساتە تا ئێرە لە ساڵی بیست و سێیەمی پادشایەتیی شا عەباس سەفەویدا کە ڕێککەوتی ساڵی ١٠١٨-١٧ کۆچییە ڕووی داوە و لە لاپەڕەی ٧١٩ ژە ٨٠١ کتێبی عالم ئارای عەبباسی نووسینی ئەسکەندەربەگی تورکمان،چاپی گوڵشەن، تاران، ١٣٥٠ نووسراوە. دوایەکەی دەکەوێتە ساڵی بیست و چوارەمی پادشایەتی شا عەباس. هێمن

باسی داگیرکردنی
قەڵای دمدم و کوژرانی ئەمیرخان و دەست پێوەندەکانی

هەروەها کارەســاتەکانی دیکە، کە هێندێکیان لە سەردەمی ژیانی (ئیعتیمادودەولە)دا و هێندێک پاش ئەو ڕوویان داوە.

چونکــە لەبــەر بارانی زۆر وەکو گوتمان ســوڵق ئەوتۆی نەبوو، بڕیــاردرا کە هەموو ئامیــرەکان ســەنگەری خۆیان بەڕێگای کووچەی بەســەوەتاندا بەرنــە پێش و قەڵاکەی بەیارمەتیی خودا و هێزی باسک بگرن. جەنابی وەزیر لە مەزڵی خۆی باری کرد و بۆ لای سەنگەری حەسەن خان هات. سەنگەرێکی بەسەرکردەیی (سەفەرقولی) بەگ و پیاوەکانی تایبەتی شا کردە سەنگەری خۆی و لوێدا دامەزرا. لە هەموو لاوە شەو و ڕۆژ تێ دەکۆشان و شــتوومەک و کەرەستەیان دەکێشاوە. سەوە چنەکان، سەویان دەچنین و هێندێک گڵ و قوڕیان لە ڕێگای دوورەوە دێنا تا ســەوەکانی پڕ بکەن. ئاســنیان بەسەر تەختەیەکی ئەستووردا کێشابوو و گەردوونەیەکیان سازکردبوو کە کارگەرەکان لە پشت ئەوی کار بکەن و لــە گوللەی زەبرزەن و تفەنگ بپارێزرێن. بەو جۆرە شــەوانە کاریان دەکرد و گەزبەگەز دەچوونە پێش، دەگەڵ ئەوەشدا هیچ شەوێک نەبوو کە دوو سێ کەس نەنگێودرێن و لەنێو نەچن. دەپێشدا حەســەن خان و ئەلیاس خەلیفەی قەرەداغللو و میرفەتاحی مین باشی، تفەنگچییەکانی ئیســفەهانیان بەو جۆرەی گوتمان بردنە پێش و ســەنگەریان گەیاندە بن بورجی گەورەی دەرەوەی قەڵا و تەنیشت دیواری. قەرابەگ ناوێک کە وەکیلی ئەمیرخانی بوو، پاســەوانی لەو بورجەی دەکرد. کەرێزکەنەکان چەند ڕۆژ کاریان کرد و ئەو دارانەیان ئاگــر تێ بــەردا کە بۆ قایمی دەنێو چینەی دیواریان کێشــابوون. ئەو دارانە ســووتان، دیوارەکە هەرەسی هێنا و زگی دا و نیوەڕۆیەک ـ کە کارگەرەکان خەریکی نانخواردن بوون ـ لایەکی بورجەکە بزووت و تێک ڕووخا و دەستەیەک لە پاسەوانەکان دەگەڵ خاک و خۆڵ بۆ نێو دۆڵەکە جاڵەبوونەوە.

کە ئەوە ڕووی دا، جەنابی وەزیر بە حەسەن خانی دەستوور فەرموو کە ئیتر چ وەختی ڕاوەستانە، هێرش بۆ بورجەکە بەرن. حەسەن خان فەرمانی هێرشی دا. هەوەڵ کەسێکی پێی لەســەر بورجەکە دانا و تفەنگی لە قەرابەگ دا و ســەری بڕی و هێنایەوە، پاڵەوان محەمەد ناوێک بوو لە تفەنگچییەکانی خۆزانی ئیسفەهانی. لەپاش ئەو دوازدە کەسی دیکە

وەســـەر بورجەکە کەوتن و حەوت هەشـــت پاسەوانیان لە ســـەرێ سەر بڕی. خوشکەزای ئەمیرخان ـ کە لاوێکی زۆر جوان چاک و شەنگ و شۆخ بوو۔ هەڵدێرا و لە خوارێ دەگەڵ گێلەپیاوێکی تیرەی چینی ـ کە لە پاسەوانان بوو۔ تێک ئاڵقان و دەست بەیەخەبوون. هەر دەسبەجێ کوشتی و سەری بڕی و هێنایەوە جەنابی (ئیعتیمادودەولە) زۆری پێ ناخۆش بوو و گەلێک بەسەر کابرایدا هات و ئەو خەڵاتەی بەهیوای بوو نەیدرایە.

بیبڕینەوە، بودجەکە داگیرکرا و پاســـەوانەکانی زیاتریان کوژران و چەند کەسیشـــیان لەبن دار و بەرد و گڵدا خنکان. نووسەری ئەم پیتانە۔ کە لەو هاتوچۆیەدا ڕەفیقی جەنابی وەزیر بوو۔ ئەم چوار نیوە شیعرەی بەدڵدا هات و نووسی:

ایــن بــرج کــه یافتــی بفتحــش تاییــد
از مطلــع آن برآمــدی چــون خورشــید
کوتــاه بُــدی ز رفعتــش کیــوان را
از دامــن خاکریــز او دســت امیــد

یانی:

ئەو بوورجە کە بۆ گرتنی دەستت گیرا
لە ئاسۆی ئەوی وەک هەتاو هاتیەدەر
ئەوەندە بەرز بوو کە دەستی هیوای کەیوان
کورت بوو بۆ ئەوەی بگاتە توربە ڕێژی

کاتێک بورجی گۆڕین ـ کە وەک بەردی سەر ڕێگای غازیان بوو۔ گیرا، کار هاسان بوو. لە ماوەی دە ڕۆژدا ســـەنگەرکانیان گەیانـــدە دەورووبەری قەڵا و تۆپچییەکانیان دامەزراند. تۆپێکی گەورەی بالیمزیان بەرامبەر بە قەڵای سەرێ و تۆپێکی دیکەیان بەرامبەر بەقەڵای خوارێ لە ســـەنگەری پیربوداقخاندا دامەزراند و دەســـتیان بە گوللەباران کرد و تەنگیان بەقەڵانشـــینەکان هەڵچنی. ئەمیرخان سەری لێ شیوا و کوردەکان هێوابڕاو بوون، چونکە گەلێک لە خزم و کەسوکارەکانیان لەو شڕانەدا کوژران. قەڵانشینەکان دەستیان بەهاتنەدەر کرد. هەموو ڕۆژێ دە کەس و بیســـت کەس لە کوردەکان و لە جەلالییەکان خۆیان دەرباز

دەکرد و پەنایان بۆ سـەنگەرەکان دەهێنا. لەسـەر فەرمانی پیرۆز پەنا دەدران و خەڵات دەکران و دڵخۆشی دەدرانەوە.

بەکورتی کاری قەڵا گەیشـتە جێگایەک کە ئەورۆ سـبەی بگیرێ. کە ڕووداوی مەرگی (اعتماد الدوله) ڕووی دا[1]. ئەو ڕووداوە هەموو کەسـی پەرێشـان کرد و کاری قەڵای ـ کە نیزیک بە تەواو بوون بوو ـ کەمێک وەدواخست. قەڵانشینەکان خۆڕاگرتر بوون. تا محەمەد بەگی شاملوو ـ کە کرابووە سەردار ـ گەیشتە جێ. ئەمیرەکانی پێشوو تازە هاتوو بەوپەڕی لەخۆبووردنەوە خەریکی گرتنی قەڵا بوون. بەماوەیەکی کورت سـەنگەرەکان لە خوارەوە گەیشـتنە بن دیوار و بورجەکان بەزەبری تۆپە بەردوەشـێنەکان وەلەرزین کەوتن و درز و کەلێنیان لێ پەیدابوو. لەلای سـەرەوە، ئازایانی قەڵاشـکێن هێرشیان هێنا و دوو سێ بورجیان داگیرکرد. لەلای سەنگەری پیربوداقخانیشەوە غازییەکانی تورکمان پەلاماریان بۆ بورجەکانـی خوارەوە ـ کە کوڕە گـەورەی ئەمیرخان فەرماندەی بوو، برد و پێی هەڵچوون و وەسـەرکەوتن. پاسـەوانەکان خۆیان بۆ ڕانەگیرا؛ دەستیان لێ هەڵگرت و ڕایان کرد بۆ قەڵای سـەرەوە. حەوشەکە کراوە و لەوێڕا خەریکی هەڵکەندنی دیواری نێوان دوو قەڵاکان بوون. پاسەوانەکانی بورزڵق پیاویان ناردە خزمەت ئەمیرەکان و ئامانیان خواست و تەسلیم بوون و بورزڵقیان بەدەستەوە دا. سێ قەڵای قایم گیران؛ کوردەکان لە فڕە کەوتن، هەموو ڕوویـان لە ماڵی ئەمیرخان کرد کە ئەویشـیان کردبووە نارین قەڵا. غازییەکان بێ ترس خۆیـان دەقەڵا هاویشـت. جگە لە ماڵـە ئەمیرخان، هەموو کەلێـن و قوژبنی قەڵاکەیان داگیرکرد ئەمیرخان کە تەماشـای کرد لە هەموو لاوە بەڵا دەورەی گرتووە، کوردەکانی لە شـەڕکردن مەنع کرد و ناردیە کن محەمەدخان و تکای کرد کە بۆخۆی دەگەڵ غازییەکانی شـاملوو بێتە نێوقەڵا؛ چونکە لە حەسەن خان دەترسم و زۆرمان خوێن لە یەکتر ڕشتووە ئەو ئاگاداریمان لێ بکا خۆم و کوڕەکانم و خێزان و دەسـت و پێوەندەکانم بەسـەلامەتی بنێرێتە بەر بارەگای بەرزی شا.

---

١ ـ چلۆنایەتیی ڕووداوەکە ئەوەیە: ڕۆژێکی دەگەڵ ئەمیرەکان لە مەزڵی (گەنج عەلی خان) بوون. ئێوارێ کە هاتنەوە سەرێکی تۆپخانەیان دا، سەری شەوێ هاتنە دیوەخان. پاش بەجێ گەیاندنی نوێژان، تا دوو بەتڵ شەو ڕابرد وەک جاری جاران زۆر بە ڕووگەشی و ڕووخۆشی دەگەڵ خەڵکی مەجلیس قسەی کرد. کاتی خەو چووە جێی نوستن. نووسەری ئەم پیتانە هێشتا نەگەیبوومەوە مەزڵی خۆم کە بە دووامدا هاتن؛ منی هەژار سەرم سوڕما کە دەبێ هۆی بانگکردنم چ بێ؟ یەکی دیکە گەیشتێ و گوتی: جەنابی میرزای بەمەرگی موفاجات تەواو بوو. هەموو تووشی سەرسوڕمان و خەم و پەژارە بوون. خەبەرەکەمان بەخاوەن شکۆ ڕاگەیاند. هەر ئەو شەوی تەرمەکەمان لەبن قەڵا هێنا خوارێ و شووشتمان و کفنمان کرد. ئێوارەی ئەوێ ڕۆژێ ناردمانەوە تەورێزێ. ئەمیرەکان ناردیان لە دووی ئیمام قولّی خان کە بەلەشکرێکی تەیارەوە لە سلّماس بوو.

لەو کاتەدا خـــان ئەبدالّی موکری بەچەند کەس لە نیزیکانی خۆیەوە هاتەدەر. ئەویان ناردە قۆناغی ئەلیاس خەلّیفەی قەراداغللو، کە میوانی ئەو بێ. لەپاش ئەو محەمەد بەگی برای (تەویل) بەو جەلالییانەوە کە لە قەلاّدا بوون دەرکەوت. پاشان محەمەد بەگ لەسەر ویســتی ئەمیرخان چووە نێو قەلاّ. ئەمیرخان و کوڕە گەورەکەی و نیزیکەی ســەد کەس لە عەشــیرەتی برادۆست، هەموو زرێپۆش و تفەنگ بەدەست و چەکدار، بەهەموو ئەسپابی شــەڕەوە لە مالّێ هاتنەدەر؛ دەگەلّ محەمەد بەگ یەکتریان دی و دووسەد کەسێکیش لە قەلاّدا مانەوە.

محەمەد بەگ پاسەوانی بەدیاریەوە دانان کە کەس وێیان نەڕزێ و ڕوو لە مالّیان نەکا. ئەمیرخان و دەست و پێوەندەکانی هێنا مالّی خۆی خێوەت و بارگایەکی گەورەی تایبەتی بۆ هەلّدان. ناردی لە دووی حەســەن خان و ئەمیرەکانیتر کە بێن ئەمیرخان ببینن. جا ئەودەمی هەرچی قازانجی دەولّەتی تێدابوو ئەوەی بکەن. بۆخۆشی وێڕای براکانی دانیشت و بەگەرمی میوانداریی لێ کردن. کە حەســەن لــە خێوەتەکە نیزیک بۆوە ناردی بەدوای محەمــەد بەگیدا و بانگی کردە دەرێ. نەهاتنی حەســەن خان بۆ خێوەت و چوونەدەری محەمــەد بــەگ ئەوانی نیگەران و دڕدۆنگ کرد. حەســەن خان بــە محەمەد بەگی گوت: «سەرم لە کاری تۆ سوڕماوە و قەت وام لە تێگەیشتن و لێزانیی تۆ ڕانەدەدی کە بە خۆت و برایانەوە لەنێو ئەو یاغی و ســەرکێش و لاســارانەدا دابنیشــی کە دەستیان لە خوێنی خۆیان شوشتووە و جێ متمانە نین و نابێ بەهیچ بارێک بڕوایان پێ بکرێ. تەگبیر ئەوەیە کــە ئەوان لەبەر یەک بــلاّو بکەی، ئەمیرخان و کوڕەکەی و چەند کەســان بە ئەمیرێکی بسپێرە کە پاش ئەوەی فەرمانمان بۆ هات جێبەجێ دەکەین.»

محەمەد بەگ ئەو قســەی پــێ بەجێ بوو. پیاوی ناردە کــن ئەمیرخانی: «مانەوەی ئەو هەموو کەســە پێکەوە لە جێگایەک ئیمکانی نییە، بۆ خۆت و کوڕ و خزمەکانت لێرە بحەســێنەوە و ئەوانی دیکە دادەبەشین.» ئەمیرخان ملی ڕاکێشا؛ بەلاّم ئاوالّەکانی ملیان نەدا و گوتیان: «بۆخۆت دلّنیای کە ئەمیرەکان سەربەخۆ ناوێرن ئەتۆ بکوژن، بەلاّم یەکی لە ئێمە ناهێلّن. بڕیارمان وابوو کە لە خۆشی و ناخۆشیدا پێکەوە بژین، ئێستا وا دیارە تۆ ژیانی دوو ڕۆژت پێ باشترە. ئێمە لێک هەلّنابڕێین و ئەگەر بکوژرێین با پێکەوە بمرین». جوابیان ناردەوە دەرێ.

لەکاتــی ئەو هاتوچۆیەدا لە مالّە ئەلیاس خەلّیفە هەرا پەیدابوو، کاتێک خان ئەبدالّی موکریانــی ناردە قۆناغی ئەلیاس خەلّیفە، بۆ خۆی لە ســەنگەر بوو. پیاوەکانی خەریکی میوانداری و بەجێ گەیاندنی ئەرکی پێویســت بوون وشــەربەتیان بۆ هێنان. لەو حالّەدا

خەڵیفە- کە پیاوێکی سۆفی و خاوەن ئاکارێکی ساکار- بوو بەسەردا هاتەوە و میوانەکانی زۆر بەخێرهاتــن کــرد و لــە پیاوەکانی تووڕە بــوو کە بەو گەرمایە بــۆ چەک و بەرگی شــەڕتان لە بــرادەران نەکردۆتەوە. خزمەتکارێک هات کە بەرگی شــەڕیان لێ وەرگرێ و سـوکیان بکا. خان ئەبــداڵ و ئاواڵەکانی خەیاڵێکی دیکەیان بەدڵدا هات. دەســبەجێ لە جێی خۆیان ڕاپەڕین و شــیریان هەڵکێشــا و چەند شــیریان لە ئەلیاس خەڵیفە دا و چەنــد کەســیان لە خزم و پیاوەکانی - کە بێ چەک بــوون - لەنێو خێوەت بریندار کرد. غازییەکانی قەراداغللو پێیان زانی و بەشــیری ڕووتەوە لە خێوەتی وەژوورکەوتن. ئەلیاس خەڵیفــە و دوو کەس لە خزمانی کوژرابوون و چەند کەســیش بریـنــدار بوون. ڕوویان لە خان ئەبداڵ کرد و ئەویان بە ئاواڵانەوە لەتوپەت کرد. ئەو ڕووداوە قســەی حەسەن خانی وەڕاســت گێڕا و کەس متمانەی بەوان نەما. قزڵباشــی غەزاکەر، ڕۆیبوونە شیران و دەسەر کەســەوە نەچوون و شــیریان تێ نان. هەر کەس لەو ڕۆش پێشتر هاتبووە دەر- چ کورد چ جەلالی - کوژرا. چونکە بەردەســتبوونی ئەو چینە غەدارە وەک ئیمانی ناهۆمێدی بوو. ئەمیرخان و ئاواڵەکانی هێرشــی قزلباشــیان بــۆ دەورەی خێوەتەکەیان دی و ڕاپەڕین و لبادیــان کون کــرد و غازییەکانیان وەبەر تفەنگەکان دا. لەولاشــەوە خێوەت گوللە باران کرا. بیســت سی کەســیان وەبەرهاتن و کوژران؛ ئەوانی دیکە بەشیری ڕووتەوە دەپەڕین و بەشــەڕکردن بەڕێگای نەماندا ڕابردن. لەشکری ڕق هەستا و وای دەست بەکوشتار کرد کە ئەو کەســانەی شــەش مانگ لەوێ پێش هاتبوونە دەریش دەرباز نەبوون؛ تەڕ و وشک پێکەوە سووتا. ئەوانی لە قەڵاش مابوونەوە ئاسەواریان لێ بڕا. بەکورتی قەزاوقەدەر وای هێنابوو و ئەو ڕووداوە لەخۆیەوە قەوما. پاداشــی نمەک بەحەرامیی خۆیان وەرگرت. پاش لێکۆڵینەوە زاندرا کە ئەمیرخان و ئاواڵەکانی تەگبیریان کردبوو و هاتبوونە سەر ئەوە کە ڕزگاریان لە دەســت قزڵباش ئیمکانی نییە؛ گوتبوویان؛ «بەرگی شــەڕێ لەبەر دەکەین و چــەک هەڵدەگرین و دەچینە دەرێ. هەموو ئەمیرەکان لەو کۆڕەدا کۆدەبنەوە؛ دەســتیان لێ دەدەینە شــیران، تا لە دەرەوە ئاگادار دەبن چووقەواریان لێ دەبڕین. ئەگەر توانیمان وەدەرکەوین و خۆ ڕزگار بکەین، ئەوە باشە؛ ئەگەر نەمانتوانی، بەس نییە تۆڵەی خۆمان لەپێشدا کردۆتەوە و خوێنی خۆمان ئەستاندووە و پیاوانە کوژراوین». بۆیە ئەم ئازایەتییە لە خان ئەبداڵ ڕووی دا و لەپێشدا ئەلیاس خەڵیفەی کوشت. خودا بۆخۆی دەزانێ.

پاش ئەم ڕووداوە کوڕە بچووکەکانی و خاو و خێزانی ئەمیرخان ئەوی مابوون، هێنایانن بۆ هۆردووگا و ماڵ و ســامانی قەڵانشــینەکان بەسەر غازییەکاندا دابەش کرا. لە حاڵێکدا کە هۆردووی خاوەن شــکۆ لە (گاودۆڵ)ی مەراغە بوو، ئەوەی قەومابوو بەعەرزی پیرۆزی

گەیشت. لەسەر فەرمووده، چەند ڕۆژێک گەنج عەلی خان بەخۆی و تفەنگچییەکانێوە لەبن قەڵا مانەوە و ئەمیرەکانی دیکە بەلەشکرەوە ڕوویان لە دەرگای خاوەن شکۆی عالەم پەنا کرد. لە چیمەنی قەراچووق گەینە بارەگای پیرۆز. وڵات و سـامان و دەستەڵاتداری ورمێ، بە قبان خانی برای محەمەد بەگی بێگدلی ئەسـپێردرا. سێ هەزار تومەن زێڕی نەغدیش بۆ پێداویستەکانی قەڵای دمدم و یارمەتیی غازییەکان و پیاوەکانی ئەو دیاری کرا. فەرمان درا لە سـنووری ساردوقورغان و گاوروود تا سـەڵماس، هەموو ئەمیر و حاکمەکان لەبەر حوکمی ئەودابن و لە قسـەی دەرنەچن. ئەویش بە لشـکرێکی تەیارەوە چوو بۆ وێندەرێ و خەریکـی ئاوەدانکردنەوەی قەڵا بوو. گەنج عەلـی خانیش بەخۆی و تفەنگچییەکانیەوە تێکەڵی هۆردووی گەورە بۆوە.[1]

***

باسی بەرەو مەراغە چوونی شا و ڕوو هەستانی لە تیرەی موکری و قەتڵوعامی ئەو تیرە

عەشیرەتی موکری لە پێڕەوانی ئەم دەوڵەتە و لە سنووری گاودۆڵی مەراغە و سندووس و میاندواودا نیشتەجێ بوون. لە سەردەمی شای بەهەشتیدا سەرکردەی ئەو تیرە بەدەست ئەمیرە ناوێکەوە بوو. پاش مردنی شا و لەسەر تەخت دانیشتنی سوڵتان محەمەد پادشا- کە سـوڵتانی ڕۆم بوو- پەیمانی بـاوک و باپیرانی خۆی هەڵوەشـاندەوە و دنیای هێدی و هێمنی ئاڵۆز و پەریشـان کرد. شـەڕ هەڵایسێنە بەدفەڕەکانی سـنوور، بازاڕیان گەرم بوو. ئەمیرەی ناوبراو- کە زۆر سـاڵان نمەک پـەروەردەی ئەم دەوڵەتە بوو- ڕێگای نمەک بەحەرامـی و یاغیبوون و هەڵگەڕانەوەی گرتە پێش، دەگەڵ ڕۆمیان ڕێکەوت و دەسـتی کرد بە تاڵان و کوشتار. لە سندوس و میاندواو و مەراغەدا هاتە سەر ڕەوەی (قەراچیوق) کە ڕەوەی تایبەتی حەزرەتی شـای بەهەشتی بوو و بەباشی ناوبانگی بەدنیادا ڕۆی بوو. ژمارەیەکـی زۆری لە ڕەوەدان و پاسـەوانی ڕەوە کوشـتبوون و ڕەوەکەی داگیرکردبوو.

---

[1] ـ ئەم کارەساتە لە ساڵی بیست و چوارەمی پادشایەتیی شا عەباسی سەفەویدا ڕووی داوە کە ڕێککەوتی ١٠١٨ی کۆچییە. ئەسکەندەر بەیگی تورکمان لە لاپەڕەکانی ٨٠٧ ـ ٨١١ ی کتێبی عەلەم ئارای عەباسیدا باسی کردووە. حەیف ڕۆژ و مانگی گیرانی دمدم و کوژرانی ئەمیرخانی نەنووسیوە. هێمن

هەمیشـــە دەگەڵ ئەو ئەمیر و قزڵباشـــانەی دەبوونە حاکمی مەراغە شەڕ و کێشە هەبوو. دەمێکیش لە خراپە و کوشـــتار و بەدیل گرتنی ژن و منداڵ ڕانەدەوەســـتا. پاش مردنی ئەمیرەبەگ، شێخ حەیدەر بەدەستووری بێگلەربەگی ڕۆمیان بوو بە ئەمیر و لە باوکی زیاتر سەربەخۆییی پەیدا کرد.

بەڵام لە زەمانی فەرمانڕەواییی سوڵتان محەمەدخاندا لە ڕاس جەعفەر پاشای بێگلەربەگی تەورێز سەرکێشـــی دەکرد. چەند جار نیزیکانی خۆی نارده بارەگای عالەم پەنای پادشای مەزن و بچووکی خۆی نیشـــان دەدا؛ تا شاهەنشـــا بۆ داگیرکردنی ئازەربایجان چوو. شێخ حەیدەر هات بۆ ڕێســـمە ماچکردن و لاواندراوە؛ حەزرەتی شای پایەبەرز و سێبەری خودا، هەڵەکانی پێشووی تیرەی موکری بەخشی. دەسەڵاتی مەراغە و دەوروپشتی ـ کە هەمیشە بەدەست یەکێک لە ئەمیرە مەزنەکانی قزڵباشەوە بوو ـ دا بە شێخ حەیدەر. ئەو لەبن قەڵای ئێرەوان وەک لەجێی خۆی باس کراوە ـ کوژرا. خاوەن شـــکۆ لەبەر هەقناســـی جێی باوکی دا بە قوبادخانی کوڕی کە هێشـــتا منداڵ بوو. بەکەیخوادا و ڕدێن سپیەکانی عێلی فەرموو تا کوڕ گەورە دەبێ لە قســـەی دایکی ـ کە کچی پیاوماقووڵێکی قزڵباش و ژنێکی وشـــیار و ئاقڵبـــوو دەرنەچن. بۆ ئـــەوەی قوبادخان خۆی بگرێ برایەکی شـــێخ حەیدەر کە ناوی ئەمیرخان بەگ بوو لەنێو عێل هێنادەر و جێ و پایەی دایە و کردی بە حاکمی گەرمروود. براکـــەی تری خان ئەبداڵ داوای مەزنایەتیی دەکرد و ســـەری بـــۆ برازاکەی دانەدەنواند و هێندێـــک پیاوخراپ و بەدفەڕی موکری لەخۆ هاڵاندبوو. چەند جار لەشـــکری ناردرا ســـەر و دەریان پەڕاند؛ تا ئاخری وەک باســـکرا پەنای بۆ ئەمیرخانی برادۆســـت برد و لەکن ئەو مایەوە. لوتف و دڵســـۆزی شـــاهانە قوبادخانی گرتەوە و سەربەخۆیی تەواوی پەیدا کرد و هەموو هۆزەکانی موکری بەردەست بوو. لەنێو سەرهۆزانی ئەم تیرەدا پیاوی بەراز سورشت و ڕێوی ســـیفەت هەبوون کە لە ڕێگای ڕاســـت دوورکەوتبوونەوە و لە چۆڵی ســـەرەڕۆییدا گەورە ببوون؛ دەگەڵ قزڵباشـــان ـ کـــە مەراغە خاوەن مڵک بوون ـ خـــراپ دەجووڵانەوە و بەزۆر زەوییەکانیان داگیر دەکردن. قوبادخانیش کە گەیشـــتێ، لەبەر نەزانی و پیســـیی دەروونـــی دەگەڵ قزڵباشـــان ڕەفتارێکی نالەباری گرتەپێش. هەرچەند لەو چەند ســـاڵەی دواییدا زۆر نافەرمانی و ئاکاری دزێو لە خۆی و لەژێر دەستەکانی دەبیندرا و گەرد لەسەر دڵی ممبارەکی شاهانە دەنیشت، بەڵام لەبەر بەزەیی و دڵسۆزیی تایبەتی خۆی و لە پێش چاوگرتنی خزمەتی شێخ حەیدەر، چاوپۆشیی لێ دەکرا. تا وای لێ هات ئاوی لە ئاوەڕۆیان دەرکرد و ســـەرەڕۆیی و لاســـاریی لە ڕادە بردە دەر. هەروەکوو ساڵی ڕابردوو حوکم کرابوو کە قوبادخان بچێتە کن (ئیعتیمادودەولە) و لە داگیرکردنی قەڵای دمدمدا دەگەڵ لەشـــکر

بەشداری بکا، خۆی لەو خزمەتەش بوارد و نەچوو.

لە بەهارێدا کە خاوەن شـــکۆ خەریک بوو بۆ ڕێکخســـتنی کاروباری ئەو ناوچەیە بەرەو ســـنوور بچێ، قوبادخانیش ناچار بەخۆی و چەند کەس لە دەوروپشتەکانیەوە لە (یورت قشلاق) بە خزمەت گەیشت؛ چونکە دڵی پاک و ڕووناکی شاهانە لە سەرەڕۆیی و لاساریی ئەوان گەردی لێ نیشـــتبوو، هاتە ســـەر ئەوە کە ئەوانە شـــیاوی لوتف و دڵسۆزی نین و ڕاوەســـتان لە تەمێکردنی توندی ئەوان بەقازانجی دەوڵەت نییە و خراپە و کێشـــەی پتری لـــێ پەیدا دەبێ. خۆی لە تەمێکردنیان خۆش کرد. بەڵام بەلێزانی و وشـــیاریی خۆیەوە، جارێ خۆی ڕاگرت و لوتفی دەگەڵ کردن تا گەیشتە مەراغە. قوبادخان و ڕدێن سپیەکانی موکری لەوە دەترســـان شـــا داوای ڕەوەی قەراچیوق بکاتەوە؛ بۆیە بەفێڵ، ئەسپە باش و هەڵبژاردەکانیان ناردە جێگایەکی دووردەســـت و چەند بارگینی ناڕەسەنی کوردییان لەوێ هێشـــتەوە، تا ئەگەر باســـی ڕەوە هاتە گۆڕێ ئەوان نیشـــان بدەن. هەروەها ئاشکرا بوو کە هەمیشـــە دەگەڵ ســـەردارانی ڕۆمی کەینوبەینیان بووە و خراپەیان دەگەڵ لێقەوماو و هەژاران کردووە و لەبەر تەعەســـوبی مەزەبی زۆریان شـــیعەکانی مەراغە ئازار داوە. کە وابوو دەستی زۆرداران دەبوو لە یەخەی هەژاران بکرێتەوە.

بەکورتی لەنێوبردنی ئەو تیرە بەدفەڕ و ســـەرەڕۆیە- کە لە موســـڵمانی هەر ناوێکیان هەبوو- ئەرکی سەر ئەستۆی شای دادپەروەر بوو. ئاگری ڕق و تووڕەیی وا لە دڵی خاوێنی شاهانەدا بڵێسەی گرتبوو کە تەنیا بەخوێنی ئەو بێ فەڕانە و وەکارکەوتنی شیری ئاگربار نەبایـــە نەدەکووژاوە و دانەدەمرکاوە. لە کاتێکدا کە بارەگای بەرز لە گاودۆڵ هەڵی دابوو، ڕۆژێک قوبادخان بەخۆی و ســـەد و پەنجا کەســـەوە ڕوویان لە بارەگای بەرز کرد. ئێوارە وەخت بوو گەیشـــتێ؛ دەگەڵ چوار کەس لە خزمەکانی بۆ حوزوور بانگ کران. کە وەژوور ســـەراپەردە کەوت، لەسەر فەرمانی شـــا لە وەختی چەکمە داکەنەندا غوڵامان بێ ئەوەی بێڵن ببزوون - کوت کوتیان کردن. کەلاکی پیســـی ئەوانیان بۆ کووچەی پشت سەراپەردە ڕاکێشـــا. بۆ ئەوەی زیانێک لەلایەن ئـــەو پیاوخراپانەوە بەغوڵامان نەگا. فەرمان بە عەلی قوڵی خانی ئێشـــک ئاغاسی باشی شـــاملوو درا لەبەر دەرکی سەراپەردە ڕاوەستێ؛ یەک یەک بانگیان بکا بۆ مەجلیس. کە وەژوور ســـەراپەردەی پیرۆز کەوتن دەسبەجێ غوڵامان بیانکوژن و کەلاکیان باوێژنە کووچەی پشـــت ســـەراپەردە؛ تا لە پێش چاوان ون بن. تا بیست سی کەس بەو جۆرە کوژران و یەک بەدوای یەکدا فڕێ دران. ئەوانی دەرێ کەمێک دڕدۆنـــگ بوون. یەکیان کە هاتە ژوورێ تەماشـــای کرد خوێـــن زۆر ڕژاوە و قوبادخان و ئەوانیش دیارنین؛ قیژاندی و دەستی دا خەنجەر. موحیب عەلی خانی شاهی سیونی بریندار

کرد. دوو سێ کەس کە بەدوایدا دەهاتن کشانەوە و خەریکی ڕاکردن بوون.

غوڵامـــان و قورچییان تێیـــان وەرووکان، هەر لەوێ پارچە پارچەیـــان کردن. ئەوانی دەرەوە تێ گەیشتن، ڕایان کرد ئەسپان. هێندێک هەر لەو دەورووبەرە و هێندێک لە وەختی ڕاکردندا کوژران و تاقیان لێ بڕا. لەو وەختە بەســـامەدا خاوەن شـــکۆ هاتەدەر و سواری ئەسپی ڕەسەن و خۆشبەز بوو و ڕووی لە قەڵای گاودۆڵ کرد و سەربازانی قزڵباش کوشتن و تاڵانی عەشایری موکرییان پێ ئەسپێردرا. خاوەن شکۆ بەتلێک لە شەو چووبوو گەیشتە قەڵای گاودۆڵ.

هێشتا ئەم خەبەرە نەگەیبووە قەڵا کە لەشکر بەزۆور قەڵا وەربوو؛ هەرکەسیان وەگیر کەوت خستیان. عەلی قوڵی خان ناردرا بۆ حەوشەیەکی دیکە کە لەو نیزیکانە بوو. پەنجا شێست کەســـێکی دەست بەســـتراوی هێنا دەرگای بەرز. غازییە تۆڵەئەستێنەکان بەچاو قووچاندنێـــک هەموویان ناردنە وڵاتی نەبوون. زۆر لەو کەســـانەی دەیانهێنان خزمەتکار و پێمەڕەدارەکان هەر بەزەبری گۆپاڵ و پاچ و پێمەڕە سەر و مێشکیان دەکوتان و دەهاڕین. ئەسفەندیاربەگی ئاوچی باشی عەرەبکەرلوو، لەسەر فەرمانی خاوەن شکۆ بەسەر ڕەو ناردرا بۆ گەرمڕوود و بەفێڵێکی شەڕکەرانەوە ئەمیرخانی برای شێخ حەیدەر و ئەو پەنجا کەسەی لە تیرەی موکری کە دەگەڵ ئەو لە ورمێ بوون بەجارێک کوشت. حوسێن سوڵتان برازای شێخ حەیدەر و ئەوانەی دەگەڵ ئەو لە ورمێ بوون بەدەستی حەسەن خان کوژران.

بەکورتـــی قەتڵیعامی ئەو تیرە بەقەڵەمی تەقدیر لەســـەر لاپەڕەی ڕۆژگار نووســـرا. ئەو چەند ڕۆژەی کە شـــا لە قەڵای گاودۆڵ ماوە، هەموو ڕۆژێ دەستەدەســـتە و پۆلپۆل دەیانهێنان و لەســـەریان دەدان. بەهرامی خوێنخۆر تاوێک لە تیغ وەشاندن و خوێن ڕشتن ڕانەدەوەستا. هێندێک لە ئوێماق و ئیبی و ئوریاد کە لە نێو ئەوان مابوونەوە، بەو تاوانەی لەنێو تیرەی دژی دەوڵەتدا خۆیان ماتکردووە و لە کاتی دەســـتەڵاتی ڕۆمیاندا نەگەڕانەوە نێو قزڵباش هەموویان کوژران.

بیبڕینـــەوە ئاورگی تیرەی موکری کوژاوە و نێـــرەوەزەکان هەموو کەوتنە بەر مەودای شـــیری بەبڕشـــت و ژن و منداڵەکانیشـــیان بەدیل گیران. پاش چەند ڕۆژ بڵێســـەی ڕقی شاهانە تا ڕادەیەک دامرکاوە و شێربەگ ناوێک لەو بنەماڵە کە هەمیشە خۆی بەخزمەتکار دەزانی و مەخســـوربەگ ناوێک کە برای ئەو و لە ڕیزی ئێشـــک ئاغاسیانی بارەگای بەرزدا بوو، کرانە گەورە و مەزنی موکری و فەرمان درا ئەوانەی لە مەودای شـــیر ڕزگار بوون و لە کەلێن و پەســـیواندا مانەوە، پەنا بۆ ئەوان بەرن و لە کوشـــتن و تاڵان ئەمین بن. پاش

ئەم ڕووداوە شا چەند ڕۆژێک لەنێو ئەسپەکانی ڕەوەدا لە چیمەنی قەراچیوق ڕای بوارد و وڵاتی مەراغەی بە سوڵتان میر موقەددەم ئەسپارد.[1]

***

باسی دەسەڵات پەیداکردنەوەی کوردانی برادۆست بەسەر قەڵای دمدمدا و دیسان وە دەسکەوتنەوەی بەتەقدیری خاوەنی ئاسمان و ئەستێران

خەبەرێکی بەســام کە لە مازەندەرانی بەگوێی خاوەن شکۆ گەیشت، ڕووداوی سەیر و سەمەری دەسەڵات پەیداکردنەوەی کوردانی برادۆست بەسەر قەڵای دمدمدا بوو. چلۆنایەتیی ڕووداوەکە ئەوەیە: وەک لە پێشــدا باسمان کرد پاسەوانی و دەستەڵاتداریی ئەم ناوچە و قەڵایەکەی بە قبان خانی بێگدلی ئەسپێردرا بوو.

یەکێــک لە ژنەکانی ئەمیرخانی چۆلاق ـ کە لــە کچانی خەڵکی خوێریی ئەوماڵبەندە بوو، دەگەڵ هێندێک لە بۆورە پیاوەکانی نەناســراوی کورد لە قەڵادا مابوونەوە و خزمەتی قزڵباشــیان دەکرد. قبان خــان هەڵەکەی ئەوە بوو کە کوردی با نەناســراویش بێ ـ لە قەڵادا هێشتبۆوە. بۆ خۆشی جاروبار دەچوو بۆ ڕاوێ. (ئەلغ) بەگی برادۆست ـ کە خزمی ئەمیرخان بوو، وەک کوند لە وێرانەکانی ئەو سنوورە هەڵکورمابوو و دەگەڵ ئەو (عورت) ژنــە و قۆڵچییە کوردەکان پەیوەندیی بەرقەرار کرد. بڕیــار وا درا هەر کاتێک قبان خان بەشەو لە قەڵا وەدەرکەوت ئاگاداری بکەن.

ڕۆژێک قبان خان بۆ ڕاوی لە قەڵا وەدەرکەوت. بە ئەلغ بەگ ڕاگەیەندرا، شەوێ بەخۆی و چــل پەنجا کەس کوردەوە هاتنە بن قەڵا. ئەوان بورجێکی ســوڵقیان کە بەتەنیشــت قەڵاکەوەیــە کــون کرد، ئەلغ بەگ و ئاواڵەکانی یەک یەک هاتنە ژوورێ؛ لەپڕ پاســەوانی ئەو بورجەیان کە لە خەودا بوو کوشــت. هەر کەسێکیان لە هەر بورجێکیدا لە خەودا دی بەرەو نەمانیان بەڕێ کرد، چوونە نەقارەخانە و نەقارەی شادمانییان لێ دا، ئەو کوردانەی

---

١ ـ بەداخەوە ئەسکەندەر بەگ ـ کە مێژوونووسێکی زۆر ورد بووە ـ ڕۆژ و مانگی ئەم کارەساتەی ڕوون نەکردۆتەوە؛ بەڵام چونکە لە ڕیزی ڕووداوەکانی ساڵی بیست و چوارەمی پادشایەتیی شا عەباسدا لە لاپەڕەی ٨١١ ـ ٨١٤ی عەلەم ئارادا نووسراوە، دیارە ئەو کارەساتە لە ساڵی ١٠١٨ی کۆچیدا ڕووی داوە. هێمن.

لــە قەڵادا بوون تێکڕا لێیــان کۆبوونەوە. خەڵکی قەڵا وەخەبــەر هاتن و ئەوەی هەرگیز بەخەیاڵیاندا نەدەهات بەچاوی خۆیان دی، سەریان لێ شیوا و دەستێکیان کەوتە ئەملا و دەستێکیان کەوتە ئەولایە. بەو شەوە ڕەشە هەراوهوریا لە قەڵادا پەیدابوو، قزڵباشەکان بە ئاغا و نۆکەر و پێشخزمەتەوە کە لە قەڵادا پەیدا بوون، بێ ئەوەی ئاگایان لە چەندوچۆنی داگیرکەران بێ، بەدڵێکی پڕ ترســەوە بەئەملا و ئەولای قەڵادا خۆیان فڕێ دا و هەڵاتن و تا بەیانی تاقەکەســێکیان لە قەڵادا نەماوە. کوردەکان لە قەڵادا مانەوە و ماڵ و ســامانی قزڵباشیان داگیرکرد و لە کوردەکانی دەوروبەر، داوای کۆمەک و یارمەتییان کرد.

ئەو خەبەرە بەســامە بە قبان خان گەیشــت. ئەنگوستی پەشــیوانیی بەددان گەست، ڕووی لەلای قەڵا کردەوە. ئاغا ســوڵتانی موقەدەم لە مەراغە خەبەری زانی و بەســەرڕەو بەیارمەتییەوە هات. یەکێک لە هەڵکەوتە باشــەکان ئەوە بوو کە ســەد و پەنجا کەس لە کوردە یاغییەکان کە بۆ کۆمەکی قبان خان بەرەو قەڵا دەهاتن، تووشــی ئاغا و سوڵتان و پیاوەکانی قبان خان هاتن، شەڕ قەوما و کوردەکان شکان، زۆریان لێ کوژرا و ئەوی مانەوە و دەرچوون هەڵاتن. پیربوداقخان حاکمی تەورێز و شەهیر سوڵتانی موکری لە بیستنی ئەم خەبەرە شــڵەژان؛ بەترەختان خۆیان گەیاندێ، قبان خانیش بەشەرمەزارییەوە تێکەڵ بە ئەمیرە مەزنەکان بۆوە.

ڕوون بۆوە کە قەڵانشــینەکان زۆر کەمن. لەبیری هێرشبردندا بوون کە ئاوی ڕەحمەتی خودا بەسەر ئەم ئاگرەدا کرا. ئەلغ بەگ ڕۆژێک بارووت بەسەر تفەنگچییەکانیدا بەش دەکا، قەزاوقەدەر وا جاری بوو پریشــکێک ئاگر کەوتــە نێو بارووت و گڕێ لێ بڵندبوو و لایەکی ڕوومەتی ســووتاند و پەکی خست. ئەو سووتاوانەی ئاگری ناهومێدی، لە قەڵاداری کەوتن و کە دەورەی قەڵایان وا بەتەندراوی هاتە پێش چاو، لە گەیشــتنی کۆمەک ناهومێد بوون. ترس و ناهومێدی تەنگی پێ هەڵچنین و جگە لە ڕاکردن هیچیان ڕەچاو نەکرد. لە شەوێکدا کــە وەک دڵی نەگبەتبــاران ڕەش و تاریک و تونوک بوو. هەرچی پێیان هەڵگیرا و توانیان لە ئەســپە حەســاوەکانی قەڵایان نا و ئەلغ بەگیان بەکەلاکی هاویشتە سەر ئەسپێک و لە دەرفەتێکدا دەروازەیان کردەوە و هەڵاتن. ئەمیرەکان پاش ئاگاداربوون وەدوایان خســتن، بەڵام وێیان ڕانەگەیشتن.

جارێکی دیکەش ئەو قەڵایە کە لە قایمی و بەرزیدا دەگەڵ ئاسمانی شین بەرامبەری دەکا کەوتەوە دەستی لەشکری پادشا.[1]

---

١ ـ ئەم ڕووداوە لە ساڵی ١٠٢٤ی کۆچیدا کە بەرامبەری بیست و نۆهەمین ساڵی پادشایەتیی شا عەباسە قەوماوە و لە لاپەڕە ٨٨٨ـ ٨٨٩ی عالەم ئارای عەباسیدا نووسراوە. ئەوی بۆ من جێی داخە ئەوەیە کە نووسەر ناوی ئەم ژنە قارەمانە تۆڵەئەستێنەی نەنووسیوە. هێمن.

مەم و زین

دووەم بەیتــی کتێبی ئۆســکارمان، مەم و زینە. مەم و زیــن بەناوبانگترین چیرۆکی کوردییــە. کام کــورد هەیە ئاگای لە چیرۆکی مەم و زین نەبێ. یا هیچ نەبێ ناوی ئەو کچ و کورە ناکامانەی نەبیســتبێ. لە شــیعری شــاعیرە کۆن و تازەکانماندا ناوی مەم و زین هاتووە.

چیرۆکی مەم و زین هەر بە کوردی نەماوەتەوە. تا ئێســتا بە ئەڵمانی، فەرانســەیی، ڕووســی، ئەرمەنی و تورکی تەرجەمە کراوە. لە ســاڵی ١٣٤١ـ ١٩٦٢ دا ئەم بەیتەی لەم کتێبەدا هەیە، بەدەستی کاک (عوبەیدالله ئەیووبیان) هاتۆتە سەر ڕێنووسی کوردی و زۆر باشیش کراوەتە فارسی و چاپ کراوە.

ئەم چیرۆکەی لەم کتێبەدا چاپ کراوە (ڕەحمان بەکر) بۆ خۆی دەڵێ بە چوار ڕۆژان بۆ ئۆســکارمانی گوتووە و ئەویش تۆماری کردووە. من کە زۆر جارم ئەم بەیتە لە زمانی شایەرەکانی هاوچەرخم بیستووە ئەم بەیتەی زۆر بەتەواو دەزانم.

بەبڕوای من مەم و زین زۆر کۆنە. زۆر کۆنترە لەوەی ئێمە بیری لێ دەکەینەوە؛ بەڵام هەروا هاتووە و تازە کراوەتەوە و ڕەنگی گۆڕیوە. کەچی بەو هەموو گۆڕانەوەش نیشانەی ئاینی زەردەشــتی بەئاشــکرایی پێوە دیارە و ئەوەش بەڵگەی کۆنبوونی ئەم چیرۆکەیە. لەسەرانسەری بەیتی مەم و زیندا لە نێوان خودای خێر و شەڕدا ملانەیە؛ ملانەیەکی توند و بەربەرەکانێکی ســەخت و لە ئاشتی نەهاتوو. ئەگەر بەکرە مەرگەوەڕ، بەکری شۆفار و بەدفەڕ وەک خودای شــەڕ دەیەوەێ مەم و زین - ئەم کچ و کوڕە پاک و خاوێنانە ڕیســوا بــکا، خودای خێر (قەرەتاژدین) گەورەترین مەردایەتی و فیداکاری دەکا و بۆ پاراســتنی ئابــڕووی ئەوان ماڵــی خۆی ئاگر تێ بەر دەدا و خانی نەمریش کارەســاتەکەمان ئاوا بۆ دەگێڕێتەوە:

مــالا خــوە ژ ڕەنــگ قــوم زردشــت

دا ئاگــر و کازیــا خــۆ ڕاهشــت

ئاگـــر کـــو دگرتـــە خـــان و مانـــان

وی گرتـــە بـــە گازی و فغانـــان

ئـــەقـــوام و قبایـــــل و عشـــایر

بـــالجملـــە بزینـــــە دەفـــــع ئاگـــر

ئـــاگاه کـــو بـــوون ئەمیـــر و غلمـــان

خالـــی کـــردن ئـــەو ســـرا و بســـتان

ئـــوژی کـــو بـــزینـــە وی هـــــەواری

وی موتەهمـــی وەگـــوتـــە یـــاری

تاژدیـــن تـــە دی چـــە ڕەنگ ئـــەدا کر

مووســـا لـــە بەحـــر غـــەم زوا کـــر

بەیتبێژی ساکاریش ئەو نەقڵەمان بەزمانێکی سەیر بۆ دەگێڕێتەوە:

قەرەتاژدینی لوڕی

بە زمانی عەرەبان[1] دە ژنێی خوڕی

دوور[2]، گویتر، لانکی کوڕی

یا لە زمان خاتوون ئەستێوە دەڵێ:

نە ئەو ماڵەم دەوێ، نە ئەو حاڵە»

«نە ئەو منداڵەم دەوێ نە ئەو تفاڵە

«بەو شەرتەی لە دنیایە سڵامەت بێ، گەردنی زەرد و ڕووی پڕ لە خاڵە».

تاریکی بەری ڕووناکی دەگرێ، خودای شـــەڕ بەســـەر خودای خێردا زاڵ دەبێ. بەکرە شۆفار واز ناهێنێ ئەو کچ و کوڕە بێ تاوانانە بەئاوات بگەن. بەڵام دیسان ڕووناکی پەیدا دەبێتـــەوە، خێر زاڵ دەبێ؛ شـــەڕ تێ دەشـــکێ. بەکر دەکوژرێ. ئەمـــا درەنگ؛ پاش لە نێوچوونی ئەو دڵبەر و دڵدارە بێ مرادانە.

---

١ ـ وێ دەچێ شایەر گوتبێتی (زمانی عەجەمان) لەبری (زمانی عەرەبان)؛ بەڵام ئۆسکارمان کە ڕەنگ بێ نە تورکیی زانیبێ و نە عەرەبی، وای وەرگرتبێ؛ دەنا ئەم دێرە تورکییە و لە موکریان بە تورک دەڵێن عەجەم. هێمن.

٢ ـ دور: هەستە. گویتر:ببە، هەڵگرە

خانیی ئەمر- شاعیری مەزن و پایەبەرزی کورد- ژیانی هەتاهەتاییی دا بە چیرۆکی مەم و زین. شـــاکارێکی دروست کرد کە تا دنیا دنیایە مایەی شانازیی ئەدەبی نەتەوایەتیمانە، بەڵام نەیتوانی بەیتە کۆنەکە لەنێوبەرێ و لەبیر خەڵک بەرێتەوە. ئەو بەیتە ئێستاش هەم بە شـــێوەی بۆتانی و هەم بە شـــێوەی موکریانی هەر ماوە. ئەگەر تۆماریش نەکرابا هەر دەماوە؛ بەڵام ڕەنگ بوو پتری گۆڕان بەسەردا هاتبا.[١]

بێگومان ســـەرچاوەی مـــەم و زینی خانی هەر ئەو بەیتە کۆنەیـــە. هەروەک پێم وایە سەرچاوەی چیرۆکەکانی بیژەن و مەنیژە و ڕۆستەم و سوهراب و سیاوەش و... شانامەش هەموو بەیتی کۆن بوون و فیردەوسی تازەی کردوونەوە؛ بەڵام چونکە شیعری فیردەوسی ساکارتر و هاسانترن بەیتە کۆنەکان لەبیرچوونەوە و چونکە مەم و زینی خانی، وردەکاریی شـــاعیرانە و سۆفیانەی زۆر تێدایە و هەروا ساکار و هاسان نییە و نەخیندەوار هیچ، نیوە خوێندەواریش باشـــی تێ نـــاگا، بەیتە کۆنەکەی مەم و زین هەر بەســـەر زار و زمانانەوە ماوەتەوە.

پیرەمێردی ئەمر شاعیر و ڕۆژنامەنووسی هاوچەرخیش مەم و زینی هەیە. مەم و زینی پیرەمێردی ئیبداعێکی خۆیەتی و زۆر لە بەیتە کۆنەکە دوورە. چیرۆکێکی شـــانۆیی باوی ڕۆژبـــووە. تەنانەت بـــەرەو ئەدەبی ڕۆژئاوایی چووە و وەک درامەکانی شکســـپیر دەچێ. ئەو شـــیعرە ناســـکانەی خوارەوە- کە لە چاو هونەری شیعرییەوە بەرزن - لە مەم و زینی پیرەمێرد وەرگیراون:

هـــەیـــڕۆ ئیمـــڕۆ ڕۆی شـــــین و ڕۆ ڕۆمـــــە
کـــە مـــــەم ڕۆی ڕۆی پـــــەژارەی خۆمـــە
ئـــەو زوڵفـــە لوولـــەم بـــۆ مـــەم شـانە کـــرد
فەلـــەک کـــــوێـــر بـــێ بـــــۆنێکـــی نـــەکـــرد
ئـــەو خـــاڵ و میلـــەی مـــن بـــۆ مەمـــم ڕشـــت

١ - من لە مێژە بیر لەوەی دەکەمەوە چۆنە زۆر بەیتی کۆنی کوردیی وەک مەم و زین، فەرز و ستی، خەج و سیامەند، سەیدەوان، زەمبیل فرۆش و شێخی سەنعان بە هەردووک شێوەی موکریانی و بۆتانی هەن. ئایا لە ئەسڵدا بەکام شێوە بوون؟ کەی گۆڕاون؟ کێ گۆڕیونی؟ دیارە بۆم نەچۆتەوە سەر چ بنج و بناوانێک، بۆیە خۆی لێ دەبوێرم و باسی لێ ناکەم. هەر ویستم ئەو دیاردە بخەمە پێش چاوان، بەڵکە لە دواڕۆژدا زانایانی کورد لێی بکۆڵنەوە.

پـــەیمانـــم وایـــە بـــۆی بـــەرمـــە بەهەشـــت
لێـــوم دانابـــوو بـــۆ گفتـــوگـــۆی مـــــەم
عەهـــدە تـــا مـــردن واتـــەی پـــێ نـــەکـــەم
هـــەی مـــەم دەســـتی مـــەم نەگەیشـــتە تـــۆ
وا نووکـــی خەنجـــەر بـــوو بەســـەزای تـــۆ
خـــەنجـــەر بـــۆ دڵـــە گـــەر ڕاســـتت دەوێ
ئـــاخ مەمـــی تیایـــە نـــەک بـــەری کـــەوێ

مەم و زینی پیرەمێـــرد بە نۆرەی خۆی پارچەیەکی ئەدەبی و کۆمەڵایەتیی بەرزە. بە زمانێکی شاعیرانە و هونەرمەندانە رەخنەی لەو ڕەسمە کۆن و دزێوەی کوردەواری گرتووە کە کچان بەزۆرەملی دەمرێنن و دڵی دڵداران دەشـــکێنن و ئێســـتاش دەگەڵ ســـەردەمی خانیش فەرقێکی زۆری نەکردووە. بەڵام مەوزووعێکی نوێ و لاساکردنەوەیەکی ڕۆژئاواییە کە دەگەڵ ڕێوشـــوێنی کۆنی کوردەواری یـــەک ناگرنەوە و زۆر لە بەیتەکەش دووربۆتەوە. زین هەم لە بەیتەکەدا و هەم لە مەم و زینی خانیدا بەمردنی خۆی لە سوێی مەم مردووە و ئەوەش سۆزی ئەوین و وەفای پتر تێدایە، کەچی زینی پیرەمێرد خۆی دەکوژێ، قەدیم خۆکوشـــتن لە کۆمەڵی کوردەواریدا نەبووە، ئـــەو دیارییەمان زۆر لەمێژ نییە لە ڕۆژئاواوە بـــۆ هاتووە. ئاخر دیارییەکانی ڕۆژئاوا هەموویان هەر باش و بەنرخ نین و زۆریان بۆ ئێمە ماڵوێرانکەرن.

لە چیرۆکە کۆنەکانی کوردیدا باســـی خۆکوشـــتن، تەنیا لە بەیتی خەج و سیامەندی موکریانیدا هەیە. خەج پاش مردنی سیامەند شینی بۆ دەگێڕێ و دوای خۆی لە تیکەشاخی کێلەســـپیان هەڵدەدێرێ و بەپەلی دارەبەنێدا دەدا. ئەویش تەنیا لە ســـوێی سیامەند نا؛ بەڵکە لە ترســـی براکانیشی کە زۆری لێ نیزیک ببوونەوە و لەوانەبوو بیکوژن. داستانێکم وەبیرهاتـــەوە؛ هەرچەند کەمێکمان لە مەبەســـت دوور دەکاتەوە، بـــەڵام پێم خۆش بوو بیگێڕمـــەوە. فەقێ بووم؛ لە گوندێکی گەورەی کوردســـتانی ئێـــران دەمخوێند، گوندەکە دوو مەلای لێ بوون، مامۆســـتاکەی من مەلایەکی ڕووناکبیر و خوێندەوار بوو کە تازەترین کتێب و چاپەمەنی دەخوێندەوە و ئاگای لە وەزعی دنیای ئەو سەردەمی هەبوو. مەلاکەی دیکەم پیاوێکی زۆر وشـــک و کۆنەپەرست بوو و هەموو شتی لە ڕوانگەی کتێبە کۆنە پەڕ

زەردەکانەوە دەدی و دژی هەموو شـــتێکی نوێ بوو. مامۆســـتاکەم گاڵتەی بەبیروباوەڕی کۆنەپەرستانەی ئەو دەکرد و زۆربەی فتواکانی بە بەڵگەی شەرعی هەڵدەوەشاندەوە.

ئـــەو گوندە کیژێکی زۆر شۆخوشـــەنگ و جوان و چەلەنگ و شـــەرمێون و بەئەدەبی لـــێ بوو؛ کچی وا جوان لەو گوندەدا نەبـــوو دەیانگوت دڵی بەلاوێکەوە هەیە. بەڵام کەس نەیدیبوو جارێکی پێکەوە ڕاوەســـتابن. دوو برای لۆزەندەر و یەســـک گرانی هەبوون؛ هیچ کامیـــان ژنیـــان نەبوو و ئـــەم کچە بناوانیان بـــوو. پیاوێکی پیر و دەوڵەمەند بەســـەری هەڵوەســـتا. برای گەورەی حازربوون ژن بەژنەی پێ بکا، کچەکە بدا بەبار بەکابرا پیرە و کچـــی کابراش بۆ خۆی بێنێ، کچ نەدەچووە ژێر بار بەئاس و پەلاســـدا دەچوو، تەنانەت شـــکایەتی لە ئاغاژنیش کرد. بەڵام ئاغاکە لە هەر دوو لاوە پێشکێشی دەستاند، بەقسەی ئاغاژنی نەکرد و دادی نەپرســـی، بەزەبری خەنجەر و کوتەک ناچاریان کرد مل ڕابکێشێ، مامۆستا کە ئاگای لە هەموو شتێک بوو نەتەنیا بۆخۆی مارەی نەکرد، بەڵکە گوتی: بەهیچ شەرعێک مارەی نایە و هەرکەس مارەی بکا بەتاڵە.

بـــەڵام مەلا پیرە مارەی کرد، هێنـــدەی پێ نەچوو کچەکە ون بوو؛ هەرچی لێی گەڕان ســـۆراخیان نەکرد. دەپێشـــدا پێیان وابوو وەدووکەوتووە، بەڵام کەس لە دێدا ون نەببوو؛ تەنانەت ئەو کوڕەی دەیانگوت حەزیشـــی لێ دەکا. ژنە چەنەدرێژەکان بوختانیان پێ کرد و دەیانگوت: «بەخولای خوشـــکێ چۆتە شار و ڕەگەڵ ژنە خراپەکان کەوتووە». ئاخری باغەوانان بە بۆگەن کەلاکیان لەنێو دارستانێکی چڕ و قەوغادا دیتەوە کە خۆی هەڵاوسی بوو. مەلا پیرە کە دەســـتێکی لەو تاوانەدا هەبوو، نە حازر بوو نوێژی لەســـەر بکا و نە تەلقینی بدا و نەهێشتی لە گۆڕخانەی موسڵماناندا بینێژن و گوتی: «بە هیلاک چووە و بە موسڵمانی نەمردووە». براکانی کە تازە پەشیمان ببونەوە هاتنە خزمەت مامۆستاکەی من. ئەویش قسەی مامۆستا پیرەی بەڕاست زانی. ناچار ئەو کچە بێ مرادەیان بەتاقەوە ناشت. من زۆرم پێ ناخۆش بوو و بە مامۆستاکەم گوت: «چۆن دڵت هات بڵێی ئەو سووکایەتییە بـــەم کچە هەژارە بکەن». گوتی: «ڕۆڵە من لە تۆم زیاتر زگ بەم کچە دەســـووتێ، پێم خۆش نەبوو سووکایەتیی پێ کرا و لەو بڕوایەشدا نیم قیامەت ڕادەبوو ئەگەر لە گۆڕخانەی موســـڵمانان بنێژرابایە، بەڵام بابێتە پەند و کچی دیکە فێر نەبن خۆ بکوژن». تێ فکریم ئەوەش چەشـــنە چارێک بوو بۆ ئەو دەردە کە تازە بەکوردەواری وەربیبوو و وەک ئێســـتا پەرەی نەستاندبوو.

هەژار شـــاعیری بەناوبانگی و هاوچەرخیش مەم و زینی هەر لەســـەر کێشـــی مەم و زینی خانی بەشـــێوەی موکریانی کردۆتە شـــێعر. شیعرەکانی گەلێک سوار و لەبار پاراو و

تێرمانان. چیرۆکەکەشی هەروەک خانی داڕشتوو و پەروەردە کردووە و سەری گرتووە. زمانەکەی یەکجار پەتی و بێگەرد و ساکارە. پڕە لە وشەی ڕەسەنی کوردی و بەڕاستی فەرهەنگێکی دەوڵەمەندی زمانی کوردییە. وشەی ناڕەسەن و داتاشراو و تازەکوورەی تاک تاک نەبێ تێدا نییە. بریا ئەوانیشی تێدا نەبان کە دەڵێی پەڵەی ڕەشن بەکراسی سپیی بووکەوە. ئەگەر خانی مەم و زینی کردۆتە بەهانە بۆ دەربڕینی هەستی پاکی نەتەوایەتی و بیروڕای سۆفیانەی خۆی، هەژاریش مەبەستی ئەسڵیی لە هۆندنەوەی ئەم چیرۆکە تۆمارکردنی وشەی ڕەسەنی کوردی بووە و پیاو هەق بڵێ زۆریش سەرکەوتووە.

مەم و زین چیرۆکێکی نەتەوایەتیی کوردییە. بۆ هەموو شاعیرێکی کورد ڕەوایە بە ئارەزووی خۆی دایڕێژێتەوە، بەو شەرتە زۆر لە ئەسڵەکەی دوور نەبێتەوە. نازانم هەژار بۆ دەڵێ: «مەم و زینی خانی هەژار کردوویە بە موکریانی». ڕەنگ بێ ئەگەر ناوی نابا مەم و زینی هەژار، بەرهەمەکەی نرخی پتر بووبایە و زمانی ئەو ڕەخنەگرانە بەسترابایا کە دەڵێن: «هەژار نەیتوانیوە ئەفکاری سۆفیانەی خانی بەوردی دووپاتە بکاتەوە».

من زۆرم سەر لە وردەکاریی سۆفیانە دەرناچێ و نازانم قسەی ئەو ڕخنەگرانە تاکوێ ڕاستە، بۆ ئەم مەبەستەش زانای بەڕێز دوکتور عیزەدین مستەفا کە بە عەرەبی لەسەر فەلسەفە و بیری خانیی نووسیوە هیوادارین کە دواڕۆژدا پەردە لەسەر زۆر لایەنی شاراوەی بیری خانی هەڵداتەوە؛ بەڵام دەڵێم مەم و زینی هەژاریش بەنۆرەی خۆی کتێبێکی بەنرخە و زۆر چیرۆکی واشم پێ شک دێ دوو شاعیر کردوویاننە شیعر و دیارە فەرقیان بووە.

ئەوەش نموونەیەک لە مەم و زینی هەژار.
زین بوخچەی دڵی لای مۆمی داگیرساو دەکاتەوە

جارێکی بەزاری مۆمی دەدواند
دەردی دڵی زاری ژاری دەنواند
ئەی هاودەم و ڕاز و هاونشینم
من تۆش وەکو خۆم بەسۆز دەبینم
فرمێسکێ لەگەڵ منا دەرێژی
چۆن وا دەبێ هیچ شتێ نەبێژی

نازانی دڵم بەخۆم دەمێنێ

یەک بگری لەگەڵم و نەمدوێنی؟

دەردی من و تۆ لە یەک جودایە

وەک خاوەر و زەردەپەڕ وەهایە

تۆ خاوەری شەوق دەدەیتە چاوم

من ڕۆژپەڕ و ئاگرین هەناوم

ناسووتێ لە تۆ مەگەر زمانت

وەک من نی بسووتێ تای ژیانت

شۆقت کە لەسەر سەری دیارە

سەوداگەری سەر سەری دیارە

من گیان بەبڵێسە دڵ بەپشکۆم

سووتا جگەر و هەناسە بۆسۆم

تیشکی سەری تۆ لە تۆ زمانە

گڕپەی دڵی من بە ئێش و ژانە

هی من بە لەهی و بە گێژەڵووکە

ناکوژێتەوە هی تۆ چووک و سووکە

شەو دەبیە هەواڵی شەو بێداران

ڕۆژانە دەنووی هەتا ئێواران

من ڕۆژ و شەو و سبە و ئێوارەم

یەک لا نییە ئایسانە کارم

جارجارە لە دەست دڵی بڕیندار

جاڕز لە ژیان دەبوو بەناچار

پەروا نەدەما لە ئاگری خەم

پەروانە دەما ببێتە هاودەم

مەم و زینی خانی و هەروەها هی هەژاریش هێندێک جیاوازیان دەگەڵ ئەم بەیتەدا هەیە، کە نوســکارمان تۆماری کردووە. یەکەم دیداری مــەم و زین لە بەیتەکەدا زۆر ڕۆمانتیکی و لــە واقیــع دوورە. پەری، زینێ بۆ مەم دەبەن؛ بەڵام خانی بەڕاســتی ئەم دیدارەی زۆر ئاســایی پێک هێناوە و لە واقیعی نیزیک کردۆتەوە. لە جێژنی نەورۆزدا، لەو جیژنە کۆن و نەتەوایەتییــەدا- تووشــی یەکی کردوون و بە تیرێکی دوو نیشــانەی ئەنگاوتوون. هەم باســی نەورۆز و ڕەســمەکانی ئەو جێژنەمان بۆ دەکا و هەم سەرەتای دڵداری مەم و زین دادەمەزرێنێ. من بەشبەحاڵی خۆم ئەو کارەی خانیم زۆر بەلاوە گرنگە؛ چونکە من دەزانم خانی گەلێک لەژێر تەئســیری ئەدەبی فارسیدا بەتایبەتی لەژێر تەئسیری شیعری نیزامی گەنجەویدا بووە. نیزامی گەنجەوی کە شیعردۆســتەکانی فارس بەخودای شیعری دەناسن - شــاعیرێکی زۆر بە دەســەڵات بووە. پێنج گەنجی نیزامی لە شاکارە بەرزەکانی ئەدەبی جیهــان دەژمێردرێن؛ بەڵام چیرۆکەکانی نیزامــی بەتایبەتی لەیلا و مەجنوونەکەی لایەنی ئەفســانەیی زۆر بەهێزترە. جگە لەوە ئەدەبی فارسی لە ســەردەمی سەفەوییەکان زۆر خراپ گەڕاوەتەوە دواوە و بەچوار ناڵ پاشەکشەی کردووە و لە واقیع دوور بۆتەوە؛ کەچی خانــی خەریک بووە لەوکاتەدا لە واقیع نیزیک بێتەوە. تەنانەت لە هێندێک جێدا کە دوور بۆتەوە، عوزری هێناوەتەوە، ئەوەیە گوتوویانە پیاوی هەڵکەوتە زەمان و مەکان ناناسێ.

مەم لە بەیتەکەدا تاقە کوڕەی براهیم پاشــای یەمەنە و لە ســێوی بەهەشت گووراوە. کەچی خانی ڕەســەنەکەی لێ ئەستاندۆتەوە و کردوویەتی بەکوڕی نووسەری میر، لاوێکی جوان و پاک و خاوێن، بەڵام ئاسایی بووە و هیچ لە سێوی بەهەشەت و شتی وا نەگووراوە و ئاوامان پێ دەناسێنێ:

تاژدیــن وەلــــەدی وەزیـــر دیـــوان
مــەم ژی خــەلــەفـی دەبیــر دیـوان

***

هەژار دەڵێ:

مــەم ڕۆڵــــەی نـــووســەرێکی میــر بـــوو

تاژدیـــن کــوڕی گـــــەورەتــر وەزیــــر بــوو

لێرەشـــدا خانی لایەنی ئەفسانەییی بەیتەکەی بەرداوە، عرفۆ و چەکۆش لە بەیتەکەدا ـ وەک مەم ـ شازادەن و ئەوانیش گیرۆدەی زین و میوانی قەرەتاژدینن؛ کەچی خانی بەبرای قەرەتاژدینیان دەناسێ:

تاژدیـــن دوو بــــــرا هـــەبـــوون دقـــــلاش
مـــــاننـــد دوو شــــــاهباز جمــــــاش
دایـــم دلــێ دژمنـــــــان دەســــۆتن
یـــەک عارفـــــۆ و یـــەک چکـــــۆ دگۆتـــن

بەنگینـــە کـــە لە بەیتەکەدا هاودەمـــی منداڵی و نۆکەری بەئەمەکـــی مەمە و ڕۆڵێکی گـــەورە دەگێـــڕێ. لە مەم و زینی خانیدا ناوی نییە و گورگینی پیاوی میریش جێگای ئەو ناگرێتەوە.

بەکر لە مەم و زینی خانیدا و لە بەیتەکەشـــدا هەیە و هەر خودای شـــەڕ و خراپەیە؛ بـــەڵام پلەوپایـــە و هۆی دژمنایەتیی دەگـــەڵ مەم و زین فەرقی هەیـــە. لێرەدا هەرچەند زۆر بەجەســـارەتی دەزانـــم، بەڵام پێم وایە لە بارەی بەکـــردا بەیتەکە لە واقیعی کۆمەڵی کوردەواری نێزیکترە. بەکر لە بەیتەکەدا گەورە پیاو و هاوشـــانی قەرەتاژدینە؛ ئینکەبەری دەگەڵ قەرەتاژدین دەکا و قسەشـــی لەکن میر ڕەواجی زۆرە. مەم بەقسەی مەلەک ڕیحان دەپێشـــدا دەچێتە ماڵە بەکر؛ بەڵام کەســـی لێ وەدەرناکەوێ و زیز دەبێ و دەچێتە ماڵە قەرەتاژدین. بەکر ئەوەی بۆ شـــانی خۆی بەســـووکایەتیی دەزانێ و دەیەوەێ تۆڵەی لە مەم و قەرەتاژدین بکاتەوە. بۆیە دەســـت دەکا بە شەیتانی و ئەو گوڵمەزە دەگێڕێ و ئەو هەموو خراپە دەکا و وڵات دەشێوێنێ. ماڵە قەرەتاژدین بە سووتاندن دەدا، مەم لە بەندێدا دەڕزێنێ و دەمرێنێ، زین بەو دەردە دەبا، خۆشی بەکوشتن دەدا و دوایی بەو چیرۆکە پڕ لـــە دەرد و ماتەمە دێنێ. ئـــەم ڕووداوە هیچ لە واقیعی کۆمەڵەی کوردەواری دوور نییە و پەیوەندی بەڕادەی ڕق هەستان و کار لەدەست هاتنی ئەو کەسەوە هەیە کە سووکایەتیی وای پێ دەکرێ. ئێســـتاش ئەو ڕەســـمە لەنێو هەموو توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری ـ بە

تایبەتی لەنێو پیاوماقووڵەکاندا. هەر ماوە و ڕوو لە هەرماڵێکی کورد بکەی و لانەدەی و بچیە مەڵە دژمنی ئەو، هەرچی لە دەستی بێ لەگەڵت دەکا و دەبێتە دژمنت.

بەکـر لە مەم و زینی خانیـدا گەورەپیاو نییە؛ کوێخادەرکێکی خوێڕی و شـەیتان و شـۆفارە کە دژمنایەتیی پێشووی دەگەڵ مەم نییە و هەر لەبەر پیسیی سرشت و نیهادی خۆی ئەو کێشـە و ئاشووبە دەنێتەوە. خانی ئەمر پاش باسێکی فەیلەسووفانە ئاوا باسی بەکر دەکا:

القصـــه بـــاقتضـــای خلقـــت
میـری بـه کمـال عـزّ و رفعـت
راگـرت ژ بـۆ خـۆ درگڤانـک
فتـــان زمانـه صـــی پصانـک
دایـم لـه دری وی قاپوچـی بـوو
قـلاّع و قـلاّش و قهوچـی بـوو
ئەممـا بـه نسـب ئەمـرد بوهتان
بلکـــه متولـــدی دبـوهتـــان
اصلـی وی دبیـن مرگڤـر بـوو
محضـا وی بشـر بشـوور و شـڕ بـوو
نافـێ وی منافـق بکـر بـوو
بلکـه ژیلـوقیـا بتـــر بـوو
منـاع و مـــذبذبیـــن و ابلیـس
خـدّا ع و خبـر بزیـن و تلبیـس
شـاگرد شـــامتـــا وی شـیطان
شـرمنده ژ گـــوهتنـا وی بوهتـان
بدچهـــره ژ رنگـی دیـو کابـووس
بـد فعـل و سـتیزەکار و سـالووس

خانی ئەو سـۆفییە پاک و دڵ فراوانەی کە پێی خۆشـە شـەیتانیش ببەخشـرێ و نەسـووتێندرێ. بەکرە مەرگەوەڕیش پاش ئەو هەموو خراپە و تاوانە دەبەخشێ و نەتەنیا لێی خۆش دەبێ، بەڵکە لە بەهەشـتدا دەیکا بە دەرکەوانی کۆشـکی مەم و زین. بەڵام نەتەوەی کورد، بەکری نەبەخشـیوە و نابەخشێ و ئێستاش یەکێک لە ناخۆشەویستترین پیاوانی مێژووی کوردستانە و ڕۆژ نییە تووک و لەعنەتی بۆ نەچێ. وادیارە زەمانی پێشوو- باسـی ئێستا ناکەم - دووزمانی و شـۆفاری لە کۆمەڵی کوردەواریدا کردەوەیەکی یەکجار دزێو و ناشیرین بووە.

لـە پێشـەوە گوتـم بەیتەکـە دروشـمی ئاینـی زەردەشـتیی پێوە هەیـە؛ بەڵام چونکـە ویسـتی سـەرەتاییی ئینسـانان لە هـەر ڕەگەزێک بـن و بیروبڕوایـان هەر چۆنێـک بێ یەکە، ئەگەر ورد سـەرنج بدەینە ئەو بەیتە شـتی وای تێـدا دەبینن کە لە تەوراتـدا دیومانـە؛ ئایـا وەختێک تۆ دەخوێنیـەوە کە پەریان زین لـە جزیری بۆ مەم دەبـەن، وەبیـرت نایەتەوە کە چۆن دێو بڵقیسـایان لە سـەباوە بۆ سـولەیمان برد؟ یـا ئەگەر گوێـت لێ دەبێ کاتێک مەم و بەنگین بۆ یەکەم جار تیشـکی هەتاویان دی و گوتیان «ئەوە خولایە»، حیکایەتی ئیبراهیم پێغەمبەرت وەبیر نایەتەوە؟

ئـەو بەیتانـە هەموویان پیـاوی هونەرمەند و بێ دەسـەڵات دایاننـاون و بۆ پیاوی دەسەڵاتداریان گوتوون. بەڵام بێ ئەوەی بۆ خۆیان ئاگادار بن ناتەباییی چینایەتی و ویست و ئاواتی خۆیان تێدا گونجاندووە و چاری غەیرە عیلمییان بۆ دۆزیوەتەوە. لە بەیتی مەم و زیندا شایەر ویستوویەتی نۆکەر جێی ئاغا بگرێتەوە. بەڵام نەک بە خەبات و بەربەرەکانی بەڵکە بەفیداکاری و وەفاداری. بەنگینە ئەوپەڕی فیداکاری نیشـان دەدا، تەنیا کەسـێکە کە ئاغای خۆی بەجێ نایەڵێ و ئەمەگداری خۆی دەسـەلمێنێ. مەمیش دەڵێ ئیدی ئاغا و نۆکەر نین و بووینە برای دایک و بابی. کەچی بڕیارەکەی هەڵدەوەشـێنێتەوە و هێندە پێ ناچێ وەک دیلێک دیبەخشـێ. شـایەر تۆڵەی ئەو بێ ئەمەگییە لە مەم دەکاتەوە و بەو دەردەی دەبا. بەڵام نایەڵێ بەنگین پەڵەی بێوەفاییی پێوە بنووسـێ. لەشکر دێنێ و تۆڵەی ئاغای خۆی دەسـتێنێتەوە. براهیم پادشای زگ سووتاوی وەجاغ کوێریش چاکەی دەداتەوە و شاری یەمەنێ بە بەنگینە دەسپێرێ. بەوجۆرە ئاواتی شایەر پێک دێ و نۆکەر دەگاتە پلەی ئاغایەتی.

***

لاس و خەزاڵ

بەیتی سـێیەمی کتێبەکەی ئۆسکارمان لاس و خەزاڵە. ئەم بەیتە بەڕاستی شاکارێکی ئەدەبیی بەرز و کەم وێنەیە. زۆر شـتمان لە ڕێوشـوێنی کۆنـی نەتەوایەتیمان بۆ ڕوون دەکاتەوە. دەپێشـدا بەیتبێژ بە قسە، باسـی گۆڕان و لە دایکبوون و پێگەیشتنی لاس، قارەمانی چیرۆکەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە؛ ئەوجار شیعر دەست پێ دەکا.

شـیعرەکانی هەتا حـەز بکەی لەتیف و جوان و پڕ مانان. میسـرەعەکانی زۆر - زۆر درێژن؛ بەڵام وشـە ڕەسەن و جوانەکانی وا هەڵبژێردراون و لە تەنیشت یەک داندراون کە کێشـەکە دەپارێزن. جارجار نیوە شـیعرەکان کورت دەبنەوە. شیعرەکان جاری وایە زۆر لەسـەر قافیەیەک دەڕۆن و جاری وایە کەم. کورتی ببڕمـەوە باری ئەدەبیی بەیتی لاس و خـەزاڵ بە بڕوای من زۆر باشـە بێگومان ئەو بەیتـە زۆر کۆنە؛ لە مەم و زینیش کۆنتر دێتە پێش چاو. لاس دارێکی سەخت و چڕ و دڕکاوییە. دیارە ئینسانی کورد پێش ئەوەی کۆخێکی بۆ خۆی دروسـت بکا، هەر لەو وەختەوە کە لە ئەشـکەوت و زندۆڵ و لێڕەواردا ژیاوە ئەو دارەی ناسـیوە و ناوی لێ ناوە. چونکە دارەکە سەخت و دڕکاوی بووە، دوایە کوڕیان بەناوەوە کردووە. ئەو ناوە کۆنە لە چیرۆکەکەدا هەر ماوەتەوە. ئەگەر ناوەکانی تر گۆڕاون، ئەگەر شتی تازەی هاتوونە نێو، ڕیشەی چیرۆکەکە هەر کۆن دیارە.

بەلێکدانـەوەی من ئەو بەیتە لە زمانی مێوەجاغی، یانی لەو سـەردەمەدا کە مێژووی خۆمان و دەوروپشتماندا نابینین. کۆنترین کتێبی شیعر و مێژووی فارسی (شانامە) دەڵێ کاتێک ساسـانیەکان پیاویان لێ بڕا و نێرەوەزێکی شـازادە و ڕەسەن نەما لەسەر تەخت دانیشـێ، دوو کچی خوسـرەو پەرویز ئازەرمیدوخت و پووران دوخت، یەک بەدوو یەکدا چوونە سـەر تەختی پادشـایەتی. بەڵام هەردووک زۆر کەمیان خۆڕاگرت. فیردەوسی زۆر بەپەرۆشەوە دەڵێ:

شـکوهی نمانـد درآن خانـدان
کـه بانـگ خـروس آیـد از ماکیـان

یانی:

مەزنایەتی لە خێزانێکدا نامێنێ

کە مریشک وەک کەڵەشێر بخوێنێ

فیردەوسی پتر کە هەزار ساڵ لەوەی پیش، مەزنایەتیی ژنی بەچارەڕەشی و لێقەومانی گەل و بنەماڵەی پادشـایەتیی زانیوە، کەچی تەماشـا دەکەین لەو بەیتەدا دوو ژن مەزن و سـەرۆکی عەشـیرەت و عێلی خۆیانن و دامـودەزگای مەزنایەتیـان هەیە و لە هەموو خۆشتر، لەسـەر لاوێک نێوان ناخۆشـییان لەنێو پەیدابووە. تەواو بەپێچەوانەی مێژووی تۆمارکراومان، کە زۆرجار بیسـتوومانە دوو مەزنی پیاو لەسەر کیژێک دژمنایەتییان بووە و بەگژیەکدا چوون.

هەر شـتێک پیشەیەکی نەبێ لک و پۆپی لێ نابێتەوە. ئەم بەیتەش دەبێ پیشەیەکی هەبووبێ؛ ڕۆژگارێک لە ناوچەیەکی ئەو کوردسـتانە دوو ژن سـەردار و مەزن بوون. جا گرنگ نییە ئەو ناوچە کوێیە و ئەو ژنانە خانزادی حەریری و یای خەزاڵی مەلا نەبیانن یا دوو ژنی دیکەن.

خەزاڵ مەزن و هەمەکارەی خێڵی مامودینانە. مەلا نەبی باوکیشی ماوە و کەچی خەزاڵ هەر وا بۆخۆی پێ ڕادەگا. بە ئاشکرایی دەگەڵ لاس دڵداری دەکا.

بیربکەنـەوە، لەو زەمانانەدا کە کـورد مەلا نەبیی لێ پەیدابووە و قەننەداری گرتووە، ڕێوشـوێنی نەتەوایەتی و بیر و بڕوای مەزەبی دەسـتەڵات و ئیختیاری وای داوە بە ژن؟ دڵداریـی لاس و خـەزاڵ وەک دڵداریی مـەم و زین نییە. خـەزاڵ وەک زین کچۆڵەیەکی بێدەسەڵات و بێ ئەزموون نییە.

خەزاڵ ژنێکە کە تەنانەت لاسیشـی هێناوەتە ژێر فەرمانی خۆی. خانزادیش ئەگەرچی لاس بێ وەفایی دەگەڵ کردووە و بەجێی هێشـتووە، یا باشـتر بڵێم خەزاڵ لاسـی لێ داگیرکردووە، دیسان هەر مەزن و دەستەڵاتداری عێڵ و عەشیرەتی خۆیەتی.

باری دڵداریی بەیتی لاس و خەزاڵ زۆر شـیرین و جوان و تەواوە. باری حەماسیشـی گەلێک بەهێزە. پیاو کە دەیخوێنێتەوە، شـیعرەکانی شانامەی فیردەوسی وەبیردێتەوە کە ڕۆستەمی پاڵەوان لە مەیدانی شەڕێدا بەخۆی هەڵدەڵێ:

«چو فردا برآید بلند آفتاب
من و گرز و میدان افراسیاب
چنانش بکوبم بگرز گران
که پولاد کوبند آهنگران»

لاسیش دەڵێ:
شەڕی کاوڕان نییە شەڕی بەرانە
ژنانو دەکەمە ئێخسیر، جێ ماڵو دەکەمە سەبزیخانە
ئەوی لەو بەیتەدا دڵی خوێنەر یا گوێگر دەسووتێنێ و پیاو خەمناک دەکا، بێوەفاییی لاسە دەگەڵ خانزاد کە هیچ وەک کردەوەی پاڵەوانی بەناوبانگ ناچێ. ئەو لاوە ئازا و زەبریەدەستە و گیرۆدەی خەزاڵ بووە. پاش وەی خەزاڵ ئیجازەی دەدا بچێ سەری عەشیرەتی خۆیان بدا، هەزار سوێندی بۆ دەخوا کە لەبزی دە لەبزی خانزاد نەگەڕێ. لاس دەچێتەوە بەرەو هەواری خۆیان. خانزاد پێ دەزانێ، تەدارەکی بۆ دەگرێ؛ خێر و خێرات دەکا؛ تەنانەت سوپاسی خەزاڵیش دەکا کە لاسی بۆ ئیزن داوە و دەڵێ:
«خەبەری یای خەزاڵم بۆ بێنن دەگەڵم وەکو خوشکانە،
«لاسی ناردۆتەوە ئێرەکانە،
«پێڵاوی لەسەر چاوانە.
بەڵام لاس ناپیاوی دەکا و سەری لێ نادا و ئەحواڵی ناپرسێ و زوو دەگەڕێتەوە بۆ هۆبەی خەزاڵێ و کە دەگاتەوە وەک ترسەنۆکێک دەڵێ:
«یای خەزاڵ بەسەری تۆ لەبزم دە لەبزی خانزادخانی نەگەڕامەوە.
«خانزادی دڵشکاویش تووکی لێ دەکا و دەڵێ:
یا ڕەبی لاسەشۆڕ هەڕۆ بڕۆ سەر نەیەنیەوە دواوە،
«بزانە دەگەڵ ئەو عێل و مەخلووقەی چم لێ قەوماوە،
«هەزار و حەوسەد ماڵی باڵەکیان بەسەر ئەمندا بەجێ ماوە.
لاس دەگەڕێتەوە و خەزاڵ لە وەڵامی لاسدا کە دەڵێ: پێم نەکراوە هیچ دیارییەکت بۆ بێنم، دەڵێ:
«هیچم ناوێ لاسەشۆڕە وەکازی دەستانم،

«ئەمن خانەخوێم ئەتوو ببە میوانم»

بێ ئەوەی بیر لە حاڵی خانزاد بکەنەوە خەریکی کەیف و نەهەنگی خۆیان دەبن.

«لاس لەوێ دەبێ هەتتا سبحەینانێ،

«ئەوێ شەوێ خۆش ڕادەبرێ دەگەڵ گوزەرانێ.

خوشـــگوزەرانی زۆر دەوام ناکا. خەزاڵی هەوەسباز و جوانی پەرەست لاسی پاڵەوانی ئازا و زبەربەدەست، بەڵام ئالی و بێ دەسەلات، دەنێرێتە چلپلەی عومانێ گوڵی شۆڕانێی بۆ بێنێ و دەڵێ:

«چ بکەم ئەوەش دەبێتە خەم، ئەمن بابان وێرانێ،

«پێیان گوتم گوڵی شۆڕانێ هەن لە چل پلەی عومانێ،

«چرا و لالەت ناوێ سەربەخۆ داییسێ هەتتا سبحەیانێ.

لاس دەڵێ:

یای خەزاڵ بزانە چۆن کارانت بۆ پێک دێنم،

یان سەری خۆم دادەنێم یا گوڵی شۆڕانێت بۆ دێنم.

لاس بـــەدوای هـــەوای خەزاڵدا دەڕوا بۆ چل پلەی عومانێ. ئەو ســـەفەرە کورت و پڕ مەترسییەی، ئەو حەوت خوانی ڕۆستەممان وەبیردێنێتەوە. ڕاستە گوڵی شۆڕان بۆ خەزاڵێ دێنێ، بەڵام ســـەری خۆشـــی دادەنـــێ. وەبەر تیری چڵکنان دێ و برینـــدار دەبێ خانزاد بەبرینداری نایەتە ســـەری، دەگەڵ ئەوەشدا خەزاڵ لە دوای دەنێری. بەڵام کە دەمرێ دێ و وێڕای خەزاڵ شـــینی بۆ دەگێڕێ. ئەم تیری چڵکنانە من دەباتەوە نێو قووڵایی مێژوو، گەڕانەوەی دە هەزار ســـوارەی یۆنانـــی و گەزەنەفۆنم وەبیردێنێتەوە کە دەڵێ: کوردەکان بۆسەیان بۆ دادەنایەوە و تیرەکانیان لە ناکاو گورچووی دەبڕین.

***

ناسر و ماڵ ماڵ

چوارەم بەیتی کتێبەکەی ئۆسکارمان ناسر و ماڵ ماڵە؛ بەیتێکی ڕەوان و خۆشی دڵداری و حەماسییە. زۆرجار لە زۆر کەسانم ئەو بەیتە بیستووە؛ تەنانەت بەچاپکراویش دیومە. ڕەنگە ئەو تێکستە لە هەموویان باشتر و تەواوتر بێ. ئەم بەیتە زۆر کۆن نییە، کوێستانی گاگەش باوەمەر ئێستاش ناوی نەگۆڕاوە. لە کوردستانی ئێران و لە مەڵبەندی مەنگوڕانە؛ لە نێوان سەردەشت و مەهاباد هەڵکەوتووە. لە هەردووکان نیزیکە. کوێستانێکی یەکجار زەنوێر و سازگار و بژوێن و زەمەند و ئاووهەوا خۆشە. بەهاران چاوی کوێری پێ ڕوون دەبێتەوە و بە سوێسن و هەڵاڵە و بەیبوون و شلێرە دەڕازێتەوە. قەبری ناسر و ماڵ ماڵ لە نێوان گوندی گاگەش و شەکربەگ هەریەکە لەسەر گردێکی بچووک ئێستاکەش ماون. چوومە سەریان گۆڕی ساکارن، هیچیان لە کێلەکان نەنووسراوە، بەڵام زۆر درێژ هەڵخراون. لەوە درێژترن کە پیاو بڕوا بکا پیاوی ئەوندە کەڵەگەت لە کوردستاندا هەبوون. دیارە بەئانقەست بۆ ئەوەی پاڵەوانەتیی ئەوان نیشان بدەن گۆڕەکانیان وا درێژ هەڵخستوون.

قەبری کوردەش لەسەر گردێکی دیکە هەر ماوە. ئەو بەردەی کوردە لەسەری دانیشتووە لە خۆی نەبزووتووە. کانی ناسر و ماڵ ماڵان وشک نەبووە ئەوانە هەموویان نیشانەی ئەوەن کە بەیتەکە زۆر کۆن نییە. جگە لەوە چیرۆکەکە بەجوانی لێی وەدەردەکەوێ کە لە پاش دابەشکردنی کوردستان و بێدەستەڵاتیی دەرەبەگایەتیی ناوخۆی کوردستان ڕووی داوە. سەیریش نییە دەگەڵ ئەوەشدا کە گاگاش کەوتۆتە نێو سنووری ئێران لە بەغداوە مەزنی بۆ داندرابێ. ناوچەکە زۆر لە سنوور دوور نییە، وێ دەچێ لە زەمانی قاجاڕاندا بووبێ، کە دەوڵەتی ئێران زۆر بێدەستەڵات بووە.

بەو لێکدانانەوە ناتوانین ڕاستییەکەی بدۆزینەوە، بەڵام دەوە دەگەین کارەساتی ناسر و ماڵ ماڵ لە زەمانێکدا قەوماوە کە دەرەبەگی کورد ڕێوشوێنی بێگانەکان ـ بەتایبەتی عوسمانییەکانی ـ ڕەچاو کردووە. ژن لە سەردەمی دەرەبەگایەتیی خۆماندا زۆر سووک نەبووە و تا ڕادەیەک ڕێزی لێ گیراوە، لەو بەیتەدا بەتەواوی بۆتە دیل و کۆیلەی باب و برای. تەماشا بکەن خاتوون تەورێزی لە وەڵامی گلەییی ماڵ ماڵدا دەڵێ چی؟

«خوڵاکەی برانە سووچ و تاوانی من چییە؟

« ئەمن بابم لێ ڕاوەستابوو بە خەنجەرێ، برام بە شیری ڕووتییە،
«کوشتن و مردنم قبوول دەکرد نەمدەداوە وەکیلییە،
«بۆیەکم وەکیلی داوە، تا دەگەڵ ناسر و ماڵ ماڵان نەیێتەوە دیدار ئاخرەتییە،
«دەگەڵ ئەتوو نا ماڵ ماڵ ئەمما دەگەڵ ناسری ئی من و ناسری خوشک و برایەتییە،
«چ بکەم ئەتوو ئەمنت ناوێ کاری خولای ڕەببییە».

باری ئەدەبیی بەیتەکە باشــە و باری حەماسیشــی هەروا؛ شــیعرەکانی مەوزوون و قافیەدارن. نیوە شــیعرەکانی کورت و درێژیان هەیە. لەسەریەک بەیتێکی باشە. ڕەحمان بەکر کە لە ئاخری هەموو بەیتەکان ناوی خۆی دێنێ، دیارە تێ گەیشتووە کارەکەی نرخی هەیە و قازانجی نەتەوەکەی تێدایە، بۆیە دەڵێ: «هەزار ڕەحمەت لە بابی (ڕەحمان بەکر) ی ئەو بەیتــەی ڕۆناوە؛ خولا دەوامی ئیمپراتۆری بدا ئەگەر (ســاحیبی) ئاڵمانی ناردووە عیلمی کوردی بکا تەواوە».

***

برایمۆك

بەیتی پێنجەمی ئەم کتێبە، بەیتی برایمۆکە .ئەو بەیتەی زۆر مەشهوورە. گەلێک جارم ئەو بەیتە بیســتووە. وەک لەبیرم بێ ئەوەی لە سەید عەلاوی سەید مینەم بیستووە، زۆر درێژتر و جوانتر و خۆشــتر بوو لەو تێکستەی ئۆســکارمان بۆی تۆمار کردووین. وادیارە ڕەحمان بەکر لەو بەیتەدا زۆر وەســتا نەبووە. خۆ مەرج نییە بەیتبێژێک هەموو بەیتەکان باش بزانێ. ڕەخنەیەک کە ئەو کتێبە دەگرێتەوە ئەوەیە بەشــی هەرەزۆری بەیتەکان هەر شایەرێک گوتوونی.

ڕەحمان بەکر خۆی شــایەرێکی زۆر وەســتا بووە. بەیتی داناون و بەیتە کۆنەکانیشی زانیــون. لە هێندێکیاندا یەکجار وەســتا بووە و هێندێکی بــاش نەزانیون. بەو حاڵەوەش برایمۆکی ڕەحمان بەکر زۆر ڕێکوپێک و لەبارە. نیوە شیعرەکانی زۆربەیان درێژن، درێژ و مەوزوون؛ قافیەگۆڕیی تێدایە. بەڵام جاری وایە زۆر لەسەر قافیەیەک دەڕوا.

بەشێکی چیرۆکەکە بە قسە دەگێڕێتەوە. چیرۆکێکی دڵدارییە نۆکەرێک حەز لە خوشکی ئاغاکەی دەکا و لەو ڕێگایەدا زۆر ڕەنج و جەفا دەکێشێ. لەسەر تکای گراوییەکەی، حەوت ساڵی ڕەبەق ئاغا گولەکەی دەگێڕێ تا بە دەرمانێکی سەیر و ئەفسانەیی چاری دێ.

میرشێخ لە کاتی نەخۆشیدا بەڵێنی دابوو پەریخانی خوشکی بدا بە برایمۆکی. تەنانەت سوڵتانی ئەستەمبووڵێ فەرمانی لەو بارەدا مۆرکردبوو. نازانم بۆ میر خۆی گێل کردووە و برایمیش بێدەنگ بووە، تا میرحەج براکەی دیکەی خاتوون پەریخان بەو کەینوبەینەی زانیوە. ڕەگی دەرەبەگایەتیی بزوتووە و بە چلووی زستانێ برایمۆکی دەرکردووە.

دەرکردنی برایمۆک ئەوندە بێڕەحمانە و ناپیاوانە و ڕزگاربوونی لە سەرما و بەفری زستانێ ئەوندە سیروسەمەرە بووە کە بۆتە زەربوڵمەسەل و ئێستاش لەبیر نەچۆتەوە. لە کوردەواریدا ئەگەر یەکێک دەرکرا دەڵێن بە دەردی برایم چوو. یا ئەگەر ئاغایەک هەڕەشەی لە مسکێنێکی دەکا، دەڵێ: «وەک برایمۆکی بە چلووان دەرت دەکەم». ئۆسکارمانیش لە پەراوێزێکدا ئیشارەی بەو مەبەستە کردووە.

ئەم بەیتە تازەیە لە زەمانی دەستەڵاتی عوسمانییەکان بەسەر کوردستاندا گوتراوە. زۆر بەڕێزەوە باسی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەکا. دەیگەیەنێتە ڕیزی پیاوەکانی خودای. ئەو سەردەمەمان وەبیر دەخاتەوە کە لە سوڵتانەکانی عوسمانی بەناوی دینەوە بەشی زۆری موسڵمانانیان دەچەوساندنەوە و وایان فریودابوون کە بەخۆیان نەدەزانێ.

لەو بەیتەدا بەیتبێژ هەڵەیەکی زۆر گەورەی کردووە و ئۆسکارمانیش تێی نەگەیشتووە و ئەوی لە زاری هاتۆتەدەر نووسیویەتەوە. منیش ئەو هەقەم بەخۆم نەدا هەڵەکە ڕاست بکەمەوە. هەروەک چۆن نووسراوە نووسیم. بەڵام پێویستم زانی خوێنەر وشیار بکەمەوە. خوێنەر پاش ئەوەی بەیتەکەی خوێندەوە دەزانێ ئەو کەسەی گول بووە و برایمۆک گێڕاویەتی و ئەو هەموو جەفایەی دەگەڵ کێشاوە، میرشێخە و ئەوەی ئەو هەموو خراپەی دەگەڵ دەکا و ئەو پەیوەندەی بەسەردێنێ و بە چلووی زستانێ و بە مانگی کانوونێ دەری دەکا لە وڵاتی، میرحەجە. لە زۆر جێی بەیتەکەدا ناوی میرشێخ بەگول براوە. کەچی کاتێک میر حەج دوولکی لەسەر ئەستۆی برایمی دادەگرێ و هەردووک پێی لێ دە کەوشێک دەکا و حوکمی لەسەر دادەنێ بڕوا، برایم چاکەی خۆی بەچاویدا دەداتەوە و دۆ و دۆشاوی تێکەڵ دەکا و دەڵێ:

«میر بەقوربانت دەبم، خۆ نانی ئاغایان بۆ نۆکەران منەتی نینە،

« هەر نانی خۆت بەفکرە ئەمەگی منی قەلەندەرت بەفکر نینە،

«ئەتوو گولێک بووی لەوانی نفرینە،

«حەوت ساڵانم سواڵ بۆ کردی، سێبەرم بۆ دەکردی لە گوێی کەرێ شینە،

«بەوانەش قایل نەبووم بردمیە ئەستەمبووڵێ بۆ خزمەت سوڵتانی ئەمینە،

دەچوومە کن شوان و گاوانان دە قاپێلکی کیسەڵاندا چۆڕەچۆڕەی شیرم بۆ توو هینا.
«ئێستا دەڵێی دەرت دەکەم بەدڵ و یەقینە».

ئەو حەوت دێرانە ســیمای بەیتەکە دەگۆڕن و ســەر لە خوێنەر دەشێوێنن چاککردنیان هاسان بوو. بەڵام هەق نەبوو دەستیان لێ بدەم. چۆن نووسرابوون هەر وام نووسینەوە.

پاش ئەو چەند دێرانە برایم هەســتی دەروونی خۆی دەردەبڕێ و بەخاتوون پەریخان هەڵدەڵێ و بەڕاستی بەندەکانی ناسک و جوانن.

برایمۆک بە هەزار کوێرەوەری و دەردی ســەری دەگاتە ماڵە میرشێخی و بەبێ سەر و زمانی لە کانییە خومارۆیەی دێننەدەرێ. (جێی هەرە ئینسانی چیرۆکەکە ئێرەیە). میرشێخ بەتایبەتی ژنە گەورەکەی، ئەمەگی برایمۆک دەدەنەوە. چارێک بۆ برایمی کەسیرە و سرپوو دەدۆزنــەوە و فیداکارییەک بــۆ ڕزگاریی ئەو لە چەنگاڵی مەرگ ئەنجام دەدەن؛ کە ڕەنگە وێنەتان لە هیچ چیرۆکێکیدا نەخوێندبێتەوە.

برایمۆک لە مردن ڕزگار دەبێ، میرشێخ دەنێرێ خاتوون پەریخان بە فێڵ دێنێتە ماڵە خۆی و لە برایمی مارەدەکا و برایم بەئاوات دەگا:

«کاری هەرتیکیان بوو تەواوە،
«موبارەک بێ بووک و زاوا،
« (ڕەحمان بەکر) ڕاوەستاوە،
«لەنێو کوردی زۆر بەناوە،
«لە سابڵاغی دانراوە،
«حوکمی[1] خاریجەگەری بەوی دراوە،
«ئەلحەملای کارمان تەواوە».

***

١ - وا دیارە ڕەحمان بەکر لە پاداشی ئەو کارەی کە بۆ ئۆسکارمانی کردووە، کراوە بە تەبەعەی دەوڵەتی ئەڵمان. ئەو سەردەمەی قانوونی کاپیتولاسیۆن لە وڵاتی ئێران هەبووە، ئێرانی زۆریان بوونە تەبەعەی دەوڵەتە گەورەکان و قانوونی ئێران نەیگرتوونەوە. نەمبیستووە پیاوی هەژار و کەم دەست بووبنە تەبەعەی بێگانە، ڕەنگ بێ ڕەحمان بەکری کرمانج لە سایەی هونەرەکەیەوە یەکەم کرمانج بووبێ کە ئەم کارەی بۆ جێبەجێ کرابێ. هێمن

شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی

شەشـــەم بەیتی کتێبەکەمان بەیتی شـــێخ فەرخ و خاتوون ئەستییە. ئەو بەیتە پاش مەم و زین لە هەمووانی پتر جێ گرتووە. (ڕەحمان بەکر) لەو بەیتەدا زۆر وەستا و شارەزا بووە. زۆر بەڕێ و جێی گوتووە و باش تۆمارکراوە.

دەڵێن فەرخ و ئەستی بە زاری کرمانجی ژووروش چاپ کراوە، بەڵام بەداخەوە وەگیرم نەکەوت تا لەبەریەکیان ڕانێم و جیاوازییەکانیان بخەمە بەرچاو.

بەیتبێژ دەپێشدا بە قسە دەست پێ دەکا و زۆر بەکورتی باسی لە دایکبوونی فەرخمان بۆ دەگێڕێتەوە. (نازانم بۆ بەپێچەوانەی جاران ڕەحمان بەکر قسەکانی پچکر پچکر و تێکەڵ پێکەڵن). پاشان دێتە سەر شیعر. شیعری جوان و ڕەوان، شیعری سوار و ساکار، شیعری بەتاموخوێ و تەڕوپاراو. لەســـەر کێشـــی خۆمانە و تایبەتی و کۆنی کوردی. بۆ دەربڕینی مەبەســـت، جاری وایە نیوە شـــیعرەکانی تەواوێک درێژن و جاری واشە زۆر کورتن. بەڵام لە هەموو حاڵێکدا کێش و موســـیقا پارێزراوە. قافیەی زۆر بەگرنگ گرتووە. شـــیعری بێ قافیەی تێدا نابینی. بەڵام قاعیدەیەکی ڕێکوپێکی نییە، جاری وایە زۆر لەســـەر قافیەیەک ڕۆیوە و جاری وایە هەر تاقە دوو نیوە شـــیعر لەســـەریەک قافیەن. بەستەیە بەهاسانی و گرانیی قافیە، ئەگەر هاســـان بووە زۆری لەســـەر ڕۆیوە و ئەگەر گران بووە خۆی ماندوو نەکـــردووە و زووی بڕیوەتەوە. شـــایەر کۆنەکان دووپاتەکردنەوەی قافیەیان لە شـــیعردا بەعەیب نەزانیوە. ئەم کێش و قافیەیە نەبۆتە هۆی ئەوە شـــایەر لە مەبەســـتی بنەڕەتی دووربێتەوە و لە گێڕانەوەی چیرۆک دامێنێ. ئەم بەیتە بەندی زۆر جوان و مەزموونی زۆر ناسک و شـــاعیرانەی تێدا هەن، تابلۆی زۆر ڕەنگین و هونەرمەندانەی کێشاوە. زمانەکەی زۆر تەڕ و پاراوە. وشـــەی گەلێک ڕەسەن و شـــیرینی کوردیی بەکارهێناوە. بەپێچەوانەی بۆچوونی ئۆســـکارمان، بەیتبێژ لە شـــێوەی موکریانیدا گیری نەخواردووە و لە زاراوەکانی دیکەش گەلێکی کەڵک وەرگرتووە. بەتایبەتی ئەگەر پێداویستی بەقافیە بووبێ.

ئەوەی لەو بەیتەدا سەرنجی منی ڕاکێشاوە و بێگومان سەرنجی خوێنەرە بەرێزەکانیش ڕادەکێشـــێ تەنیا باری شـــیعر و زمان نییە؛ بەڵکە باری داڕشتنی چیرۆکە. ئەم بەیتە لە

کۆمەڵێک چیرۆکی جۆربەجۆر پێک هاتووە کە تێکەڵ کراون و پێکەوە جۆش دراون و ئەم چیرۆکە سەیرەسەمەرەیان لێ پەیدابووە. من زۆرم چیرۆک بیستوون و کەمیشم نەخوێندوونەوە. تا ئێستا: چیرۆکی کورتی وام نەبیستووە و نەخوێندۆتەوە کە ئەوەندەی لکوپۆپ لێ بێتەوە و ئەوەندەی ڕووداوی سەیر تێدا بێ.

ئەم چیرۆکە کورتەی کە شایەری نەناسراوی کورد بۆ ئەوەی بتوانێ بەشەوێک تەواوی بکا، ناچار بووە کورتی بکاتەوە تا شاباشی ئاغای پێ بکا، تا قاوەچی کرێی بداتێ، یا هیچ نەبێ، دانیشتوانی هونەردۆستی مزگەوتی لادێ، ڕەحمەتی بۆ دایک و باوک بنێرن و دەم خۆشێکی پێ بڵێن، ئەگەر بەبیری نووسەرێکی وەک (ئەلکساندر دوما)دا هاتبا، بێگومان چەند بەرگ ڕۆمانی شیرین و درێژی لێ دروست دەکرد.

بەیتبێژ بێ ئەوەی بیڵێ هەودای چیرۆک بپسێ، زۆر باری ژیانی کۆمەڵایەتیی کۆمەڵی کوردەواریمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئەو ڕێوشوێنە تایبەتییەش باش و درێوانەمان نیشان دەدا کە ئێستاش ماون و بە تایبەتی لە لادێدا کەمیان گۆڕان بەسەردا هاتوو. ئەگەر ژنێک زا، چۆن ژنانی ئاوەدانی لێی کۆدەبنەوە. ئەگەر کوڕی بوو، چۆن مزگێنی بۆ باوک و کەسوکاری دەبەن؛ چۆن ڕووژووی دەکەنەوە؛ نێوکی دەبڕن و دەیهاوێنە سەر بێژینگ تا حەوتووی دەچێ. ژنی زەیستان چۆن دەکەوێ و مەلۆتکەی لە تەنیشت دادەنێن و بۆ ئەوەی شەوە منداڵەکە نەخنکێنێ و ئاڵ خۆی نەبا، قورعان و دوعای لەسەر دەخوێنن؛ یا هیچ نەبێ قورعانێکی لە پشت سەری دادەنێن. پاش ئەوەی حەوتووی چوو دایک خۆی دەشوا و جلک دەگۆڕێ و منداڵ ناو دەندرێ و داوێژرێتە سەر پشتی لانک و گوێزەبانەی بۆدەگرێ. بەڵام قارەمانی ئەم چیرۆکە گوێزەبانەی بۆ ناکرێ؛ چونکە کارەساتێک دەقەومێنێ کە خزم و کەسوکاری هۆشی ئەو کارەیان نامێنێ. پاش ئەوە باسی مردوو و مردن و شووتن و ناشتن سەرەخۆشی و پرسە و لە مزگەوت کۆبوونەوەمان بۆ دەکا. ئەو ڕێوشوێنەی کە هیچ گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە و لەلادێدا هەروەک خۆی ماوە[1].

---

١ - بیستوومە لە ناوچەی پشدەر شەخسێک هەیە ناوی شێخ فەرخە. خەڵکی ئەو ناوچە زۆریان پێ گەورەیە و گۆڕەکەی مەزارە و بۆ نیاز و مرادان دەچنە سەری. ماوەیەک لەوەی پێش لاوێکی خوێندەوار و ڕووناکبیری پشدەری بەڵێنی پێ دام زانیارییەکی تەواوم لەسەر ئەو پیرە بۆ بنووسێ و بۆ بنێرێ. ئەویش بەڵێنی خۆی بەجێ هێنا و نووسراوەکەی لە شوێنی خۆیدا چاپ دەکرێ. شێخ فەرخی پشدەر شێخێک بووە وەک ئەو هەموو شێخانەی دیکە. کەشف و کەراماتی نواندووە و چاکەی دەگەڵ خەڵک کردووە و لە خراپەی گێڕانەوە.

ئەو کەسانەی (تذكره اوليا)ی شێخی عەتار شاعیر و نووسەر و سۆفی بەناوبانگی فارسیان خوێندبێتەوە، دەزانن شێخی وا هەبوون و کاری وایان کردووە پیاو سەری سووڕدەمێنێ و پێی بە عەرزەوە وشک دەبێ. بۆ نموونە لەو کتێبەدا خوێندوومەتەوە ڕۆژێک دوو شێخ لە قوون تەندوورێک کە هەروا نێڵەی دەهات پێکەوە ڕۆنیشتبوون. جامێکی ئاوایان بۆ دانان. یەکیان دەستی دە ئاوەکەی هەڵدا و ماسییەکەی زیندووی دەرێنا. ئەوی دیکە گوتی: «جا ئەوە چییە، ماسیماڵی ئاوێیە». ئەوجار بۆ خۆی دەستی ڕۆهێشتە تەندوور و ماسیێکی هێنادەر. ئەویش نەک ماسی برژاو، بەڵکە ماسی زیندوو. یا ئی وایان هەبووە دەرزی دە بەحر هاویشتووە و دوایە گوتوویەتی دەموێتەوە. هەزاران ماسی لە دەریا هاتوونەدەر و هەریەکە دەرزیێکی زێڕ و زیوویان بەدەمەوە بووە شێخ نەیویستوون و تا ئاخری ئی خۆیان دۆزیوەتەوە و بۆیان هێناوەتەوە! زۆریان بەرماڵی ممبارەکیان هاویشتۆتە سەر دەریا و پێی پەڕیونەوە، یا باریان لە شێری دڕندە ناوە و هەژدیهایان وەک گوریس پێ هەڵداوە. شێخی عەتار زۆر شتی سەیرتریان لێ دەگێڕێتەوە. شێخ فەرخی پشدەریش یەکی وەک ئەوانە بووە و کاری وەک ئەوانی کردوون.

بەڵام شێخ فەرخەی کە خەیاڵی شایەرێک کوردی نەخێندەوار دروستی کردووە، کاری لە کەشف و کەراماتی شێخانەدا نەهێشتووە و موعجیزاتی پێغەمبەرانەی کردوون. سەیر ئەوەیە بەپێچەوانەی پیاوچاکان، بەباری خراپەدا کەڵکی لەو هێزە خواپێداوە وەرگرتووە.

فەرخ هەر لە دایکی بەردەبێتەوە، وەک عیسا قسە دەکا، خەڵک سەریان سووڕدەمێنێ و بە ڕموزنی دەزانن. فەرخ لە قەرەواش و مامان و ژنەکانی دەوروبەری دایکی ڕادەخوڕێ و هەڕەشەیان لێ دەکا و تەنانەت لە هەڕەشەکەیدا وشەی بێگانەش بەکاردێنێ، تا بزانن جگە لە زمانی زگماکی، زمانی دیکەش دەزانێ و دەڵێ:

«ئەو پیرێژن و مامانچی و سەرسپییە،

«هێندێک کێشکچی بن هێندێک بەرن مزگێنییە،

«زۆرو دەدەنێ کەم نییە،

«ئەگەر هێناتانەوە هەموویان لێ بەش دەکەم بە برایەتییە،

«هەر کەس پووڵێکی بدزێ بەحەقی ئەو خولایەی ڕەببییە،

«سەری دەتاشم سواری کەرێی دەکەم (بیروونی) دەکەم لە شاری داودییە».

فەرقی فەرخی دەگەڵ عیسا دوو شتە. یەکیان: عیسا کە بە ساوایی قسەی کرد، بۆ پاکانەکردن کە دایکی بوو، قسەکانی باش و خێربوون. بەو موعجیزە مریەمی بوختان

پێکراو و ئابڕووبراوی کردە ژنێکی پاکی مێژوویی. بەڵام فەرخ، زمانی بەباش و خێر نەگەڕا. جگە لەوەی هەڕەشەی پێ لە خەڵک کرد، بەو زمانە تەڕ و پاراوە تووک و نزای لە دایک و باوکە بەستەزمانەکانی خۆی کرد و کوشتنی. ئەوە یەکەم کاری باشی فەرخۆڵەیە، شاکارەکانی دیکە دوایە دەبینن. فەرقی دووەم ئەوەیە وەک دەزانن عیسا دڵداری و شتی وای نەکردووە و تا لەسەر عەرزی بووە بە ڕەبەنی ماوەتەوە؛ بەڵام فەرخۆڵەی ئێمە هەر لە زگی دایکیدا ئاشقی خاتوون ئەستی کچی مامی بووە و دایک و باوکە هەژارەکانیشی بۆیە مراندن تا بەکەیفی خۆی کاو لە خاتوون ئەستی ببینێ.

مامی فەرخی ترسا خەبەر بە سوڵتانی ئەستەمبووڵێ ڕابگا کە ڕمووزنەی وا لە بنەماڵەکەیاندا پەیدابووە و ئازاریان بدا. دەستووری دا لە تەویلەی کەڵ و گامێشاندا بدەن تا لەبن پێیاندا بچێ.

ئەوە ئەفسانەی زاڵی باوکی ڕۆستەمیمان وەبیر دێنێتەوە. بە قسەی فیردەوسی ئەویش منداڵێکی سەیر بووە. کە هاتۆتە سەر دنیا ڕیش و سمێڵێکی پیاوانەی هەبووە. باوکی کە پاڵەوان و ڕەسەنزادە بووە، پێی شوورەیی بوو تۆرەی وا سەیروسەمەرەی لەپاش بەجێ بمێنێ. بۆیە ناردی لە بیابان فرێیاندا. سیمرغ بردی و بەخێوی کرد و عاملاندی و کردی بە پیاوێکی ئەوتۆ کە باوکی شانازیی پێوە بکا[1].

کە فەرخیان هاوێشتە سەر لانک و دەسرازە توند توند شەتەکیان دا، کارێکی وای کرد کە بێگومان لە مێژوودا وێنەی نییە و نەبیستراوە؛ با لە زمان بەیتبێژەوە کارەساتەکەتان بۆ بگێڕمەوە؛

«تەمەنای کرد لە ڕەبییە،
هەموو کەس خەوی گران بییە،
«وەڵڵاهی چیدی دەو لانکەیدا نابم ئەو شەو دەچمە پاڵ خاتوون ئەستییە.
«فەرخ هاواری دەکردە خوڵای جەبباری،
«دەسرازەی بەسەر خۆیدا فڕێ دەدا لە لانکێ دەهاتە خوارێ بە یەکجاری»

بە سەرینی خاتوون ئەستیە هەڵدەگەڕا، دەرزیی لە بەرۆکی دەرهێنا پێی دە یەخەی کێشا بۆ خۆی چووە نێو سینگ و مەمکانی بە یەکجاری. دڵداری وا سەیروسەمەرە کێ بیستوویەتی؛ مەلۆتکەیەکی سەر حەوتوو و چلوان خۆ لە لانک هەڵدێرێتە خوارێ، بە

---

١ - ئێستاش لە کوردەوایدا ئەگەر ویستیان باسی زانایی و وریایی کەسێک بکەن، دەڵێن دەست پەروەردەی سیمرغە.

سەرین هەڵگەرێ، بە دەرزی بەرۆکدا خۆ لە ژووری ڕۆکا و بچنە زگ کیژێکی سەر و عوزر شۆڕ. جا توخوا خاتوون ئەستی هەقی نەبووە بڵێ: «گوڵە! ئەتوو دێیە کن ئەمن چت پێ دەکرێ؟» ئەو ژوانانە درێژەیان دەبێ و شتی سەیر لەو بابەتەوە لە بەیتەکەدا دەخوێننەوە کە پێویست ناکا من بۆتان بگێڕمەوە.

لەپڕ ڕووداوێکی تازە ڕوودەدا؛ ئاشقێکی دیکە بۆ خاتوون ئەستییە پەیدا دەبێ. شێخاڵە کەچەڵێک قوت دەبێتەوە. گەورەپیاوێکی وڵاتی خۆیەتی، کەچی لە سوێ خاتوون ئەستییە دەبێتە شوانیماڵی باوکی.

لکێکی تر لە چیرۆکەکە دەبێتەوە. شێخاڵ لەباتی شەرتی شوانی داوای خاتوون ئەستییە دەکا. براکانی و دایک و باوکی ناچار دەبن بەزۆرەملی خاتوون ئەستییە لە شێخاڵ مارە بکەن. بەو مەرجە شێخاڵە کەچەڵ بە (گۆڕەمەرگی) یانی تا مردن بۆیان بچێتە بەرمەڕی. شایەر لێرەدا دیمەنێکی دزیو و ناشیرینی ڕێوشوێنی کۆمەڵایەتیی کوردەواریمان نیشان دەدا. ڕێوشوێنێک کە ماکەی چارەڕەشیی کۆمەڵە دیلی و بێدەستەڵاتی کچ و زوڵم و زۆری برا و ماڵپەرستی و بێبەزەییی دایک و باوک.

خاتوون ئەستی ناڕازییە، کەس ئەو کارەی پێ خۆش نییە. تەنانەت ماڵپەرستی و تەماح، کەسوکاری کچەکەیان ناچارکرد ئەو کارەی بکەن. ئەوان مەڕەکەیان لە کچەکەیان پێ بەنرختر بوو، دەنا پێیان خۆش نەبوو شێخاڵ ببێتە زاوایان. لەو نێوەدا تەنیا دوو کەس بەکەیفن، دیارە یەکیان شێخاڵە کەچەڵە. ئەوی دیکە کێ بێ باشە؟ ڕەنگ بێ بەلاتانەوە سەیربێ ئەگەر بڵێم ئەوی تر کەس نییە فەرخۆڵەی دڵتەر و شەوگەڕ نەبێ، بەڵێ. فەرخۆڵە گوێ ناداتە ئەوی گراوییەکەی بەزۆری و بەنابەدڵی بە مێرد دەدەن. بۆچی؟ چونکە دەترسا یەکی دی بەسەر خاتوون ئەستی هەڵوەستێ و خاتوون بەبووک بچێ؛ بەڵام شێخاڵ زاوابەندە و قەراریش وایە تا خاتوون ئەستی بۆخۆی مل نەدا، بەدەستی نەگرێ. کەوابوو جارێ فەرخ دەرفەتی هەیە کەیفی خۆی بە دۆستەکەی تەخت بکا.

لەو بەیتەدا شتێکی ترمان لە واقیعی ژیانی کۆمەڵایەتیی کۆنی کوردەواری و تەئسیری وەزعی ئابووری لەسەر ڕێوشوێنی کۆمەڵایەتیی گەلان بۆ ڕوون دەبێتەوە. ئەمیرێکی کورد کە ئەگەر چیرۆکەکە بخوێننەوە تێ دەگەن زۆر بڕوای بە جیاوازیی چینایەتی هەیە- کە حازر دەبێ کچی خۆی بدا بە شوانێک. بۆ؟ چونکە تا ئەم دوایانە کورد گەلێکی کۆچەر بووە و بەمەڕداری و ئاژەڵ بەخێوکردن ژیاوە و زۆر کەمی ئاوڕ وەسەر کشتوکاڵ داوەتەوە. دیارە شوانێکی چاک چەند بەکاری مەڕداری دێ. لە کتێبەکانی دینیدا خوێندوومانەتەوە

زۆربەی پێغەمبەرەکان شوان بوون و شوانی سوننەتە. ئەوەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی مەڕداری کاری ئەسڵی گەلانی کۆچەر بووە[1].

دیسـان شایەر لکێکی دیکە لە چیرۆکەکە دەکاتەوە و شێخاڵ گرنەی دەگرێ کە دەبێ خاتوون ئەسـتی بێتە مەڕ دۆشـین. ئەگەر ئەو شوانە، ژنیشی دەبێ بێری بێ. ئەو لکەی چیرۆکەکە هەم زۆر شیرین و خۆشە هەم شتی سەیری تێدان، هەم چەند رێوشوێنی کۆنی سـەردەمی دەرەبەگایەتیی کۆمەڵی کوردەواریمان نیشـان دەدا کە تا ئێستاش بەتەواوی بنەبڕ نەبوون. شـیو و کوڵی کیژە ئەمیران، چوونە مەڕی ناسـکە بێرییان، بێر و هاوێری مەڕی و شتی دیکەی وا. فەرخیش بێ کار نییە و ڕۆڵی ئەسڵی هەر ئەو دەیگێڕێ. کچەکان دەخەوێی دەکەن و دەچنە شیو و کوڵ، کە وەخەبەر دێ وەدوویان دەکەوێ. ئەوان خۆیان ڕووت کردۆتـەوە و خەریکی کاری خۆیانن. فەرخ لە کەلێنی بەردی پاردەوە تەماشـایان دەکا. کارێکی سـووک و منداڵانە و بێ شـەرعییە. ڕاستە لە ڕاست خوشکەکانی خاتوون ئەسـتییە چاو دەقوچێنێ؛ بەڵام هەر لەبەری پێوە تا تۆقی سـەری دە خاتوون ئەستییە دەفکرێ. بە چ هەقێک ئەو کارە دەکا، مەگەر خاتوون ئەسـتی مارەکراوی پیاوێکی دیکە نییـە؟ گریمـان فەرخ زۆر ڕووناکبیر بووبێ و لێکی دابێتەوە خاتوون ئەسـتی بەزۆرەملی مارەکراوە و مارەی لە شـێخاڵ نەهاتووە، دیسان هەقی نەبوو ئەو کارە ناشیرینە بکا. بۆ ئەوەی سـەرنجی خاتوون ئەستی ڕابکێشـێ، کارێکی سەیرتر دەکا. بەردان بەسەر خۆیدا دەڕووخێنێ و بەئانقەست خۆی دەگەیەنێتە حاڵی جاوی. وسو ئاغای بانگ دەکەن یاسینی لەسەر بخوێنێ؛ بەڵام لەپڕ زیندوو دەبێتەوە و نایەڵێ وسو ئاغا- کە ئەویش دڵی بەخاتوون ئەستییەوە هەیە- بێتە پێش.

پاشـان وسـو ئاغای دەکاتە نۆکەر و پیاوی خۆی. ئەویش بە چ فێڵێک؟ وسو ئاغا لە تـۆرەی بەکرە مەرگەوەڕە؛ لە جزیری بۆتان هەڵی نەکـردووە، پەڕیوەی ئەم وڵاتە بووە. کەس بەو ڕازە نازانێ فەرخ نەبێ، چونکە غەیبزانە. کە ئەوەی بە وسـو ئاغا ڕادەگەیەنێ، وسو ئاغا دەست و داوێنی دەبێ ڕاستی لێ نەڵێ. خاتوون ئەستی بەخوشکی خۆی قبووڵ دەکا و بۆ هەمیشە دەبێتە پیاو و پشتیوانی فەرخ و خزمەتی بەنرخی پێ دەکا. تێگەیشتن دووزمانی و شۆفاریی چەند تاوانێکی گەورە بووە؟ تۆرەی پیاوێکی شۆفار بۆ ئەوەی ڕازی نەدرکێ، بەهەموو دەستەڵاتی خۆیەوە ملی بۆ منداڵێک ڕادەکێشێ.

---

١ - مووساش بە زاوابەندی شوانەتیی کردووە.

گوتمان فەرخ کە لە دایک بوو موعجیزەی عیسای نواند، بەڵام بەباری باشدا نا. ئێستا دەبینین موعجیزەی مووســـاش دەنوێنێ؛ دیسان بەباری خراپدا. مووسا وەکارێکی هەبوو دەیکردە هەژدیها. گیانی وەبەر بێگیانێکی دێنا، بۆ ئەوەی ســیحر بەتاڵ بکا؛ بۆ ئەوەی جادووگەران ببەزێنێ؛ بۆ ئەوەی فیرعەونی زاڵم و زۆردار بترسێنێ. بەڵام فەرخ گیاندارێک بێ گیان دەکا؛ ئینسانێک دەکاتە بەرد.

خاتوون ئەســتی و دایکی بۆ دڵدانەوەی شــێخاڵ دەچنە مەڕێ. فــەرخ ناحەجمێ و وەدوویان دەکەوێ. دایکی خاتوون ئەستییە سیری دەخوا و زمانی دەسووتێ و ناماقووڵی دەکا و ئێســتر وەسەر فەرخ دەپەڕێنێ. فەرخ ڕقی لێ هەڵدەگرێ. دەپێشدا تۆڵەیەکی لێ دەســتێنێتەوە و کارێکی وا دەکا کە منداڵی هەرە قۆشمە و بەدفەر نەبێ نایکەن. دڕووی وەبن کلکی ئەو ئێسترە دەدا کە پیرێژنە سەر بەسۆدرەکە سواری بووە. دڕوو وەبن کلکی ئێستردان گاڵتە نییە؛ ئێستر شێت دەبێ. جیفڕک هەڵداوێ. ئەملا و ئەولا دەکا، تا پیرێژن هەڵدەدێرێ و چی وا نامێنێ مل بشکێنێ. فەرخ بەوەشی لە کۆڵ نابێتەوە. دوعای لێ دەکا و دەیکاتە بەردێکی شین.

دەچنە مەڕێ لکێکی شیرین و جوان لە بەیتەکە دەبێتەوە. نامەوێ باسی بکەم. دیسان فەرخ هێزی خۆی نیشــان دەدا و شــێخاڵ ڕەق دەکا. کەیفی خۆیەتی شێخاڵ بێ ئەدەبیی دەگــەڵ کــردووە؛ بەڵام ئێزندانی گورک بۆ نێو مەڕ، کارێکــی پیاوچاکانە نەبوو و زەکات بەگورگیدان بەهیچ شــەرعێک دروســت نییە. کەچی فەرخی ئێمە بێ ئەوەی ئەو شیعرەی سەعدی لەبیر بێ:

ترحـم بـر پلنـگ تیـز دنـدان
سـتمکاری بـود بـر گوسـفندان

گورگان دەنێرێ لەبەر چاوی باشــقە شــوانی مامی، مەڕی بخۆن؛ هەر بۆ ئەوەی هێزی خۆی بە شــێخاڵ نیشان بدا. لە گەڕانەوەدا خاتوون ئەستی زۆری لەبەر دەپاڕێتەوە دایکی نەجــات بدا. ئەویش لەبــەر ئەو گیانی وەبەر دێنێتەوە. بەڵام جارێ تا دەگەنەوە شــاری دەیکاتە دێڵەســەگ و نایکاتەوە ئینســان. ڕاســتە ئامۆژنی ژنێکی باش نەبوو؛ بەڵام ئەو تۆڵەئەســتاندنەوەش زۆر بــێ ڕەحمانەیە. ئامۆژنی نەقڵەکە بــۆ کوڕەکانی دەگێڕێتەوە و ئەوانیش ئەو ســووکایەتییەیان پێ قبووڵ ناکرێ. لە فەرخ دەخەفتێن و خەریک دەبن بێ

بەتڵێنن. ناچار ڕادەکا و دەچێتە ماڵە وسـوئاغا. ماڵە وسـو ئاغا زۆر ڕێزی لێ دەگرێ. لەوێش ئیعجازێک دەنوێنێ کە (شەقڤو لقەمەمان) وەبیر دێنێتەوە. هێشتا سێ ڕۆژی ماوە ڕەمەزان تەواو بێ، مامی ڕادەگەیەنێ هەرکەس مزگێنیی جێژنم بۆ بێنێ جوانوو ئەسـپێک و کەوڵێکـی جێژنانـە دەدەمێ. فەرخ زەمان دەگۆڕێ و جێژن سـێ ڕۆژە وەپێش دەخا و مانگ دەبیندرێ و جێژنانەی وەردەگرێ. لە هەموو کارەکانی سەیرترە؛ دەستەڵاتێکی زۆری ئینسـانە بەسەر تەبیعەتدا. کەس شـتی وای لە دەس نەهاتووە. جگەلەوە تەنیا کارێکی قارەمانی چیرۆکەکەمانە کە قازانجی خۆی تێدایە و بەزیانی کەسیش تەواو نابێ.

کـوڕە مامەکانـی ئەوجار بەفێڵ و دەهۆ خەریکن لەنێوی بەرن. خاتوون ئەسـتی پێ دەزانێ نایەڵێ دە داو کەوێ. فەرخ چی دی خۆی پێ ناگیرێ؛ دەپێشـدا کارێکی گەلێک خراپ و ئەتکێکی زۆر گەورە بە کوڕە مامەکانی دەکا.

یەکێک لە ڕەسمە هەرە دزێو خراپەکانی کوردەواری کە بەداخەوە ئێستاش هەر ماوە، گیشـە و گەڵ و خەرمان سـووتاندن، زگی گا دڕین. کلک و گوێی کەر و ئێسـتر بڕین و ڕەفیسکە و ڕەمانەی یەکسم هەڵبڕینە. فەرخیش پێش ڕۆیشتن ئەو کارەی کرد. با شایەر بۆتان باس بکا:

«کێ، بوو؟ فەرخۆڵەی نازدارە،

شیری بابی وەچنگ کەوت ئەو جارە،

دەستی دایە بۆ یەختەخانەی ماڵی مامی چووە خوارە،

دەرکی کردەوە چوو لە تەویلەی گرتی قەرارە.

بەتەویلەیدا هات لە ڕەفیسکەی هەموو ماین و ئەسپانی داوە.

قەت یەکێکی بەساغی نەماوە».

پاش ئەو کارە ناشیرینە لێی سواری جوانوولەی خۆی دەبێ و دەچێ بۆ شام بۆ ماڵی خاڵی. لە ڕێگادا تووشی زۆر کوێرەوەری دەبێ؛ بەسەر هەموو کۆسپێکدا زاڵ دەبێ. دیارە نەک بەهێزی شان و باهۆ، بەڵکە بەهێزی مەعنەوی. بەفر دەتوێنێتەوە و نەقڵی شەقبوونی نیلمان بەئیشارەی مووسـا وەبیردێنێتەوە، بەزەحمەت لە زێ دەپەڕێتەوە. پیرە باگینێک ئەسپەکەی بریندار دەکا، هەرچەند دوایە پەشیوان دەبێتەوە، فەرخ لێی نابوورێ و تووکی خراپی لە خۆی و تۆرەمەی دەکا.

فەرخ ئەو جار ئیعجازی سولەیمانی پێغەمبەر نیشان دەدا؛ زمانی باڵندان دەزانێ. دوو ڕەشیشـەی نێر و مێ ئەسـپەکەی دەڕەوێننەوە، ڕازێک بۆ نێرەکە دەگێڕێتەوە کە دەبێتە

هۆی ئەوە هەموو ســەری مێیەکەی هەڵبچڕێ. لەو موعجیزەش کەڵکی خراپ وەردەگرێ، بەڵام دوایە پەشــیوان دەبێتەوە و دوعای باشــیان بۆ دەکا. لە کەوانیش تووڕە دەبێ و دوعای لە کەوانیش دەکا. دوعاکەشی گیرابوو.

نازانم لە پیش ئەوەیدا فەرخ دوعا لە کەوان بکا چۆن بوون؟ بەڵام ئەوانەی لە کوێستان ژیاون دەزانن کەوی تیژباڵ دەبەفری یەک نوا و تەڕدا هەر یەک باڵ و دوو باڵ دەفڕێ. کە باڵی تەڕبوو سەری لە بەفرێ ڕۆدەکا و قوونی قووچ دەکاتەوە و بە دەستی دەگیرێ.

کورتی ببڕینەوە فەرخ بەهەزار ناری عەلی گەیشــتە شــامێ و ماڵی خاڵی. بەڵام ئەو پەندەی پێشینیانی لێ وەڕاست نەگەڕا: «خاڵان خوارزا مەزن کرد، مامان برازا بزر کرد». خاڵــی نەک هــەر بەخێرهاتنی نەکرد، نەک هەر بەپیرییەوە نەچوو، نەک هەر ڕێی نەدا بۆ ماڵــی خۆی، بەڵکە جاڕێ ڕاکێشــا، کەس ڕای نەگرێ. فەرخ پەنای بۆ تەکیەی شــێخان برد.

دیســان لکێکی دیکە لە چیرۆکەکە دەبێتەوە. لکێکی خۆش و شیرین و تەنانەت سەیر و پڕ گاڵتەوگەپ. من نامەوێ لێرەدا باسی ئەو بەشەیان بکەم، تەنیا دەمەوێ ڕێوشوێنێکی ســەیری سیاســی کۆمەڵی کوردەواریتان بخەمە بەرچاو. لەو بەیتــەدا و لە زۆر چیرۆکی دیکەی کوردیدا هەیە و بێگومان ئەســڵێکی هەبووە. کاتێک ئەمیری شارێک دەمرێ یا لێ دەکەوێ، بازی دەوڵەت هەڵداوێن و لەســەر هەر کەس نیشــت ئەوی دەکەنە ئەمیر. سەیر نییە کۆمەڵێک ئینســانی خاوەن عەقڵ و بیروڕا و تەگبیر، ئیختیاری خۆیان بدەنە دەست باڵندەیەکی بێ عەقڵ، گەورە و مەزنیان بۆ هەڵبژێرێ؟ فەرخیش بەو جۆرە بوو بە ئەمیری شــامێ. لەو چیرۆکەدا لەباتــی دەوڵەت کە لە کوردەواریدا زۆر مەشــهوورە دەڵێ: (بازی یەقین)، من ئەوەم هەر لەو بەیتەدا بیســتووە. بەڵام ئەوە زۆر هەیە ئەگەر کەسێک چاکی بۆ هات، کوردە دەڵێ:

«بازی دەوڵەتی لەسەر نیشتووە»

فەرخ بە ئەمیری و مەزنی و تەخت و بەختیش خاتوون ئەســتی لەبیرنەچووە. دیسان بەشــێوەی ســولەیمان پێغەمبەر قاسیدی ناردەکن خاتوون ئەســتی. بەڵام قاسیدی ئەو باڵندەیەکی جوان و پاک و خاوێن بوو. پەپووسڵەمانەی بۆگەن نەبوو؛ قورینگ، قورینگی جوان و نازدار بوو.

باســی ڕازیکردنی شــێخاڵ و ناردنی خاتوون ئەستی بۆ شامێ، دیسان لکێکی دیکەی چیرۆکەکەیە. لەســەر ڕۆینی لێرەدا پێویســت ناکا. بەڵام فەرخی ئەمیر و مەزن، شیرین

کارییەکی دیکە دەکا. پێی وابووە بەربووە و هەمیشــە بۆی دەلوێ، دیسان بەدزی پارێزێ بۆ خاتوون ئەســتییە دەبا کە لە قەراخ شــاری هەڵــی داوە. خەریک دەبێ وەک زەمانی منداڵی دەباڵی خزێ؛ کەچی پاسەوان پێ دەزانن. دەیگرن، جا وەرە لێی دە؛ کوێت دێشێ. هێندیان لێ دا تا دەنگی لە زگی هات. دوایە خاتوون ئەستی ناسییەوە. بۆچی وای کرد؟ بۆخۆی دەزانێ. ئەگەر تا بەیانی سەبری کردبا ئەو لێدانەی دە کیسەیدا دەماوە.

پاش ماوەیەک خاتوون ئەستی دەگەڕێتەوە و دەمرێ و فەرخیش ئۆقرە ناگرێ و دێتەوە وڵاتی خۆی. کە دەزانێ خاتوون ئەســتی مردووە، دەچێ دەســت دە کێلەکەی وەردێنێ و لــە خوڵای دەپاڕێتەوە، یا بیکوژێ یا خاتوون ئەســتییەی بۆ زیندوو بکاتەوە. نزاکەی بە زیانی خۆی گیرا دەبێ:

« هەرچەند دوعای کرد فەرخ بەستەزمانە،

« لێی نەهاتە جواب خاتوون ئەستیی نۆجوانە،

« لە بارەگای خوڵای دەهات میوانە،

« ڕوحیان لێ وەردەگرت ئەو بەستەزمانە،

« دەهاتنە سەری ئەو هەموو خزمانە،

« زەریفیان دەشوت سەید و مەلایانە،

« کن خاتوون ئەستییەی لێ بوو گۆڕخانە

« فەرخ لە خاتوون ئەستییە میوانە».

خوێنەری خۆشەویســت! بەو کورتە باســە بەیتی شــێخ فەرخ و خاتوون ئەستی شی ناکرێتەوە. من تەنیا ویستم سەرنجی ئێوە بۆ لای ئەو بەیتە ڕابکێشم، دەنا ئەگەر کەسێک بیەوێ ئەو بەیتە شی بکاتەوە دەبێ سەدان لاپەڕەی لەسەر بنووسێ. بەدوودڵییەوە دەڵێم وێ دەچێ ئەو بەیتە لە ئەســاتیری یۆنانی وەرگیرابێ. ئاخــر یۆنانییەکان ماوەیەکی زۆر لە کوردســتاندا ماونەتەوە. ئێســتاش بەڵگەمان هەیە بۆ ئەوەی ڕۆژگارێک لەو کوردستانە خەڵک هەبووە بڕوای بە (ئەربابی ئەنواع) بێ. خێوی کانی، خێوی شەو و خێوی دارستان، ئێســتاش لە کوردســتاندا ناوبانگیان هەر ماوە. من بۆ خۆم لە پیرێژنانم بیســتووە هەزار ســوێند و قورعانیان خواردووە کــە خێوی کانییان بە دوو چاوی خۆیــان دیوە. بۆیە تا ڕادەیەکی زۆر پێم وایە ئەسڵی ئەو بەیتە پاشماوەی ئەساتیری یونانییە لە زمانی کوردیدا. دیارە زۆری لەسەر سوور نیم و چی دیی لەسەر ناڕۆم.

مەمەڵ و برایمی دەشتیان

زۆر پێویســـت ناکا ئەو بەیتەیان کە حەوتەمین بەیتی کتێبەکەیە بۆ شـــی بکەمەوە. بەیتبێژ دەپێشـــدا بە قسە و پاشـــان بە شـــیعر چیرۆکەکەتان بەڕەوانی و ڕێکوپێکی بۆ دەگێڕێتەوە. قسەکانی زۆر ساکار و جوانن و شیعرەکانی گەلێک سوار و ڕەوانن. هەرچەند باســـی ئەوەیە کە کچە ئەمیرێک خۆی بەئەستۆی شوانێکدا بڕیوە، بەڵام لانی دڵداریی بێ هێزە. ســـۆزی ئەوینی تێدا نییە. ئەو شـــیعرە ناسک و پڕ ســـۆزانەی کە لە مەم و زین و برایمـــۆک و لاس و خەزاڵدا هەن، لەو بەیتەدا نایەنە بەرچاو. زۆر ڕووناکە؛ بۆچی؟ چونکە هەوەس کچە ئەمیری ناچار کردووە خۆی بەستۆی شوانەوێڵەدا ببڕێ و ترس شوانی ناچار کردووە دەســـت دەگەڵ ئەو شازادە هەوەسبازە نەخۆشە، تێکەڵ بکا. کە وابوو سەیر نییە کە شیعری دڵداری و ئاشقانەی تێدا نەبێ.

چیرۆکی ئەسڵی ئەو بەیتەش بەبڕوای من زۆر کۆنە. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ میوەجاغی (دایک شـــایی). تێ بفکرن؛ میـــر زۆراب خان بۆخۆی پیریـــووە، ناتوانێ مەزنایەتی بکا. مەزنایەتی و پادشایەتیی بەخاتوون پەریخانی کچی ئەسپاردووە. دەگەڵ ئەوەشدا کە کوڕی هەبووە، بەڵام کوڕەکەی هێشتا منداڵ بووە و کاروباری دەوڵەتی پێ بەڕێوە نەچووە. شتی وا لە مێژووی نوێی گەلی کورد و گەلانی ڕۆژهەڵاتدا نییە. ئێســـتاش شـــای وا هەن کچی گەورەیان هەیە و کوڕی بچووکیان کردۆتە وەلیعادی خۆیان.

خاتوون پەریخان پادشـــایەکی بەزیبک و زاکوون بووە. بەڵام دیارە نەخۆشیی جینسی هەبووە. زانســـتی نوێ ســـەلماندوویەتی ئەو ژن و پیاوانەی تووشـــی بێ بەشیی جینسی دەبن، ئینسانی زۆر خوێنڕێژ و بێ بەرز و پیاوکوژیان لێ پەیدا دەبێ. وێنەی پەریخان لە مێژوودا کەم نین. بۆیە پێم ســـەیر نییە ئەگەر بەیتبێژ بەو زمانە ســـاکارەی خۆی دەڵێ: «خاتوون پەریخان زۆری کەیف لە پیاوان بوو، هەر کەســـێک بەکوچەیدا ڕابردبا خاتوون پەریخان کەیفی دەیگرت». خاتـــوون پەریخان دەیگوت: «وەرە حەزم لێ بکە». ئەویش قبووڵـــی نەدەکرد. خاتوون پەریخان دەیگوت: «بڵا بیســـووتێنن نەکو لەکن خەڵقی بڵێ. ئابڕووم دەچێ». پیاوی دەگرت، دەنێو چیفی دەنا، نەفتی پێدا دەکرد، دەیســـووتاند. بە بڕوای من هەموو پیاوکوژێک شـــێتە و نەخۆشە، بەڵام نەخۆشییەکان جیاوازە. یەک شێتی

جێگا و پایەیە، یەک شێتی ماڵ و سامانە، یەک شێتی جینسیە و یەک هەست بەکەمایەتی دەکا. تا نەخۆشـــییەکەی توندتر بێ پیاوکوژەکەش بەســـامتر و بـــێ بەزەییانەتر دەبێ. دیارە نەخۆشـــیی خاتوون پەریخان زۆر توند بووە، کەوا دڕندانە پیاوی ســـووتاندوون. لە دوو زیاتر نییە، یا ئەو کچە ئەوەندە دزێو و ناشـــیرین بووە کە کەس لێی نەبۆتە پیاو، یا ژنێکی ئاســـایی نەبووە و نەیتوانیوە لەزەتی جینسی لە هەموو پیاوێک بەرێ. لەهەردووک حاڵدا ئەو بێ بەشییە بۆتە هۆی ئەوەی تۆڵەی لە پیاوان بستێنێتەوە و تا نەیسووتاندوون ئۆخژنی نەهاتۆتێ. بۆ خۆی بەمەحمەڵ دەڵێ: «مەحمەڵی دەشتیان ئەمن میر غەزەب نیم هەموو ڕۆژێ پیاوێکی دەچیفی وەردەگرم، دەیخنکێنم، قسەی دڵی خۆم دەکەم لێم قبووڵ ناکەن، ئەمنیش بۆیە ئەو عالەمەی وا لێ دەکەم».

مەحمەڵ کامڕەوای کردووە، ئەویش ڕەدوای کەوتووە. یا باشتر بڵێم، خۆی بەئەستۆیدا بڕیوە و دەستی لە خەڵک سووتاندن هەڵگرتووە زیاتر شێتەکانی جینسی بەبێ ڕەحمی لە مێژوودا ناوبانگیان هەیە.

لەبیرمە جارێک دەگەڵ مامۆســـتایەکی مێژوو کێشـــەمان هەبوو. مامۆستا کە هەستی نەتەوایەتیـــی زۆر بەتین بوو دەیگـــوت: «لە مێژوودا پیاوی لە کەریم خانی زەند کە کورد بووە دادپەروەرتر نییە. ئەو پیاوە گەورە بەو هەموو دەستەڵاتەوە پێی شوورەیی بوو ناوی پاشا لە خۆی بنێ و بە (وکیل الرعایا) مایەوە. گوتم: مامۆستا منیش کەریمخان دەناسم، منیش زۆر شتم لەبارەی ئەو پیاوەدا بیستووە و خوێندۆتەوە. منیش دەزانم کەریمخان زۆر لە پادشـــاکانی پێش خۆی و پاش خۆی کەمئازارتـــر و کەمفیزتر بووە. بەتایبەتی دەگەڵ نادرشای ئەفشار کە ئەویش وەک کەریمخان لە خوارێڕا پێ گەیشت و خۆی لێ گۆڕا و ئەو هەموو خراپەی کرد و ئەو هەموو خوێنەی ڕشـــت، هیچ وێک ناچن. بەڵام من بەشبەحاڵی خۆم کەریم خان بە بەرپرسی ئەو هەموو تاوان و خوێنڕشتن و پیاوکوشتنەی ئاغا محەمەد خانی قاجار دەزانم. گوتی بۆچی؟ گوتم چونکە پێم وایە ئەگەر کەریم خان نەیخەســـاندبا و گریمانەی ڕووحی بۆ پەیدا نەبووبا، مەعلووم نەبوو ئەو جانەوەرە خوینخۆر و بەدفەڕەی لێ پەیدا بێ. مامۆســـتا کەمێک ڕاما و گوتی: قســـەکەت جێی سەرنجە، بەڵام کەریمخانی کوردی ساکار و نەخوێندەوار ئاگای لە زانستی پیسکۆلۆجی نەبووە. دەبێ بیبەخشی. پێ کەنیم و گوتم من نایبەخشم دەڵێم چی، بەڵام ڕەنگ بێ زانست نەیبەخشێ.

ئاغا محەمەد خانی خەسیدە و بێبەش تۆڵەی کەریم خانی لە بنەماڵەی زەند و گەلانی ئێران کردەوە. زۆری پیاو کوشـــت. زۆری خوێن ڕشـــت، زۆر تاوانـــی دزێو و ناپیاوانەی ئەنجام دا. ئەو گەورە پیاوانەی بەدیلی دەگرتن دەپێشـــدا پیاوی دەباڵ دەکردن، جا دوایە

دەیکوشـــتن. ئەوە نیشـــانەی شێتیی جینسییە، ئەوە نیشـــانەی هەست و بێ بەشی و بە کەمایەتـــی کردنە. ئەویش وەک خاتوون پەریخانی ئێمە خەڵکی ســـووتاندووە. دەگێڕنەوە جارێک چۆتە شارێک و ئەهلی شارەکە باشیان پێشواز نەکردووە. بە حاکمی شاری فەرمان داوە بیست هەزار جووتی چاو بۆ دەربێنێ. حاکم نەیوێراوە لە قسەی دەربچێ، چاوەکانی دەرێنـــاوە و بۆی هێناوە. تەماشـــای ئینســـان، وەرە تۆ ئەوەندە خـــراپ بی. بەکاوەخۆ دانیشتووە و چاوەکانی بژاردووە، جووتێکیان کەم بووە، دەسبەجێ دەستووری داوە چاوی حاکمیان دەرێنان.

گوتم باری دڵداری بەیتەکە بەهێز نییە. بەڵام باری حەماسی یەکجار بەهێز و پێزە:

کێ بوو؟ لە مەحمەڵی بچووکە،

بە دەستێکی خەنجەری دەبانە بە یەکێکی کێردووکە،

دەنێو سواری چەلیان گەڕا وێنەی تەیر و باشووکە،

***

کێ بوو لە مەحمەڵی فەرخە،

دە باغەڵێکدا هەیە کاری ساوا دە ئیدیکەیدا بەرخە،

دەنێو سواری چەلیان گەڕا بە گێرە و چەرخە،

میـــر زۆراب خان کـــە دوور نییە ئاگای لـــە ئاکاری کچەکەی بووبێ و لەپێشـــدا هیچ وەسەر خۆی نەهێنابێ، کە زانیویەتی ڕەدووی شوانێک کەوتووە، کێچی کەوتۆتە کەوڵی و لەشـــکری کێشاوەتەوە سەر برایم و مەحمەڵان. بەدرێژی لە بەیتەکەدا باسی ئەو کارەساتە هەیە. وا دیارە میر ئەوەی پێ شوورەیی نەبووە کە کچەکەی پیاوان دەباڵ خۆی دەکێشێ و دوایە دەیانســـووتێنێ؛ ئەوەی پێ بێناموســـی بووە کە دەگەڵ کرمانج ڕۆیشتووە و زۆر جار دەڵێ: «دەگەڵ کرمانجم لێ قەوماوە».

دوا سەرنجم ئەوەیە پاش ئەوەی کوڕی مەحمەڵ و خاتوون پەریخان دەگەنێ و کودیتا لە میرزۆرابخان دەکەن و دەیکوژن و تۆڵەی باوک و مامان دەکەنەوە، ســـەرلەنوێ دایکیان دەکەنەوە پادشا. ئەوەش بەڵگەیەکی ترە بۆ کۆنیی چیرۆکەکە.

قوچ عوسمان

هەشتەم بەیت لە کتێبەکەی ئۆسکارماندا قوچ عوسمانە، کە ئاوا دەس پێ دەکا:

«بە خالەقی بەرقەرارە،

«بەوەی ڕۆی نابوو ڕۆژگارە،

«مەخلووق بەبێ ئیختیبارە،

«ئەو لە بۆ عەبدی هەژارە،

«قوچ عوسمان پیاوێک بۆ ڕووت و قووت و لە وی دە بێکارە»

سەرانسەری بەیتەکە شیعرە. بەشی زۆری لەسر ئەو قافیەی سەرەوەیە. نیوە شیعرەکانی کـــورت و درێژییـــان هەیە، بـــەڵام کێش پارێزراوە. بـــاری ئەدەبیی زۆر باشـــە؛ تەنانەت دەتوانم بڵێم بەرزە، چیرۆکێکی مێژووییە، پاش دەســـتەڵات پەیداکردنی عوسمانییەکان و کەمهێزبوونی دەرەبەگایەتیی نێوخۆ ڕووی داوە. ئەمیرێکی کورد ئەســـپێکی باشـــی بووە؛ بەڵام شـــتی باش هەر بۆ سوڵتان چاکە. ســـوڵتان بۆ ئەسپەکەی ناردووە. ئەمیر ئەسپی خۆی نەداوەتێ و هەڵپەڕیوەتەوە. سوڵتان ڕقی هەڵستاوە و لێی خەفتاوە:

«سوڵتان تەگبیری دەکرد بە مەخلووقی دنیایە:

«ئەوە تەماحی هەیە لێم داگیر بکا بەغدایە.

«میر سەیفودین دەڵێ:

« ئەمن سوڵتانم بۆچییە

ئەمن قبووڵ دەکەم لەمسە و ئورووسی سوڵتانم قبووڵ نییە.

«سێ ساڵان دەگەڵ قوچ عوسمانی گەڕان نەهاتنەوە ئاوەدانییە.

«سوڵتان کە زانی بەهاسانی ناتوانێ بەردەستی بکا، عادەتی هەموو دژمنانی کورد کەوتە فێڵ و تەڵەکان و بە دەهۆ دەگیری خست:

«کێ بوو؟ لە سوڵتان ئاقڵدار و دانا،

«بۆ میر سەیفودینی مۆرکرد قورعانە:

«هەڵستی بێتە ئێرەکانە».

کوردی ســاکار و بەدین نەیدەزانی ئەو کەســەی لەسەر بەرماڵی مێغەمبەری دانیشتووە، بڕوای بە قورعانێ نییە. فریوی خوارد. خزمەکانیشی گوتیان:

«دووروو[1] نابێ بۆ سوڵتانی.

«دەبێ نۆکەری قەدری بزانی،

«بچۆ بۆ خۆت و قوچ عوسمانی،

«ئەودەمی لەوێ خۆی زانی».

«هەر گەیشتە ئەستەمبووڵ سوڵتان گوتی:

«ئەگەر هات گەیییە دیوەخانێ،

«ئەسپی بەرنە ئێختەخانێ

«دەملی کەن کۆت و زەولانێ،

«خەلیفەی ئیسلام ئاوای ئیحتیرامی سوێند و قورعان گرت و بەلەبزی موبارەکی فەرمووی:

«مەیدوێنن،

«قورقوشمی بۆ وەتوێنن

«نابێ بەزێڕی بخنکێنن».

لە بەیتەکەدا بەدرێژی باسی کوژرانی میر سەیفودین کراوە. قۆچ عوسمان نایەڵێ سوڵتان پێ دە ڕکێفی ئەسپی بۆرە بنێ؛ پاشووی دەپەڕێنێ و دوایە ئەویش دەکوژرێ.

لەم بەیتەدا بۆ یەکەم جار هەم لە زمان ئەمیر و هەم لە زمان دایکیەوە شــایەر قســەی ســووکی بە ســوڵتان گوتووە و نە مووی لەســەری زمانی هاتووە و نە ڕۆقنایی چاوی داڕژاوە. ئەوە نیشــانەی ئەوەیە چینەکانی بەرەژێر وشــیاربوونەوە و هەستیان بە ستەمی نەتەوایەتی کردووە. بەڵام چینی ســەرەوە بەتایبەتی مەلا و شێخ و خوێندەوارەکانی ئەو سەردەمە هەروا بڕوایان بە گەورەیی و پاکی خەلیفەی ئیسلام ماوە[2].

---

١ ـ لە ئەسڵدا وایە، ڕەنگە ـ درۆ ـ بێ.

٢ ـ هیچ دوور نەڕۆین، مێژوونووسی بەناوبانگی کورد لە شەرەفنامەدا باسی ئەم میرە و کوژرانی بە دەستی خەلیفە دەکا. بەڵام زۆر بەڕێزەوە ناوی سوڵتان دێنێ. بۆ ئاگاداری زیاتر بنوارنە لاپەڕەی ٤٩٢ی شەرەفنامەی کوردی.

شایەر لەو بەیتەدا هێندێک ڕێوشوێنی نەتەوایەتیمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئێستاش کەمتاکورتێک ماون و لەبیر نەچوونەوە. بەبیری من لە موکریان ئەگەر هەواوبان خۆش با و سەرماوسۆڵ لێ گەڕابایە، هەموو ڕۆژێ چواشــەمۆیان و جێژنان خەڵکی هەر مەڵبەندێک دەچوونە سەر چاکــی بەناوبانگی مەڵبەندەکەی خۆیان. لەوێ بەتەقەی دەهۆڵ و زۆرنا دەیانکردە داوەت و ڕەشــبەڵەک و تەقڵە و ڕمبازی. تا پەیدابوونی حکوومەتی پۆلیســی ئەم ڕێوشوێنە هەر بەردەوام بوو. ئێســتا بەو بەربڵاوییە ناکرێ و ئیمکانیش نییە. بەڵام چوونە سەر چاک بە ڕۆژی چوارشــەمۆ و جێژن و شــایی گرتن هەر ماوە. ئەو ڕێوشوێنە لە کەیەوە هەیە؟ بۆ ڕۆژی چوارشــەمۆ هەڵبژێراوە؟ بۆ کورد ڕۆژەکانیتر دەچتە سەر قەبران دەگری و دەچتە ســەر چاکــی دەپاڕێتەوە و لەو ڕۆژەدا هەڵدەپەڕێ و دەهــۆڵ و زۆرنا لێ دەدا؟ بێگومان ئەسڵێکی هەیە و نایزانین. بزانن شایەر چەند شاعیرانە ئەو دیمانەتان دەخاتە پێش چاو:

«تەماشا دەکا لە دەشتی بالێنێ ڕەشبەڵەک بووە، سەلەلات بە چ قەرارە

«تەماشا دەکا داوەتە و لۆتی و ڕەققاسە لەو کارە

«لەلای سەرچۆپی گرتوویانە پیاوی بە کێرد و کەمبەرە و چەکمەدارە

«لەلای نێوەڕاســتی گرتوویانە کیژی بەژن باریک و سینگ سەدەف و چاو بەڵەک لەوی گوێ بەگوارە

«لەلای گاوانییە گرتبوویان پیاوی ژن جوان و زۆرخۆر و بێکارە».

شــایەر ڕێوشوێنێکی دیکەمان وەبیردەخاتەوە؛ ئەویش بازاڕی دەشتەکی و گشتییە. ئەو ڕێوشــوێنەش لە کۆنەوە هەر بووە و ئێســتاش کەمتاکورتێک ماوە. خەڵک لە دەشتێکی پانوبەریندا کۆدەبێتەوە و هەر کەسە شتی خۆی بۆ فرۆشتن ڕادەنێ[1].

***

١ ـ گەورەترین بازاڕی موکریان بازاڕی قەباغکەندی بوو. هەموو ڕۆژێ پێنج شەمۆیان بازاڕە، تا ئێستاش هەر ماوە، بەڵام وەک جاران نییە. زەمانی پێشوو نە تەنیا خەڵکی هەموو ناوچەکانی کوردستان و بەشێکی زۆری ئازەربایجانی ڕۆژهەڵات دەهاتنە ئەو بازاڕە، بەڵکە لە کوردستانی عیراقیشەوە کڕیار و فرۆشیار دەهاتن. هەزاران سەر ئاژەڵی جۆربەجۆری لێ ڕادەگیرا. زۆر کەسیش هەر بۆ سەیر دەچوو.

شتێکی سەیرم وەبیر هاتەوە و پێم ناخۆش نییە بۆ خوێنەوارانی بگێڕمەوە. دەوروبەری ئەم بازاڕە دەشتێکی پڕ خێر و بێرە و دێی گەورە گەورەی لێ هەن. بەیانی پێنج شەمۆیان سەگەلی ئەو دێیانە زۆر پێش ئەوەی خەڵک کۆبێتەوە، لە جێ بازاڕ مڵومۆیە دەکەن! کێ بەو سەگانە ڕادەگەیەنێ ڕۆژی بازاڕە و چۆن دەزانن؟ جگە لە بازاڕی قەباغکەندی بازاڕی خورگە و مەمەلیانیش هەبوون. دیارە ئەوەندەیان خەڵک لێ کۆ نەدەبۆوە.

جوڵندی

من کە ئەو ناوەم خوێندەوە پێکەنینم هات. ناوێکی سەیرە؛ قەت ناوی وام نەبیستووە. وەک نـــاوی جندۆکان دەچێ؟ پێــم وابوو بەیتێکی گاڵتەوگەپــە. کەچی کە خوێندمەوە، تەماشـــام کرد بە پێچەوانـــەی بۆچوونی من نەک هەر گاڵتەوگـــەپ نییە، بەڵکە بەیتێکی دینیشـــە. جوڵندیش جندۆکە نییـــە و لە جندۆکە خراپترە. پادشـــایەکی کافرە و دژمنی حەزرەتی عەلییە. شـــایەر ناخۆشـــی دەوێ و بۆیە ئەو ناوە ســـەیرەی لێ ناوە. ئەوەش هونەرێکی گەورەیە لە چیرۆکدا کە ناوی ناخۆش بۆ قارەمانی خراپ بدۆزیەوە.

جوڵندی بەیتی نۆیەمە لە کتێبەکەی ئۆســـکارماندا. تێکەڵاوێکە لە شـــەڕی خەندەک و خەیبەر. شـــایەر باسی ئەو شەڕانەی لە مەلای ئاوەدانی بیستوون؛ تێکەڵاوی کردوون؛ ئەو بەیتەی هۆندۆتەوە و بە خەیاڵی ناســـکی شایەرانەی خۆی ڕازاندوویەتەوە. ئەو بەیتە- کە لەپێشـــدا بە قسە دەست پێ دەکا و دوایە دەبێتە شیعر، ئەوەندەش باش دروست کراوە، ئەوەنـــدە ڕەوان و شـــاعیرانە هۆندراوەتەوە، من پێم وایە دەبێ کاری عەلی بەردەشـــانی بێ. زۆر وەک شـــێوەی ئەو کەڵەشـــایەرە بەناوبانگە دەچێ. شیعرە ڕەوانەکانی، تەعبیرە جوانەکانی، وشـــە ڕەســـەنەکانی، ئەم گومانەیان لە دەڵی من پەیدا کردبوو. دوایە شـــکم پەرپیە ســـەر ئـــەوەی ڕەحمان بەکر بۆخۆی ئەو بەیتەی دانابـــێ؛ چونکە لە ئاخرەکەیدا دەڵێ:

«وا جوڵندین کردووە فەنا،

«ئەو لەشکرەی کافرێک نەما،

«ڕەحمان بەکر بۆتە وەستا».

ڕەحمان بەکریش شایەرێکی پایەبەرز، وەستایەکی زۆر شارەزا و شاگردێکی باشی عەلی بەردەشانی بووە. لام وایە بۆخۆی توانیبێ بەیتان بهۆنێتەوە.

شـــایەرەکان لەبەیتی دینیدا بە دندووک پێوە دەبن و خراپ گیر دەخۆن. ئەوان دڵتەڕ و جوانی پەرســـتن. ئەوان دەبێ قسەی تەڕ و پاراو بکەن. ئەوان دەبێ بەندی جوان و شیرین بڵێن. ئەوان دەبێ هەستی دەروونی خۆیان دەربڕن. دەبێ باسی ژن، باسی دڵداری و حەز لێکردن بکەن. لە بەیتی وشـــکی دینیدا ئەو هەستە چۆن دەربڕن؟ ئەو باسە چۆن بکەن؟

ڕەحمان بەکر یا هەر کەسێکی دی کە ئەو بەیتەی دانابێ، ئەو مەسەلەی ژیرانە- بەڵکو شەیتانانە- چارەسەر کردووە. عەشقێکی پیرۆز و خاوێنی هێناوەتە گۆڕ؛ باسی خۆشەویستی و ئەوینی ژن و پیاوێکی مەزنی موسڵمانی کردووە. لە زمان عەلی و فاتیمەوە ڕازونیازی ئاشقانەی دەڕبڕیوە. کێ دەوێرێ فزەی لەبەر بکا؟ کێ دەوێرێ متەقی لەبەر بێتەدەر و کێ دەوێرێ ڕەخنەی لێ بگرێ؟[1]

***

خەزێم

بەیتی دەیەم لە تۆمارکراوەکانی ئۆسکارمان بەیتی خەزێمە. خەزێم شاکارێکی ئەدەبیی کەم وێنەیە. ڕەنگ بێ ئەو بەیتە ڕۆژگارێک وەک بەیتی شەم و شەمزین داوەتی پێ گەڕابێ. وێ دەچێ ئی عەلی بەردەشانی بێ. ئەگەر ئی خۆی نەبێ ئی شاگردێکی زۆرباشی ئەو وەستا نەمرەیە. دوور نییە ڕەحمان بەکر دای نابێ؛ لە ئاخری بەیتەکەدا دەڵێ:

«هەزار ڕەحمەت لە بابی ڕەحمانی

«خەزێمی فێرکرد بە ساحیبی ئاڵمانی»

دیارە ڕەحمان بەکر لە دوایی زۆربەی بەیتەکاندا ناوی خۆی هێناوە و نابێ بەوەیان بەهەڵە بچین. بەڵام ئەو بەیتە شێوەی شیعری عەلی بەردەشانی ئەوەندە پێوە دیارە کە پیاو بیریکاتەوە ئەگەر عەلی بەردەشانی دای نەنابێ، ئی شاگردێکی باشی ئەو بێ.

---

١ - لەکاتی ساغکردنەوەی ئەو بەیتەدا دۆستێکی شارەزا و لێزان هاتە لام. گوتم: «کاکە من سەرم لەوە سوڕماوە، بەشی زۆری کوردی موسڵمان سونییە و هەر چوار یاری پێغەمبەری پێ بەرهەقن. لە خەرمان پێواندا کە گەیشتە چوار دەڵێ: «چوار، چوار یارەی نەبی، ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی».

کەچی جارێ باسی ئەبوبەکر و عوسمان لە فۆلکلۆری ئەدەبی کوردیدا دەکوولەکەی تەڕیشدا نییە و باسی ئیمامی عومەریش جاروبار نەبێ ناکرێ و باس هەر باسی عەلییە. لە بەهنەسادا، لە بەیتی ئیمامی عەلی و محەمەد حەنیفە و حاتەم و ئیمامی هەمزەدا فەتح هەر عەلی دەیکا. ئەوەتا لەو بەیتەشدا قارەمانی ئەسڵی هەر عەلییە. گوتی: «برا ئەوە هیچ پەیوەندیی بە هەستی مەزەبییەوە نییە. ئازایەتی بەلای کوردانەوە سیفەتێکی بەرزە، هەرکەس ئازا و شیروەشێن بێ خۆشیان دەوێ و باسی دەکەن. بۆ کەمیان باسی ڕۆستەم کردووە؟ کەمیان بە (خاڵندی بنی وەلی) هەڵگوتووە؟ ئیمامی عەلیش ناوبانگی بە ئازایەتی ڕۆیشتووە و شایەرە کوردەکان بۆیە ئەوەندەیان باس کردووە». قسەکەم بەدڵەوە نووسا و سەلماندم.

ڕەحمان بەکریش یەکێک لە شاگردە هەرە باشەکانی عەلی بەردەشانییە.

لە بەیتی خەزێمدا باسێکی مێژوویی و سیاسی و حەماسی نییە. پارچەیەکی ئەدەبیی یەکجار بەرز و لەتیفە. بەڵام شۆڕشێکی ئەدەبی لە فۆلکلۆری ئەدەبی نەتەوەی کوردا پەیداکردووە. باسی دڵداریی کوڕە پاشا و کچە ئەمیر نییە. باسی گورز و گۆپاڵ و شیر و مەتاڵ و ئەسپ و زرێی تێدا نەکراوە. حیکایەتی پەلاماری دژمن و بەرگری مەزنەکانمان بۆ ناگێڕێتەوە. باسی ئەوینێکی ساکار و ئاسایی کچ و کوڕێکی دۆمی ڕووت و گەڕۆکە.

شیعرەکانی ئەوەندە ڕەوان و جوانن، وشەکانی ئەوەندە شیرین و ڕەسەنن، کە پیاو لە خوێندنەوەیان تێر نابێ:

بینایی چاوم گەوهەر و دوڕم

من باڵدار نەبووم بە باڵان بفڕم

محەندەک نەبووم بە خۆم بخوڕم

بچمە میسر و شام کراسێک بکڕم

تەماشای کوڕە دۆمێکی ڕەش و ڕووت - بەڵام قیتوقۆز و گورجوگۆڵ - کە هەموو سامانەکەی بریتییە لە خێوەتێکی شڕ و پەتوور، دوو پیرە کەری پشت بریندار، تاژییەکی نینۆک شکاوی قرخەمەرەس، جووتە کەوێکی ڕاونەکەری چوو، کە زافی ڕەش دەکا تا دوو تەشی و چوار شانە دروست دەکا، چ کراسێکی بۆ یارەکەی دەدروێ. پیاو ئەم نیوە شیعرەی حافزی وەبیردێتەوە: «خشت زیر سر و بر طارم هفت اختر پای». چاکیان گوتووە: «دۆم تا ڕووتتر بێ مەزاقی خۆشترە».

«سەد وەستام دەوێ لە پایە عەرزی،

«دوو سەد شاگرد بێ، بۆخۆی و دەرزی،

«کراسی بدروێ لە گوڵووکی ڕەزی،

«لەبەژنی یارم بۆ خۆی بلەرزی».

شایەر ئیبداع دەکا؛ کێش دەشکێنێ و لە زمانی کوڕە دۆمەوە دەڵێ:

«سەد وەستام دەوێ لە بانی کۆیە

«هەشتا لە مووسڵێ، شێست لە شنۆیە

«کراس بدروون، لە گوڵی لیمۆیە

«دەبڵا تەنک بێ،

«بۆ چاو هەڵۆیە،

«سێ سەد وەستا بێ، لەلای دریازێ،
«شێست بێن لە مووسڵێ، چل لە شیرازێ،
«کراس بدروێ، لە گوڵی پیوازێ،
«دەبڵا تەنک بێ،
«ناسک و شلک بێ،
«بۆ بووکەی نازێ» .

لەوەی خۆشـــتر، کچە دۆمێک کە لەبن خێوەتدا لە دایک بووە، لەبن ئاســـمانی شیندا گەورە بووە، پێستی کەلەکەی بەدرزی کراسی خامی شیندا دیارە و قامکی پێیان بە کونی کەلاشی کەچدا وەدەوکەوتووە و ڕۆژێ دەبێ چوار دێیان بگەڕێ تا چەند خولخولە و تەشی و شانە و چەند زارجوو بنێشت و کەمێک دمکانە بفرۆشێ و چەند هەتیوی دێ لێی ڕەبادەن تا چەقۆیان بەدەست تیژبێ، چەند بەنازە و کراسی وای ناوێ و کوڕ دەڵێ:

«بۆ خاتری خولای ئەمن بناسە
یار دەبەرناکا قەت ئەو کراسە»

ڕەنگە ئەوەندەی ئەو بەیتە هەستی من دەجووڵێنێ، هەستی لاوێکی تازە پێگەیشتووی شارســـتانی دەجووڵێنێ. هەقیش وایە. من تەمەنێکـــی درێژم لە دێ ڕابواردووە، زۆر کچە دۆمی نەشـــمیلانەی قسەخۆشی ڕوو هەڵماڵاوی چاو ڕەشێ کوڵمە سووتاوی خوێن شیرین سەرنجیان ڕاکێشاوم. زۆر کچە لادێیی جوان ـ بەڵام هەزار ـ م دیون کە ڕۆژی داوەتێ لەبن دیواری هەڵترووشـــکان و وەک بارێزە بەچاویاندا هاتۆتە خوار؛ چونکە کراســـیان نەبووە، کەوشـــیان دڕاوە و پێیان شـــوورەیی بـــووە بچنە داوەتێ. ئاخـــر کوڕەکەلی دێ ـ دەگەڵ ئەوەشدا بۆخۆیان ڕانکی شڕ و چۆغەی بێ کرۆڵیان لەبەردا دەبوو، گاڵتەیان بەکچی ڕووت دەکرد، تەنانەت شایەر دڵ ناسکەکانیش فڕیان داوێتنێ[1] .

---

١ ـ پوور جەواهیر ژنێکی قسەخۆشی جیرانمان، زۆر جار بۆی دەگێڕامەوە دەیگوت: «ساڵێکی دەگەڵ مستەفا سریلەی کاکم کە شایەرێکی بەناوبانگ بوو دەچوومە بەرخان. ڕۆژێک لە نیزیک گوندێک کە داوەتی لێ دەگەڕا، بەرخەلمان چێشتاو دا. کاکم گوتی ئەتۆ لێرەبە تا من دەچمەوە تێ دەوەشێنم؛ زۆر دژوێنم. ئێستا دەگەڕێمەوە. دیارە فریوم نەخواردبوو، دەمزانی دچتەوە بۆ کن براژنم. گوتم باشە. ئەو چۆوە بۆ دێیەکەی خۆمان. هەر ئەو ئاوابوو، منیش دام قەلاشت بۆ لای داوەتێ. ئەگەرچی بەڕاستی ڕووت و ڕەجاڵ بووم، بەڵام خۆم تێ هاویشت. هێندە پێ نەچوو کاکم پەیدابوو. کوڕگەلی دێ بەپیریەوە چوون و لەبەری پاڕانەوە چەند بەندیان بۆ بڵێ. کاکیشم دەستی دەبناگوێی نا و ڕووی لە من کرد و گوتی:
تەماشای بزگوڕ و پەڕۆی،
دەڵێی نێری چاو لە کۆی،

شەریفی کوڕی عەدۆی،
ژنی دێنێ بۆ برای خۆی،
بۆ لە کێوێرا دەڕۆی؟
هەرسێک تەڵاقم کەوێ
جەواهێر پلاوێ ناخۆی.

***

تەماشای تڕوتیتۆڵی،
تەماشای پشتی بەخۆڵی،
تەماشای قوونی دەهۆڵی،
دەڵێی مریشکی کۆڵی،
لە من بە بۆڵەبۆڵێ،
هەرسێک تەڵاقم کەوێ،
دەوری پلاوێ ناکۆڵی

***

سەری وەک تەپڵەگوێنی
جلی کەرانە نوێنی،
چەند چڵکن و دزوێنی،
چۆنم هەڵگرتووە شوێنی،
بەوەی مەلا دەیخوێنی،
کوڕینە هەرکەس هەڵی گرێ،
ئەمن ناستێنم خوێنی

بەیتی پوور جەواهیر زۆر لەوەی درێژتر بوو، بەمنداڵی هەمووم دەزانی، بەڵام ئێستا هەر ئەوەندەم لەبیرماوە.
مام مستەفاشم دیبوو. کە من وەبیرم دێ تۆبەی کردبوو، بەیت و باوی نەدەکوتن. بەڵام زۆر سەیربوو،
قسەی ئاسایی هەموو نەزم بوون.

کاکەمیر و کاکە شێخ

بەیتی یازدەهەم؛ بەیتێکی کورتی مێژووییە. من ئەو بەیتەم زۆر بیستووە. بەیتەکە هەر شینی دوو خوشکانە بۆ برایان؛ زۆر مەحزوونە. زۆر لەوەی درێژترە کە ڕەحمان بۆ ساحیبی ئاڵمانــی گوتووە؛ جا یا ڕەحمان ئــەو بەیتەی نەزانیوە، یا ئەوانەی لەو دوایانەدا بۆ منیان گوتووە بۆ خۆیان لێیان زیادکردووە. درێژی و کورتیی بەیتەکە هیچ لە ئەسڵی کارەساتەکە ناگۆڕێ. کارەساتەکە هەر ئەوەندەیە کە بەیتبێژ دەپێشدا دەیڵێ.

باسی ئەو کارەساتە بەکورتی لە لاپەڕەی ٥٢٣ی شەرەفنامەی کوردیدا نووسراوە. هەر بەوەی دەزانین قارەمانی چیرۆکی ئێمە و ئەوی کە شــەرەفنامەدا نووسراوە یەکن، چونکە ناویان وێک دەچێ و شوێنی کوژرانیان جێگایەکە. دەنا ئەوەی شەرەفخان نووسیویەتی و ئەوی بەیتبێژ گوتوویەتی، عەرز و عاسمانیان تەفاوەتە. بە قسەی شەرەفخان ئەم ڕووداوە لە ساڵی ٩٤١ ک (١٥٢٣ز) دا ڕووی داوە.

حاجــی شــێخی ئەو لە حاڵی نوێژدا بە دەســتی مەرەگەییی بڵــح و غەیان کوژراوە. بەیتبێژەکەی ئێمە ئاگای لە ســاڵی کوشــتنی نییە و دەڵێ لەبەر بێ ناموسی بەدەستی پیاوی بەغیرەت و ناموسپەرەست ـ کە لە دەست ئەو پیاوە زاڵمە زاڵەیان لێ پەیدا ببوو و گوریســیان گەیبووە هێچکان لەتوپەت کراوە. من بەشــبەحاڵی خۆم بڕوا بە بەیتبێژەکە دەکەم، چونکە دەزانم ئەگەر ڕاست نەبایە هەرگیز بەیتبێژ و شایەرێکی مسکێن، نەیدەتوانی بوختانێ بۆ ئەمیرێکی مەزنی دەســت پەروەردەی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ بکا و بە بەیت بــۆ گەورە گەورانی بڵێ. زانایەک دەڵێ: «مێژووی هەمــوو گەلان بە قازانجی زۆرداران و بە زیانی هەژاران نووســراوە. دەبێ حەقیقەتی مێژوو لە لابــەلای فۆلکلۆری ئەو گەلانەدا بدۆزینەوە».

بەڕاستی ئەگەر ئەو کارەساتە لە سینگی شایرەکانمدا نەپارێزرابایە و زانایەکی ئاڵمانی تۆماری نەکردبایە، کێ (هەیدەر گۆران) ئیسپارتاکۆســی کوردی دەناسی. هەیدەر گۆرانێک کــە دیلەکانی کۆکردەوە و ســوێندی دان و ئامادەی کردن بۆ ئــەوەی تۆڵەی خۆیان لە ئەمیرێکــی گورگەمێش و داوێن پیس بکەنەوە. ڕەنگ بێ هەیدەر گۆران یەکەم بۆرەپیاوی کورد بێ کە ڕاپەڕینێکی سەرکەوتووانەی ڕابەری کردبێ.

بەداخەوە من هەر ئەوەندەی لەســـەر دەزانم کە شـــایەر لەسەری گوتووە، نازانم چیی بەسەر هاتووە. ڕەنگە خۆی دەربازکردبێ. ڕەنگە دەستی کەسوکاری میرشێخی نەگەیبێتێ. چونکە شـــەرفنامە باسی کوڕ و نەوەکانی دەکا و هیچ بۆ ئەوەی ناچێ کە تۆڵەیان لەوانە کردبێتەوە کە میرشێخیان کوشتووە. هیوادارم مێژوونووسانی دواڕۆژمان شتی نوێ لەسەر ئەم پیاوە بدۆزنەوە. تەنانەت ئەوەندەم بۆ نەچۆوە ســـەریەک: هەیدەر، گۆران بووە؟ یانی لـــەو کوردانە بووە کە پێیـــان دەگوترێ گۆران، یا لەبەر ئەوەی لـــە پێش ئەم ڕووداوەدا جاروبار دەستی ڕەماڵی زۆرداران خستووە، ئەم ناوەی بەسەردا براوە؟ چونکە لە موکریان تا ئەم دوایانە نازانم بۆچی بە دزیان دەگوت گۆران.

***

لەشکری

لەشکری بەیتی دوازدەهەمی کتێبەکەمانە. بەداخەوە ڕەحمان بەکر ئەو بەیتەشی باش نەزانیوە. ئەو بەیتە کە ئاهەنگی گوتنی یەکجار خۆشـــە، ئێستاش بەسەر زار و زمانانەوە ماوە. من بۆخۆم شـــریتێکم هەیە کە زۆر لەوەی تەواوتر و درێژترە. بەڵام شـــریت کۆنە. شایەریش پیرە و بەپەلەشی گووتووە، پیاو لە زۆر جێگاکانی ناگا و هێنانە سەر کاغەزی دژوارە، دەڵێن لەشکری شایەر و خۆشخوانی سولەیمان بەگی قوڵی بەگیان بووە. گیرۆدەی ئەوینی خانزاد- شـــێرەژنی مێژوویی گەلی کورد بووە. ئەوین هانی داوە خەیانەت بەئاغای خۆی بکا. جاسووســـەکانی سوڵتانی ئەستەمبووڵ بەڵێنیان داوەتێ ئەگەر سولەیمان بەگ دەرماندا‌و بکا خانزادی لێ مارە بکەن. ئەویش ژەهری بۆ ســـولەیمان بەگ لە قاوە کردووە و کوشـــتوویەتی. خەیانەتەکە ئاشـــکرا بووە. خانزاد لە چینەی دیـــواری گرتووە؛ دەڵێن ئـــەو بەیتەی لەو حاڵـــەدا گوتووە (من بڕوا ناکەم). خانزاد لەوێ ڕاوەســـتاوە و گوێی بۆ هەڵخستووە تا تەواو بووە، ئەوجار بە دەستی خۆی تۆپێکی قوڕ بەدمی داداوە.

بەهەرحـــاڵ ئەوەی ڕەحمان بەکر گوتوویەتی دەگەڵ ئەو بەیتەی ئێســـتا باوە فەرقیان هەیە. دەپێشـــدا وا دەســـت پێ دەکا: «بابی لەشـــکری دەڵێ». بۆیە من بیر دەکەمەوە

ئەو بەیتە باوکی لەشـــکری داینابێ و دەگەڵ بەیتەکەی لەشکری جیاواز بێ. ئەو بەیتەش ئەگەرچی زۆر کورتە، دیســـان گەلێک بەنرخە، شـــیعرەکانی جوانن، وشەکانی ڕەسەنن و هێرش دەباتە ســـەر دژمنان و تاوانی بڵحەڕۆمیان ئاشـــکرا دەکا. بەڵام سوڵتان دەپارێزێ و وەک شـــایەری بەیتی قۆچ عوســـمانی ڕەپ و ڕاست بە سوڵتان دانادا و خۆی گێل دەکا و دەڵێ:

«ڕەنگە سوڵتان بەو کارەی نەزانێ».

***

قەر و گوڵەزەر

بەیتێکی درێژە. بەیتێکی ئاشـــقانەیە. چیرۆکێکی قووڵ و ســـەیر و پڕ کارەسات نییە. کوڕە قزڵباشـــێکی ئێرانی ئاشـــقی کچە دەرەبەگێکی کوردی ئەودیوی ســـنوور بووە. ئەو ڕووداوە پاش دابەشکردنی کوردستان لە نێوان سەفەوی و عوسمانییەکاندا قەوماوە. ئەوی لەو چیرۆکەدا جێی ســـەرنج بێ دوو شـــتە: یەکیان مەسەلەی ســـنوورە کە شایەر جوانی شـــەرح داوە. مەزنێکی کورد کە کەوتۆتە بەشی عوسمانی نەوێراوە شوانێک لە کوێستانی دیـــوی ئێرانەوە دەگەڵ خۆی بەرێتەوە دیوی گەرمێنێ؛ هەروەها نەیتوانیوە کچی خۆی بدا بـــە کوڕی پیاوێکی گەورەی قزڵباش. قزڵباشـــەکەش نەوێراوە بووکی لەو دیوڕا بۆ کوڕی خۆی بگوازێتەوە. ئەوی دیکەیان ئەوینی پیاوێکی دەوڵەمەند و ســـەوداگەرە. بەکر شێخان بازرگانێکی گەورەیە کە هاتوچۆی هەردووک بەشـــان دەکا و کاروانی پێشـــی ناگەڕێتەوە. ئەویش ئاشـــق و ســـوێندخۆری خاتوون گوڵەزەرە. تا قەر بە شـــوان دەزانێ گاڵتەی پێ دەکا و دەڵێ حەمەدی پاشـــاغان بۆ شوانەوێڵەیەک نابێ؛ بەڵام کە دەزانێ کوڕە قزڵباشە؛ بۆخۆی حاکمی سندووسیە؛ ئەگەر دڵی بێشێنێ ڕێی ئەودیوی لێ دەبەستێ و سەرمایەکەی دەکەوێتە مەترســـییەوە، نەک هەر دەس لە خاتوون گوڵـــەزەر هەڵدەگرێ، بەڵکو دەبێتە دەلاڵ و نێوبژیکەریش. هەرچەند بۆخۆی دەڵێ: «بەڕدێنی سپیەوە دەلاڵی بەمن ناکرێ»، بەڵام لە ڕاستیدا دەلاڵیی کردووە و زۆر باشیشی کردووە. قسەی قەری بۆ گوڵەزەر بردووە

و قاقەزی گوڵەزەری بۆ قەر هێناوە. ئەدی دەلالی چۆن دەبێ؟

ئەو سۆز و چێژەی لە بەیتە عاشقانەکانی تردا هەیە لەو بەیتەدا نییە. کوڕە دەرەبەگ خەریکە بە زۆری کچە دەرەبەگ بستێنێ. چی وا نامێنێ سوڵتان و شاعەباس لەسەر ئەم کارە بچووکە بەگژیەکدا بچن و دیســـان کوردستان ببێتە مەیدانی شەڕ لە نێوان دوو هێزی بەدەســـتەڵاتی ئەو سەردەمەدا. شـــا دادەنوێنێ و فەرەجوڵلا خانی باوکی قەر، حاشا لە کوڕی وادەکا کە هۆی نێوان ناخۆشیی سوڵتان و شا پێک بێنێ. لە دواییدا مەعلووم نییە چارەنووسی قەر و گوڵەزەر چ بووە؛ بەیتەکە بەنیوەچڵی دەبڕێتەوە.

چیرۆکەکە دەپێشـــدا بە قســـەیە و دوایە بە شیعرە. شـــیعرەکانی ڕێکوپێک و باشن. وەزن و قافیەیـــان هەیـــە. زمانەکەی پوخت و پاراوە. ڕەحمان بەکریش باشـــی زانیوە و ئوسکارمانیش چاکی تۆمارکردووە.

***

بەیتی زەمبیل فرۆش

بەیتی چاردەی تۆمارکراوەکانی ئۆسکارمان بەیتی زەمبیل فرۆشە. کەم کوردی وا هەیە لە کوردســـتان ژیابێ و ئەو بەیتەی نەبیستبێ. چیرۆکێکی سۆفیانەیە. چیرۆکێکی یەکجار کۆنـــە؛ قارەمانـــی ئەم چیرۆکە لە هیندیدا بوودایە، لە فارســـیدا ئیبراهیمی ئەدهەمە و لە کوردیدا زەمبیل فرۆشـــە. ئەوانە هەرسێیان دەپێشدا پادشابوون، خاوەن دەستەڵات و ماڵ و سامان بوون. لە ترسی مردن، لە تاوی قەبر، دەستیان لە پادشایەتی هەڵگرتووە؛ وازیان لە بێنە و بەرە و بگرە و بەردە هێناوە. بوونە سۆفی و گۆشەگیرییان ڕەچاوکردووە. بوودا و ئیبراهیمی ئەدهەم تا ژیاون هەر گۆشـــەگیر بوون؛ بەڵام شـــایەری کورد دانووی دەگەڵ ســـۆفیگەری و گۆشـــەگیری ناکوڵێ. ئەم جۆرە ژیانەی پێ خۆش نییە. بۆیە چارەنووسی قارەمانی چیرۆک دەگۆڕێ. بەشی دووەمی ئەم چیرۆکە لە کوردیدا وەک حیکایەتی یوسف و زولەیخـــا دەچێ. ئەوینی خاتوونی میری جیاوازی دەگەڵ زولەیخا کەمە، خۆپاراســـتنی زەمبیل فرۆش لە یوســـف زیاترە. نەک هەر وەک یوسف لە دەست خاتوون ڕادەکا، بەڵکو

خـۆ لە بان هەڵدێرێ؛ تەنانەت لە وەختێکی زۆر ناســکدا پێ دەزانــێ فێڵی لێ کراوە و ڕادەکا. یوسف ئەو فێڵەی لێ نەکراوە و لەبن لێفەوە دەرنەپەڕیوە. زەمبیلفرۆش نەچۆتە گرتووخانە و ئــاوارە و دەربەدەر بووە. ئەنجامی هەردووک چیرۆک یەکە. ژنەکان بەئاوات گەیون؛ نەک هەر خۆشەویستەکەیان پێ براوە، بەڵکو هاتوونەوە سەر حەدی چاردە ساڵی. زەمبیل فرۆشی ئێمەش بۆتەوە خاوەن کۆشک و باخ و ماڵ و سامان.

بەیتبێژ دەپێشــدا حیکایەتەکەمان بەدرێژی بە قسە بۆ دەکا، ئەوجار دەیکاتە شیعر. شــیعرەکان لە سەرەتاوە بەشــێوەی کرمانجی سەرو و لەسەر کێشــی عەروزن. پڕن لە وشــەی عەرەبی و فارســی. ئۆسکارمان ئیشــارەی بەوە کردووە و گوتوویەتی ئەو بەیتە بەشێوەی موکریانی نییە و دیارە شاعیرێکی خوێندەوار دایناوە. ڕەحمان بەکریش نەیزانیوە و خولا هەڵناگرێ باشــی سەر و گوێلاک شــکاندووە. دوایە وەڕەز بووە و وازی لە بەیتی خوێندەوارانەی ڕەقوتەق و پڕ لە وشــەی نامۆ هێناوە و هاتۆتە ســەر شێوەی موکریانی و کێشی خۆمانە. جا ئەوجار دادی شاعیری داوە و جوانی هونەر نواندوە. فەرمایشەکانی زۆر خۆش و ڕەنگینن؛ بۆیە لە دواییدا دەڵێ:

«دەستێک گوڵ بەنادری،
ساحبی ئاڵمانی نەمری!
ئەوە فەرمایشی ڕەحمان بەکری».

***

به‌یتی باپیرئاغا مه‌نگوڕ بابی هه‌مزاغا

یه‌کێک له کاره‌ساته دڵته‌زێنه‌کانی مێژووی کوردستان پاش موکری قڕانه‌که‌ی شا عه‌باسی سه‌فه‌وی ـ کاره‌ساتی قه‌تڵوعامکردنی عه‌شیره‌تی مه‌نگوڕه له مه‌راغه. که به‌داخه‌وه مێژوونووسانی خۆمانه و بێگانه شتێکی ئه‌وتۆیان له‌سه‌ر نه‌نووسیوه. من زۆر تێ کۆشام، ته‌نانه‌ت سه‌رچاوه‌یه‌کی باوه‌ڕپێکراوم وه‌گیر نه‌که‌وت که ساڵی ئه‌و کوشتاره‌م بۆ ڕوون بکاته‌وه.

خانه‌کانی موکری که له مێژبوو حکومه‌تیان ده‌کرد و خه‌ڵکی ئه‌م مه‌ڵبه‌نده له‌به‌ر خاتری بوداغ سوڵتان زۆریان ڕێز له‌و بنه‌ماڵه ده‌گرت. بوداغ سوڵتان که ئه‌میرێکی کوردی زۆر دادپه‌روه‌ربووه له سابلاخ زۆر خۆشه‌ویسته. وه‌ک پیاوچاکێک ده‌چنه سه‌ر مه‌زاری و سوێند به گومبوزه‌که‌ی ده‌خۆن. دیاره زۆری حه‌ز له ئاوه‌دانکردنه‌وه بووه؛ پردی سوور و مزگه‌وتی سوور و کۆخی کورته‌ک ـ که ئێستاش هه‌ر ماون ـ له کاره باشه‌کانی ئه‌ون. له زه‌مانی مه‌زنایه‌تیی ئه‌ودا موکریان سه‌ربه‌خۆ بووه و هیچ بێگانه‌یه‌ک ـ نه عوسمانی و نه سه‌فه‌وی ـ پێدا ڕانه‌بردوون. سکه‌ی بۆخۆی لێ داوه. دیاره هونه‌رمه‌ند و خوێنده‌واری زۆر خۆش ویستوون. کوڕه‌کانی خۆی فێره هونه‌ر کردوون. به‌رده نووسراوه‌که‌ی سه‌ر ده‌رکی مزگه‌وتی سوور که له ساڵی ١٠٨٩دا سوهراب خانی کوڕی ئه‌و ئه‌میره هه‌ڵی که‌ندووه، ئه‌م حه‌قیقه‌ته‌ش ده‌سه‌لمێنێ.

به‌ڵام به‌داخه‌وه ئه‌و بنه‌ماڵه‌ش پیاوی گه‌ندیان لێ په‌یدابوو. خه‌ڵک له ده‌ستیان وه‌زاڵه هات. باپیر ئاغای مه‌نگوڕ که پیاوێکی به‌ده‌سته‌ڵات و مه‌زنێکی ئازا و لێهاتوو بووه خه‌ریک بووه حوکمات له ده‌س ئه‌و بنه‌ماڵه بێنێته ده‌رێ. پێیان زانیوه، به‌ڵام نایانوێراوه به‌گژیدا بچن. په‌نایان بۆ بێگانه، بۆ شای ئێران ـ بردووه. ئه‌ویش ئه‌حمه‌دخانی موقه‌ده‌م، حاکمی مه‌راغه‌ی ـ که دژمنایه‌تیی کۆنیشی ده‌گه‌ڵ خانه‌کانی موکری هه‌بووه‌ـ کردۆته مه‌ئمووری کوشتنی باپیر ئاغای مه‌نگوڕ. ئه‌حمه‌دخان فێڵی له باپیر ئاغا کردووه؛ بانگهێشتی کردووه بۆ مه‌راغه. باپیر ئاغاش به‌خۆی و نۆسه‌د سواری هه‌ڵبژارده‌ی مه‌نگوڕه‌وه چۆته ئه‌و شاره. سواره‌کانیان به‌سه‌ر ماڵاندا برێون. له شه‌وێکی دیاریکراودا هه‌رکه‌س میوانی خۆی له خه‌وێدا سه‌ربڕێوه. له‌و نۆسه‌د سواره ته‌نیا سوارێک ده‌رچووه که ناوی وه‌ستا

عوســـمان بووە. وەک گوتم مێژوونووســـانی خۆمانە و بێگانە شتێکی ئەوتۆیان لەسەر ئەو کارە نامەردانە نەنوســـیووە. دەڵێن عەشـــیرەتی مەنگوڕ پاش ئەو کارەساتە پیاویان لێ براوە. وەســـتا عوســـمان ژن و منداڵی باپیرئاغای دەرکردووە و مـــاڵ و دەوڵەتی هەموو عەشـــیرەتەکەش بەتـــاڵان چووە. هەمزاغای مەنگوڕ کە پیاوێکی شۆڕشـــگێڕ و بەناوبانگە و نزیکەی سەد ســـاڵ لەوی پێش لە ڕاپەڕینی ڕزگاریخوازانەی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا بەشـــداریی کردووە؛ کـــوڕی باپیرئاغای بووە؛ زۆر شـــتی ســـەیر و قارەمانانە لەو پیاوە دەگێڕنەوە کە دەرفەت نییە بۆتان بگێڕمەوە. پاش تێشکانی جووڵانەوە ناکامڵەکەی شێخ، هەمزاغاش بەدەســـتی حاکمی کوردی سابڵاخ (ئەمیرنیزامی گەڕووسی) دیسان بەفێڵ وەک باوکی کوژراوە. ئەمیرنیزامی پیاوکوژ و خوێنڕێژ، خۆی نووسەرێکی زۆرباشی فارسی بووە کە لە ساکارنووسیندا ناوبانگی هەیە. بەو قەڵەمە لووسەی خۆی، باسی کوشتنی هەمزاغای بە دووردرێژی نووسیوە. حەیف بەدەستەوە نییە دەنا وەرم دەگێڕا سەر کوردی.

باپیرئاغـــا کە کوژراوە هەر کوڕێکی بـــەژن و ماڵی هەبووە. بۆیە جگە لەبەرەی خدری بەرەکانـــی دیکەی مەنگوڕان هەموو بەناوی دایکیانەوە ناودەبرێن. بەەرەی زێڕینێ، بەرەی شـــەمێ، بەرەی زینێ، بەرەی مرۆتێ، بەرەی ئامانێ. مـــن بەمنداڵی مام بایزئاغای کوڕی باپیرئاغام دیوە کە دەیانگوت تەمەنی لە سەدساڵی هەڵبواردووە و ژنی مردووە و دەیەوێ ژن بێنێتەوە؛ بەڵام لەنێو عەشیرەتەکەی خۆیدا کەسی پێ ناشێ؛ هەموو برازانی.

ئەگەر مێژوونووسەکانمان لەسەر ئەو کارەساتەیان نەنووسیوە، شایەرەکان ـ کە هەموو ڕووداوێکی ســـەردەمی خۆیان کردۆتە شیعر- لێرەشدا بێدەنگ نەبوون. شایەر لەو بەیتەدا کورتەی کارەســـاتەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە. دەڵێن و نووسیویانە کە ئەم بەیتەش ئی عەلی بەردەشـــانییە. هەرکەس چ عەلی بناســـێ؛ ئەو گومانەی بۆ پەیدا دەبێ. چونکە ڕەوانیی شیعر، پوخت و پاراویی زمان، ساکاریی بەیان و گێڕانەوەی چیرۆک، ئەم شکەمان بۆ پەیدا دەکا. بەڵام من بۆم ڕوون نییە ئی عەلی بێ؛ بەو دەلیلانەی خوارەوە:

١ـ ئاشکرا نییە و نازانین عەلی پاش باپیرئاغا ژیاوە یان نا؟

٢ـ ناوی زۆر گوندی نێو مەنگوڕان و دەوروبەری سابڵاخی تێدایە کە نیشانەی شارەزاییی شـــایەرە لەم ناوچەیەدا. ئایا عەلی ئەوەندە لە موکریاندا ماوەتەوە کە ئەو شـــارەزاییەی هەبێ؟

٣ـ وشەی (پیاوبوون) لەبری (دابەزین) هەر لە شێوەی شاروێران و شاماتدا هەیە و بۆ خۆم لە هیچ جێگایەکی تری کوردستان نەمبیستووە. ئەم وشە لەو بەیتەدا بەکارهاتووە:

«مەنگوڕی دە مێ وەچاعێ،

پیاوبوون لە سابڵاغێ، (یانی لە سابڵاخێ دابەزین)

تەدارەک بۆ مەراگێ».

٤ـ عەلی لاســای شاعیرە خوێندەوارەکانی کردۆتەوە و ناوی خۆی لە هەموو بەیتەکاندا هێناوە. لەو بەیتەدا ناوی عەلی نەهاتووە. ســەیرە ڕەحمان بەکریش ناوی خۆی نەهێناوە. ڕەنگ بێ شــایەرەکەی ناسی بێ، بۆیە ئەو کارەی نەکردووە. ڕاستە ئەم شیعرە بەهێزانە وەک شیعری عەلی، مامۆستای شایەرانی کوردستان دەچن:

هۆی سولەیمانی خەزاڵی

ئەوەی ڕۆستەمی زاڵی

حەوت قوبەی لە مەتاڵی

پیم نەڵێن ئەتوو منداڵی

لە جلیتێی نەکرد خاڵی

وەک هەوران بە گەواڵی

یا:

«بانگم وەبەر پادشای لە ژوور

خان ناردنی دوور بە دوور

بڵباس هاتن بە جەمبوور

ڕانک ڕەشی چەکمە سوور»

بەڵام مەرج نییە ئی ئەو بن. ئاخر لە بیرتان نەچێ عەلی بەردەشانی شاگردی زۆر باشی پــەروەردە کردوون. پێم خۆش بوو زانایەک لەو بارەدا تەحقیقی کردبایە و ڕوونی کردباوە ئەم بەیتە ئی عەلییە. چونکە بەڕاســتی حەیفە شایەرەکەی نەناسرێ. بزانن شایەر چەند وەستایانە باسی تاڵان و بڕۆکەمان بۆ دەگێڕێتەوە:

بداخان بوو لە دوایی

هەزار مەڕی شۆگایی

هەر هەرزان و خۆڕایی

دەیاندا مەڕ و شایی

***

بزنێک بێنێ دوو کارە

لە مووی بکرێ دەوارە

بەهای بزنێم دوو پارە

***

هەزار گای بێ جووتبەندە

قیمەتی گای خولابەندە

«بلباسان کاریان گەندە»

***

بەیتی عەبدوڕەحمان پادشای بەبە

ئەم بەیتە- کە عەلی بەردەشـــانی بە عەبدوڕەحمان پاشا بابانی هەڵگوتووە- شاکارێکی کەم وێنە و دوڕی سەر خەزێنەی بەیتە جوانەکانی کوردییە. زۆر شت لەسەر عەبدوڕەحمان پاش نووســـراوە و پێویســـت ناکا من دووپاتەیان بکەمەوە. بەڵام هەرچی لەســـەر عەلی بەردەشـــانی بگوترێ و بنووسرێ هێشتا کەمە؛ کەســـێکی حاجی قادری کۆیی - شاعیری مەزن و نەمری کورد - ئاوای باس بکا.

دوو عەلین، شاعیرن وەکوو حەسسان

بەردەشان و حەریرە مەسکەنیان

دەبــێ چ هونەرمەندێکی خاوەن بەهــرە و مەزن بووبێ؟ عەلی هەمــوو ڕووداوەکانی سەردەمی خۆی کردۆتە شیعر. عەلی شایەرێک بووە کە وشەی کوردیی وەک مێو لە دەسدا بووە و هەرچۆنێکی ویســـتوویەتی دەری هێناوە. هەموو شـــایەرەکانی پاش ئەو عەلییان بە مامۆســـتای خۆیان زانیوە و بەڕێزەوە ناویان هێناوە. من بۆ خۆم عەلی بەردەشانی بە مامۆســـتای خۆم دەزانم و زۆر شـــتی لێ فێربووم. لە بیرمە زوو پارچە شـــیعرێکم لەسەر

ئەو کێشـــەی کوردی ـ کە لە پێش عەلیشدا هەبووە، بەڵام عەلی برەوی پێ داوە و ئێستا زۆربەی شـــاعیرەکانمان شـــیعری پێ دەڵێن، گوتبوو. بۆ شیعرناسێکم خوێندەوە. گوتی باشت کردووە وەدووی مامۆستا گۆران کەوتووی و لەسەر ئەو کێشە شیعرت داناوە. گوتم من زۆر ڕیز بۆ گۆران دادەنێم و بە شـــاعرێکی زۆر مەزنی دەزانم؛ بەڵام لە شیعردا ئیلهامم لە عەلی بەردەشانی وەرگرتووە کە زۆر دەپێش مامۆستا گۆراندا دەڵێ:

پاشای بەبان جیهانگیری

وەک ڕۆستەمی زاڵی پیری

تەحا بەڕاو و تەگبیری

:ڕانابوێرێ بە ڕەزیلی

ناکەم خزمەتی وەزیری

نانی دەستێنم بەشیری

هیچ بیرتان لەو نیوە شیعرەی دوایە کردۆتەوە؛ وەک قسەی ئەو پیاوە سیاسییە گەورە دەچێ کە دەڵێ: «هەق لە لولەی تفەنگدایە». بەداخەوە زۆربەی شیعرەکانی عەلی لەبیر چوونەوە. ئەگەر هەموویان کۆکرابانەوە، فەرهەنگێکی دەوڵەمەندمان دەبوو. من پاش ئەو بەیتە نوســـکارمان ١٤ بەنـــد و وردە مەقام و گۆرانی ئەو ســـەردەمەی تۆمار کردوون کە بەختەوەرانە ئێستاش لەبیر نەچوونەوە و بۆ خۆم هەمووم لەبیر بوون. گۆرانی بێژەکانیش هەر دەیانڵێنەوە:

زۆرم بیر لەوەی دەکردەوە کە بۆچی شـــاعیرانی چەرخی نۆزدەی شـــاری سولەیمانی بەشـــێوەی موکریانی شـــیعریان گوتووە. بەخەیاڵی خۆم وام دانابوو کە ئەوان بەتایبەتی (نالی) کەوتوونە بیری دروســـتکردنی زمانی یەکگرتووی ئەدەبی و ئەو شێوەیان بەئەسڵ داناوە؛ تەنانەت لەو بارەدا شتێشـــم نووســـی، بەڵام پاش ئەوەی سەرنجم دا ئەو بەیتە و شیعرەکانی عەلی بەردەشـــانی، زانیم بەهەڵەچووم. زمانی بارەگای عەبدوڕەحمان پاشای بەبە ئەوە بوو کە شـــاعیرانی چەرخی نۆزدەمان شـــیعریان پێ گوتووە. یەعنی سابڵاخ و ســـولەیمانی؛ دوو پاتەختی ئەو ســـەردەمی کوردستان بەیەک شێوە قسەیەن کردووە، کە بە داخەوە ئێســـتا زۆر لێک جوێ بوونەوە. ئەگەر وا نەبایە عەلی کە شـــایەری تایبەتی و نانخۆری پاشـــا بووە، شیعری بەشێوەیەک دادەنا کە پاش پێی خۆشە و زمانی خۆیەتی و نەیدەگوت:

ئەزم عەلی بەردەشانی

دەبەندێم نەکەی زیانی

بەیتێ دەڵێم بە دیوانی

مەدحی پاشای کوردستانی.

***

مەدحی پاشای کامیان باشە

شایەد ڕۆم و قزڵباشە

هەرجارێ شیری دەکێشا

هەموو دەهاتنە تەماشا

عالەم ئالآیە[1] چاوەشە

مەردە عەبدوڕەحمان پاشا.

مــن ئەو هونەرەی بە عەلیمەوە دیوە بەهیچ شـاعیرێکەوە نەدیوە. عەلی چیرۆکێکی خەیاڵیی دروسـت کردوو. دەگەڵ قوڵەشین شـایەری جندۆکان فرپیان هاویشتۆتە یەک و شـەڕە شـیعریان کردووە. ئەوی لەباتی خۆی گوتوونی هەموو لێـک و لووس و جوان و ڕەوانــن. ئەوی لەباتی جندۆکەی گوتوون بەرەژێرترن و لەنگولۆریان تێدایە و قوڵەشـینی بەو فێڵە بەزاندووە بۆیە شایەرەکانی دوای عەلی دەیانگوت:

«بابە مەمانان چۆن دەوێرین خۆ لە عەلی بدەین، ئەو فێرکردەی جندۆکانە». بڕواشیان بەو قســەی خۆیان هەبوو. ڕەنگ بێ یەکێک لە هۆیەکانی فەوتانی شـوێنەوارەکانی عەلی بەردەشانی ئەوە بێ کە هەموو کەس دەخۆی ڕانەدیوە بەیتەکانی ئەو بڵێتەوە. هیچ شایەر و بەیتبێژێک هەقی وەی بە خۆی نەداوە دەس لە شـیعری عەلی وەر بدا و وشەیەک پاش و پێش بکا. کەچی پاش ئەوەی نووسرانەوە کەمتاکورتێک دەستیان تێ وەردراوە.

خۆزگــە ئەو کەســانەی بۆیان دەلوێ زیاتر زەحمەت بــۆ کۆکردنەوە بەیتەکانی عەلی بکێشن. خۆزگە هەموو شوێنەوارەکانی عەلی پێکەوە چاپ دەکران و بڵاو دەبوونەوە.

---

١ ـ عالم آرا

یا خوڵا هەروا گەرد و تۆز بێ
دەسرۆکەی لە ملان ئاڵۆزبێ
لەیلا جێژنەت لێ پیرۆز بێ.

***

دیسان شەو هات بۆ حاڵی من
لەو دڵەی پڕ خەیاڵی من
ئالەم سووتا لە ناڵەی من

پاش ئەو گۆرانییانە بەیتی عەلی عاشــقە. بەیتێکی کورتە؛ هەموو یازدە بەندە. بەڵام شیعرەکانی تا تا بڵێی هەست بزوێن و جوانن. ئۆسکارمان دەڵێ ئەم عەلی عاشقە لاوێکی کورد بووە؛ زۆری حەز لە کچێکی کردووە. ئەو شەوی کچەیان بۆ گوێزتۆتەوە لەبەر دەرکی پەردوو مردووە. بەڕاستی پارچە شیعرێکی جوانە و بۆیە دەبێ زۆر جار چاپ بکرێتەوە:

عەلی ئاشق! ئەگەر ئیشقت زوبانی بێ،
سەد جار عومرت زوو فانی بێ
حەیفە ئیخلاس پەنهانی بێ
مەلا زادە بەخێر هاتی.

ئاخر بەیت مەم و زینێکی بچووکە کە لاپەڕێکی کتێبەکەی تەواو نەگرتووە. ئۆسکارمانیش دەڵێ شتێکی ئەوتۆ نییە و کۆپیەی ناشیرینی بەیتی برایمۆکە.

خوێنەری بەڕێز و خۆشەویست!

ماوەیەکی دووروودرێژ بەو کارە خەریک بووم. زۆرم شــەو، شــەونەخوونی کێشا. زۆرم ڕەنج و کوێرەوەری دی. گەلێک ماندوو و شــەکەت بووم. تا توانیم ئەو تێکســتانە ســاغ بکەمەوە و بیانهێنمە ســەر ڕێنووسی ئێستای کوردی. دەشزانم نە هونەرێکم نواندوە و نە کارێکم کردووە. هونەر هونەری ئەو خۆوێژ و شایەرانەیە کە ئەو بەیتانەیان داناون. هونەر

هونەری ئەو مرۆڤە بێ ناونیشـــانانەیە کە بە درێژاییی مێژوو؛ سینگاوسنگ پاراستوویانن. هونـــەر هونەری ڕەحمان بەکـــری نەمرە کە ئەو هەمـــوو دوڕ و گەوهەرانەی لە خەزێنەی مێشـــکی پڕی خۆی هەڵێنجاون و دەکۆشـــی گەوهەرناسێکی وەســـتای وەک ئۆسکارمانی کـــردوون. کار کاری ئۆســـکارمان، ئەو زانا و مامۆســـتا گـــەورە و مەزنەیە کە ئەو دوڕ و گەوهەرانەی وا بە ڕێکوپێکی هۆندوونەوە و کردوونی بەو ملوانکە و بەرموورە کە لە بازاڕی هونەردا نرخی تەواو نابێ.

ئۆســـکارمان ئەو کارەی بە هەر مەبەســـتێک کردبێ، خزمەتێکی زۆر گەورەی بە زمان و ئـــەدەب و فەرهەنگی و مێژووی نەتەوەی کورد کردووە؛ خزمەتێک کە فەرامۆش ناکرێ. خزمەتێـــک کە وێنەی کەمـــە. خزمەتێک کە ناوی ئەو زانا بێگانە و دڵســـۆزە لە مێژووی ئەدەبی گەلەکەماندا بەنەمری دێڵێتەوە.

لێـــرەدا نابێ خزمەتی ئەو ڕۆڵە کـــوردە زانایەش (دوکتور جەوادی قازی) لەبیر بکەین کە بە گیان و دڵ یارمەتیی ئەوی داوە.

تەنیـــا کارێکی من کردوومە و دەبوو دەپێشـــتردا کرابایە ئەوەیە: ئەو ملوانکە بەنرخە و ئەو بەرموورە نایابەم لە کۆنە ســـندووقە تۆز لەســـەر نیشتووەکان هێنادەر و دامەوە بە خاوەنی خۆی؛ بە کۆمەڵانی هەروای نەتەوەی کورد. میراتی باوک و باپیری خۆیانە و هەر پیرۆزی خۆیان بێ.

سوپاسی کوڕی زانیاری کورد دەکەم کە ئەم ئەرکەی بە من ئەسپارد. دیسان سوپاسی دەکەم کە چاپی کرد و نەیهێشت ڕەنجم بەفیڕۆ بچێ.

سوپاســـی کاک (ج) و کاک (ر) دوو هـــاوڕێ و بـــرای نیزیکم دەکەم کـــە هەڵەکانی نووسینیان دەسنیشان دەکردم و زۆریان یاریدە دام. سوپاسی برای خۆشەویستم کاک (خ) دەکەم کە لە کاتی نووســـیندا سەرانسوێی دەکردم و پێویستەکانی ڕادەپەڕاندم. سوپاسی تەمەنی خۆم دەکەم کە تەواو نەبوو تا تەواوبوو.

هێمن

١٩٧٥/١/١٩

سەرەتا

ئەمەسەرەتای کتێبە نایابەکەی oskar mann ە، کوردیزانی بەناوبانگی ئەڵمانیا، کە لە ساڵی ١٩٠٦ لەژێر ناوی (شێوەی کوردانی موکری) (kurden ـdie mundart der mukri) لە بەرلین لە چاپی دا. من لە ئەڵمانییەوە کردمە کوردی.

ناجی عەباس

ئــەم پارچە ئەدەبیاتە کە لەم بەرگــە بڵاودەکرێنەوە، کە بریتین لە بەیت (epik واتا هەڵبەستی درێژی مێژوویی) چیرۆکی پەخشان و دێرە هەڵبەستی فۆلکلۆری لە مانگەکانی حوزەیران و تەمووزی ســـاڵی ١٩٠٣ لە شـــاری سابڵاخ، کە ســـەر شاری ئەیالەتی موکری کوردســـتانە- کۆکرانـــەوە. بۆ زانینی بارەی جوغرافی ئـــەم ئەیالەتە بچووکە- کە لە لایەن حاکمێکەوە سەرپەرشـــتی دەکرێ و پەیوەندیی هەیە لەگەڵ حاکمی ئازەربایجان لە تەبریز- تەماشای بەرگی دووەمی کتێبەکەی de morganم کرد mission scientifique en perse بعثەیێکی علمی لە فـــارس، لاپەڕەیەک و لەوەپاش[1]. h.c. rawlinsio عالمێکی کۆنتر، لە ساڵی ١٨٣٨ باری خێڵەکان و جێگای بڵاوبوونوونیانی باش ڕوون کردەوە[2].

---

١ ـ شکڵی نووسینی ناوە جوغرافیەکانم وەک de morgan دانەنا، بەڵکو لەپاش لێپرسینەوە من خۆم بەدیقەت دامنان. ئۆسکارمان

٢ ـ هەندێ مەعلوومات لەلایەن ئەو گەشتەوە کە لە تەبریزەوە بەناو کوردستانی ئێراندا کرا لە مانگی تشرینی یەکەم و دووەمی ساڵی ١٨٣٨، گۆڤاری جڤاتی (جەمعیەتی) جوغرافیەزانەکی ئینگلیز، بەندی دەیەم، لاپەڕەیەک و لەوە پاش. ئۆسکارمان.

ڕاولنسن بێجگە لەوە هەندێ لە مەعلووماتەکەی مێژوونووسانی کورد شەرەفەدینی نرخ پێ داوە. کتێبەکەی ئەم مێژوونووسە کە لە ساڵی ١٨٦٠ لە چاپ درا و بڵاو کرا لە لایەن خێڵی موکرییەوە مەعلووماتی مێژوویی تریمان دەداتێ؛ ئەو خێڵە کە ئێستا زۆربەیان لە باشووری جەنوبی و باشووری ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژئاوای گۆمی ورمێ دەژین. شەرەفەدین لە بەرگی یەکەم لاپەڕە ٢٨٨ باسی بنچەی (ئەسڵی) میرەکانی موکری دەکا و دەڵێ ئەمانە لە بەبەکانەوە پەیدابوون، کە لە سولەیمانی و دەوروپشتی دەژین کە تابعی تورکن (واتا عوسمانییەکان) کە پێشتر لە ئەیالەتی شەهرەزوور جێنشین بوون[1]. وا گومان دەکەم ئەمە ڕاستە، وە شێوەی موکری - هەروەکو لە پاشان پێشان دەدرێ - عەینی شێوەی بەبەیە. لە پاشا ئیمرۆش خێزانە ناودارەکانی سابلاخ وا دەگەینن کە لە بنەواندا دەچنە سەر بەبە. بێجگە لەمانە بەپێی ئەو مەعلووماتە (زانیارییە) کە ڕاولنسن لەبارەی موڵکایەتی لە ئەمارەتی بەبە دەمانداتێ، خێزانە سەرکەوتووەکان بەهێزی شیر توانویانە بەسەر لادێییەکانا زاڵ بن و زەوی و موڵکەکانیان لەناو خۆیانا دابەش بکەن. ئەم جۆرە موڵکایەتییە لە وڵاتی موکریان ئێستاش باوە و باش دیارە. مێژوونووسانی کورد شەرەفەدین دەڵێ خێزانە سەرکەوتووەکان لە وڵاتی سولەیمانی ئێستاوە هاتوون. کاتی ئەم سەرکەوتن و زاڵبوونە لە زەمانی ئیسماعیل سەفەویی یەکەمەوە زۆر دوور نییە. لەبەر ئەوە بەڵگەیێکی وامان بەدەستەوە نییە کە بڕوا بە قسەی شەرەفەدین نەکەین.

ئەو خێڵانە کە موکرییەکان بەسەریانا زاڵبوون. وەکو خۆیان کورد بوون. لەمەدا نابێ گومان بکرێ. چونکە دەمی پەلاماردان و زاڵبوون تەنیا ٤٠٠ ساڵ دوورە. ئێستا لەم وڵاتە پاشماوەی تورک زمان و ئیدیەم (idiom)ی تورکی[2] نەماون. لێرە تەنیا دەبێ بیر لە تورک زمان بکرێت کە لە ڕۆژهەڵاتی موکریان دەژین و نابێ بیر لە پاشماوەی نەتەوەی دیکە بکرێت. چینی جووتیاران - کە لە ڕەعیەتیان پێ دەڵێن - زۆرتریان لە خێڵی (دێبۆکری)ن. زۆربەی ئەم دێبۆکرییانە لە بەشی ڕۆژهەڵاتی موکریان لە ناوچەی شارویران و لە دۆڵەکانی جەغەتوو و تەتەهووی نیزیک میاندواب دەژین. وا دیارە ئەم دێبۆکریانە لە لایەن خێڵە موکرییەکانی هاوزمانیان - لە پاش دەس بەسەرەوەنانی موڵکەکانیان - لە ڕۆژئاواوە بۆ ڕۆژهەڵات دەرکران.

---

١ - وابزانم لێرەدا نووسەر هەڵەی کردووە. چونکە لە سەدەی ١٩ شاری سولەیمانی تابعی ئەیالەتی شارەزوور بوو کە ئەودەمە مەرکەزەکەی شاری کەرکوک بوو. ناجی عەباس

٢ - وەک قسەی نەستەق و پەندی پێشینیان ن.ع

ئێستا دەتوانین سنووری ڕۆژهەڵاتی ناوچەی زمانی موکری باش دابنێین. ئەو خەڵکانە کە لە ڕۆژهەڵاتی دۆڵی جەغەتوو دەژین بە تورکی قسە دەکەن و ژمارەیێکی زۆری ئەمانە لە دەشـــتی میانداوب جێنشــینن. کە ڕوو دەکەینە باشوور (جەنووب) دەگەینە ناوچەکانی سەقز و بانە کە دانیشتووەکانی دیسان بە شێوەی موکری قسە دەکەن. کە چەند سەعات لەم دوو شـــارە بچووکەوە بەرەو خوار بکشێین دەگەینە ناوچەی (مەریوان) کە دەکەوێتە نیزیک ســـنووری تورک (واتا عوســـمانییەکان). کە لە مەریوانەوە بەرەو ڕۆژهەڵات بڕۆین دەگەینە خێڵی تیلەکۆ کە لە هەرێمی هۆبەتوو دەژین. ئەم تیلەکۆیانە بە شـــێوەی ســـنە قسە دەکەن و تابعی ئەیالەتی (کوردستان)ن. بێتوو لە ساباڵخەوە- کە مەرکەزی موکریان دەگرێت - بەرەو ڕۆژئاوا بڕۆین، لە بەشـــی شـــمال دەگەینە سێ خێڵی بلباس: مەنگوڕ کە تەواو دەکەونە ڕۆژئاوای باشـــووری (جەنووبی) ســـابڵاخ. مامش کە لە هەرێمی لاجانن و پیران کە لە بەشـــی ڕۆژئاوای باکووری ئەو هەرێمە دەژین. شێوەی پیران زۆر کەم لە هی سابڵاخ جیا دەبێت. لە دەشتی (شنۆ)وە بەرەو باکوور (شمال) بڕۆین ئیتر شێوەی موکری نامێنێ. هەندێ کەس لە هۆزەکانی (ڕەوەندی)[1] - کە لە باشووری (جەنووبی) شنۆ پێیان گەیشـــتم - بە قسەی موکری قســـەیان دەکرد. بەڵام هەرێمی ڕەوەندییەکان لەوێوە بەرەو ڕۆژئاوا هەتا دۆڵی زێی گەورە دەکشـــێ. کە لە ســـابڵاخەوە بەرەو ڕۆژئاوای باشووە بڕۆین دەگەینە سەردەشـــت و بانە. لەو ناوە نیزک ســـنووری تورک خێڵی (گەورک) دەژین کە شـــێوەی موکری بەکاردێنن. حەیف و مەخابن من ئیـــزن نەدرابووم لە هەرێمەکانی تورک (واتا عیراقی ئێســـتا) لەســـەر تۆژینەوە دەوام بکەم. لەبەر ئەوە بەداخەوە ناتوانم بڵێم شێوەی موکری لەولای ســـنوور هەتا کوێ دەکشێ[2]. بەڵام ئەو ئاخاوتنانەم لەگەڵ هەندێ کەسی خەڵکی سولەیمانی و دەورووپشتی و لەگەڵ هەندێ شاعیری خۆشەویست لە سابڵاخ، کە خەڵکی کەرکووک، دەربەند و دێهاتی ســـولەیمانی بوون، پێشـــانی دام کە جیاوازییێکی ئەوتۆ نییە لە بەینی شـــێوەی موکـــری و ئەوانی‌تری. تۆژینـــەوەی chodzko لە بابەت شێوەی سولەیمانی - کە لە پاشان باس دەکرێ - ئەم قسەیەی من بەڕاست دادەنێ.

شەرەفنامە باسی مێژووی موکرییەکان دەکا هەتا کاتی خۆی کە نزیک دەبێ لە ساڵی

---

١ - وابزانم لێرە مەبەستی لە (ڕەوەندی) ئەو ڕەوەندانەیە (کۆچەرانەیە) هاوینان لەوێ لە ژێر خێوەت دەژین؛ وەک هەرکی و سوورچی و خێڵی‌تری. (ن.ع)

٢ - وەکو بزانم شێوەی موکری تەواو و پەتی لە هەرێمی پژدەر و ڕانیە بڵاوە. لە هەرێمی باڵەکی ڕۆژهەڵاتی ڕەواندز خەڵکی حاجی ئۆمەران، زینوی شێخ و ڕایەت بە شێوەی موکری قسە دەکەن. لە دەربەندی رایەت شێوەی سۆران دەس پێ دەکا. ن.ع.

١٥٩٥. بێتو بمانەوێ پاش ئەم ساڵە بەشوێن ئەم مێژووە بڕۆین دەبێ دەس بخەینە ناو مێژووی عەجەم؛ بەتایبەتی مێژووی سەفەوییەکان. من لەم بابەتەوە هەندێ تۆژینەوەم کرد؛ بەڵام ئێستا ماوەی ئەوەم نییە لەسەری بڕۆم و تەواوی کەم.

میرزا ئەسکەندەر لە مێژووە میرییەکەی (ڕەسمییەکەی) کە بۆ شا عەباسی نووسیوە بەناوی (تاریخی عالم آرائی) باسی شەڕە درێژەکانی موکری و برادۆست دەکا- کە خزم و دراوسێی موکرییەکانن بەرامبەر لەشکری شاه عەباس. ئەسکەندەر میرزا خۆی لەگەڵ لەشکری عەجەم بووە، لەبەر ئەوە مێژووەکەی بە ڕاپۆرتێکی ڕاست دادەندرێ. کوردەکان لەلایەن ئەم شەڕانەوە بەیتێکی مێژوویی درێژیان داناوە کە باسی بەرگری و ئازایەتیی قارەمانانەی کوردەکان دەکا لە قەڵای دمدم لەژێر سەرکردەییی ئەمیرخانی سەرۆکی برادۆست کە بە (خانی لەپزێڕین) بەناوبانگ بوو[1]. ئەم بەیتی دمدمە یەکێک لە جوانترین و بەناوبانگترین داستانی میللی کوردە.

لەمێژووی نادرشای میرزامهدی خانیش لە بابەت موکریانەوە دەسکەوتی باش دەدۆزرێ.

ڕاولنسن rawlinson لە وتارە باشەکەی بەدرێژی باسی هاتنی قەرەپەپاغی تورک دەکا کە لە وڵاتی جورجیای قەفقاسەوە بۆ هەرێمی سولدوز کۆچیان کردووە. سولدوز دەکەوێتە ڕۆژئاوای باشووری گۆمی ئورمێ.

زۆربەی خێڵەکانی موکری ئێستا جێنشینن و لە دێهات دەژین کە بریتییە لە خانووی قوڕی خراپ و ناپەسەند. هاوینان خانووەکانیان بەجێ دەهێڵن و- هەتا دەغڵودانیان کۆ دەکەنەوە- لە ژێر ڕەشماڵی ڕەشدا- نیزیک دێیەکان دەژین. تەنیا بەشێکی بچووکی ئەم کوردانە نیوە کۆچەرن (نیوە ڕەوەندن) کە زستانان نیشتەجێن و لە خانوودا دەژین و خۆیان کەمتر لەگەڵ کشتوکاڵ خەریک دەکەن. هەر ئەوەندە دەغڵ دەچێنن کە بەشی خۆیان بکەن. ئەم نیوە کۆچەرانە کە بەهار هات خانووکانیان بەجێ دەهێڵن و لەگەڵ مێگەلەکانیان دەچنە کوێستان و هەتا پایز لە مێرگێکەوە دەچن بۆ مێرگێکی دیکە. کە پایز هات دەگەڕێنەوە دێیەکانیان و کۆمەکی ئەو چەند خێزانە دەکەن کە لەوێ ماون بۆ چاودێریی دەغڵ و باغات و پێکەوە ئیتر بەرهەمەکەیان (مەحسوولەکەیان) کۆ دەکەنەوە. ئێستا لەم هەرێمەی کوردستانە کۆچەری تەواو نەماون کە زستان و هاوین لەژێر خێوەتا

---

١ - میرزا ئەسکەندەر- وەکو دوژمن. ن.ع - نازناوی (چۆلاق)ی پێ دەدا، کە بە تورکی مەعنای دەس گۆج یان دەس شکاو دەگرێ. تۆسکارمان

بژین و تەنیا مەڕومالاَت بەخێوکەن و دەست لە کشتوکاڵ نادەن.

لە بابەت زمانی ئەم خێڵە کوردانە هەتا ئەم ڕۆژانە تەنیا دوو نووسراوی کورت هەیە:

١ـ a.chodzko شۆدزکۆ: تۆژینەوەییکی زمانسازیی زمانی کوردی (شێوەی سولەیمانی) کە لە گۆڤاری ئاسـیایی سـاڵ ١٨٥٧ بلاَو کراوە. شۆدزکۆ مەعلووماتەکەی لە سەرۆکێکی بەبە کۆکردۆتەوە کە سـاڵی ١٨٥٣ ماوەییکی درێژ لە پاریـس ماوە. زمانزانی بەناوبانگ p.lerch لێرەش باسی بەرهەمەکەی شۆدزکۆ دەکا. من لێرە تەنیا بەراوەردی ئەو شێوەیە دەکەم کە شۆدزکۆ باسی دەکا لەگەڵ شێوەی موکری.

٢ـ a. houtum ـ schindler هوتـوم ـ شـیندلەر، لەلایەن وشـەی کوردییەوە. ئەم بەرهەمە بەنرخە کەمێک ڕێزمانیشی تێدایە.

٣ـ de morgan دێ مۆرگان: بیعسـەییکی علمی لە فـارس کە پێنج بەرگە. بەرگی یەکەمی ـ کە لە سـاڵی ١٨٩٤ و ١٨٩٥ بلاَوکرایەوە. باسـی شـێوەی موکری دەکا لەگەڵ شێوەکانی تری، بەلاَم زۆر قسەی هەڵە و چەوتی تێدایە[1].

ئەو مەعلوماتە کە لە سابلاَخ کۆم کردەوە بریتین لە چوار شت:

١ـ ڕێزمانی شێوەی موکری.

٢ـ ژمارەییکی زۆر لە وشەی کوردی کە بۆ ژیانی ڕۆژانەی خەڵک بەکار دەهێنرێن.

٣ـ ٢٠٠٠ غەزەل و قەسیدەی شاعیرانی کورد کە زۆریان نوێن.

٤ـ چیرۆکی پەخشان، بەیت و چەند گۆرانی ناو خەڵک.

من بەختم هەبوو لە سـابلاَخ تووشـی میرزاییکـی گەنجی ژیر بـووم و خێرا کردمە منشـیی[2] خـۆم. ناوی میـرزا جەواد بوو و لە یەکـێ لە خانەدانەکانـی موکری بوو، کە پشتاوپشـت دەچووە سـەر خانەدانی ئەمارەتی بەبە. کەسانی ئەم خانەدانە لەناو خەڵک بەفامیلەی (قازی) بەناوبانگن. ئەم گەنجە لە عەرەبی و شەریعەتی ئیسلام زۆر شارەزا بوو و زۆر حەزی دەکرد فێری زانسـتیەکانی ئەورووپا بێ. من ویسـتم لە پیش هەموو شـتێکا زاراوەی بنجی (مستەلەحاتی ئەساسی) ئێمەی (ئەڵمانی) بۆ ڕوون کەمەوە؛ چونکە میرزا بەزانینـی ڕێزمانی عەرەبی، لـە لێکدانەوە لە زمانێکی هنـدو ـ جەرمانی پەکی دەکەوت.

---

١ ـ لێرە ئۆسکارمان لەلاپەڕە ٢٢ەوە هەتا ٢٥ی سەرەتا بەدرێژی و توندی ڕەخنە لە دێ مۆرگان دەگرێ و پەلاماری دەدا کە پێی ناوێ لێرە بیکەمە کوردی. لە وێنەکان کە ئۆسکارمان پەلاماری دەدا وا دیارە دێ مورگان کوردیی باش نەزانیوە. ناجی عەباس

٢ ـ ئەم وشەیە ئۆسکارمان بە حروفی ئەڵمانیی نووسیوە وا دیارە لەودەمە زاراوەییکی کوردی و فارسی ئێران بووە. لای ئێمە میرزا یان کاتبی پێدەوترێ. ناجی عەباس

لەپێشـــدا نەختێ ئینگلیزیم فێرکرد و هەندێ دەستووری (قواعدی) زمانی ئینگلیزیم پیشان دا. لە پاشـــا زۆر بەدڵخۆشـــی تەماشـــام کرد کاک میرزا وەک کوردێک بیر دەکا لە زمانە زگماکەکەی خۆی و شیی دەکا و وردە وردە دەستووری بۆ دەدۆزێ. ئینجا لەگەڵی دەسم کردووە تۆژینەوەی ڕێزمانی کوردی و خوێندنی پارچە هەڵبەستی کوردی. ئەو هەڵبەستانە کە میرزا دەسخەتێکی زۆری ـ داخەکەم زۆر تازەی ـ هەبوو. لە ماڵەوە بەکۆمەکی براکەی لیستەی وشەی کوردیی لەگەڵ فارسییە بەرامبەرەکەی دانا. من لە پاشان نیشانەم دانابوو بۆ ئەو دەنگانە کە تایبەتی کوردین و ئەم نیشانانەم فێری میرزا کرد و شتە کوردییەکانم پێ نووسیەوە.

ئەو شـــەش چیرۆکە پەخشـــانە کە لەم کتێبە بڵاوکرانەوە لەگەڵ هەندێ لەو گۆرانییە بچووکانە کە لە ژێر پیتی (C) دانراون لە میرزا جەواد وەرگیراون. هەڵبەستە بچووکەکانی تریم لە شوان و قاترچی وەرگرت. هەڵبەستەکەی (عەلی عاشق) و هەندێ پارچەی (مەم و زین)م لە مەریوان[1] لە کوردێک وەرگرت کە لەوێ لە دایک بووبوو و ماوەییێکی درێژ لە بانە و ســـەقز و ســـابڵاخ ژیابوو. ئەو کوردە وای پیشان دەدا کە شێوەی موکری باش دەزانێ؛ بەڵام ئەو پارچانە کە لێم وەرگرت جیاوازییێکی زۆری هەیە لەگەڵ پارچەکانی تری[2].

ئەو هەڵبەســـتانە کە لە مەریوان بەدەســـم کەوت لە ســـابڵاخ بەشـــێوەی موکری بۆم خوێندرایـــەوە. کە بەراوەردی شـــێوەی مەریوانمان کرد لەگەڵ هی ســـابڵاخ، دەبینین لە هەڵبەســـتدا جیاوازێکی کەمتر هەیە لە هی پەخشان. هەڵبەستی (عەلی عاشق ژمارە ١٥) لەلایـــەن لاوێکی هـــەرزەکارەوە دانراوە کە بۆ خواســـتنی کچێک ماوەییێکـــی درێژ هەوڵی دەدا؛ بـــەڵام لـــە دواییدا کە توانی مارەی کا، ڕۆژی شـــایی لە پرێکا ڕیزێک هەڵبەســـتی بەخۆشەویستەکەی ـ کە ناوی پەریزادە بوو ـ هەڵگوت و لە بێڵای (عەتەبەی) ژووری بووک بەمردوویی کەوتە خوارەوە.

زۆربەی ئەو کۆمەڵە تێکســـتە (سایانە= text) کە لەم کتێبە بڵاو دەکرێنەوە بریتین لـــە گۆرانیی بەیت (لـــە لاپەڕە ١٢ەوە هەتا ٢٩٧) کە بـــەدەم خەڵکەوەیە. ئەمانە لەلایەن ڕەحمانی بەکری شاعرەوە[3] پێم نووسراو کە لە هەرێمی سابڵاخ بەڕەحمانی بەکری بەیتبێژ

---

١ ـ مەریوان شارێکی بچووکی ئەیالەتی ئەردەڵان یان کوردستانە کە تەواو لەسەر سنووری تورکە و نیزیک پێنجوێنە. ئۆسکارمان.

٢ ـ چیرۆکێکی مەم و زین زۆر لە هەڵبەستەکەی برایمۆک دەکا کە لە ژێر ژمارە پێنج لەم کتێبە بڵاوکرایەوە. ئۆسکارمان.

٣ ـ وا دیارە مەبەستی ئۆسکارمان لە (شاعر) (شایەر)ە کە بە گۆرانیبێژ دەوترێ.

بەناوبانگە؛ کە دێبۆکرییە و خەڵکی دێی حاجی حوسێنە[1]. کە دێییێکی بچووکە لە دەشتی میانــدواب. تەنیا ژمارە ١٦ (لاپەڕە ٢٩٣) دەروێشــێکی موکری پێی نووســیم، کە خۆی بەشــانازییەوە بەئوســتاد دادەنا. لەگەڵ ئەوەشــدا ئامادە بووم پاداشــی باشی بدەمێ؛ داخەکــەم جارێکی تری نەهاتە لام و وا دیاربوو چە هێزێک نەیدەتوانی ئیقناعی بکا تاکو بێتە لام. لە ڕۆژی پۆســتە کە بۆ من ڕۆژی پشــوودان بوو. داوام لە میرزا جەواد دەکرد ئەو هەڵبەســتانە کە ڕەحمانی بەکر لەبەریەتی بەڕێنووسی فارسی بۆم بنووسێ. لە پاشا میرزا ئەو هەڵبەســتانەی بۆ دەخوێندمەوە و من دەمنووســی. من چەشــنە ڕێنووسێکی کوردیم دروســت کرد کــە لە دوا لاپەڕەکانی ئەم کتێبە لە چــاپ دراوە. ئەو پارچانە کە ڕەحمان پێی دەنووســیم، ڕەحمان بە شــێوەی ناو خەڵک بۆی دەخوێندمەوە بەڵام میرزا جەواد کە خوێندەوار بوو وشــە عەرەبییەکانی ناو زمانی کوردی باشــتر تێ دەگەیشــت و دەیخوێنــدەوە. بەڵام هەندێ جار (وەک پارچەکانــی ١٣، ١٤، ١٥) من زۆرم لێ دەکرد کە خەڵکی نەخوێندەوار چۆن دەیڵێن وام پێ بنووسێ.

بەیتــی ژمارە یەک (مێژووی دمدم) لەگەڵ (ناســر و ماڵ ماڵ)م جارێکی‌تری بیســت لەنــاو کوردەکانــی ڕەوەند لە دێی عەینی ڕۆم کە ڕەشــماڵ دێیێکی[2] بچووکە لە باکووری شــنۆ. گۆرانیبێژەکانی ڕەوەند لە تێکستی ڕەحمان خۆیان لانەدا. وشەکانی دێری یەکەمی دمدم تەواو وەک ئەوە بوو کە لای من نووســرابوو. بەڵێ هەندێ جیاوازیی هەبوو لە وشــە و دەنگــەکان، بەڵام زۆر کەم. داخەکــەم ئەودەمە نەمتوانی زیاتر لەناو ڕەوەندەکان بمێنم و گۆرانییــان لــێ وەرگرم؛ چونکە چەند ڕۆژێ بوو تام لێ هاتبــوو و کارم پێ نەدەکرا و دەربەســت بووم ئەوەندەی پێم بکرێ زووتر بەســواری بچمە ئورمێ و لەوێ خۆم بگەیەنمە لای پزیشکێک تاکوو چارەم بکا.

لــە وەرگێڕانی بەیتەکان بۆ ســەر ئەڵمانی کــە لە بەرگــی دووەم بڵاودەکرێتەوە لە تێبینینەکانی socin_prym سوودم وەرگرت.

بێجگە لەو فێرگانە (قوتابخانە و مەدرەســانە) کە زۆریان لەژێر سەرپەرشتیی مەلاکان، هەنــدێ فێرگــەی گۆرانی هەن کە لەوێ گەنجەکان فێری بێژینــی ئەو بەیتانە دەبن کە لە

---

١ ـ کاک هێمن دەڵێ من بەڵەدی ئەو ناوەم لەوێ دێیەک نییە ناوی حاجی حسەین بێ، بەڵام بەناوی حاجی حەسەن دێیە هەیە. وا دیارە ئۆسکارمان هەڵەی کردووە، یان لە چاپدا تووشی هەڵە بووە. ناجی عەباس.

٢ ـ لە هەرێمی شنۆ ڕەشماڵدێ نییە کە زستانیش تێدا بژین. وا گومان دەکەم عەینی ڕۆم ناوی هاوینەهەوار بێ.

پەخشان و هەڵبەســتی کوردەواری پێک هاتوون. ئەو گەنجانە کە دەنگیان خۆشە دەچنە لای وەســتایێک (کە بە فارسی ئوســتادی پێ دەبێژرێ) تاکو فێری بێژین و چڕینی هەموو ئەو هەڵبەســتانە بن کە ئەو وەســتایانە دەیانزانن و لەبەری کــەن. بەم جۆرە ئەو پارچە هەڵبەســتانە دەماودەم دەپارێزرێن. ئەو بەیتبێژانە بەدەگمەن خوێندن و نووسین دەزانن؛ تەنانەت ڕەحمانی بەکر نەخوێندەوار بوو. بێتو ئەو گەنجانە بیانەوێ باشــتر فێری پیشەکە بن، دەچنە لای وەســتایێکی دووەم و ســێیەم و دەبنە شــاگردی؛ بەڵام نەک بەخۆڕایی. شاگردەکە بەخزمەتکردن لە ماڵی وەستاکەی، یان بەهێنانی شتی پێویست (وەک چا و گەنم و ڕۆن...) پاداشتی دەدا.

لە پاشــا ئــەم گۆرانیبێژانە لە ماڵــی ناودارەکان مەشــق دەکەن؛ ئێــواران دەچنە دیوەخانەکانیان و دەس دەکەن بە گۆرانی وتن. بەرامبەر ئەمە ئەو ماڵانە بەرگی بەنرخیان پێ خەڵات دەکەن، یان شــتی‌تریان پێ پێشــکەش دەکەن، لەم بابەتــەوە نابێ ڕەزیلی بنوێنن. لە دێیەکان بە دەرخواردنی پڵاوگۆشــتێکی باش دڵخۆشیان دەکەن. لە شارەکان زۆر چایخانە هەن هەندێ جار ئەم چایخانانە ســەرتاپا پڕ دەبێ لە خەڵک کە پاڵ بەیەک دەدەن بۆ گوێگرتن لە گۆرانیبێژێک کە بە هەڵکەوت هاتووەتە ناو شار[1].

ئــەو گۆرانییانە بــۆ ئێمە (واتا بۆ ئەڵمان و ئەورووپاییەکانی تری) یەکنەســەق بوون و پیاویــان وەڕەس دەکرد. لە دێرە درێژەکان، گورانیبێژ وشــەکانی بەپەلە یەک لە دوای یــەک لە زار دەردەپەڕاند. لە دێرە کورتەکان، وشــەکان بــە هونەرمەندی درێژ دەکرێ و بەنــدی دوایــی بەهێز، بەڵام بەنزمــی و نەرمییەوە بەدەنگێکی لــەرزۆک و خۆش لە دەم دەردەهێنرێ.

وا دیــارە بیری (زاکرەی) ســەیر و غەریبی ئەم پیاوانە بەگۆرانییەکانەوە بەســتراوە. ڕەحمــان ـ کە گۆرانیەکانی پێ دەنووســم ـ نەیدەتوانی دێــر بە دێر بیری لێ بکاتەوە بێ ئەوەی بیر لە هەموو گۆرانییەک بکاتەوە. بیتەبع هەندێ جار گۆرانیبێژ بەســەرپێیی وشە و دەنگ دەگۆڕێ؛ بەڵام لەوە کەمتر کە من لەپێشــدا بڕوام دەکرد. کە من بەراوەردی ئەو تێکســتە (زەمبیل فرۆش ژمارە ١٥) م کرد لە ڕەحمان وەرم گرتبوو لەگەڵ هی دووانەکەی

---

١ ـ لە سابلاخ ئەو ڕۆژانە کە ڕەحمان گۆرانییەکی پێ دەنووسیم ڕۆژانی جەژن بوو. ڕەحمان کە لە ساڵێ جارێک و یەک ڕۆژ بۆ سابلاخ دەهات، کە ماوەییێکی درێژ بۆ من لە شار دەمایەوە، لە کاتی پشوودان و حەسانەوە دەچووە یەکێ لە چاپخانەکان و لەوێ گۆرانی دەبێژنی کە دەمی کارکردن بۆ من دەهات یەکێکم دەنارد تاکوو بۆ لای من بهێنن، بەڵام ئەو کەسانە هەموو جارێ زۆر بەزەحمەت دەیانتوانی لەدەس گوێگرە بەشەوقەکان ڕایکێشن و بۆ کارکردن بۆ لای منی بهێنن. ئۆسکارمان.

زمانزان socin_prym جیاوازییێکی ئەوتۆم نەدی. پیاو واقی وەڕدەمێنێ لەوە کە کوردەکان چۆن توانیویانە پارچە هەڵبەستەکانیان دەماودەم وا باش بە وردی و باشی بگێڕنەوە.

هەڵبەســـتەکان هەموو بەیەک form دروســـت نەکراون؛ بـــەڵام گۆرانیبێژ لە چڕیندا جیـــاوازی ناکا و لە بەین هەڵبەســـتێکی دێر درێژ وەک مەم و زیـــن یان پارچەیەکی دێر کورت وەک هەڵبەستی نومرە دەی جوڵندی julindi زمانەکەی بەتێکڕایی یەکە (موحدە). ئەویش شـــێوەی سابلاخ و دەوروپشتیەتی. بەڵام هەندێ جار تووشی وشەی جیاواز دەبین بەتایبەتی لە دروســـتکردنی ســـەجع. بۆچی ئەدیبەکان ئەمە دەکەن؟ ئایا بۆ خاتر سەجع ئیزنی ئەوەیان دراوە وشەیێک بەسەربەستی بەشکڵێکی (فۆرمێکی) غەریب بەکاربێنن، یان ئەو وشانە لە هەڵبەستی شێوەکانیتری بەکار هێنراون ئەمانیش دەتوانن لێیان وەرگرن؟

تەنیـــا بەیتی زەمبیلفرۆش، کە لە ژمارەی ١٤یە، فۆرمی لە بەیت و هەڵبەســـتەکانی جیاوازیی هەیە. چونکە دێرەکانی ئەم بەیتە تەرکیبێکی تایبەتی هەیە و بۆ ئامانجێکی ئاین و تەســـەوف دانراوە. من دڵنیام ئەم بەیتە لە دەم خەڵکی نەخوێندەوارەوە پەیدانەبووە و یەکێکی لادێیی ناو کێوەکانی موکری دای نەناوە.

لێرە ماوەی ئەوەم نییە ئەم جۆرە پرسیارانە لێ بکۆڵمەوە، با هەڵی گرم و دوای خەم بۆ جێگاییێکیتر.

***

شێخ فەرخ لە چەند دێڕێکدا

ماوەیەک لەمەوبەر شــاعیری پایەبەرز و ئاوارە، شاعیری گەل (هێمن)ی خۆشەویست، داوای لێ کردم کە دەربارەی (شێخ فەرخ) زانیاری و شارەزاییی خۆمی لە چەند لاپەڕەیەکدا بــۆ تۆمار بکــەم. منیش بەڵێنــم دایە و هەر ئەوڕۆ بۆ ســبەینێم لێ کــرد و تا بەرگی لەبیرچوونەوەم لەبەر بەڵێنەکە کرد. بەڵام بۆچی ئەو بەرگەم بۆ بەڵێنەکە دروی؟ ئەوەیان بەلای منەوە گرنگە.

بەســەرهاتی شێخ فەرخ لە داستانێکی ئەفساناویدا بەشێوەی بەیت ماوەتەوە. هەرچی گوتەش هەیە لە پەراوێزی ئەو بەیتانە دادڕاون. داستانەکە بابەتی شەوچەرەی دیواخان و کۆڕی کوڕوکاڵی لادێکانە.

بەهۆی بوونی مەزارێک بەناوی شــێخ فەرخەوە تا ڕادەیەک ئەو داستانە کاری کردۆتە سەر مێشک و دەروونی خەڵکی سادە و نەخوێندەوار.

بەبــاوەڕی من بەیتەکان زۆریان دراوەتە پاڵ و لە ئەندازەی ڕاســتی بەدەرن. تەنانەت درۆشــی تێکەڵ بووە. کار بەوەشــەوە نەوەســتاوە کەلێن و لایەنی ئەوتۆی تێکەڵ بووە، ناوهێنانیان نیشانەی دواکەوتوویی و ژیانی دەوری بەردمان بەباڵا دەبڕێ. هەرچی واقیعییە و ئــەوەی بەچاوی خۆم دیومە بەبۆنەی پشــدەرایەتیم تۆماری دەکــەم و هەرچی واتەی خەڵکــی ناوچەکەمان هەیە لەو بەرەیەوە فەرامۆشــی ناکەم. بەباوەڕی من شــێخ فەرخ

هەبووە. بەڵام شێوەی ژیانی و کار و کرداری بەم جۆرە نەبووە کە لە بەیتەکاندا ئەدرێتە پاڵی...

چوونە ناو ناوەڕۆکی باسی شێخ فەرخ ئەبێ بکرێت بە چەند بەشێکەوە:

١- مەزار و شوێنەواری شێخ فەرخ:

مەزاری شـێخ فەرخ لە گوندی (داودێ) لە ناوچەی پشدەرە، (داودێ) هەشت نۆ ماڵێک دەبێ و ماوەی ٩ کیلومەتر لە شاری قەڵادزەوە دوورە. دەکەوێتە بەشی خوارووی ڕۆژهەڵاتی قەڵادزە.

مەزارەکە لە گۆرەپانێکدایە و بەشـی سەرووی شاخێکە و بەشی خوارووی شێوە و خڕ و دۆڵە تا دەگاتە چۆمی (مەرزەوانان). وارشـێکی گەورە بۆ ئارامگاکەی کراوە کە درێژیی وارشـەکە نزیکـی ٢٠٠٠ هەزار مەتر دەبـێ و پانیی نیو مەتر و بـەرزی مەترێک دەبێ[1]. ئارامگاکەی بەتاشەبەرد و کێلی گەورە داڕێژراوە، دەکەوێتە بەشی ڕۆژهەڵاتی داودێ.

داودێ، کانـی و ئـاوی زۆرە. بەناوبانگترین کانی (کانی خاتوو ئەسـتی)یە کە ئاوی خواردنەوەی قەڵادزە لەو کانییەوە بە بۆری ڕاکێشراوە و دەکرێتە تانکییەکی گەورە و دوای ئەوە دابەش دەکرێت.

گوندی داوە بەهۆی مەزاری شـێخ فەرخەوە بۆتە سـەیرانگا و کۆڕی شایی و لوغان. بەهاران کەسـێک نامێنێ نەچێتە داودێ، تەنانەت خەڵکی سەنگەسـەر و ڕانیە و کۆیەش بەشداری قەڵادزە دەکەن لەو ڕۆژانەدا. هەرچەندە لە داودێ دارودرەخت کەمە؛ بەڵام خەڵکی ئەوەیان بەلاوە گرنگ نییە، لەبەر چەقی هەتاو بەپاڵ گردەکانەوە سەماوەری خۆیان گەرم دەکەن. لە ڕۆژانی سەیراندا بۆ (داودێ) کەرێکی شەل بەنرخێکی زۆر وەدەست ناکەوێ.

دوای سەیرانکردنی پۆلی ژن و کچ ڕێچکە دەبەستن بۆ زیارەتی شێخ فەرخ و هەریەکە و داواکاری خۆی بە سـرپە دەدرکێنێ. هەندێک شـەمۆلە دەگرنەوە، هەندێک بەرد دەنێن بە کێلی ژوور سـەریەوە، هەندێک پەڕۆ لە ئاڵاکان دادەڕن. لەولاشـەوە کۆڕی لاو و کچی شۆخ دەیکەن بەڕەشبەڵەک. دەنگی تەپڵ و دوزەلە منداڵ و پیریش دەهێنێتە سەما. هەر شاباشـەیو دەکرێ. هەر ڕیزی چەکە دەنگ دەداتەوە. هەر نیشانەیە و ناپێکرێ. لەلایەک سـێبازە و لەلایەکیتر جۆلانەیە و داخراوە؛ لەلایەکیتـر ڕمبازێنە ئەکرێ. پێش خۆرئاوا خەڵکی بەرەو شار دەبنەوە.

---

١ - بەسەرهاتی ئەم وارشە لە شوێنی خۆیدا باس دەکەین.

ئەوەی بەلای منەوە جێگای سەرسوورمانە ئەوەیە خەڵکی داودێ لەو ڕۆژانەدا خۆیان بۆ خزمەتی سەیرانکەران ئامادە دەکەن؛ بەبێ ئەوەی چاوەڕێی هیچ پاداشێک بن. هەرچەندە زۆریش زەرەریان پێ دەگا؛ بەڵام دەربەســـت نایـــەن. ئەوەیان گرنگە پێم وایە ئەو هەموو خەڵکە بە میوانی شێخ فەرخ دەزانن و لەبەر ئەو دەنگ ناکەن.

٢ـ واتەی خەڵکی:

الف : دەڵێن شێخ فەرخ وەلییەکی عاشقە؛ کەرامەتدارە.

ب ـ دەڵێن شێخ فەرخ نەمردووە و ئاگای لە هەموو شتێکە.

جـ دەڵێن هەر ژنێک سکی پڕبێ و بچێتە سەر ئارامگاکەی؛ کە مناڵەکی بوو نیشانەی پێوە دەبێ. ئەو نیشانەیە لە شێوەی (خاڵ)دا دەبێ. ئەوەی جێگای سەرسوورمانە نموونە بۆ ئەمە زۆرە.

دـ دەڵێن ئەو دووعایانەی شێخ فەرخ کردوونی تا ئەمڕۆش ئاکاریان ماوە.

هـ دەڵێن مارەی خاتوو ئەستێ و شێخ فەرخ لە ڕۆژی ئەزەلەوە بڕدراوە.

گەلـێ دەڵێنیتریش کە هەمووی لە یـــەک قاوغدا خۆی پێچاوەتەوە. بەکورتی خەڵکی ناوچەکە ـ بە تایبەتی کۆنەکان ـ زۆر ڕێز لە شـــێخ فـــەرخ دەبێن و ڕازی نین کەس هیچی دەربارەی بڵێ.

ئەحمەد ڕەسووڵ پشدەری

چیرۆکی یەکەم

ئەحمەد خان لەپ زێڕین جێگای قەڵای دمدمی بوو؛ لە زەمانی شـــاە عەباسیدا بوو. لە دێیەک لە دێهاتی ورمێ ساحبی عێل بوو. یاغی بوو لە شاە عەباسی. قەڵایەکی دروس کرد. لە پاشان شاە عەباس لە ئیسفەهانێ لەشکری نارد بۆ سەر خان ئەحمەد خانی؛ شەڕێکیان کرد. خان ئەحمەد خان شـــکا. چوو بۆ ئەســـتەمبووڵێ؛ چووە کن خونکاری. شەڕێک بوو لەگەڵ عرووسی. خان ئەحمەد لەو شەڕەیدا سەری سەرکردەی عرووسی بڕی. وەدەستیان پەڕان لەو شـــەڕەیدا. خونکار خەڵاتی کرد، دەســـتی زێڕی تێ گرت، ناردیە وەڵاتی خۆی، کردیە حاکمی وەڵاتی خۆی. کە هاتەوە وەڵاتی، عێلاتی وێی لێ خڕبوونەوە. دیسان یاغی بوو؛ دەســـتی کرد بەقەڵات دروسکردنێ؛ شـــارێکی بینا نا. خەریک بەتاڵانی دەورەی خۆ بوو؛ فەعلەیان دەگرت ڕۆژێ بەپێنج قڕانان؛ نەیدێشت فەعلەکان بچنە دەرێ. شاە عەباس لە ئیســـفەهانێ بەرگی دەروێشـــییەی لەبەرکرد؛ گوتی: «بزانم ئەوە چ ئەحمەدخانێکە یای بووە».

بەکوردســـتانێدا هات؛ تا هاتە لاجانێ. شـــەوێ میوانێ دەروێشێکی بوو. بەدەروێشی گوت: خانە خۆی! شـــوغڵت چییە؟ گوتی: «شـــوغڵم کەو گرتنە»؛ گوتی: «ســـێ ڕۆژە هیچم نەگرتووە». شا عەباسی گوتی: «ئەمشۆکە بچۆ بەبەختی شاە عەباسی». دەروێش گوتی: «شاە عەباسێکی لە ئیسفەهانێ، ئەمنێکی لێرە چلۆن بەبەختی وی بچم؟» گوتی: «قەیـــدی نییە، بچۆ». دەرویش ڕۆی؛ ئەوێ شـــەوێ پێنج کەوی گـــرت. هاتەوە گوتی:

«خـــزم! بەخولآت ســـوێند دەدەم، ئەتوو خەڵقی کوێی؟ بەختی تـــوو زۆر لە زیادیەدایە. ئەمشـــۆ بەبەختی توو پێنج کەوم گرتووە. ئەتو شـــاە عەباس نی؟ گوتی:«دەروێش چت لێ بشـــێرمەوە، ئەمن شاە عەباســـم. دەچمە قەڵای دمدمی. گوتی: دەروێش! زۆرت چاکە دەگەڵ دەکەم، ئەتوو ئەگەر ئەمن بشێریەوە». دەروێش گوتی: (چاک) شەوێ هاتنە سەر دەروێشـــی؛ گوتیان «فەعلەت ســـبحەینێ بێ بۆ قەڵایە». شاە عەباس گوتی: «دەروێش ئەمن بنێرە لەجیاتی خۆت». دەروێش گوتی: «چاکە». ســـبحەێنی شاە عەباس ڕۆی بۆ قەڵاتی، دەســـتی کرد بەکارکردنێ. خان ئەحمەد خان هاتە ســـەر فەعلان؛ تەماشای کرد: پیاوێکی جوانچاک لەنێو فەعلانەدایە؛ بەســـەرکاری فەعلانـــی گوت:«ئێوارێ بیهێنە کنە خۆم؛ بۆ خۆم حەقی دەدەمێ». ئێوارێ شـــاە عەباس بەدزی ڕۆی. ســـبحەینێ هاتەوە. دیسان خان چاوی پێ کەوت، ناسییەوە؛ گوتی: «ئێوارێ ئەو فەعلەی بێننە کنە خۆم». دیسان ئێوارێ شـــاە عەباس خۆی دزیەوە. سبحەینێ نەهاتەوە کارێ. خان ئەحمەد خان هاتەدەر؛ فەعلەکەی نەدی. پرسی: «چی لێ هات؟» عەرزیان کرد: «ئەمڕۆ نەهاتۆتەوە». خان ترســـا. پیاوی لە دەروازان دانا: هەرکەســـێ بچێتەدەر لە قەڵایە بیگرن. شاە عەباس چووە ماڵەکی میوان بوو؛ زۆر پاڕاوە؛ گوتی «ئاشـــکرام مەکەن، ئەمن شـــا عەباسم؛ زۆرم چاکە بۆتان دەبێ». ئەوێ شەوێ لەوێ بوو. سبحەینێ هەڵستا؛ ناڵی کەوشی ئاوەژوو لێ دا، بۆ خاتر ئەوکو کێشـــکچی بزانن لە دەرێ هاتۆتە ژوورێ؛ کەس لە ژوورێ نەچۆتەدەر. بەدزی ســـبحەینێ وەدەرکەوت. کێشکچییان تەماشایان کرد، کەس لە قەڵایە نەچۆتەدەر؛ بەڵا یەکێک هاتۆتە ژوور؛ وەدووی نەکەوتن. شـــاە عەباس ڕۆیەوە ئیســـفەهانێ، لەشکری خڕکردەوە ناردی بۆ ســـەرخانێ. شەڕیان کرد.. لەشـــکری خانی شکا چوو دە قەڵایەوە؛ قەڵابەندی بوون. قاســـیدێکی نارد بۆ ئەستەمبووڵێ؛ نووســـی بۆ خونکاری «کۆمەکم بۆ بنێرە». خونکار جوابی نووســـییەوە:«مانگێکی دی لەشـــکر دەگاتێ». قاســـد گەڕاوە؛ هاتەوە. هەتا گەیشتەوە قەڵایە، ماندووبوو لەوێ خەوی لێ کەوت؛ لەشکری شاە عەباسی هاتنە ســـەری. کاغەزەکەیان لە بەغەڵی دەرهێنا؛ خوێندیانەوە. نووسرابوو: مانگێکی دی لەشـــکرت بۆ دەنێرم کاغەزەکەیان گۆڕی لەجیاتی مانگێکی کردیانە حەوت ســـاڵ. قاسد سبحەینێ هەڵستا. دەرکیان لێ کردەوە چووەکن خانی، کاغەزی دا بە خانی. نووسرابوو: حەوت ســـاڵی دی لەشـــکرت بۆ دەنێرم. خان گوتی «تا حەوت ســـاڵی دی ئەمن لێرە لە برسان دەمرم؛ مەسڵەحەتە وەدەرکەوم بۆ شەڕی». دەرکی قەڵایەی کردەوە، بەلەشکرەوە دەرکەوت. لەشـــکری شاە عەباسی پێیان زانی، هاتنە پێشێ، دەستیان کرد بە شەڕێ. لە شەڕێدا خان ئەحمەد خان گەیشت بە سەرکردەی شاە عەباسی کوشتی. یەکێکی دی لە

ســـەرکردان گەیشتە خانی، شیرێکی لە دەستی دا دەستی پەڕان، ئاخری خانیان کوشت. لەشکری خانیان شکان هەموویان قەتلوعام کردن. ژن و منالّیان بەیەخسیر بردن. قەلایان وێران کرد. لەشکر گەڕاوە بۆ ئیسفەهانێ.

***

چیرۆکی دووهەم

لـــە دێیەک لە دێهاتی لاجانێ دوو ئامۆزا تفەنگیان دە شـــانی کـــرد، چوونە ڕاوی گا کێوی. ئەوێ ڕۆژێ پێنج گا کێویان کوشـــت. شەویان بەسەردا هات؛ چوونە ئەشکەوتێکی ئاوریان کردەوە؛ کەبابیان کرد. دەستیان کرد بە خواردنێ. یەکیان گوتی: «ئامۆزا! ئەمن ئەوە دەنووم؛ ئەتۆ کێشکیێ بکێشە. خەوت لێ نەکەوێ، ئێرە بەترسە. خەوی لێ کەوت: ئەوی دیکە زۆری خەو دەهات؛ نووست. نیوەشەوێ وەخەبەر هات. تەماشای کرد ئامۆزای نەماوە. ئاوری خۆش کرد، تەماشـــای کرد خوێن زۆر ڕژاوە. لە ئەشـــکەوتەکەیدا کونێکی دییـــەوە ڕووناکایی دەدا. چوو دە کونەکەیەوە، تەماشـــای کرد لـــە بنەبانێ جانەوەرێک دانیشـــتووە؛ ئاوری کردۆتەوە، کەبابی دەکا. کێردێکی بەدەستەوەیە، کەلاکی ئامۆزای لە تەنیشـــتێتی، بە کێردەکە دەیبڕێ، لەســـەر ئاوری دادەنێ؛ نیوەبریشتوو دەیخوارد. کابرا سەرســـام بـــوو. تفەنگی خۆی پڕکرد؛ ڕووی لە ســـینگی وی کرد؛ لێی ئـــاوردا. دەعباکە گوللەکەی بەدەســـتی گرتەوە. بۆڵژنێکی لێ هات، گوللەکەی بۆ هاویشت، کابرا زۆر ترسا. چـــوو تفەنگی ئامۆزاکەی هێنا، پڕی کرد؛ دوو گوللەی تێ هاویشـــت، لە پشـــتی ئاور دا جانەوەرەکە بۆڵژنێکی لێ هات کەوتە ســـەر عەرزی. کابرا چووە سەری، دوازدە خەنجەری لێ دا. جانەوەرەکەی کوشت ئەوێ شەوێ لەوێ بوو؛ سبحەینێ هەڵستا چووە دێی؛ ڕدێنی ســـپی ببوو، خەڵقی نەیانناســـیەوە. گوتی: «بابە، حیکایەتێکی وام بەسەرهاتووە، ڕدێنم بۆیە سپی بووە؛ وەرن، بچین، مەیتەکەی بهێنینەوە». چوون هێنایانەوە.

چیرۆکی سێیەم

پیاوێکی ئاوفرۆش لە شــاری غەزنەیدا ئاوفرۆشــیی دەکرد. خوڵا وای بۆ بڕیبۆوە، کە هەمــوو ڕۆژێ تمەنێکی پەیدا دەکرد. شــەوێ لە ماڵە خــۆی. هێندێکی برادەر بوون، بۆ وانــی خەرج دەکرد. شــەوێ لە ماڵە وی خەریکی بەزمی دەبــوون، قەدەر پەیامائێکی وای ڕابوارد، شەوێکی سوڵتان مەحموود دە شاری غەزنەیدا دەگەڕا، هاتە ئەو کووچەی، گوێی هەڵخســت، تەماشای کرد گۆرانی و تار دەهات. بەجلکی دەروێشی چووە ژوورێ. سەڵاوی کرد. ســاحب ماڵ جێی پێ نیشــان دا؛ دانیشــت. بەخێراتنی کرد. قەدەرێکی دانیشت، خەڵقەکە بڵاوەیان کرد. سوڵتان مەحموود فکری کردەوە، لە دڵی خۆیدا گوتی:«ئەو پیاوە ئــاوزەی ماڵێی هیچ نییە؛ ئەو بەزمەی لە چی دروس کــرد؟ ناڕۆم هەتا نەزانم، لە کوێی بووە». خۆی داگرت، نەڕۆی. خانەخۆی گوتی: «دەروێش ئەتۆ بۆ ناڕۆی؟» گوتی:«بابە، ئەمشۆ میوانم، لێرە زیاتر چ جێم نییە».

ســاحب ماڵ گوتی: «دەروێش، قەیدی نییە ئەوشــۆ لێرە بە». سەعاتێکی پێ چوو پرســی: «خانەخۆی بە خوڵات سوێند دەدەم، ئەو خەرجەت لە کوێ پەیداکردووە؟ ئەمن دەبینم ئەتوو هیچت نییە». گوتی: «دەروێش! بنوو. لەو قســانە گەڕێ». زۆر پاڕاوە لە ســاحب ماڵی. گوتی : «دەروێش، ئەمن هەموو ڕۆژێ ئاوفرۆشــی دەکەم، تمەنێکم وەگیر دەکەوێ، بۆ ڕەفیقان خەرجی دەکەم. هەموو شەوێ حاڵم وایە وەکی دەیبینی». دەروێش گوتی: «ئەگەر ســوڵتان مەحموود حوکمی بکا کەس ئاوێ نەفرۆشێ چ دەکەی؟» گوتی:

«دەروێش خولا لە سولتان مەحموودی گەورەترە؛ بنوو». دەروێش نووست تا سبحەینێ. سـبحەینێ زوو ڕۆی چۆوە سـەر تەختی، حوکمی کرد: «ئەمرۆ کەس ئاوێ نەفرۆشێ». جاریان لە شاریدا کێشا؛ کابرا گوێی لێ بوو. قسەی دەروێشی وەبیرهاتەوە؛ گوتی: «ئەو دەرویشە شەیتان بوو». چوو لە مالێ، گوریسێکی هەلگرت، خەریکی حەمبالی بوو. ئەوێ ڕۆژێ دیسـان تمەنێکی پەیدا کرد، شـەوێ بۆ ڕەفیقان خەرجی کرد. سولتان مەحموود دیسان هاتەوە سەلاوی کرد. ساحب مال بەخێراتنی کرد، دانیشت. پاش قەدەرێکی خەلقی ڕۆین، گوتی: «دەروێش بۆ ناڕۆی؟» گوتی: «چ جێم نییە بیچمێ؛ ئەمشـۆش لێرە دەبم» دیسـان دەروێش پرسی: «ئەمرۆکە سولتان مەحموود بیستم حوکمی کردووە، کەس ئاوێ نەفرۆشێ، ئەتو خەرجی ئەمشۆت لەکوێ بوو؟» ساحب مال گوتی: «دەروێش! وەک قەلێ دەقرِی، ئەمن شـەوێ دیم پێ گوتی: خولا لە سـولتان مەحموودی گەورەترە». دەروێش گوتی: «ئەگەر سـولتان مەحموود حومکی بکا کەس نابێ حەمبالی بکا، چ دەکەی؟» گوتـی: «دەروێش! خولا لە سـولتان مەحموودی گەورەترە». دەروێش نووسـت حەتا سـبحەینێ، سبحەینێ زوو ڕۆییەوە سـەر تەختی. جارِیان ڕایەشت، کەس نابێ حەمبالی بـکا. کابرا زۆر مات بوو، هیچ کاسـبیی دیکەی نەدەزانـێ. مەحتەل بوو تا ئێوارە هیچی وەگیر نەکەوت. جلی بێکاریی لە مالێ بۆ دەبەری کرد، هاتە سـەر کووچەی! ڕاوەسـتا. تەماشـای کرد، دوو لادێیی شـەڕیان دەکرد. خۆی لێ کردنە دارۆغە، چوو دوو سێ داری لێ دان، گرتنی؛ گوتی: «دەتانبەمە کن سـولتانی». پیاوەکان ترسـان! گوتیان: «بابە، دوو تمەنـت دەدینێ مەمانبە کن سـولتانی». دوو تمەنەکەی لـێ وەرگرتن، چۆوە مالە خەرجی کرد. شـەوێ سولتان چۆوە دیتی بەزمی ئەمشۆ لە هەموو شەوان زیاترە. چۆوە ژووری دانیشت. تا درەنگێکی پرسی: «ڕەفیق، ئەمرۆ بیستم سولتان حوکمی کردبوو، هیچ کەس حەمبالی نەکا؛ خەرجی ئەمشەوت لە کوێ بوو؟» گوتی: «زۆر بەدفەڕی، ئەتۆ چت بەسەر ئەو قسانە داوە؟». گوتی: «دەروێش، حیکایەتی وابوو». دەروێش گوتی: «ئەگەر سـولتان سبحەینێ بتباتە کنە خۆی شـیرێکی لە قەدت بەستێ، تا ئێوارە چ دەکەی؟» گوتی: «دەروێش! سـولتان چی بەسەر ئەمن داوە؟» دەروێش گوتی: «بەلکی لە دووی ناردی». ئەو شـەوی نووست؛ سبحەینێ هەلسـتا، ڕۆییەوە سەرتەختی دانیشت؛ پیاوی نارد کابرایان هێنا شـیرێکی لە قەدی بەسـت، ڕای گرت تا ئێـوارێ. ئێوارێ کابرا خۆی دزیەوە، شیرەکەی بردە کن شیرگەرێکی، گوتی: «وەستا شیرێکی دارم بۆ دروس بکە، ئەو شیرەش گرۆی بیستمەنی بێ، حەتتا سبحەینێ پوولت دەدەمەوە». پوولەکەی لێ وەرگرت. چوو خەرجی کرد. ئەوێ شـەوێ میوانییێکی چاکی دورس کرد. سولتان مەحموود ئێوارێ

ڕۆی بۆ ماڵە کابرای گوتی: «بزانم، ئەمشـــۆ چی هەیە بیدا بە میوانان». ڕۆی تەماشـــای کرد مەجلیســـی ئەوێ شەوێ لە هەموو شـــەوان خۆشترە. سوڵتان سەرسام بوو، خەرجی ئەوشۆی لە چی پەیدا کردووە؟ ڕۆیە ژوورێ. سەلاوی کرد. ساحب ماڵ گوتی: «وەدەرێی بنێن، زۆر بەدفەڕە؛ هەموو شـــەوێ ســـەدەقم لێدەدا، هەرچی ئەو دەڵێ وام بەسەردێ». دەروێش زۆر پاڕاوە. دانیشـــت هەتا شـــەو درەنگ بوو. خەڵقی ڕۆین، دەروێش بەجێ ما ساحب ماڵ گوتی: «دەروێش بڕۆ». دەروێش گوتی: «ئەگەر بڕۆم حەسەسان دەمگرن». گوتـــی قەیدی نییە، هەرچی ئەتۆ بڵێی چاترم بۆ دێ». دەروێش گوتی: «بیســـتم ئەمڕۆ ســـوڵتان ئەتۆی بردبووە کنە خۆی، تا ئێوارێ لەوێ بووی. خەرجی ئەمشـــەوەت لە کوێ پەیدا کرد؟». حیکایەتەکەی بۆ گێڕاوە؛ دەروێش گووتی: «ئەوێستا شیرەکە دارە؛ ئەگەر سوڵتان سبحەینێ بتبا گوناباریکی بێنێ، بڵێ سەری ببڕە چ دەکەی؟» گوتی: «دەروێش، بنوو، خولا لە ســـوڵتان مەحموودی گەورەترە». سبحەینێ دەروێش ڕۆیەوە سەر تەختی، گوتـــی: «بچن فولان کەس بێنن». چوون هێنایان. شـــیرەکەی بەقەدەوە بووە. گوتی:« بچن، گرتووێکی بێنن، ئەو پیاوە ســـەری ببڕێ». هێنایان. دایانە دەســـت ئاوفرۆشی کە ســـەری ببڕێ. سوڵتان چاوی لێیە؛ کابرا گوتی: «یا ڕەبی! ئەو پیاوە ئەگەر گونابار نییە شـــیرەکە ببێ بەدار». شیری دەرکێشا. لە ئەســـتۆی کابرای دا؛ نەیبڕی، شیرەکە ببوو بەدار. ئاوفرۆش بە سوڵتانی گوت:«قوربان! ئەو پیاوە گوناهی نییە؛ بۆیە شیرەکە بوو بە دار». سوڵتان زۆر پێ کەنی. خەلاتی کرد و کردی بە نۆکەری خۆی.

دەسکێک گوڵ دەسکێک نیرگز

مەرگی ئەو جەماتەی نەبینم هەرگیز

***

چیرۆکی چوارەم

لە وڵاتی دارســـتانێ کچێک دەگەڵ منداڵان چووە گێلاخان. هەتا ئێوارێ لە دەشـــتی بوون. ئێوارێ کچەکە لە ئاواڵان هەڵبڕا. ورچێک تووشـــی بوو هاویشتیە سەر قەڵاندۆشی. بردیـــە کونی خۆی. چوونە نێوێ. ورچ هاتـــەدەرێ. بەردێکی زەلامی بەکونەکەیەوە نا. بۆ خۆی ڕۆییە گەڕانێ. شـــەوێ منداڵەکان چوونەوە؛ خەبەریان دا بەدایک و بابی کچەکەی. خەڵقـــی دێ وەدەرکەوتن، زۆر گەڕان نەیاندییەوە؛ هاتنەوە. ورچەکە هەموو ڕۆژێ دەچوو میوەی دەدزی دەرخواردی وی دەدا. بەسێ چوار ڕۆژان مەڕێکی بۆ دەدزی. بۆی دەهێناوە؛ ســـەری دەبڕی، کەوڵی دەکرد، دەیشـــتەوە؛ بۆی دەکردە کەبـــاب. کچەکەش دەیخوارد. ورچەکە بەدەســـت و بەچاو دڵخۆشـــیی دەداوە. قەدەر ئەییامێکی دەگەڵی بوو لە پاشان دەســـتی دەگەڵ تێکەڵ کرد. ســـاڵێکی لەکن بوو منداڵێکی بوو؛ نیوەی لەشـــی ورچ بوو نیوەشـــی ئینسان بوو. هەموو ڕۆژێ ورچ بۆ خۆی دەچووە ڕاوێ بۆ مەڕ دزینێ، بەردێکی زەلامی بەدەرکی کونەکەیەوە دەنا، هەتا ژنەکە نەتوانێ بڕوا. ژنەکەش هەموو ڕۆژێ خەریک بوو، بەردەکەی پێ لانەدەچوو؛ تا ورچ دەهاتەوە. ئەگەر ئەو دەهاتەوە، بەردەکەی لادەبرد، دەچووە ژوورێ؛ ژنەکە لە ترســـان نەیدەوێرا بڕوا. سێ ساڵان پێکەوە بوون سێ منداڵیان بوون. ورچەکە زۆری خۆش دەویســـتن هەموو ڕۆژێ لـــە کۆڵی دەکردن. ڕۆژێکی ورچەکە چووە دەشتێ، لەبیری نەبوو دەرکی کونەکەی بگرێ. ژنەکە پاش ڕۆینی ورچی لە کونەکەی وەدەرکـــەوت، ڕۆیەوە بۆ دێی خۆی؛ بێچووە ورچەکان ڕەدووی کەوتن، هەرچی حەولی دا،

نەگەڕانەوە. هەتا گەیشتنەوە ماڵان خەڵقی نەیانناسیەوە. حیکایەتی خۆی گێڕاوە؛ گوتی: «بابە، ورچەکە لە دوام دێ، بچن بیکوژن». تفەنگچی وەدەرکەوتن تەماشـــایان کرد. ورچ بەهەڵێنگدان هات، بەردی زەلامی هەڵدەگرت، بەخەڵقەکەی دادەدا. هەرسێک بێچووەکانی لەوێ دین؛ هەرسێکی بەباوەشی هەڵگرتن، لەسەر ڕا بە عەرزێی دادان. هەرسێکیان مردن، ورچەکە هەڵات، تفەنگچییان وەدووی کەوتن، ورچەکەشیان کوشت.

***

چیرۆکی پێنجەم

دەگێڕنەوە ڕێوییێک شەوێکی چوو بۆ مریشک خواردنێ. چووە سەربانی خمخانێکی، لە ڕۆچنێڕا دە خمی کەوت. هەموو گیانی شین بوو. بەگونکەیدا وەدەرکەوت. تەماشای کرد هەموو گیانی شین بووە، چووە کن کەڵەبابی. کەڵەباب گوتی: «مام ڕێوی، بۆ کوێ دەچی؟» گوتی:«مەلێ مام ڕێوی؛ بڵێ حاجی. تۆبەم کردووە؛ دەچمە حەجێ. ئەتۆش دەگەڵ خۆم دەبەم». کەڵەباب گوتی: «ئەمن حەجم لێ نەکەوتووە؛ نایەم». ڕێوی گوتی: «خێر؛ دەبێ بێی. خەرجت بۆخۆم دەکێشم». کەڵەباب لە ترسان نەیوێرا بڵێ نایەم، ڕەگەڵی کەوت. لە دڵی خۆیدا ددانی لە کەڵەباب تیژکردبوو؛ بەزاهیری دوعای دەخوێند، زیکری دەکرد، تا کەڵەباب بزانێ ڕێوی تۆبەی کردووە. کەڵەباب لە ترسان هەر پێ دزیلکەی بوو؛ ڕۆین هەتا گەیشتنە مێشێکی تەماشایان کرد پەپوسلەمانکەیەک لەسەر دارێیە. ماندوو نەبوونی لە ڕێوی کرد. گوتی: «مام ڕێوی! ئۆغربێ». کەڵەباب گوتی: «مەلێ مام ڕێوی بڵێ حاجی، ڕێوی تۆبەی کردووە، دەچێتە حەجێ. ئەمنیش دەگەڵ خۆی دەبا. ئەتۆش وەرە بچین». پەپووسلەمانکە گوتی: «ڕاوەستن، دەچم خوڵا حافیزێی لە ماڵێ دەکەم، زوو دەگەڕێمەوە». لەسەری ڕاوەستان هەتا دێتەوە. ڕێوی لە دڵی خۆیدا خۆشی خۆشیی بوو، دەیگوت: «دوو نێچیرم وەدەست کەوتووە». پەپووسلەمانکە زوو گەڕاوە؛ ملی ڕێیان گرت و ڕۆین هەتا گەیشتنە سەر چۆمێکی؛ تەماشایان کرد مراوێک لە ئاوێدا هاتوچووی دەکرد. ماندوو نەبووبی لێ کردن، گوتی: «بەخێرا! بۆ کوێ دەچن؟»

ڕێــوی گوتی: «تۆبــەم کردووە دەچمە حەجێ». کەڵەباب گوتــی: مراوی! ئەتۆش وەرە نیزیک مردنتە تۆبەیەکی بەحەق بکە، بەڵکی خولا بتبەخشێ». گوتی: «زەریفە ئەمنیش دێم». لە ئاوێ وەدەرکەوت ڕەگەڵیان کەوت. ڕۆین هەتا گەیشــتنە دارێکی؛ قشــقەڵەیەک لەســەر دارێکی بوو، ماندوو نەبوونی لێ کردن، گوتی: «بۆ کوێ دەچن؟» گوتیان: «دە خزمەت ڕێویدا دەچینە حەجێ». گوتی: «ماڵو شێوێ، ئەنگۆ شێت بوون؛ ڕێوی هەمووتان دەخوا». گوتیان «نا؛ مام ڕێوی تۆبەی کردووە؛ هەموو ڕۆژێ بەڕۆژووە؛ لە ئاوی شــەوێ پارێــزێ دەکا. دەچێتــە حەجێ». زۆریان دەبەر قەڵێ هەڵخوێنــد؛ ئاخری هاتە خوارێ. ڕەگەڵیان کەوت. ڕێوی لە ڕێییە هەر لەبەر خولای دەپاڕاوە. شــەوێ گەیشــتنە کێوێکی؛ شەوێ لەوێ مەنزڵیان گرت. ڕێوی کونێکی دیوە، هەمووی دەوێ کردن. بۆخۆی لە زارکی کونەکەی دانیشــت. نیوەشــەوێ زۆری برسی بوو؛ چونکە ئەوێ ڕۆژێ هیچی نەخواردبوو. زۆریش ماندوو ببوو، گوتی: «وێستا وادەی خواردنیانە». قشقەڵە لە ژووڕێدا پێی گوتن: «ماڵوێرانینە، دیتان چلۆنو خۆ دەگیر خســت؟ وێســتا ڕێوی هەموومان بانگ دەکا. یەک یەکــی دەمانخوا. هەرکەس مەردە خۆی نەجات بدا». ڕێــوی هەوڵێ کەڵەبابی بانگ کرد گوتی:«وەرە، دوو ســێ قســان بکە نەزیرێکم بۆ بگێڕەوە». کەڵەباب لە ترســان هاتە زارکی کونەکەی. ڕێوی گوتی:« کەڵەباب، ئەتوو بۆچی خەوت لە خەڵکی حەرام کردووە؛ نیوەشــەوێ دەس دەکەی بەقیژەقیژێ؟ مەگــەر ئەتوو چی وادەکەی؟ مەگەر خولا ئەتۆی بۆیە دروس کردووە؟» کەڵەباب گوتی: «حاجی ڕێوی، ئەمن قازانجم هەیە بۆ خەڵکی، بۆ نوێژیان وەخەبەر دێنم، بۆ کاسبیان وەخەبەر دێنم». ڕێوی گوتی: «زەریفە، ئەو عوزرەت لێ قەبووڵ دەکەم؛ ئەمما ئەتۆ زۆر بێشەرمی لەپێش چاوی بەنی ئادەمی سواری مریشکی دەبی شەرمێ لە شای ناکەی». کەڵەباب دەستی بە قسان کرد؛ ڕێوی توند بەئەستۆی دا نووسا خنکاندی و خواردی دەمولوتی خۆی ئەسترِی، بانگی مراوی کرد. مراوی لە ترسان هاتەپێشــێ. ڕێوی گوتی: «مراوی ئەتوو بۆ لەبەحراندا هەر چشتی خۆش دەخۆی، گوێ نادەیە کەس؟» مراوی لە ترســان لەرزی، لەسەرڕا بەعەرزیدا کەوت. ڕێوی ئەویشی گرت خواردی. زاری کونەکەی گرتەوە، نەیەڵێ ئەوانی دیکە بڕۆن. بانگی پەپووسڵەمانکەی کرد، گوتی: «وەرە، سەرگوزەشــتێکم لە حیکایەتی سولەیمان پێغەمبەری بۆ بگێڕەوە، ئەتوو زۆر خزمەتی ویت کردووە». پەپووســڵەمانکە لە ترسان هاتەدەرێ. ڕێوی گوتی: «ئەتوو ئەو تاجە چییە لەسەرخۆت ناوە؛ مەگەر ئەتوو پاشای یا وەزیری؟ درۆیان دەکەی؛ دەڵێی ئەمن زۆر خزمەتی سولەیمان پێغەمبەر کردووە». گورجێکی گرتی و خواردی.

بــەری بەیانی بوو، ڕێوی زۆری برســی ببۆوە، بانگی قشــقەڵەی کرد، گوتی: «وەرە

پێشــێ». قشقەڵە لە ترسان هاتە پێشــێ. ڕێوی گوتی: «ئەتۆ بۆچی زەرعاتی خەڵکی دەخۆی، وە هێلکەی ئەوان دەدزی؟ مەگەر خەڵکی کاسبێ بۆ تۆو دەکا؟» قشقەڵە گوتی: «ڕاســتی گوناهم زۆرە ئەمما لە ڕێی خزمەتییەوە شــتێکت پێ دەڵێم؛ لە پاشــان کەیفی خۆتە». ڕێوی گوتی: «بڵێ بزانم». قشقەڵە گوتی: «کەڵەباب و مریشکێکم پێ شک دێ لە زەمانی حەزرەتی ئادەمییەوە ماون هەتا ئەوڕۆ. ئەگەر ئیزنم بدەی، دەچم، بۆتیان دێنم؛ لە پێشدا ئەوان بخۆ، لە پاشان ئەمنیش بخۆ». ڕێوی گوتی: «زەریفە زۆرم برسییە، زوو وەرەوە، ئەگەر بێی ئەو کارەی بکەی، ناتخۆم». قەڵ ڕۆی چووە دێیەکی. سبحەینەی زوو بوو دوو سەگ لە حەساریکیدا گەپیان دەدا؛ خۆی بەسەیەکان نیشان دا، سەیەکان ڕەدووی کەوتن. بەقەســتی زۆر بە قندە قندە دەڕۆیی، هەتا وەدووی کەوتن هێنانی هەتا گەیشتنە ڕێوییێ، قەڵ ئیشــارەتی کرد لە ڕێوییێ، گوتی:«ئەوەتان». ڕێوی کە ســەگەکانی دی، دەســتی هەڵوەشاند، گوتی: «قبووڵە، مەیانهێنە پێشێ. قشقەڵە بە قسەی نەکرد، ڕێویی بە سەیەکان نیشان دا؛ سەیەکان وەدووی کەوتن، ڕێویان کوشت. تۆڵەی ئەو دەعبایانەیان لێ کردەوە. بۆیە وێستا ڕێوی ئەگەر سەگی تێ بەردەدەن، دەستی هەڵدەوەشێنێ.

****

چیرۆکی شەشەم

لە زەمانی قەدیمدا پادشـــایەک بوو کوڕێکی بوو نێوی ئەحمەد بوو. پادشـــا زۆری ئەو کوڕە خۆش دەویســـت؛ ئەنگوســـتیلێکی بوو، هەرچی حوکمت لێ کردبا، جێبەجێ پێکی دەهێنا. پادشـــا هاتە وەی بمرێ. ئەحمەدی بانگ کرد؛ گوتی: «ڕۆڵە، ئەو ئەنگوستیلەی دە قامکی هەڵگرە؛ لە پادشـــایەتیی تۆ چاترە». کوڕەکە ئەنگوســـتیلەکەی هەڵگرت، دە قامکی کرد. دوو ســـێ ڕۆژ پێ چوو، پادشـــا مرد. ئەحمەد ناشتی، لە پاش سەرەخۆشێی لەسەر تەختی دانیشت. قەدەر ئەیامێکی پێ چوو، هەوەسی ژنێی کەوتەسەری. کچی مامی خۆی خواست. ڕۆژێکی ئەنگوستیلەکەی بابی وەبیرهاتەوە. لەکن ژنەکەی دەستی بەسەردا هێنا؛ تەماشـــای کرد چەند دێوێـــک پەیدابوون. گوتیان: «ئاغـــا دەفەرمووی چی بەجێ بێنین؟» گوتی:«لەنگۆم دەوێ قەڵا و باڵەخانێک، خشتێکی لە زێڕی، خشتێکی لە زێوی بـــی». گوتیان: «بەڵێ»، لە مودەی مانگێکدا تەواویان کرد، هاتن گوتیان: «ئاغا! تەواو بووە» ئەحمەد دەگەڵ ژنەکەی چوون، تەماشـــایان کرد خانووبەرێکە هیچ پادشایەک هەتا وێستا نەیبووە. لەوێدا دانیشتن. ژنەکەی گوتی: «دەبێ ئەو ئەنگوستیلەی بدەی بەمن». ئەحمەد گوتی: «ئافرەت! خەساری دەکەی، بۆ توو نابێ؛ ئەگەر دەتەوێ هەتا، سەد هەزار ئەنگوســـتیلەی جەواهێراتت بۆ دروس بکەم». ژنەکە گوتی: «حوکمەن ئەو ئەنگوستیلەی جەواهێراتـــت بۆ دروس بکەم». ژنەکـــە گوتی: «حوکمەن ئەو ئەنگوســـتیلەم دەوێ». زۆری لێ پاڕاوە، ئەنگوســـتیلەی لێ ئەستان. جوولەکەیەکی جیرانیان بوو، خاسیەتی ئەو

ئەنگوستیلەی دەزانی. زۆر خەریک بوو، ئەو ئەنگوستیلە بدزێ. هەرچی حەولی دا ڕێی نەبوو. فکری کردەوە گوتی: «مەسڵەحەت وایە ژنی پادشای بکەمە دۆستی خۆم». هەرچی ماڵ و دەوڵەتی بوو، هەمووی کردە پووڵ، لە ژنی پادشـــای ڕائەسپارد، کە حەزم لێ بکا؛ ژنی پادشای زۆری جنێو بۆ ناردەوە. جووە زۆر خەریک بوو، هەتا ژنی پادشای کردە ڕەفیقی خۆی. قەدەر ئەیامێکی پێ چوو، جووە زۆر هاتوچۆی ماڵە پادشـــای دەکرد هەتا وای لێ هات، دەستی دەگەڵ ژنی پادشا تیکەڵ کرد. شەوێکی گوتی: «ئەمن و توو مەسڵەحەتە، پادشای ببەتلێنین، ئەمەش لێ دەین بڕۆین». ژنەکەی گوتی: «خۆ من زۆر حەزێ دەکەم؛ بـــەڵا بۆمان ڕێک ناکـــەوێ». جوولەکە گوتی: «ئەگەر حەزێ بکەی، هاســـانمان بۆ ڕێک دەکەوێ» ژنەکە گوتی: «چ بکەین؟» جووە گوتی: «ئەو ئەنگوستیلەی پادشا داویە بە تۆ ئەگەر بمدەیێی، ئەمن پادشـــای دەبەتلێنم». ژنەکەگوتی: «ئەوە هاسانە. لەو وەختییەوە پادشا ئەو ئەنگوستیلەی داوە بە من هیچ لێی نەپرسیوەتەوە». ئەنگوستیلەی دا بە جووی دەستی بەسەردا هێنا، دێوەکان پەیدا بوون. گوتیان: «دەفەرمووی چی؟» جووە گوتی: «لەنگۆم دەوێ وێســـتاکە ئەحمەد پادشای لەســـەر تەختی هەڵگرن، فرێی دەنە دەشتێ؛ ئەو خانووبەرەشم بۆ لەنێو بەحری دابنێن». هەر ئەوێ شەوێ خانووبەرەکەیان هەڵگرت، بردیان لە نێوەڕاستی جزیرێکیان دانا. ئەحمەد پادشا سبحەینێ هەڵستا تەماشای کرد، نە ژن ماوە و نە ماڵ و نە خانووبەرە؛ زۆر گریا. جوولەکە و ژن لەوێ خەریکی عەیشێ بوون؛ هەرچی پێیان ویســـتبا، حوکمیان لەو دێوانە دەکرد بۆیان دێنان. ئەحمەد پادشا سەیەک و پشـــیلەیەک و مشکێکی بوو لە ماڵێدا. زۆری خۆش دەویستن. ئەو وەختەی کە ئەحمەد پادشا وای لێ قەوما، شەو ڕۆژێ لەکن ئەحمەد پادشای دەکەوتن. ڕۆژێکی سەگ بە مشک و پشیلەی گوت: «ڕەفیقینە، ئەمە زۆرمان ئەمەگی ئەو پیاوەی لەسەرە. ئەمڕۆکە وای لێ هاتووە، وا چاکە ئەمە خزمەتێکی دەبێ بۆ پیاوەی بکەین. وەرن بچین، ئەو ئەنگوستیلەی بۆ بێنینەوە». مشـــک و پشـــیلە گوتیان: «زۆر چاک دەڵێی، هەستە بڕۆین». چوونە کن ئەحمەدی، خوڵاحافیزییان لێ کرد؛ ڕۆین». پشـــیلە بە ســـەگی گوت: «ئەمە چووزانین، جووە چۆتە کوێ؟» ســـەگ گوتی: «ئەنگۆ دەنگـــێ مەکەن، ئەمن دەزانم چۆتە کوێ؟» ڕۆیین هەتا گەیشتنە سەر بەحرێ. سەگ گوتی: «جووە، هاتۆتە نێو ئەو بەحرەی؛ دەبێ بپەڕینەوە». هەرسێکیان مەلەیان چا دەزانی. لە ئاوێیان دا، چوونە جزیرەکەی. لەوێ هەر چلۆنێکی بوو، خۆیان دە قەلعەکەی هاوێشـــت. ئەحمەد پادشـــا بە دووی واندا، هاتە سەر بەحرەکەی، چاوەنۆڕی وان بوو. سەگ ڕۆژێکی بە پشیلە و مشکی گوت: «ئەمن ڕێی ژووریم نییە؛ ئەنگۆ بچن بزانن جووە ئەنگوستیلەی لەکوێ داناوە؟» مشک و پشیلە ڕۆینە ژوورێ؛

تەماشایان کرد، ئەنگوستیلەکە لە قامکی جولەکەدایە، وەختێکی دەنوێ، ئەنگوستیلەکەی لە کەپۆی دەنێ. پشـیلە هات بۆ سەگی گێڕاوە. سـەگ گوتی: «وا مەسڵەحەتە، مشک کلکی خۆی لە ئەسـپۆنێ وەر بدا. وەختێکی جـووە دەنوێ، بچێ کلکی خۆی دە کەپۆی جوولەکەی بنێ، دەپشـمێ؛ ئەنگوسـتیلەکە دەردەپەڕێ، ئەو وەختەی ئەتۆ پڕی بدەیە، بیهێنە دەرێ، لێ دەدەین، دەڕۆین». مشـک چوو، کلکی خۆی دە ئەسـپۆنێ وەردا، چوو کلکی خۆی دە کەپۆی جوولەکە نا. پشـمی؛ ئەنگوسـتیلەکە دەرپەڕی. پشیلە پڕی دایە و وەدەرکەوت. مشـکیش وەدووی کەوت؛ بەخۆشـی خۆشی ئەنگوسـتیلەکەیان بردە کن سـەگی. سەگ گوتی: «هێناتان؟» گوتیان: «بەڵێ». ئەنگوستیلەکەیان لە پێش سەگی دانا. سەگ هەڵی گرت، هاتنە سەر بەحرێ. پشیلە گوتی: «ئەنگوستیلەکەی بدەن بەمن، هەڵی گرم هەتا دەپەڕینەوە، ئەو وەختی دەیدەمەوە بە سـەگی». سـەگ گوتی: «بەتۆ هەڵناگیرێ، ئەمن هەڵی دەگرم». پشـیلە گوتی: «زۆر دەترسـم، لێت بکەوێ، ئەتو زۆر دەوەڕی هەر شتێکی ببینی پێی دەوەڕی». سەگ گوتی: «نا، ناوەڕم» لە ئاوێیان دا، تا گەیشتنە نێوەڕاستی ئاوێ. ماسییەک وەدەرکەوت، سەگ پێی وەڕی، ئەنگوستیلەکەی لێ دەئاوێ کەوت؛ ماسییەک قووتی دا، سەگ زۆر خەجاڵەت بوو، پشیلە گوتی: خوڵا غەزەبت لێ گرێ؛ نەمگوت زۆر دەوەڕی، ئەنگوسـتیلەکە دە ئاوێ دەکەوێ. ئەحمەد پادشـا ئەو لەوبەری بەحرێ چاوەنۆڕی مەیە، ئەنگوسـتیلەی بۆ بەرینەوە. وێستا ئەوا خەجاڵەتی وی بووین» سـەگ لە شەرمان هیچ قسەی پێ نەدەکرا. هاتن هەتا گەیشتنە ئەوبەری. چوونە کن ئەحمەد پادشـای؛ لێی پرسین «کوا ئەنگوسـتیلەکە؟» حیکایەتەکەیان بۆ گێڕاوە. ئەحمەد زۆر عاجز بوو تۆڕەوانێک لەسـەر بەحری بوو؛ ئەحمەد چوو کنە وی بە نۆکەری. ڕۆژێ چوار ماسـی دەستان؛ یەکی بۆ خۆی دەخوارد سێیەکانی دیشی دەدا بە دەعباکان. ڕۆژێکی ماسـییەکیان دا بەوی؛ زگی دڕێ تەماشای کرد، ئەنگوستیلەکەی لە زگی ویدایە، ئەنگوسـتیلەکەی هەڵگرت و سەگ و پشیلە و مشـکی بانگ کرد. بۆی گێڕانەوە. زۆریان خۆشـی خۆشی وێ کەوت؛ ئەحمەد پادشا دەستی بەسـەر داهێنا، دێوەکان پەیدابوون؛ حوکمی لێ کردن گوتی: «وێستا خانووبەرەکەی خۆم دەوێتەوە». گوتیان: «زۆر چاکە». دیـوەکان ڕۆیین، خانووبەرەکەیان هەڵگـرت، هێنایانەوە جێی خۆی. ئەحمەد بەدێوەکانی گوت: «جووە و ژنەکەی بێنن». چوون هێنایانن لە پێش چاوی وی هەردووکیان شـەقە کێشـان، کەلاکەکانیان هاویشتە پێش سـەگەکەی، خواردنی. ئەحمەد ئیدی بەخۆشحاڵی بەسەری برد. هیچ ژنی دیکەی نەهێنا، تۆبەی لە ژنێ کرد.

دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوێ غەمێ لەبەر ئەوێ ژانێ

بانگێکم وەبەر خولای، ئەوی دیکەم بەر پیغەمبەری ئاخر زەمانێ

بانگی دیم وەبەر چاکی گەرمێنێ و لە کوێستانێ

بانگی دیکەم وەبەر پیر سولەمانی لە بانێ

بانگی دیکەم وەبەر سوڵتان سەمەدی ماڵە خۆی دەکرد لە دەشتی ورمێ دەگەڵ کەونە لاجانێ

بانگی دیم وەبەر سـوڵتان بایاقووبی ماڵەخۆی دەکـرد لە کێوی فەرەنگێ بەرامبەری گردی گۆزەگیرانێ

بانگی دیم وەبەر شێخ مارفی ماڵەخۆی دەکرد لە دەشتی مەحمەشەی بەرامبەر بەگردی گۆڕخانێ

بانگی دیکەم دەبەر بەرماڵ سپی لە چۆمەلانێ

بانگی دیکەم وەبەر خدری زیندە و خدرەلیاسـان، نەمرن، سەیاحن کەس بەمەنزڵیان نازانێ

بانگـی دیکەم وەبەر ئیمام حەسـەن و حوسـێنی غەریب، مەرقەدیان لە مەشـەد و کەربەلایە عەجەم و کڵاوڕەشیان دەچنە زیارەتێ

دەڵێن: ڕۆژی قیامەتێ، خوڵا دەماندانێ ئیمانێ
بانگی دیکەم وەبەر حەزرەتی عەلی ڕۆژی جومعە و جەماعەتان سوار دەبێ لە دوڵدوڵی، دەست دەداتە زولفەقاری دەچێتە خەزای گاورقڕانێ
بانگی دیم وەبەر سەوزەپۆشێ لە حاجی خۆشی لە ترشەکانێ
بانگی دیم وەبەر ئەو شۆڕەسوار سوڵتان سەعد وەقاسی،ماڵەخۆی دەکرد لە ترۆپکی کوێستانێ
کەوم لێ بەجووت ئەنگوتن لە قسقەپانێ
کەڵم لێ یاغی بوو لە چیمەنی هۆزانێ
لەبن گوێیانم خۆش دێ هاڕەی قاڵنیە دەگەڵ چریکەی کۆتانێ
خانم چوونە سەر بورجی دمدمێ، خۆیان هەڵدەدێرن بەرامبەری بەردی شمشیر خانێ
دڵی خانی بەبرینە چەند بەبرین برینە، زەینی خۆمدا چیمەنی هۆزانێ، چەند شـین و نازەنینە چۆمی باراندێزی دێتە خوارێ، چەند زوڵاڵ و شیرینە
دیواندڕێ، بازاڕ بەتاڵکەرێ بۆ کەس نەماوە، بۆمەش نامێنێ.
خانی برادۆستان گوتیان بەخان ئاڵدەڵی موکرییە:
بڵا بۆت بم بەبرایەکی دایک و بابییە،
دەسـتت بۆ باوێمە سـەر باڵچۆغەی شـیران، کێلانانت بۆ بەجێ بێڵم، لە بنەبانێی دمدمییە.
خەنجەرانت بۆ دەشکێنم جوێ لە نێرۆییە
شیرانت بۆ دەشکێنم جوێ لە دانزغییە،
دەمانچانت بۆ دەشکێنم جوێ لە میسرییە،
تفەنگانت بۆ دەشکێنم، خانی خۆم، جوێ لە وەستا شاقوڵییە،
ڕمبانت بۆ دەشکێنم، خانی خۆم، جوێ لە نەزەرییە،
مەتاڵانت بۆ دەشکێنم، خانی خۆم، جوێ لە کەرگەدەنییە،
زرێیانت بۆ دەپسێنم، خانی خۆم، جوێ لە داودییە،
ئەسپانت بۆ دەپسێنم، خانی خۆم، جوێ لە سەکڵاوییە،
پیاوانت بۆ دەپسێنم، خانی خۆم، جوێ لە سی ساڵییە.
مەگەر ئەو شـەڕە کێ کردبێ، ڕۆسـتەمی مازەندەرانێ، لەبن کێوی دەماوەندێ سپی دێوی دەهێنا زەوتی شیرییە،

مەگەر ئەو شەڕە کێ کردبێ، کوڕە ئێرانیان بە خوێنی سیاوەشییە.
دڵی خانی بەبرینە، چەند بەبرین برینە!
بۆت دەچمە گۆلی دمدمێ، چ دمدمێکی ڕەنگینە،
چۆمی باراندێزی دێتە خوارێ، چەندی زولاڵ و شیرینە!
لێم بوویە قەسرێکی جندییە خەمخواری دەبڕیەوە.
بلا هەر لە شای هەتا خونکاری
هەر لە خونکاری هەتا شاهییە.
شا بە ئەبداڵی گەڕایە،
هۆ لە دمدمی دی دەزگایە،
لەئیسفەهانێ لێ لێ کرد ڕایە
شا عەباس دەڵێ: حەسەن خانە!
بلا بکەین تەگبیر و ڕایانە
بەسەرمان داهات زستانە
زستان چوو و ڕابرد هاوینە
ڕابە دڵ و یەقینە
زووکە شوغڵم بۆ پێک بێنە
دمدمم لە بۆ بستێنە
ئەو ساڵ حەوت ساڵە لە من یاغینە.
دەڵێ: شا! جێی ئاسێینە، ئەز نایچۆمێ
هیمدادی بۆ دێ لە ڕۆمێ
دەنشکێنێ، تێک دەدا کۆمێ
دەنکەن بە بەردی بن گۆمێ
خەڵقی بەعام دەنکەن لۆمێ
شا عەباس دەڵێ: حەسەن خانی بە غەرەزە
بەس بکە، قسەی دە ناتەرزە
هەستە لە پێشم ڕابەزە
لە هیمدادت دەیەم ئەزە
دمدم لە زگی بەغەرەزە

حه‌سه‌ن خان ده‌ڵێ: شا! به‌سم له‌سه‌ر بکه ناز و ئه‌رجووان

ئه‌گه‌ر نه‌مئه‌ستان به‌وان زووان

ڕه‌شم بکه‌ن هه‌ردووک ڕووان

دامنێ له جێ ماڵێ جووان

مه‌یته‌ر ئه‌سپیان ده‌رهێنانه

زینیان ده پشتی ده‌کوتایه

ته‌داره‌ک و ناڵبه‌ندانه

چه‌په‌ر چوو بۆ سه‌ر ئێلانه

به‌سه‌ر شار و وڵاتانه

ئه‌و ئێرات و ئێره‌وانه

ڕه‌شت و کشمیر و گێلانه

بێت له ورمێ و له لاجانه

سندووس بێت و موکریانه

سنه بێ، سنئوور بێ، کرماشانه

ده‌رگه‌زێنه، ڕژدستانه

هه‌وێز و شووشته‌ر و مه‌ریوانه

سه‌د هه‌زار خان و سوڵتانه

پایته‌ختیان ئیسپه‌هانه

وه‌ده‌رکه‌وت له ئیسفه‌هانێ

له قۆشه‌نێ، له توغیانێ

دار و به‌رد هاته هه‌ژیانێ

تۆز گرتی به‌ری ئاسمانێ

بووه ڕۆژی ئاخر زه‌مانێ

ده قۆشه‌نان که‌وت غللوه

له‌شکر تیپ تیپ ئاوابووه

مه‌نزڵێکیان، هات قافلانتووه

له‌و کافری ده به‌فێڵه

سه‌ری ڕه‌مبیان ده‌ڵێی بێڵه

لەشکر لە دووی بوو بەخێڵە

مەنزڵێکیان، هات ئەردەوێڵە.

کافر داژوێن لە مەجێزە

مەلعوونە دێن ڕێز بەڕێزە

مەنزڵێکیان، دەشتی تەورێزە.

دێ لرفەلرفی بەیداغان

دێ دەنگی زرێ و قۆڵچاغان

مەنزڵ لە بناو و مەراغان

قۆشەن دێ ڕێ بەڕێیە

دەڵێ: خانی موکری لە کوێیە؟

مەنزڵێکیان، لە دەشتی خوێیە

لەشکر ئاژوای بەمەخسووسی

لە خانی موکری دەپرسی

لەشکر لە دەشتی سندووسی

چەند لەشکرێکی ئەنگامەیە

بەقۆشەن و زەمزەمەیە

هات، گرتی گەڵی دارنەیە

(ڕەحمان بەکر)یان دەگەڵ هەیە

جواب چوو لە بۆ خانییە

چاکە خۆ بکا قەوییە

عالەم بۆ ئەو بزووتییە

چاک شەڕێک لەسەر دینییە

خان دەڵێ: ئەو شا بێ، ئەمنیش خانم

خالەق بێ پشتیوانم

غوڵامی ڕەوێک شێرانم

قاتڵی کوللی شیعانم

ڕۆژێکی بەیانی بەردا

لەشکری شای هات لەسەردا

دای پۆشیبوو، دار و بەردا
هات، لەبن دمدمی وردا
دمدمم بەردی مەیدانێ
لێی دەن تۆپی ئیسفەهانێ
تۆز گرتی بەری ئاسمانێ
مەرد چاک تێدا دەگرن مانێ
بۆ ڕۆژێ ئاخر زەمانێ
دمدمم بەردی لە نزاری
لێیان دا تۆپی هەوشاری
حەوت شەو و ڕۆژان ئاور باری
دونیای داگرت بەیەکجاری
خەبەر چوو لە بۆ هەوشاری
دمدم بەردی لە بەردی
لێی دەن بەتۆپی نەبەردی
تا ڕۆژی مەردی و نامەردی
دمدمم بەردێکی زۆپە
لێیان دا تۆپخانە و تۆپە
دمدمم بەردێکی پانە
لێیان دا تۆپ و تۆپخانە
قەڵاتی پێ بکەن وێرانە
دمدم بەردی مەیدانێ
لێی دەن تۆپی لە کارخانێ
کاریتەی گەییە هۆزانێ
دمدمم بەردی دەبەیە
لێی دەن بە تۆپی کەڵەیە
کاریتەی گەییە کۆکەیە
خان بەخەزایە مەشغووڵە
دمدمم بەردێکی خرە

چوار تەرەفی لێوەبڕە

بەھەشتێ بە شیر بکڕە

خان بە خەزایە مەشغووڵە

دمدم بەردێکی شینە

چوار زستانە، پێنج ھاوینە

تێیدا خانی لەپ زێڕینە

زەفەریان پێ نەبردینە.

وەکیل و وەزیر دەڵێن: خان، ئەوھە کینە؟

خان فەرمووی: ئەوە کاروانینە.

خان بە خەزایە مەشغووڵە

خانێک ڕابوو لە کوردانە

کێ بوو، لە حەمەد بەگی لێتانە

ڕووی ڕەش بێ دەگەڵ جووانە

لەسەر یەک نیمچوون ناڵانە

زیزبوو، چوو بۆ نێو ئەوانە

پێی نیشان دان سووڵەخانە

کێ بوو؟ لە کافری بێ ئیمانە

تێیان کرد ھاش و دەرمانە

پێی قڕ دەبوون موسڵمانە

لەوان بووە ڕۆژی تەنگانە

لە کنیان ئاخرەت زەمانە

چەند گریان ئەو خاتوونانە

لێیان تێک چوو جێی و مەکانە

خوڵایان بێت پشتیوانە

خاتوونێک دێتە مەیدانێ

لە دڵی خانی دەدا تانێ

لێت حەرام بێ جێی کابانێ

ئاو نییە پێی بکەین شێلانێ

خاتوونێک دێ و ده‌به‌زێ:
ڕه‌ببی، خانه، مارت گه‌زی
لێم ڕه‌ش بوون سه‌ر و که‌زی
خاتوونێک دێ به‌فه‌قیری
چۆکی داده‌دا له‌ پێش میری
خان، سه‌لا له‌ منی فه‌قیری
خان ئاو نییه‌ پێی بکه‌ین هه‌ویری
خان حه‌یفه‌، تۆ بێ موده‌بیری
خان به‌خه‌زایه‌ مه‌شغووڵه‌
کێ بوو؟ له‌ خانی له‌پ زێڕینه‌
له‌ شه‌رافه‌تی خاتوونی شیرینه‌
به‌فرێک باری به‌هاوینه‌
له‌ شه‌رافه‌تی خانی له‌پ زێڕینه‌
حه‌وت شه‌و و ڕۆژان به‌وی ژینه‌
ڕایان وابوو به‌ هه‌زارێ:
سوارکه‌ین خدری بریندارێ
به‌ چه‌په‌ر بچێ بۆ خزمه‌ت خونکاری.
وه‌زیر وای گوت به‌بوێری:
چاکه‌ قاقه‌زی بنێری
قه‌لاتی بۆ شای به‌جێ بێڵی
کێ بوو؟ له‌ خانی جندییه‌
گوتیه‌ تایفه‌ی خه‌زانییه‌
هه‌رچی هه‌ڵێ قه‌یدی نییه‌
هه‌رچی بمرێ فیداییه‌
هه‌رچی بکوژرێ خه‌زاییه‌
تایفێک بوو، تایفه‌ کافری
گوتیان به‌ خان: پووچ و ناماقوڵت کرد تا سه‌رت هه‌ڵده‌گری
ده‌س به‌ شیر ده‌چین بۆ له‌شکری

کێ بوو؟ لە خانی جندییە
دەڵێ: بانگی حەق وەبەر ئەوییە
بێ شەریکە، هیچ شەریکی نییە
غەیرەز خوڵا هیچ کەس نییە
یا بێ شێخی گەیلانییە
شێخ جونێدی بەغداییە
سوڵتان مەعرووفی کەرخییە
یا بێ فەرخی داودییە
یا بێ ڕابیعەی عەدەوییە
یا بێ شەمسی تەورێزییە
شێخ موحەمەدی باڵەکییە
عەبدولعەزیزی شنۆییە
شێخ ڕەشی گەرگەڕۆییە
لە مەیدانێ شەڕە قەرقەشە
لە جێڕاوگان کەوتبوو لەشە
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
خان! کوڕەی ئەسحابە ڕەشە
سوارێک هاتووە ئەسپی شێیە
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
خان ئەو کوڕەی پیرۆتی مەرگێیە
سوارێک هاتووە بەنادری
کەس نییە چەکانی وەرگری
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
خان، ئەوە عەزرەتی خدری
سوارێک هاتووە لەبۆ گەشتێ
بەویە سووڕەتی بەهەشتێ
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
«ئەوەە وەیسی ماهیدەشتێ

سوارێک هاتووە لە کارخانێ
بەویە سوورەتی ئیمانێ
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
خان، شێخ عەبدولقادری گێلانێ
سوارێک هاتووە هونەرمەندە
ئاسپابی دەعوایەی ڕەندە
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
خان، ئەوەە شاهی نەخشبەندە
سوارێک هاتووە ئەسپێ تازە
مل بە قەتلا پڕ ئەنگازە
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
خان، ئەوەش سوڵتان سەعدی وەقازە
سەلاح شۆڕان دەست دا چەکان
دەگەڵ سەفی دە مەلەکان
دێت گوڕەی شێخی باڵەکان
خان بە خەزایە مەشغووڵە
هات عەشەرەی دە موبەشەرە
هەمزە و هەباس و هەیدەرە
دەگەڵ مەقلووبی پەڕ بەسەرە
ئاڵاچی سوڵتان سەمەرە
با بێ ئاڵای نەبییە
حەوت تیپی تێک پەڕاندییە
خان دەپرسێ: ئەوەە کێیە؟
کوڕژنێ حەزرەتی عەلییە
با بێ بەیداغی پێغەمبەری
هەمزە بێ دەگەڵ عومبەری
بێ خالیدی ئیبنی وەلی
خان بە خەزایە مەشغووڵە

خان دەڵێ: ئابداڵ بەگە[١]، ڕۆڵەی بابی
بە من دەکەی چاک چاک دەبی
دەڵێ: بابە! چ بکەم، لێڕەوارە، دوایی نابی
با بکەین مەدحی هورمز بەگی
ڕەمبی نەزەری بە چەنگی
لە هەزاری دەبڕێ مەرگی
خان ئەبداڵ و کاکە خانە
حەوت شەوان و حەوت ڕۆژانە
شەڕیان دەکرد بە شیرانە
شیران نەیاندی کێلانە
لەش کەوتبوون وەکی گردانە
خوێن ڕۆی هەر وەک جۆگانە
باڵچۆغەی شیران نەمانە
شەهیدیان کرد کاکە خانە
خان دەڵێ: خانی خەزاییمە
هەتا لە دەنێ ئەز بژیمە
بۆخۆم پەرژینی شەڕیمە
خان ئەوداڵ و کاکە خانە
گرتبوویان وەعدە و پەیمانە
دەست هەڵناگرن لەو کارانە
بانگم وەبەر میری میران
خان بۆخۆی دەکا تەگبیران
حەوت پۆلی دایە بەر شیران
بانگم وەبەر پادشای قودرەتێ
خانیان شەهید کرد بە کوتکی خێوەتێ
هاوار و ڕۆڕۆ دمدمە

---

١ ـ ئەو نێوە بەسێ جۆر: ئاڵداڵ، ئابداڵ، ئاوداڵ، تۆمارکراوە، بەڵام هەر یەکێکە.

ڕۆژێکی تاو هەلاتێ
عەجەم دەکاتن غەباتێ
سەبر هەڵدەکشا بۆ بن قەڵاتێ
کوانێ سواری دە نازەنین
کێ بوو لە ئاڵی ئادەمان
قەڵاتی هەڵگرت بە زەمان؟
کێ بوو لە ئاڵی ئادەمانە
قەڵاتی هەڵگرت بە زەمانە؟
حەوت شەو و (ئوند)[1] حەوت ڕۆژانە
شەڕی دەکرد بە تۆپانە
قەڵاتی لە دوو نەدانە
کوانێ سواری دە نازەنین؟
کێ بوو لە ئاڵی بەجەرگە؟
لەوانی کردەوە دەرکە
لە خەنجەری دەمنی زەرگە
لە هەزاری دەبڕی مەرگە
هاوار و ڕۆڕۆ دمدمە
کێ بوو لە خاتوون پەروەرێ
گوتی: کاک ئاڵێ ئەتۆ ماوی ئەتۆش هەڵێ
کێ بوو لەبەر کاک ئاڵییە
گوتی: خاتوونێ، پووچ و ناماقوڵت کردییە
بەشی خۆم خەزا کردییە
شەهیدیان کرد کاک ئاڵییە
هاوار و ڕۆڕۆ دمدمە
کێ بوو؟ لە خاتوونی خانی
قبووڵ ناکەن کافرستانی

---

١ ـ ڕەنگە ئەم (ئوند)ە هەڵە بێت و لە ڕاستیدا خۆی واوی عەتف بێت.

خۆمان هەڵدەیریان لە چل کەوانی
ئەی دمدمی بەردی دە لان
جێگەی خان و خان و ئاودەلان
ئێستا بووی بە مەسکەنی خەرتەلان
کوانێ سواری دە نازەنینی
لە سوڵتان ئەمینی
ئەگەر قامەتێ دێنی
ماڵە خولای دەبینی
لە سوڵتانی موحتەبەر
دەڵێ بەئیزنی خولای لەسەر
پشتیوانم پێغەمبەر
دەچم بۆ سەر شای قەجەر
ڕاوەستان لەسەر وەعدان
ئەسپی خۆیان ناڵ لێ دان
خورروش کەوتە کۆلانان
بە داو دەکەن پێکۆڵێ
وەدەرکەوت لە ئەستەمبووڵێ
کەنگێ وەکەم وێ تۆڵێ
جووجێک[1] هەبوو زەمانێ
ئەو بە سوڕان دەزانێ
دوازدە وەزیری دەرگای
بوون بە وەکیلی خانی
لە سوڵتانیان دەستوور دا
شیریان لە قایشان هەڵ دا
لە سەری دوازدانیان دا
چ غەیان بوو لێیان دا

---

١ - پێم وایە (جوێێک)ە.

سوڵتان دەکاتن نازێ
بدەن لە تەپڵی بازێ
بدەن لە تەپڵی بازێ
هات و گەییە سیوازێ
سوڵتان دەکا تەڵەبێ
لە قۆشەن و دەبدەبێ
هات و گەییە حەڵەبێ
سێ بەش دەکەن چۆپییە
سوار دەکەن ڕمبازییە
هات و گەییە ئەمەدییە
لە هەیبەتی ڕۆمییان
لە کەوڵ و یەنگیچەریان
گەییە توولە و تاوییان
ڕۆژێکی بەیان بەردانێ
سوڵتان گەییە لاجانێ
ڕۆژێکی نوێژی نێوڕۆیە
سوار دەکەن هۆبەهۆیە
گەییە دەشتی شنۆیە
قۆشەن دێ ڕێ بەڕێیە
سەد لەکە بە زرێیە
گەییە دەشتی ورمێیە
لە سوڵتانی ئەنوەرە
هەم سەید و سەروەرە
ناردی موهر و دەفتەرە
لەبۆ پادشای قەجەرە
ئەگەر هەڵێ ماکەرە
شا گوتبووی لە دیوانە
ڕەببی خۆش بێ سوڵتانە

دەگەڵم نەکا بەتۆپانە
شەڕێ دەکەین بە شیرانە
یان شا دەبێ، یا سوڵتانە
سوڵتان دەڵێ: قەسەم بە زاتی نەبی
هیچ ماڵی ئاورم پێ نەبی
هەرچی شا دەڵێ: بڵا وەبی
یا خوڵا هەر خۆش بێ سوڵتان
حەوت شەوان، حەوت ڕۆژان
شەڕیان دەکرد؛ بە شیران
لەش کەوتن وەک گردان
خوێن ڕۆیی هەروەک جۆگان
نە شا شکا، نە سوڵتان
وەزیر گرتیان دیوانە
یا خوڵا خۆش بێ سوڵتانە
عەجەم بەفێڵ و زۆرزانە
پی ناوەستین بە شیرانە
وەزیری ئەستەمبۆڵێ کیایە
حەوسەد تۆپیان هێنایە
دە لبادان پێچرایە
بەرەو قۆشەنی شایە
ئەگەر ئاوریان دایە
سەد هەزاری کوژرایە
یا خوڵا خۆش بی سوڵتان
لە ئیسفەهانێ گرت دیوان
عامی کردن موسڵمان
مزگەوتی لە بۆ دانان
بانگی حەقی لەنێو دان
ئەوجار گەڕاوە سوڵتان

گوێ لە من بێ، گەلی جوانمێران

هەرچەندی بەردی لەبەر ئەستێران

هەرچەندی گیای سەر دەردێنێ لە حەوشان، لە زەنوێران

سەد هەزار سەڵەوات لە پێغەمبەری دەگەڵ گوێدێران

* * *

مەم و زین

براهیم پادشـــای یەمەن، هیچ کوڕی نەبوو. دەگەڵ وەزیری خۆی هەڵســتان، ڕۆین بۆ ماڵە خولا؛ دوازدە مەنزڵان ڕۆین. خولا ڕەحمی بەوان کرد؛ وەیســەلقەرەنی ماهی دەشتێی ناردیە کن ئەوان، دوو ســێوی پێدا نارد. نووســتبوون؛ لە پشت سەری وانی دانا. ئەوانە بگەڕێنەوە؛ نێنە (نەیەنە) بێتوڵڵا. ئەوانە بۆ کوڕی هاتوون؛ بچنەوە ماڵە خۆیان. شـــەوی جومعەی دەسنوێژی هەڵگرن. ئەو سێوەی لەتی بکەن؛ لەتێکی بۆخۆی بخوا، لەتێکی ژنی. جیماع دەگەڵ ژنی خۆیان بکەن. ژنی وان زگیان پڕ دەبێ ئینشاڵڵا: یەکی کوڕێکیان دەبێ. کوڕی براهیم پادشای دەبێ نێوەی کاکە مەم بێ، کوڕی وەزیری نێوی بەنگینە بێ. دەبەر خوێندنیـــان نێن بخوێنن. نێویان لێ نـــان، ئاغا و نوکەر، کاکەمەم و بەنگینە. بە دایانیان دان؛ دوو ساڵ لە کن دایانێ بوون. لە پاشان بە لەلەیان دان؛ سێ ساڵ لە کن لەلەی بوون. لە پاشـــان سواریان کردن؛ دوو ساڵان سواربوون. ئەوجار هێنایانن بردیاننە مەدرەسەی لە خزمەت مامۆستا دانیشتن. حەو ساڵان دە ژێرخانێدا بوون. ڕۆژ و شەویان لێ قەدەغەکردن؛ شـــەو و ڕۆژیان نەدەزانی چییە. ڕۆژێکی سەروپێیان لێ ئابوو. نەهاریان بۆ وان هێنا. مەم و بەنگینە نانیان خوارد ئێســکی ســەروپێیان گەپیان پـێ دەدا؛ ئاویتیان وە پەنجەرەی کەوت. شووشەی شکان؛ چووە دەرێ. تیشکی ڕۆژێ هاتە ژووری؛ ئەستەغفیروڵڵا! گوتیان: «ئەوە خولایە». مامۆســتای وان لـــەوێ نەبوو هەر ئامێزیان کە تیشـــکەی وەدەرهێنا؛ بۆیان نەدەگیرا. مامۆســتا هاتەوە، کاکە مەم و بەنگینە گوتیان: «مامۆستا خولا هاتۆتە

نێو ئەمە». مامۆستا گوتی: «ڕۆڵە، ئەوە خولا نییە؛ ئەوە شەمس و قەمبەرن. خولا ساحبی ئەوانەیە. ئەوە یەکیان شەوە، یەکیان ڕۆژە. ئەگەر ڕۆژ دەبێ، ڕووناک دەبێ؛ ئەگەر مانگ هەڵدێ، تاریک دەبێ؛ ئەو دەبێتە شەو». دەڵێ: «مامۆستا! ئەگەر دنیا وا خۆشە بۆ لەمەت قەدەغە کردووە؟» دەڵێ: «ڕۆڵەینە! خەتای من نییە. حوکمی براهیم پادشایە. براهیم پادشای ساحبی یەمەنییە؛ گەورەی هەر چوار پادشایانە». کاکەمەم گوتی: «دەچمە دەرێ؛ مامۆستا! مامۆستا گوتی: «ڕۆڵە، میرمەم! سەبرێکی بگرە؛ زەحمەتی من بەخۆڕایی مەدە. لەمێژە زەحمەتی دەگەڵ ئەتوو دەکێشم؛ بەڵا بچم عەرزی براهیم پادشای بکەم، بزانم چ دەفەرمووێ؟» دەڵێ: «مامۆستا هەڵستە بچۆ خەبەرم بۆ بێنەوە». مامۆستا هەڵستا؛ چووە خزمەتی براهیم پادشای. سەلامی کرد لە براهیم پادشای: براهیم پادشا، عەرزم هەیە. ئەوڕۆ دایکی کاکەمەمی سەرووپێی بۆ کاکەمەمی ناردبوو. ئێسکی گۆشتی بە شووشەبەندیدا دابوو، شووشەی شکاندبوو. چووبووە دەرێ؛ تیشکی ڕۆژێ هاتبووە نێو ئەوان. دنیای ڕوونیان چاو پێ کەوت؛ گلەییان دەکرد لە من، دەیانگوت: «ئەو دنیا خۆشەت بۆ چ لەمە قەدەغە کردووە؟ ئەگەر شەو و ڕۆژ هەیە ئەمە بۆ دەو ژێرخانەیداین. حوکمە دێینە دەرێ. مۆڵەتم لێ خواستوون هاتوومە خزمەت توو. ئەتۆش کوڕی خۆتە؛ کەیفی خۆتە، بەڵا زەحمەتی من بەهیچێ نەچێ». پادشا هەڵێ گرت، قاقەزێکی بۆ میرمەمی نووسی: «ڕۆڵە فرزەند سەبرێکم لێ بگرە هەتاوەکو کۆشک و تالارت بۆ دروس دەکەم». هەڵی گرت، قاقەزی بردەوە مامۆستا. کاکەمەم بەپیر قاقەزی بابییەوە هات. وەری گرت؛ ماچی کرد؛ لەسەر سەری خۆی دانا. زۆری کەیف خۆش بوو، گوتی: «مامۆستا، بە وادەی چەندی ئەمن لێرە ڕادەگری؟». گوتی: «ڕۆڵە بابت قاقەزی نووسیوە، ئەمن نازانم؛ بۆخۆت بیخوێنەوە، بزانە چیی نووسیوە». قاقەزەکەی بابی خوێندەوە پێی قایل نەبوو. گوتی: «مامۆستا! هەڵستە بچۆوە خزمەت پادشای؛ پێی بڵێ ڕاناوەستم هەتا خانووبەرە تەواو دەبێ، بەڵام بۆ خاتری وی حەوت ڕۆژێ دی سەبرێ دەکەم». هەڵستا مامۆستا چوە خزمەت پادشای عەرزی کرد: «میرمەم عەرز و سەلامی لە توو دەکرد بۆ خاتری وی ئەوە حەوتووێکی دیکە ڕاوەستام. بە سەری موبارەکی وی چی دی گیرنابم دێرەدا؛ مەرخەس بفەرمووی دێم دەبمە مەیتەر». هەڵی گرت. قاقەزێکی بۆی نووسی: «ها فرزەن! ئەلحەمدولیلا ئەتوو هاتیە وجوود. ئەمن دنیای ڕوونم بۆ توو دەوێ؛ ئەمما سەبرێکم لێ بگرە هەتا حەوت مانگی دی؛ هەتاوەکو کۆشک و تەلارت بۆ دروس دەکەم». هەڵی گرت مامۆستای ناردەوە. قاقەزەکەی وەرگرت لە مامۆستای. ماچی کرد، لەسەر سەری خۆی دانا. هەڵی گرت قاقەزەکەی وەرگرت نارد بۆ دایکی: «دایە!

حەوت ســاڵە لە ژێرخانێدام. وێســتاش دنیای ڕوونم لێ قەدەغــە کراوە». دایکی گوتی: «ڕۆڵە! دەبێ بە قسەی بکەی. حەوت مانگی قەرار بۆ داناوی؛ سێ مانگان بۆ خاتری من، چوار مانگان بۆ خاتری بابت دانیشــە». کاکە مەم دانیشــت هەتا حەوت مانگان. براهیم پادشــا ناردی میعماری هێنا. وەســتای هێنا؛ فەعلەی گرت؛ خانووبەرەی بۆ دروس کرد. خشــتێکی ئاوەزێڕ، خشــتێکی زێو؛ بە حەوت مانگان خەلاسی کرد. جا ناردیە کن کوڕی خۆی: «ڕۆڵە! تەدارەکم بۆ گرتووی. ڕۆڵە! ڕۆژی جومعەی دەبێ وارید ببی بە کۆشــک و باڵەخانەی خۆت». ڕۆژی جومعەی وەدەرکەوت. چوە خانووبەرەکەی. هەڵی گرت، ناردیە کن بابی: «بابە نێوی کۆشــکی من چییە؟» پادشــا فەرمووی: «بورجی بەڵەک». تێدا ڕۆنیشت کاکەمەم، هەتا ساڵە وەختێکی هیچ خەبەر نەبوو.

خالەق! هەر ئەتووی لە سەر هەمووانە
دێنە ڕووی زەمینێ سێ پەریی دە تەڕلانە
لەسەر کۆشکی کاکەمەمی، کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ دەیاندا سەیرانە
خالەق؛ هەر ئەتووی بەتەنێ
سێ پەری دێنە ڕووی وەتەنێ
سەیرانان دەدەن لەسەر کۆشکی کاکەمەمی، کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ
خالەق! هەر ئەتۆی لەسەرە
سێ پەری لە ئاسمانی حەوتەمین بەستوویانە لەنگەرە
لەسەر کۆشکی کاکەمەمی هەڵدەنیشتن ئەوبەر ئەوبەرە
خوشکی گەورە دەڵێ بە خوشکی چکۆڵە
خولاکەی، خوشکێ، ڕوومەتی کاکەمەمی زەریفە یان چرا و فەنەرە؟
خوشکی گەورە لە خوشکان پرسییە
خوشکی نێونجی وای گوتییە
هەر لە عەرشی تا کورسییە
هەر لە گای هەتا ماسییە
هەموو دنیام پشکنییە
هیچ کەسم نەدیوە، لە گوێن جوانیی کاکەمەمییە
خوشکی گەورە دووبارە گوتی بە خوشکانە
خوشکێ ئەزت ببم بە قوربانە

ئەمن جارێکی دەگەڵ پەریان چوومە ڕاوی چل شەو و چل ڕۆژانە
لە پەریان هەڵدەبڕام لە منی کردەوە کرێوە و بۆرانە
ڕێم سەرەودەر نەدەکرد، کەوتمە شاری جزیریێ بۆتانە
لەسەر کۆشکی یایەزینیێ دەبووم میوانە
دەبووم بە کوترێکی شین، دە کونی پەنجەراندا هەڵدەنیشتم لەسەر دەلاقانە
ئەگەر چاوی خۆم بە یایەزینیێ هەڵدەینانە
ئەو خاتوونەم دیو ئافتای کاکەمەمی جوانە
خوشکی چکۆڵە گوتی بە خوشکانە
خوشکی! ئەزو ببم بە قوربانە
بەڵا ئەمە کاکەمەمی هەڵگرین بیبەینە جزیر و بۆتانە
بزانین کاکەمەم زەریفترە یا یایەزین زێدە جوانە
خوشکی نێونجی گوتی بە خوشکانە
خوشکیێ! بەقانوون و قاعیدانە
کەس نەیدیوە مێرد بچیێ لە دووی ژنانە
هەر ژن هاتوونەوە لە بۆ مێردانە
ئەمە ئەوە کاکەمەممان هەڵگرت و بردمانەوە جزیر و بۆتانە،
تەقا خوڵا ڕازیی لیێ نەبوو، ئەمە کاکەمەممان نەگەیاندەوە ئێرەکانە
کاکەمەم دەبێتەوە بیێ حورمەت و قەدر نەزانە
دەڵێن: ئەوە شوانە یا گاوانە
کاکەمەم چونکە لە سێوی بەهەشتیێ ئیجادبووە، دەبیێ براهیم پادشا لە شانی ڕاستە و چەپەی خۆی بیانبینیێ هەوەڵی سبحەینانە.
چونکە لە ســێوی بەهەشتی ئیجاد بووە، هەرکەسێک لە سەلامی نوێژیێ بیانبینیێ مەم و بەنگینانە
ئەگەر کافریش بیێ ئینشاڵڵا ساحب ئیمانە
ئەگەر کاکەمەممان نەگەیاندەوە یەمەنی گەورە و گرانە
ئەگەر بابی دەگەڵ سەلامی نوێژی نەبینیێ هەموو سبحەینانە
لەکن دایکی سۆراخ نەکا، لە بورجی بەڵەکیێ نەکا بەیانە

لایەکی یەمەنێ نوغرێ دەکا، تەرەفی دیکەی لە دوو دەکا وێرانە

هەڵدەدڕێ زگی حەوسەد وەزیر و وەکیلی کەوڵ بەشانە

دەکوژێتەوە چەن نۆکەر و قەننەداری بەردەستانە

خوڵا هەڵناگری ببینە باعیسی قەتڵی ئەو موسڵمانانە

دەبڵا، ئەمە بچین بایەزینێ بێنینە ئێرەکانە

بزانین جا کاکەمەم زەریفتر یا بایەزین زێدە جوانە

خوشکی نێونجی زۆر موحتەبەرە

دەڵێ: خوشکی بەباڵان بفڕە، لە من بگرەوە باڵەخانە و پەنجەرەی سەر بە خێزەرە

بزانە ڕوومەتی کاک مەمی زەریفە یان چرا و فەنەرە

ئەوە کێ بوو؟ لە پەری دەتەڕلانە

شەقژنیان لە باڵی خۆیان دەداوە، دەیانگرتەوە حەوتەبەقەی ئاسمانانە

لە هیچ کوێیان وەچان نەدەدا، هەتا دەچوونە شاری جزیرێ، لەسەر کۆشکی بایەزینێ دەبوونەوە میوانە

دەبوون بە کۆتری شـــین بە کونی پەنجەراندا دەچوونە ژوورێ هەڵدەنیشـــتن لەســـەر دەلاقانە

خوشکی گەورە دەڵێ

جەمینێ، سەفینێ، ئەمن و ببم بەقوربانە

ئینجا بزانن کاکەمەم زەریفە یا بایەزین زێدەجوانە

خوشکی نێوەنجی دەڵێ:

خوڵا هەڵناگرێ پێم بدۆڕێنییەوە ئیمانێ

ڕوحی کاکە مەمی لەوێ ڕاهاتووە ئەوا ڕاوەستاوە دەکا سەیرانێ

ئەگەر بڵێین: بایەزین زەریفە، ڕوحی کاکەمەمی زیز دەبێ، دەچێ، شکایەتمان لێ دەکا لە کن ساحیبی عەرز و ئاسمانێ

ئەگـــەر بڵێین: کاکە مەم زەریفە ڕوحی بایەزیـــن زیز دەبێ. لێمان دەبێتە عەرزچی لە خزمەت پێغەمبەری ئاخرزەمانێ

خوشکی چکۆڵە گوتی بە خوشکانە:

ئەمنو ببم بەقوربانە

ئەمە با بایەزینێ هەڵگرین بیبەینە یەمەنی گەورە و گرانە
بزانین کاکەمەم زەریفە یان بایەزین زێدەجوانە
خوشکی چکۆڵە ڕێی خەوێی لە بایەزینێ گرت
خوشکی نێونجی هەڵی ئەستان، بەرگی سەفایەی دەبەر کرد
ڕوومەتی ویی نەخشین کرد
بسکی ویی جوان کرد
وەسبەی برۆی ویی کێشا، زۆر تەمیز و مەحبووب کرد
توندیان دە لێفە و سەرینانەوە پێچا، ڕووحی ڕەوانیان گرت
هەڵیان گرت، لە پەنجەرانیان هێنادەرێ، لەسەر باڵی خۆیان دانا
لە خـولای دەپاڕانەوە، هەرەکەتیان لە خۆیان دا، چوونە حەوت تەبەقەی ئاسـمانە، لـە هیچ کوێیان، وچان نەدەدا هەتا دەهاتنە شـاری یەمەنێ، لەبورجی بەڵەک دەبوونەوە میوانە
دە کونی پەنجەراندا دەچوونە ژوورێ بایەزینیان وێڕای میرمەمی درێژ دەکرد شانبەشانە
بۆ زۆیان، دەفڕێ، دەچوونە سەر دەلاقانە
خوشکی گەورە گوتی بە خوشکانە:
خوشکێ، وەزو ببم بە قوربانە
بزانن بایەزین زەریفە یا میر مەم زێدەجوانە
خوشکێ نێوەنجی دەڵێ:
لە خۆم بابان وێرانێ
ئەنگۆ تەماعتانە بە من بدۆڕێنن ئیمانێ
دەبێ لە خەوێیان هەڵبستێنن، بزانین کیهەیان جوانە، کیهەیان قسان چاک دەزانێ
کێ بوو لە خوشکی نەوجوانە
دەبەر بایەزینێی کردەوە ڕووحی ڕەوانە
خوشکی گەورە گوتی: بۆچ کاکەمەمت هەڵنەستاند؟
گوتی: ئەوە ئافرەت و غەریبە؛ لەپێشدا هەڵی بستێنن، نەک لەدوایە خەجاڵەت ببێ
وەخەبەر هات، تەماشـای کرد، زەلامێکی لە تەنیشـتێ درێژبووە. ئەگەر چاوی خۆی هەڵێنا. گوتی: «خولایە! خۆ من ژوانم دەگەڵ کەس نەکردووە، قاسـیدی کەسم نەهاتۆتە

کنــێ؛ ئەوە دەبــێ پوولّی دابێ بەکوێخادەرکان، هاتبێتــە ژووری» . کاکەمەم جلی خۆی داکەندبوو. ئاگای لە هیچ نەبوو. خەوی لێ کەوتبوو لەسەر تەختی پشتێ. یایەزین گوتی: خولّایە! ئەوە ئەبلەیە، یا شێتە؟ قەت پیاو وا دێتە ژوانێ؟» .

یایەزین بانگ دێلّێ:

لاوە، وەرە، لاوە!

ئەبلەی، شێتی، ئاقلّ ناتەواوە؟

ئەگەر دەهاتیە سەر جێی من بۆچی لە منت نەگێڕاوە؟

کاکە مەم دەلّێ:

خاتوونێ، چاوبەنگییە!

بەهەقی ئەو خولّایەی بێ شەریکە هیچ شەریکی لەبۆ نییە

ئەمن نەهاتوومە سەر جێی توو بەدزییە

ئێرە مالّە خۆمە، چ ئاگام لە توو نییە

ئەگەر یایەزین ئەو قسەی لە میرمەمی دەبیست تەواوە

لە پێشەوە مستێکی لە دەمی کاکەمەمی داوە

خوێن لە دەمی کاکەمەمی دەڕۆی وەک جۆگە و بەحر و ئاوە

کاکە مەم بانگ دێلّێ:

بەنگینە، هەرێ بەنگینە

تۆکەرەکەی دانا و گۆچان زێڕینە

سەر لە کەولّ و سێقەلّاتان دەرینە

لە بۆم بێنە ئافتاوە و مەسینە

بەنگینە سەری لە کەولّ و فەرەجی دەرهێناوە

ئافتاوە و لەگەنی لە بۆ ئاغای خۆی هێناوە

بەهەر دووک چەپۆکان بەسەری خۆیدا داوە

دەلّێ: ئەی مالّی وێرانم! داخولّا، ئاغای من چی لێ قەوماوە

کاکەمەم دەلّێ:

ئافتاوە و مەسینان بگێڕەوە بچووە بە دواوە

چ نەبووە، چم لێ نەقەوماوە

چەنجورکێکم لە کەپۆی خۆم داوە

دڵۆپێک خوێن لەوی تکاوە

یایەزین دەڵێ:

لاوە، ئەو دیارییە لە توو قەبووڵ نینە

ئەوە، داخولا، چ قەرەکولایەکە دەگەڵە خۆت دەهێنا؟

کاکە مەم دەڵێ:

خاتوونێ نەوجوانە

بەهەقی ئەو خولای لایەزانە

ئەگەر قبووڵ بکەی ئەوەم چاوەش و پێشخزمەتی، بەردەستانە

خاتوونێ! چاوی تۆم گەلێک زەریفترن لە چاوی سەقران

ددانی توو گەلیک زەریفتر لە دانان دە گەوهەران

ئەگەر ئەتوو لە من قەبووڵ ناکەی پێشخزمەتان دەگەڵ گەورە نۆکەران

بۆخۆت بانگ یەڵە قەرەواشان، کەنیزەکان، کارەکەران

یایەزین بانگ دێڵێ:

قەرەواش، ناو مەلکرپیحانە

لەبۆ من بێنە ڕووبەندێ، چرایە، دەگەڵ فەنەرانە

ئەو شـــەو زێدە لە شـــەوان تەعجوبێکی گەلێک تەعجووبـــی، دەخۆمدا دی، زینی مل بەکوێنی بابان وێرانە

یایەزین بانگ دێڵێ:

قەرەواش، ئەو قەرەواشەی نێو ئەسمەرە

لەبۆ من بێنە، فەنەرێ ڕووبەندی یەکسەرە

ئەوشـــەو تەعجوبێکی زۆر تەعجوبم دەخۆم دی، زینی مل بەکوێن، قەلەندەرە یایەزین بانگ دێڵێ:

قەرەواش، قەرەواشی نێو گوڵەندامە

لە بۆ من بێنە فەنەرێ، فانۆسێ، ڕووبەندێکی تەمامە

ئەو شەو زێدە لە شەوان تەعجوبێکی گەلێک تەعجوبی لە منی مل بەکوێن ڕوودامە

کێ بوو؟ لە یایەزینێ بەڵەک چاوە

هەرچەندی گازی دەکرد ئەو قەرەواش و کەنیزی دە نەولاوە

هیچ کەس نەبوو، کەس جوابی نەداوە

یایەزین دەڵێ:

لاوە! لاومەتی جندییە

بەشقی ئەو خوڵای لە ژووری سەرییە؛

ئەگەر ئەتوو پێم نەڵێی بابەت کێیە، بۆخۆت نێوت چییە

کاکە مەم دەڵێ:

خاتوونێ کێل گەردنێ!

ئەمن بۆخۆم میرمەمم، تاقە کوڕەی براهیم پادشای یەمەنێ

ڕۆژی دەعوایە لە دووی بابم سـوار دەبێ دوازدە پادشـا، هەموو ساحبی تیپ و سوپا و قۆشەنێ

کاکەمەم دەڵێ:

خاتوونێ چاوبەنگییە!

بەشقی ئەو خوڵایەی لە ژووری سەرییە

ئەگەر ئەتوو پێم نەڵێی بابت کێیە، بۆخۆت نێوت چییە

یایەزین دەڵێ:

میرمەم، گیان گیان!

ئەمن یایەزینێک بووم بەزولفانە

خوشکی میرزێندینم، کچی میرئاودەڵانە

لەکنم خوڵاوەندی ئەمنی بۆ توو بە دیاری ناردووە بە نیشانە

یایەزین دەڵێ:

کاکە مەمی چاوبەنگییە!

بەشقی ئەو خوڵایەی لە ژووری سەرییە،

ئەگەر پێم نەڵێی نێو و نیشانەی کۆشک و پەنجەرەی توو لە شاری یەمەنێدا نیشانەی چییە،

کاکەمەم دەڵێ:

«خاتوونێ، کۆشکی من بڵندە سەر لە حەو تەبەقەی ئاسمانێ

خشتێکی زێڕە یەکێکی زێوە، وەستا دایناوە لە کارخانێ
دەنگی مەلایەکەتان دەیگاتێ لە حەوت تەبەقەی هاسمانێ
کۆشکی من کۆشکێکی گەلێک گەورە و گرانە
دیوانی براهیم پادشای یەمەنێ گەلێک بەحوکمە، ساحب دیوانە
لە دیوانی براهیم پادشای ڕۆنیشتوون سەد وەکیل و وەزیری کەوڵ بەشانە
شـــام و نەهاران چل مەجوعمە[1] بە زەرفەوە دێتە دیوانی براهیم پادشای لە پێشخانان
نۆکەر و میرئاخوڕ و مەیتەران بەدزی دەڵێن: کوێرنانە.
ئەوا کاتیب ڕۆنیشتووە حوکمان دەنووسێ، حاکم دەڕۆن بۆ سەر شارانە
لە لایەکی خەڵاتان دەبەخشێ لە لایە دیکەی زێڕوەشانە
لە لایە دیکەی تەنافی ڕاکێشاوە، جەڵەبی لەوێ ڕادەوەستانە
لە تەرەفی دیکەی سەرباز دەڕوا، لە تەرەفی دیکەی سواران دەداوە لە سانە
لە لایەکی تەویلەیە، لای دیکە یەختەخانە
لەلای دیەکە هەڵاوەسراون چەک و سیلاحی دەمەردانە
میرمەم دەڵێ:
یایەزین، عەمرەکەم! چی دیکەی لێ نازانم، پێی ناکەم بوختانە
میرمەم دەڵێ: خاتوونێ چاو بەنگییە!
بەشقی ئەو خولایەی لە ژوور سەرییە
ئەگەر ئەتوو پێم نەڵێی نێو و نیشـــانەی کۆشـــک و پەنجەرەی توو دە شاری جزیرێدا چییە
یایەزین دەڵێ:
میرمەم، کۆشکی من بڵندە سەر لە شاخی
ئاوی ســـپی لە حەوزی کەوســـەرێ دێ هەڵدەڕژێتە ســـەر بـــەردی مەڕمەڕ پەخش و پەرێشان دەبێ لەنێو چوارباغی
شەهێن و شالوور و شمقاڕ لەوێدا بوون یاغی
یایەزین دەڵێ:
میرمەم، کۆشکی من بڵندە سەر لە حەوت تەبەقەی ئاسمانێ

١ـ مەجمەعە.

وەستای بۆ هاتوون لە هیندێ، میعماری لە بوخارایە، گێچی بۆ هاتووە لە تاریکستانێ
کۆشکی من خشتێکی زێڕە، یەکی گەوهەری کارخانێ
هەرچەندی بەردی وەقیمەتە، غەواسان دەریان هێناوە لە دەریای نیل و عومانێ
هەرچەنــدی پارچەی هیندییانە، ئەوە لەوێــم داناوە پیاوی تاجر، ئەگەر کلووری نەبێ بەقیمەتی نازانێ
میرمەم، عەزیزم! بلا بەلەدی پێکەوە بکەین، ببژێرین شوکرانێ
کێ بوو لە جووتە ئاشقانە نەوجوانە
هەڵدەگرن، فەنەرێ، فانوسێ، دەگەڵ چرانە
هەرچەندی کۆشکان پەنجەران دەگەڕانە
کۆشکی کاکەمەم بوو؛ خاتوونێ نەیبوو چ نیشانە
خاتوون سەری لە کاری خوڵای تاجوب ما لە قسەی خۆی بوو پەشیمانە
کاکەمەم دەڵێ:
یایەزین، عومرەکەم! بۆچت بەمن دەکرد ئەو گەورە بوختانە؟
یەیەزین دەڵێ:
لە من مەگرە مانێ دەگەڵ ئەوێ گەورەمانێ
ئەمن هەورێک بووم لە هەورەکانی دە ئاسمانێ
ئەمن لە بۆ توو هاتوومە خوار دەگەڵ دڵۆپەی دە بارانێ
هەتا پێکەوە بکەین سەفایە دەگەڵ سەیرانێ
یایەزین دەڵێ:
توخولا! میرمەم لێم مەگرە مانێ لێم هەڵمەکە پشتێ
ئەمن هەورێک بووم لە هەورەکانی دە بەهەشتێ
خوڵاوەندی عالەمیان ئەمنی لە بۆ توو هاویشتە پێدەشتێ
کێ بوو لەو جووتە ئەشقەی دەتەڕلانە،
دەسرە و ئەنگوستیلەیان پێک دەگۆڕیەوە بەنیشانە
دەستیان دەستۆی یەک دەکرد، دەهاتنەوە، لەسەر فەرشان، جانمازان، قالیچانە
جا پێکەوە ڕۆنیشتن، دەیانبژاردەوە شوکرانە
یایەزین دەڵێ:

خوڵاکەی میرمەم، ئەگەر سبحەینێ هەڵدەستی ئەو خەونەت وەبیر بێ
ئەگەر هەڵنەستی نەبی بە ئێڵچی لە دووری من، نەیەیە شاری وێرانە جزیرێ
یا ڕەببی، پێناودارم بی، ئەگەر ئەوێ ڕۆژی خوڵا دەکا دیوانێ، ئەگەر دیوان دەگیرێ
کاکەمەم دەڵێ:
یایەزین، گیان گیانە!
ئەگەر سبحەینێ هەڵســـتم، خوڵا نەخواستە ئەتوو نەمێنی لێرەکانە، ئەگەر هەڵنەگرم کەشکۆڵێکی دەروێشان، دار عەسایەکی نەوجوانە
ئەگەر بە سواڵکەری وەدووت نەکەوم، پەیدا بکەم نان نانە
یاڕەبی بەکافری بمرم، لەسەر کۆچک و دەسماڵی دە ژنانە
یایەزین، عومرەکەم، هەرچەند مایندەی خوڵا دروســـتی کردووە، جوولەکەیە، فەڕەنگە، داسنییە، ئورووسە، دیانە
حەڵاڵی دنیایە لێم حەرام بێ لە توو زیاتر هەموو وەکو دایک و خوشکانە
یایەزین دەڵێ:
لە خۆم مل بەکوێن و بێ سەڵایە
هەرچەندی نێرینەی خوڵاوەندی عالەمێ دروستی کردوون لە دنیایە
هەرچەندی جووە، هەرمەنییە، لە توو زیاتر حەڵاڵی دنیایەم لێ حەرام بێ هەمووم لەکن وەک باب و برای خۆم وایە
کێ بوو لەو ئاشقی دە تەڕلانە
دەستیان دەستۆی یەک دەکرد دمیان بەدمی یەکدی دەنانە
پەرییەکان گوتیان: ئەگەر نەیبەینەوە ڕووڕەشـــی خوڵای دەبیـــن، ئەگەر دەیبەینەوە خوڵاگیری ئەوی دەبین. خوشـــکی گەورە گوتی: پیاو بە خوڵای خەڵاســـی دەبێ بەڵا بە عەبدان خەڵاسی نابێ
کێ بوو خوشکی، چکۆڵە گەلێک نازداری
تەمەنای دەکرد لە خوڵای لە پێغەمبەری موختاری:
یاڕەبی خەو بۆو ئاشقانە لە بارەگای خوڵای بباری
ئەوانە کەوتن بێ هۆش بوون بەیەکجاری
ئەو کێ بوو؟ لەو پەریی دە تەڕلانە

تەگبیریان کرد بە هەر سێ خوشکانە:
ئەمە بلا ڕووڕەش نەبین لە بارەگای بینای چاوانە
بلام یایەزینێ پێچینەوە بە پەنجەی دەستانە
لێرەی هەلگرین بەجێومەکانە
بیبەینەوە شاری جزیرێ، سبحەینێ خەجالەت نەبێ ئەو بەستەزمانە
جا لە کاکەمەمی چ بکەین، دەمێنێ بێ جێومەکانە؟
دەلێ: عیلاجی دەکا بینای چاوانە
کێ بوو لەو پەریی دە گولباوە
یایەزینیان توندتوند بە دەستان دەپێچاوە
لەسەر بالی خۆیان دادەناوە
هەتا هەلیان گرت، بردیان لە حەوت تەبەقەی ئاسمانێ ڕاوەستاوە؛ وچانیان نەدا هەتا بردیان لە شار جزیرێ لە جێومەکانی خۆیان داناوە
ئەگەر سبحەینێ کاکەمەم لە خەوێ هەلستاوە
بانگ دێلێ: ئەو بەنگینەی بەلەک چاوە
ئەو یایەزینەی لەکن ئەمن بوو بۆ چ دیار نییە لەکن ئەمن نەماوە
بەنگینە دەلێ:
میرمەم، بە حەقی ئەو خولای لە ژووری سەرییە
ئەمن هیچ کەس نازانم و هیچ کەسم نەدییە
کاکەمەم بانگ دێلێ:
بەنگینە خەمناکم، گەلێک دەرفکرم
ئافتاوە و لەگەن بێنە دەسنوێژێکی ممبارەک هەلگرم
ئەوە کێ بوو لە بەنگینی گولباوە
ئافتاوە و لەگەنی بۆ ئاغای خۆی هێناوە
ئەگەر دەسنوێژی هەلدەگرت دەسترەی دەستانی لەبەری خۆی دەرێناوە
ئەگەر تەماشای قامکی خۆی دەکرد مۆر و ئەنگوستیلەی یایەزینێ لەکنی بەجێ ماوە
دەسبەجێ بێ حال دەبوو زمانی شکاوە
چاوی هەلنەهات هۆشی ئۆمەتێی نەماوە

بەنگین دەرمانی بێهۆشیی هێناوە
کاکەمەم جێبەجێ چاوی هەڵات، زمانی کراوە
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
بەنگینە جێم بۆ ڕاخە کارم کڕاوە
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
بەنگینە دەروونم گەلێک لە جۆشە
خەبەرێکی بەبابم بدە بڵێ کاکەمەم دەردی گرانە گەلێک نەخۆشە
کێ بوو لە بەنگینەی گوڵباوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە
چووە دیوانێ براهیم پادشای ڕاوەستاوە
براهیم پادشا دەڵێ:
بەنگێنێ چاو بەنگینە
ئەدی ئاغای توو لە کوێیە دیار نییە؟
دەڵێ: قوربانت بم دڵم بەخەمە نابێ خامۆشە
کاکەمەم دەردی گرانە گەلێک نەخۆشە
کە براهیم پادشا وا دەزانێ
هەڵدەستێ شەقڵن دەکەوێتە دیوانێ
کێ بوو؟ لە براهیم پادشای گوڵباوە
فرمێسکی چاوانی دەتکوت ڕووبار و ئاوە
کێ بوو لە براهیم پادشای موحتەبەرە
لە پلیکان و پەنجەران دەکەوتە سەرە
کێ بوو لە براهیم پادشای گوڵباوە
دەرکی کردەوە، پەردەی هەڵداوە
کێ بوو؟ لە براهیم پادشای جندییە
سەری کاکەمەمی دەگرت، داینا لەسەر ڕانییە
دەڵێ: ڕۆڵە، بەقوربانت بم کوێت دێشێ ئازارت چییە؟
ڕۆڵە، چاکە بابت ئازارت بزانی

تا بنێرم لە دووی ئارستۆی، لوقمانی
دەشقەم کەسێک بێ شەفای دەردی تووم بۆ بزانی
هەرچەند بابی دەیگوت و دەپاڕاوە
کاکەمەم نە قسەی دەکرد نە جوابی دەداوە
براهیم پادشا دەڵێ:
ڕۆڵە! ئازارت لە کوێیە لە خۆم ماڵ وێرانێ
ڕۆڵە! ڕۆحت دەسەر دەگێڕم دەگەڵ سەرتاپای ئیمانێ
ڕۆڵە! دڵم سووتاوە؛ میرمەم ئاورم بەربووە لە بەدەنێ
ڕۆڵە! چاوی خۆمت دەسەر دەگێڕم دەگەڵ شارەکەی یەمەنێ
ڕۆڵە! وەکازی دەستم، ڕووناکاییی هەردووک چاوانم
ڕۆڵە! هێزی جەرگم، ویردی زبانم
ڕۆڵە! ئەتوو چت بەسەر بێ، ئەمن خۆم بەساحبی یەمەنێ نازانم
ڕۆڵە! فرزەندی خۆم، دیدەی شیرینم
ڕۆڵە! توو چاوان هەڵێنە، تا من جارێکی بتبینم
میرمەم دەڵێ:
بابە منداڵ بووم، بووم بە فەقێ
لە فەقێیەتی ڕابردم بووم بە مەلا
لە مەلایەتی ڕابردم بووم بە قازی
بابە گیان ئەلعان و بیلفەرس دەبێ ژنم بۆ بخوازی
براهیم پادشا دەڵێ:
ڕۆڵە! لە ڕۆحی بابت کەوێ دەگەڵ ئەوێ غەمێ، دەگەڵ ئەوێ فکرێ
ڕۆڵە! لەبۆت داوێمە سەر بەحرێ کەڵەکێ دەگەڵ جیسرێ
ڕۆڵە! تەشریفی موبارەکت بێ، دەچم لەبۆت دەخوازم کچی پادشای میسرێ
ڕۆڵە! لەمنت کەوێ دەگەڵ ئەوان خەمان ئەوان گلەیییَان
ڕۆڵە! لەبۆت دێنمە سەر بەحران کەڵەکان دەگەڵ گەمیان
ڕۆڵە! تەشریفی موبارەکت بێ دەچم لەبۆت دەخوازم کچی پادشای هیندییان
ڕۆڵە! لەمنت کەوێ دەگەڵ ئەوێ خەمێ دەگەڵ ئەوێ غەباتێ

ڕۆڵه! ته‌شریفی موباره‌کت بێ، ده‌چم له‌بۆت دێنم کچی پادشای له ڕۆژهه‌ڵاتێ
ده‌ڵێ: بابه گیان نه میسرم ده‌وێ نه شامه
به کابه‌توڵلایه که‌م ماڵه خوڵایه به‌یتوڵلامه
دڵی من وای له یایه‌زینێ گرتووه مه‌قامه
له‌پاش یایه‌زینێ حه‌لاڵی دنیایه له من حه‌رامه
بابه ئه‌گه‌ر ڕاسته بۆم دێنی چ ژنانه
یایه‌زینم ده‌وێ وای به زوڵفانه
خوشکی میرزێندینه و کچی میرئاوده‌لانه
ئه‌گه‌ر ده‌پرسی مه‌مله‌که‌تی وان شاری جزیرێ بۆتانه
براهیم پادشا گوتی: جزیر ده موڵکی خوڵایدا نییه

وه‌کیل و وه‌زیران گوتیان: «قوربان نییه». گوتی: «به‌ڵا، بۆ من عه‌یبه؛ ئه‌من پادشا بم، کچی نۆکه‌ری خۆم بۆ کوڕی خۆم بێنم». گوتیان: «کۆنه وه‌زیرێک هه‌یه، بچن ئه‌وی بێنـــن، بزانن، جزیر هه‌یه یان نییه». وه‌زیریان هێنا؛ ده قه‌فه‌زێدا بوو. هێنایان له دیوانی براهیم پادشـــای دایان نا. براهیم پادشـــا گوتی: «وه‌زیر شاری جزیرێ ده موڵکی خوڵایدا ئه‌مـــن ده‌ڵێم نییه؛ هه‌یه یـــان نییه؟» وه‌زیر گوتی: «قوربان! شـــاری جزیرێ ئه‌وا لێره له ڕۆژاوایه؛ حه‌وت ســـاڵان پادشـــای بابی توو له‌جیاتی مواجبـــی دایمێ موخاریجی منی ده‌رنه‌هێنا». براهیم پادشـــا که وای زانی ڕقی هه‌ڵســـتا؛ زیز بوو ڕۆی. کاکه‌مه‌م له جێی خۆی هه‌ڵستا؛ ڕونیشت. وه‌زیر هه‌موو ڕێوشوێنی جزیرێی به‌وی گوت؛ هه‌زار لیره‌ی ئه‌نعام دا به وه‌زیری. براهیم پادشـــا ناردی جه‌للابی له‌سه‌ر ڕێی وه‌زیری دانا: «ئه‌گه‌ر له وه‌تاغی کاکه‌مه‌می هاته خوار، سه‌ری ببڕن له‌بۆ منی بێنن». ئه‌گه‌ر هێنایانه خوارێ ته‌ماشای کرد جه‌للاب ڕاوه‌ســـتابوون ده کووچه‌یدا. وه‌زیر ئه‌وانی ناســـی؛ گوتی: «بانگی ئه‌و جه‌للابانه بکه‌ن». ئه‌نعامی دانێ؛ گوتی: «مه‌ره‌خه‌ســـتم ده‌که‌ن بچمه دیوانێ یا ســـه‌رم ده‌بڕن؟» گوتیـــان: «به‌ڵێ قوربان! مه‌ره‌خه‌ســـتی بۆ دیوانێ». هه‌ڵیان گـــرت و بردیان بۆ دیوانی براهیم پادشـــای. عه‌رزی پادشـــای کرد: «پادشا، هه‌ڵبه‌ت مردن بۆ من چاکه به جیهه‌تی چی فه‌رمووته ســـه‌ری ببڕن؟» گوتی: «ئه‌من ئه‌و تاقه کوڕه‌م هه‌یه؛ ئه‌من ده‌ڵێم: جزیر نییه ئه‌توو بۆ ده‌ڵێی هه‌یه؟»

گوتی: «قوربان ئه‌من نه‌مزانی، ئه‌وه خه‌ونی پێوه دیوه. ده سه‌ر کاکه‌مه‌می بکه بچێته ڕاوێ. یه‌مـــن چـــل ده‌روازه‌ی هه‌یه. چل مه‌حه‌له‌یه. هه‌ر مه‌حه‌له‌ی چل کچ و ژنی جوانی لێ

هەڵبژێرە؛ بێنە داوەتی بۆ بگرە. ئەوی لە ڕاوێ دێتەوە لۆتی و ڕەقاسی بۆ دانێ، شێر و مەیموونی لەسەر ڕی دانێ. چاوەش و سازندەی لەسەر ڕێ دانێ. ئەگەر بەخێر لە ڕاوێ هاتەوە، ئەوێ شەوێ لە خەوێی دیوە لەو ژنانە و لەو کچانە یەکیان وەوی دەچێ. کاکەمەم کەیفی دەیگرێ. ئەگەر کچ بوو، بێ منەتە. بابی ئەو کچەی حەزی دەکا، کوڕی براهیم پادشای کاکەمەم ئەوی بخوازێ. ئەگەر ژن بوو، مێردی بانگ بکە بیکە وەزیر؛ زێڕی زۆر بدەیە؛ ژنەکەی پێ تەڵاق بدە، جا بەخێر لە کاکەمەمی مارە بکە؛ ئینشاڵڵا ئاوە دادەمەزرێ». گوتی: «ئافەریم وەزیر! ئەنعامی بدەن بە وەزیری». ئەنعامێکی زۆر بە وەزیری گەیی. کاکەمەم هەتا نیوەڕۆیە ڕاو و شکاری کرد. براهیم پادشا هێنای، داوەتی بۆ وی دروس کرد، تەدارەکی بۆ گرت. جا هەرچی کچی بوو دەڵێ: «ئینشاڵڵا کچی منی دەوێ». هەرچی ژنی بوو دەگریا؛ دەیگوت: «پادشا ژنەکەم لێ دەستینێ؛ جا من قوڕی کوێ وەسەری خۆم کەم. ژنەکەم دەچێ». بەنگینە گوتی: «کاکە مەم ئەوە چ غوڵۆێکە لە دەورەی شاری یەمەنێ». کاکەمەم گوتی: «شاری یەمەنێ هەزار فێڵی هەیە». بەنگینە گوتی: «میرمەم بلا بچینەوە بۆ ماڵێ» ڕاویان بەتاڵ کرد، ڕوویان دە ماڵێ کردەوە. ئەگەر هاتن گەینە قەراخی شاری تەماشایان کرد؛ داوەت بوو. لۆتی و ڕەقاس بوو، شێر و ورچ بوو. بەنگینە گوتی: «میرمرم! بزانە بابی توو ئەتۆی چەند خۆش دەوێ؛ بزانە چەندی سوحبەت بۆ توو دروس کردووە». جحێڵی ناردنە سەر ڕێی کاکەمەمی. لە پاش وەی کەیخودای پێشوازیی ویی نارد. لەپاش ئەوەی سەید و مەلای لەسەر ڕێی وی ڕاگرت. گەییە جحێلان مەرحەبای لێ کردن. گەییە کەیخودایان، سلاوی لێ کردن. گەییە سەید و مەلایان لە نیویان دابەزی، ئەنعامی بۆ سەید و مەلایان قەرار کرد. لەوێ سوار بۆوە. لۆتی و ڕەقاس بەپیریەوە هاتن؛ خەلاتی کردن. گەییە داوەتێ سەری لەسەر قەڵپووزی زینی دانا، تەماشای کەسی نەکرد، چۆوە دەرکی دیوانی خۆی؛ لەوێ دابەزی. داوەت بەتاڵ بوو. هەرچی کچی بوو دەیگوت: «یاڕەبی زۆر شوکرا! ژنەکەم نەچوو». خەبەر بە براهیم پادشا درا: «قوربان! کاکەمەم هاتەوە، هیچکەسی نەویست». براهیم پادشا گوتی: «بچن، وەزیری بێنن، هەر دەیخنکێنم». لە پاشان پیاوی نارد گوتی: «سەری ببڕن؛ چاوم پێی نەکەوێ». گوتیان: «قوربان! سەری مەبڕە؛ بلا بێتە ئێرە بزانین تەگبیری چییە». ناردیان وەزیریان هەڵگرت؛ هێنایان. وەزیر گەییە دیوانی پادشای یەمەنێ؛ گوتی: «قوربان، سەری من بۆ بڕینێ چاکە». گوتی: «ئەتوو بۆ شایەدی جزیرێتدا؛ ئەمن تاقە کوڕێکم هەیە». گوتی: «قوربان، کارێکی گران نییە؛ لەشکرێکی بۆ دروس بکە، دوازدە مەنزڵ بڕوا هەر مەنزڵێ هەزار کەس لێی بگەڕێتەوە؛ جا بەتەنێ دەمێنێ؛ بۆ

کــوێ دەچێ؟ ئەویش دێتەوە ئێرە؛ هەر کچە پادشــایەکی کەیفت بێنێ، جا بۆی بێنە». کاکەمەم دەسەر بابی کرد گوتی: «مەرخەس بفەرمووی دەڕۆم». براهیم پادشا فەرمووی: حەوتوێکی سەبرم لێ بگرێ، تەدارەکی بۆ دەگرم».

بلا بچینە ســەر بەحســی یایەزینێ. پەرییەکان یایەزینیان هەلگرت، بردیانەوە شاری جزیرێ. ســبحەینێ یایەزین لە خەو هەلستا، جنێوی دا بە مەلەکرپحانێ؛ گوتی: «ئەمنت بۆ هەلنەســتان، نوێژم چوو». مەلەکرپحان گوتی: «ئەمن چ بکەم چوویە شــەوگەردییە، درەنگ هەلستاوی». گوتی: «دەنا ئاوێ بێنە چاوم بشۆم».

چاوی شووشــت دەسترپێی دەرهێنا چاوی خۆی پێ بســڕێ: دەسترپێی کاکەمەم بوو. ئەگەر تەماشای کرد مۆری کاکەمەمی لە قامکی دابوو. گوتی: «چارشێوم بۆ بێنن، دەچمە مالە قەرەتاژدینی، کن خاتوون ئەســتیی خوشکم». هەلســتا چووە مالە قەرەتاژدینی. خاتوون ئەســتی بەپیریەوە هات. قۆلی گرت؛ وەسەری خست، پێکەوە ڕۆنیشتن. خاتوون ئەســتی خوشــکی گەورەی وی بوو؛ ژنی قەرەتاژدینییە. گوتی: «خوشکێ بۆ وا زەرد و زەعیف بووی؟» گوتی: «خوشــکێ هانێ ئەوانە!» دەســترێ و ئەنگوســتیلەی لە پێش خاتوون ئەســتی دانا. خاتوون ئەستی تەماشــای کرد مۆری کاکەمەمی بوو، تاقە کوڕی براهیم پادشــای یەمەنێ. گوتی: «خوشکێ ئەتوو ئەوانەت لە کوێ بوو؟» گوتی وەللاهـ نەمزانیوە ئەوشەو ئەمنیان بردە یەمەنێ:

چم نەزانی ئەمنی مل بەکوێن و بابان وێرانێ
لە وێیان ئەمن سوێن دا بە سێ جوزووی قورعانێ
جا لەوەی بەدەرەوە؛ خاتوون ئەستی گەورەیە بۆخۆی دەزانێ
خاتوون ئەستی دەلێ:
وای، ملم بەکوێنە بابانم وێرانێ
ئەو میرمەمی لە یەمەنێ دەبەر تۆی ناوە سی جزووی قورعانێ
ئاخر دەست هەلناگرێ، دێتە ئێرە، نادۆڕێنێ ئیمانێ
خاتوون ئەستی دەلێ:
یایەزین، گیانە!
ئەو میرمەمی دەگەل ئەتۆی خواردووە قورعانە
چاری براوە؛ دەست هەلناگرێ تەشریفی موبارەکی دێتە ئێرەکانە
جا یایەزین دەلێ:

چ بکەم ئەمن سەر بەتاڵ و بابان وێرانێ
جا ئەمن ڕووڕەشی خۆمە، چلۆن بکەم گوزەرانێ؟

خاتوون ئەستی گوتی: «دەبێ سەکۆیەکت لەسەر شەتی جزیرێ بۆ دروس بکەم. بنێرم دوو سەد تۆپ جاوت بۆ بکڕم. چل قەرەواشت هەیە؛ دەگەڵ ئەو قەرەواشانە هێندێک گازری بکەن. هێندێکیان ئارەخچنان بدروون، خەمی توو لە دمی ئاوێ بڵاو دەبێ. ئینشاڵڵا تەعالا جا ئەمن دەنێرمە کن کاکم، دوو جووتانم بداتێ، پیاوانم بداتێ. بۆخۆم جووتی ڕادەبەستم، موخاریجم زۆرە. بە دەستندە بەڕێ ناچم». ئەوانە دەنێرمە سەر ڕێ؛ ئەگەر کاکەمەم و بەنگینە هاتن، جووتێر مزگێنی بێنێ». مەلەک ڕێحانیان دەرکردبوو؛ بانگیان کردەوە. بازیبەندی لە قۆڵی خۆی کردەوە، لە پێش یایەزینی دانا؛ گوتی: «ئەمن چی دی قەرەواشی ناکەم». یایەزین گوتی: «لەبەر چی؟» گوتی: «یایەزین ئەتوو دەچییە شەوگەردییە، ئەمن نابەی». خاتوون زین گوتی: «ئەمن چوومە کوێ؟» گوتی: «ئەمشەو، هەموو شەوێ چوویە شەوگەردییە ئەمنت نەبرد دەگەڵ خۆت؟» گوتی: «جا بۆ زیز دەبی؟ ئەگەر هاتن قەرارمان بێ. ئاغا بۆ من نۆکەر بۆ توو». ئەو قەرارەیان پێکەوە کرد؛ هەڵستان چوونەوە ماڵە خۆیان. جا ناردیان جاویان کڕی. تەدارەکیان گرت. چوونە سەر شەتی جزیرێ.

ئەوجار دوو قسان لە کاکەمەمی بکەین، بەنادری
ئەوە فەرمانی ڕەحمان بەکری
هەم کرمانج و دێبۆکری
بۆ خاتری دوکتۆر مانی نەمری
نە باس هەبوو نە خەبەرە
تەدارەکی کاکەمەمی گیرا فوقەرە بەفوقەرە
لە شارەکەی یەمەنێ وەدەرکەوت دوازدە هەزار سواری بە دەفتەرە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە!
ئەو لەشکرەی بابی من بۆ منی دروس کردووە، بچۆ بینینە
کێ بوو؟ لە بەنگینە گوڵباوە
چوو ئەسپی خۆی لە یەختەخانێی دەرهێناوە
کە سوار دەبوو نێوی خوڵای هێناوە

له‌و سه‌رێی به له‌شکریدا چوو له‌و سه‌ری گه‌ڕاوه
بانگ له‌سه‌ر بانگی لێ داوه
هه‌تا ده‌هاته ده‌رکی یه‌خته‌خانێی ده‌بوو پیاوه
کێ بوو له به‌نگینه‌ی موحته‌به‌َره
لێی خڕده‌بوونه‌وه میرئاخوڕ و مه‌یته‌ره
ده‌ڵێ: سه‌فه‌رێکی دوور و درێژمان له‌به‌ره
کێ بوو له به‌نگینه‌ی گوڵباوه
له پله‌کان وه‌سه‌ر که‌وت ده‌رکی په‌رده‌ی هه‌ڵداوه
هه‌تاوه‌کو ده‌هات، له ئاغای میرمه‌می ده‌کرد سه‌لام و سه‌ڵاوه.
ده‌یگوت: به‌نگینه، ئه‌و له‌شکره‌ی بابی مه بۆ مه‌ی دروس کردووه داخوڵا چلۆنه، ته‌واوه؟
به‌نگینه ده‌ڵێ:
ئاغای من له زۆرییان چی تاریفیان نینه
ئه‌ی ئاغای! ده‌غیلت بم من له سوارچاکییان هیچ قسوور، نییه
ئه‌و له‌شکره‌ی بابی توو بۆ مه‌ی دروس کردووه له کنم هیچ به‌ره‌ودوای بۆ من و توو نینه
کاکه‌مه‌م گوتی: برۆ، شێتی ماڵوێران ده‌نا بابی من گه‌پی به‌من ده‌دا؟
ئه‌و کێ ده‌بوو له کاکه‌مه‌می موحته‌به‌ره
حوکمی ده‌کرد، ده‌یگوت: ئه‌سپی بۆره‌م بۆ بێنه‌ده‌ره
ئه‌وه کێ بوو؟ له مه‌یته‌ر و میرئاخوڕی ده گوڵباوه
ئه‌سپی بۆره‌یان زین ده‌کرد به دوو سه‌ریان ڕاکێشاوه
ده‌گه‌ڵ به‌نگینه‌ی بانگ له‌سه‌ر بانگیان لێ داوه
ئه‌سپی بۆره هاته ده‌رێ، له ده‌رکی دیوانێ ڕاوه‌ستاوه
هه‌رچه‌ند عاله‌می یه‌مه‌نێیه، سه‌ریان له کۆشک و په‌نجه‌ران ده‌رهێناوه
میرمه‌م بێغیره‌تی کرد له دایک و بابی خۆی نه‌گێڕاوه.
کێ ده‌بوو له میرمه‌می موحته‌به‌ره
له پله‌کان ده‌هاته خوار قۆڵیان ده‌گرت ئه‌وبه‌ر ئه‌وبه‌ره

پیی دەرکێفی ئەسپی بۆرە دەنا، لە زینی مورەسەعی خۆی دەکەوتە سەرە
ماشـــەڵڵا! هێندێک دەیانگوت: «ئەوە شەمســـە» هێندێک دەیانگوت: ئەوە قەمبەرە
ڕەبی، نەزەرپیس لێی نەکەنەوە نەزەرە
بەقەد دوو هەزار کەسی ڕادەوەستان ئەوبەر ئەوبەرە
نۆکەر و وەکیل دەڵێن:
بڕۆن دامەمێنن،
خەبەرێکی وەبراهیم پادشای ڕابگەیەنن
کێ بوو لە وەکیل و وەزیری دە بێوەفایە:
خەبەرێکی بدەن بە دایکی میرمەمی دەگەڵ دایکی بەنگینەی، بلا حەســـرەتێ نەکێشن
لە دووی کوڕی خۆیان، دەشقەمی بێن گەردنی خۆیان بکەن ئازایە
کێ بوو لە وەزیری دە تەواوە
خەبەریکیان بە دایکی بەنگینەی داوە
دایکی بەنگینەی ئەگەر وا دەزانێ
دەڵێ: سەرم دانا سەر کووپەڵە خمخانێ
ســـەلای گەورەم لێ ڕابوو شاری یەمەنێ چۆڵ دەبێ، گۆڕ و گۆڕخانە دەچێتەوە جزیرە ویرانێ
دایکی بەنگینەی دەهات بەشین و گریان و تەواوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە
خەبەرێکی لە بۆ دایکی میرمەمی هێناوە
دەڵێ: دایە میرمەمی ئەتوو نازانی چ قەوماوە؟
دەڵێن بورجی بەڵەک بەبێ ئاغایێ لە شاری یەمەنێ بەجێ ماوە
دایکی میرمەمی ئەگەر وای دەزانی
فرمێسک دەهاتە خوارێ لە هەرتک چاوانی
دایکی میرمەمی ئەگەر وا دەزانێ
خۆی هەڵدەدێری لە تالارێ هەتا دەگەیە باڵەخانێ
بە سەری ڕووتی بەپێی پێخاوسی دەهاتە کۆلانێ
بە کووچەیدا دێ دەس دەکا بە گریانێ

هەتا دەگاتە بورجی بەڵەکم دەڵێ: وەکیل زیرینە ئەدی تاقە کوڕەکەی من کوانێ؟
وەکیل و وەزیر دەڵێن:
لە خۆمان یەخسیرێ
ئەتوو تازەکە دەبێ کوڕی خۆت وەبیرێ
بورجی بەڵەک چۆڵ و ئەحدەل قەندەهار بوو[١] بە سەفەر ڕۆی بۆ شاری جزیرێ
دایکی مەمی ئەگەر وا دەزانێ
دەڵێ: ئەهلی یەمەنێ، وەرن وەسەرم بکەن قوڕ و خۆڵی ئی کۆلانێ!
جا بانگ دێلی:
ڕۆڵە! میرمەم، گیانی گیانە!
ئازابی خۆمت لێ حەلاڵ بێ دەگەڵ شیری هۆردک مەمکانە
مەچۆ شاری جزیرێ، شارێکی بەدقەدەمە، ویستراعەتی گەلێک گرانە
دایکی بەنگینە دەڵێ:
ڕۆڵە، لە خۆم فەقیرێ
ئەتوو ئەمەگی دایکی فەقیرت وەبیرێ
سەلام لێ ڕابوو لە بۆ مەم و بەنگینان، گۆڕ و گۆڕخانە دەکەوێتەوە شاری جزیرێ
دایکی میرمەمی دەڵێ:
لە خۆم مل بەکوێن و بابان وێرانێ
ڕۆڵە میرمەم! نۆ مانگان، نۆ ڕۆژان، نۆ سەعاتان، نۆ دەقیقان، بە بەر و پشت هەڵم دەگرتی بەغەیرەز برک و ژانێ
لە خەزینەی ڕزگاربووی، کەوتیە چەنگ مامانێ
لە مانانێ خەلاس بووی کەوتیە چەنگ دایانێ
ڕۆڵە میرمەم! لە دایانێ خەلاس بووی، کەوتیە چەنگ لەلەی، دەیانبردیە دیوانێ
ڕۆڵە دەبەر کوتاییان نای؛ حەوت ساڵان دنیای ڕوونت نەدی لە ژێرخانێ.
ئەهلی یەمەنێ وەرن کوێنێکم دەبەرکەن لەبۆ جوانێکی وەک میر مەمی؛ شاری یەمەنێ لێم چۆڵ دەبێ، ئاوەدانی دەکەوێتە جزیری وێرانێ
دایکی بەنگینەی دەڵێ:

---

١ ـ ئەحدەل قەندەهار، واحیدەلقەهارە، چوونکە بەهەردووکیان تۆمارکراوە.

ڕۆڵە! بۆچ وا کوڕێکی بێ فکری

ڕۆڵە! سەفەر لەبەرە بەنادری.

ڕۆڵە! لە شیری دایکی خۆت گەردنت ئازابێ دەس لە ئاغایە خۆت هەڵنەگری

دایکی میرمەمی دەڵێ:

های یەمەنی، هاوارە، ئامانە!

ڕۆڵە، میرمەم! لەسەر دایکت ڕاوەستە، دەگەڵم بکە دوو قسانە

ئەمن لە شاری یەمەنێ بۆت هەڵدەگرم خەزنە و دەبۆتخانە

ڕۆڵە بۆت دەبم بە ئێلچی بۆخۆم، دەچمە شاری جزیرێ بۆتانە

یایەزینت بۆ دێنم. شاری جزیرێش بە خاک و بادەوە دەکڕم؛

بابی دایکێ، بە جێومەکانەوە بۆت دێنمە ئێرەکانە

کاکە مەم دەڵێ:

لە خۆم فەقیرێ

ئەمن بۆخۆم سوێندخۆرم، دەبێ لە دووی بچمە جزیرێ

کاکە مەم دەڵێ:

هاوار وەبەر ئەو خولایەی تاق و تەنیایە

ئاوڕێکم تێ بەربووە، هیچ چارم نایە،

شاری یەمەنێ چۆڵ و واحیدەلقەهارە چ بکەم بەبێ ئاغایە

دایکی بەنگینەی دەڵێ:

چ بکەم لەخۆم بێ فکری

ڕۆڵە نابێ دەس لە میرمەم کوڕی براهیم پادشای هەڵبگری

دایکی بەنگینەی دەڵێ:

هاوار و واوەیلایە

ئازابم بەهیچێ چوو لە دنیایە

تاقە کوڕێک خولای دایمێ لێ بۆم هەڵنشتە، هەڵوەدایە

دایکی مەمی دەڵێ:

ڕۆڵە، میرمەم! خولا نەیدامێ ڕۆنیشم بە دەنگ دلێری

ڕۆڵە! ئێستا بەپیری تووشی ئەستۆم بوو وەجاغ کوێری

دایکی میرمەمی دەڵێ:
ئەهلی یەمەنێ سەید و مەلای دە نەوجوانە!
ئەزو ببم بە قوربانی هەردووک چاوانە
دەرکی دەروازەی یەمەنێم بۆ بگرن تا دوو قسانە بکەم دەگەڵ کوڕی تاقانە
دایکی مەمی دەڵێ:
سەید و مەلا خۆشەویستی ئەو خوڵایە
هەموو دەسینگو دایە سی جوزوی کەلامولڵلایە
وەرن دەگـــەڵ ئەمن، بچینـــە خزمەت میرمەمی، تکاییێم بۆ بکەن، دەشـــقەمێ دەگەڵم بگەڕێتەوە دوایە
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
ئاورم تێ بەربوو، لێم خەرابوو جگەرە
ئاغا و نۆکەران، سەفەری کاولە جزیرێ لەبەرە
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
چ بکەم لەخۆم بێ سەڵایە
چ بکەم؛ بۆ براهیم پادشا لە هاواری مەم و بەنگینان نایە؟
دایکی مەمی دەڵێ:
چ بکەم لە خۆم ئێخسیرێ
هیچ کەسم نییە بۆم بکا ڕا دەگەڵ تەگبیرێ
هەرچەندە دەکەم دەستم پێ لە کوڕی خۆم هەڵناگیرێ
دەبێ، کەشـــکۆڵێکی هەڵگرم دەگەڵ دارعەســـایەکی، ببم بە دەروێش وەدوو میرمەمی کەوم، هەتا دەچمە شاری جزیرێ
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
چ بکەم، ڕۆڵە، گیانە؛
حاشا لە یەمەنێ، ئەگەر گەورە و گرانە؛
دەبم بە ئێڵچی لە هەموو دەرکان پەیدا دەکەم نان نانە
هەموو شاران لێک دەدەم هەتا دێمە شاری جزیرێ بۆتانە
خەڵقی جزیرێ دەڵێن: قەرەواشیان دەگەڵە، ئەو جووتە نەوجوانە

کاکەمەم دەڵێ:

لەخۆم غەریب، بێ سەلایە

بە دایکم عەرز بکەن: بەخوڵا ناگەڕێمەوە دوایە

چونکە سوێندم خواردووە بە کەلامولڵایە

دایکی مەمی دەڵێ:

ڕۆڵە، دیدەی شیرینم!

ڕاوەستە دەستت دەستۆی بکەم تێرت ببینم

کاکەمەم دەڵێ:

مەکە فکرێ،

دەست دەستۆکردنی من هیچ کەڵک ناگرێ

ناگەڕێمەوە دوایە، کەڵک ناگرێ.

سەفەرم لەبەرە دەبێ بچمە جزیرێ بۆتانە

دەستم لێ هەڵگرن، ئەی بەندەی موسڵمانە!

دایکی بەنگینەی دەڵێ:

ڕۆڵە! لە من مل بەکوێن و بابان وێرانێ

خوڵاکەی مەم و بەنگین ئیزن بدەن، بڕۆن بۆ جزیرێ بۆتانێ

وەرن، بە خوڵایان بە زامن بدەن؛ بە ئەمانەت بە پێغەمبەری ئاخر زەمانێ

دایکی میرمەمی دەڵێ:

ڕۆڵە، لە خۆم بێ سەلایە

ئاورێکم بەربۆتێ، لەدڵم کوژراوە چرایە

شاری جزیرێ ئاوەدان دەبێ شاری یەمەنم بێ کوڕی ئاغایە

کاکەمەم دەڵێ:

چ بکەم، ڕۆژم لێ وەرگەڕاوە

خەڵقی یەمەنێ سەید و مەلای تەواوە

سەفەرم لەبەرە دەوڵەت زیاد وماڵی ئاوا

خەڵقی یەمەنێ، سەید و مەلا دەڵێن: کوێرین

هەڕۆ، بڕۆ، بە خوڵات بە زامن دەدەین بە پێغەمبەرت دەسپێرین

جا کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە
جارێ ڕاکێشا دەنگی قۆشەنی داوە
قۆشەنیان بار دەکرد، ئاڵا هەڵدراوە
بەجوملەی سەعاتێکی تەدارەکێ دەگیرێ
ئاڵایان هەڵگرت پشتی خۆیان دە یەمەنێ کرد، ڕوویان کرد دە شاری وێرانە جزیرێ
جا خەبەرێکیان لە براهیم پادشای یەمەنێ گێڕاوە
ئاوڕێک لە یەمەنێ بەربووە بەهیچ کەسێ نەدەکوژاوە
براهیم پادشا دەنێرێتە بورجی بەڵەک، بزانێ کاکەمەم بۆ لەوەێ نەماوە؟
براهیم پادشا دەڵێ:
خەڵقێکی نادانە!
بچن کاکەمەم بۆ بێننە ئێرەکانە
وەکیل و وەزیر دەڵێن:
براهیم پادشا، لەخۆت فەقیرێ
ئەتوو نەتزانێ، کاکەمەم لەشکری هەڵگرت، ڕۆی بۆ شاری جزیرێ؟
ئەگەر براهیم پادشا وا دەزانێ، دەست دەکا بە شین و گریانێ
دەڵێ: جا ئەمن بەبێ کوڕی چ بکەم لە یەمەنێ وێرانێ
براهیم پادشا دەڵێ:
وەکیل وەزیری موحتەبەرن
دەغیلو بم وەرن گەنج و خەزێنەی بۆ کوڕی من بەرن
وەکیل و وەزیر لە وێندەرێ ڕاوەستاوە
دەڵێن: قوربانت بم براهیم پادشای تەواوە
کاکەمەم پیاوێکی ئاقڵە موخاریجی خۆی هەموو لەوێ داناوە
براهیم پادشا دەڵێ:
چ بکەم ئاورم گرت، دڵم ناسرەوێ
ڕۆڵە! شاری یەمەنت بە قوربان دەکەم، مەرگی من ڕەپێشت کەوێ
جا ئەو کێ دەبوو لە کاکەمەمی نادری،
هەتا ئێوارێ دیئاژوا، ئێوارێ مەنزڵی دەگری

دەڵێ: بەنگینە! دەبێ بچی بۆم دە قۆشەن و تیپ و سوپایە بفکری
ئینجا وەرەوە، دەبێ تەدارەکی شامم بۆ بگری
ئەوێ شەوێ مەنزڵیان لەوێ تەواوە
سەرکردێک بەخۆی و بە هەزار کەسی گەڕاوە
کە سبحەینێ بەیانی داوە
شەیپووریان کێشا، ئاڵا هەڵکراوە
جا لەوێیان بارکرد بۆ شاری جزیریان ئاژواوە
هەتا ئێوارە بەسەر داهات مەنزڵیان تەواوە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینەی، بەڵەک چاوە!
دە قوشەنێ بگەڕێ بزانە کێهە ئاجزیی[1] کێشاوە
بەنگینە دە قۆشەنێ گەڕا، خەبەری بۆ میرمەمی هێناوە،
دەڵێ: ئاغا گیان! کەس ئاجز نییە، هیچ کەس نارەحەتیی نەکێشاوە
ئەما ئەو شەو سەرکردێک بەخۆی و هەزار کەسی گەڕاوەتەوە بەدواوە
میرمەم دەڵێ:
بەنگینەی نەوجوانە!
بەڕەحمەتی خولای شوکرانە
هەڵبەتە براهیم پادشای بابم دەگەڵم غەیانە
بەنگینێ بۆ وا دەرفکری؟
ئاغایێ خۆت دەبەر هەردووک چاوان بمری
ئەوشەو سووک تەدارەکی بۆ ئەو شەو بگری
بەخولایێ ناگەڕێمەوە، مەگەر کاکەمەم بمری
ئەوێ شەوێ ویستراحەت کرا تەواوە
سبحەینێ کە بایانی داوە
جاڕیان ڕاکێشا، بەیداغ ڕاکێشاوە
بۆ شاری جزیرێ دەڕۆن، یەمەن بەجێ ماوە

---

١ ـ ئاجز، (عاجز)ھـ.

هەتا ئێوارێ ئاژواوە

دیسان مەنزڵیان گرت، قۆشەن هەڵی داوە

میرمەم دەڵێ:

بەنگینێ دە قۆشەنێ بگەڕێ، بزانە قۆشەنێکی تەواوە

بەنگینە فرمێسکی چاوانی دەهاتە خوارێ، دەتگوت: بەحر و ئاوە

میرمەم دەڵێ:

بەنگینێ! چ بووە، چ قەوماوە؟

ئەگەر دڵت بە دایک و بابتەوە هەیە، ئەتۆش بگەڕێوە دواوە

بەنگینە دەڵێ:

لە خۆم غەریب و خانەوێرانێ

بە زاتی خولایێ، بەحەقی پێغەمبەری ئاخری زەمانێ

دەستت لێ هەڵناگرم، هەتا میوانی خولام دێنەسەرێ بۆ گیان کێشانێ

جا کێ بوو لە کاکە بەنگینی گوڵباوە

دەگەڵ میرمەمی ڕۆیشتن دڵخۆشیی یەکتریان داوە

هەتا سبحەینێ ڕۆژ لە مەشریقێ سەری دەرهێناوە

جا ئالای ڕاکێشاوە

قۆشەن پێی ڕاهێناوە

سەبرکە سەبرکە لەبۆ شاری جزیرێیان ئاژواوە

دە محەلی نوێژی نیوەڕۆیە خەبەر بە میرمەمی دراوە

«سەلامەت بێ ئاغایێ بەڵەک چاوە

ئەتوو دەزانی، سێ سەرکردە بەخۆی و قۆشەنی نەماوە؟

کاکەمەم دەڵێ:

چ بکەم بە ڕەزای خولای شوکرانە

ئەمن چ بکەم بابی خۆم دەگەل غەیانە

کاکەمەم دەڵێ:

بەنگینە! لە خۆم بێ سەلایە

چاک نییە مەخلووقی ئازار بدەین، پێی خۆش نییە ئەو خولایە

وەرە، بۆ خاتری من ببە سەرکردە؛ ئەو لەشکرەم بۆ بەرەو دوایە

بەنگینە دەڵێ:

میرمەم لە من وایە، لەکن ئەتوو زۆر موحتەبەرم

ئەمن نەهاتووم ماڵی وەرگرم، گەنج و خەزێنێی بەرم

ئاغا بە قوربانت بم، لە غەریبەکانی دە قەلەندەرم

هەتا ئەمن دەمرم، بۆ ئەسپی بۆرە مەیتەرم

میرمەم دەڵێ:

بەنگین! چ بکەم؛ لە خۆم بێ کەماڵ و نادانێ

بۆخۆم بە قوربانت بم دەسەرت دەگێڕم یەمەنێ وێرانێ

چاوی خۆمت بە قوربان دەکەم دەگەڵ سەرتاپای ئیمانێ

وەرە، بۆ خاتری من ئەو لەشـــکرەی بەرەو یەمەنێ، دەگــەڵ ئەو مەخلووقەیێ ناکەم گوزەرانێ

دەشقەمێ خولا و پێغەمبەر بە غەریبی و بێ کەسیی من بزانێ

ئینشەڵڵا سەفەرم لەبەرە، ناگەڕێمەوە، هەتا دەچمە جزیرێ وێرانێ

ئینجـــا بابم دەڵێ: ئەمن تاقە کوڕێکم بوو نێوی میرمەم بوو، ســـاحبی بورجی بەڵەک کوانێ؟

ئینجا دایکم دەڵێ: ڕۆڵە نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ بە بەر و پشـــتان هەڵم گرتی، ئەدی تاقە کوڕەکەم کوانێ؟

ئینجا بەنگینە دەڵێ:

میرمەم؛ ئەمە هەردووکمان بێ فکرین

ئەو ئێوارە داهات، بلا مەنزڵێکی بۆ خۆمان بگرین

خەڵق چاوی لەمەیە، چونکە گەورە و سەرکردەی لەشکرین

ئەگەر ئەو قسەیان لەوێ دوو بە دوو دەکرد تەواوە

دەنگی لەشکریان دەدا بەیداغیان دە عەرزێ دەداوە

میرمەم دەڵێ:

بەنگین بگەڕێ، بزانە کێهەی بێ خەرجە، کێهەی خەرجی پێ ماوە

بەنگین دەڵێ:

میرمەم ئەتوو دەگەڵ من وەرە پای حیسابێ
هەتا سەری براهیم پادشای خۆش بێ، قۆشەن خەرجی کەم نابێ
میرمەم دەڵێ:
توخوڵا بەنگینە، بەو قسەت کردم سەرویرانە
ڕێگام دوورە، ڕێیەکی گەورە و گرانە
قۆشەنی بابم زۆرە، بلا بێ متمانە
بابم وەدەکا نەچمە جزیرێ، بگەڕێمەوە لێرەکانە
بەنگین دەڵێ:
میرمەم چەند دەکەم تەگبیری توو، بە من ناکرێ.
بەخوڵا، قسەیە پیاو دەگرێوی بنێ نابێ دەست هەڵگرێ
دەنا خوڵاوەندی، میری مەزن غەزەبی لێ دەگرێ
میرمەم دەڵێ:
بەنگین، ئەتوو وا ناکەی لە دڵم ببێ سەفایە
ئەمن دەس لە یایەزینێ هەڵناگرم لە بۆ دنیایە
ئەگەر سەرم، بە خوڵای چووبێ دەس هەڵناگرم بۆ دنیایە
بەنگین دەڵێ:
«میرمەم! ئێستا یایەزین چاوەنۆڕی تۆیە، لە هەموو کەسی دەکا حاشایە
میرمەم دەڵێ:
بەنگین چی دیم لێ مەدە، مەمخە فکرێ
دەس لە یایەزین هەڵناگرم، هەتا حەق و ناحەقم لە بارەگای خوڵای دەکرێ
جارێ بلا ویستراحەتێ بکەین هەتا لەشکر و قۆشەنەکەن دادەمەزرێ
کێ دەبوو لە بەنگینێ گوڵباوە
دەڵێ: سبحەی ئەو مەسڵەحەتەی دەکەین تەواوە
هێشتا بۆ شاری جزیرێ خوا دەزانێ، چەند مەنزڵمان ماوە
جا سبحەینێ شەیپووریان کێشا، ئاڵایان ڕاکێشاوە
ئەوێ شـــەوێ چوار سەرکردان، هەر ســـەرکردەی بە هەزار کەسەوە لێی گەڕانەوە بە دواوە

میرمرم دەڵێ:
بەنگینێ! چ بکەم، هیچ قاقەز و قەڵەم و مۆری مامۆستام لەکن نەماوە
بەنگین چ بکەم لە حەسرەتی یایەزینێ هەموو دەرسیشم لێ گۆڕاوە
بەنگین دەڵێ:
جارێ لێ گەڕە، جارێ لەشکر و قۆشەنمان لەو چۆڵەی لێ بوو بڵاوە
کاکەمەم دەڵێ:
«لەخۆت دڵخەمگین و فەقیرێ
هیچ بلا لەشکری براهیم پادشام دەگەڵ نەبێ، بۆ من ناکەن ڕا و تەگبیرێ
بەخولای، هیچ تەنەفیسم دەگەڵ نەبێ ناگەڕێمەوە، هاتە دەچمە شاری جزیرێ
بەنگین دەڵێ:
بۆ من هەر خزمەت و تەدارەک بێ
سەفەری لەبەر ئەتۆیە ڕەببی لێت موبارەک بێ
بۆچ بە دڵپڕی دەڵێی: جەرگم سووتاوە
سەفەرێکی دوور و درێژە، گەرم کۆڵاوە
بە حەقی خولای بێ شەریک، تا ڕۆحم دەبەر بەدەنێدا مەیتەرم، ناگەڕێمەوە بە دواوە!
میرمەم دەڵێ:
بەنگینە چ بکەم چارەم چییە؟
بەخولای دەزانم سەفەری جزیرێم بە یەکجارەکییە
بەنگینە دەڵێ:
چ بکەم دەستت بێدەسەڵاتە، چارەت نایە
چونکە سوێندیان دوای بە قورعانێ و کەلامولڵایە
برۆ غەلەل لە دڵت پەیدا نەبێ، هەموو کەس هومێدی هەر خولایە
ئـــەوێ ڕۆژێ دوو بـــە دوو دەیانئاژوا هەتـــا مەحەلی ڕۆژاوایە، جا قۆشـــەن نەگەییە ئاوەدانیان، کەوت لە چۆڵ و لە ســـەحرایە، ئەوێ شـــەوێ سێ سەرکردە، سەرکردەی بە هەزار کەسەوە لێی گەڕانەوە بە دوایە
سبحەینێ کە لە خەوێ هەڵستان، هیچ کەس نەماوە
ئینجا بەنگینە هات، لە پشت سەری میرمەمی ڕۆنیشت، گەلێک گەلێک گریاوە

ئەگەر میرمەم چاوی هەڵدێناوە، تەماشا دەکا بەنگینە دەگرێی
فرمێسکی چاوانی دەتگوت: بەحرە، ڕووبارە، ئاوە
میرمەم دەڵێ:
بەنگین بۆچی دەگری چت لێ قەوماوە؟
بەنگین دەڵێ:
ئەی میرمەمی بەڵەک چاوە!
ئەو لەشکری بابی مەی بۆ مەی دروس کردووە، قەد کەرسوارێکمان لەکن نەماوە
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
بەنگینێ موحتەبەرە!
ئەسپی بۆرە بۆم بێنە، سەری بگرە بە دووسەرە
دەبێ ئەتووش حوکمە بگەڕێیەوە؛ بۆخۆم دەچمە شاری جزیرێ ئەو سەفەرە
بەنگینە دەڵێ:
چ بکەم کوێرم بوون هەرتک چاوە
ئەمن هەر لەوێم عەرزی تۆ کرد، لەشکرێکی ناتەواوە
ئێستا ئەگەر سەرم لە پاشڕا ببڕی ناگەڕێمەوە بەدواوە».
میرمەم ڕقی هەڵستا بەو گۆچانی زێرین لەسەر و بناگوێی بەنگینێی داوە
دەڵێ: بەتەنێ دەڕۆم، دەبێ هەر بگەڕێیەوە بە دواوە
ئینجا بەنگین دەڵێ:
بە خولایێ! بە لێدانی توو ئەمن لە نۆکەری ناکەوم
هەتا دەچمە شاری جزیرێ بەسەری ڕووت، بەپێی پێخاوس وەدووت دەکەوم
ئینجا میرمەم دەڵێ:
نۆکەرەکەی دانا، بەجێ ماین لە سەحرایە
وەرە لە نۆکەری و ئاغایەتی بکەین حاشایە
وەرە پێکەوە ببینە برای دایکی و بابی هەتا لێمان خرا دەبێ ئەو دنیایە
ئینجا پێکەوە مەم و بەنگین دەگرنەوە قەرارێ
ئەو جووتە سوارەکەی غەریب لە یەمەنێڕا دەهاتنە خوارێ
ڕێی جزیرێ نازانن، هیچ کەسێک نییە لێی بکەن پرسیارێ

لە سبحەینێیان داژوا هەتا محەلی ئێوارێ
دەگەینە مەنزڵێ، ئینجا لەوێ دەگرین قەرارێ
ئەوێ شەوێ دوو بە دوو دەکەن تەگبیر و ڕایە:
هیچ دایک و بابمان نییە، هیچ کەس نایە دە هانایە،
بە خولای، ئەمە ڕدێن سپیمان نییە هومێدمان هەر خولایە، حەزرەتی ڕەسوڵڵایە
ئینجا ئەگەر سبحەینێ سوار دەبن ئەو جووتە سوارە
وەدەر دەکەوتن ڕێی شاری جزیرێیان دەکرد پرسیارە
ئینجا دەڕۆینە خوارێ، هاواریان دەکرد: یا جەببارە!
ئەوێ ڕۆژێ دەڕۆیین ئەو جووتە سوارەکەی غەریب، حاشایان دەکرد لە دنیایە:
خولایە! لە دووی مەخسوود و مرادان دەچین کێن دێ دە هانایە؟
هیچ کەسی دیکەمان نییە بەغەیرەز خولا و غەوسی بەغدایە
ئەوێ شەوێ نەگەینە چ ئاوەدانیان، بەجێ مان لە چۆڵ و سەحرایە
قنیاتیان دەکرد هیچ کەس نەبوو دوو قسەیان دەگەڵ بکا لە بۆ سەفایە
ئینجا ئەوان شوکرانەیان دەبژارد، سەڵاواتیان دەدا لە حەزرەتی ڕەسوڵڵایە
ئەوێ شەوێ ئەوان دەنووستن دە هیمدادیان دەهات غەوسەلئەعزەم لە بەغدایە
ئەگەر ئەوێ شـــەوێ سبحەینێ وەخەبەر هاتن، پیاوێکی ڕیش سفیدیان لەکن بوو لەبۆ سەفای دنیایە
لێیان پرسی:
بۆ کوێ دەچی، لە کوێ دێی، بەڵەدیت هەیە بە شاری جزیرێ، لە کوێیە ڕێگایە؟
پیاوی ڕدێن سپی دەڵێ:
ئەنگۆ میوانن، بەخێربێن، سەرچاوەکانم
بەخولای! بۆخۆم بەڵەدم، بەشاری جزیرێ دەزانم
ئینجا ئەگەر سبحەینێ وەدەرکەوتن ئەو جووتە سوارە
وەیسەلقەرەنی ماهیدەشتێ دەیکردن قوتارە
بۆ شاری جزیرێ دەچوونە خوارە
ئەوە کێ بوو لە مەم و بەنگینی نەوجوانە
عەرزیان بۆ وێک دەهات بە ڕەزای بینای چاوانە

هەتا دەگەینە جووتێری یایەزینێ لەوێ دەبوون میوانە
ئینجا ئەو سوارە بانگ دێلن:
ئەی جووتێر، ئەوە جووتی کوێیە؟
جوتێر دەلێ: ئەی جووتە سوار، ئەوە جووتی شاری جزیرێیە
ئەنگۆ لە من بپرسن: ئەوە جووتی کێیە؟
ئەگەر نازانن ئەوە پیاوی یایەزینێە
ئای بەخێرێن، سواری غەریب هاتنە ئێرەکانە
وەرن پیاو بن، لەکن من بخۆن پاروێک نانە
دا من مزگێنی بەرم بۆ یایەزینێ نەوجوانە
تەسەدوقی سەری ئەنگۆ دەیکا بە خەلات بەخشانە
ئینجا مەم و بەنگین دەلێن:
یا ڕەبی خولایە هەزار بار شوکرانە!
کێ بوو لە مەم و بەنگینی بەلەک چاوە
لە سەرینچاوەی کانیە بوون پیاوە
کێ بوو لە جووتێری جندییە
جووتی بەرەلدا کرد، بۆ یایەزینێ بردی مزگێنییە
کێ بوو لە کوڕی جووتێری نەوجوانە
هەر ڕای دەکرد بۆ مەم و بەنگینان دەهێنا نانە
ئەوانن نانەکەیان دەخوارد، دەیانبژارد شوکرانە
ئینجا بۆ جووتێریان دەکرد بە خەلات بەخشانە
کێ بوو لە مەم و بەنگینی چاوبەنگینە
دوو دوو دەچوونە سەرینچاوەی کانییە
ئەلحەمەدولیللا ئەو کانییە کانی گەنجییە!
کێ بوو؟ لە مەم و بەنگینی نازدارە
هاواریان دەکرد: ئەی خولای جەبارە!
ئەوە داغیل بە شاری جزیرێ بووین؛ خولا بێ ئەزێت بمانکەی ڕزگارە
کێ بوو لە میرمەمی نازەنینە، دەستی دەدا جامی، لەسەرینچاوەی کانیەڕا پڕ پڕی

دەهانیە

وەسەر بەنگینێی دەگێڕا؛ بەنگینێی کرد نەخشینە
کێ بوو لە بەنگینی تەواوە
ماشاڵڵا دەڵێی گوڵی بەهارێیە تاو لێی داوە
لەو ئاغا و نۆکەرەی موحتەبەرە
ماشاڵڵا یەکیان دەڵێی شەمسە، یەکیان دەڵێی قەمبەرە
ئینجا لەسەر ڕازی کانیە دادەنیشتن ئەبەر ئەوبەرە
هەتا لە خزمەت یایەزینێ دێتەوە جواب و خەبەرە
جووتێر دەچوو بە هاوار، بە لینگدان دەگەڕاوە
موژدەی لە بۆ مەم و بەنگینان هێناوە
چەند دەستیان دە گیرفانی خۆیان نا، چەندیان زێڕ بەو جووتێرەی داوە
کاکەمەم دەڵێ:
جووتێر ئەمە لە کوێ ببین پیاوە؟
جووتێر دەڵێ:
ئەزو ببم بە قوربانە،
قاسیدو لەسەر ڕێیەیە دەگەڵو بیکا قسانە
لەوێ ڕۆدەنیشتن شان بە شانە
چوار ڕەکەعەتیان نوێژ دەکرد، دەپاڕانەوە لە بینای چاوانە:
خوڵایە! ئەمە غەریبین لەوانی دە بێگانە
کێ دەبێ بەخانەخوێمان، لێی ببین میوانە؟
یاڕەببی خوڵایە! مەخسوودمان عاسڵ ببێ، سەرمان خەلاس ببێ لێرەکانە!
کێ بوو لە جووتە لاوەکەی نازدارە
پێیان دە ڕکێفی خۆیان دەنا دەبوون سوارە
ئەی بینای چاوان! جا بۆ شاری جزیرێ دەچووینە خوارە
ئەوە دەهاتنە خوارێ جووتە سوارەکەی فەقیرێ
دەهاتن و دەگەیشتنەوە سەر چۆمەکەی کاولە جزیرێ
ئەگەر زەینێکی خۆیان بەرەژوور داوە

تەماشا دەکەن هەموو گازرکارە ڕاوەستاوە
ئینجا میرمەم دەڵێ:
بەنگینەی بەڵەک چاوە!
هۆوەی دیوتە لەوێ ڕاوەستاوە
ئەوە یایەزینە ئەگەر ئەمنی بۆ ئێرەکە هێناوە
کاکەمەم بەنگین دەڵێ:
کاکەمەم! وانییە
ئەوە هەڵبەتە قەرەواشی بەردەستی وییە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە چ دەڵێی قسەیەکی لێ بزانم؟
کاکەمەم دەڵێ:
ئەی گازرکارێ، گازری دەکەی بە دەستانە
ئەمە غەریبین لەوانی بێگانە،
بە قسەی توو لە یەمەنێڕا هاتینە جزیرێ بۆتانە
مەلەکریحان دەڵێ:
ئەی جووتە سوارەکەی دوور مەکانە
هەر لەوێڕا بەخێرێن؛ پێڵاوو سەرچاوی من هەتا ئێرەکانە
ئەو یایەزینی ئەنگۆی هێناوە، چل قەرەواشی وەکو من ئەوا لەبەر دەستانە
کاکەمەم دەڵێ:
ئای؛ لەبەر ژنان؛ ئەوە لێم دەکا حاشایە
چ دەڵێی لە ترسی خولای لەبەر کەلامولڵایە
یەمەنت تەخت و تاراج بە من بەجێ هێشت، ئێستا لێم دەکەی حاشایە؟
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
جووتە سوارەکەی غەریب، گیانە گیانە!
ئەمن قەت یەمەنم نەدیوە بە خولای بێ شەریک و لایەزانە
ئەو خاتوونی ئەنگۆی هێنا ئێرەکانە
لە خولای بترسێن، بە من بکەن متمانە

«چل قەرەواشی وەکو من دایمولمودام لەبەردەستانە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینێ چاوبەنگییە!
ئەوە حاشایە دەکا، جیهەتی چییە؟
بەنگینە دەڵێ:
ئەوە حاشایە ناکا، بە خولای ئەو نییە
ئەو کراسی هێنابوویە یەمەنێ
ئەوە دەبەر ویدایە، ئەوە خەلاتی وییە
ئەو کوڵێجەی دە قۆڵی ئەویدا، ئەوەی یایەزینێیە بەوهەی داوە بە یەکجارەکییە
بەنگینە دەڵێ:
ئەوی سوێند دەگەڵ ئەتوو خوارد، ئاغایە من، بە سەری توو، ئەوە هەو نییە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینــــە، چونکە تووشـــی ئەوەی بووین، بلا لێی بپرســـین، بزانین لە ماڵە کێ ببین میوانە.
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
خاتوونێ! خاتوونێ گیانە!
کێ سەغی و لۆتییە، ئەمە بچین لێی ببین میوانە؟
خاتوونێ بەشقی خولای، غەریبین دەگەڵمان مەبە غەیانە
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
لە من مل بەکوێن و بابان وێرانێ!
هەر کەسێک دەگەڵو غەیان بێ، ڕەببی کوێر ببێ لە چاوان، زەبوون بێ لە ئیمانێ
لاوە هەر کەسێک دەگەڵو غەیان بێ، خولا لێی بکا بە کفری
لاوە ئەگەر بۆ مەخسوود و مرادان هاتوون، قسەی ساغ لە من وەرگری
لاوە پێناوداری توو بم! مەچۆ ماڵە کەس، بچۆ مەنزڵی کابەکری
ئەوە پیاوێکی سەغی و پیاوچاکە قەدری میوان چاک دەگری
لاوە ئازیزم. گەلێک لاوێکی بێ نسرینی
هەر کەسێک دەگەڵت غەیان بێ کوێر ببێ لە چاوان، زەبوون بێ لە دینی

ئەگەر بۆ نان پەیداکردن هاتووی - وەباڵت بەستۆی من - بچۆ ماڵە میرزێندینی.

لاوە گەلێک لاوێکی شیرینی

هەرکەسێک دەگەڵت غەیان بێ، یارەببی، خێرێ لە جوانی خۆی نەبینی

ئەگەر بۆ پیاوەتی هاتووی - وەباڵت بەستۆم - بچۆ ماڵە قەرەتاژدینی

کاکەمەم دەڵێ: کەس ناتوانێ دارت بە سەر بارێ ڕاکا قسەی خراپت پێ بنوێنی

بەنگینە ئەتوو پیاوێکی زۆرزانی

ئەمن پادشایەتیی یەمەنێم بەجێ هێشتووە، تازە بچم نۆکەری خەڵقی بکەم بۆ نانی

کاکەمەم دەڵێ:

بەنگینە، گەلێک بەنگینێکی نادری

میرمەم لە شاری یەمەنێڕا نەهاتووە بچی فینجانێ قاوەی بە سەدەقەسەری وەرگری

ئەمن بۆ مەخسوود و مرادان هاتووم چاک وەیە، بچمە ماڵە کابەکری.

کاکەمەم دەڵێ:

بەنگین، گیانە! وەی گیان گیانە!

ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان ئەمن هاتوومە ئێرەکانە

شاری یەمەنێم بەجێ هێشتووە، چەند شارێکی گەورە و گرانە

ناچمە ماڵە قەرەتاژدینی، بە سەدەقە سەری بمدەنێ پاروو پارووی نانە

دڵت غایلەی نەکا، مەڵێ مەسڵەحەتی ژنانە

هەر دەچم لە ماڵە کابەکری دەبم میوانە

ئینجا یایەزین هاوارێ دەکاتە خولای:

خولایە! ئەتوو خولایەکی بەفکری

هەم کەریم و هەم قادری

ئەو جووتە ســـوارەکەی لە یەمەنێڕا هاتوون ڕێی دوازدە مانگ و بیســـت و چوار ڕۆژان وەبەر خۆی دەگری

ڕەببی بە ڕەببینی خۆت کەی بچنە ماڵە قەرەتاژدینی نەچنە ماڵە کابەکری

یایەزین دەڵێ:

هاوارم وەبەر ئەو خولایە!

ئەگەر بێ شەریکە تاق و تەنهایە

بۆخۆی لایەزانە

ئەو جووتە سوارەکەی بە قسەی من مل بەکوێنێ، هاتوونە ئێرەکانە،

ڕەبێ لە ماڵە میری، کاکی من نەبن میوانە

ئەی خوڵایە! ئەتوو بێ شەریکی چەند بێ نسرینی

ئەو جووتە سوارەکەی هاتوون بە قسەی من مل بە کوێنی

پادشایەتی شاری یەمەنێ لێیان بەجێ دەمێنی

یاخوڵا! نەچنە ماڵە کابەکری؛ بچنە ماڵە خوشکی خۆم، قەرەتاژدین پیاوێکی ڕەشیدە، سەخییە، نان بدەیە. ئەو زۆر چاکیان بەخێردێنی

کێ بوو لە کاکەمەم و بەنگینی موحتەبەرە

خەڵقی جزیرێیان لێ ڕاوەستابوو ئەوبەر ئەوبەرە

کێ بوو لە کاکەمەم و بەنگینی گوڵباوە

بەهەرتک دەستانیان لە عالەمێ دەکرد سەلاوە

جزیری ئەوبەر ئەوبەر جوابیان دەداوە

ئینجا مەلەکریحان خێڵەکی بە سەر خۆی کێشاوە

لە دوای مەم و بەنگینان دەهات بە هەڵەداوە

مەم و بەنگین ئەسپی خۆیان ئاژواوە

کێ بوو لە مەم و بەنگینی نادری

لە هیچ کوێ ڕانەوەستان هەتا گەینە دەرکی کابەکری

خەڵقی جزیرێ ئەوبەر ئەوبەر دەوان دەفکری

هیچ کەسێک نییە لە دەرکی کابەکری

ئەگەر بێ جڵەوی ئەو جووتە سوارەی بگری

کێ بوو لە کاکەمەمی گوڵباوە

بانگی دەکرد: بەنگینەی بەڵەک چاوە!

تەخسیری من نییە، تەگبیری هەردووکیانی لێ کراوە

پیاوی غەریب وەک بازی چاو بەستراوە

گەلێک کەس بە قسەی ژنان تێ شکاوە

لەکنم ماڵە بەکرئاغای چ میوانی ڕانەگرتووە نانی بە کەس نەداوە

کاکه‌مه‌م ده‌ڵێ:

به‌نگینه به‌نگینێکی شیرینی!

مه‌سڵه‌حه‌ت ئه‌وه‌یه بچینه ماڵه قاره‌تاژدینی

ئه‌و پیاوێکی لۆتییه، له‌سه‌ر نانی دانامێنی.

کێ بوو له میرمه‌می نازداره،

ده‌یگوت: ئه‌هلی جزیری، که‌یخودا، ڕدێنداره

کووچه‌ی ماڵه قه‌ره‌تاژدینی کیهه‌یه، بۆ ماڵه وی بچینه خواره؟

کێ بوو له پیاوی ته‌واوه

هه‌موو پاشه‌وپاش ده‌کشاوه به‌دواوه

ماڵه قه‌ره‌تاژدینی به مه‌م و به‌نگینیان نیشان داوه

کێ بوو له خه‌ڵقی ساحبی ئیمانه

مۆژده‌یان ده‌برد بۆ خاتوون ئه‌ستی نه‌وجوانه:

جووتێک سواری غه‌ریب و نه‌وجوان ئه‌وه هاتن بۆ ئێره‌کانه.

خاتوون ئه‌ستی ئه‌گه‌ر وا ده‌زانێ

بۆخۆی هه‌ڵده‌ستا له دیوانێ:

بڵان، به‌خێریان بێنم ئه‌و میوانانه.

خاتوون ئه‌ستی ده‌کا هه‌رایه:

«ده‌بڵا بێن جحێڵ و مه‌لا و سه‌ید و که‌یخودایه

یه‌ک به یه‌ک هه‌مووی ده‌ناردنه ڕێگایه

کێ بوو له خاتوون ئه‌ستی چاو شه‌هێنه

ده‌ینارد قه‌ره‌واش و سه‌رسپی ده‌هێنا

شووشه‌ی گوڵاویان ده‌گرت، وه‌تاغ و باڵه‌خانه‌یان پێ ده‌کرد ئاوپرژێنه.

کێ بوو له خاتوون ئه‌ستیی گه‌رم کوڵاوه،

ده‌ینارد قوربانیی ده‌هێناوه،

گاوگه‌ردوونی له‌پێش مه‌م و به‌نگینان کراوه.

که مه‌م و به‌نگین گه‌ینه کۆڵانێ

جحێڵ به‌پیریانه‌وه چوون؛ ده‌ستیان کرد به خه‌ڵات به‌خشانێ

لەوێ ڕەدبوون بە سەفایە

لە سەر ڕێیە هەبوون ریش سپی و کەیخودایە

کە لەوێ ڕەدبوون لێ ڕاوەستا بوون سەید و مەلایە

کێ بوو لە میرمەمی بەڵەک چاوە

سەلامی لەوان دەکرد لە نێویان بوو پیاوە

ئینجا بەنگینە گەلێک نادری

چەک و ئەسپابان لە میرمەمی وەردەگری.

کاکەمەم لەوێ ڕاوەستا؛ بەنگینە لە بۆ مەحرەمێ ڕادەبری

خاتوون ئەستی ئەگەر دەیزانی ئەو گوفتارە،

لە پەنجەرانڕا دێتە خوارە.

خاتوون ئەستی دەڵێ:

«براله، گیانە!

بۆ تەشریفت وا درەنگ هاتە ئێرەکانە؟

وەرە، ڕۆنیشە؛ پێکەوە بکەین دوو قسانە».

بەنگینە دەڵێ:

خاتوونێ، بەڵەک چاوە!

ئەمن ناتوانم ڕۆنیشم؛ ئاغام لە دەرێ ڕاوەستاوە.

ئینجا خاتوون ئەستی ناردییە کن سەید و مەلای موختاری:

کاکەمەم بۆ مەرەخەس بکەن بەیەکجاری.

کە قاسید هاتووە لەولاوە،

عەرزی سەید و مەلایان کراوە،

کاکەمەیان مەرەخەس کرد، دەیگوت: دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا.

کاکەمەم کە مەرەخەس کرا هەموو کەس دەزانێ

ڕووی لە حەرەمی قەرەتاژدینی کرد، خاتوون ئەستی پێ دەزانێ.

خاتوون ئەستی بەپیریەوە هات، دەستی دەستۆی کرد دەڵێ:

براله بۆچ وا درەنگ هاتیە جزیرێ وێرانێ؟

دنیای ڕوونم لێ تاریک بوو، لە سوێ توو لێم برا ڕێی گوزەرانێ،

براله! هەڵسته بچینه وەتاغێ باڵەخانێ.
کی بوو لە میرمەمی موحتەبەرە
لە پلیکانیان دەکەوتە سەرە
پەنجەرەیان بۆ دەکردنەوە ئەوبەر ئەوبەرە،
دەگەڵ خاتوون ئەستی ڕۆدەنیشتن، خوشک و برای دە موحتەبەرە
بەنگینە دە پێش ئەوان ڕاوەستا بوو دەستەونەزەرە
کێ بوو لە خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە
دەگەڵ میرمەمی گوفتاریان بۆ یەکدری گێڕاوە
بەنگینە بۆ ڕۆنیشتنێ مەرەخەست کراوە
مەم و بەنگین و خاتوون ئەستی ڕۆنیشتن شان بە شانێ
خاتوون ئەستی دەڵێ:
لە خۆم مل بەکوێن و بێ وەتەنێ
چ بکەم میوانی منە تاقە کوڕەی براهیم پادشای یەمەنێ.
خاتوون ئەستی دەڵێ:
چ بکەم! لە من بابان وێرانێ،
قەرەتاژدین لە دیوانی میرزێندینییە بە هاتنی ئەو میوانانە نازانێ.
خاتوون ئەستی دەڵێ:
کوێخا دەرک! وەرە بەر پەنجەرە و باڵەخانێ؛
بە ئەمینی بچۆ خەبەرێکی بە قەرەتاژدینی بدە، بلا کاکم نەزانێ.
کێ بوو لە کوێخا دەرکی بەڵەک چاوە،
دەگەییە دەرکی دیوانی میری، پەردەی هەڵداوە،
کەوشی هەڵگرت و بەقەرەتاژدینی نیشان داوە.
میرزێندین ئاوڕی دەداوە.
میرزێندین دەڵێ:
«کوێخا دەرک بۆچی لە دووی قەرەتاژدینی هاتووی، بۆ نەهارێ چ دروس کراوە؟»
کوێخا دەرک دەڵێ:
«میر بتبم بە قوربانە!

هەرچی ئەتوو بخۆی هەیە، ئەما تازە هاتوون دوو میوانە».
کە قەرەتاژدین لە دیوانێ هەڵستاوە،
لە پلەکانان دەهاتە خوارێ ئاورێکی وە کوێخا دەرکی دەداوە،
دەیگوت: «چ خەبەرە، چی قەوماوە؟»
دەیگوت: «ئەلحەمدوللا هیچ نییە؛
«دوو میوانمان هاتوون لە نێوەڕاستی شارییە،
زۆر میوانی دە نەجیبن، خاتوون ئەستی لە دووی تووی ناردووە بە تەعجیلییە».
قەرەتاژدین دەڵێ:
«ئەمن بۆخۆم غەواسم،
ئەو میوانانە بەخێرێن، زۆر چاکیان دەناسم».
کی بوو لە قەرەتاژدینی گەرم کۆڵاوە
ئەگەر گەییە دەرکی خۆی لە هیچ کوێ ڕانەوەستاوە
هەتا لە پلیکانان دەکەوتە سەرە، پەردەی هەڵدەگرن، لە هیچ کوێ ڕانەوەستاوە
هەتا دەچوو، لە میر مەمی دەکرد سەلام و سەڵاوە.
دەیگوت: «عەلەیکومئەسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی سەر چاوی من شۆڕە لاوە».
کێ بوو لە مەلەک ڕیحانی بەڵاک چاوە
چارشێوی بە سەر خۆی هەڵکێشاوە
بە کووچەیدا دەهات بەهەنگاوە
ئەگەر گەییە دەرکی کابەکرێ، ئەگەر تەماشای کرد ئەو میوانەکەی هاتبوو لە دەرکی ماڵە بابی نەماوە.
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
«لە خۆم سەر بەتاڵ و بابان وێرانێ!
دیت چلۆن لە دەرکی ماڵە بابم برا ڕێی گوزەرانێ؟»
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
«بابە ئەتوو گەلێک کافری!
ڕۆژێ هەشتا کەس جیرە و مواجبی لە ماڵە توو وەردەگری
خەبەر لە هەر چوار دەوڵەتان دەگەڕێ، دەڵێن: بەکرئاغا میوانان ڕاناگری».

بەکرئاغا، ئەتوو بۆ من پەرژینی.
قەت بوو، میوان لە ماڵە توو جێی نەبێ، بچێتە ماڵە قەرەتاژدینی؟»
بەکرئاغا دەڵێ:
«بە حەقی ئەوەی ساحب سەفایە!
ئەوی ئەوانە بۆی هاتوون لە ڕووی دنیایە،
نایەڵم هیچ مەخسوود و مرادیان حاسڵ بێ؛ بە حەقی ئەو خوڵایە!».
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
هەیڕۆ، سەد جاران ڕۆ!
دیت چلۆن ماڵە بابەکەم لێ بوو نوغرۆ!
دژمن دەڵێن:
ماڵە بەکرئاغای لە بۆ میوانان نەیبوو کا و جۆ.
میرزێندین ناردییە کن قەرەتاژدینی: «کێ مواجبی لێ بڕیوە؟
کێ قسەی پێ گوتووە؟ بۆچی نایەتە دیوانێ؟» قەرەتاژدین دەڵێ:
«لە سایەی نێوچاوانی ویوە کەس ناتوانێ چ بەمن بڵێ؛ ئەما چەند ساڵان بوو برایەکم بوو ڕۆیی بوو بە سایەی نێوچاوانی وی هاتۆتەوە؛ نێوی وی کاکەمەمە، جا لەبەر ئەوەی بە خزمەت ناگەم».
میرحوکمی لەوی کرد: «هەڵستێ؛ کاکەمەمی بێنێ و بێتە ئێرە».
گوتی: «قوربان! ئەوڕۆ مەرەخەس بفەرموو؛ سبحەینێ بە خزمەت میری دەگەم دەگەڵ کاکەمەمی».

کوڕی پادشایەکی دی بوو، نێوی (عرفۆ) بوو. ئەویش هاتبوو بۆ ماڵە قەرەتاژدینی؛ ئەویش بۆ بایەزینێ. کوڕی پادشایەکی دی بوو نێوی (چەکۆ) بوو. ئەویش هاتبوو بۆ ماڵە قەرەتاژدینی؛ ئەویش بۆ بایەزینێ. کاکەمەمیش کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ بوو، ئەویش هاتبوو ماڵە قەرەتاژدینی؛ ئەویش بۆ بایەزینێ. قەرەتاژدین نێوی بابی عرفۆ و چەکۆی نەدەزانی؛ ئەمما دەیزانی کاکەمەم کوڕی براهیم پادشای شاری یەمەنێیە. شاری جزیرێش هەر دەبەر حوکمی یەمەنێدایە.

ئینجا ئەگەر سبحەینێ ڕۆژ بۆوە، قەرەتاژدین، عرفۆ، چەکۆ، کاکەمەم و بەنگین، هەر پێنجیان هەڵستان بۆ دیوانی میری چوون. بەکر قاسیدی لەسەر ڕێی ئەوان دانابوو. ئەگەر ئەوان چوون بۆ دیوانێ، بەکریش لە ماڵە خۆی هەڵستا هات؛ ئەویش گەییە دیوانی

میری.

ئینجا دەڵێ لەو کوڕی پادشای تەواوە

گەییە دیوانی میری لێیان دەکرد سەلام و سەڵاوە

میرزێندین دەیگوت:

«عەلێکومئەسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی، سەر هەردووک چاوە!»

جێیان بە کاکەمەمی نیشان داوە.

عرفۆ دەپێشـــدا هاتبوو؛ برای گەورە بوو. چەکۆ لە دوای وی هات؛ برای نێونجی بوو. کاکەمـــەم لە دوای وان هاتبوو؛ برای چکۆڵە بوو. ئەگەر چوونە دیوانی میر زێندینی، میر حوکمی کرد ڕەســـەر هەمووانی خست؛ بەرامبەر خۆی دانا. قەرەتاژدین لەپاش موخاریجی هەموو شەوی جومعان یەکی پەنجا تومەنی لە پشت سەری وان دادەنا؛ دەیگوت: «نەکوو خەرجییان پێ نەبێ ئابڕووم دەچێ. نان منەتی نییە بۆ من، نانی حیز عەیبە ئەمن باسی نانی بکەم». شـــەو و ڕۆژێکی لەوێ دانیشتن، میر مەرەخەستی نەکردن. خاتوون ئەستی هەڵـــی گـــرت، پیاوێکی نارد: «بە کاکم بڵێـــن، کاکەمەمی بۆ ئێزن نـــادا بێتەوە؟» میر فەرمووی: «مەرەخەســـتی دەکەم؛ بلا بۆ شامێ بێتەوە کن ئەمن. خوشکم بۆچی شتی بە قەرەتاژدینی دەدا، بە من نادا هیچ؟ ئەوە کاکەمەم مەرەخســـتم کرد، هاتەوە؛ بۆ شـــامی دەبێ بێتەوە کن ئەمن». کاکە مەم هەڵســـتا ڕۆی؛ عرفۆ، چەکۆ و قەرەتاژدین، هەموویان چوونـــەوە. میر ما دەگەڵ بەکرئاغای. گوتی: «بەکرئاغا، وەرە تەگبیرێ بکەین؛ کاکەمەم هێند نەجیمە هەرچەن دەکەم، شاری جزیرێ قابیلی نییە بیدەمێ». بەکر گوتی: «ئەوە کێیە شـــاری جزیرێ قابیلی نییە، ئەتوو بیدەییێ». میر فەرمووی: «بەخولا، نازانم کوڕی کێیە؛ ئەما زۆر نەجیمە». بەکرئاغا گوتی: «قوربان! بەخۆت دەزانی؛ کەیفی خۆتە». میر فەرمووی: «هیچی دی شک نابم، مەگەر یایەزینێی بە کۆشک و تالارەوە بدەمێ». بەکرئاغا گوتـــی: «زۆر موبارەکە». نۆکەران مزگێنییان برد بۆ یایەزینێ: «ئەوشـــەو کاکت ئەتوو پێشکێشی کاکەمەمی دەکا». یایەزین بەقەســـتی دەڵێ: «ئەو کاکەمەمە کوێندەرییە؟» یایەزین مزگێنیی پێ درا. ئەوێ شـــەوێ خۆشی وە دڵی یایەزینێ کەوت. ئەویش مزگێنیی نارد بۆ خاتوون ئەســـتی: «ئەوا قســـێکی وا پەیدابوو لە مەنزڵی کاکم». خاتوون ئەستی دەڵێ:

«ڕەبی خولایە، زۆر شوکرانە!

بە مەخسوود بگەن ئەو نەوجوانە».

ئینجا بەکرئاغا و میر دەکەن تەگبیرانە:

میر دەڵێ: «بەکرئاغا! بڵا بیدەینێ ئەوشـــەو». گوتی: «قوربان! ئاغای من! ئەوشۆی مەدە. بچۆ ماڵێ، پرســێکی بکە، بە یایەزینیش بڵێ: خوشـــکێ، ئەمن ئەتۆم بەخشی بە کاکەمەمـــی؛ مەڵێ پێی نەگوتم؛ ئەگەر ڕەزا نەبی ناتدەم». گوتی: «براله! حەزێ دەکەی بمســـووتێنە؛ ئەمن لە قسەی تۆو دەرناچم». بەکر گوتی: «قوربان ئەوشەو پەکی کەوت، بمێنێ بۆ ســبحەی شەوێ ئینشاڵڵا». بەکر هەڵستا، چۆوە ماڵە خۆی. چوو لەو کووچەی لـــە ماڵە قەرەتاژدینێڕا دەهات بۆ ماڵە میـــر زێندینی. بەکر زێڕی دە باغەڵی خۆی نا؛ بە کووچەیدا هاتە خوارێ. هەر ژنێکی حیزبوو، قەحبە بوو دراوی دایە. هێندێکیان کولیجەی بۆ کردن، هێندێکیان قەندی دانێ. ئەو کووچەی سەرانسەر بۆ کرد. بەوانی گوت: «ئەگەر سبحەینێ خەبەرم دانێ:

«هەر کەس لە ماڵە خۆی بێتەدەرێ،
قوڕێ بەسەری خۆی کا، یەخەی بیچڕێ
بگیرێی بڵێ: هەیڕۆ! یایەزین گول بوو، دەریان کرد لە شاری جزیرێ.
کاکەمەم پی بزانێ ئەوا یایەزین گول بوو لە شاری جزیرێ دەریان کرد».
سبحەینێ ژنەکان هاتنە سەری کووچەی،

دەســـتیان بە گریانێ کـــرد. کاکەمەم لەولای هات، گوتی: «ئـــەوە چییە؟». ژنەکان دەڵێن:

«لە خۆمان مل بوکوێن و هەژاری،
ڕێی گوزەرانمان برا بەیەکجاری.
ئەوڕۆ سێ ڕۆژە یایەزین گول بووە؛ کەر و تێڕیان داوەتێ. دەریان کردووە لە شاری».

کاکەمـــەم دەڵێ: «جا چ بکەم، ئەمـــن کەلامولڵام خواردووە دەگەڵ ئەوی ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان هاتوومە ئێرە؛ ئینجا ئەمن چ بکەم دەگەڵ گولی»

دەڵێ: «لە خۆم خەمگین و خانەوێرانێ!»
بە دڵشکستی هەڵستا چووە دیوانێ؛
جێیان بە کاکەمەمی نیشان دا؛ ئەوەی بە ئیلتفات دەزانێ.

میر ڕووی دەبەکری کرد، گوتی: «بڵا یایەزینێ بدەین بە کاکەمەمی. گوتی: «قوربان! بڵا شـــامێ بکەین، ئینجا قســـانی لێ دەکەین». شـــامیان هێنا، نانیـــان خوارد، خەلاس بوون. میر گوتی: «قەرەتاژدین! بۆچ قســـان ناکەی؟» گوتی: قوربان! فەرمایشـــی تۆیە؛

هەرچـی ئەتوو دەفەرمووی ئیتاعەتی دەکەم». گوتـی: «قەرەتاژدین! پایەزین بەجێ و مەکانـەوە ئەوا پێشکێشـی کاکەمەمم کرد». کاکەمەم گوتـی: «خولایە! ئەگەر قبوولی دەکـەم دەڵێـن: ناچیزەیە؛ گولی قبووڵ کرد؛ ئەگەر نامەوێ، ئەمن سـوێندخۆرم دەگەڵ ئەوی». میر فەرمووی: «قەرەتاژدین! ئەوە پایەزینم بەجێ و مەکان و تالارەوە پێشکێشی کاکەمەمی کرد». کاکەمەمی گوتی: «میر، ئەوە قبووڵم کرد؛ دامەوە بە تووێ». میر گوتی: «قەرەتاژدین! هەر ئەوجار بە کاکەمەمی دەڵێم: کاکەمەم! ئەوا پایەزین بەجێی و تالارەوە پێشکێش بە تۆم کرد». کاکەمەم دەڵێ: «ئەوە قبووڵم کرد؛ دامەوە بە تووێ» میر گوتی: «ئەوە سـەررا وی لێـم قبووڵ کردی». عرفۆ، چەکۆ کەیفیان خـۆش بوو؛ چونکە کاکە مەم پایەزینی نەویسـت. قەرەتاژدین خەمناک ما. هەڵستا بڕوا لە رقی کاکەمەمی چونکە پایەزینی نەویسـتووە. میر فەرمووی: قەرەتاژدین، دانیشـەوە؛ ئـەوە کاکەمەم پایەزینی قبووڵ نەکرد لە من، ئەمن شتێکی لەوی دەخوازم، کاکەمەم بەمنی بدا».

کاکەمـەم گوتی: بەڵێ قوربان چ دەفەرمووی بەچاوان». گوتی «ئەتوو ئەو نۆکەرەی خۆت بە من بدە، ئەگە[1] بەنگینەیە». گوتی: «قوربان! پێشکێشت بێ».

کێ بوو، لە بەنگینی گوڵباوە،
بانگ لەسەر بانگی لێ دەداوە.
کەوڵ و گۆچانی میرمەمی ڕۆی دەناوە،
بانگ لەسەر بانگی لێ دەداوە.
دەڵێ: «ئەی خولایە، لە وەلایەتی غوربەت چم لێ قەوماوە!»
بەنگینە دەڵێ: «میرمەم ئەمنی بۆ بەراتێ هێناوە».
چوو کەوڵ و گۆچانی هەڵگرت لە پێش میرزێندینی ڕاوەستاوە.
کاکەمەم هەڵستا بەتاقی تەنێ بۆ ماڵە قەرەتاژدینی گەڕاوە.
ئەگەر گوێ هەڵدەخا، خاتوون ئەستی دەڵێ: «خولایە! چ بکەم چم لێ قەوماوە؛
«ئەگەر کاکەمەم خوشکی منی نەدەویستم بۆ کەلامولڵای دەبەر خوشکی من ناوە؟»
میرمەم ئەگەر دەچوو، ئەگەر تەماشای کرد عرفۆ و چەکۆ ساز و چەقەنەیان ڕۆناوە.
قەرەتاژدین غەمناک ماوە.
ئەگەر بەکر ئەو قسەی دەبیستن تەواوە،
بەزەریفی لە دیوانی میری هەڵستاوە،

---

١ ـ ئەگە: ئەگەر

بۆ خزمەت یایەزینێ دەچوو زۆر خۆشی بوون هەنگاوە.
بەعاستا پەردەی یایەزینێی هەڵداوە،
بەئانقەستی دەگەڕاوە بەدواوە،
یایەزین دەڵێ:
«کابەکر! بفەرموو وەرە پێشێ، بزانم ئەوشەو لە دیوانێ چ قەوماوە».
ئەگەر بەکر وا دەزانێ، چووە کن یایەزینێ دانیشت لە دیوانێ،
یایەزین دەڵێ:
«کابەکر! بۆم بگێڕەوە بزانم، چ بووە چ سوحبەتێک کراوە».
بەکر دەڵێ:
«چ بکەم، برای توو شێت و ناتەواوە؛
ئەمن نازانم، چ بکەم برای توو نازانێ ڕێی گوزەرانێ.
حیزبابێکی خوێڕی هاتووە کەس بە مەنزڵی نازانێ،
ئەوشەو کاکی توو سێ جاری ئەتوو پێشکێش کرد، قبووڵی نەکرد لە دیوانێ».
یایازین دەڵێ:
«پێم بڵێ، ئەو قسە چییە؛
بەکرئاغا ئەوەی قبووڵ ناکەم، ئەوە کارێکی خۆڕاییە.
ئەوەی ئەمنیان داوەتێ نێوی چییە؟»
دەڵێ «نازانم؛ کاکەمەمی پێ دەڵێن یەکی زەردەڵەی خوێڕییە!»
یایەزین دەڵێ:
«سەری بەتاڵم، ملی بەکوێنم.
بەکر، ئەوە خەتای تۆیە، سی و دوو ددانت بە گازی دەرێنم!»
بەکر دەڵێ:
«ئەمن چ بکەم، تەخسیرم چییە؟
ئەو میرمەمە پیاوێکی زۆر ناچیزەیە خوێڕییە.
برای توو پیاوان ناناسێ ئەتووی لەکن گران نییە».
ئەگەر بەکر ئەو قسەی دەکرد تەواوە،
بەزەریفی هەڵدەستا پەردەی هەڵدەگرت، دەگەڕاوە بە دواوە.
یایەزین بۆ خۆی دەگری خەمناک ماوە؛

دەڵێ: «خوڵایە! ئەگەر ئەو پیاوە ئەمنی نەدەویست، بۆ لە یەمەنێ کەلامولڵای دەپێش ئەمن ناوە؟

لە من مل بەکوێن و بابان وێرانێ!

سبحەینێ دەبێ ئەو کاکەمەمەی ببینم، بزانم ئەگەر ئەمنی نەدەویست بۆ چ پادشایەتیی یەمەنێــی بەجێ دەیەشــت، ڕێی دوازدە مانگ و بیســت و چــوار ڕۆژان دەهاتە جزیرێ وێرانێ».

ڕۆژێکی سەر لە سبحەینانە،

چوار شێران لە سەربانی قەرەتاژدینی گرتووە دیوانە.

یایەزین گوتی: «بۆچی مەجمیعەی ئەو قاپان هەموو ڕۆژێ ناشــۆن؛ بە پیسی دەچنە دیوانــێ. کاکم هەر شــەڕپەتی». بە قەرەواشــانی گوت: «هەڵی گــرن دەیبەمە حەوزی ماڵە کاکم؛ ئەمن دەیانشــۆم ئەوڕۆ با هەموو شــام و نەهاران وا بچێتە دیوانێ». خێڵەکی بەسەرخۆی کێشا ڕەپێش کەوت.

ئەویش قاپ و مەجمیعەی هەڵگرتم وەدووی کەوت.

چەکۆ دەڵێ:

«عوفۆ! قەرەتاژدین، میرمەم گیانە گیانە!

«ئەو بڵندەی بەڵەک چاو کێیە، دێتە خوارێ بۆ ڕازی کانیانە».

عرفۆ دەڵێ:

«چەکۆ! میرمەم، قەرەتاژدین، ئەزو ببم بە قوربانە!

ئەو خاتوونە ئەو خاتوونەیە، ئەگەر ئەو سێ شێرەی بەتەمانە».

یایەزین ژنخوشکی قەرەتاژدینە. ئەوان لەبەر قەرەتاژدینی شەرمیان کرد دەنگێ بکەن. قەرەتاژدیــن گوتی: «کەلامولڵایان بۆم بێنــن». قەرەتاژدین کەلامولڵای خوارد بۆ عرفۆ، چەکۆ، کاکەمەمی گوتی: «هەتا ئەمن زیندووم یایەزین ئینگۆ هەرســێکانە؛ ئینجا هەرچی خــوڵا داینێ ئی وی بێ». قەرەتاژدین گوتی: «بــڵا کاکەمەم بچێ ڕێی لێ بگرێ، نەکوو بڵێ: برا چکۆڵەم، بە پیاوم نازانن». چەکۆ گوتی: «هەر کەسێک یایەزینی پێ قایل بێ، ئەو برا گەورەمان بێ».

«ئەمە سێ برا هەبوون ئەسپ بۆزە،

هەرسێک ساحبی گورز و کەمەند و ئەسپابی قۆزە.

هەڵستە برۆ یاخوڵا یاری خۆت موبارەک بێ، دوامین پیرۆزە».

عرفۆ دەڵێ:

«ئەمە سێ برا هەبوون ئەسپ ئاڵە،

هەرسێک ساحبی گورز و کەمەند و شیر و مەتاڵە.

لاوە! میرمەم هەڵستە برۆ یاری خۆت موبارەک بێ، دوامین حەلاڵە!»

کاکەمەم هەر ڕاوەستا پووشکەی دە عەرزی دەژنی، دەنگی نەکرد.

قەرەتاژدین دەڵێ:

«میرمەم لە منت کەوێ دەگەڵ ئەوێ سەخوونێ دەگەڵ ئەوێ تانێ!

ڕەبی خولا! ئەو برایانەت لێ نەستێنێ، هەتا خولا دەکا دیوانێ.

هەڵستە، برۆ دەشقەمی پیاو قسێکی لە ماشووقەی خۆی بزانێ».

بە کاکەمەمیان گوت: «هەڵستە برۆ». گوتی: «کوڕە ماڵ خەرانەبوو! نوێژی نیوەڕۆیە بێ، نێوەڕاستی شاری جزیرێ بێ، سێ شێری وەک ئەنگۆ ڕاوەستێ لێرە، ئەمن چلۆن پشتم دەنگۆ دەکەم، دەچم بۆ نوێژی نیوەڕۆیێ، ڕێ چلۆن لە خوشکی میری دەگرم؟ وەڵڵاهی! دڵم بتۆقێ ناتوانم بچم». عرفۆ هەڵستا دەگەڵ چەکۆی، قەرەتاژدینی، لە سەربانی چوونە خوارێ؛ ئەسپی خۆیان هێنادەرێ؛ سوێندیان خوارد بە قورعانێ: «ئەگەر یایەزین قسەی دەگەڵ کاکەمەمی یەک بێ، هەرچی لە کووچان، لە سوقاقان قسێکی بکا، فزووڵی بکا، سەری دەبڕین».

کێ بوو لە کاکەمەمی گوڵباوە،

کەوڵی قاقمی بە ملی خۆیدا داوە،

گەلێکی خۆش بوون هەنگاوە.

عرفۆ دوعا و ئایەتەلکورسیی دەخوێند دەیکردن تەواوە،

هەتا دەچوو لە ڕازی کانیە لە یایەزینێ دەیکرد سەلام و سەلاوە.

یایەزین عەلێکی وە میرمەمی قەلەندەر نەداوە،

یایەزین دەڵێ:

«لاوە! لاو مەبە و ترۆ

خەڵقی جزیرێ ئەوا لە سەربانان بوون کۆ بە کۆ

ئەگەر حاجەتی ئاوێت هەیە، دەسنوێژی خۆت هەڵگرە برۆ».

میرمەم دەڵێ:

«خولایە چلۆن خانەم بووە وێرانە

هەزار نەحلەت لە بابی خۆم دوامین لە بابی هەموو پیاوانە

ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان پادشایەتی یەمەنێ بەجێ بێڵە بە قسەی ژنان هەڵستە وەرە ئێرەکانە؛

ئێســـتا دەڵێ: «لاوە! ئەگەر حاجەتی ئاوێت هەیە، دەســـنوێژی خۆت هەڵگرە و بڕۆ خەڵق شمر و شەیتانە».

کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە،

کەوڵی بە ســـەر شـــانی خۆیـــدا دەدا، بەعاجزی دەگەڕاوە بـــە دواوە. یایەزین گوتی: «خوڵایـــە! ئەوە ئەوا هات، قســـەی خۆی کرد، ئەمن دڵم شـــکاند؛ کەلامی خوڵای ئەوی ناگـــرێ، ئەمن دەگـــرێ، بەجوانی دەمرم، بە کافری دەمرم. بـــڵا بانگی کەم، بگەڕێتەوە، دەشقەم دوو قسانی دەگەڵ بکەم». یایەزین بانگ دێڵێ:

لاوە! هەی لاوە!

ئەگەر حەزرەتی جبرایلی خۆشەویستە، نیدای بۆ خۆشەویستی وی هێناوە،

لاوە ئەتـــوو ئەو خوڵایە کە حەزرەتی مووســـای لە نووری خلقـــەت کردووە، هەوەڵی سبحەینان هەزار و یەک کەلامی لە بارەگای خوڵای دەکا تەواوە؛

لاوە؛ بەشـــقی ئەو خوڵایەی، ئەگەر عەزرەتی عیســـای ڕوحوڵڵای لـــە نووری خلقەت کردووە، مردووی لە قەبرستانان پێ دەژیاوە؛

لاوە هەرچەند مۆمن و مەلایکەتن دەتێنمە تکایە

بۆ خاتری من، ئەو جارەکە بگەڕێوە دواوە!

ئەوجار کاکەمەم بە شانی ڕاستەیدا گەڕاوە،

تەمەنای لە خوڵای دەکرد، لە پێغەمبەری دەپاڕاوە،

هەتا دەچوو لە ڕازی کانیە لە یایەزینێ دەیکرد سەلام و سەڵاوە.

یایەزین دەڵێ:

«ئەلەیکوموسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی، سەر هەرتک چاوی من، میرمەم شۆڕەلاوە،

شـــەوێ دی، ئەگـــەر ئەو کێچەڵە لە دیوانـــێ دەقەوڕی بۆچی لە منـــی مل بەکوێنت نەگێڕاوە،

ئەلەیکوموسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی، سەرچاوی منی بابان وێرانێ

ئەتوو شەوێ دی بۆچی ئەمنت لە کاکم قبووڵ نەکرد لە لای دیوانێ؟

ئەگەر خۆت بە پیاو نەدەزانی بۆچی دەبەر ئەمنت دەناسی جزووی قورعانێ؟»

کاکەمەم دەڵێ:

«یایەزین، ئەتوو گەلێک ساحب خاتری

کاکەمەم نەهاتووە فینجانی قاوەی بە سەدەقەسەر وەرگری

خولا غەزەبی حەوتەبەقەی ئاسمانێ ببارێنێ لە شانی کابەکری

یایەزین! ڕۆژم لێ هەڵات گەییبە محەلی چێشتەنگاوێ

ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک بەمن زەریفترن لە شووشەی گوڵاوێ

بریا ئەو دەست و جام بام، ئەگەر یایەزینێ دەیاوێتمەوە سەر ڕووی ئاوێ

ڕۆژم لێ هەڵات، گەیوەتە نیوەڕۆیە،

ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە گوڵێ لیمۆیە

بریا دەست و جام بام، ئەگەر یایەزین بە دەستی موبارەکی دەیاوێتمە سەر ڕووی جۆیە

ڕۆژم لێ هەڵات، فەسڵی ئێوارێ

ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە دەنکی دەهەنارێ

بریا ئەو تاس و تەبەق بام، ئەگەر یایەزین بە پەنجەی موبارەکی دەیاویتمە سەر تاتەشوارێ

ڕۆژم لێ هەڵات گەییبە مەحەلی نوێژی شێوان

ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە گوڵی دە مێوان

بریا ئەو دەست و جام بام و ئەگەر یایەزینێ بەپەنجەی موبارەکی دەیاویتمەوە سەر قەمبەڵی دە لێوان

ڕەببی خولایە! ئەتوو ڕەحمبەری، دەگەڵ یایەزینێ چیدی نەبنێ نێوان

ڕۆژم لێ هەڵات گەیوەتەوە نوێژی خەوتنێ

ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن کە گوڵێ دە سوێسنێ

ڕەببی خولاگیرم بی، ئەوێ ڕۆژێ دەکا دیوانێ دەگەڵ دیوان کردنێ

یایەزین! بە خولای، ئەمن دەست لە توو هەڵناگرم هەتا ڕۆژی مردنێ

یایەزین! ئاورم تێ بەربوو، جگەرم سووتاوە

غەریبی شارانم بەنگینەشم لێ هەڵبڕاوە

شاری یەمەنێم لە چەنگان چوو، ئەویشم دە پێناوی توو ناوە

یایەزین! ئەگەر ئاگات لێم نەبێ، زۆر خراپم لێ قەوماوە

ئەمن و توو وا لێک نابینین مراد و کاوێ

گەردنی توو گەلێک زەریفترە لە شووشەی گولاوێ

ئەگەر دەتوانی بە دەستی موبارەکت، زمانم شکا بمدەیە چۆڕێک ئاوێ!»

یایەزین دەڵێ:

«ملم بەکوێنەم دڵم بە تازی

«گورگ ئاوڕی میرزیندێنی گەلێک بێ ڕەزاترن لە مووی بەرازی

ئەتوو چلۆن دەتوانی بە نوێژی نیوەڕۆیە لە نێوەڕاستی شاری جزیرێ جامی ئاوێ لە من بخوازی؟»

کاکەمەم دەڵێ:

«یایەزین، هێزی جگەرم، چرای چاوانم!

ئێستا ئەمن غەریبی هەموو شارانم

لەوەش بێ تیپ و سپاتر بم، هێشتا میری برای خۆت بە مەیتەر و نۆکەری خۆم نازانم

غەریبەی شاران، لەبەر خاتری توو زۆر بێ مەکانم

هیچ کەس نازانێ یایەزین چەند جوانە

بۆم بەجێ هێشتووە تەخت و مەکانە

هەرچێکی ژنە، پێشکاریان شەیتانە

ئێستا چۆڕێکم ئاو ناداتێ؛ دەڵێ خەڵق شەیتانە»

کێ بوو لە یایەزینێ بەڵەک چاوە

دەستی دەدا جامی ئاوێ، بازنەی لە دەستی خۆی دەرهێنا، ئەنگوستیلەی لە قامکی خۆی ڕاکێشاوە

گوارەی لە گوێی خۆی دەرهێنا، دەرزی لە بەرۆکی هەڵکێشاوە، دە جامی ئاوێی ناوە

جامی لە سەرینچاوەی کانیە، هەڵدێنجا، بە دەس کاکەمەمی داوە

کاکە مەم ئاوەکەی خواردەوە، بازن و ئەنگوستیلە و کرمەک و هەمووی دە باغەڵی خۆی ناوە

جامی بەدەس یایەزینێدا. یایەزین دەڵێ: «ئێنجا میرمەم دەوڵەت زیاد وماڵی ئاوا»

کاکەمەم دەڵێ:

«لەخۆم غەریب و خانەوێرانێ

ئێستا غەریبی شارانم کەس قەدرم نازانێ

یایەزین! بە زاتی خولای بە حەقی قورعانێ
ئەمن لێرە ناڕۆم هەتا دەگەڵم دانەنێی جێ ژوانێ» .
یایەزین دەڵێ:
«سەری بەتاڵم، بابانی وێرانم!
چل قەرەواشم هەیە هیچ کەسێکیان بە هۆمێد نازانم
ج جێیان شک نابەم، نییە متمانم
بۆیە وا خەجاڵەت و سەرەوێرانم» .
میرمەم دەڵێ:
«ئەمن غەریبم بەجێیەکی چاک دەزانم.
ئاورم تێ بەربوو، چۆقەم دەکەوتێ:
مەحەلی چێشتانی سوڵتانی ژوانمان میعراجی مزگەوتێ» .
یایەزین دەڵێ:
«خولایە! چلۆن ڕووم ڕەشە، بابانم وێرانە!
مزگەوتی کاکی من لە لایەکی دیوان گیراوە؛ لێی ڕۆنیشتوون وەکیل و وەزیری کەوڵ بەشانە.
لە تەرەفی دیکەی لێی ڕۆنیشتوون سۆفیی بەرماڵ لە ملانە.
ئەوا لە میعراجی مزگەوتێ مەلا مەسەلەی دەخوێنێ لە بەحسی دنیا و قیامەتانە
لە پێشخانان نۆکەر و قەننەداری بەردەستانە
ئەگەر مزگەوتی کاکی من چۆڵ و ئەحەدولقەندەهار دەبێ، بە کوڵێنچکانی بەجێ دەمێنن دوازدە کوێری حافزولقورعانە.
لەلایەکی تەکیەیە، لە تەرەفی دیکەیان خانەقاڕۆنانە
ئەوهە بۆ موسڵمانان چاکە، تێدا بێنن شادەوئیمانە
یاڕەبی بە کاری توو سەد جار شوکرانە»
کێ بوو لە کاکەمەم و یایەزینی گوڵباوە
قەول و قەراریان دەبوو تەواوە
ئەوا ڕۆژ لە نیوەڕۆیە وەرگەڕاوە
میرمەم دەڵێ:
«توخولا! مەڕۆ لەکن ئەمنی هەژاری

بەنگینە لەکنت نەماوە بە خەمخواری
چ بکەم، کێی دەڵێی بنێرمە کنت بە خزمەتکاری؟»
کاکەمەم دەڵێ:
«یایەزینێ چاو جوانێ!
ڕۆحی خۆمت قوربان دەکەم دەگەڵ سەرتاپای ئیمانێ.
ئەو قسانە پێکەوە دەکەین ئینشاڵڵا سبحەیانێ».
کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە،
دەیگوت: «یایەزین، عەمرم! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
یایەزین دەڵێ:
«چ بکەم ئەمنی قەلەندەری
میرمەم، هەڕۆ بڕۆ، بەخوڵات بەئامان دەدەم، بەزامن بەپێغەمبەری».
کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە،
بۆ خزمەت عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدینی گەڕاوە
دەچوو لە هەرسێک برایان دەیکرد سەلام و سەڵاوە.
چەکۆ دەڵێ:
«ئەتوو بزانە لە کاری خوڵای ئاسمانێ
میرمەم بەخێرێیەوە لە سەفا و لە سەیرانێ
ئەو یایەزینی ئەمن تێ بەڵەدم، ساحب ئیعلایە؛ هیچ کەس مەتڵەبێی لێ نازانێ».
میرمەم دەڵی:
«قەرەتاژدین! لێم مەدە بە شیران، مەمکوژە بە توانجان
مەرد ئەو مەردە نییە بچێتە ڕێی کچی دە کرمانجان
مەرد ئەو مەردەیە لە کیژی دە میران وەرگێڕی بازن و باجان».
عرفۆ دەڵێ:
«یاڕەبی، بەخێرێیەوە، لاوە
ئەو یایەزینی بەڵەک چاوە
لەکنم قسەی دەگەڵ هیچ کەسی نابێ تەواوە».
کاکەمەم دەڵێ:
«عرفۆ! مەمکوژە بە شیران

مەرد ئەو مەردە نییە بچێتە ڕێگای کچی دە وان فەقیران
مەرد ئەو مەردەیە بازن و گواران بستێنێ لە کیژی دە میران».
کێ بوو لە میرمەمی بەڵەک چاوە
لە عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدینێ دەیکرد سەڵاوە
بازن و گوارەی لە باغەڵی خۆی دەرهێنا، لە پێش ئەوانی ڕۆناوە.
دەیگوت: هەر کەسێکی ئەوەی هەڵگری، کاکەمەم نۆکەرە لە پێش دەستی ڕاوەستاوە.
قەرەتاژدین دەڵێ:
«یاخوڵا میرمەم نەمری!
خوڵاوەندی میری مەزن دەستت لە عەمری بگری!
ئەوە هەر قابیل بە تۆیە هەڵی بگری
ئەتوو گەورەی هەموانی؛ دەبێ هەرکەسە کەوشی توو لەسەر چاوی خۆی ڕابگری»
عرفۆ دەڵێ:
میرمەم، گیانە! ئەمنت دەبمە نۆکەر لەبەردەستانە».
چەکۆ دەڵێ:
«میرمەم! بە برا گەورەییی توو سەد جار شوکرانە»
ئینجا میرزێندین بە نۆکەرانی گوت: «بڕۆن کاکەمەمی بێننە ئێرەکانە».
نۆکەری میری دەهاتن بە لینگدانە
دەڵێ: «سەلاموعەلەیکوم میرمەم؛ میر فەرمووی تەشریفی موبارەکت بێتە ئێرەکانە».
ئەگەر میرمەم وا دەزانێ
عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین هەڵدەگرێ، دەچێ بۆ دیوانێ.
کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە
دەگەییە دیوانێ، لە میری دەکرد سەلام و سەڵاوە
دەڵێ: « عەلەیکوم ئەسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی بەخێرێی، شۆڕە لاوە!»
میر دەڵێ:
«کاکەمەم نەکەین گوفتارێ،
بڵا تەختە نەردینێ بێنین ڕۆبنیشین لە قومارێ».
ڕۆدەنیشتن دوو بە دوو میرمەمی نەوجوانە
بۆ وەعدەی پێنج سەعاتی لێکیان دەدا شان بە شانە

کاکەمەم زۆری لە میری بردەوە، کردی سەری وێرانە.

گوتــی: «بلا جێیان بگۆڕینەوە». گوتی: «بەڵێ، قوربـــان». بەکر تەگبیری کردبوو جێیــان بگۆڕنەوە؛ کاکەمەمیان لەوێ هەڵســـتان، چووە جێی میـــری. میریان هێنا جێی کاکەمەمی. دیســـان قوماریان کرد. میر باشاری کاکەمەمی نەکرد. میرگوتی: «بلا قاوێکی بخۆینـــەوە». بەکـــر بەدزی بە میری گوت: « بلا یایەزین بـــێ، قاوەی بگێڕێ». یایەزین قـــاوەی هێنا، گوتی: «هانێ بەنگینە بیاندەیە». میر گوتـــی: «یایەزین! بۆخۆت قاوەی بدە». بەکر بە میری بەدزی گوتی: «بەندێکی بانگی کاکەمەمی کە». میر دەڵێ:

«کاکەمەم، بەو خولایەی کەم بێ نسرینە،

پادشایەکی بێ شەریکە، هیچ سەریکی لە بۆ نینە

لەکن ئەمن وایە ئەوەتی لە دایک و بابی خۆت بووی هیچ دۆستی بەدڵت نینە».

میرمەم دەڵێ:

«میرمەم دەغیلت بم، ئەمن دەبژێرم شوکرانێ

دۆستی من یەکێکە وەک عۆرییەکانی لە ئاسمانێ

میر دەڵێ:

«یاری تۆم گوێ قوتن وەک گوێ دە مشکان؛

«ئای دۆستی توو سەری هەڵنایە لەبەر ئەسپێ و ڕشکان».

میرمەم دەڵێ:

«میران! بەقوربانت بم، لێم مەگرە بەهانێ

دۆستی من یەکێکە وەک عۆرییەکانی لە ئاسمانێ

دۆستی من ئەوەیە، بووە بە ساقی قاوەی دەگێڕێ لە دیوانێ».

میر دەڵێ:

«میرمەم بەقام بە قسەی توو هیچ نییە

ئەوەتی لە بابت بووی، هیچ دۆستت نییە».

میرمەم دەڵێ:

لە خۆم غەریب و بێکەس و خانەوێرانێ

چونکە میوانم، پێم دەکەن بوختانێ

ئەمن دەڵێم: دۆستم هەیە؛ چونکە غەریبم کەس پێم ناکا متمانێ

ئـــەوا قەرەتاژدین و عرفۆ و چەکۆ دەزانن، دۆســـتی من ئەوەیـــە، قاوەی دەگێڕێ لە

دیوانێ».

قەرەتاژدین بە میری گوت: «ئەتوو ئەو قەحبە هێناوتە کردووتە ساقی لە دیوانی؟»
پیلی کاکەمەمی گرت، بردیەوە بۆ ماڵێ.

یایەزین قاقەزێکی بۆ کاکەمەمێ نووسی:

وەرە، تەمەنایە بکەین لە خولای، لە ساحبی عەرز و ئاسمانێ، «کاکی من ئاشقەڕاوە، هەڵکاتە شەماڵی، لێی دا لە گۆپاڵ بارانێ.

سبحەینێ کاکم دەچێتە ڕاوی ئاهوویێ لە دەشتی گەرمیانێ.

کاکە مەم نەخۆشێک بێ هیچ کەس بە دەردی نەزانێ.

سبحەینێ چێشتانی، سوڵتانی ژوان و پەیمانمان بکەیتە لای دیوانێ.

ئینجا تەمەنایان دەکرد لە خولای. حەدی ماڵ نووسـتنان هەڵی دەکردە بە شـەماڵی، لێـی دەدا لە گۆپاڵ بارانێ. میر دەنێرێتە کن کاکەمەمی، دەڵێ: «هیچ پادشـایان ڕاوی ئاهوویان نییە سبحەینێ».

کاکەمەم دەڵێ: «عەرزی میری بکەن بەبێ فکری،

«نەخۆشێکی هێن گرانم، بەخولای، زین وەخۆم ناگری».

ئەگەر خەبەریان بۆ میری دەبردەوە تەواوە

دەیانگوت: «میر، قوربان! کاکەمەم، نەخۆشە؛ نەخۆشێکی ناتەواوە».

بەنگینە دەڵێ:

«خانەم خرابوو، بزانە ئاغای من بەبێ کەسی چیی لێ قەوماوە»

میردەڵێ:

بەنگین مەگریە، بەبێ کاکەمەمی لێم حەرام بێ ئەو ڕاوە

بەنگین، هەڵستە، برۆ، ڕامەمێنە

دەغیڵت بم، ڕاوی سبحەینێ خۆشە، خەبەرێکی میرمرمم لە بۆ بێنە

ئەگەر دەچییە ئەوێ، خەبەرێکی لەوێ وەردەگری

دەبێ بە خاتوون ئەستی خوشکم، بڵێی، تەدارکێکی لە بۆ میرمەمی بگری

ئینشاڵڵا ئەرەسوو و لوقمان دێنمە سەرێ، نایەڵم میرمەم بە چ دەردان بمری».

کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە

دەهات بە گریان و بە هەشتاوە

هەتا دەگەییە میرمەمی، دەیگوت: «قوربانت بم کوێت ئیشاوە؟»

دەیگوت: «بەنگینە! مەترسە؛ ژوانم دەگەڵ یایەزینێ ڕۆناوە».
دڵم دەڵێی کوورەی وەستایانە، گەلێک لە جۆشە.
ئەگەر دەچییە کن میرزێندینی بڵێ: میرمەم دەردی گرانە، گەلێک نەخۆشە».
ئەگەر بەنگین وەدەردەکەوت، ئەو خەبەرەی بۆ ئاغای خۆی دەبردەوە لە دیوانێ
دەڵێ: «میرمەم نەخۆشە، کەس بە دەوا و دەردی نازانێ».
میرزێندین دەڵێ:
«چ بکەم، لێم تێک چوو، بەبێ میرمەمی ناچمە ئەو ڕاوەی سبحەینێ».
میر دەڵێ:
«بەنگینە ئازیزم، بەنگینێکی شیرینێ!
«ئەسپان بێنەدەرێ، سواربن، بچینە کن کاکەمەمی ماڵە قەرەتاژدینێ».
بەکر ئاغا دەڵێ:
«ئەتوو بۆ وا میرێکی بەستەزمانی؟
جارێ بەو شەوەی لە ماڵە قەرەتاژدینی هەڵمەستێنە ماڵ و خێزانی
دەمێکی دی سوار دەبین، سەعاتێکی ماوە لە بۆ بەری بەیانی».
میر دەڵێ:
«هۆی بەنگینە؛
دە بڵا تەدارەکی بگرن، ئەسپی من بکەنەوە زینە
ئینشاڵڵا بە سەلامەتی کاکەمەمی بۆ ماڵە قەرەتاژدینی بچینە».
کێ بوو لە بەنگینی موحتەبەرە،
ئەسپی میرزێندینی زینی لێ دەکرد، دەیکێشا تەنگ و بەرە،
تاجی و تووڵەیان بانگ دەکرد ئەوبەر ئەوبەرە،
میردەهـــات؛ پێـــی دە ڕکێفێ دەنا. لە زینی مورەســـەعی دەکەوتە ســـەرە؛ دەیگوت:
بەنگینە! بەسەری من، دەپێشدا برۆ خەبەرێکی من بۆ کاکەمەمی بەرە».
کێ بوو لە میری گوڵباوە،
دەی ئاژوا بە پەلە و بە هەنگاوە،
دەهات، لە ماڵە قەرەتاژدینی دەبوو پیاوە،
دەیگـــوت: «کاکە! هیچ خـــۆت نەخۆش مەکـــە، وەگیر هیچ پادشـــایان ناکەوێ ئەو ڕەشەڕاوە»

میران ئەتوو گەلێک بێ فکری.
هەرچەن دەکەم، میرمەم خۆی لەسەر ئەسپی ڕاناگری.
میرا! پەکی خۆت مەخە؛ خراپم لێ قەوماوە.
ئەمن گەلێکم پێ لە توو خۆشترە ئەو ڕاوە،
ئەمما نەخۆشێکی بێ ئیختیارم، جگەرم بڕاوە».
میر دەڵێ:
«کاکەمەم، لە خۆم نەبینم مراد و کاوێ
حوکمە دەبێ دەگەڵ خۆم بتبەمە ڕاوێ؟»
کێ بوو لە میری موحتەبەرە،
دەیگوت: «بەنگینە بڕۆ ئەسپی کاکەمەمی بێنەدەرە؛
عرفۆ و چەکۆیانم بۆ بکە خەبەرە».
بەنگین دەچوو، ئەسپی کاکەمەمی دەهێنا دەرە
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«بەنگینە! تەنگانی شل بکێشە ئەوبەر ئەوبەرە»
ئەگەر بەنگین ئەسپی میرمەمی دەهێنا، پێی دەڕکێفێ دەنا، بکەوێتە سەرە
هەرچی کردی، هێزی نەبوو قەلەندەرە
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«براله! بە کاکەمەمی ناکرێ ئەو سەفەرە».
میرزێندین دەڵێ:
«خوشکێ لێم مەگۆڕە، لێی نابینم کاوێ؛
ئەگەر بە کۆڵێم بردبێ، کاکەمەمی دەبەمە ڕاوێ».
کاکەمەم دەلەرزی، ئەگەر لە باڵەخانەی وەدەرکەوت،
پێی دەڕکێفێ نا نەچووە سەرێ، زینی ئەسپەکەی دەبەر زگی کەوت.
میر گوتی:
«تەنگەی ئەو ئەسـپەی بۆ وا شلە؟ تەنگەیان توند کێشا کاکەمەمیان سوارکرد.چەند کردی؛ خۆی ڕانەگرت.
میرگوتی: «دایبەزێننەوە؛ زۆر نەخۆشـە. ڕاوی ئەوڕۆ حەیفە کاکەمەم دەگەڵ نەبوو؛ بچۆ، بەکر ئاغا پێی بڵێن سواربێ».

بەکر گوتی: «ئەسپەکەم شەلە؛ میر تەشریفی بروا؛ ولاخێکی پەیدا دەکەم و دەیگەمێ».
بەکر نەچوو بۆ ڕاوێ، قاســیدێکی ناردە سەر کاکەمەمی. کاکەمەم هەتا چێشتانێ دانیشت لە پاشــان سەبر ســەبر ڕۆی بۆ دیوانی میری. گەییە دیوانێ، دانیشت. یایەزین هەڵستا، هاتە خزمەت کاکەمەمی

کێ بوو لە مەم و زینی بەڵەک چاوە

یایەزین دەهات، لە کاکەمەمی دەکرد سەلام و سەلاوە

دەیگوت: «عەلەیکوم ئەســەلام و ڕەحمەتوڵلاهی، ســەرچاوی مــن، خاتوونێ، کێل گەردنێی بەڵەک چاوە»

دەستیا دەستۆی یەک دەکرد، دەمیان بە دمی[1] یەکەوە ناوە.

بەکر ئاگای لێ بوو کاکەمەم هاتە دیوانێ

قاسیدی لەسەر دادەنا لە بۆ کێشک کێشانێ

کێشکی چاکیان لێ کێشاوە

هەردووک خەویان لێ دەکەوت، ئەو جووتە لاوە

میر ڕاوی دەکرد هەتا ڕۆژ وەرگەڕاوە

بانگی دەکرد:

«حەیفە، چەکۆ، کاکەمەم دەگەڵ نەبوو، پێم خۆش نەبوو ئەو ڕاوە».

ڕوویــان دە ماڵێ کردەوە. قەرەتاژدین گوتی: «ئەمن دەزانم کاکەمەم دەگەڵ یایەزینێ دە دیوانــێ خەوی لێ کەوتووە؛ ئەگەر هەڵی نەســتێنێ، وەخەبــەر نایە». بانگی کرد: «بەنگینە! وەرە تا پێت بڵێم. وەرە، ئەتوو هەڵێ؛ ئەمن ڕێت دەکەوم؛ دوور دارێکت پێدا دەدەم، مەگەڕێوە ســەر دارەکەی، هەر برۆ هەتا ماڵــێ. دابەزە، مەم و زینیان لە خەوێ هەڵستێنە». ئەگەر میر گوتی: «ئەوە لە داری ترسا، وا نەگەڕاوە بۆ دوایە». قەرەتاژدین دەڵێ: «ئەمن دەڵێم، میر، ئەوە نەترســا؛ ئەوە دەچێ، دادەبەزێ، دێ لە دەرکی دیوانێ بۆخۆی جڵــەوی ئاغای خۆی دەگــرێ». میر گوتی: «ئەوە شــوێنێکی چاکە». ئەگەر بەنگینە هاتەوە، تەماشــای کرد مەم و زین خەویــان لێ کەوتووە، هیچ ئاگایان لە دنیایە نەبوو. گوتی: «ئەگەر هەڵیان دەســتێنم، گوناهم دەگاتێ؛ ئەگەر هەڵیان ناستێنم ئێستا میر دەگاتە جێ، پێ دەزانێ، سەرمان دەبڕێ».

بەنگین ڕوانی: ئەوا میر هات. بەنگین دەڵێ:

---

[1] - دم: دەم.

«های میرمەم! لە خۆم غەریب و هەژاری
ئاورێکم دە بەدەنێ بەربوو دایگرتم بەیەکجاری
کاکەمەم، لەو خەوەی هەڵســتە، کەڵێکی وەک میری هات و گەییە قەراخ شاری وای،
لە خۆم غەریبێ و یەخسیرێ
میرمەم، لەو خەوەی هەڵستە غەریبی خۆت وەبیرێ؛
کەڵێکی وەکو میرزێندینی هات و گەییە دەروازەی جزیرێ».
کاکەمەم لە خەوێ هەڵستا گوتی: «بەنگینە ئەوە چییە؟»
گوتی ماڵ خەرانەبوو! ئەوە میر گەییە جێ؛ ئەتوو بۆ هەڵناستی، لە دیوانێ بڕۆیەوە؟»
گوتی: «بەنگینە! تەماشاکە، بزانە دوورە یا نیزیکە». بەنگینە چووە سەربانی، تەماشای دەکرد، کەمی مابوو، بگاتە قەراخی شــاری. ئەگەر هات تەماشای کرد، مەم و زین دیسان خەویان لێ کەوتبۆوە.
بەنگین دەڵێ:
«لە خۆم غەریبێ، جگەرسووتاوێ
ئەی ئاغاکەی من لە خۆی نابینێ چ مراد و کاوێ
های لاوە، میرمەم! لەو شیرن خەوەی؛ هەڵستە کەڵێکی وەکو میری هاتەوە لە ڕاوێ
کوێنی سیامالانم دەبەرکەن بەیەکجاری
میرمەم لەو خەوەی هەڵستە؛ کەڵێکی وەکو میری هات و گەییە دەروازەی شاری
میرمەم لەخۆم غەریب و ماڵ وێرانێ
کەڵێکی وەکو میری هات گەییە دەرکی دیوانێ».
میر جڵەوی هەڵەنگاوت. ڕاوەستا؛ گوتی: «بەنگینە. داخولا کاکەمەم چلۆنە؟» گوتی: «نازانم هاتوومەوە، لێرە ڕاوەستام». دەو دەمیدا بەکرئاغا هات و گەییە خزمەت میری.
بەکر ئاغای گوتــی: «ئاغا! بەخێرێیەوە؛ ڕاوت موبارەک بێ». میرگوتی: «بڵا، بچین سەرێکی کاکەمەمی بدەین». بەکر دەیزانێ دەگەڵ یایەزینێ دە وەتاغێ دان. بەکر گوتی: «قوربــان! دابەزە. پیــاوی دەنێرم، بزانێ کاکەمەم چلۆنە». میر دابەزی. ئەســپیان لێ وەرگرت، چووە ماڵێ. بەنگینە هاتەوە، بانگی کاکەمەمی دەکا دەڵێ:
«دووان ئاشق هەبوون لەمێژە
هەردووک لەبەر خۆی خەوێ ببوون هۆڕ و گێژە
هەی ئاغا! بە قوربانت بم. لەو شیرین خەوەی هەڵستە، دۆڕاندووتن هەموو نوێژە».

میـــر ئەگەر هاتەوە، چووە دیوانێ. کاکەمەم چـاری نەبوو، پاپەزینی دەبن کەوڵێ نا. پاڵی وە کوڵینچکی وەتاغێدا. عرفۆ، چەکۆ، قەرەتاژدین، بەکرئاغا هەموو هات دانیشـــت. میـــر گوتی: «ها کاکەمەم چلۆنی؟» گوتی: «قوربان! خولا بکا، ڕاوی تۆو موبارەک بێ! ئەمن چاکم». گوتی: «کاکەمەم! ڕاوی ئەوڕۆ چ پادشـــایان نەیانبوو؛ حەیفە ئەتوو دەگەڵ نەبووی». پاپەزین دە گوێ کەوڵیدا کەزی خۆی بە قەرەتاژدینی نیشـــان دا. قەرەتاژدین ئەگـــەر وایزانی، نۆکەری بانگ کـــرد، گوتی: «بڕۆ، حەوت دەرکم هەیە؛ پووشـــی تێنێ، ئاوەری بدە؛ بلا ماڵە من بسووتێ».

ئاوڕێک هەڵستا لە سەری دنێ

یەکی دی هەڵستا لەو سەری دنێ

های ماڵە قەرەتاژدینی هەمووی سووتا بە سووتنێ

بەنگین دەڵێ:

«میر، ئاورێک دە ماڵە قەرەتاژدینی بەربوو. چ ئاورێکی بێ ئامانە!

ئەگەر هەڵنەستی، ئێستا شاری جزیرێ دەسووتێ

دەبێ وێرانە

میر ئەتوو میرێکی بێ فکری

ئەوە شەماڵ هات، ئاوری دێنێ بە سەر خانووبەرەی تودا، ڕادەبری

ئەگەر هەڵنەستی، ئێستا کۆشک و تالاری تۆش ئاوری دەگری».

میرزێندین دەڵێ:

«مەخلووقی جزیرێ، وەکیل و وەزیر، بڕۆن، دامەمێنن

هەڕاکەن، ئەو ئاورەی لە ماڵە قەرەتاژدینی وەکوژێنن»

بەنگینە دەڵێ:

«وای لە خۆم بێ سەلایە!

میرا ئەگەر بۆخۆت هەڵنەستی، ئەوە ئاورە هێن بە حوکمە، چارەی نایە».

ئەگەر میر وا دەزانێ

شەقژن کەوتە دیوانێ

میر وەدەرکەوت بە یەقینێ

ڕووی کردە ماڵە قەرەتاژدینێ

ئەگەر میر ڕۆی بە هەنگاوە

دەرک و پەنجەرەی بۆ کراوە
بەکرئاغا خۆی دەگێڕاوە
کاکەمەم لەوێ هەڵستاوە
دەگەڵ یایەزینێی بەڵەک چاوە
گوتی: «یایەزین! لەبەر بەکرشەیتانی لێکمان نەدی مراد و کاوە»
مەم و زین هاتنە پێشخانێ
دەستیان کرد بە گریانێ
کاری بەکریە، خولا دەزانێ!
میرمەم دەڵێ:
یایەزین! چلۆن چاوان بە قەرەتاژدینی هەڵێنم،
مەگەر ئێلچییان بنێرم،
گەنج و خەزێنەی یەمەنێی بۆ بێنم».
ئەگەر لەوێ ئەو قسە بوو تەواوە.
یایەزین دەڵێ:
«کاکەمەم کارێکی زۆر گەورە لەمە قەوماوە».
دەیگوت: «یایەزین! دەست دەستۆی کەم، دوو ماچان لە کوڵمان بکەم تەواوە».
ئەگەر دەمی ڕە کوڵمەی یایەزینێ کەوت،
دەسترەی دەستانی بەربۆوە؛ ئەوی لەوێ کەوت.
بەکر هەڕا دەکا، رانامێنێ،
دەسترەی یایەزینێ پڕ دەداتێ دەیرفێنێ.
کاکەمەم دەڵێ:
«چ بکەم لە جەباری
بلا، بەکرە مەرگەوەڕی بکوژم بەیەکجاری؟»
یایەزین دەڵێ:
«لە خۆم بێ سەلایە
چ بکەم، ئەوڕۆ کارەکە بەدە، کوشتنی بەکری بۆم پێک نایە».
میرمەم بۆ ماڵە قەرەتاژدینی چوو؛ یایەزینیش بۆ ماڵێ گەڕاوە.
کاکەمەم دەچوو لە میری و قەرەتاژدینی دەکرد سەلاوە.

ماڵە قەرەتاژدینی ئاوری گرت، مەخلووقی جزیرێی هەموو بەسەردا ڕژاوە.

قەرەتاژدینی لوڕی

بە زمانی ئارەبان دە ژنێی خوڕی:

دوړ، گوێترا! لانکی کوڕی[1].

خاتوون ئەستی دەڵێ:

«نە ئەو ماڵەم دەوێ نە ئەو حاڵە

نە ئەو منداڵەم دەوێ نە ئەو تفاڵە

بەو شەرتی لە دنیایە سەلامەت بێ گەردنی زەرد و ڕووی پڕ لە خاڵە».

ئینجا میر دانیشت؛ ئاورەکە کوژاوە؛ ماڵە قەرەتاژدینی هەموو سووتا. میر گوتی: «وەرن، باربووی ماڵە قەرەتاژدینی بکەین».

میر گوتی: «وەتاغێکم بە هەموو شتێکەوە دایە بە قەرەتاژدینی. بەکر ئاغا؛ ئەتوو چی دەدەیێ؟» بەکر ئاغا گوتی: «قوربان! ئەمن چ نادەم». گوتی: «بەکر ئاغا! بۆچی؟» گوتی: «قوربان کەسێک ماڵە خۆی بە دەستی خۆی بسووتێنێ، ئەمن ماڵە خۆم بۆچی بدەمێ؟» میرگوتی: «ئەمن تێ ناگەم؛ ئەو قسە چییە؟» دەستی دا دەسترەی، گوتی: «قوربان! ئەوە لە دیوانێ بوون، ئەگەر ئەتوو لە ڕاوێ هاتیەوە، کاکەمەم یایەزینی وە بن کەوڵی دابوو، قەرەتاژدین پێی زانی، ناردی ماڵە خۆی ئاور تێ بەردا؛ سووتاندی هەتا یایەزین و کاکەمەم خەلاس بێ. ئەگەر بەقام پێ ناکەی، ئەوە دەسترەی یایەزین و کاکەمەمییە، لە دیوانێ لێم ئەستاندن، نەکو بڵێ: «بەکر شەیتانە، ئابڕووی خوشکی من دەبا»، جا ئەمن بۆ ماڵە خۆم دەدەم بە پیاوی وا؛ قەت بووە، نۆکەر بە ئاغای خۆی غەیان ببێ. میر گوتی: «بەکر ئاغا! ئەتوو ڕاست دەکەی، مەسڵەحەت چییە؟ کاکەمەمی چلۆن ببەتلێنین، قەرەتاژدین، عرفۆ، چەکۆ پێ نەزانن؟ گوتی: «قوربان کارێکی وا بکەین، بەنگین نەزانێ». هەڵستان چوونەوە ماڵێ. بەکر گوتی: «قوربان وڵاتێکمان هەیە قەد خەرجمان ناداتێ؛ بڵا زیندانێکی هەڵکەنین بۆ کاکەمەمی، هیچ کەس نەزانێ». بە مانگێکی زیندانیان تەمام کرد. بەکر گوتی: «بنێرە، عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە و میرمەم بێنە ئێرە؛ مەسڵەحەتێ بکەین». ناردیان هەموو هاتن.

میر گوتی: «کوڕینە! ئەمە چ بکەین؛ وڵاتێکم هەیە ئیتاعەتێم ناکەن، خەرجم نادەنێ». گوتیان: «قوربان! چ دەفەرمووی وا دەکەین». میر گوتی: «مەسڵەحەتە

---

[1] ـ ئەو دێڕە لە پەراوێزی پێشەکی ئەم کتێبەدا ڕوون کراوەتەوە.

ئەنگــۆ بچن، کاکەمەمی بۆ من بەجێ بێڵن. بەتەنێ ئەمن عاجز دەبم». گوتیان: «بەڵێ؛ تەدارەکمان بۆ بگرە؛ لەشکرمان بۆ وەدەرخە. یان سەری خۆمان دادەنێین یان بەجارێکی ماڵ و تالانت بۆ دێنین».

دەنگی لەشکریان دا لە شاری جزیرێ
سوار سوار دەبن، قۆشەن ڕاستەی لێ دەگیرێ
میر هات و ڕۆنیشت لە دیوانێ
دەڵێ: «بێنن، قەتارێ بار کەن لە گەنج خانێ
بچن ئەو وڵاتەم بۆ بەرحەق بکەن، جا دێنم شادوئیمانێ».
دەستی دەکرد لە عرفۆ و چەکۆ و بەنگینەی بە خەڵات بەخشانێ
دووبارە هەموو ئەنعامی دانێ
قەرەتاژدین، بانگیان کردە دیوانێ
خەڵاتێکی زۆر گەورەیان کرد، هەموو کەس بزانێ
ئینجا مەرەخەست کران دەبێ بڕۆن سبحەینێ.
هەڵستان بەبێ فکری،
هەرکەس دەچێتەوە مەنزڵی خۆی دەگری
ئەگەر ئەوێ شەوێ بوو تەواوە
سبحەینێ بەیانی داوە
شەیپووریان کێشا، ئالا هەڵکراوە
میر بۆخۆی هەڵستا بۆخۆی هاتە ئەو ناوە
لەشکریان بەڕێ کرد، لەشکرێکی عەزیمە، تەواوە.
عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە ئەمانەتی میرمەمی زۆریان دەداوە؛
میرمەم و کاکەمەم و بەکرئاغا گەڕانەوە بە دواوە.
میر بەدزی بە بەکری دەگوت:
«ئەگەر یایەزین بزانێ، کارمان ناتەواوە
دەبێ بڵێین، کاکەمەم سەرکردەی لەشکری بوو، ڕۆی بەو لاوە».
لە پاشان میرزێندین و بەکر کاکەمەمیان خستە زیندانێ
بەکر و میر پێکەوە چوونە دیوانێ.
تاژییەکی کاکەمەمی بوو؛ ئەگەر زانی کاکەمەمیان دە زیندانێ هاویشــت، چووە دەرکی

یایەزینێ. یایەزین دەڵێ:

«قەرەواش و کەنیزی من، ئەنگۆ گەلێک دلێرن

کاکەمەم چۆتە لەشکری، ئەو تووتکە تاژییەی گەڕاوەتەوە زۆر چاکی نیگا بدێرن».

هەمـــوو ڕۆژێ نانیـــان دەدا بە تووتکە تاژییەکەی، قەپی پێـــدا دەکرد هەڵی دەگرت، دەیبرد بۆ کاکەمەمی دە زیندانێی داویشت. هەتا چل شەوی هەر وابوو. ڕۆژێکی مزگێنیان هێنا، لەشکر هاتەوە. یایەزین گوتی: «ئەو لەشکر هاتەوە، ئەو تووتکە تاژییە بۆ وا لاواز بـــووە؛ جا ئەمن چ بکەم لە خەجاڵەتی کاکەمەمی» گوتی: بێنن، لەکن ئەمن نانی بدەنێ، بزانـــن ئەو تووتکە تێرو نەکـــردووە، وا لاوازە. نانیان ئاوێتە بەرێ، قەپی پێدا کرد، هەڵی گرت و بردی. یایەزین بۆخۆی وەدووی کەوت. گوتی: «کچێ، بۆ کوێی دەبا ئەو نانەی؟» گوتیان: «قوربان! هەموو ڕۆژێ نانی دەدینێ، دەیبا، دەڕوا». تووتک گەیییە سەر زیندانێ بـــۆی بەرداوە. ئەگەر یایەزین چوو، تەماشـــای کرد، پێی زانی، ئـــەوە زیندانە، کاکەمەم دەوێدایە. یایەزین دەگری؛ دەڵێ:

«ڕووسیا بووم، بابانم وێرانە

ئەمن لەکنم وابوو، ئەتوو سەرکردەی لەشکری، چووی بەرحەق بکەی ئەو عێلانە».

میر مەم دەڵێ:

«یایەزین، گیانە!

چل شەوە، بە قسەی بەکری جێگام زیندانە،

شام و نەهارم بووە بە جەمی سەگانە».

یایەزین دەڵێ:

«هەی لە خۆم ڕووڕەش و بابان وێرانێ

تاقە کوڕەی براهیم پادشـــای یەمەنێ بێتە شاری جزیرێ بە قسەی منی سەر بەتاڵ و بێ خودانێ».

میرمەم دەڵێ:

«ئەی خولا، بە ڕەحمەتی تۆم شوکرانە

ئەمن نەمزانی لە شاری جزیرێ بەکر وا شەیتانە

لە خۆم خانەخەراپ و ماڵ وێرانێ،

هیچ جوابی دیم نییە بەغەیرەز شوکرانێ

زوڵفی خۆت بکە تەناف، بزانە دەرم نایەنی لە زیندانێ.

سه‌ری من ئه‌گه‌ر ده‌رتهێنام، له‌سه‌ر کۆشی خۆتی دانێ

جا ئه‌وده‌مێ شوکرانه‌بژێرم، ئه‌گه‌ر پێمه‌ردی خولام بێنه‌سه‌رێ بۆ گیان کێشانێ».

یایه‌زین ده‌ڵی:

«ئه‌گه‌ر براهیم پادشای یه‌مه‌نێ بزانێ

دێ، شـــاری جزیرێ وێران ده‌کا، له‌ســـه‌ر کوڕی خۆی له حه‌ولاد و تایفه‌ی من ده‌بڕێ ڕێ گوزه‌رانێ».

ئینجا مه‌له‌ک ڕیحان هاتووه له‌ولاوه،

سه‌رتاپا خوار خۆی ده قوڕێ هه‌ڵکێشاوه،

ده‌ڵێ: یایه‌زین، به‌قوربانت بم، ئه‌وه چ بووه، چ قه‌وماوه؟»

یایه‌زین ده‌ڵێ:

«مه‌له‌ک ڕیحان، ئه‌توو هاتووی، به قوماربازی ده‌گری.

ئه‌تو نازانێ، چاک نابی، چوونکه له ئه‌ولادی به‌کری؟»

مه‌له‌ک ڕیحان ده‌ڵێ:

«قوربانت بم، ئه‌من کوێرم بوو چاوه

له‌من وایه میرمه‌م سه‌رکرده‌ی له‌شکرییه چووه، ماڵ و تالانی هێناوه.

ئێستا سه‌لام لێ ڕابوو، ده‌ڵێن: له زیندانێدا زه‌لیل و مه‌حته‌ل ماوه».

ئینجا مزگێنی هات، له‌شـــکر و قۆشه‌ن له شاری جزیرێ بوو بڵاوه ئینجا خه‌به‌ریان به یایه‌زینێ داوه.

یایه‌زین ئه‌گه‌ر وا ده‌زانێ،

سه‌رتاپا خوار خۆی هه‌ڵده‌کێشا ده قوڕ و خمخانێ

به کووچه‌ی شاری جزیرێدا دێ، ده‌ست ده‌کا به گریانێ.

عرفۆ و چه‌کۆ و قه‌ره‌تاژدین ئه‌ســـپێکیان به پێشـــکه‌ش بۆ کاکه‌مـــه‌ی هێنابوو؛ ئه‌وا ده‌یگێڕن له کاروانسه‌رایه و له کۆڵانێ.

یایه‌زین ده‌ڵێ:

«قه‌ره‌تاژدین ئاغاکه‌تان کوانێ»

ئه‌نگـــۆ بۆ ئاغایه‌تی و به‌جێ هێشـــت، چل شـــه‌وه جه‌می ده‌گه‌ڵ جه‌می ســـه‌گانه له زیندانێ».

به‌نگینه ده‌ڵێ:

«ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
دەبێ لەشکر و قۆشەنی شاری یەمەنی بێنم،
دەبێ پیشەی حەولادی میر و بەکری دەرێنم».
عرفۆ دەڵێ:
«ئەمن عرفۆمە،
بەرانێکی بە ئەسرۆمە،
میری برات لە شانانڕا دەگرۆمە»
قەرەتاژدین دەڵێ:
ئەمن قەرەتاژدینم،
لە پڵینگەکانی چەنگ بەخوینم
ئەگەر نەمرم، میری برات لە شانانڕا دەردینم».
چەکۆش دەڵێ:
«ئەمن چەکۆیەکم بەناوە
لەسوێ میرمەمی کوێرم دەبووە هەرتک چاوە.
خوشکی یایەزین، گلەییانم لێ مەکە، کوێرم بووە هەرتک چاوە
ئێستا دەبێ شاری جزیرێ تەخت و تاراج بکەم، بیکەم بڵاوە.
خوشکێ، پێم بڵێ، بزانم میرمەم مردووە یانە ماوە».
یایەزین دەڵێ:
«چ بکەم ئەمنی قەلەندەر و ماڵ وێرانێ
نەمردووە و نەماوە؛ ئەوە زەلیلە لەنێو زیندانێ».
ئینجا ئەو چوار شێرە بە گریان دەهاتنە خوارێ لە کۆڵانێ،
هەموویان دەهاتن، دەگەینە سەر زیندانێ.
دەیانگوت: «یایەزین! میری بکوژین یا کاکەمەمی دەرێنن لە زیندانێ؟»
یایەزین دەڵێ:
«بە قوربانو بم، دامەمێنن،
جارێ کارێکی وا بکەن کاکەمەم بۆ دەرێنن»
ئینجا یایەزین کەزیی خۆی بەعالّقە بەعالّقە کرد ئاوێتیە زیندانێ
کاکەمەم ئاوێتیە ئەستۆ و بنەنگڵی خۆی؛ دەستیان کرد بە هەڵکێشانێ.

یایەزین دەڵێ:

«بیدەن بەمن». سەری خۆی هەڵگرت، لەسەری کۆشی خۆی دانێ

کاکەمەم دەڵێ:

«یارەبی، بە ڕەحمەتی خولای دەبژێرم شوکرانێ

یایەزین! ئەمن چاوم نابینێ! عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە کوانێ؟»

یایەزین دەڵی:

«جەرگم برا، کەسم نەماوە

ئەتوو نازانی، ئەوانە لە لەشکری گەڕانەوە، پاکت لە دەورێی ڕاوەستاوە؟»

کاکەمەم دەڵێ:

«پێیان بڵێ گەردنم ئازاد بکەن؛ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا

لە توو دیدار ئاخرەت بووم، لە ئاهی دایک و بابم مەخسوودم نەبوو تەواوە».

یایەزین، ئەگەر وا دەزانێ،

دەست دەکا بە چەمبەر و گریانێ.

بە ڕەحمەتی خولای میوان دەهاتنە سەر کاکەمەمی بۆ گیان کێشانێ.

کێ بوو لە کاکەمەمی بەڵەک چاوە،

چاوی خۆی لە ڕووی یایەزینێ کرد بڵاوە.

عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە دەست دەکەن بە گریانێ،

میرزێندین هەڵدەستا دەهاتە کن ئەوان لە دیوانێ

ئەویش وەک ئەوان دەس دەکا بە گریانێ،

دەڵێ: «خوشکێ، یایەزین! بڵا کاکەمەمی هەڵگرین بیبەینەوە دیوانێ».

بەنگین دەڵێ:

«ئەی میر، بە قوربانت بم، چ دەستانی مەکەنێ

«ئەمن ئەمانەتی براهیم پادشایە دەبێ بیبەمەوە یەمەنێ».

میر دەڵێ:

«بەنگینە، گیانە!

«ئەمن نەمزانیوە کوڕی براهیم پادشایە هاتۆتە ئێرەکانە

ئەمن دەزانم شاری یەمەنێ لەسەر ئەوی دەبێ وێرانە،

مەسڵەحەت ئەوەیە دەبێ، هەر لەکنە خۆم بێ گۆڕ و گۆڕخانە».

قەرەتاژدین دەڵێ:

«دەبێ هەر لێرە بێ، چونکە لە یایەزینێ میوانە».

عرفۆ و چەکۆ دەڵێن:

«بە دەستی خۆن دەیبەینە گۆڕخانە.

چونکە میرمەم ماشوقێی یایەزینێیە، هەتا مردنێ یایەزین خوشکی هەمووانمانە».

بەنگین دەڵێ:

«بێ ئاغا و بێ وەتەنین

چونکە میرمەم غەریبەیە، بلا بچین بۆخۆمان قەبری بۆ هەڵکەنین».

میرزێندین دەڵێ:

«خوڵاکەی! بەنگین چت لەو قسەی داوە

نەمزانی کوڕی براهیم پادشایە؛ کوێرم بێ هەرتک چاوە

لەمێژە ناردوومە قەبری بۆ هەڵکەناوە».

کاکەمەمیان بردە سەر تاتەشوارێ و شۆراوە،

هەڵیان گرت بۆ گۆڕخانان، لەوێ تەسلیم بەخاکێ کراوە،

بانگێکی خۆشیان لێ دا، گەڕانەوە بە دواوە.

ئینجا ئەگەر شەو بەسەردا هات هەڵی کردە ڕێژنەی بارانێ،

یایەزین ئێستا بۆ کاکەمەمی دەس دەکا بە گریانێ:

«تاقە کوڕی براهیم پادشای یەمەنی جوانەمەرگ بوو لە سەری من بابان وێرانێ

حەڵاڵی دنیایەم لێ حەرام بێ هەتا خوڵا دەکا دیوانێ؛

چ بکەم لە خۆم ڕووسیایێ، قەلەندەرێ

بۆ دایک و بابی میرمەمی دەگەینە یەمەنێ خەبەرێ

داخوڵای، شاری جزیرێ دەگەڵ تۆپ و تۆپخانەی یەمەنێ چی بە سەرێ

چ بکەم، لە چەنگم دەرچوو، ئەمن مل بەکوێنێ

شاری جزیرێم لێ خرا دەکەن کەسم لە ئەولادێ نامێنێ».

کێ بوو لە بەنگینەی دڵسووتاوە،

دەهاتە خزمەت یایەزینێ دەیگوت: «یایەزین! چاوم کوێر بوو، ئاغام نەماوە».

یایەزین دەڵێ:

«بەنگینە! ئەمن بابانم خەرابوو تیرم لە جگەری دراوە».

بەنگینە دەڵێ:

دەبێ بەبێ کەسی بڕۆم، بۆ شاری یەمەنێ، دەوڵەت زیاد و ماڵێ ئاوا».

یایەزین دەڵێ:

«هەیڕۆ! چ بکەم، ئەمنی قەلەندەری

هەڕۆ، بڕۆ بە خوڵات بە زامن دەدەم، بە ئەمانەت بە پێغەمبەری».

کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە،

ئەسپ و تاژی دە خمی دەنا بۆ یەمەنێ گەڕاوە.

دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان بە شین و گریانی ئاژواوە، هەتا دەگەییە دەرکی براهیم پادشای یەمەنێ بانگ لەسەر بانگی لێ داوە».

براهیم پادشا وەدەرکەوت، دەڵێ: «بەنگین! کاکەمەم چی لێ هات و چی لێ قەوماوە؟»

دەڵێ: «براهیم پادشا، بەقوربانت بم! دەردێکی گەییە، عەمری حەقی بەجێ هێناوە».

براهیم پادشا دەڵێ:

«بەنگینە، چ دەکەی لەمنی بێ کوڕ و فەقیرێ

چ بکەم لە یەمەنێڕا چلۆن بگەمە شاری جزیری؟»

دایکی مەمی، ئەگەر وا دەزانێ، لەشکر و قۆشەنی دەنگ داوە

هەر بەو شەوەی ئاڵای هەڵکرد، بەیداغی ڕاکێشاوە

بەنگین بانگ لەسەر بانگی لێ دەدا، بۆ شاری جزیرێ گەڕاوە.

بەنگین دەڵێ:

«دەڕۆم بۆ شاری جزیرێ بۆ کن ئاغاکەی نەوجوانە».

دەهاتە خوارێ دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژانە

دەهاتە دەورەی جزیرێ، داورت [؟] دایبەست تۆپ و تۆپخانە

یایەزین ناردیە کن میرزێندینی: «مەرەخەس بفەرمووێ، دەچمە سەر قەبری کاکەمەمی».

میر تەگبیری بە بەکری کرد، گوتی: «مەرخەستی بکەم، یا نەیکەم؟» گوتی: قوربان! مەرەخەستی بکە، دەزانم، بە هاواریەوە دێن؛ دەشقەم بۆ خاتری یایەزینێ خەراپەمان نەکەن». میر فەرمووی: «بلا بچێتە سەر قەبران، مەرەخەستە». یایەزین بەگریانێ چووە سەر قەبران. ئەوە یایەزین گەییە سەر قەبری کاکەمەمی. بانگی کاکەمەمی دەکا.

دەڵی: «خولایە، نە بەکەبرێنی، نە بەسەربرێنی
بۆخۆت گیانان دەدەی، گیانان دەستێنی
کاکەمەم، عەمرەکەم، ئەتوو نابێ جارێکی سەرهەڵێنی؟»
کاکەمەم دەڵێ:
«خاتوونێ! بۆ وا شیت و کەم ئەقڵی؟
ڕوومەتی تۆ گەلێک جوانترن لە دەسرۆکەی گوڵ گوڵی.
هەتا دنیا خەرا دەبێ، پیاو سەر هەڵنایەنێ لە ماڵە گڵی».
یایەزین دەڵێ:
«خولایە، بەغەیرەز ئەتوو کەس نییە بمێنی
ئەمن چیدیکەم بۆ مەجووزاتان ئەژێنی
ئەمن بە کێلی کاکەمەمیەوە بمرێنی.
خولایە، ئەتوو کەریمی، قادری»
میوانی خولای دێ، ڕۆحی لە یایەزینێ وەردەگرێ.

خەبەریان دا بە میرزێندینی: «یایەزین مرد». میر بە بەکری فەرموو: «برۆ، قەبری بۆ هەڵکەنن». گوتیان: «قەبری هۆ لەوێ هەڵکەنن». هەرجێکی پاچیان لی دا بوو بەروو لە هیچ کوێ هەڵنەکەنرا؛ لەکن کاکەمەمی نەبێ. قەبریان تەواو کرد. یایەزینیان تەسلیم کرد. دایانپۆشی گوتیان: «یاڵڵا بڕۆینەوە». شەقڵن لە قەبری کاکەمەم و یایەزینێ هات. بەکر گوتی: «ئاحا! دەست هەڵناگرن ئەوا لە قەبریش چوونە باڵی یەک»:

بەکر ئاغا دەڵێ:
«میر ئەتوو میرێکی ساحب خاتری
لە هەموو کاران عەیب و عاران لە من دەگری
خوشکی قەعبەی تور لە قیامەتێش دەس لە خەڵقی هەڵناگری».
میر گوتی: «هەموو کارێکی پێ کردم، دەنجا بیکوژن»

بەکر خۆی ئاوێتە نێوانی قەبری کاکەمەم و یایەزینێ؛ خوێنی بەکری لە نێوانی قەبری کاکەمەم و یایەزینێ کەوت، ئێستا بوو بە زی لەوێ شین بوو.

کاری وان بوو تەواوە
عرفۆ سەرتاپا خوار خۆی دە قوڕێ ناوە
چەکۆش خۆی لە خمی داوە

بانگێکی خۆشیان لە بۆ مەم و زینیان لێ داوە
بە خەمناکی هەر کەسە بۆ ماڵە خۆی ڕۆیەوە و گەڕاوە
خەبەریان بە براهیم پادشای دا، بایەزینیش مرد، لەکن کاکە مەمیان ناشت.
کێ بوو لە براهیم پادشای زەنوێرە
گوتی: «ئیدی کەس پێم نەڵێ لە پاش مەم و زینان شاری جزیری نیگابدێرە
سبحەینێ پاکی نوغرۆ دەکەم دەچۆمی جزیری دەکەم سەر بەرەو ژێرە».
ئینجا کە سبحەینێ بەیانی داوە
براهیم پادشا لە خەوێ هەڵستاوە
دەڵێ: «چ بکەم؟ لە عەیبەت میرمەمی کوێرم بوون هەرتک چاوە».
ڕووی تۆپ و سەربازی دە شاری جزیرێ کراوە.
بەنگینە ئاغای چووە بۆخۆی سەرکردەیە و زگی سووتاوە.
ڕووی دە ماڵە بەکری کرد؛ هەرچی گەییبە سەری بڕی، سینگی هەڵێناوە.
ڕووی دە ماڵــە میرزێندینی کرد، قەتی یەک خەلا نەبوو، یەکی ناماوە هەتا بەجارێکی ئاساریان بڕاوە.
جا خاتوون ئەستی کوێنی دەبەر خۆی کرد، چوو لە پێش براهیم پادشای ڕاوەستاوە،
دەڵێ: «پادشا، مەم و زین چوون، ئاساری ماڵە بابم بڕاوە».
براهیم پادشا دەستی دەستۆی خاتوون ئەستێ کرد، گوتی: «ئەتوو کچی منی ئەتووم لە جێی کاکەمەمی ڕۆناوە».
دەســـتی دەستۆی خاتوون ئەستی کرد، چووە سەر قەبری مەم و زینان بە بیانییەکی تەواوە.
گەینە سەرقەبران، دەگەڵ لەشکر و قۆشەنی بانگێکی خۆشیان لێ دەداوە.
کێ بوو لە براهیم پادشای نەوجوانە،
کوێراییی گەییبە هەرتک چاوەکانە،
دەڵێ: «بە سەرینی پیری بەشم بێ کوڕی و زگ سووتانە.
ڕۆڵە! خاتوون ئەســـتی نایەمەوە شـــاری جزیرێ؛ شـــارێکی بەدقەدەمە، ویستراحەت گرانە.
ڕۆڵە! شارەکەی یەمەنێ، بێ کوڕی ئاغای و سەرەوێرانە».
خاتوون ئەستی دەڵێ:

«لە سۆی مەم و زینان وەختە وەرگەڕێم لە دینی،
ئیچ باب و برام نەماون، لەکنیان ڕۆنیشم بە پەرژینی».
براهیم پادشا دەڵێ:
«ڕۆڵە! شارەکەی جزیرێم بە بەرات دا هەتا مردنی بە قەرەتاژدینی»
«ئینجا ئەمن کاکەمەم چوو، هۆم کەوتۆتە بەنگینی».
قەرەتاژدین دەڵێ:
«چ بکەم براهیم پادشا؟ ئاغایەتیم پێ ناکرێ، جگەرم بڕاوە،
«خزمەتی میرمەم گەلێک نەکرد، ئەمەگم بەهیچێ دراوە.
«خولا دەزانێ کوڕی تۆیە؛ بلا ئەمن هیچ کەسم لە شوێنەوارێ نەماوە».
سبحەینێ تەدارەکی دەگرت هەتا حەوت ڕۆژان هەر خێر و قوربانی بۆ مەم و زینان کراوە، لە پاشان ئالایان هەڵکرد و بەیداغیان ڕاکێشاوە.
جزیر بە قەرەتاژدینی تەسلیم کرا. گەڕانەوە بە دواوە.
براهیم پادشا لە حەسرەتان کوێری بوون هەرتک چاوە.
دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان لەشکریان هێناوە بە دواوە
داخل بە شاری یەمەنێ دەبوو، هەموو کەس خۆی دە قوڕێ ناوە
بەنگینی کرد بە کوڕی خۆی و بەسەر شاری یەمەنێی داناوە.
یا ڕەببی! (ڕەحمان بەکر نەمری) بەچوار ڕۆژان ئەو بەندەی بۆ ساحبی ئاڵمانی کرد تەواوە،
ئیسای ڕوحوڵڵا لەسەر ساحبی ئاڵمانی ڕاوەستاوە
ئاغای ساحب بە ساق و سەلامەتی لە هەموو دەریایان پەڕیوە لە دایک و خوشکی خۆت بکە سەڵاوە.

***

لاس و خەزاڵ

ئەحمـــەد ئاغای باڵەکی چ کوڕی نەبوو. مەحموود ئاغـــای برای وی بوو؛ ئەویش چی نەبوو. هەردووک ژنیان عامیلەدار بوو. خولا لاســـی دا بە ئەحمەد ئاغای، خانزادیشـــی دا بە مەحموود ئاغای. لێکیان مارەکردن؛ لاوس و خانزاد. دایکی لاســـی نێوی شـــەمێ بوو. دە ساڵان ئەحمەدئاغا وێی کەوت، مێردی پێ نەکرد. شێرێک یاغی بوو. پیاوی دەشکاند، دەیخوارد؛ ئەحمەدئاغا گوتی: «یان دەبێ ئەمنیش بخوا، یان ئەو شێرەی دەکوژم». چوار ساڵ بوو شەمێی هێنابوو، ئیلاقەی نەدەکرد. گوتی: «بۆچی ئیلاقەی من ناکەی؟» گوتی: «هەتا بە دەستی خۆت دۆخینم نەکەیەوە، ئەمن ئەتوو...».

ئەحمەد ئاغا ســـەر و بەرگی پۆشـــی، چووە زگ شێری. شێر دەستی بە دەعوایە کرد دەگەڵی. خولا فرســـەتی ئەحمەد ئاغای دا، شـــێری خســـت. هەڵاتە سەری، سەری بڕی. ماندووبوو، لەســـەر پشتی شێرەکەی نووست، خەوی لێ کەوت. لە خەڵقی بوو بە شین و گریان؛ گوتیان: «شـــێر ئەحمەدئاغای کوشت». ژنەکەی گوتی: «ئەمن دەچم. یان دەبێ ئەمنیش بکوژێ، یان تۆڵەی ئەحمەدئاغای دەکەمەوە». ژن دەســـتی دا خەنجەرێ. چووە زگ شـــێری. ئەگەر چوو تەماشـــای کرد شـــێر کەوتبوو؛ ئەحمەدئاغا لەسەری درێژ ببوو. گوتی: وەڵڵاهی! ئەوە شـــێر شکاندوویەتی، لەسەر پشـــتی خۆی داناوە». تەماشای کرد ســـەری شـــێری بڕیوە؛ ئەحمەدئاغا خەوی لێ کەوتبوو. گوتی: «خولاکەی، ئیلاقەی من

نه‌کا؛ بزانم پیاوه یان پیاو نییه». دۆخینی ده‌کرده‌وه[1]. ئینجا هه‌ڵاته سه‌ری له‌سه‌ر پشتی شێری...، ئینجا لاس له‌سه‌ر پشتی شێری گووراوه. هه‌ڵستان هاتنه‌وه ماڵێ.

خانزاد خان و لاس لێک ماره کرابوون؛ هه‌تا دوازده ســاڵان. ده پاشــان ئه‌حمه‌د ئاغا مرد. مه‌حموود ئاغاش مرد. شــه‌ش ســاڵان تازیه‌ی ئه‌حمه‌د ئاغا و مه‌حموود ئاغای بوو. پاشــی شه‌ش ســاڵان پیاوێک چووبوو بۆ جه‌ڵه‌بی؛ چوو بۆ نێو عێلی ماموودینان. له‌وێ چــاوی بــه خه‌زاڵێ مه‌لا نه‌بییان که‌وتبوو. هاته‌وه، گوتی: «لاسه‌شــۆڕ عه‌مرت به هیچی چووه». گوتی: «بۆچی وا ده‌ڵێی؟» گوتی: «ماڵ خرانه‌بوو! ئه‌وڕۆ خه‌زاڵێ مه‌لا نه‌بییانم دیوه؛ ده‌گه‌ڵ ڕۆژێ ده‌عوایه ده‌کا؛ ئیدی هه‌ر بۆ توو چاکه». لاس هه‌ڵستا وڵاتی باڵه‌کیانی به‌جێ یه‌شــت. چووه نێو عێلی ماموودینان، چاوی به خه‌زاڵێ بکه‌وێ. ئه‌گه‌ر چوو له‌وێ دابه‌زی، جڵه‌ویان گرت و وڵاغه‌که‌یان به‌سته‌وه. بۆ خۆی چووه خزمه‌ت مه‌لا نه‌بێ؛ گوتی: «هــا بابم کوێنده‌ری؟» گوتی: «قوربان! هاتوومــه نۆکه‌رییێ». گوتی: «خه‌ڵقی کوێی، کوڕی کێی؟» گوتی «قوربان! له گه‌رمێنێ هاتووم». مه‌لا نه‌بی گوتی: «ئه‌حمه‌د ئاغا و مه‌حموود ئاغای باڵه‌کی ده‌ناســی؟ گوتی: «قوربان خێر؛ خه‌ڵکی عێلی وان نیم». گوتی: «قه‌نته‌داری ده‌توانی بکه‌ی؟» گوتی: «به‌ڵێ قوربانم ده‌توانم». کیسه و قه‌نته‌یان دایه. لاس بووه قه‌نته‌داری مه‌لا نه‌بی ده شــه‌وانی قه‌نته تێ کرد. ڕۆژێکی خه‌زاڵ هات به‌پێش چــاوی دا. لاس گوتی: «ئه‌وه‌ه کێیــه؟» گوتیان: «ئه‌وه‌ه خه‌زاڵێ مه‌لا نه‌بییانه». لاس ده‌ڵێ:

«یای خه‌زاڵ، نه قه‌ولت قه‌وله، نه شه‌رتت شه‌رته، نه دینت دینه
هه‌زار باری ده نه‌حله‌تانت ببێ له پیره دایکێ، له برا گچکه‌له، له بابی ڕدێن شینه
ئه‌من بۆ توو ده‌چوومه کوێستانی عه‌زیم و بوزرگینه
ده‌سکێکی سۆسن و هه‌ڵاڵه‌م ده‌چنینه
ده‌سک به‌ده‌سکم کردن به ئاوریشمی دوکانێکم به‌ستینه
کاروانێک ده‌هاته‌وه له ده‌غڵ کڕینه
ئه‌من به‌و کاروانه‌ی دا ئه‌و گوڵه‌م بۆ توو ناردینه
نازانم ئه‌و گوڵه‌ت پێ گه‌یوه یا نه‌گه‌یینه»

خه‌زاڵ ده‌ڵێ: «لاس، ئه‌من ئه‌وانه‌م له توو قبووڵ نینه.

نه سه‌ری ســه‌هه‌ندی، نه قووچی قه‌زه‌نی، نه ڕه‌ندۆڵی زه‌رزان، نه سه‌ری ته‌شوێله‌ی،

---

[1] ـ ئه‌حمه‌دئاغا چاوی هه‌ڵێنا؛ ته‌ماشای کرد، ژنه‌که‌ی دۆخین ده‌کرده‌وه.

نە مۆڵی بەرانی، نە کانیە خوڵای شتاقیان دەگەڵ نینە».
لاس دەڵێ: «یای خەزاڵ، چۆمم لێ هاتن، پردم لێ هەڵوەشینە.
ئەمن مەلەوانێک نەبووم لە گۆمی دە شینە،
کیژ و کوڕی هەمزاغایان، لە من و توو دڵ بەدنیاتر بوون، بە پێشـــی من و توو سەری ئەو گوڵانەیان هەموو دەچنینە.
خوڵا ماڵی خێڵاتی خراکا! دەگەڵ بەرگەل و مێگەلان ئەو گوڵانەیان هەموو پچڕینە،
دەستی لاسی باڵەکەی قوڵە بوو، بۆ هەموو کوێستانان نەگەیینە».
خەزاڵ دەڵێ: «لاس، دڵت کردووم هیلاکە
لەو گوڵانە هێندێکیان دەبەری خۆت ڕاکە
وەرە لەبەر ماڵی مەدا هەڕاکە
هێندێک دەڵێن: یا خوڵا پیرۆزت بێ! هێندێک دەڵێن:
موبارەکی بێ لاسی باڵەکی جوانێکی چاکە».
لاسی دەڵێ: لە ماڵە مەلایان هەتا ماڵی سۆفییان
لە ماڵی سۆفییان هەتا ماڵی مەلا نەبییان
ئەمن دەڵێم: ببمە سەیاح؛ ڕۆمێ بگەڕێم دەگەڵ هیندییان
بریا دارێک بوومایە لە داری دە قەیسییان
بیاندامایە چەنگ وەستایان، شەقیان کێشابامەیە بە مشاریان، بیاندامایە بەردەمی ڕەند و کوشتەرییان
هەڵیان هێنابامایە بە پەڕێکی تێلتاوســـی، خاسەڕەنگیان کردبام بە پوشت باڵی سپی سییان
بیاندابمایە بەر ماڵی کەوانێکی هیندییان
هەڵیان داشتبام بەرەو قووچی قەزەنێ قەندیلی مامە کوییان
لەوێ پێیان کوشتبامایە، دە کاران، دایکی دە نێرییان
گوێپەڕکم کەوتبا لە بڵندان، شـــاباڵم کەوتبا لە نەوییان، لە ســـەری ڕێی شوان و گاوان و ناسکە بێرییان
هەڵیان گرتبام بیانبردمایە سەر ڕازی کانییان
لە خۆشییا منیان مەڕ سەرچڵ کردبایە، هاتبانایە سەر بەردی دە کانییان.
ســـەرێکیان نابام دە بنی تووری؛ نێوەڕاســـتم کەوتبا ســـەر زاری شیرمەشکێ لە ملی

خۆیان قایم کردبام. لای دیکەم کەوتبا نێوانی هەرتک شـانان؛ بەسـەرمدا هاتبایە هیزار دەگەڵ قمبەڵێکی کەزییان

جا حەوتووێکم لەسەر بوایە مەڕەکە دەگەڵ خەڵق و خولای خێڵەکییان.

بێرێکی زۆر موسڵمان ئەمنی لەو عێلاتەی دزیبا؛ بەدیاری و سەوقاتی بردبامی بۆ یای خەزاڵێ مەلا نەبییان.

یای خەزاڵ بە دەسـتی مبارەکی وەری گرتبـام، بیناردمایە کن زێڕینگەری، زیڕینگەر سەرێکی زێرکفت کردبام، نێوەڕاستم ئەشەرەفیبەند، لای دیکەم دە دوڕ و ئەشرەفییان.

زێڕینگەر لەسەر هۆردک دەستانی ڕۆنابام، بەدیاری و ئەندام هێنابامەوە بۆ یای خەزاڵێ مەلا نەبییان.

یای خەزاڵ سـەرێکی بە قوڵکی گەردنیەوە نابام، سـەری دیکەم لە نێوان سـینگ و مەمییان.

ئارەقە شـێت و شەیدای کردبام، باوەشـێنی کردبام بە پەرچەمان، فەرامۆش بوومایە بە کەزییان.

وەختێ لەوێم لێ وەڕەز دەبوو، بینابام لەنێو سـندووقێکی خاسەڕەنگ، ڕۆژێ بە نوغل و نەباتی پەروەردە کردبام. شەوێ قاسید بام لە مابەینی سینگ و مەمییان.

وەختێک لەوێم لێ وەڕەز دەبوو، بیناردمایە سەر وەستایەکی گەوێڵ، دروستیان کردبام بۆ نێرتکی تەشییان. حەوت ساڵان پێی ڕستبامایە ڕانک و چۆغەڵەی مێردووتییان.

وەختێ لەوێم وەڕەز دەبوو، قەرەواش و کەنیزان، ئەمنیان لە خەزاڵێ بخواستایە،

دەیگوت: ئاسکە تیرێکی عەجیبە، بە کەسی ڕەوا نابینم، ئەکو زەحمەت و کوێرەوەریی بدەنێ، ڕۆژی قیامەتێ خەلاس نابم لە خەجاڵەتییان.

وەختێکی لەوێم لێ وەڕەز دەبوو، بیدابامە بەر ناڵچەی کەوشـی زێوان کەرت و پاری کردبام، فڕێی دابامە دەم کەوی و کانییان.

لەوێ بۆ خۆم شین بووبام بە گوڕانکێکی شەنگەبییان. بە بنم داهاتبا گێلان و گێدان، خێڵی سوورچی و زرارییان،

هەمـوو هەوەڵی پایـزان، ئاخری بوهاران لە بن سـێبەرم ڕۆنیشـتبا یـای خەزاڵێ مەلانەبییان».

خەزاڵ دەڵێ:

«دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوێ غەمێ، لەبەر ئەوێ ژانێ.

ئاورێکم بەربوو دەرروونێ، ئیدی کەم بەربوو دەروونخانێ،
نە بەبای دەکوژاوە نە بە بارانێ.
هاوارێکم وەبەر خوڵای، ئی دیکەم وەبەر پێغەمبەری ئاخرزەمانێ.
لاسە! ئەو پەرچەمانەم بۆ توو پەروەردە کردوون هەر وەک ئاوریشمی دووکانێ
ئەمن ئەو هەنیەم بۆ توو نیگاداشتی کردووە، هەزار و حەوسەد مەلایکەتی جلەوکێشە، وەک مانگی مونەوەر وایە، شەوقی داوەتە عەرز و ئاسمانێ.
ئــەو برۆیانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، دەبێ شــاری هیندی بــۆ بدەن بە دەرمان؛ دەستی بکەی بە وەسمە کێشانێ.
ئــەو چاوانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، دەڵێی ئەســتێرەی گەلاوێژە، لە هەوشــار و عەجەمان هەڵدێ، هەر ئاشقێکی بیبینێ گوناهی نامێنێ ڕۆژی ئاخرزەمانێ.
ئــەو کوڵمانەم بۆ تــوو پەروەردە کــردوون، دەڵێی فانۆســە لە دیوانی ســوڵتانی ئەســتەمبووڵێ؛ میرزای قابیل لەبەر شەبەقی وی قەڵەمی باوێتە سەر قاقەزی بۆ هەرچوار دەوڵەتان بنێرێ پۆستە و فەرمانێ.
ئەو کەپۆیەم بۆ توو پەروەردە کردووە. مەگەر هەر هەیاسی دانا مەعنای بزانێ.
ئــەو لێوانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، پیاوی تاجر مەگەر کلووری ببێ دەنا قیمەتی نازانێ.
ئــەو ددانانەم بۆ تــوو پەروەردە کردوون. هەر ددانێکــم گەوهەرێکە، هەر گەوهەرێکم قیمەتی تەواو نابێ بە شاری کشمیرد و ئێرانی.
ئەو چەنەی ڕەنگ شــاخی زێڕینی بۆ تۆم پەروەردە کرد. دڵم نایە دە مســت وستای ناشیی نێم، وەستایەکی باش وەستا ببێ، سەبرسەبر، نەرم نەرم، زەحمەتی نەدا لە مسقاڵ کێشانێ.
ئەو گەردنەم بۆ توو پەروەردە کردووە، دەڵێی شووشــەی گوڵاوێیە چەند خۆشە لاس و خەزاڵ لێکدی بپرژێنن، لاس بڵێ: یای خەزاڵ، ئەو شووشــە گوڵاوێم بۆ لەســەر دەلاقە دانێ.
ئەو کەشــەفەم بۆ توو پەروەردە کردووە، جووتێک لیمۆی کاڵی لەســەرن خاوپیسی دارای لێ بووە بە پەردە کلیلی بۆتە دەرزیی هەشتەرخانێ.
هێندێــک خــاڵ لە نێو ســینگ و مەمکانم ئەو خاڵانە بەبێ مامۆســتا و موســتەعید دەخوێنمەوە: ئەلفن، میمن، خەتی قورعانێ.

ئـــەو بەژنەم بۆ تـوو پـــەروەردە کردووە. دەڵێی ڕیحانەی یەکســـاڵەیە، بەنی ئادەمان شـــەواویان لێ نـــاوە خوناوەکی پەڕیوەتە ســـەر پەلکان دەگـــەڵ زەردەی ڕۆژی هەوەڵی سبحەیانێ.

ئەو شلکەی ڕانانم بۆ توو پەروەردە کردووە، خۆی بۆ شۆڕ بکەوە، سەری خۆتی لەسەر ڕۆنێ لە ماچکردن و گەوزلێدانێ.

لاسەشۆڕ! عەمرم! وەرە. ماچانت دەمێ هیچ کەس نەزانێ.

گوێزینگی پێیانم سێوی سەر لکانە، بەئەمانەتی بەباغەوانی داون لە ئێوارەوە کێشکی لێ بکێشێ هەتاوەکو هەوەڵی سبحەیانێ.

لە سبحەینێوە کێشکی لێ بکێشێ تا عەسرێکی درەنگ مەلا دەڵێ: «ئەڵڵاهو ئەکبەر»؛ سۆفی دێننەوە شادەت و ئیمانێ.

لاس وەرە دوو ماچانت بدەمێ، یەک لەباتی زەکاتێ، ئی دیکە لەباتی کەلیمەی شادەت و ئیمانێ».

لاس دەڵێ:

یای خەزاڵ چ بکەم ئەتوو لە متبەقێ ئەمن لەلای مێردانە.

دڵم بەخەمە دەروونم سەرەوێرانە.

ئەتوو خانەخوێی ئەمن بێگانە؛

ئەگەر ڕاستە و دەمدەیەی ئەو ماچانە

شیشی لە چیغی ڕاکێشە تەشریفی موبارەکت بێتە ئیرەکانە.

خەزاڵ هات دەستی دە ستۆی لاسی کرد. نووستن پێکەوە خەویان لێ کەوت. میربداغ و میرحەمەدخانێ شـــوورچی و زراران هاتن تالان و ماڵی عێلـــی ماموودینیان؛ هەموویان برد. پیرێژنێک مانگای بەگوانەوە چووبوو، گەیشـــتە لاسی و خەزاڵێ. جنێوی دایە گوتی: «ســـەگباب ئەتوو دێی دەگەڵ خەزاڵێ وردە... دەکەی، ماڵی من بە تالان بەرن». لاسی خەوی لێ کەوتبوو، خەزاڵ بەخەبەر بوو. خەزاڵ بەپیر پیرێژنێوە چووە؛ گوتی: «دایەپیرە مەگری، لەجیاتی مانگایەکی بیســـتت دەدەمێ، لەجیاتی گوێلکێکی بیستت دەدەمێ. لاس خەوی لێ کەوتووە بلا وەخەبەر نەیە». پیرێژن گەڕاوە دیســـان لەولاوە هاتەوە زگ لاسی گوتـــی: «حیزباب! لە ولاتی باڵەکیان ئەتوو... دەدا؟ ئەتـــوو هاتووی ماڵی من بە تالان دەدەی».

یـــای خەزاڵ بەپیریەوە چوو گوتی: «پیرێژن! دەنگی مەکە، بلا لاس وەخەبەر نەیە».

پیرێژن گوتی: «وەڵڵاهی دەگۆڕی بابی لاسی دەڕیم، بۆچ مانگای من بە تاڵان بچێ» دوو قەرەواشـــان باوەشێنی لاسیان دەکرد، مێشی لێ نەنیشـــێ. ئەو قەرەواشانە دەگریان بۆ ماڵـــی بابیان. هەر یەکی حەزیان لە کوڕێکی دەکرد. دەیگوت: «ماڵەکەیان چوو، ئەمەیان پێ ناخوازرێ».

لاس سەری هەڵێنا گوتی: «ئەوە چییە بۆچی دەگریێن؟» گوتیان: «قوربان! میربداغ و میرحەمەدخـــان هاتن تاڵان و ماڵـــی ئێرە هەموویان برد.» گوتی: «دەنا خەزاڵ دەگەڵ من غەیان بووە».

لاس هەستا بە پەلەپەل دەیکردە لینگدانە

لاس دەڵێ: «ماڵی وێرانم وڵاتی باڵەکیانم بەجێ یەشت هاتمە ئێرەکانە.

ئێستا هەزار و چوارسەد ماڵی خۆم و مامم سەرەوێرانە

خانزادخانی حەریرێ بێ ساحێبە و بێ خودانە

داخولا قاسیدی کێیە؟ هاتۆتە (؟) خەزاڵی چاو جوانە

نەمزانی ژن دەغەڵن پێشکاریان شەیتانە

هەڵبەت بەدزی من ناردوویانە، میربداغ و میرحەمەدخان هاتوونە ئێرەکانە.

تاڵانی عێلی مەلانەبییان دەبەن، دەڵێن: لاس منداڵ و نادانە.

دەنجا قەرەواش برۆن و دامەمێنن.

ماینێ شێ خزم بۆ لە بەهاربەندێ دەرێنن.

زرێی داودی، ڕمبی نەزەریم بۆ بێنن.

خەبەرێکی بە میربداغ و میرحەمەدخانی سوورچی و زراران ڕابگەیەنن.

ئەگەر هاتوون ماڵ و تاڵانی مەلانەبی دەبەن، وریابن، مەڕی خەزاڵێ لە ســـەرینچاوەی کانیە ئاو بدەن لە بژوێنی بلەوەڕێنن.

هەڕاکەن ماینێ شێ خەزم لە بەهار بەندێ بۆ دەرێنن؛

زینێکی مورسەتی[1] لێ بشەتێنن

جووتێک زەرگانم لەبۆ باڵاتەنگێ بۆ بێنن».

ئەگەر ماینێ شێ خزیان لە بەهاربەندێ دەهێنادەرە،

پێی دە ڕکێفێ دەنا، دەکەوتە سەرە

---

١ ـ ڕەنگە مورەسەع بێ!؟

عێلی مەلانەبییان ڕادەوەستان ئەوبەر ئەوبەرە،
لە ژنانیان گریان و چەمبەرە.
لاس دەڵێ: «یای خەزاڵ! خوڵاکەی چەند ماچی منت لەسەرە؟»
خەزاڵ دەڵێ:
«ئاورێکم گرتووە، نییە قەرارم.
هەرچەندی دەفەرمووی، ئەمن قەرزدارم.
تاڵانی عێلم چوو خەجاڵەت بارم
تەخسیری من دەگرن وا گوناهکارم».
لاس دەڵێ:
«پیاوێکی نادرم،
ئەمنماڵی ئەو عێلەی بە زامن هەڵدەگرم
دەبێ لەسەر گیسکێکی ئەو عێلەی ئەمن بمرم.
ئێستا بە ئیزنی خوڵای، سوورچی و زرارانیشت لە بۆ دەگرم.
بەشاهید بن کەیخودا و ڕدێنداره:
بزانن یای خەزاڵ چەند ماچ بە من قەرزدارە
ئێستا بزانە چلۆن دەیکەمە کوشتن و هاوارە،
ئێستا تاڵانی سوورچی و زراران دەگرم بەیەکجارە،
ئێستا مەڕی یای خەزاڵێ دێنمەخوارە.
لاس ئەگەر ڕکێفی لەماینێ شێ خز داوە،
لەنێو عێلی وەدەرکەوت، چوو، لەوێ ڕاوەستاوە.
لاس بەنگ دەکا دەڵێ: «داخوا، لە چ تەرەفان ماڵ نەماوە».
ئەگەر برێکی دی لە زینوێی چوو بەولاوە،
ئەگەر تەماشا دەکا، لەشکری میربداغ و میرحەمەخانی ڕاوەستاوە.
لاس گوتی: «یای خەزاڵ! کەس دەگەڵم نەیەتە دەعوایە،
ئەمـــا هەرچی ژنە ســـەر و بەرگی ڕەش بێ، ئەتوو بۆخۆت بەرگی ســـپی دەبەر بکە؛ ئەگەر ئاورم داوە، بزانم لە کوێی». ئینجا ئەگەر لاس دەستی بە جڵەوی دادەهێنا، چووە خوارێ بۆ مەیدانێ.

لەشکری سوورچی و زراران دەڵێ: «قاسیدی عێلی مامودینان ئەوەتانێ».

هێندێک دەڵێن: خولاماڵێو بکا وێرانە،
ئەنگۆ بۆ نایناسن کەڵەگایە، ئەوە لاسی باڵەکیانە.
لاس بانگ دێڵێ:
«هۆی میربداغ، میرحەمەخان گیانە!
تالانی خەزاڵو بردووە، لە بژوێنی نەلەوەڕێ، یای خەزاڵ لێم دەکا گلەییانە،
بۆخۆو تالان دەکەم، لێو دەکەمە ئێخسیر ماڵ و خێزانە».
میرحەمەدخان دەڵێ:
«لاسی باڵەکی! نەمرم، بژیم، بمێنم.
بەگۆڕی ئەحمەد ئاغای باڵەکیدا دەڕێنم.
ئەگەر نەمرم، دەچم وڵاتی باڵەکیان تالان دەکەم. خانزاد خانێ بە ئێخسیر دێنم».
لاس دەڵێ:
میربداغ، بەلاسی بزانە،
شەڕی کاوڕان نییە شەڕی بەرانە.
ژنانو دەکەمە ئێخسیر، جێ ماڵو دەکەمە سەبزیخانە.
ئەنگۆ چ هونەرێکو کردووە، هاتوونە نێو ماموودینان، دەبەن ئەو ماڵ و تالانە؟
مەڕی خەزاڵێ، ئەگەر لە بژوێنێ نەلەوەڕێ لێم دەکا گلەییانە،
دەبێ لە سەرینچاوەی کانیان ئاو بدرێ، حاجز نەبن بێرێ و شوانە،
ئەوە هاتمە مەیدانێ، جا حاڵی خۆت بزانە».
ئەگەر میربداغ وادەزانێ،
دەستی دەدا ڕمبی خۆی، ڕای دەکێشا مەیدانێ.
لاس دەڵێ:
«ئەمن لە مەیدانی خۆم دەبینم کاوێ؛
ئەتۆ وەرە، دەستی ماینێ شێ خز بگرە، لێم بکە سەلاوێ،
بڵێ لاسەشۆڕ، میوانی خەزاڵێم، لە دڵم دەرماوێ».
حەمەدخان دەڵێ:
«نازانی وەک پڵینگی چەنگ بەخوێنم؟
باڵدار بە ئاسمانێدا بڕوا، باڵانی دەوەرێنم؛
نازانی خەزاڵێ دەکەم بەئێخسیر، ئەتۆش بە گۆڕی ئەحمەد ئاغای باڵەکیدا دەڕێنم».

لاس دەڵێ:

«های دادوبێداد، زەمانێکی ڕاگوزارە،

ئەتوو خۆت باوێ کن خەزاڵێ، حیز باب دەشقەمێ بۆت ببێ بە تکاکارە.

ئەی میرحەمەدخان، چی دیم لێ ڕامەمێنە،

ڕۆژ ئەوە وەرگەڕا، درەنگە، زەبری خۆت بوەشێنە».

ئەگەر میرداغ دەســـتی دەدا زەرگی خۆی، لە تەنیشـــتی خۆی هەڵکێشاوە، زەرگێکی حەواڵەی لاسی دەکرد، لاس خۆی لەبەر لاداوە

ئەگەر لە قەڵبوزی پێشەوەی داوە، لە پاشەوەی قەڵتاغ شکاوە.

لاس دەستی دا ڕمبی خۆی، ڕمبێکی لە میرداغی دا، لەسەر ئەسپی فڕێ داوە؛

ڕمبی لاسی دەسەر دڵی میرداغی ماوە.

لاس بانگ دێڵێ:

«یای خەزاڵ، بووی بە دەزبێنم.

لە میرداغ و میرحەمەدخانی دەگەڵ کێهەیان ســـوێندخۆری تا بە دەستی بەستەت بۆ بێنم؟

هەر کێ قسەی دەگەڵ ئەتوو یەک بێ، حەمرێکەم، بەخولای! نایڕەنجێنم.

ئەوی ئەتووی دەگەڵ یەک نەبێ، بەخولای! سەرت بە پێشکێش بۆ دێنم».

یای خەزاڵ بانگ دێڵێ:

«هۆی لاسەشۆڕی باڵەکیانە،

ئەزت بم بە قوربان قمبەڵی دە پەڕانە،

هەرچی ئەتوو کەیفت دێنێ، وەکیلی منی بۆ من خۆشگوزەرانە».

ئەگەر لاس ئەو قسەی لە خەزاڵێ دەبیستەوە تەواوە.

ڕکێفی لە ماینی شێ خز دەدا، ڕمبی لە سینگی میرداغی هەڵدەکێشاوە.

ئەگەر میرحەمەدخان وا دەزانێ،

ڕکێفی لێ دەدا دەهاتە گۆشەی مەیدانێ.

میرحەمەدخان دەڵێ: «نەمرم، بژیم، بمێنم،

«ئەگەر نەمرم، ئینشـــاڵڵا، وڵاتـــی باڵەکیان و ماموودينانت ڕاســـت و چەپ بۆ تێک دەپەڕێنم،

یای خەزاڵ دەکەم بە جاریە، خانزادیش بەئێخسیری دێنم».

لاس دەڵێ:

«میرحەمەدخان، گیانە!

ئەگەر نەمرم سەرت لە مەیدانێ دەبڕم، ژنانیشو دەکەم بەقابەخانە.

ڕمبی خۆت باوێ، زەبری خۆت لێ دە؛ شەڕی بەرانی بەسەر چوو، شەڕی کەڵانە،

ئەگەر مەڕی خەزاڵێ چاک نەلەوەڕێ، کەم شیر دەبێ، بێری شکایەتم لێ دەکەن، یای خەزاڵ لێم دەکا گلەییيانە:

درەنگە زەبری خۆت باوێ ئەوڕۆ مەیدانە!»

میرحەمەدخان ڕقی هەڵستاوە،

ئەگەر ڕمبی هەڵدەکێشا، حەواڵەی لاسی باڵەکیی داوە.

لاس سەرەزەرگێکی لە ڕمبی میرحەمەدخانی دا، لە خۆی لاداوە.

ئەگەر لاس ڕمبێکی لێ دەدا، لەو شانی چەپەی داوە.

لاس بانگ دێڵێ:

«هۆی خەزاڵێ، کێل گەردنێ بەڵەک چاوە!

ئەگەر سوێندخۆری میرحەمەدخانی، بەخوڵای لە جێی خەتەرێم نەداوە.

بنێرم ئەرەسوو و لوقمانی بێنمە سەرێ بۆت بگێڕمەوە بەدواوە.

هۆی خەزاڵی بنێرە کن میربداغ و میرحەمەدخانی، بزانە ئەو عێلە بۆچی تاڵان کراوە».

هەر جارێک ئاوڕی وەخەزاڵێ دەداوە،

یای خەزاڵ دەتگوت سپیاسییە ڕاوەستاوە.

هەرچەند عێلی سوورچی و زراری بوو، هەمووی لە بانگەی دەدا، دەگەڕاوە بەدواوە.

ئەوجار کێ بوو لاسەشۆڕی باڵەکییە.

هەڵی دەگرت میربداغ و حەمەدخانی سوورچی و زرارییە،

بەدیاری و پێشکێش دەیبردن بۆ یای خەزاڵێ مەلانەبییە.

ئەگەر لاس دەهاتە خزمەتی یای خەزاڵێ دووبارە،

سەلامی لە خەزاڵێ دەکرد ئەوجارە،

دەیگوت: «یای خەزاڵ! عەمرم، کێ لەسەر وڵاتی سوورچی و زراران دەکەیە سوورباش و ئیختیاردارە،

ئەی ئەهلی ئەو شارەی، بزانن یای خەزاڵ، چەند ماچ بەمن قەرزدارە!»

لاس دەڵێ: «بلا بچم، ماڵ و تاڵانی خەزاڵێ بگێڕمەوە».

لاس ڕکێفی لێ دەدا، گەییە لەشکری سوورچی و زراران. گوتی:
«ئەی خەڵقی سوورچی و زرارانە!
بۆ خاتری بینای چاوانە
شوان و مەڕی یای خەزاڵێ کیهەیە لەوانە لە هەمووانە؟»
پێیان نیشان دەدان ئەو فەقیر و بەستەزمانە.
لاس لینگی دەدا نێو ئەوانە،
پێی شاد و شوکر دەبوونەوە ئەو شوانانە.
جا بەپیر لاسی دەهاتن ئەو خانم و خاتوونانە.
خاتوونان هەردووکیان دەڵێن: «لاسەشۆڕ؛ بتبین بەقوربانە
برا، بمانکە قەرەواشی یای خەزاڵێ مەلانەبییانە.
بلا دژمن پێمان نەکەن بێ حورمەتییانە،
پیاوێکی بنێرە سوورچی و زراران بلا ڕۆنیشێ لەسەر جێی میربداغ و میرحەمەد خانە».
لاس دەڵێ:
«خاتوونێ، خاتوونێ نەوجوانە!
جارێ مەڕی خەزاڵێ لە کوێیە؟ نەلەوەڕاوە، نەکو لێمان بکا گلەییانە».
لاس بانگی کرد: «ئەی شوانی یای خەزاڵێ مەڕی خۆت هەلاوێرە».
مەڕی خەزاڵێیان هەلاوارد؛ هەرچەندی خەڵقی سوورچی و زراران بوو، ڕەگەڵ مەڕی خەزاڵێ کەوت. باوەشێنیان دەکرد، هەتا تۆزێ لێ نەکەوێ، هەتا هاتنەوە نێو عێلی ماموودینان. ئەگەر هاتنەوە میرحەمەدخان ڕمبی لە شانی درابوو. ناردیان حەکیمیان هێنا سەرێ.
حەکیم حەکیمێکی تەواوە،
میرحەمەدخانی دەرمان کرد، تا برینەکەی ساغ کراوە.
میربداغ مرد، وڵاتی سوورچی و زراران بێ ئاغا ماوە.
سێ ساڵان میرحەمەدخان لە خزمەتی لاسی ڕاوەستاوە،
یای خەزاڵ دەڵێ: لاسەشۆڕ ئەتوو نەتزانی ئەوە بەباب و برای من لە قەڵەم دراوە؟
«مەسڵەحەت ئەوەیە، میرحەمەدخانی بگێڕینەوە بەدواوە،
وڵاتی سوورچی و زراران بێ سوورباش و ئاغا ماوە».

میرحەمەدخان دەڵێ:

«لاسەشۆر، لاسەشۆڕی باڵەکییە!

ئەمن ولایەتی سوورچی و زراریانم بۆ چییە؟

لێرە ڕۆدەنیشم لە خزمەت تۆ و یای خەزاڵێ بەخوشک و برایەتییە،

قەت ناچمە ولایەتی سوورچی و زراران بە ئاغایەتییە».

ڕۆژێکی لاس گوتی: «ماینێ شێ خزم بۆ دەرێنن، دەچمە ڕاوێ،

خەزاڵ دەگەڵ ئەمن غەیانە، بلا لێی زیزبم، بزانم حەزێ لە کێ دەکا.

دڵم لە جۆشە، دەروونم گەلێک بیابانە،

ماینێ شێ خزم بۆ بێنن، زینی مورسەتی باوێنە سەرێ، بۆ بکێشن هەردووک تەنگانە،

ڕمبی نەزەریم بۆ بێنن، بیگرم بە هەموو پەنجانە،

زرێی ئاڵقەوردم بۆ بێنن، قۆڵی خۆمی تێ هەڵکێشم، ئاڵقەی بکەوێتە سەری هەردووک ملانە.

مەتاڵی حەوت قوببەییم بۆ بێنن، تا ڕشـــتەی باوێمە هەرتک شـــانە، تاژی و تولانم بۆ بانگ کەن، قەلادەم بۆ بێنن، دەســـتۆی هەڵکێشـــم، بەند و ڕســـتەی ئاوریشمینم بۆ بێنن سەرێکی لە قۆڵی خۆم ببەستم، سەری دیکەی بکەم شان بەشانە،

پێ دە ڕکێفێ نێم، بکەومە سەری خوانی زینی، بە ئیزنی خولا و ڕەسوولانە،

ڕاوی خۆم باوێمە پانکە پانکەی خان تاوسی، وە نێو عێلی ماموودینانە،

کەروێشکێکی گەرمەلانێ ببینمەوە، بیدەمە شەقەی ڕکێفان، ناسکەی توولە و تاژییان، بیگرم بە هەموو دەستانە،

دەعبایەکی بەدقەدەمە، جانەوەرێکی ناســک و نەرم و جوانە؛ بێنمەوە بۆ خەزاڵی کێل گەردن، خەمی خۆی پێ بکا گوزەرانە».

یای خەزاڵ دەڵێ:

«دیوتە، چەند سەرم بە قوڕە، بابانم وێرانە

دیوتە چلۆن ئابڕووم چوو لەنێو عێلانە

نایەڵم بۆت بێنن دگدگ و دەمەرقۆپانە

نایەڵم بۆت دانێن جووتێک کەوشی میرزایانە

نایەڵم زرێی ئاڵقەوردت بۆ بێنن، قۆڵی خۆتی تێ هەڵکێشـــی، ئاڵقەی بکەویتە ســـەر ملانە

نایەڵم مەتاڵی حەوت قوببەت بۆ بێنن، ڕشتەی دە ستۆت کەی قوببەی بکەوێتە نێوانی هۆرتک شانانە

نایەڵم ڕەمبی نەزەریت بۆ بێنن، بیگری بە دەستانە،

نایەڵم تاژی کەللەزەردت بۆ بێنن، قەلێدەی ئاوریشـــمت بۆ بێنن، دەئەســـتۆی تاژیەی هەڵکێشن، پێ ببێ جوانە.

نایەڵم بەن ڕستەی ئاوریشمینت بۆ بێنن سەری ڕستەی دەئاڵقەی قەلێدەی هەڵێنن لە قۆڵی خۆی ببەستی، بیگری بە هەموو پەنجانە،

نایەڵم پێ دە ڕکێفێ نێی، بکەویە سەر خوانی زینی، بەئیزنی خولاّ و ڕەسولانە،

نایەڵم ڕاوی خۆت باوێیە بەڕیە و بیابانی لە دووی کەروێشکی گەرمەلانە،

دەعبایەکی ترسەنۆکە، خۆشبەزە، گەلێک بێ ئیمانە،

پشـــتی خۆی دە ئاوەدانییـــان دەکا، بەری خۆی دەکاتە چڕی ســـەخت و بڵند و بێ سامانە

سواری ڕاوێ ئەگەر کەروێشکی چاو پێ کەوت، بەری دەداتێ تووڵە و تاژییانە،

خولاّ و پێغەمبەری لە فکر دەچێ هەر چاوی لە تووڵە و تاژییانە،

هەر جڵەوێ شل دەکا، ڕکێفێ دەکوشێ، نە هەورازی دەپارێزێ نە بەردانە،

دەترسم دەودەمیدا بگلێ، زەرەرێ بێنێ، بابانی خەزاڵی وێرانە.

دەودەمیدا ئەرەسوو وا دەس ناکەوێ دەگەڵ حەکیمێکی وەکی لوقمانە،

بێنمە سەر لاسی باڵەکی، دەشقەمی چا بکاتەوە ئەو برینانە،

لاسەشۆڕ! وەرە دەس باوێ گەردنی زەرد، ڕاو هەر ڕاوی ماچانە».

یای خەزاڵ لاسی گێڕاوە لەو سەفەری گەورە و گرانە،

لەکنە خۆی ڕۆدەنا شان بەشانە،

باسکی خۆی دەکردە سەرین، پێکەوە دەبوون دەستەملانە.

یای خەزاڵ دەڵێ:

«لاسە شۆڕ! لاسێکی نەوجوانە،

ئەزت بیم بە قوربانە،

ڕاوی کەروێشکێ خۆشترە یانە ئەو ماچانە؟

ئینجا شەو بنوو هەتاوەکو سبحەیانێ، مەلا دەڵێ ئەڵلاهوئەکبەر، سۆفی دێنیوە شادەت و ئیمانە».

جا سبحەیانێ کاکە لاس دەڵێ:

«یای خەزاڵێ نەوجوانە،

جا دەبێ مەرەخەس بفەررمووی، جارێکی بچمەوە نێو عێلی باڵەکیانە».

یای خەزاڵ دەڵێ:

«بەسەر ئەو هۆرتوک چاوانە!»

کێ بوو لەو خەزاڵی نەوجوانە،

تەدارەکی دەگرت بۆ لاسی باڵەکیانە،

دەیگوت: «دەینێرمەوە نێو عێلی خۆی بە وادەی چوار ڕۆژانە.

بنێرم بۆی بێنن حدوودێکی بێ نیشانە،

تەدارەکی بۆ بگرم بەدڵ و بەجانە،

بۆی خەڵات بکەم ئەو نۆکەرانە،

نەبا خانزادخان لێم بکا گلەییانە».

لاس دەڵێ:

«یای خەزاڵ لەمن مەدە ئەوان تانانە،

خانزادخان لە توو ناکا ئەوان گلەییانە،

یای خەزاڵ گیانە!

ئەتوو دڵت نەترسێ بەو قسانە.

هەمووم هەروەکو دایک و خوشکانە».

یای خەزاڵ وەکو کەللەی شەکری،

تەدارەکێکی لە بۆ لاسی باڵەکی دەگری،

ئەگەر لاس دە ئەسپابی خۆی دەفکری،

دەڵێ: «یارەبی، یای خەزاڵ لە چاوی منت کەوێ و نەمری!»

کێ بوو لە لاسی نەوجوانە،

تەدارەکی بۆ گرت بڕوا بۆ نێو عێلی باڵەکیانە،

خانزادخان دەڵێ: «ئەلحەمدولیلا شوکرانە،

لاسی باڵەکیم دێ میوانە.

ئامۆزای خۆمە سەرکردەی هەموو عێلانە

ئینجا تەدارەکی بۆ لاسی بگرن، دەیکەم بە زێڕەوشانە.

چل شەکم بۆ بێننەوە ئەویشی بۆ دەکەم بەخێر و قوربانە.
بەس نییە دژمن دەڵێ: لاسی باڵەکی هاتەوە ئێرەکانە.
دەبێنن سوارە و تفەنگچییان، بدەن لە سانە
ئەلحەمدولیللا لاس هاتەوە لەنێو عێلەکەی مامودینانە.
خەبەری یای خەزاڵم بۆ بێنن، دەگەڵم وەکو خوشکانە.
لاسی ناردۆتەوە ئێرەکانە،
پێڵاوی لەسەر چاوانە
بۆم بەتاڵ بکەن مدبەق و چادر و باڵەخانە،
لاس تەشریفی هاتۆتەوە هەموو دێنە کنی ئەو عێلانە».
ئینجا ئەگەر ئەو تەدارەکی بۆ لاســـی دەگیرێ خانزادخانی حەریرێ؛ لاس ناگاتە ماڵێ خانزادێ، لەوسەری هۆبەی جڵەوی دەگیرێ.
خانزادخان دەڵێ: «لاسەشـــۆڕی باڵەکی! پێناودارم بی، ئـــەوێ ڕۆژێ دیوانی خوڵای دەگیرێ.
وای لە خۆم بێ باب و ئێخسیرێ،
لاسەشۆڕ! نابێ ئەتوو ئەمەگی دایکە قەلەندەرەکەی منت وەبیرێ،
یارەبی ئەتوو وەک کاکەمەمی جوانەمەرگ بی، ئەگەر بەجێ ما لە شاری جزیرێ».
لاس سێ شەو و ڕۆژان لەنێو عێلی باڵەکیان بوو پیاوە،
قەول و قەراری دەگەڵ عێل و کەیخوادی خۆی ڕۆناوە.
لاس دەڵێ: «ئەو قەراری دەگەڵ خەزاڵم کرد، جا بووە تەواوە،
کەیخوادی عێلی باڵەکیان ئەوا دەڕۆم دەوڵەت زیاد و ماڵ ئاوا».
پیاوێک دەڵێ: «لاسەشۆڕ! ئاخر تەدارەکت بۆ لەکن خانزادخانی گیراوە؛
ئاخر وەرە بچینە کن ئەوی لێ بکە سڵاوە؛
ئاخر دایک و بابی نین لە توو زیاتر کەسی نەماوە،
هەزار و حەوسەد ماڵی هەیە، لە سوێی توو لێی شێواوە».
لاس دەڵێ: «کەیخواد، ڕدێنسپیانە!
سوێندم بەسەری خەزاڵێ خواردووە، چی دی گیر نابم لێرانە.
ئەگەر درەنگ بچمەوە، خەزاڵ لێم دەکا گلەییانە»
کێ بوو لە لاسی گەرم کۆڵاوە،

ماینێ شێ خزیان بۆ هێنا، پێی دە ڕکێفی ناوە؛
ئەگەر وەنێو زینی کەوت، ئاغایەکی تەواوە،
دەیگوت: «عێلی باڵەکیان! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
خەبەر بە خانزادخانی حەریرێ دراوە.
خانزاد دەڵێ: «هاوار وەبەر ئەو خوڵایەی دونیا و قیامەتی کردووە ڕاوەستاوە
بانگم وەبەر ئەو خوڵایەی حەزرەتی مووسای لە نوورێ خلقەت کردووە و ڕۆژێ هەزار و یەک کەلیمەی لە بارەگای وی دەکرد تەواوە.
یاڕەبی لاسەشۆڕ، هەڕۆ، بڕۆ، سەر نەیەنیەوە دواوە
بزانە دەگەڵ ئەو عێل و مەخلووقەی چم لێ قەوماوە:
هەزار و حەوسەد ماڵی باڵەکان بەسەر ئەمندا بەجێ ماوە».
لاس دەنێو عێلی باڵەکیان بۆ نێو ماموودینان گەڕاوە،
ئێلچی و چەپەر مزگێنییان بۆ یای خەزاڵێ هێناوە.
قاســید دەیگوت: «یای خەزاڵ! بەســەری توو، لاس دەهاتــەوە، خانزادخانی نەدی بەچاوە؛
ئەگەر خەیاڵی بکەی لەبزی لە لەبزی نەگەڕاوە».
خەزاڵ دەڵێ:
«یا خوڵا! بەخێرێتەوە تەدارکێکی چاکی بۆ گیراوە».
لاس لە زینوێ و بانووانی دەکرد ڕەشەڕاوە.
کەروێشکێکی گەرمەلانێی دەگرت بەدیاری و سەوقاتی بۆ یای خەزاڵێ هێناوە.
لاس گەییە جێ، لە دەرکی چادرێ دەبوو پیاوە،
دەچوو لە یای خەزاڵی دەکرد سەلام و سەڵاوە.
یای خەزاڵ دەڵێ:
«عەلەیکومسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی، سەرچاوی من شۆڕەلاوە،
وەرە دانیشە، بزانم لە وڵاتی باڵەکیان چت داوە، چت لێ قەوماوە؟»
دەڵێ: «یای خەزاڵ بەسەری توو لەبزم دە لەبزی خانزادخانێ نەگەڕاوە؛
گەلێک گەلێکم دڵخۆشی عێلەکەی داوە.
یای خەزاڵ، زۆرت لە خەجاڵەتم، پێشکێش و ئەنعامم بۆ توو نەهێناوە.
لە عەیبەت خانزادەخانێ هەر وەدەرکەوتم، هاتمەوە بەدواوە».

یای خەزاڵ دەڵێ:
«هیچم پێ ناوێ لاسەشۆڕ وەکازی دەستانم.
ئەمن خانەخوێ، بووی میوانم.
ئینجا تەرخان بە لە مەمکانم».
لاس لەوێ دەبێ هەتا سبحەیانێ،
ئەوێ شەوێ خۆش ڕادەبرێ دەگەڵ گوزەرانێ.
سـبحەینێ خەزاڵ زویر و زگار داما. لاس لێی پرسی: «یای خەزاڵ ئەو حاجزییەت بۆ چییە؟»
یای خەزاڵ دەڵێ:
«لاسەشۆڕ! خۆ من لەبەر ئەتووم نییە،
ئەوە لە لایەکی دییە، کارێکی دییە».
گوتی: «بەسەری من، پێم بڵێ، بزانە ئەوە چییە».
یای خەزاڵ دەڵێ:
«بەسەری خۆت سوێنت داوم، چ بکەم، چارەم چییە؟
ئەگەر بێتو پێت نەڵێم، دەبێ بە غەیانەتییە،
ئەگەر درۆشت دەگەڵ بکەم، ئەوەش دەبێ بە ڕووڕەشییە،
ئەگەر لەو قسەی بگەڕێی، دەنگکردنی چاک نییە».
لاس دەڵێ:
«یای خەزاڵ! بەسەری توو هەر دەبێ پێم بڵێی چارە نییە».
یای خەزاڵ دەڵێ:
«چ بکەم ئەوەیش بۆ من دەبێتە خەم، ئەمن بابان وێرانێ
پێیان گوتم: گوڵی شۆڕانێ هەن لە چل پلەی عومانێ
چرا و لالەت ناوێ سەریەخۆ، دایسێ هەتا سبحەیانێ».
لاس دەڵێ:
«یای خەزاڵ! بزانە چۆن کارانت بۆ پێک دێنم.
یای سەری خۆم نایەنمەوە، یان گوڵی شۆڕانێت بۆ دێنم».
لاس دەڵێ:
«ماینی شێ خزم بۆ دەرێنن بەیەکجاری،

ڕمبی نەزەریم بۆ بێنن دەگەڵ جووتە زەرگی خوندکاری،
خۆم دەسپێرم بە خوڵا و بە جەباری.
یا سەری خۆم دادەنێم یا گوڵی شۆڕانێ دێنم بە دیاری».
یای خەزاڵ دەڵێ:
«چ بکەم ئەمنی سەر بەتاڵ و مل بەکوێنە»
ماینی شێخزیان بۆ لە بەهاربەندێ دەرهێنا،
دە پشتیان دەکردەوە زینە،
هەگبەیان بۆ دەهێنا،
پڕیان کرد لە نانی شەکرینە.
لاس دەڵێ:
«یای خەزاڵ! ئەتوو ئەو هەگبەت بۆ چییە؟
ئەنگۆ بۆم بێنن ڕەمبێکی نەزەری، کەوایەکی دوولاییە.
زەواد ناچێتە سەر زاری هەتا گوڵی شۆڕانێت بۆ نەهێنم بە دیارییە».
لاس ماڵئاوایی کرد، ڕۆی. خانزادخان پێی زانی هەزار و حەوسەد ماڵێ عێل بوو، بردی لەسەر ڕێی لاسی چادریان هەڵدا.
خانزادخان گوتی: «دەیگێڕمەوە ئەوە دینێرن بەکوشتی بدەن».
لاس ئاژوای هەتا گەیشتە عێلی خۆی، بەکن چادری خانزادخانێدا ڕۆیی گوتی: «ماڵە! چۆڕێکم ئاو بدەنێ». خانزادخان گوتی: «ســـوار پیاو بە». لاس گوتی: «ناتوانم، دەبێ بڕۆم، سوێنددراوم». لاس خانزادخانی نەناسییەوە؛ جا خانزاد دەڵێ:
«ئەتوو، عەمرم، بۆچی نابی پیاوە؟
ئاخر نازانی ئەوە عێلی تۆیە بەبێ ئاغای بەجێ ماوە؟
بەقسەی ئەو قاعبەی دەتنێرنە چل پلەی عومانێ هەتا سەر نەیەنیەوە دواوە».
لاس دەڵێ:
«قاعبە! بۆ جنێوت بە خەزاڵێ دا، وات نە کرد پیاویم، نە نانت بخۆم نە ئاوە نازانی، ســـوێندخۆری خەزاڵێم هەتا گوڵی چل پلەی عومانێ نەیێنم لە هیچ کوێ نابم پیاوە».
لە چادران دەردەچوو جا ڕکێفی لێ داوە.
خانزاد دەڵێ: «جا قوڕی کوێ وەسەری خۆ بکەم؛ ئەوجار نایەتەوە بەدواوە».

لاس ڕکێفی لێ دا تا چووە چل پلەی عومانێ.
تەماشا دەکا چوار پاڵەوان دەگەڕێن دەکەن سەیرانێ.
ئەگەر لاسەشۆڕیان دی لە زەمانی،
هەریەکە گورزێکی گەورەیان دانا لەسەر شانی
لاس دەستی دا ڕمبی نەزەری، گوتی: «بڵان ئەوانە بکوژم بڵا سەرکردە پێ بزانێ
سێیانی سەر بڕی، ئەوی دی گوێ پچڕی: «خەبەرێ بۆ سەرکردە بەرە بڵا پێ بزانێ
ئەگەر لێی پرسی، ئەوە کێ بوو، بڵێ: ئەوە لاسەشۆڕی باڵەکییە؛
بە قسەی خەزاڵێ هاتووە بۆ گوڵی عومانێ،
خەبەرێ بدە بە سەرکردەکانی دی، بڵا هەموو پێ بزانێ».
جا ئەگەر پاڵەوان خەبەری بە سەرکردەی داوە،
سەرکردە دەڵێ: «ئەی پاڵەوانی من، ئەوە چ بووە؟ چوو لێ قەوماوە؟»»
دەڵێ: پاڵەوانێکە هاتووە لەولاوە،
دەڵێ: ئەمن لاسی باڵەکیم، موژدەی بدە بە پاڵەوانان تەواوە،
ئەمن لاسی باڵەکیم بۆ گوڵی شۆڕانی هاتووم تەواوە.
ئەگەر خەبەر بە هەموو سەرکردان دراوە،
هەمووی خڕبۆوە، هاتەوە لەولاوە،
هەمووی ئیکلامی لاسەشۆڕی باڵەکیان کێشاوە،
هەمووی لەبەر دەستی ڕاوەستان دەتگوت ئێخسیرن، لێیان قەوماوە.
دەیگوت: یان دەبێ شەڕێم دەگەڵ بکەن، یا دەبێ چل پلەی عومانێ بکەن بڵاوە.
دەیگوت: هەموو پاڵەوان و بەناوین،
دەیگوت: ئەتوو دەفەرمووی نۆکەرین ڕاوەستاوین.
دەیگوت: دەنا دە بڕۆن، ڕامەمێنن،
حوکمە دەبێ چل گوڵی شۆڕانێ بۆ بێنن.
گوڵی جسن بن خەزاڵێ نەڕەنجێنن!
بنێرن حاجی و مەلای شاری عومانێ بێنن،
حوکمە دەبێ ئەو چل پلانە هەموو بڕووخێنن».
کێ بوو لەو پاڵەوانانە تەواوە،
بەو شەوەی چل گوڵیان گوڵی شۆڕانی هێناوە،

دەسک بەدەسکیان کرد، دە هەگبەی لاسیان ناوە،
بە ئاوریشمی دووکانێ پێچراوە،
فەعلەیان هێنا چل پلە هەمووی ڕووخاوە،
خەڵکی شاری عومانێ هەموو دەستەودوعا بۆ لاسی باڵەکی ڕاوەستاوە.
لاس دەڵێ:
«خزمینە! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
گوڵی شۆڕانی هێنا و گەڕاوە بەدواوە،
هەتا گەییە چادری خانزادخانێ، جا لەوێندەرێ، لە چادرێی لاداوە،
خانزادخان دەڵێ:
«ئامۆزا بەقوربانت بم وەرە، ببە پیاوە
وەرە، لەکن ئەمن بخۆ پاروێک نان و چۆڕێک ئاوە.
چەند ڕۆژە، دە زەحمەت دای، گەلێکت کوێرەوەری کێشاوە».
لاس دەڵێ:
«خانزادە! ناتەواوە
وات نەکرد؛ نە نانت نخۆم نە ئاوە،
«ئەتوو بۆچی جنێوت بە خەزاڵێ بەڵەک چاو داوە؟
سوێندم بە سەری خەزاڵێ خواردووە، لە هیچ کوێ نابم پیاوە».
خانزادخان دەڵی:
«لاسی بەڵەک چاوە!
بە قسەی ئەو قاعبەی جارێکی سەر نایەنیەوە دواوە.
هەڕۆ، بڕۆ، بە خوڵام بە زامن نەدای تەواوە
ڕەبی، لەو مەخسوودەی نەبینی مراد و کاوە»
خانزاد دەڵێ:
«لاس ئەتوو بۆ وا بێ فکری؟
نازانی، عێلاتی خۆت ئەوا بە دووت دەگری؟
هەڕۆ، بڕۆ، ڕەبی تیری چڵکنان بتگری
جەدی پێغەمبەری نەفەسی پیرخدری
یای خەزاڵ ئەو گوڵانەت بەساغ و سەلامەتی لی وەرنەگری».
ئەگـەر لە خزمەت خانزادەخانێ بەڕێ بوو، تووشـی دوو ڕێیـان بوو یەکی ڕێی چوار

ڕۆژان بوو یه‌کیان ڕێی شـــه‌و و ڕۆژێک بوو. ئه‌و ڕێی یه‌ک ڕۆژه‌که‌ی زۆر به‌ترس بوو، ڕێی چـــوار ڕۆژه‌کـــه زۆر ئه‌مین بوو. لاس له ڕێی یه‌ک ڕۆژه‌ی ڕۆیی، ئه‌و ڕێیه‌ش وڵاتی چڵکنان بـــوو، که‌س نه‌یده‌وێرا به‌و ڕێیه‌یدا بڕوا. لاس هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی زانی تیرێکیان ئاوێتێ. ئه‌گه‌ر ئاوڕی داوه له بڵندی بوو. لاس لە ژێرلا زه‌رگێکی پێدادا کوشـــتی. له‌سه‌ڕرا هاته خوارێ. یه‌کی دی تیرێکی ئاویت، له ڕانی لاســـی دا، زینی ده‌گه‌ڵ بڕی. گوتی: «وه‌ڵڵاهی! ده‌ری نایه‌نمه‌وه، هه‌تا به‌ده‌ستی خه‌زاڵێ ده‌رنه‌یه».

ئاژوای و هاته خواره.

هه‌تا ده‌گه‌ییه‌وه عێلی ماموودینان ئه‌وجاره.

به‌پیریه‌وه ده‌هات مه‌خلووق و یای خه‌زاڵێ نازداره.

یای خه‌زاڵ ده‌ڵێ:

«به‌خێرێیه‌وه، سه‌ر چاوی من، شۆڕه‌سواره»

لاس ده‌ڵێ:

«سه‌لامونعه‌له‌یکوم دووباره».

خه‌زاڵ ده‌ڵێ:

«ئه‌تور پێم بڵێ جارێ شۆڕانێت به‌بێ کوێره‌وه‌ری هێناوه؟»

گوتی: «به‌بێ کوێره‌وه‌ری هاتم، ئه‌مما تیرێکتان له ڕانی من داوه:

سوێندم خوارد، گوتم: ده‌ری نایه‌نم، هه‌تا نه‌یبینێ خه‌زاڵێ به‌ڵه‌ک چاوه».

خه‌زاڵ ده‌ستی دا تیره‌که؛ هه‌رچه‌ندی کرد بۆی هه‌ڵنه‌کشاوه.

خه‌زاڵ ده‌ڵێ:

«چ بکه‌م، چاوم کوێر بوو، سه‌رم ده قوڕێ نراوه».

خه‌زاڵ حوکمی کرد، تیره‌که‌ی هه‌ڵکێشاوه،

لاس بێ هۆش بوو، زمانی شکاوه.

ناردی، حه‌کیم و عه‌تاری بۆ وی هێناوه؛

حه‌کیمی له‌سه‌ر برینی وی داناوه؛

خه‌به‌ری به خانزادخانی حه‌رێری داوه.

گوتی: «وه‌ڵڵاهی! نایه‌مه سه‌ری، به‌قسه‌ی ئه‌و قه‌عبه‌ی وای لێ قه‌وماوه.

جه‌هنده‌م! با له‌وێش بڕوا به‌ولاوه».

کێ بوو له لاسی به‌ناز و ئه‌رجوو،

ئه‌لحه‌مدولیللا! برینه‌کانی پێکه‌وه خۆش بوو،

لاس لەو دەردەش ڕزگار ئەوا بوو.
لاس هەڵستا بەپێی خۆی دەگەڕاوە.
ڕۆژێکی سواربوو، دەیکرد ڕەشەڕاوە،
برینەکانی چاک نەبوونەوە، سەرلەنوێ دەکولاوە.
هەرچەند حەکیمی هاتە سەرێ عیلاجی نەکراوە،
بێ هۆش بوو، زمانی شکاوە.
خەزاڵ دەنگی خەڵقی دەدا، دووبارە لە خانزادخانێ گێڕاوە؛
خانزادەخان بە عێلەوە خۆی دە قوڕێ ناوە،
گەییە وڵاتی ماموودینان، دەیگوت: «ئەوە چ لە لاسی قەوماوە؟»
دەیانگوت: «نەخۆشێکی گەلێک تەواوە».
خەزاڵ و خانزاد دەچوونە سەر لاسی ڕۆدەنیشتن تەواوە.
خانزاد دەڵێ:
«مەلایان بانگ بکەن، نخوێنن یاسینێ
کوڕە کوڕەی باڵەکیان بانگ بکەن؛ بکەنەوە گەرمەشینێ؛
فەقێ و سۆفییان بانگ بکەن، لە خوڵای بپاڕێنەوە، بکەنەوە ئامین ئامینێ،
دەشقەم لاسی باڵەکی ئەوجار نەمرێ بەوێ برینێ».
خوڵایە! کەرەمدار و قادری!
میوانی خوڵای دێ، ڕووحێ لە لاسی وەردەگری،
ئەوجار بەجارێکی لاس دەمری و ڕادەبری
خانزاد و خەزاڵ قوڕێ لە خۆی دەگری.
لاسیان هەڵگرت و بردیان لە بۆ قەبری.
دە قەبریان نا، لەوێ بەجێ ماوە،
خانزادەخان بەدڵشکستی بۆ نێو عێلی باڵەکیان گەڕاوە؟
خەزاڵ لەوێندەرێ بەجێ ماوە.
خوڵایە! ئەتوو گەورە و نادری
بڕوانە ئەقلێ (ڕەحمان بەکری)
قەدری (ساحێبی ئاڵمانی) چۆن ڕادەگری،
ڕەببی، (ساحیبی ئاڵمانی) بۆ خاتری دایک و خوشکی خۆت نەمری

***

ناسر و ماڵ ماڵ

مەزن و میرزاغا، ئاغای وڵاتی کوێستانێ بوون. کوێستانەکەش گاگاش باوۆمەر بوو. لە بەغدایە دەگەڵ کیای، برادەر بوون. سێ و دوو ساڵان مەزنایەتیی کوێستانیان کرد. جا مەزن باوۆمەر لەوان پەیدابوو؛ مەزنایەتیی لێ بڕینەوە، حەوت ساڵان مەزن بوو. ناسر و ماڵ ماڵ کوڕی مەزن و میرئاغا بوون. گەورە بوون. مەزن باوۆمەر سێ کچی بوون، یەکێکیان نێوی خاتوون تەورێزی بوو، ئەویدی خاتوون ئەسمەر، سێیەمین خاتوون پەروەر. حەزیان لە ناسر و ماڵ ماڵان کرد. خاتوون تەورێزی بۆ ماڵ ماڵی، خاتوون ئەسمەر بۆ ناسری. ناردیانە کن مەزن باوۆمەری، کچێمان بداتێ بۆ ناسر و ماڵ ماڵان؛ مەزن باوۆمەر نەیدانێ. کچەکان سبحەینێ چوونە سەر کانییە، شیو و کوڵێ بکەن. ناسر و ماڵ ماڵ هاتنە کن کچەکان؛ گوتیان: «ئەوە بابو ناودا؛ وەرن دەگەڵمان، هەڵوگرین». خاتوون تەورێزی گوتی: «ئەنگۆ پیاو نین، دەوەرن سوێندی بۆ یەک بخۆین نە ئەمە مێردی دەکەین، نە ئەنگۆ ژنێ بێنن. هەستن؛ بڕۆنە بەغدایە کن ئاغای خۆتان؛ یان بمرن، یان مەنسەبی بستێنن». ماڵ ماڵ گوتی: «کاکە ناسرا! بەخوڵای، چاک دەڵێن. ئەوان لەمە بەغیرەتترن».

بازیبەندیان لە قۆڵی خۆیان دەرهێنا؛ هەر چوار سوێندیان خوارد. بازن و مۆرییان پێکەوە گۆڕینەوە، دەوڵەت زیادیان خواست؛ سوار بوون.

کاکە ناسر دەڵێتەوە کاکە ماڵ ماڵییە:

«خوڵاکەی چییە ئەو دنیا فانییە،
دەبڵا بڕۆینە خزمەت وەزیری بەغدایە بە نۆکەرییە».
کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتەوە کاکە ناسرییە:
«ئەمە لە خاتوون تەورێزی و خاتوون ئەسمەرێ وە چەنگن کەوت خاترجەمییە؛
جا دنیای ڕوون چ فایدەی هەیە، چی دی قبوول ناکەم ئەو حیزییە،
دەچمە کن وەزیری بەغدایە بۆ نۆکەرییە،
یان سەرم دەچێ بە یەکجارەکییە،
یان دێمەوە بەئیزنی خوڵای بەئاغایەتییە».
ناسر دەڵێ: «ماڵ ماڵ دڵم لە کاوە،
تیرێکیان لە بەدەنێ دام، جگەرم سووتاوە،
دایک و بابمان لە وڵاتی غوربەت بەجێ ماوە،
دەنا ئەو سەفەرە هەر بۆ من چاکە، سەفەرێکی تەواوە.
خاتوون تەورێزی؛ خوشکێ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
خاتوون تەورێزی دەڵێ:
«چ بکەم، براڵە، لێم مەدە تانێ
هەڕۆ، بڕۆ بە خوڵات بەزامن دەدەم، بەئەمانەت بەپێغەمبەری ئاخر زەمانێ.
ئەگەر بەبێ مەنسەب بێیەوە، براڵە، لەو وڵاتەی ناکەی گوزەرانێ».
خاتوون ئەسمەر دەڵێ:
«ماڵ ماڵ ! ئەگەر دەڕۆی، کوێرم دەبێ چاوە.
دەبێ بچنە کن دایک و بابانو، بڵێن دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا
ئەگەر ئەو گەردنو ئازا بکەن، مەخسوود و حاسڵ دەبێ، لە خزمەت میری بەغدایە کارو دەبێ تەواوە».
دەڵێ: «خوشکێ! دەترسم، بابم نەیەڵێ بچم، بڵێ: بگەڕێیەوە دواوە».
جا جووتە سوارە، سوار بوون و لەوێ گەڕانەوە بەدواوە،
هەتا دەهاتنە دەرکی دایک و بابی خۆیان لەوێ دەبوونەوە پیاوە،
ناسر و ماڵ مال دەڵێن:
«دایک و بابی مە سەفەری بەغدایەمان وەبەرکەوتووە گەلێک سەفەرێکی تەواوە.
چ حەیشێک لێرە بەکوێستانێ بۆ مە ماوە؟

ئینشاڵڵا دەچینە بەغدایە، نایەینەوە هەتا کارن دەبێ تەواوە».
ناسر و ماڵ ماڵ گەلێک دەرفکری،
ئەوێ شەوێ لەکن دایک و بابانی دەگری.
دایکی ناسر و ماڵ ماڵان دەڵێن:
«ڕۆڵە! بڕۆن بە خولاو بەزامن دەدەم و دوومین بەحەزرەتی خدری،
ڕۆڵە! گەردنو ئازابێ، دەشقەمێ خولا دەستو بگرێ»
ئەگەر سوار بوون ئەو جووتە لاوە،
بانگێکی خۆشیان لێ داوە،
دەڵێن: «وڵاتی کوێستانمان بەدەستەوە نەماوە.
خەڵقی خێلاتی، دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
ڕێی بەغدایان پێ نیشان دەدەن سەبرسەبریان داژواوە.
چەند مەنزڵیان لێ خوری تا بیست و چواریان دەکرد تەواوە.
وەسبحەینێڕا داخیل بەبەغدایە دەبوون ئەو جووتە لاوە؛
بەکووچە و کۆڵانی بەغدایەدا دەیانئاژواوە،
هەتا دەچنە دەرکی کیای دەبوون پیاوە.
وڵاغیان لێ وەرگرتن بردیاننە یەختەخانێ، وەتاغیان بەوان نیشان داوە،
هەتا سێ ڕۆژان ڕۆنیشتن پرسیاریان لێ نەکراوە.
ڕۆژێکی کیای گوتی:
«ئەو میوانە کوێندەرین، لە خزمەت میری بێژراوە».
نۆکەر گوتی:
«نازانم؛ ئەوە کوێندەرین. نایانناسم، ئەمن چم لە میوانی توو داوە
لێی پرسم بلێم خەڵقی کوێی هاتووی لەولاوە؟»
کیای فەرمووی:
«نۆکەرەکەی بێ قەیدییە؛
بچۆ بزانە ئەو میوانانە کوێندەرین، حاجەتیان چییە.
ئەوە سێ شەوە لێرەن، بۆ هیچ سوال و جەوابیان دەگەڵ ئەمن نییە؟»
کێ بوو، لە نۆکەرەی جندییە،
دەچووە کن ناسر و ماڵ ماڵی بەیەکجارەکییە،

دەڵێ: «میوانینە! میر ئەمنی ناردۆتە کن ئەنگۆ بە ئێلچیگەرییە،
بزانم، ئەوە کوێندەرین و کاریان بەمن چییە».
ماڵ ماڵ دەڵێتەوە بەناسرییە:
«قاقەزێکی بۆ بنووسە بەدزییە؛
«بلێ: ئەمە کوڕی مەزن و میرزاغای هاتووین، دەبینە نۆکەری وی بەیەکجارەکییە،
وڵاتێ کوێســـتانیان لێ بڕیوین، جا لە خوڵای بەرەژێر، ئەگەر چارە نەکا، هیچ هومێدی دی نییە».
دەزبەجێ ناسر قاقەزی دەنووسیە.
مۆری لە ماڵ ماڵی وەرگرت، مۆری کرد بەیەکجارەکییە.
گوتی: عەرزی بکە، خەتم ڕەوان نەبوو، ئەگەر عەیبێکی ببێ لێم نەکا بەگلەییە.
قاقەزەکەی دا بە نۆکەری، گەڕاوە بەیەکجارەکییە،
چووە خزمەت کیای، قاقەزی لە پێش دانا گوتی: «ئەوهە چییە؟
نۆکەر گوتی:
«ئاغا، خوڵا بتکا ڕاوەستاوە
ئەمن چووزانم، قاقەزە بۆ توو نووسراوە».
میر قاقەزەکەی مولاعەزە کرد، داینا لەسەر چاوە،
گوتی: «ئەوە برازای منن لێیان قەوماوە».
جا کە سبحەینێ بەیانی داوە،
تەدارەکی ناسر و ماڵ ماڵان لە ماڵی کیای گیراوە.
کیای فەرمووی:
«ئەوە مەحرەمی ماڵە منن؛ بۆچی ئەو وەتاغە و بەوان داوە؟»
کیا وای گوت بەو نۆکەرانە:
«خەڵاتی بۆ ناسر و ماڵ ماڵی بەرن، بیانئێننە ئێرەکانە».
خەڵاتیان بۆ بردن، ئاویتیانە سەرشانانە،
ڕێی خەڵاتی کردن بەزێڕەوشانە،
لە پلیکانان دەهاتنە خوارێ ئەو نەوجوانانە،
دەچوونە خزمەت کیای بەئیکلام کێشانە،
کیا ماچی کردن، دەستی ئاویتنە ئەستۆیانە،

دەڵێ: «ڕۆڵە! بەخێرێن. ئەگەر تەنگانەو بوو، بۆچی وا درەنگ هاتنە ئێرەکانە؟
تا مەعموورم بناردایە کوێستانێ گاگەش باوۆمەری ماڵی مەزنم بکردایە تالانە؛
ئێخسیری مەزن باوۆمەرم، دەهێنا بەغدای گەورە و گرانە.
ئێستا ئەوا بۆخۆم لێرە ڕاوەستاوم؛ هەرچی ئەنگۆ دەڵێن بەسەر ئەو چاوانە.
دەبێ سـبحەینێ هەڵگرن زێڕ و ماڵی من، بچنە بەغدایە، سـەودایە بکەن، دەگەڵ ئەو تاجرانە،
هەتا عەرزی وەزیرەلئەعزەمی دەکەم، چلۆن دەبێ ئەو کارانە.
دەڵێم: وەزیر بتبم بەقوربانە.
جووتە برازاکەی من ئاغای کوێستانێ بوون بەعەمباڵ لەو شارانە؛
خولا لێت هەڵناگرێ لە پیاوی نەجیم تێک بدەی تەخت و مەکانە».
ناسر و ماڵ ماڵ دەڵێن:
«یاڕەبی، زۆر شوکر لە دنیایە!
وڵاتی کویستانێمان لێ بەجێ ما لە بۆ سەفایە؛
ئێستا هومێدی وەک کیامان هەیە لە بەغدایە.
جا سبحەینێ دەچینە بازارێ، دەس دەکەین بەساد و سەودایە؛»
کە سبحەینێ بەیانی بەردا ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
کەوڵی خۆیان بەسەر شانی خۆیاندا دەدواە،
دە هەموو شـاری بەغدایە گەڕان، قێمەت و نرخی شتیان ڕۆناوە هاتنەوە ماڵی کیای، مەنزڵیان بۆ گێراوە
کیاش لە دیوانێ خەبەری بەوەزیری بەغدایە داوە.
ئەوێ شـەوێ قەناعەتیان کرد؛ قاقەزی خاتوون تەورێزی و خاتوون ئەسمەرێ هاتووە لەولاوە:
«چ بکەین؛ ئەمە سوێندخۆری قورعانێین، خراپمان لێ قەوماوە!
کوردێکی کەڵاش درێژی شارەزووری بەسەر خاتوون تەورێزییێ هەڵوەستاوە».
ئەو قاقەزەیان برد لە پێش کیایان داناوە.
کیا دەڵێ:
«ڕۆڵە ماڵ ماڵ! ئەو ناحەقییە لە من کراوە.
سەبرو ببێ هەتا لەکن وەزیری هەموو کارێکی دەکەم تەواوە»

هەڵستان، بۆ مەنزڵی خۆیان گەڕانەوە بەدواوە.
جا کە سبحەینێ ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
ناسر و ماڵ ماڵ چوون لە بۆ بازارێ تەواوە،
سەودایان دەکرد، بازاڕیان وەسەر خۆیان دەگێڕاوە.
ئەوێ ڕۆژێ خێرێکی زۆریان کرد؛ پێنسەد تومانیان هێناوە.
کێ بوو، لە کیای موختاری،
دەچوو لە ناسر و ماڵ ماڵانی دەکرد پرسیارە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! ئەوڕۆ چلۆنو ڕابوارد ڕۆژگارە؟»
دەڵێن: قوربان بەسایەی ئیلتیفاتی توو هاتین بەکارە.
سەودامان دەکرد هەزار بە هەزارە،
پاش موخاریجی خۆن هێناومانەتەوە ئەوجارە».
کیا دەڵێ:
«ئەمن قەت شوکرانە نابژێرم بەو کارە».
کێ بوو، لە ناسر و ماڵ ماڵی گوڵباوە،
سبحەینێ ئەگەر بەیانی دەدا، ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
دیسان چوون لە بازاڕی بەغدایە، ساد و سەودایان بنیادناوە.
ئەگەر ڕۆژیان لێ بوو ئاوا، دووکانی هەموو کەس داخراوە،
نەیانزانی شێخی عەرەبان بۆ سەر بەغدایە هەڵستاوە،
شێخی عەرەبان دەورەی بەغدایەی گرت، چادری لێ هەڵداوە.
سبحەینێ ڕۆژ بۆوە خەبەر بۆ وەزیرەلئەعزەمی دراوە.
دەڵێن: «لەشکرێکی گەورە هاتووە، دەورەی بەغدازەمینێ گیراوە».
وەزیری بەغدایە گوتی بەئێلچییە:
«دەبڕۆ بەچەپەرییە،
بچۆ، بزانە سەرکردەی ئەو لەشکرەی کێیە، لە چی شەقییە.
ئەگەر میوانە، بۆچی نەهاتۆتە ئێرە، بەئەستۆی داهێناوم خەجاڵەتییە»
ئێلچی هەرڕای دەکرد بەهەنگاوە،
هەتا دەگەییە چادری شێخی عەرەبان، ئیکلامی دەکێشاوە،
عەرزی دەکرد: «وەزیرەلئەعزەم ئەمنی ناردۆتە کن ئەتوو تەواوە،

بۆچ هاتووه لەوێی خستووە تەواوە، ئەو خەجاڵەتییەی بەمن داوە.
ئاخر ئێرە ماڵی وییە بۆ شام و نەهارم پێ نەدەبوو تەواوە؟»
شێخی عەرەبان دەڵێ:
«بەخێرێی سەر چاوانم،
عەرزی وەزیری بکە، ئەمن شێخی عەرەبانم،
ئەمن دۆست نیم، وەزیرەلئەعزەمی بەدژمن دەزانم،
ئەمن چلۆن ئەو ئێلچییە بدوێنم،
خەبەری بە وەزیرەلئەعزەمی ڕادەگەیەنم؟
یا دەبێ بەغدایە بەجێ بێڵێ، یانە هەستەی حەوت ساڵانی لێ دەستێنم».
ئەگەر ئێلچی ئەو قسەی دەبیست تەواوە،
دەموودەست لەکن شێخی عەرەبان گەڕاوە،
گەییبە خزمەت وەزیری، ئەو خەبەرە خۆشەی بەوی داوە.
وەزیر گوتی:
«کیا بێنن، بزانین ئەو تەگبیرە چلۆن دەکرێ تەواوە».
ئەگەر خەبەر بە کیای دراوە،
ناردی لە ناسر و ماڵ ماڵی گێڕاوە؛
دەهاتە دیوانی وەزیرەلئەعزەمی، ئیکلامی کێشاوە.
کیا ڕۆدەنیشت بەعزێکیان قسە دەکرد تەواوە.
کە وەزیر سەری هەڵێنا، جووتێک غەریبە لێرە ڕاوەستاوە،
وەزیر دەڵێ:
«کیا ئەو نۆکەرانەت کەنگێ گیراوە؟»
دەڵێ: «ئەوە نۆکەری من نین، ئی توون، لێیان قەوماوە.
«مەزن باوۆمەر لە کوێستانێ دەری کردوون، هەمووی کردوون بڵاوە.
«ئێستا قەت نانی شەوێکیان بەمستەوە نەماوە».
وەزیرەلئەعزەم دەڵێ:
«جارێ چ بکەین، دەگەڵ شێخی عەرەبانمان لێ قەوماوە».
کیا دەڵێ:
«بنێرە خزمەت شێخی عەرەبان: مۆڵەتم لێ بگرێ، هێشتا کاروبارم نەبووە تەواوە».

ئەگەر کیا وای گوتییە،
وەزیرەلئەعزەم دەینارده کن شێخی عەرەبان قاقەز و ئێلچییە،
شێخی عەرەبان فەرمووی:
«ئەمن لە هەستەی حەوت ساڵان زیاتر چی دیم تەڵەب نییە».
ئەگەر شێخی عەرەبان وای جواب داوە،
قاسیدی وەزیرەلئەعزەم بە پەلەپەل گەڕاوە،
موژدەی بۆ وەزیرەلئەعزەم هێنا دەڵێ:
«قوربان! خەرجی حەوت ساڵانم دەوێ تەواوە».
وەزیرەلئەعزەم بەوەی زۆر مەشغووڵ ماوە:
«خوڵایە! ئەمن هەر خەرجم لە خەڵقی نەستاندووە چم بەکەس نەداوە.
دەنگی لەشکری بەغدایە بدەن، ئینشاڵلا سبحەینێ دەیکەم بڵاوە»
قاقەزێکی شـــێخی عەرەبان بۆ وەزیرەلئەعزەمی هات: «هەتا مانگێکی خەرجی من بدا موخاریجم بکێشێ؛ ئەوا مۆڵەتم داوە».
وەزیرەلئەعزەمی دەکا فکرێ:
«سبحەینێ دەعوایە، موخاریجی وی بە من نادرێ».
کێ بوو لە کیای ڕدێن سپیە؟
بانگی کردە ناسر و ماڵ ماڵییە:
«بۆچ ئەنگۆ سەرباز و قۆشەنو لە وڵاتی کوێستانێ نییە؟»
کاکە ماڵ ماڵ و ناسر عەرزیان کرد بە کیای:
ئەتوو شێتی ئەقڵت نییە؟
بۆچ ئەتوو ئاگات لە دەردی مە نییە؟
بۆ نازانی، لە کوێستانێ گاگەش باوۆمەری هیچمان بەچەنگ نییە؟
بۆیە خۆمان ئەویتۆتە بەغدایە کن مامان بەنۆکەرییە،
ئەمە نابێ بچینەوە هەتا حەوت ساڵی دییە،
مەسڵەحەت ئەوەیە مەرەخەس بفەرمووی، بچنەوە سەودای بازاڕییە؛
جارێ وەزیرەلئەعزەم شلووقە، هیچ ئاگای لە خۆی نییە.
هەتا وەکو کیا و ناسر و ماڵ ماڵ ئەو قسەیان دەکرد تەواوە،
وەزیری بەغدایە دەنگی لەشکری خۆی داوە، دەڵێ:

«سبحەینێ شەڕە، نازانم دەگەڵ کێم لێ قەوماوە.
بابە ئەمن لە ماڵە خۆم دانیشتووم خولاگیربی، چت لەمن داوە».
سبحەینێ ئەگەر ئافتاو دەرپەڕییە،
ماڵ ماڵ ئەوێ ڕۆژێ دەهاتە بازاڕییە،
دەیدی لە هەموو دووکانە وەستا ڕۆنیشتبوو، سەرە ڕمب چاکردنە چەخماخ دروستکردنە، سیوانکارییە.
ماڵ ماڵ دەڵی:
«مامۆستا بازاڕ شلووغە، ئەوە چییە؟»
دەڵی: بڕۆ بەولاوە؛ ئەوڕۆ کارم هەیە، چت لەمن داوە؟
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«بەخولای ئاسمانێ!
«ئەگەر پێم نەڵێی چەکوچت لێ وەردەگرم، سەرت دادەنێم لەسەر سندانێ».
کە وەستای شیرگەر سەری هەڵێناوە،
تەماشای کرد کاک ماڵ ماڵ ڕاوەستاوە.
مامۆستا دەڵی:
«بمبەخشە، کاک ماڵ ماڵ. بەخولای ئەتووم نەناسییە،
هەڵبەت ئەتوو بەو خەبەرەت نەزانییە،
دەڵێن: شێخی عەرەبان هاتووە دەگەڵ وەزیرەلئەعزەمی شەڕییە،
ئەمنیش کارم هەبوو، بۆیە ئاگام لە توو نییە
ماڵ ماڵ ئەگەر ئەو قسەی دەبیست تەواوە،
دە شوێنی خۆیڕا ڕاس گەڕاوە بەدواوە،
هەتا دەهات و لە ناسری دەکرد سەلام و سەلاوە.
ماڵ مال دەڵی:
«ناسر، نازانی چ قەوماوە؟»
کاک ناسر دەڵی:
«ماڵ ماڵ، ئاگام لێ نییە،
«پێم بفەرموو ئەوە چییە»
ماڵ ماڵ دەڵێ:

«براله! شێخی عەرەبان هاتووه دەگەڵ وەزیرەلئەعزەمی شەڕییە.
ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
ماینێ شێ خزت بۆ لە خاوێ دەردێنم،
زینێکی مورسەتی لێ دەکەم، تەنگانی لێ دەچەسپێنم،
قۆڵی خۆمت بۆ دە زرێیەکی عالقە وردی داودی هەڵدێنم،
مەتاڵێکی حەیزەران و حەوت قوببەییت بۆ لە ملان دەشەتێنم،
دەستی خۆمت بۆ دە ڕمبێکی نەزەری وەردێنم.
جا براله! سبحەینێ یا لە مەیدانێ خۆم بەکوشت دەدەم، یانە نانت بۆ لە وەزیرەلئەعزەمی دەستێنم».
ناسر دەڵێتەوە ماڵ ماڵییە:
«براله! وا نییە، وەکی دییە»
ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
ئەمن ماینی شی خز لە خاوێ دەردێنم،
ئەمن زینێکی مورسەتی لێ دەکەم، تەنگانی لێ دەشەتێنم،
ئەمن قۆڵی خۆم دە زرێیەکی ئاڵقە وردی داودی هەڵدێنم،
ئەمن مەتاڵێکی حەیزەران و حەوت قوببەیی لە ملان دەچەسپێنم،
ئەمن دەستی خۆم دە ڕمبێکی نەزەری هەڵدێنم،
سبحەینێ لە مەیدانێ، یا خۆم بە کوشت دەدەم، یان نانت بۆ لە وەزیری دەستێنم».
هەردووکیان تەدارەکی خۆیان دەگرت؛ خێوەتێکی دوو سەریان کڕی، ئەسپابی لەشکریان دروست کرد؛ بۆ سبحەینێ هاتنە خزمەت کیای: «قوربان! ئەمە سبحەینێ دێینە دەعوایە». کیا دەفەرمووی: «وەرن، هەڵدەن لە تەرەفێکەوە». سبحەینێ لە بەغدایە دەنگی لەشکری درا، وەدەرکەوت قۆشەن لە دەورەی بەغدایە ورت. وەزیرەلئەعزەم دەسەر شێخی عەرەبانی کرد:
«ئەمن جەنگی مەغلووبەی ناکەم، سبحەینێ مەیدانارییە».
شێخی عەرەبان فەرمووی:
بەچاوان! سبحەیانێ
ئەگەر ڕۆژهەلات، ئینشاڵلا دەگرین گۆشەی دە مەیدانێ.
ئەگەر خەبەریان بەیەک داوە،

وەزیر هێنای، ساز و چەقەنە و لۆتی و ڕەقاسی داناوە،
دەڵێ: کێیە بۆ سبحەینێ دەستی لە سینگی خۆی داوە؟
سوباتێ بکا وەزیر بۆ خەڵات و بەراتێی ڕاوەستاوە،
هەر کەسێ سوباتم بۆ بکا مووچە و مواجبێکی زیادی بۆ دەکەم تەواوە.
سبحەینێ هەر کەس بۆخۆی چووە مەیدانێ دەستی دا شیری خۆی ڕاوەستاوە.
پاڵەوانی شێخی عەرەبان هات لەولاوە،
دەستیان بە داوایە کرد؛ ئێ شێخی عەرەبان سەری پاڵەوانی وەزیریان بڕی، بردیانەوە بەدواوە؛
وەزیرەلئەعزەم زۆری خەمناک ماوە،
دەڵێ: «کیا! بزانە ئەمە چمان لێ قەوماوە
شێخی عەرەبان چی بەسەر ئەمەوە داوە.
دیسان ئەگەر سبحەینێ بەیانی داوە،
پاڵەوانی وەزیرەلئەعزەمی چوو لە مەیدانێ، ڕاوەستا، نەعرەتەی لێ دراوە؛
دوێنێ کێ بوو هات لە مەیدانێ ئەو سوباتەی کرد، ئەوڕۆش بێ واوە»
جووتێک پاڵەوانی شێخی عەرەبان ڕکێفی لێ داوە،
هات و گەیییە مەیدانێ، دە پاڵەوانی وەزیری خوڕی: «ئەسپابان دانێ، بگەڕێوە دواوە»
پاڵەوانی وەزیری دەڵێ:
«ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
زگت دەدڕم، هەرتک چاوت دەردێنم
ئەگەر نەمرم، سەری شێخی عەرەبانیش لە بۆ وەزیری دێنم».
ئەو پاڵەوانانە داوایان دەکرد لە مەیدانێ،
هەتا ڕۆژە وەردەگەڕا، دەگەییە مەحەلی چێشتانێ،
شێخی عەرەبان دەنێرێتە خزمەت وەزیری:
«بلا، ئەوڕۆ پاڵەوان وچانیان بێ، هەتا سبحەیانێ».
وەزیر فەرمووی:
وچاندان نییە، دەبێ یەکیان یەکێ بکوژن لە مەیدانێ
«بێ سووچ و تاوان بۆچی هاتۆتە سەرم، لێم دەبڕێ ڕێی گوزەرانێ؟

ئەمن هومێدم خوڵایە دەگەڵ پێغەمبەری ئاخرزەمانێ»
پاڵەوانی شێخی عەرەبان سەری پاڵەوانی وەزیری بڕی بردیەوە بەدواوە،
وەختێک بەسەردا هات ڕۆژئاوا،
تەماشایان کرد، تەدارەکی دووێ غەریبان گیراوە.
وەزیر گوتی:
«ئەوە کێن، دێن دەهانایە؟
ئەوە غەریبەن بێنە کن ئەمن زۆریان بدەمێ گەنج و خەزێنە و ماڵی دونیایە».
نایبی وەزیری چووە کن ئەوانە:
«وەرن؛ بابم، وەزیر تەڵەبو دەکا بەدڵ و بەجانە».
دەڵێن: «قوربان! نایەینە کن وەزیرەلئەعزەمی، وەزیری گەلێک گەورە و گرانە.
ئەگەر شێخی عەربان بەدەستی بەستە و سەری شکستە هێنامانە ئێرەکانە،
ئەودەمی بە وەزیرەلئەعزەمی عەرز بکە، جا بە نۆکەرمان بزانە».
نایب هاتەوە خزمەت وەزیرییە:
گوتی: «نایب، ئەوەت نەناسییە؟»
نایب دەڵێ: غەریبەی شارانن: نازانم نێویان چییە؟
یانە هێند مەردی چاکەن قبووڵ ناکەن کەمییە؛
یانە ئاشقن، ئاگایان لە خۆیان نییە،
یانە ئەوە ڕووتن، لات و لووت، پەیدا دەکەن نانییە».
کێ بوو لە ناسر و ماڵ ماڵی نازدارە،
نوێژی شێوان سوارە بوون ئەو جووتە برا و سوارە.
یەک دەچووە ئەوسەری، یەک دەچووە ئەوسەری؛ بەقۆشەنی شێخی عەرەباندا دەهاتنە خوارە.
حەدی ماڵ نوستنان بوو، دەبوو بە چریکەچریک و هاوارە.
باب دەگەییە کوڕی، لێی دەدا، دەیگوت: «نەیکەم قوتارە».
ماڵ ماڵ دەپێشدا گەییە چادری شێخی عەرەبان، ڕستەی هەڵبڕی ئەوجارە.
شێخی عەرەبان دەپەڕی ڕمبێکی لێ دا، کردیە ئێخسیر بەیەکجارە،
سەری شێخی خوێنی پێدا دەهاتەخوارە.
دەودەمیدا گەییە ناسری نازدارە.

گوتی: «شێخی عەرەبان هەر دەکوژم یەکجارە».
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«ئەو غەڵەتەی مەکە، ئەوە ئێخسیری منە، بۆ وەزیری گەلێک بەکارە».
ناسر و ماڵ ماڵ شێخی عەرەبانیان گرت، بۆ مەنزڵی خۆیان هێنا خوارە.
گەینە مەنزڵی لەوێ بوون بەرقەرارە.
لەشکری شێخی عەرەبان تێک نیشتووە، ئاساری بڕا بەیەکجارە.
ناسر و ماڵ ماڵ دێن لەپێش شێخی عەرەبان، ڕادەوەستان ئەستۆ خوارە
شێخ دەیفەرموو: «ڕۆنیشن» ئیکلامیان دەکێشا سێ جارە.
گوتی: «ئەنگۆ چ کەسن؟» ناسر گوتی:
«قوربان! ئەو ئاغایە، ئەمنیش نۆکەرێکم لەوی دە بێکارە».
حوکمی کرد، ماڵ ماڵی دانا ئەو جارە،
دەگەڵ شێخی عەرەبانی کرد گوفتارە،
ئافتاوە و لەگەنی هێنا بەیەکجارە.
گوتی: «بێنە سەری خۆت بشۆ، بڕۆ نێو لەشکری خۆت ئەوجارە».
گوتی: «سەرم ناشۆم، ناگرم قەرارە؛
سوباتی ئەنگۆ لە عەرزێ نادەم، بەحەقی پادشای جەبارە
خوڵاگیری وەزیرەلئەعزەمی بووم، سەرم نابێ قوتارە».
لەوێ ڕۆنیشت، هەتا سبحەینێ بوون بەرقەرارە.
ناسر و ماڵ ماڵ گوتیان:
«قوربان! ئازادمان کردی؛ سەری خۆت هەڵگرە بڕۆوە خوارە».
گوتی: «سەرم ببڕن دەبێ سوباتی ئەنگۆ ببێ بەرقەرارە».
سبحەینێ هەڵستان و بۆ خزمەت وەزیری چوونە خوارە.
وەزیر لەسەر بەرماڵێ بوو، دەیگوت: «یاخوڵای کەرەمدارە!
ئەوجار لە چەنگی شێخی عەرەبانم بکەی ڕزگارە».
ئەگەر تەماشای کرد، دوو کەسان ئێخسیرێکیان هێنا خوارە.
دەیگوت: «خوڵایە! ئەوشەو شەڕ لە چ تەرەفێکی کراوە لەو شارە؟»
تەماشای کرد، سێ کەسان ئیکلام و تەمەنایان دەکێشا ئەوجارە.
وەزیر ئاوڕی دەداوە، تەماشای دەکا، ئەوە شێخی عەرەبانە، وا بێ ئیختیارە.

ڕاس بۆوە، قۆڵی گرت، لەکنە خۆی دادەنا ئەوجارە،
وەزیر دەڵێ:
«شێخی عەرەبان! ئەتوو عەرەبستانت پێ کەم بوو پێشکێشت بێ ئەو شارە،
بلا لە چەنگی توو ببم ڕزگارە».
شێخ دەڵی:
«ڕووڕەش بووم و خەجاڵەتبارە؛
بفەرموو، جەللابت بێن لە ئەستۆم دەن ئەوجارە.
وەزیرا لەو جووتە نۆکەرەی خۆت بکە پرسیارە
قەت باب کوڕی خۆی وا لە تەنگانەی ناکا ڕزگارە
لە هیچ دەوڵەتان وەچەنگ ناکەون ئەو ئەمیندارە،
ئەوە نۆکەری تۆن خزمەتیان وا بەکارە
نۆکەری چاک بۆ ئاغای دایم وەک برای بەرقەرارە».
ناسر و ماڵ ماڵ جوابیان داوە:
«ئەمە نۆکەری وەزیری نین، نۆکەری شێخی عەرەبانین هاتووین لەولاوە».
وەزیر دەڵێ:
«ڕۆڵە! هەرچی دەفەرموون، بەسەر ئەو چاوە».
ناسر و ماڵ ماڵ لە وەزیریان کرد حاشایە،
دەڵێن: نۆکەرییەت ناکەین نامانەوێ ماڵێ دنیایە.
وەزیر دەڵێ:
«بۆچیو ناوێ ماڵی دنیایە؟»
دەڵێن: وەکیل و مامی مە کیایە.
نۆکەر تەعین کراوە،
چوون کیایان لەولاڕا هێناوە،
کیای گەیشتێ لە دیوانی وەزیری کرد سەڵاوە،
دەڵێ:
«وەزیرا ئەوە برازای منن، ئەو سوباتە بۆ توو کراوە.
لە عەوەزی ئەو خزمەتەی ئەوساڵ حەوت ساڵە لە کوێستانی گاگەش باوۆمەری دەرکراوە».

وەزیر فەرمووی: «تەلەب بکەن مالّی دنیایە؛
هەرچی تەلّەب بکەن دەیاندەمێ بەغەیرەزی شاری بەغدایە».
ناسر و مالّ مالّ وەجواب هاتن بەیەکجاری:
«ئەمە هەر ولّاتی کوێستانمان دەوێ بەئیختیاری؛
دەبێ مەزن باوۆمەری بکوژین، قەت نەبێ پرسیاری،
خەرج و بێگاری نادەین بەبەغدا شاری،
ئەگەر نەماندەنێ ولّاتی کوێستانێ بەیەکجاری،
لێرە دەبینە نۆکەر ناڕۆینەوە لە شاری».
ئەگەر ناسر و مالّ مالّ ئەو قسەیان دەبوو تەواوە،
وەزیرەلئەعزەمی دەستی لەسەر سەری ڕۆناوە،
جێبەجێ حوکمیان بۆ سادیر کراوە،
بۆیان مۆرکردن، وەرگیراوە
خەرج و بێگاری ولّاتی کوێستانێ هەلّگیراوە
مەرەخەستیان کردن گوتیان: «دەولّەت زیاد و مالّی ئاوا».
گوتیان: «قوربان ئەگەر ئەمە نۆکەرین عەرزێکی دیکەمان ماوە.
«قوربان سەری شێخی عەرەبان دەبڕی یا مەرەخەستی دەکەی تەواوە؟»
وەزیر فەرمووی:
«ئەوە برای منە، عەرەبستانیش هەر ئی وی بێ، بەغداشم بەوی داوە».
شێخی عەربانی دەلّی:
«وەزیرەلئەعزەم خولّا بتکا ڕاوەستاوە!
سەرێکە هێناومە نایبەمەوە دواوە».
وەزیر دەلّی:
«وا پێک نایە،
شێخی عەرەبان دەگەلّ ئەمن برایە؛
ئەوە شاری بەغدایەم بەگەردن ئازایی دایە،
بزانم ئەمن ناخزمەتیم چ بوو؟ شێخی عەرەبان بەمنی نیشان دا ئەو جەفایە».
شێخی عەرەبان دەلّێ:
«بەخولّا! خەجالّەت بووم لە دنیایە،

هەتا بۆ خۆم زیندووم، ولاتی عەرەبســـتانم پێشـــکێش کرد، هـــەر ممبارەک بەتوو بێ شاری بەغدایە

مەسلەحەت ئەوەیە ئەو نۆکەرانە بکەی ئازایە».

وەزیر دەلّی:

«چ بکەم کوڕی منن، مامیان کیایە،

بڕۆن بچنەوە سەر ولاتی کوێستانێ؛ هیچ کەس نەناسن لە دنیایە،

هەتا حەوت پشتیان دەبڕێ هیچ کەسیان نەیەتەوە شاری بەغدایە،

ئەگەر بەغدا دەعوای لێ بقەومێ، ناسر و مالّمالّ نایەنن تیپ و سوپایە،

بڕۆن مەرەخەستیان بکە کیا گەردنیان ببێ خۆش و ئازایە»

جێبەجێ ئیکلامیان کێشا، گەڕانەوە بەیەکجارەکییە،

کاکە مالّ مالّ دەلّێتەوە کاک ناسرییە:

«ئەمن قەت شتاقە شەوی دی لێرە گیر نابم، هەتا نەچمەوە کوێستانی مەزن باوۆمەران خزمەت خاتوون تەورێزییە».

ناسر گوتی: بلا ئەوشەو لێرە گیر نەبین کارێکی واش بکەم خەتام نەبێ».

کاکە ناسر دەلّێتەوە کاکە مالّ مالّییە:

برالـــە ئەگەر بۆ گەورەیی دەلّێی لە وەزیری زیاتـــر دەبەغدایەدا کەس لە توو گەورەتر نییە،

ئەگـــەر بۆ رێز و زەمبەری دەلّێی، لە دەبووتخانەی تۆم هەلّدراوەتەوە هەزار بار زێڕ و ئەشرەفییە

ئەگەر بۆ ماینی دە چاک دەلّێی لە ئێختەخانەی بەســـتراوەتەوە دووسەد ماینی لەمەڕ وەزیرەلئەعزەمییە،

خولا ئەو جاوجەلالە بەتوو بدا ژن لە بۆ توو قات نییە.

وەبزانە گراوی مەزن باوۆمەری لە دایکی خۆی نەبووە بەکیژییە».

مالّ مالّ دەلّێتەوە کاکە ناسرییە:

«ئەگەر بۆ گەورەیی دەلّێی، لەکنم بەگەورەیی گاوانێکی نییە،

ئەگـــەر بۆ زێر و زەمبـــەری دەلّێی، بەهەمووی لەکنم بەقەد شـــاییەکی ئەو زەمانەی نییە،

ئەگەر بۆ ماینی دە چاک دەلّێی، بەهامانم لەکنم بە کۆلّەبارگینێکی کورتانی سەوداگەران نییە،

قەت شتاقە شەوی دی لیرە گیر نابم، تا نەچمەوە کوێستانێ مەزن باوۆمەری خزمەت خاتوون تەورێزییە

ناسر دەڵێ:

«دڵم بریندارە، جەرگم سووتاوە،

ئەتوو براگەورەی منی ئیختیارم پێ نەماوە،

کەنگێ دەفەرمووی ماین زین بکەین، بڕۆین بەولاوە؟»

ماڵ ماڵ دەڵی:

«ئەمە دەرفکرین،

ئەگەر دەڵێی تا تەدارەکی بگرین،

ئەوشەو بڕۆین بەسەر خەندەقی بەغدایەدا ڕابرین».

کێ بوو لە ناسری بەئەرجووە،

تەدارکێکی زۆر چاکی لە بازاڕی گرتووە،

هات ماینی خۆی و کاک ماڵ ماڵی زینکردووە،

چوونە دەرکی کیا، دەوڵەت زیادیان خواستووە.

کیا دەڵێ:

«بەخێرێن، سەرچاوی من، جووتە مەردەکەی مەیدانێ؛

وەزیر زۆر و منەت لێ هەڵدەگرێ، بەغداو دەرهێناوە لە تەنگانێ.

بڕۆن ترسو نەبێ بۆخۆم ڕاوەستاوم لە دیوانێ،

وەزیری بەغدایە لەنگۆ زیاتر هیچ کەس بەبرای خۆی نازانێ،

هەڕۆن بڕۆن، بەخوڵام بەزامندان، بەئەمانەت بەپێغەمبەری ئاخرزەمانێ».

کێ بوو لە جووتە سوارێکی نەولاوە،

سەری جڵەوی خۆیان بادا،

گەڕانەوە بەدواوە.

سەبرسەبر، نەرم نەرم، لە بەغدایان ئاژوا، لە بۆ کوێستانێ گەڕانەوە بەدواوە.

نوێژی شێوانیان بەسەردا هات لەوێ ڕاوەستان تەواوە،

جڵەوی خۆیان گرت لەوێ بوون پیاوە.

بۆ شـــەوێ لەوێ نووســـتن ماڵ ماڵ خەونی دی دەخەوێیدا، خاتوون تەورێزییان دابوو بە کوردێکی کەلاش درێژی شـــارەزوورییە. ماڵ ماڵ هەڵدەستێ لەجێی خۆی دەگریا ناسر

گوتی: «براله ئەتوو بۆچی دەگری؟ پیاو دەچیتە سـەفەرێ، ئەسـپ و زینی نایەنێتەوە؛ پیاو دەچێتە سـەفەرێ دەمرێ. پیاو قەرزدار دەبێ. ئەمە ئەلحەملای سـوباتمان کردووە، دەوڵەتمان هەیە، بەئیختیار دەچینەوە کوێستانێ، بۆچی وا دەگرییێ؟

کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتەوە کاک ناسرییە؛

«ئەمن ئەوشەو خەونێکی گەلێک عەجیبم دەدەییە،

گراوی منیان داوە بەکوردێکی کەڵاش درێژی شارەزوورییە،

بابی بەخەنجەرێ لێی ڕادەسا برالەی بەشیری ڕووتییە،

لە ترسی شیر و خەنجەران سوێندیان لەبیر خاتوون تەورێزی بردییە،

ئێستا داویانە بەکوردی کەڵاش درێژ، لای لایە دەکا بۆ کوڕی کوردییە،

وا دەزانێ ناسر و ماڵ ماڵ لەسەر دنیایە نییە،

بەدەستی پێ دەکەن هاوێر هاوێری مەڕییە،

بەزولفان پێ دەڕێسن تەشییە،

بەلاقان پێ ڕادەژێنن لانکی کوڕی کوردییە.

ڕۆژی هەتا ئێوارێ دەگری لە بۆ ناسر و ماڵ ماڵان، لەبن زمانیەوە دەڵێ:

ئاخ بمرم لە بۆ جووتە سوارەکەی ڕۆمییە»

ناسر دەڵێتەوە ماڵ ماڵییە:

«براله خەونت ڕاستە، درۆی لە بۆ نییە،

وانییە وەکی دییە

ئەوە گراوی منە ئی توو نییە،

ماڵ ماڵ دەڵێتەوە ناسرەدینی:

«براله ئەوە شاری بەغدایە نییە لێم بشێوێنی،

هەر کەسێکی ئەوڕۆ بچێتە کوێستانێ مزگێنێکم بۆ بێنێ

خوشکۆڵێکم هەیە، دەیدەمێ، ساڵی دەرەئەق ڕۆژگارێ خەمی خۆی پێ برەوێنی؛

پیرەدایکێکم هەیە ئەویشی دەدەمێ با لانکەژێنێ؛

ئەگەر بەوەشم لی قایل نەبی پیریابێکم هەیە دەیدەمێ ساڵێ بەسەری بەزمانی گەرمێن و کوێستانێی بۆ پێک بێنی،

ئەگەر بەوەشـم لێ قایل نی برایەکم هەیە، سـاڵێ جووتە کەڵێکی دە مس نێ حەوت زەویانی لە بوورە و بەیاری پێ دەرێنی».

کاکە ناسر دەڵێتە کاک ماڵ ماڵییە:

«براله لەسەر کێت هەیە، ئەو ناز و گلەییە،

خۆ ئەوەهە دەعوای هەموو دەوڵەتان نییە،

ئەمن بۆت دەچم بەدەستان نەکو بەسەرییە،

ڕێگای بیست و چوار ڕۆژان بەماینێ شێ خز لە مابەینی برایەتیدا چ نییە

ئەمن بچمەوە کوێستانێ بەچی ناس بکەم، گراوی ماڵ ماڵی خاتوون تەورێزییە؟»

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«ناسر دڵم لە کاوە،

چەندی لە کاوە کاوە

تیرێکی لە ڕاستەی لێ دام لەلای چەپمی ناسۆر هێناوە.

ئەگەر بۆ خاتری من دەبی بە ئێلچی بەولاوە».

ماڵـــە مەزن باوۆمەری لە خڕی بالینێ، پێشاوپێشـــی قوچـــێ قەزەنێ، قەرەچادرێکی گەورەی هەڵداوە، دەودەمیدا ڕشێنێ بارانێ پەڵەی هێناوە،

لەسەر قەرەچادرێ دەباری لە هەموو خڕان هەڵستا سێڵاوە.

خاتوون تەورێزی دەستی دا کوتکی دارخڕنوک سێ جاری دەورەی قەرەچادری گەورەی داوە

دەڵێ: دایە! چاوم کەم بینا بووە، خەمی ناسر و ماڵ ماڵانم هاتۆتە بەرێ؛ نازانم کامە سیگە هەڵکشاوە.

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«براله! ئەگەر وای ناناسی، وای نابینی،

سبحەینان خۆی دەغەملێنێ بەسووری، نیوەڕۆیان بەزەردی،

ئێواران تازیەی ناسر و ماڵ ماڵانە بەشینی،

ئەگەر حەزێ دەکەی، نەبێ خەم و نسرینی،

ئەگەر حەزێ دەکەی، زوو خاتوون تەورێزی ببێنی،

ئەوە لە خڕێ بالینێ دەکێشێ ماینێ شێ خز لەبەرایی خێڵی، لە دووی دەڕۆنەوە دوو جوانتۆڵەی قەڵەبڕە، یەکساڵ و دوو ساڵێ، وەختێ بۆ خاتری ناسر و ماڵ ماڵان بێنەوە بەر عەقەی دە زینی».

ماڵ ماڵ دەڵێ: «کاک ناسرا دەبێ ئەوڕۆ بچی خەبەرم بۆ بێنیەوە».

ناســـر دەڵێ: «ماڵ خرانەبوو؛ ئەمن ڕێی بیســـت و چوار ڕۆژان چلۆن بچم بێمەوە؟»
گوتی: «دەنا سبحەینێ بۆ تاوهەڵاتێ قەرارمان بێ بێیەوە. ئەگەر نەهاتیەوە، یان ئاغایەتی خـۆت دیوە ئەمنت لە فکر چووە، یان دەتکوژن، خەبەرێ نایەنیەوە لە ڕێیە، یان خاتوون ئەسمەرت چاو پێ دەکەوێ، ئەمنت لە فکر دەچێ».

ناسر ڕقی هەڵستا ئەوجارە:

«دەبم بە ئێلچییەکی موختارە.

ئەگەر هێچ کەس لە کوێستانێ نەمێنێ لە خاتوون ئەسمەرێ ناکەم پرسیارە.

تیرێکی داوم لە جگەرێ؛

بەحەقـــی ئەم خولایێ، ئەگەر هیچ کەس نەمێنێ، ئەمن لە خاتوون ئەســـمەرێ ناکەم نەزەرێ».

کاکە ناسر بەحەرەمە ماینی شێ خزی هێناوە،

زینیان دەپشتێ کوتا و تەنگەیان کێشاوە.

ناسر دەڵێ:

«ماڵ ماڵ ڕێگاکەم دوورە قەرار و مەدارم بۆ بکە تەواوە».

ماڵ ماڵ دەڵێتەوە ناسری:

«دەبڵا ڕۆژ بێتەدەر، بێ لێرە خەندەقی غەلیفەی بەغدایە بگری،

ئەگەر بەخێرهاتیەوە، لە کاکی خۆت دەفکری.

ئەگەر درەنگ بێیەوە ماڵ ماڵ بەدەشتی بەغدایەدا ڕادەبری،

چاوت پێ ناکەوێتەوە هەتا ئەوێ ڕۆژێ دەمری».

ناسر دەڵێ:

ماڵ ماڵ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا!

گەلێکم زەحمەت دەگەڵ ئەتوو کێشاوە.

ئەگەر دنیایە درەنگ گەیمە جێ، ڕۆژێکم لەسەر ببە ڕاوەستاوە»

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«ناسرا هەڕۆ بڕۆ، لەمنت کەوێ کەڵی مەیدانێ

لەتوو زیاتر هیچ کەس شک نابەم ڕۆژێ تەنگانێ

بەخولام بەزامن دای، بەئەمانەت بەپێغەمبەری ئاخر زەمانێ.

ناسر جڵەوی بادە، ڕکێفی لێ دە، بڕۆوە کوێستانێ».

ناســـر و ماڵ ماڵ ئەگەر لە کوێســـتانێ بۆ بەغدایە هاتن واوە، حەوت ساڵان کانی وان ئاوی لێ نەماوە.

ناسر ئەگەر بۆ کوێستانێ ئاژواوە،

ئەوێ شەوێ ڕۆیی هەتا بەیانی بەرداوە،

ئەگەر وەسەر کوێستانێ دەکەوێ، تەماشا دەکا دوو مێگەل لە حەوشێکی بوون بڵاوە.

ئەوە مەڕی مەزن و میرزاغایانە، ئی بابی ناسر و ماڵ ماڵان، هەمووی دەڵێی نەخۆشە و هێزی نەماوە،

ئەوی دی مەڕی مەزن باوۆمەرییە، لە ســـەرینچاوەی کانییێ ئاو خواردووە، لە بژوێنی لەوەڕاوە،

هێندە قەڵەوە هەمووی دەڵێی ڕۆنیاساوی پێدا کراوە.

ئەگەر ناســـر تەماشـــا دەکا ئەو شوانە لەسەر گوێنێکی ڕۆنیشـــتووە دووکەڵی قەنەی لەسەر دەبێ بڵاوە؛

بەقوونەوە پڕی دەدا گوێنییە لە ڕەگوڕیشەی دەرهێناوە،

ئەگەر ئەو شوانە چاوی بەناسری کەوت، گوتی: «ئەوەیان ماڵ ماڵە، ناسر نەماوە،

یان ناسرە ماڵ ماڵ نەماوە».

کوردە بانگ دێڵێ:

«سوار ئەی سوارەکەی چەلەبییە!

دوو کوڕی ئامۆزا لە کوێستانێڕا هاتنە کن وەزیری بەنۆکەرییە.

تۆ خوڵاکەی پێم بڵێ بزانم، کامەیان ماوە کێهەیان مردییە».

ناسر دەڵێ:

«پەزەوان شێتن، ئاقڵیان نییە.

دەنێو ویلایەتی بەغدایەدا نێوی ناسر و ماڵ ماڵی نییە،

ڕێگای کوێستانێ بۆ ماڵە مەزنی بۆ هۆبەی بەکوێدا دەچییە؟»

کوردە دەڵێ:

«سوارە سوارەکەی چەلەبییە!

ئەتوو بەمن ناڵێی قسەی ڕاستییە؛

کاری ئەنگۆ لەکن ئاغای خۆتان هەموو غەیانەتییە.

ئەتوو نازانی، ئەمن کوردە شوانی مەزن باوۆمەرییە!

گراوێی ماڵ ماڵم مارە کردووە، بەکوێرایی چاوی ناسرییە:
ئی ناسریش مارە دەکەم. بەکوێرایی چاوی ماڵ ماڵییە.
ڕێگای کوێستانێ ئەوەی لەسەری دەڕۆی دەچێتە نێو خێڵییە».
ناسر گوتی:
«خولایە! ماڵ ماڵ شێخە قەت شێخی وا نییە،
ئەتوو تەماشای گووخواردنی کوردییە،
دەڵێ گراوی ماڵ ماڵم مارە کردووە، بەکوێرایی چاوی ناسرییە،
ئەگـــەر لێرە ئەو حیزبابەی دەکوژم، مەعرەکە پەیدا دەبێ، زووی ناگەمە کنێ، دەڕوا، بەرەڵمی بەغدایەدا نایبینمەوە، لە ئامۆژن و مامم دەبێ خەجاڵەتییە؛
بڵا، ئەوە ببێتەوە گوێلک بچێتەوە زگم لە نەبەدییە».
ئەوێ ڕۆژێ سێشـــەموو بوو، خاتوون تەورێزی و خاتوون ئەســـمەر و خاتوون پەروەر هەرسێکیان هاتنە شیو و کولێ. ئەگەر ناسر لەژێرلا هات خاتوون پەروەر چاوی پێ کەوت، گوتی:
«خوشکیلێ! ئەمنو ببم بەقوربانی سەرییە!
ئەمن حەوت ساڵان بووم، ئەگەر ناسر و ماڵ ماڵ، ڕۆییە،
ئەوە سوارێک دێ، یان ناسرە، یان ماڵ ماڵی جندییە.
خولاکەی، خوشکێ تەماشاکە، بزانەم ئەو سوارە کێیە.
سەر و بەرگی ڕۆمیانە بۆخۆشی ڕەنگی شارستانی گرتییە.
ئەمن نایناسم؛ بزانە ئەوە هەوە یان هەو نییە».
خاتوون ئەسمەر سەری هەڵێناوە،
دەڵێ: «چاوم کوێربێ نایناسم؛ ڕەنگی شارستانی لێ نراوە».
گوتی: «خوشـــکێ، وەرە، سەرو بەندی بانگ کەین؛ ئەگەر ناسر بێ، یا ماڵ ماڵ بێ، لەسەرمان ڕادەوەستێ؛ ئەگەر ئەویش نەبێ ئەوە نازانێ، ئەمە کچی مەزنین. دەڵێ: کیژی دەکوێستانییان بوون بەندوباویان دەگوت».
خاتوون ئەسمەر بانگ دێڵێ:
«لاوە، هەرێ لاوە!
بریا ئەمن سێوێک بام لە سێوی دە دوکانێ
کەوتبام لەسەر ڕێیان، لە نواڵەی دە کوێستانێ،

«ناســـر و ماڵ ماڵ لـــە خزمەت وەزیری بەئیختیار بهاتنایـــەوە، ئەمنیان هەڵگرتایەوە بەبێنیان کردبام، بیانناباm دە گیرفانێ».

خاتوون پەروەر دەڵێ:

«لاوە! بریا ئەمن کل و کتلوورێک بام، لە گیرفانی کوڕە لاوان

«ناســـر و ماڵ ماڵ دەخزمەت وەزیـــری بهاتنایەوە یەکی جارێکیـــان بدابامە قمبلەی دەچاوان».

خاتوون تەورێزی دەڵێ:

«ئەمن جوانوولێک بام لە حودوودان، لەوێ دە حەدالان،

لەوەڕابام لەسەر ڕێیان لە لانوالان،

ناسر و ماڵ ماڵ لە خزمەت وەزیری هاتبانەوە بیاندابامە بەر شەقەی ڕکێفان، بیانبردمایە هۆبەی مەزنە مالان.

یەکی جارێکیان دەست ئاویتبامە سەر بژ و یالان،

ئەمنیان لە بابم بستاندایە لە باتی خەرج و دراو و هەستەی حەوت سالان».

ناسر ئەگەر ئەو قسەی بیست تەواوە،

جڵەوی هەڵکێشا و راست ڕاوەستاوە،

ناسر جڵەوی بۆکن ئەوان باداوە،

ناسر دەڵێ: «بزانم خاتوون تەورێزی مێردی کردووە، یان درۆیە».

کاکە ناسر بانگ دێڵێ:

«خوشکی خاتوونێ، وای خاتوون تەورێزییە،

ئەمە دوو براڵە هەبووین، لەوانی دەکوێستانییە؛

ئەوساڵ حەوت ساڵە لەسەر ئەنگۆ بووینەوە گەرمیانییە؛

ئێستا دەڵێن مێردیت کردووە، بەکوردێکی کەڵاش درێژی شارەزوورییە،

ئێستا کوردە بووە بەشوان ئەتوو بووی بەناسکەبێرییە.

ئەتوو سوێندخۆری قورعانێی ڕۆژی قیامەتێ جوابت چییە؟

لای لایـــی بۆ کوڕی کـــوردی دەکەی وا دەزانی ناســـر و ماڵ ماڵ لـــە دنیایە نەبوون بەیەکجارەکییە».

خاتوون تەورێزێ دەگریا، دەڵێ:

«بزانە سووچ و تاوانی من، مل بەکوێنێ، چییە؟

ئەمن بابم بەخەنجەرێ لێ ڕادەسا، براکەم بەشیری ڕووتییە،
«ئەمن کوشتن و مردنم لە خۆم قبووڵ دەکرد، نەمدەدا وەکیلییە؛
بۆیەکەم خۆم لە کوردی مارە کرد، ئەنگۆ ببینم، نەبێتەوە، دیداری ئاخرەتییە.
ناسرە وای ناسرەی جندییە!
بەخولا سوێند دەدەم و بەزاتی ڕەببییە
ئەگەر حەزێ ناکەی بمرم، پێم بڵێ بەیەکجارەکییە،
توخولا، ماڵ ماڵ ماوە یان مردییە؟»
ناسر دەڵێ:
«خوشکێ! خاتوونی! وای خاتوون تەورێزییە!
لە وەزیری زیاتر کەس لە ماڵ ماڵی ماقووڵتر نییە،
ئەما ڕقی هەڵستاوە دەڵی: «نایەمەوە کوێستانێ جارێکی دییە».
خاتوون تەورێزی دەڵێ:
«براکە ناسر بەقوربانت بم! هەرچەندی خشڵ و گوارەی منە بۆی بەرە بەدیارییە؛
بەرگی شایانم لە خۆم حەرام کردووە، خەنەم لەسەری خۆم نەدییە؛
نەچوومە ماڵە چ کافر و موسڵمانی بەبووکییە،
خولاکەی، براکە، چارەی من چییە؟
چلۆن ماڵ ماڵی دێنیەوە کوێستانێ بەیەکجارەکییە؟
ئەمن دەزانم ماڵ ماڵ تەمای بەمن نییە.
براکە بەسەدەقەی سەرت بم! بزانە لەوێ ئەو کارەی چلۆن پێک دێنییە».
ئەگەر ناسر ئەو قسانەی دەبیست تەواوە،
دەیگوت: «درەنگە ناگەمەوە بەدواوە».
خاتوون پەروەریان دەنارد تەدارەکی بۆ ناسری دەگرت، دەیهێناوە،
لە پێشـــی دادەنا، دەیگوت: «براکە! ئەوە خۆراکی ڕێیەت، ئەوەش کولێرەی بەشەکری دروس کراوە؛
خولاکەی ئەوانە بۆ کاک ماڵ ماڵی بەرە چونکە لە وڵاتی غوربەتە، هێندەی جەفا بەتوو داوە».
ناسر دەڵێ:
«خوشکێ! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا».

سوار دەبوو ڕکێفی لێ دەدا، دەگەڕاوە بەدواوە،
هەتا هەندە هەندی بەیانی ئاژواوە،
لەبەر خەوێ ڕێی سەردەر نەکرد لەوێندەرێ بوو پیاوە.
خەوی بەسەردا باری سەعاتێکی لەوێ ماتەڵ ماوە.
هەموو! کە تەماشای کرد بەیانی بەردا، ڕۆژ هەڵکشاوە،
پێی دەڕکێفی دەنا: یا ئەڵڵاهی! دەیکرد تەواوە،
سەربەرەژێر دەهاتە خوارێ، بۆ خەندەقی خەلیفەی دەگەییە و بوو پیاوە.
تەماشا دەکا: «ماڵ ماڵ لەوێ نەماوە،
ماینێ شێ دەلەوەڕێ هەموو، ئەسپابی لێ بەستراوە.
دەڵێ: «قوڕم بەسەری کرا، ئەمەگی حەوت ساڵانم بەهیچێ دراوە».
ئەگەر وای زانی خۆی لە ماینێ شێ خزێدا تێر گریاوە؛
دەڵێ: «خوڵایە! بزانم چم لێ قەوماوە
لە خۆم هەژارێ
جا بەکوێدا بڕۆمە خوار، لە ماڵ ماڵی بکەم پرسیارێ؛
خۆی ڕووت دەکردەوە و بەڕەڵمی بەغدایەدا دەچووە خوارێ».
دوور تەماشای کرد، ئەوا کاکە ماڵ ماڵ دیارە؛
زۆر بەپەلە دەڕۆیی ئەو هەژارە،
هەتا دەگەییە ماڵ ماڵ دەیگوت: «برالە قەت ئەوەش قەول و قەرارە؟
ئەمن دەنێری کوێستانێ، بۆ خۆت بەڕەڵمی بەغدایەدا دەچیە خوارە؟
ئەمن شکایەتت لێ دەکەم لە بارەگای جەبارە».
کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتە ناسرییە:
«خاتوون تەورێزی مێردی کردووە بەکوردییە.
جا ئەم دونیام وەلاناوە؛ ئاغایەتیی کوێستانێم بۆ چییە».
ناسر دەڵێ:
«ماڵ ماڵ دڵم سووتاوە،
هێندەم خەم و خەفەتی تۆ کێشاوە؛
ئەمن دەکەیە چەپەر دەمنێری بەولاوە،
خاتوون تەورێزی فەقیر مێردی بەکوردی نەکردووە، بوختانە پێی کراوە،

هەرچەند خشڵ و کرمەک و گوارەی خاتوون تەورێزییە هەمووم بۆ توو هێناوە،

ئەوسـاڵ حەوت سـاڵە چووینە بەغدایە، خاتوون تەورێزی خەنەی شارانی لێ حەرام کراوە؛

درۆیە دەکەن، مێردی بەهیچ کەس نەکردووە، ئەوە لەوێندەرێ؛ لەسەر ئەتوو مەحتەل ماوە،

براله مزگێنییەکی دیم بۆ هێناوی: هەموو کارێکمان تەواوە،

ئەلحەملای، بابی خاتوون تەورێزی مردووە، مەزن باوۆمەر نەماوە.

ئەگەر حەزێ دەکەی قەت مەگەڕێوە بەدواوە».

کاکە ماڵ ماڵ دەڵێ بەناسرییە:

«ناگەڕێمەوە دوایە جارێکی دییە.

ئەگەر تەورێزێم نەبێ دنیای ڕوونم بۆ چییە؟»

ناسر دەڵێ:

«ماڵ ماڵ وات نەکرد، دەنگم ببێ دلێرە،

وات نەکرد، کاو و مرادێ لە خۆم ببینم، دژمنان بکەم کوێرە.

کاک ماڵ ماڵ، حەوت ساڵان لە توو زیاتر دەڕۆم سەربەرەژێرە،

هۆردک چاوی ناسری، دەبڵا لەپاش ماڵ ماڵی ببنەوە کوێرە».

ئینجا کاک ماڵ ماڵ دەگەڵ کاک ناسـری گەڕانەوە بەدواوە، سـواربوون و ڕۆینەوە بۆ کوێستانێ.

کێ بوو لە ناسر و ماڵ ماڵی بەڵەک چاوە،

هەتاوەکو بەیانیان داژواوە

وەسەر وڵاتی کوێستانێ کەوتن، ڕۆژ شەبەقی کێشاوە؛

تەماشایان دەکرد، جووتە مێگەلێک لە حەوشەی لەوەڕاوە،

ناسر دەڵێتەوە ماڵ ماڵییە:

«براله! ئەوە مەڕی مەیە، لاوازە؛ چونکە ئاغای نییە؛

ئەوەش مەڕی مەزن باوۆمەریە، لە بژوێنی لەوەڕاوە، ئاوی خواردۆتەوە لە سەرینچاوەی کانییە.

براله چی دی بەتوو نادەم ئەو گەورەیییە،

شەو و ڕۆژێکی بۆخۆم گەورە دەبم، لە پاش شەو و ڕۆژێکی بۆخۆم دێمەوە بەنۆکەرییە؛

گوێلکی کوردیم کەوتۆتەوە زگییە».

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«ئەمن نۆکەرم تا ئاخر زەمانێ

ئەما حەزێ دەکەم، نێوی ئاغایەتی لەسەری خۆت دانێ.

ناسر دەڵی ماڵ ماڵ!

«نێوی خۆم ئەوا کرد بەئاغالەی ڕۆمییە.

ئەگەر لێیان پرســـی: بۆ کوێ دەچێ؟ بڵێ: لە بەغدایەدا هاتووە بۆتە ئێڵچی دەڕوا بۆ نێو عرووس و ئینگلیسییە.

بزانە ئینشاڵڵا چت بۆ دەکەم لە کوردییە!»

سوار دەبوون ئەو جووتە سوارە،

سەبرسەبر، نەرم نەرم، لە بۆ کوێستانێ دەهاتنە خوارە.

کێ بوو لەو جووتە سوارەی تەواوە،

ڕوویان دە کانییەکەی خۆیان کرد، بوون پیاوە،

حەوت ساڵ بوو ئیشک ببوو؛ ئەگەر ناسر و ماڵ ماڵ گەینە سەری جێبەجێ کراوە.

شوانی ناسر و ماڵ ماڵان هاتن لەولاوە،

دەڵێن: «ڕەبی! میوان بەخێرێن سەی ئەو دوو چاوە

ئەو ساڵ حەوت ساڵە، دەرکی ئەو کانییەی بەستراوە،

دەســـتی منو دامێن بێ، ئەنگۆ خەبەری ناســـر و ماڵ ماڵان دەزانن. کێهەیان مردووە، کیهە ماوە؟»

ماڵ ماڵ دەڵی:

«شوانەکەی، جندییە!

ئەو ناسر و ماڵ ماڵی ئەتوو لێیان دەپرسی لە بەغدایەم نەدییە.

ئەگەر لەوەی دەپرسی، ئەمن نۆکەرم، ئەوەش ئاغالەی ڕۆمییە؛

ئەوە دەچیتە نێو عرووس و ئنگلیسی بەئێڵچیگەرییە».

ئینجا دەستیان دەستۆی ئەو سوارانە دەکرد، دەیانکردەوە گرییە،

دەڵێ: «ئەوە ناســـر و ماڵ ماڵن؛ ئەدی بۆچ ئەو ساڵ حەوت ساڵە ئەو کانییەی ئاوی نییە؟»

یەکیان بەیەکیان گوت:

«بەخولای! ئەوە بۆ مەزن و میرزاغایان دەبەمەوە مزگێنییە».
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«حیزباب بۆ هێچ کوێ نەچی؛ ئەوە ناسر و ماڵ ماڵ نییە!»
ناسر و ماڵ ماڵی بەڵەک چاوە،
نێوی خولایان دهێنا، پێیان دە ڕکێفی ناوە.
ناسر و ماڵ ماڵی نازدارە،
ناسر ئاغالەی ڕۆمییە، ماڵ ماڵ نۆکەرێکی بەرقەرارە،
بۆ سەر عێلی مەزن باوۆمەری دەهاتنەوەخوارە؛
هیچ کەسیان، نەدەناسی هەر لە ماڵە مەزن باوۆمەریان دەکرد پرسیارە.
ناسر و ماڵ ماڵ گەینە نێو عێلییە،
لێیان دەپرسی:
«ئەی ڕێبوار ئەوە کێیە؟»
ماڵ ماڵ دەڵێ:
ماڵ خرانەبوو ئەوە ئاغالەی ڕۆمییە،
بەئێلچی گەری دەچێتە نێو عرووس و ئینگلیزییە،
«لە ماڵە مەزن باوۆمەری دەپرسێ، ولاغی چەپەرێ وەرگرییە».
بەنێو هۆبەیدا دەهات هەر سووڕنی سووڕنییە،
هەتا گەییە دەرکی مەزن باوۆمەرییە،
مەزن باوۆمەر بەپیریەوە دەهات و بەپێخاوسییە،
ئینجا وەرگەڕا مەزن باوۆمەری لێی دا بەقەمچییە،
مەزن باوۆمەر گوتی:
قوربان! سەبرێکت ببێ، بزانم، حاجەتت چییە».
گوتی: «وەلاغی چەپەرێم بۆ بێنەوە؛ ئەمن ئێلچیم دەڕۆمە نێو عرووس و ئینگلیسییە».
گوتی: «ئاغالەی ڕۆمی، پیاوێکی بێ فکری؛
دەبێ تاوێکی دابەزی، سەبرێکی بگری،
هەتا بەخێر نەهاری دەکەی، ئەمنیش دەنێرمە، نێو ڕەوەی ولاغی چەپەرێت بۆ دەگری».
ئەگەر مەزن باوۆمەر ئەو قسەی کرد تەواوە،

جڵەوی ئاغالەی ڕۆمیان گرت، کردیان پیاوە،
بردیان ڕۆیان نا، لەلامێردانێ پاڵی داوە؛
دیاربوو خەوی دەهات، سەرینیان بۆ داناوە،
مەزن باوۆمەر گوتی:
«تاوێکی ویستراعەتێ بکە، هەتاوەکو ولاغی چەپەرێ دێتەوە لەولاوە».
کەس نەیناسییەوە ئەوە ناسر و ماڵ ماڵە، هەر لەوان وایە ئاغالەی ڕۆمییە تەواوە.
مەزن باوۆمەر چووە نێو مەڕێ بەرەوانە،
ئەگەر پێشکێشی بۆ ئاغالەی ڕۆمی بێنێ چل شەکی جووت ددانە،
کوێخادەرکێکی ڕیش سپیدی بوو ئی پیر و زۆرهانە،
ئاغالەی ڕۆمی گوتی:
«خەوم دێ چۆڵ بکەن ئێرەکانە»
ئەو پیاوی ڕدێن سپی ناسی ناسر و ماڵ ماڵانە،
چووە پشت چادرێ؛ گوتی: «ئەوە خۆیان کردۆتە ئاغالەی ڕۆمی ئەو سەگبابانە».
جا کە چۆڵیان کرد چادر و لامێردانە،
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«بلا دەگەڵ خاتوون تەورێزی بکەم دوو قسانە».
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«خاتوون وای خاتوون تەورێزییە!
ئەمە دوو براڵە هەبووین لەوانی دە کوێستانییە،
ئەوە حەوت ساڵە لەسەر ئەنگۆ بووین گەرمیانییە،
ناوەڵلا، بەقای ژنان بۆ کەس نەبووە، بۆمەش نییە.
مێردیت کردووە بەکوردێکی کەلاش درێژی شارەزوورییە،
کوردە بووە بەشوان ئەتوو بووی بەناسکەبێرییە،
بەدەستانت پێ دەڕێسن تەشییە،
بەحوکمت پێ دەکەنەوە لایلایەی کوڕی کوردی شارەزوورییە،
وە دەزانی، ناسر و ماڵ ماڵ لەسەر دنیایێ نییە».
خاتوون تەورێزی دەڵێ:
«خولاکەی! بزانە سووچ و تاوانی من چییە؟

ئەمن بابم لێ ڕاوەستابوو بەخەنجەرێ، برام بەشیری ڕووتییە،
کوشتن و مردنم قبووڵ دەکردم نەمدەداوە وەکیلییە؛
بۆیەکەم وەکیلی داوە، تا دەگەڵ ناسر و ماڵ ماڵان نەبێتەوە دیدار ئاخرەتییە،
دەگەڵ ئەتوو نا، ماڵ ماڵ ئەمما دەگەڵ ناسری ئی من و ناسری خوشک و برایەتییە،
چ بکەم ئەتوو ئەمنت ناوێ، کاری خولای ڕەببییە».
کە گوێی لێ بوو لە پشت چادرێ ئەو پیاوی ڕدێن سپییە،
دەرپەڕی هاواری کردە مەزن باوۆمەرییە،
مەزن باوۆمەر بەلینگدان هات گوتی: «ئەوە وەخەبەر هاتووە ئاغالەی ڕۆمییە؟
ئەوە تەماحم بوو چل شەکی جووت ددانی بۆ بێنم بەدیارییە».
پیاوی ڕدێن سپی دەڵێ:
«ماڵ خرا! ئەوە ئاغالەی ڕۆمی نییە،
ئەوە ناسر و ماڵ ماڵن، ئەوا دەگەڵ کچی دە توو قسان دەکەن بەدزییە؛
یەکیان لە مدبەقێ، یەکیان لەودیوی چیغییە.
ئەوە لێک دەکەنەوە ناز و ئەرجوو و گلەیییە».
بابی ناسر و ماڵ ماڵان سەریان دەسۆی ناوە، دەڵێ: «ئێستا دەعوا قەومییە».
بەدزی هەموو خەبەریان دا بەیەکدییە.
ئینجا مەزن باوۆمەر لەولاڕا هات؛ دەڵێ: «ماینێم بۆ بێنن، دەنگ بدەن لەشکرییە».
دەچریکێنی، دەڵێ:
«بۆ کەس دیار نییە،
حیزیاب ئەمن لێرەم لە برســان دەرکردن، ئێستا خۆت لێ گۆڕاوە خۆت لێ کردووم بە ئاغالەی ڕۆمییە؛
ئێستا، حیزیاب واو لێ دەکەم پاکانو لە کوێستانێ دەردەکەم بەیەکجارەکییە»
ئاغالەی ڕۆمی دەڵێ:
«ماڵ ماڵ ماینی شێ خزم بۆ بێنە دەعوا قەومییە».
ئەگەر سوار دەبوون ئەو جووتە سوارەکەی ڕۆمییە،
مەزن و میرزاغای، بابی ناسر و ماڵ ماڵان دەهاتن بەدزییە،
مەزن ئاغا جڵەوی ماڵ ماڵی گرتییە،
دەڵێ:

«ئەگەر حوکمی وەزیرت پێیە، ئێستا مەزن باوۆمەری دەکوژم بەیەکجارەکییە».
ئەگەر ئەوجار ئاغالەی ڕۆمی ئاوڕی دەداوە، ڕادەمێنی،
مەزن ئاغا جڵەوی ماڵ ماڵی گرتووە دەیدوێنی...
ئاغالەی ڕۆمی ڕقی هەڵستا دەچریکێنی
دەڵێ:
«حیزباب، نابێ ڕمبێکم بۆ دە گولەکی مێردان بسرێوێنی».
ئەگەر ماڵ ماڵ ئەو قسەی ئاغالەی ڕۆمیی بیست تەواوە،
ڕمبێکی لێرەی بابی خۆی داوە،
جڵەوی بەردا ڕۆی هەڵات بەلاوە،
مەزن باوۆمەری بۆخۆی سواربوو، لەشکری لە دووی خۆی کێشاوە،
ماڵ ماڵ گەییە ئاغالەی ڕۆمی گوتی: سەیرێ ئەو لەشکرەی بڵا بگەڕێنەوە دواوە.
ناسر دەڵێ:
«ماڵ ماڵی ماڵ شێواوە!
ئەمن دەربەند بەمەزن باوۆمەری نیم، ئەگەر دەگەڵم لێ قەوماوە.
ئەمن لە کوردی کەڵاش درێژ ئاوسم، گوێلکی کوردی دەزگمدا ماوە».
دەســتیان بە جڵەوی دادەهێنا بەســەرڕەو هاتنەخوارێ لەولاوە، گەینە کوردی ســێ جاریان لێ کرد سەڵاوە،
دەڵێن: «کوردە ڕاستە دەڵێن: گراوی ماڵ ماڵی لە کوردی مارەکراوە؟»
کوردە دەڵێ:
«ئەمنم مێردی خاتوون تەورێزییە.
مارەم کردووە بەکوێراییی چاوی ماڵ ماڵییە،
ئی ناسریش مارە دەکەم بەیەکجارەکییە،
سەگبابە! ئەتوو بڕۆ شاری بەغدایە پەیدا بکە نانییە،
حیزباب! بە درووغ هاتووی، خۆت کردۆتە ئاغالەی ڕۆمییە،
ئەمن کوردەم شوانی مەزن باوۆمەرییە.
بزانم ئاخر سوال و جوابت چییە»
ئەگەر پێی چەقاند گۆچانێکی کردە حەواڵەی ماڵ ماڵییە،
مــاڵ مــاڵ خۆی دەبەر زگی ماینی شــێ خزی ئاویــت، کوردە لــە قەڵپووزیدا زینی

شکاندییە،
ناسر ڕقی هەڵستا زەرگێکی دا لە زارییە،
لە پشتی سەری دەرچوو ڕووی کرد لە عەرزییە،
ماڵ ماڵ زەرگێکی دا لەسەر دڵی ئەویش دەرچوو لە پشتییە،
ئاغالەی ڕۆمی جنێوی بەماڵ ماڵ دا، ئەتوو حەقت بەسەر ئەوی چییە؟
ئەمن ناسۆرم گەلێک هەیە لە کوردییە.
قەت مەردی وەک ناسری نییە،
دابەزی دەستی دا خەنجەرێ دسک سپییە،
سەری کوردی بڕی وەک بەرخییە،
لێوی کوردی بڕی گوتی: «خاتوون تەورێزی پێ ماچ کردییە».
دەستی کوردی بڕی گوتی: «پێی گرتووە مەمکی خاتوون تەورێزییە».
سیرمەسیرمەی کرد وەک دۆمییە.
گوتی: براله ماڵ ماڵ! بلا بگەڕێینەوە خزمەت مەزن باوۆمەرییە.
ئەوە گەپمان پێ دەدەن دەڵێن ئەوە ئاغالەی ڕۆمی نییە».
حوکمی وەزیرەلئەعزەمی وەدەرخست بۆ عێلییە،
گوتی: «کوێستان ئی منە هەتا حەوت پشت ڕادەبرییە؛
مەزن باوۆمەر ئەگەر دەنگێ نەکا، ئەمن ئیلاقەی ناکەم بۆ خاتری خاتوون ئەسـمەر و خاتوون تەورێزییە».
ئەگەر مەزن باوۆمەر وای بیستییە،
دایەوە دەنگی لەشکرییە،
گوتی: «بیانکوژن لە وڵاتی کوێستانێ دەریان دەکەم بەیەکجارەکییە».
ئەگەر ناسر و ماڵ ماڵ ئەو قسەیان دەبیست تەواوە،
دەستیان دە مەتالان کێشا هەتا چێشتانی سوڵتانی خۆیان لە قۆشەنی نەداوە؛
لە پاشان ڕقیان هەڵستا بۆ مەزن باوۆمەری گەڕانەوە بەدواوە،
چوار تەرەفی مەزن باوۆمەریان دەگرت مۆڵەتیان لێ نەداوە.
ئەگەر ڕمبێکیان لە جگەری دا کاریگەر بوو هۆشی نەماوە،
لەسەر ماینیان فڕێ داوە،
وە ئەولادیان کەوتن ئاساریان بڕاوە،

ناسر و ماڵ ماڵ هاتن له ماڵه مەزن باوۆمەری بوون پیاوه
حەوت شەو و حەوت ڕۆژانیان داوەت گرت نانیان بۆ خەڵقی داوه.
ماڵ ماڵ قەت هەڵی نەدەهێنا چاوه،
دەڵێ: «ئەوه کوڕەی دەبینم لەمن وایه کوردە ماوه».
ناسر گوتی:
«خوڵاکەی! خاتوون تەورێزی ئەو کوڕەم بۆ بێنه واوه»
سواربوو بڕێک ماینی شێ خزی گێراوه،
ڕمبێکی لەسەر دڵی کوڕی خاتوون تەورێزی داوه؛
ئەویشی کوشت بردیان لەکن بابیان ده خاکێ ناوه،
خاتوون تەورێزی زۆر گریا، دەڵێ بووم بۆسۆ و بەدناوه.
بابیشم چوو، ماڵی بڵاوبوو، زگم سووتاوه.
هەزار ڕەحمەت له بابی (ڕەحمان بەکری) ئەو بەندەی ڕۆناوه.
خـــوڵا دەوامی (ئیمپراتۆری) بدا ئەگەر (ســـاحیبی ئاڵمانی) ناردۆته ئەو وڵاتەی عیلمی کوردی بکا تەواوه.

***

برایمۆك

برایمۆک کوڕی مەلا زێندینی بوو؛ بەنۆکەری هاتە کن میرشـێخی. میرشێخ و میرحەج برا بوون. برایمۆک هات خزمەتی کردن هەتا حەوت سـاڵان. لە پاشـێ میرشێخ گول بوو. برایمـۆک حەزی لە خاتوون پەریخانێ کرد. خاتوون پەریخان خوشـکی میرشـێخ و میر حەجی بوو. خاتوون پەریخان گوتی: «برایم! ئەتوو دەس لە مێرشـێخی هەڵنەگرە. بیبە فەرەنگستانی سەر حەکیمی، ئینشاڵڵا چاکی بکەوە؛ ئەمن هەر ئی تۆم». هێنای، کەرێک و تێرێکـی دایە. هەرچەندی موخاریجی پێ هەڵگیرا، زێڕی دایە. چادرێکی دایە، لەسـەر کەرێ بۆی کردە سێبەر. هەڵی گرت ڕۆی. سێ ساڵان سواڵی پێ کرد. لە پاشێ بەقسەی خاتوون پەریخانی نەکرد. هەڵی گرت بردیە ئەسـتەمبوولێ. سـاڵێکی لە ئەسـتەمبوولێ بوو. ڕۆژێکی سـوڵتان تەشـریفی چووە نوێژی جومعەی. نەخۆش زۆر هەبوون؛ سوڵتان ئەنعامی دانێ. میرشێخ گوتی: «برایم! ئەتوو هیچ وەرمەگرە». هیچی وەرنەگرت. عەرزی سوڵتانیان کرد:

«ئەوە نەخۆشە چی نەویست».

برایم دەڵێ:

«بەقوربانت بم سوڵتانی کارخانێ!

تەمانایەکەم بۆ بکە لە لای خولای، لە پێغەمبەری ئاخرزەمانێ؛

یانە بمرم، یانە خەلاس ببم لە تەنگانێ».

ماشەڵڵا سوڵتان ڕوحی وایە:
لە سەر بەرماڵێ بۆی دەکرد دوعایە،
بۆی لە خولای دەپاڕاوە؛ فاتیحای دەخوێند بۆ ڕوحی حەزرەتی ڕەسووڵڵایە،
نوێژی جومعەیان دەکرد، مەخلووق هەمووی دەیکرد دەور و دوعایە.
سوڵتان تەشریفی هەڵستا، دەگەڕاوە ماڵە بۆ دوایە.
دەگەییە ڕاس میرشێخی؛ میرشێخ هاواری دەکردێ.
برایمۆک دەڵێ: «ئامانە! ئەوە ئەمینی خولایە،
سوڵتانی ئەستەمبووڵییە، تەنگانەیە، شفاعەتێ دەکا، ڕۆژی قات و بەلایە».
میر دەڵێ: «برایموک! دامێنی سوڵتانم بۆ بگرە، دەشقەمێ بۆم بکا تکایە».
سوڵتان فەرمووی: «برایم! هەڵستە، وەرە دەرکێ، تا بۆ میرت بدەمێ دەوایە».
برایم هەڕای کرد دەرکێ ســوڵتانی ئەســتەمبووڵێ. ڕاوەستا لەوێ، سوڵتان ئیلتیفاتی کرد لە بۆ میرشێخی ناردە دەوایە.
میرشێخ فەرمووی: «برایم خزمەتی توو، بە من چارەی نایە؛
ئاغایەتیم بەچەنگ نەماوە دەگەڵ ماڵی دنیایە،
لەبەر میرحەجی برام، چم لە دەس نایە.
خاتوون پەریخان بنپشــکی خۆمە ئەوە بە کۆشــک و باڵەخانــە و جێ و مەکانەوەم دایە».
برایم گوتی: «ئاغای من خولا خەلاست بکا دەگەڵ پێغەمبەری ئاخرەت زەمانێ؛
ئیلتیفاتت دەگەڵ ئەمن کرد، لە ڕێی گوزەرانێ.
ئەگەر ئەتوو ئەمنت خەلات کردووە، دەبێ سوڵتانی ئەستەمبووڵێ بەو کارەی بزانێ».
برایم لە خۆشیان دەفڕی دەیگوت:
«مەخسوودم حاسڵ بوو لە کارخانێ».
ئەگەر برایم ئەو قسەی لە میری دەبیست تەواوە،
جێبەجێ عەرزێکی نووسی، مۆری میرشێخی پێوە ناوە،
بردیە دەرکێ، بە ئەمینداریدا؛ بە خزمەت سوڵتانیان گەیاند تەواوە.
سوڵتان جێبەجێ جوابی ئەو عەریزەی داوە،
بۆی نووسییەوە دوو کەلیمە: «خولا داویەتێ لێی مارە کراوە».
سوڵتان فەرمووی: «دوعام بۆ میری کرد و لێم قەبووڵ کراوە».

برایمۆک موژده و مزگێنی بۆ میری هێناوه:
ئاغای من هەر کەسێکی بێتە ئەو دەرکەی، ئیمانی هێناوه.
میر فەرمووی: «برایم ئەمن چاوم نابینێ، ئەتوو فەرمانی سوڵتانم بۆ بخوێنەوه، بزانم چ نووسراوه؟»
عەرزی کرد: لە ڕووی تۆم قسە پێ ناکرێ تەواوه؛
فەرموویە دوعام بۆ میری کردووه؛ لێم قبووڵ کراوه.
ئەوی دی نازانم چییە. تەماشایان کرد ڕۆمییەک هات لەولاوه.
برایم گوتی: «قوربانت بم، ڕۆمی! ئەو قاقەزەی بۆ ئاغای من بخوێنەوه تەواوه».
ڕۆمی عەرزی کرد: «ئەوه خاتوون پەریخانە بە برایمی دراوه».
میری وەری گرت، ماچی کرد، لە سەر سەری خۆی ڕۆناوه،
دەڵێ: برایم ئەلحەمدولیللا مەخسوود و مرادی تووش بوو تەواوه.
سوڵتان ئیلتیفاتی دەگەڵ کردووی، چ کاریان لێره نەماوه.
تەدارەکی خۆیان لێ نا، گەڕانەوه بەدواوه.
ساڵەوەختێک دەیانئاژوا، نەیاندی ڕووی زستانێ،
بەخێر و بە سەلامەت گەینەوه کوێستانێ.
ئەگەر گەینەوه وڵاتی تەواوه،
ڕۆژێکی لە سەرینچاوەی کانیە چادری بۆ میرشێخی هەڵداوه.
چادریان هەڵدا؛ دەستی دا کەشکۆڵی چووه کن شوانی؛ گوتی: «بڕێکم شیر بدەیە بۆو نەخۆشەی، نانمان ئیشکە پێی ناخورێ».
هێنای بۆی تێ گوشی. کەڵەبەردێ لەوێ بوو، بردی لەوێ لەبەر تاوێ داینا. مارێک لە بەردەکەی هاتە دەرێ، شـــیرەکەی دەم پێوەنا، شیرەکەی خواردەوه. لە پاشێ مارەکە دە شیرەکەی ڕشاوه؛ سەربەخۆ ئەو شیرە دەستی بە کوڵانی کرد. برایم چاوی لی بوو گوتی: «لێی گەڕێ ئەوهە دەمرێ، لەکوڵم دەبێتەوه؛ حەوت ساڵە ئەمن زەحمەتێ دەگەڵ ئەوەی دەکێشم. خۆ من خاتوون پەریخانم لێ مارە کراوه، هەر لێیان دەستێنم».
خواردنەکەی هێنا، دە پێش میری نا. میر خواردی، گوتی: «برایم، حەوت ساڵە، ئەمن نەخۆشم، قەت خواردنی وام نەخواردووه». گوتی: «میر نۆشی گیانت بێ!» هەڵستا، بۆ شـــوێ چووه ئاوەدانییە. حەوتوویێکی لەوێ ڕۆنیشت؛ ئەگەر سبحەینێ تەماشای کرد میر هەموو گۆشتی لە بەدەنێ هاتبووه دەرێ. پیاوی نارده خزمەت میر حەجی گوتی: «هەموو

گۆشـــتی لە بەدەنێ بۆوە؛ ئەمن چی لێ بکەم؟» ناردی بیســـت باتمانی پەمبۆی بۆ کڕی. میرشـــێخیان دە نێونا، هەتا چل شـــەوی. پاشی چل شـــەوی هەموو بەدەنی چاک بۆوە. میرحەج تەماشـــای برای خۆی کرد؛ لە خۆشـــییان هێنای داوەتی بۆ کرد. حەوت ڕۆژان هەڵپەڕین، حەوت شـــەوانیش چراخان کرد. هێنای سەدقێکی زۆری کرد دە ڕێی خولای و تەسەدوقی سەری سوڵتانی ئەستەمبوولێ. بە گوشادی ڕۆنیشت؛ هەتا ساڵێکی. لە پاشان میرشـــێخ هەڵستا چووە کوێســـتانێ؛ برایم لەکن میرحەجی بەجێ ما، هەتا ساڵێکی دی؛ زستانیان بەسەردا هات.

ڕۆژێکی برایم، چلووی زستانێ بوو؛ ژووانی دەگەڵ خاتوون پەریخانێ کرد سەر بەردی کانییە. خاتوون پەریخان چووە سەر کانییە، برایمۆکیش کەوڵی بەخۆی دادا چوو. دەستی دەستۆی خاتوون پەریخانێ کرد. لایەکی کەوڵەکەی بۆ ڕاخست، لایەکی بەسەر هەڵکێشا. باسکی بۆ کردە سەرین. دەمی بەدەمیەوە نا. برایم و خاتوون پەریخان خەویان لێ کەوت. میرحـــەج هەرچەند بانگی کرد: «برایم لە کوێیە؟» گوتیـــان: «قوربان دیار نییە». میر چووە ســـەر کۆشک و تالاران تەماشای قووچی قەزەنی کرد، تەماشای ڕەندۆڵی زەرزایانی کرد، تەماشای سەری تەشوێلەی کرد؛ هیچی وەپێش چاوی نەهات گوتی:

«خولایە چ بکەم لەو زەمانە؟

برایم دیار نییە دەگەڵی بکەم دوو قسانە».

بانگی کردە ئەو هەموو نۆکەرانە:

سۆراخی برایمم بۆ بزانن، بۆچ دیار نییە لێرانە؟

هەڵبەتـــە زیز بووە بۆ کن میرشـــێخی ڕۆیوە جا ئەوا خۆ لەبـــەر بەفرێ دەرناچێ ئەو بەستەزمانە»

میر ئەگەر زێنی خۆی دەداوە دنیایەی ئەوجار ئەو بەستەزمانە، ئەگەر تەماشای ڕازی کانییەی دەکرد، ئەوا پێکەوە نووستوون برایمۆک و خاتوون پەریخانە.

میردەڵێ: «وەک بەسەری من هات، بەسەری قەت کەسی نەهاتی»

میر پیاوێکی تەعین کرد: «برایمم بۆ بێنە، بۆ وا شێت و هەرزە دەردەهاتی؟»

قاسید هاتووە، دوور بە دوور بانگ دێڵێ: «برایم وەرە میر گازت دەکاتی؛

ڕۆژی ڕووناکت بچن، شەوی تاریکت ببن قاتی»

برایـــم دەڵێ: «قاســـید وای برادەرە، میر دەمکوژێ، دەمبڕێ، یان لە چاو دۆســـت و دوژمنان دەمداتێ خەڵاتی؟»

قاسید دەڵێ: «براله نازانم، نه دەتکوژێ، نه دەتبڕێ، نه دەتداتێ خەڵاتی، نه دەتداتێ بەراتی».

بەسەر شانانیدا دەدا کەوڵێکی قاقمی، بەسەر پێیانی دەکرد جووته کەوشێکی شامی، بەلێوانیەوه دەنا قەننێکی مارپێچ، سەبرسەبر نەرم نەرم بەقسه و گوفتوگۆ دەگەڵ قاسیدی بۆ لای دیوانی میری دەهاتی.

سەلامێکی دەکرد له دیوانی میران. هێندێکی لەبەر هەڵدەستان به کەوڵی، هێندێک به سێ قەڵاتی،

میر دەڵێ: عەلیکوموســەلام و ڕەحمەتوڵلاهی، برایم ســەر چاوەی بابی خۆت بەخێر نەهاتی».

دەڵێ: «میر قوربانت بم، دەمکوژی؛ دەمبڕی؛ یا دەمدەیەی خەڵاتی؟»

دەڵێ: «نه دەتکوژم، نه دەتبڕم، نه دەتدەمێ خەڵاتی.

هەتا ئێستا ئەمینی ماڵه من بووی، ئێستا به خوار و غەیان دەرهاتی».

دەڵێ: «بەقسەی شەیتانان دەگەڵ ئەمن لاجەل دەرهاتی».

میردەڵــێ: «بەو مانگی کانوونێ، بەو چلووی زســتانێ، دەبێ بڕۆی؛ دەرت بکەم له وڵاتی».

دەڵــێ: «هەڵوێشــکی خزمەتی بــاب و باپیری ئەنگۆ دەکەم، قەت شــایەکم نەبووه غەیانەتی».

دەڵێ: «برایم خۆ من بەقســەی شــەیتانانم دەگەڵ نەکردی؛ له ڕازی کانیەم بۆخۆم بەچاو ئەنگاوتی،

له بۆ خاتوونێت ڕاخستبوو لایەکی کەوڵی، بەسەر هەڵکێشابوو لای سێ قەڵاتی،

لەلایەکی دە ملێی شەکر و شەربەت و لەلای دیکه نوغل و نەباتی،

ســمێڵی برایمی لەســەر کوڵمەی خاتوون پەریخانێ بوو، دەتگوت ســۆنەی ســەری کەسکە،

هەوەڵی پایزێ فەسڵی شەختەی چووکەڵە، لەسەر شەت و گۆلی مرادانی دەبزواتی،

خشــڵی خاتوونێ دەیدا لــه کەمبەرەی برایمی، دەتگوت: داخــولا، ئەوه قافڵەیە، له هەوشار و هەشتەرخان و مەکاران دەهاتەوە، ئەوه خواجه حەسەنی بەسرییه دەنگی زەنگ و قۆڕی وی بوو، دایگرت مەملەکەتی وڵاتی.

برایم دەڵێ: «میر، بەقوربانت بم! ئەوه بەقسەی شەیتانانت له من گرت قینه،

ئەوە خاتوون پەریخان نەبوو، ئەوە کیژێکی حەریرییان بوو، بۆخۆم دەگەوزاندینە.
میر بەقوربانت بم، خۆ پەریخان نەبوو؛ کیژێکی دە بۆتیان بوو بەخوشـــک و برایەتیم دەست دەئەستۆی کردبوو، لە سوورەتی تۆم، دەدواندینە،
پڕ بەدەسترێکی دەستای دوعاَ و سەلام بوو، بەمندا بۆ تووی دەناردینە».
میردەڵێ: «برایم! حوکمە دەبێ بڕۆی لە وڵاتێ».
برایم دەڵێ: میرا لە خۆم بێ ئیختیارێ
لێم بگەڕە هەتا نەورۆزێ و بەهارێ
ئاغا ئیختیاریان بۆ نۆکەری نییە، ئینجا بۆخۆم سەربەخۆم دەکەم چارێ.
دژمنم زۆرن، بۆ وڵاتی بابی خۆم دەچمەوە خوارێ».
میر دەڵێ: «برایم حوکمە دەبێ بڕۆی لێرەکانە.
نۆکەرێکی ئەمین بووی ئێستا بووی غەیانە،
لەکن هیچ کەسی نەتماوە ممتمانە».
دەڵێ: «میر، بۆ خاتری خولاّی لێم گەڕە ئەو زستانە».
میر دەڵێ: «حوکمە دەرت دەکەم نابێ بمێنی لێرەکانە».
دەڵی: «میر بەقوربانت بم! دەتنێرمە تەکیەی سەید و مەلانە».
میردەڵی: «حوکمە دەرت دەکەم لە وڵاتێ؛
پیاوێکی بێ حقووق و بێ فەراساتی.
ئەگەر هاتیە کن ئەمن، لە ســـەرت بوو کلاّوێکی چوار گوێچک، دە پێتدابوو کەلاّشێکی دۆمان، دەملتدا بوو کەرکێکی کورداتی،
ئێستا قایل نەبووی بەکەوڵی، حەوتوو بە حەوتوو دەبەخشی سێ قەلاّتی،
هێشتا بەوەی رازی نەبووی، بەخوار و غەیان دەرهاتی».
دەڵێ: «میر، بەقوربانت بم! خۆ نانی ئاغایان لە بۆ نۆکەران منەتیان نینە،
هەر نانی خۆت بەفکرە، ئەمەگی نۆکەری قەلەندەرت بەفکر نینە.
ئەتوو گولێک بووی لەوانی نفرینە،
حەوت ساڵانم سواڵ بۆ کردی، سێبەرم بۆ دەکردی لە گوێی کەری شینە؛
بەوەش قایل نەبووم، برذمیە ئەستەمبووڵێ خزمەت سوڵتانی ئەمینە،
دەچوومـــە کن شـــوان و گاوانان دە قاپێلکی کیســـەلاّندا، چۆرەچۆرە شـــیرم بۆ توو دەهێنا،

ئێستا دەڵێی: دەرت دەکەم بەدڵ و یەقینە.

میر، بەقوربانت بم، ئەگەر یەقین دەرم دەکەی لە وڵاتی، بسکی خاتوونێ بەمن بمێنی بەئاوریشمی دووکانان، کە لە ڕەواندزێ کوڕە بەزازان بەتەنافیان ڕادەنگاوتی.

میـــرا هەنیەی خاتوونێ بەمـــن بمێنێ، بە مانگی چاردە و پازدە؛ هەزار و حەوســـەد مەلایکەتی جڵەوکێشە، لە ڕووی پاک و ناپاکی دەردەهاتی.

میر چاوی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو ئەستێرەی گەلاوێژی دە سێ پاری نیوەشەوێدا لە هەوشار و عەجەم و موغەدەمان هەڵدەهاتی.

دەمی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو فینجانی فەخفووری، کوڕە بەبان ســـەبرکە ســـەبرکە نەرم نەرم بەپەنجەی موبارەکان دەگرت لێویان لێ دەبزاوتی؛

گەردنی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو ماینی شێ کەحلان، کە سوارچاکان سووچی ڕکێفیان پێ نیشاندان لە ڕملی بەغدایە لەدووی پۆلی کارمامزانیان دەبزاوتی.

بەژنی خاتوونێ بەمن بمێنێ بە داری حودێ، کوڕە موفرەدی بە خەنجەری نێرگز دەبان بۆ دیرەگی خیوەتێ هەڵپەرتاوتی.

ســـینگی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو قاقەزی مەرجانی، ئەگەر مەلای گەورە لێی دەدەن خەتێ، کوڕە فەقێیان قەڵەمێ ئەنگاوتی.

میرا بەقوربانت بم، حەیفی ئەوم ناکوژێ، ئەگەر دەرم دەکەی لە وڵاتی،

بـــەو حەیفانەوە مردووم، ئەگەر چاوی خاتـــوون پەریخانێ لە برایمە ڕەبەنەی دەبنەوە قاتی».

میرگوتی: «تەدارەکی بۆ بگرین دەری بکەین». چوون کاڵە و گۆرییەکیان بۆ هێنا؛

میـــر گوتی: «چلـــۆن هاتووە، دەبێ واش بڕوا». چوون کەڕکێکی ســـپییان بۆ هێنا. کڵاوێکـــی چوار گوێچکیان بـــۆ هێنا، توورەکێکی نانیان بۆ هێنا. هەتا ئەو تەدارەکەیان لە ماڵێ میری گرت، خاتوون پەریخان پیاوێکی بانگ کردبوو؛ هەر تەدارەکێکی میر بۆ برایمی گوتبـــوو، خاتوون پەریخانیش لێرە بۆ پیاوەکەی ئەو تەدارەکەی گرت. میر گوتی: «برایم بفەرموو، بڕۆ». برایم دەگری، گوتی: «وای لە خۆم بێ سەلایە!

ئەمەگی دنیایەم چوو بەزایە؛

بەفر هێن زۆرە، دەرناچم لە ڕێگایە،

میرا حەقی من و توو بمێنێ بۆ ئەوی ڕۆژێ، کە خولا دیوانێ دەگری لەســـەر بەردی سەخرەتولایە.

ئێستا ئەمن چلۆن وەدەربکەوم؟ بۆ هیچ شاران ناچێ ڕێگایە.
وەرە، میر بمکوژە؛ چاترە گەردنت ببێ خۆش و ئازایە
نەوەک گورگ و جانەوەر بمخۆن لە سەحرایە،
بەس نییە ئەگەر ئەتوو بمکوژی ئەمەگم ناچێ بەزایە؟
ئەگەر ئەمن وەچۆلییە کەوم، دەرناکەم هیچ ڕێگایە،
میر، ئەودەمی هەر ئەتوو پێی دەبی ڕووسیایە».
دەڵێ: «برایم! حوکمە نابێ بمێنی؛ بۆ کن میرشێخی بڕۆ، بەمنت چارە نایە».
برایم دەڵێ: «میر، شکایەتی خولات لێ دەکەم دەگەڵ ئی حەزرەتی ڕەسوڵڵایە».
خاتوون پەریخان پیاوێکی تەدارەک بۆ گرتبوو لە چەشنی برایمی. پیلی برایمیان گرت. بڕوا. برایم گوتی: «ئاغا! بۆ خاتری خولای کەسم دەگەڵ نەیە؛ زۆرم خزمەت کردووە، خەڵقم پێ دەکەنێ»

پەردەیان بۆ هەڵگرت، پیلی برایمیان گرت، وەدەریان نا. خاتوون پەریخان لە پشت پەردەی ڕاوەستابوو، پیلی برایمی گرت، پیاوەکەی بەڕێ کرد. برایمی برد شاردیەوە جوانوو ئەسپێکی بۆ لەکن میرشێخی هاتبوو. هێنای، سێ ڕۆژان ئەو جوانوو ئەسپەی ئاو نەدا، هەر کا و جۆ و وێنجەی دایە؛ تەدارکێکی چاکی گرت بۆ سبحەینێ بۆ برایمی. سبحەینێ بەیانی جوانووەکەی زین کرد، لوولێنێکی ئاو گەرم هێنا. بە زینی داکرد، برایمی سوارکرد ئاوی بەڕکێفی داکرد.

خاتوون پەریخان دەڵێ:
«برایم، ئەگەر حەقە، ئەگەر ناحەقە،
ئەگەر دەمزانی کاکەم دەرت بکا بەموتلەقا،
دەچوومە یەختەخانی ماڵە بابم، بۆم دەردەهێنان جوانۆڵێکی نەوزین لەوانی سم بەتەبەقە،
هاوارم دەکردە ئەو خالەقە،
نەوەکو سەرمای زستانێ لەو ڕێگایە بتکا ڕەقە.
برایم! ئەگەر دەمزانی هەر میوانی،
نەمدەیەشت خزمەتی برای من بکەی بچیە ئەستەمبووڵێ خزمەت سوڵتانی،
دەچوومە ماڵە بابم بۆم هەڵدەگرتی بەرگێکی ڕۆمیانی،
دەچوومە یەختەخانەی ماڵە بابم، بۆم دەردەهێنای حدوودێکی بێ نیشانی،

له كەحلەكانی عەرەبستانی،

سوارم دەكردی هیچ كەس نەزانی.

برایم! ئینجا برۆ، بەختی منی بابان ویرانی

دوازده ئیمام ئاگایان لێ بێ، دەگەڵ غەوسی گێلانی،

برایم لەكنم زستانێ سەختە، بەساغ و سەلامەتی ناگەیە مەكانی.

مردن بۆ تۆیە، خەم بۆ منی ماڵ ویرانی.

ناچیە چ گۆڕخانان، كەس بە مەسكەنێت نازانی».

كێ بوو لە خاتوون پەریخانێ و برایمی كۆلاوە،

بانگێكی خۆشیان لێ داوە،

برایم بۆ ماڵێ میرشێخی ڕۆیی، خاتوون بەخەمگینی گەڕاوە.

برایم دەڕۆیی، لە سەرمان زمانی شكاوە.

برایم دەڵێ: «ڕێیە سەردەر ناكەم، لە خۆم ماڵ ویرانێ!

ئەمن نازانم، نە بۆ گەرمێنێ دەچم، نە بۆ كوێستانێ.

خۆم دەسپێرم بەخولای و بەپیغەمبەری ئاخری زەمانێ».

جوانووی برایم بەڵەدە، بۆ ماڵی میرشێخی بڕوا بەولاوە،

سێ شەو و ڕۆژ هەر كا و جۆی خواردووە، ئاو نەدراوە،

لە تینووان هیلاكە، هەر خۆی بۆ كانیە كوتاوە،

هەتا نوێژی شـێوان داغڵ بە كانیە بوو، خۆی تێ ئاویت؛ هێندی ئاو خواردەوە، چوار چەنگۆڵە ڕاوەستاوە،

برایم بێ زمانە هەڵی نایەن شتاقە چاوە.

جوانوو دە كانیەدا لەوڕاوە.

ئەگەر جوانوو تەماشای كرد شەو كەمی ماوە.

میرشـێخ سێ ژنی بوو، شـەوێ خەونی دی، ئەگەر نوست. لە خەوێ راپەڕی؛ بە ژنی گەورەی گوت: «خەونم بە برایمەوە دیوە؛ برایم زۆر شـلووخە. داخولا میرحەج، دەگەڵێ خراپە؛ چ گێچەڵێكی بەسەربێنی».

میر خەوی لێ كەوتەوە، جوانووەكە سەرمای بوو دە ئاوێدا. جوانووكە ئەگەر تەماشای كرد، چوار تەرەفی كانییەكە بەفر بوو، خۆی فڕێ دا. برایم كەوت دە نێو ئاوێ، سـەری لەسەر بەفرێ بوو، جوانووكە چوو دە حەساری میریەوە. میر دیسان برایمی دەخەوێ هات.

ژنی گەورەی ڕاســـت کردەوە، گوتی: «هەر برایمم دە خەوێ دێ. برایم شـــلووخە، بانگی کوێخادەرکی کە، تەماشای ڕێی کانییە بکا، بزانێ هیچ هەست و خوست نییە لەلای کانییە خومارۆیە». کوێخادەرک چوو، تەماشـــای کرد. جوانووییێک دەحەســـارێدایە؛ هەرچەندی دەوری دا بـــۆی نەگیرا. هاواری هێنا بۆ میری، گوتی: «میرا قوربان، لە ڕێی کانییە هیچ دیار نییە. ئەما جوانووییێک بە زینەوە دەحەسارێدا ناگیرێ، نەشمناسییە».

خانم دەڵێ:

«وەڵڵاهی! پیاوی گەورە ئیختیاری بۆ کەس نییە

ئەوە جوانووی برایمی مەلا زێندینانە، میرحەجە گولە دەری کردییە.

ئەوە بۆ ئێرە هاتووە بەهومێدییە،

لە ڕێیە سەرمایێ بردوویە بەبێ کەسییە،

خوڵاکەی، میر! هەتا ڕازی کانییە بچین، بزانین، هیچ ڕێوشوێی دیار نییە؟»

کێ بوو لە خانم و میری تەواوە،

ملیان لە ڕێی کانیە ناوە،

دەچوونە کانیە تەماشـــا دەکەن، ڕەشاییەک دە کانیەدا مەحتەل ماوە، نەیانوێرا بچنە سەری خانم و میری تەواوە.

هاواریان دەناردە نۆکەران، لە مەخلووقیان دەگێڕاوە.

مەخلووقیان بەسەر وەربوو، خانم ناردی چرا و فانۆسی هێناوە.

تەماشایان دەکرد، ئەوە برایمە لەوێ مەحتەل ماوە.

خانم دەڵێ: «دیوتە ئەوە عەوەزی ئەمەگی برایمت داوە؟

ئەوە خزمەتکارەکەی تۆیە، حەوت ساڵانی ئەتوو بەکەرێ گێڕاوە،

ئێستا بەقینی توو بەچلووی زستانێ لەکن میرحەجە گولەی دەرکراوە،

خوڵاکەی! بلا هەڵی گرین، بیبەینەوە بزانین مردووە یانە ماوە.

میر گوتی: «وەرن هەڵی گرن». خانم گوتی: «تەماشای میری چەند ناتەواوە! وەرە، یا بەکۆڵی منی دادە یا بۆخۆت هەڵی گرە؛ ئەوهە گەلێکی ئەمەگی کێشاوە».

میر هەڵی گرت هەتا دەتوانێ،

گەلێک ماندووبوو خانم دەزانێ؛

دەڵێ: «برایم لەسەر ئەتووم لێ برا ڕێی گوزەرانێ،

خانم بەئامێزێ هەڵی گرت تا بردیە باڵەخانێ،

خانم دەڵێ: «ئێستا دەبێ حەمامی ژنانی بۆ بکەین». میر گوتی:

«نەچاوان، هەرچی بۆی چاکە وای بۆ بکە». هێنای، برایمیان ڕووت کردەوە،

لێرەیان درێژ کرد؛ هەرســـێ ژنی میری هاتن، ڕووتیان کردووە ڕووت: یەکیان لەبەرەوە پێوەنا، یەکیش لە پشتەوەیان پێوەنا، ئەوی دیکەشیان لەسەر درێژ کرد. هەتا سەحات و نیوێکی. برایم دەنێو ژنەکاندا ئارەقەی کرد.

که چاوی هەڵینا بەستەزمانە،

دەڵێ: «خولایە! ئەوە حەمامی ژنانە،

ئەمن دوێنێ لە گەرمێنێ بووم لەکن خاتوون پەریخانێ؛ ئێستا چ دەکەم لێرەکانە؟

ئەگەر میر پێی بزانێ ئەمن چ بکەم لە خەجاڵەتییانە؟»

ئەگەر ژنی گەورەی میری وا دەبینێ

بانگ دەکا: «میرا برایم چاکە؛ مەکێشە خەم و نسرینێ».

ئەگەر خانم وادەزانێ تەواوە،

ژنەکانی بردن بەولاوە،

برایم بەتاقی تەنێ دەجێدا ماوە.

دەڵێ: «خەجاڵەتم، خولایە! چم لێ قەوماوە!»

ژنەکانی دی هەڵستان، موژدەیان بۆ میری هێناوە:

سوحبەتیان دەگەڵ میری کرد: «میر حەمامی ژنان وایە، مردووی پێ زیندووکراوە».

خانمی گەورە هەڵستا، دەستێکی بەرگی میری بۆ برایمی هێناوە؛

دەبەر برایمۆکی کرد؛ برایم لە جێی خۆی هەڵستاوە

چۆوە لە میری کرد سەلاوە.

میر یەک پێ لەبەری بڵندبوو، دەستی دەستۆی کرد، ماچی کردن هەرتک چاوە،

برایمی لەکەن خۆی ڕۆنا،

دەڵی: «دەگەڵ میرحەجی چت لێ قەوماوە؟

میرحەج بۆچ ئەتووی کردۆتە خەم؛ خولا خاتوون پەریخانی بەتوو داوە».

هەرچەندی کرمەک و گوارە و مۆر و ئەنگوستیلەی خاتوون پەریخانێیە هەمووی دەگەڵ خۆی هێناوە.

خانم هەڵی گرت، نەیێشت، میر ئەوانەی بکەوێ بەچاوە.

چەند شەو و ڕۆژان برایمی لەکنە خۆی داناوە،

دەڵی: «ڕێی کوێســـتانێ بێتەوە، دەنێرم خاتـــوون پەریخان بێننە ئێرە، دەتانکەم بە بووک و زاوا».

کە برایم ئەو قسەی میری بیست تەواوە،

شـــەوێ هەتا ڕۆژ، ســـەوەتێکی پەیداکردبوو، گڵ و پەینی بـــۆ قەندیلی مامەکۆییبیان کێشاوە.

ڕۆژێکی گوتی: «میرا بەقوربانت بم ســـەری کوێســـتانان ڕەشبەڵەک بوو بەفر لە هیچ کوێ نەماوە».

خانم پێکەنی، گوتی: «میر تەماشای برایمی کە، هێشتا نیوەی زستانێ نەبووە؛ شەوێ هەتا ڕۆژ ئەو فەقیرە گڵی بەکۆڵی کێشاوە.

ئەو زەحمەتەشی هەروەک خزمەتی تۆیە ئەگەر ئەتووی دە کووچە و کۆڵانان گێڕاوە.

میر نابێ چ کاران بکەی، هەتا کاری برایمۆکی دەکەی تەواوە».

میـــر هەڵی گرت قاقەزێکی نووســـی بۆ میرحەجی: «براله! بەســـەری من برایمی بێ کەیـــف نەکەی، زۆر ئەمانتت بێ پەکی نەخەی لەســـەر ماڵی دنیایـــە، ئەمما کارێکی زۆر گەورە هاتووتە بەرێ. سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەسەری کردووم بۆ فەرشێکی؛ سەد کەسم هێناوە، کەس باشـــاری ناکا، بەکەس ناکرێ. ئەگەر خاتوون پەریخانێ نەنێری هەرتکمان دەخنکێنن؛ هـــەر وەزعێکی دەکەی خاتوون پەریخانێ بنێـــرە. ئەمما بەخاتری ئەمن زۆر نیگاداشتی برایمی بکە، ئەمانەتی منە لەکن ئەتووم داناوە».

ئەگەر ئێڵچی ئەو قاقەزەی برد بۆ میرحەجی خوێندراوە،

میرحەج گوشادی لێ پەیدابوو گوتی: «لێی گەڕە، برایم نەماوە».

دەســـەری خاتوون پەریخانێی کرد: «تەدارەکی خۆی بکرە، ســـەفەری لەبەرە، کاکم خراپی لێ قەوماوە».

خاتوون پەریخان دەڵێ: «بەخوڵای ئەمن ناچم بەولاوە».

میرحەج دەڵێ: بیانووان نەبینێ، لێم نەگرێ مانێ؛

دەبێ بڕوا سبحەیانێ».

تەدارەکیان گرت تەواوە،

خاتوون پەریخانیان دە زەمبیلان ناوە، ئاوێتیانە شانی خۆیان، ڕێیان کێشاوە.

گوتی: میرحەج! براله! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»

هەتاوەکو ئێوارێیان کێشا، ئێوارێ داغیل بە کانیە خومارۆیە کراوە،

مزگێنی بە میرشێخی دراوە.
میرشێخ لەجێی خۆی هەڵستاوە
ناردی دەهۆڵ و زوڕنای هێناوە
لۆتی و ڕەقاس دروس کراوە
ساز و چەقەنەی لێ داوە
داوەتێکی خۆش گێڕاوە
حەوت ڕۆژان بوو تەواوە
مەلا و فەقێیان هێناوە
ئەوانیش پاک قۆڵیان کێشاوە
کاری هەرتکیان بوو تەواوە
موبارەک بێ بووک و زاوا
(ڕەحمان) بەکر ڕاوەستاوە
ئەو بەیتەی کردووە تەواوە
لەنێو کوردی زۆر بەناوە
لە سابڵاغێ دانراوە
حوکمی خاریجەگەری بەوی دراوە
ئەلحەملای کارمان تەواوە

***

شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی

خاتوون ئەستی کچی مام غەڵێفەیە. فەرخ کوڕی مامادییە. هەرتکیان ئامۆزان، بابیان برایـــە. فەرخ دە زگی دایکیدا بوو، دایکی ژان و برکـــی هاتێ. ئەگەر بەخێر منداڵێ ببێ، ناردیان ژنە ســـەید و مەلا هاتن، ناردیان ژنی وەکیل و وەزیری هاتن. ســـێ خوشک بوون، نازێ و نازدار و خاتوون ئەستی. مامادی دوازدە کوڕی بوو؛ هەر دوازدەی مردبوو. گوتی: «خولایە! ئەوجار فرزەندێکم بدەیە، یا نێر بێ، یا مێ بێ». خولاوەندی عالەمی فەرخی دا بـــە مامادی. ئەگەر دەوریان گرت مامانچی، فەرخ دە زگی دایکیدا بوو. حەزی لە خاتوون ئەستێ کرد. خاتوون ئەستی بۆخۆی نەیدەزانی.

فەرخ دە زگی دایکیدا بانگ دەکا؛ دەڵێ:

ئیلاهی یا! فەرخم لێ دەبوو بەیەکە؛
شوکرانەم بەتوو، ئەی فەلەکە
خەلقەتی دەکردن دەست و چاو و پێ و بەلەکە.
مەخسوود و مرادم هەرتک چاوی بەڵەکە.
ئیلاهی! یا فەرخم لێ دەبوو بە دووە
خولایە شوکرانە وەبەر ئەتووە
خەڵقەتی دەکردن دەست و پی و بەلەک و ڕووە.

مەخسوود و مرادم هەرتک چاوی دە تووە.
ئیلاهی! فەرخم لێ دەبوو بە سێیە
شوکرم بەتوو ئەی خوڵێیە،
خەڵقەتی دەکرد دەست و زار و پێیە.
مەخسوود و مرادم لە هۆرتک چاوی خاتوون ئەستێیە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە چوارە؛
شوکرم بەتوو ئەی جەبارە!
خوڵای خەلقەت دەکرد هەموو ئاکارە.
مەخسوود و مرادم لە هەرتک چاوی دەبەخومارە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە پێنجە
خاتوون ئاویان لە کانیان هەڵدێنجا
گۆزە دەبوو بەزێڕ، کانی دەبوونەوە بەگەنجە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە شەشە؛
هاوارم وەبەر توو، ئەی عەرشە!
خوڵای دروس دەکردن هەموو ئاکار و لەشە.
مەخسوود و مرادم لە هەرتک چاوی دە ڕەشە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە حەوتە
مەلەکان لە ئاسمانی حەوتەمینیان ڕاو تێ دەکەوتە؛
خوڵای دەینارده سەر ئۆمەتێ مەلەکولمەوتە.
ئیلاهی فەرخ دەبوو بە هەشتە
مەلەکان لە ئاسمانێیان پەشتاوپەشتە،
خوڵای لە شەرافەتی پێغەمبەری دروستی دەکرد دۆزەق و بەهەشتە.
ئەگەر نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ تەواو دەبوو بەدڵ و بەجانە،
فەرخ دەهاتە ڕوو بەدەستەوە دەست لەسەر ڕووانە،
لە خەزێنەی خەلاس دەبوو دەیانگرت مامانە،
فەرخیان ڕادەگرت لەسەر هەردک دەستانە،
نێوکی فەرخیان بڕی بەکلیخی دەبانە،
توندیان دەپێچاوە بەدەستانە،

لەسەر بنی بێژنگیان دادەنا بۆیان دەکرد چراخانە.
ئەو ژنە وەزیر و وەکیلە بەدزی دەکەن قسانە،
دەڵێن: «ئەوە یا ڕەووزنە، یانە شەیتانە،
مزگێنی بەرن بۆ مام غەڵیفانە»
ئەوی پیرێژن و سەرسپییە،
تەگبیرێ دەکەن لە نەبەدییە،
بڵا بۆ شارەکەی داودییە بەرین مزگێنییە،
هێندێک لەکن دایکی فەرخۆڵەی بەجێ دەمان بەکێشکچییە،
دەڵێن: «خوشکێ چاومان نابینێ بەو شەوەی بڵا ئەمە ڕۆنیشتین لەکن ئەوییە».
فـــەرخ دەڵێ: «هەرچی پیرە لەکن دایکم بەجێ دەمێنـــێ، هەرچی جوانە، بەقەوەتە، دەچێتە شاری داودییەی دەستێنی مزگێنییە».
هیچ نادەن بەو فەقیرانەی کێشکچییە،
فەرخ دەڵێ: «ئەوی پیرێژن و مامانچی و سەرسپیە،
هێندێک کێشکچی بن، هێندێک بەرن مزگێنییە،
زۆرو دەدەنێ کەم نییە،
ئەگەر هێناتانەوە هەمووتان لێ بەش دەکەم بەبرایەتییە،
هەرکەس پووڵێکی بدزێ بەحەقی ئەو خولایەی ڕەببییە،
سەری دەتاشم، سواری کەرێی دەکەم، بیروونی دەکەم لە شاری داودییە».
ئەوانە گوتیان: «نامانەوەێ ئەو شەیتان و ڕەووزنە ئابڕوومان دەبا».
هەموو گەڕانەوە لە پاشـــێ گوتیان: دەچین گەلێکی دەســـتێنین هیچ غەیانەتی ناکەین دەیبەینەوە». فەرخ بانگ دەکا:
«ئەی پیرێژن، ئەی مامانچی دەموحتەبەرن!
هەموو لە دەرەوەی من و ئی دایکم ڕاوەستان دەڵێی لەنگەرن.
مزگێنی بگەیەننە دیوانێ، بۆ مام غەڵیفەی و بۆ بابم بەرن»
مامانچی و قەرەواش لە کاری خولای تەعجوب دەمانە،
دەڵێن: «یا ڕەبی بەڕەحمەتی توو شوکرانە!
ئەوە مەعلوومە یان ڕەووزنە، یان شەیتانە،
دەنا قەت بووە منداڵی یەک ساحەتە دە زگی دایکیدا بکا قسانە

بلا مزگێنین برفێنی بۆ دیوانی گەورە و گرانە».
ئەوە قەرەواش و سەرسپییە
دەبوون بە تەتەر و ئێلچییە
دەگەڕان دەکووچە و کۆلانی شاری داودییە
لە دیوانێ دەچوونە پێش دەیاندا مزگێنییە
ئەگەر مام غەلیفە ئەو قسەی دەبیست تەواوە،
شوکرانەی دەبژارد سەلاواتی لێ دەداوە،
گوتی: «خەبەرێ بەرن بە مامادیی کاکم تەواوە،
بۆ وی تاقانەیە زگی سووتاوە».
مزگێنییان دا بە مامادی بەیەکجاری،
دەلێ: «یا ڕەبی زۆر شوکر بەگەورەیی جەباری؛
بابە چو لەمن دەوێ هۆوەتا مام غەلیفەی گەورەی شاری».
ئەگەر مام غەلیفە تێ دەگەیەنن،
دەلێ: «سەید و مەلا و میرزا و فەقی بچن لەسەر کوڕی مامادی بخوێنن
جا سبحەیینێ وەرنەوە جا سەرو خەلاتی گەورەم لێ بستێنن
شەیتان دەچووە کن مام غەلیفەی بەیەکجارەکییە:
«قوربان کارێکی گەورە قەوماوە ئەتوو نەتزانییە
هاتوونە کن ئەمن قەرەواش و مامانچییە،
دەلێن: کوڕی مامادی ڕمووزاتە قەت شەیتانی وا نییە
نێوی لە خۆی ناوە فەرخۆلە، ئاغای شاری داودییە
دەلی مەخسوود و مرادیشم خاتوون ئەستییە».
مام غەلیفە بەو قسە جەرگی سووتاوە
دەلێ: «سبحەینێ جواب دە گەرمێنێ بگەڕێ لە ئەستەمبولێ ببێ بلاوە،
سولتان پێ بزانێ پاکمان دەخنکێنێ تەخت و تاراجمان دەکا تەواوە،
دەلێ: «ئەوە بنەچەکە فاسقن بۆیە ئەوەیان وەڕووی زەمینێ ناوە».
بانگی کردە سێ دزان گوتی:
ئەنگۆ ئەوەی بدزن لە سەید و مەلایان تەواوە.
فڕێی دەنە تەویلەی کەل و گامێشان، ئێستران پێی لێ دەنێن دەیکەن بلاوە،

سبحەینێ دەگەڵ ڕیخێ دەیرێژن جواب دەخەلقی دەگەڕێ دەڵێن: «شەیتان و ڕمووزن بوو مەفح کراوە».

ئەو سـێ دزانـە دەهاتن خزمەتی مەلا و فەقێیانیان دەکـرد، بۆیان دەهێنان قەننە و ئاوە،

هەتا نیوەشەوێ خزمەتیان کرد، نیوەشەوێ چرا کوژاوە،

ئەو فەقێ و مەلایە پاک بوون بڵاوە،

ئەو دزانە فەرخیان هەڵگرت بەدەستی یەکدییان داوە،

بۆ تەویلەی کەڵ و گامێشانیان فڕێ داوە،

مەلایکەتان فەرخیان هەڵگرت کێشکیان لە دەرەوەی کێشا لەسەر بەردێکی مەڕمەڕیان ڕۆناوە،

هەرچەند کەر و بارگینە سەریان بەسەردا گرتووە لە دەرەوەی ڕاوەستاوە،

فەرخ دەڵێ: دایکی بەهەویای کێشکچییان ئاگای لەمن بڕاوە،

فەرخ بانگ دەکا: «دایە گیان وای گیانە!

بەڕەحمەتی خوڵای دەبژێرم شوکرانە

چلۆنت بەرەڵدا کردم بەهیوای کێشکچییانە،

نۆ مانگ و نۆ ڕۆژان هەڵت گرتم بەبەر و پشتانە،

هیچ برازا نابێ بەمامی بکا متمانە».

دایە گیان هێزی جەرگم چرای چاوانم!

«ئەتوو نەتزانیوە بەفەرموودەی مامم؟ مەیتەری کەر و بارگین و ئیسترانم».

کە دایکی ئەو قسەی دەبیست تەواوە،

چەپۆکی بەسەر خۆیدا داوە،

دەڵێ: خانەم خرابووم کوڕەکەم نەماوە،

هەڵستا، چرا هەڵکراوە،

هەر چەندی پەنجەرە و دوودەرییان گەڕاوە،

سۆراخی کوڕی وەچەنگ نەکەوت؛ دەڵی: «خوڵایە! ئامان جەرگم بڕاوە»

ڕووی دە تەویلەی ئێستر و بارگینان کرد، هەموو ئاخوڕان گەڕا، سۆراخی نەکراوە،

تەماشای کرد، هەرچەندی وڵاخە، یەک بە بەندیەوە نەماوە،

بەردێکی مەڕمەڕ لەوێیە کوڕی وی لەسەر دانراوە،

هەرچەندی حەولی دا ولاغێک لەبەر وی نەکشاوە،

لەسەر چەنگان ڕۆیی ئامێزی دە کوڕی خۆی وەرهێناوە،

ئەگەر گوتی: «هەس» هەموو ولاغی لەبەر کشاوە.

کوڕی خۆی هێنا لەسەر جێی خۆی بەرقەرار کراوە،

جا هەتا حەوتووێکی بۆخۆی کێشکی لە کوڕی خۆی کێشاوە.

هەتا حەوتووێکی چ باس و خەبەر نەبوو. پاش حەوتووێکی دایکی شــیوی کرد گوتی: «نیوەڕۆیە هەڵم بســتێنن نوێژان دەکەم». تەدارەکی بۆ فەرخی گرتبوو، لانکی بۆ دروس کردبوو. دایکی گوتی: «ئینشــاڵلا بۆ شەوێ، کوڕی داوێمە سەر لانکێ، حەوتووی دەچێ. پیاوێک لە وڵاتێکی هاتبوو خاتوون ئەســتی ببینێ. ســوورەتی بگــرێ، بۆ ئاغای خۆی بەرێتەوە. فەرخ گوتی: «خاتوون ئەستی نازانێ ئەمن حەزی لێ دەکەم؛ مێردی بکا ئەمن ئاوارە دەبم. بەڵا دوعایە بکەم ئەو شــەو دایکم بمرێ. ســبحەینێ بابم بمرێ. کەس نەبێ بەخێوم بکا، ئیلا خاتوون ئەستی نەبێ، بۆخۆم داگیری دەکەم، نایەڵم کەس بیخوازێ.

خوڵایە گەورە و چەند نادری،

هەم کەریم و قادری،

ڕوحان دەدەی، وەریان دەگری

ئەوڕۆ لە حەوتووی دەرچم، دایکم بمری

سبحەینێ دەکەوینە چاوان، بابم بمری

بەهیچ کەســێکی بەخێــو نەکرێم، خاتوون ئەســتی بۆخۆی هەڵم گــری خوڵایە! نە بەکەبرێنی، نە بەسەبرێنی

ئەوڕۆ دایکم بمرێ، سبحەینێ بابم بمرێنی،

بەهیچ کەس بەخێو نەکرێم، دەبێ خاتوون ئەستی بۆخۆی بمعاملێنی.

ئەگەر فەرخ تەمەنای دەکرد لە خوڵای عالەمیانە،

لە بۆ دایکی فەرخی دەهاتن میوانە،

بەخۆی نەزانی، ڕوحیان کێشا ئەو بەستەزمانە،

لە ماڵێ بوو، بەشین و گریانە،

هاواریان برد بۆ مامادی و مام غەڵیفانە،

مامادی دەڵی:

«خوڵایە! بەڕەحمەتت شوکرانە!

خۆ دەوڵەتم زۆرە گەنج و دەبوتخانە،
کوڕی بێ دایک چلۆنی دەبێ گوزەرانە؟»
ئەوێ شەوێ ڕۆژ بوو ئاوە،
دایکی فەرخۆڵەی تەسلیم نەکراوە
هەتا سبحەینێ تەمیز شۆراوە،
خەڵاتیان دەبەر دەکرد، بۆ گۆڕخانان هەڵگیراوە،
تەسلیم بەخاکیان کرد، مەخلووق گەڕاوە،
هاتن لە مزگەوتێ ڕۆنیشـــتن کەیخــواد و پیاوماقووڵ، سەرەخۆشـــی لە مام غەڵیفە، مامادی کراوە،
هەتا نیوەڕۆیە بانگێکی بەهەق لێ دراوە،
دەڵێن: «بڵا بچی نوێژان بکەین تەواوە،
«ئەو مەخلووقە پاک لە برسان مرد، یەکێک هۆشی نەماوە».
خڕبوونەوە هەموو موسڵمانە،
هەموو لەماڵی خۆیان دەیانهێنا سفرە و نانە،
عەرزی مام غەڵیفەیان کرد: «بڵا مامادیش بێتە ئێرەکانە».
لە میحرابی مزگەوتێ ڕۆنیشتبووم کەس پێیان نەزانی ئەو خەڵقانە.
لە بارەگای خوڵای دەیهات میوانە،
ڕوحیان دەکێشا کردیان سەرەوێرانە،
ئەوەش دوعای فەرخی مامادییانە،
قبووڵ بوو لە دایک و بابانە،
مەلا گوتی: «مامادی، هەڵستە، تەشریفت بێتە ئێرەکانە».
مەلا هاتەوە گوتی: «بابە نانی خۆ بخۆن نە سەری هەیە نە ئەزمانە».
نانیان خوارد و بژاردیان شوکرانە،
مەلا گوتی: «مام غەڵێفە! بڵا بچینە قەبرانە»
مام غەڵیفە گوتی: «مەلا! ئەمە تازە هاتووینەوە چ قەوماوە»
مەلا گوتی: «قوربان سەری تۆ سەلامەت بێ مامادی نەماوە».
مام غەڵیفە گوتی: «وای! قوڕم بەسەری بوو کەسم نەماوە
پشتم شکا جەرگم سووتاوە»

وەدەرکەوت، بانگێکی خۆشی لێ داوە.
فەرخ بۆ دایکی هیچ نەگریا، ئەگەر بابی مرد ئەویش گریاوە
ئەورۆ کەوتۆتە چلان بەهیچ کەس ژیر نەدەکراوە.
مام غەڵیفە دەڵی: «ڕۆڵە! خراپم لێ قەوماوە»
لێی خڕبوونەتەوە سەید و مەلای تەواوە،
هەڵیان گرت، بۆ گۆڕخانەی بردیان بەولاوە،
ئەوی لەکن دایکی فەرخی تەسلیم کراوە.
فەرخ بانگ لەسەر بانگی لێ دا بەکەس ژیر نەکراوە.
پوورێکی فەرخی هات لەولاوە،
دەڵێ: «برام چوو، ئەو کۆرپەی ماوە.
دەیبەم بەخێوی دەکەم هەموو ماڵی خۆمی دەنێم دەپێناوە».
هەڵی گرت، بردیە ماڵی خۆی دایناوە،
فەرخ ئەگەر لەوێ زیڕاندی، هەر گریا و ژیر نەکراوە،
پووری دەڵێ: «چ بکەم خەڵق دەڵێن: شەیتان و ڕموورنە؛ بۆیە دایک و بابی نەماوە».
پووری هەڵی گرت هێنایەوە بەولاوە.
لە ماڵێ داینا گوتی: «چی لێ بکەم، چارەم بڕاوە،
هەر کەسێک بۆم بەخێو بکا هەموو مانگان سێ لیرەی دەدەمێ تەواوە».
مروەتی مەولوود سوراحی هات لەولاوە.
دەڵێ: «ڕۆڵە بەقوربانت بم! دایک و بابی نەماوە»
فەرخی هەڵگرت دراوەکەی دەباغەڵێ ناوە،
فەرخ دەتگوت دووپشکی ڕەش پێوەی داوە،
هەرچەندی کووچە و کۆڵان بوو، پێوە خولاوە؛
چارەی نەدەکرا، هەر چاتر گریاوە.
بڕێکی لە زێڕەکان هەڵگرت، هێنای، لەوێی ڕۆناوە؛
گوتی: «بابە! ئەوە عیلاجی بەمن ناکرێ، شەیتانە وەسەرێ عەرزێ نراوە،
بۆیەکی وا بەهەتیوی بەجێ ماوە».
ناردیان لە مام غەڵیفەی لە دیوانێ گێڕاوە.
مام غەڵیفە هاتە ماڵێ، گەلێک گەلێک گریاوە؛

دەڵێ: «دیوانم چۆڵ بوو، مزگەوتم نەماوە،
ئاورم تێ بەربوو، جەرگم سووتاوە،
جواب دە دژمنان دەگەڕێ، دەڵێن: مام غەڵیفەی برای نەماوە؛
ئەمن چ بکەم لە فەرخۆڵەی و لەو تولفی ساوە».
بانگی دەکرد: :نازێ، نازدار! خاتوو ئەستی! وەرن لەولاوە»
دەیگوت: «ڕۆڵە! نازانن، ئەنگۆ مامو مردووە، بابو پشتی شکاوە؟
وەرن تەگبیــرێ بکەن لە بــۆ فەرخۆڵەی دایک و بابی نیــن؛ چلۆنی گوزەرانی بدەین تەواوە؟»

نازدار دەڵێ «بابە! چ بکەین، منداڵێکە بەنادری.
هەرچەند دەکەی، مەمکی چ کافر و موسڵمانێ ناگری».
مام غەڵیفە دەڵێ: «فرزەندی من، گیانە!
وەرن تەگبیرێ بکەین بەهەمووانە،
بەخێو بکەین فەرخۆڵەی بەستەزمانە.
ڕۆڵە نازدار! ئەگەر بۆم بەخێو بکەی لە دنیایە،
شاری داودییەی بەشی خۆمت دەدەمێ گەردنت دەکەم ئازایە.
ڕۆڵە! حەزی دەکەی، جا ڕۆنیشە، بۆ من ببە بەپەنهایە».
دەڵێ: «بابە! بۆ لە من دەکەی فکرێ؟
بابە ئەوە لێم لە بیانووی؛ چونکە نانت گەلێک دەخورێ.
بابە ئەگەر بچمە کۆڵانان، نان نانەم پێ پەیدا دەکرێ،
ئەمن مێردم نەکردووە ئەو شەیتان و ڕمووزنەم پێ بەخێو ناکرێ».
ئەوجار ڕووی دە نازێ کرد تەواوە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! چلۆن تەگبیرێ بکەین لەو کۆرپەی ساوە،
تووشی ئەستۆم بووە، چارەم بڕاوە.
کەسێک بۆم بەخێو بکا، شاری داودییەم بۆ وی داناوە؛
دەیدەمێ بەیەکجارەکی بۆ خۆی ببێتە ئاغایەکی تەواوە».
نازێ دەڵێ: «بابم بزانە، چ پەڵپێکی لە من گرتووە، بەو خولا، ئەوە بەمن ناکرێ.
هەرچەند دەکەی مەمکی هیچ کەسێکی ناگرێ.
بابە هەتیوی بێ دایک و باب بەمن بەخێو ناکرێ»

ئەگەر مام غەڵیفەی وای لە کچەکانی خۆی بیستییە،
دەڵێ: لە دنیای ڕوون فرزەند چ نییە،
ئەوجار وەرگەڕاوە، ڕووی کردە خاتوون ئەستییە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! کچەکان جوابیان دام ئەتوو قسەت چییە؟»
دەڵێ: بابە ئەمن چ مێردیم نەکردووە چ مەمکم نییە؛
«بابـــە! ئەتوو دایەنێکی پەیدا بکـــە مەمکی بداتێ، ئەمنیش بـــۆ خاتری توو لەکنی ڕۆدەنیشم بەلانکەژێنییە»
دەڵێ: «ڕۆڵە! گەردنت ئازابێ لە بەشی خۆم لە شاری داودییە،
چونکە تووشی ئەستۆت دەبێ هەتیوبارییە».
نـــازادر دەڵـــێ: «بابم، شـــەڕی ئەوەیەتی، ئەگەر شـــاری داودییەی بـــدا بە خاتوون ئەستییە؟
تەماحی هەیە، دەگەڵ براکان و خوشکەکان هەمان بکا بێبەرییە؛
تەماحی هەیە، ماڵەکەی هەموو بدا بەفەرخۆڵە و بە خاتوون ئەستییە.
نازدار و لەولارا هات پڕی دا فەرخۆڵەی گرت و بردییە،
پێی گرا هەموو کووچە و کۆڵانی شارییە،
فەرخۆڵەی هەر زیراندی زمانی نەچۆوە دەزارییە.
هێنایەوە گوتی: «بابە بەقوربانت بم ئەمن چارەم چییە؟»
ئەوجار نازێ هەڵی گرت ڕفاندی،
بردیە وەتاغێ باڵەخانێ، بەدایانی ئەسپاردی؛
عیلاجی نەکرا؛ بردیەوە کن بابی بەڕووساردی.
ئەگەر لەوێ دایدەنێ، لە دەورەی داوری،
خاتوون ئەستی پڕی دەداتێ و هەڵی دەگری.
فەرخ دمی بەسینگیەوە دەنێ، بێدەنگ دەبێ، لەوێندەرێ هیچ ناگری.
ئەگەر لەوێ کاری فەرخی بوو تەواوە،
میر لە دیوانێ بانگ کراوە،
دەیانگوت: «ئەوە برای مردووە، سەرەخۆشیی لێ کراوە».
خەبەر بە سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دراوە.
دەڵێن: «مام غەڵیفەی شاری داودییەی برای مردووە، پشتی شکاوە؛

هەر تاقە فرزەندێکی لە پاش بەجێ ماوە».

سوڵتان خەلاتی بۆ قەرار کرد، ئەنقابی میرایەتیی لێ ناوە.

وەکیل و وەزیران لێیان پرسی: «فەرخۆلەت چ لێ کرد؟» گوتی: «ئەوە لە ماڵی تەسلیم بەخاتوون ئەستێ کراوە».

لەوێندەرێ ئەو قەرار و مەداری دنیایێ دەبوو تەواوە.

نێوبانگی جوانیی خاتوون ئەستێ دە هەموو دنیایێ گەڕاوە.

خەبەری بەشێخاڵی کەچەڵی دراوە.

شێخاڵ مەنسەبی دانا، سەر و بەرگی شوانانی دەبەر کرد، کەپکێکی کوردانی بەشانی خۆی داداوە،

بەسەیاحی لە خاتوون ئەستێێ گەڕاوە

شاری داودییەی دیوە، هات و لە دەرکی میری بوو پیاوە.

کەپکی خۆی ڕاخست، لەسەری دانیشت، گوتی: «دەشقەم خاتوون ئەستێم بەوێ بەچاوە».

ئەگەر نازدار هاتەدەرێ، هات، ماندوونەبوونی شێخاڵی کرد، گوتی: «مامە ماندوو نەبی بەخێرێی سەر ئەو دوو چاوە.

بۆ کوێ دەچی، بۆ لێرە ڕۆنیشتووی؟ هەستە بچۆ مەنزلی بابم دیوان گیراوە».

گوتی: «دیوانی بابی تووم بۆ چییە؟

ئەمن بۆخۆم دەگەڕێم لە فەقیری و لە کاسبییە».

دەڵێ: «خولا ماڵت خرانەکا، ئەگەر ئەتوو فەقیر بی ئەمە شوانمان نییە؛

ئەدی برسیت نەبووە، بۆت بێنم نانییە».

گوتی: «ناوەڵلا، جارێ برسی نیم فەسڵی نەهارێم نییە».

گوتی: «خاڵە! بەقوربانت بم! ئەگەر دەبیە شوانی مە، ئەتوو نێوت چییە؟»

گوتی: «کیژی باریکەڵڵە!

ئەتوو نازانی، نێوم شێخاڵە کەچەڵە؟»

نازدار ئەگەر ئەو قسەی لە شێخاڵی بیست تەواوە،

لە ڕاستە خۆی بۆ ماڵێ گەڕاوە،

خەبەری بەدایکێ و بەنازێ و خاتوون ئەستێێ داوە،

گوتی: «شوانێک هاتووە لە دەرکێ مەحتەل ماوە».

گوتیان: «خولاکەی چۆن پیاوێکە؟» گوتی: «ئەســتۆی ئەهێندە ئەستوورە، دەڵێی کەلە دابەستراوە».

نازێ گوتی: بلا ببینم، بەچاوە.

هات ماندوونەبوونی لێ کرد، گوتی: «بەخێرێی ســەر عەمری من، مەرمان بێ ساحێب ماوە».

شێخاڵ گوتی: «یەکیان لە یەکی جوانترن، بەمنیان گوتووە، خاتوون ئەستییان یەکجار کۆلاوە».

لە قەرەواشــێی پرســی، گوتی: «ئەوە کێ و کێیە؟ گوتیــان: « ئەوە ناز و نازدارن تەواوە».

گوتی: «ئەدی خاتوون ئەستی لە کوێیە، نایەتە پێش چاوە؟»

قەرەواشەکە دەڵێ: «بەسەرینیی شلکی هەتیوباری تووشی ئەستۆی کراوە.

لەسەر شەیتان و ڕەووزنێکی تەعین کراوە».

نازێ چوو ئەو قسەی بۆ خاتوون ئەستی گێڕاوە،

خاتوون ئەســتی بڵندبوو، فەرخۆڵەی بەئامێزی گرت، ئەویش چوو شــێخاڵی بکەوێ بەچاوە؛

بەخیراتنی شــێخاڵی دەکرد؛ دەیگوت: «بۆ لێــرە مەحتەلی؟ بچۆ مەنزڵی بابم. ئەوە چێشتانە نەهار دروست کراوە».

گوتی: «پیاو ئەهـ! چم لە مەنزڵی بابی توو داوە؟

ئەمن کاسبم دەگەڕێم، کە کاری خۆم ببێ تەواوە».

خاتوون ئەستی دەڵێ: «خاڵە مەڕی مە بێ شوان ماوە».

خاتوون ئەستی لە ڕاستە خۆی گەڕاوە.

دایکی خاتوون ئەستێ خەبەری بەهەر چوار کوڕان داوە:

«شوانێکی زۆر قابیل هاتووە لەولاوە».

دایکی خاتوون ئەستی هاتە کنی، گوتی: «بابەکەم، دەبیە شوان؟»

گوتی: «بەڵێ لە کاسبییە دەگەڕێم» گوتی: «برالە ئەدی چت ناوە؟»

گوتی: «خانم نۆکەر ناگیرێ، بەو حاڵە؛

پیاوێک خۆم تێ ناگەینێ هەر ژنانم دەکەن حەواڵە.

ئەگەر لە من دەپرسی، نێوم شیخاڵە».

گوتی: «مام شێخاڵ بەخێرێی سەر ئەو چاوە.
جوابم ناردۆتە کوڕەکان، ئێستا دێن لەولاوە»
نەهاریان بۆ دروس کرد، سفرەیان بۆ هێناوە،
نانەکەی خوارد هەر چوار کوڕەکانی مام غەڵیفەی هاتن لەولاوە،
گوتیان: «خاڵە ماندوو نەبی». بڵندبوو لە پێشیان راوەستاوە،
قسەیان دەگەڵ کرد، قەرار و مەداریان بۆ ڕۆناوە،
گوتیان: «مامە بچینە نێو مەڕی، تەسلیمت بکەین تەواوە».
بەڵان ئاخ! شێخاڵە کەچەڵ لە سوێی خاتوون ئەستێ جەرگی بڕاوە،
کوڕان ئەسپیان بۆ زین کرا و تاژییان دە ڕستەی کراوە؛
شێخاڵ کەرکی خۆی بەشانی داداوە،
دەستی دا گۆچانی، ملی لە بیابانێ ناوە،
گەینە نێو مەڕی، مەڕیان ئەژمارد، تەسلیم بە وێڵداشی کراوە.
گوتیان: «ئەمە حەزێ دەکەین، مام شێخاڵ حەقی مانگێت ببێ تەواوە».
شێخاڵ گوتی: ئاغای من، ئەمن هەتا چل شەوی حەقم نییە،
«ئەگەر شوانێکی چاک و پسپۆڕ بووم حەقم بۆ قەرار بکەن؛ دەنا دەرم بکەن، دەڕۆم بەیەکجارەکییە».
کێ بوو؟ لە کوڕی دە مام غەڵیفەی، ئەو شوانەیان لەسەر مەڕی تەعین کردییە،
بۆ خۆیان ڕەشەڕاوێ دەکەن، ڕوویان کردەوە شارییە.
بێینەوە سەروکاری فەرخۆڵە و خاتوون ئەستییە.
ئەورۆ نۆ ڕۆژە دایک و بابی وی مردییە،
فـــەرخ دەڵێ: «ئەمن بۆیـــەم دوعا کرد دایک و بابی من بمـــرێ، ئەگەر کامرەوابم لە خاتوون ئەستییە؛
توند توند ئەمن بە دوو بەنان لە دوو داران دەبەستن و خاتوون ئەستیش لەوێ دەنوێ و جا ئەو دنیایە کەڵکی بۆمە چییە؟»
تەمەنای دەکرد لە ڕەببییە.
هەموو کەس خەوی گران بییە.
«وەڵلاهی چی دی دەو لانکەدا نابم ئەوشەو دەچمە باڵ خاتوون ئەستییە».
فەرخ هاواری دەکردە خولای جەباری،

ئەو مەخلووقە هەموو خەوی بەسەردا باری،
دەسرازەی بەسەری خۆیدا فڕێ دەدا، لە لانکێ دەهاتە خوارێ بەیەکجاری،
بەســـەرینی خاتوون ئەســـتێ هەڵدەگەڕا، دەرزی لە بەرۆکی دەرهێنا، پێی دە یەخەی کێشا بۆخۆی چووە نێو سینگ و مەمکانی بەیەکجاری.
ســـبحەینێ کە دایکی خاتوون ئەســـتی لە خەوێ هەڵستا، چوو تەماشای لانکێی کرد، فەرخۆڵە دەوێدا نەماوە.
دەڵێ: ئەلحەمدولیللا! ئەوە شەیتان بوو مەفح کراوە.
ئێخەی کچەکەم بەرهەڵدا کراوە،
تەماشا دەکا دەنێو سینگی خۆی ناوە.
دایکی گەلێکی لە خاتوون ئەستی داوە،
دەڵێ: «ئەو شەیتان و ڕەموزنە چییە، دەباغەڵی خۆت ناوە؟»
خاتوون ئەستی دەڵێ: «ئەمن هیچ ئاگام لێ نییە ئەو ئەتکەم پێ کراوە،
ئەوە وا دەکەن بمرێ لەکن بابم ببم بۆسۆ و بەنناوە».
خاتوون ئەستی هەڵستا ڕووی خۆی هەموو ڕنی، گەلێکی لە خۆی داوە،
بۆ کن بابی چوو بۆ شـــکایەتێ بەهەموو مەخلووقی وێی دەکەوتن خاتوون ئەســـتییان گێراوە.
ئەوێ ڕۆژێ ڕۆنیشت گریا تا ئێوارێ
دایانیش نەیدووان، دەگەڵ کەس ناکا گوفتارێ.
هەمان بەقەراری شەوێ دی دەگرێ قەرارێ.
قەرارێ دەگرێ بەڕەوانی،
فەرخۆڵە، ئەتوو دەڵێی شەیتانی؛
دیسان هاتە خوارێ نێو سینگ و مەمکانی؛
ئەگەر دەستی دەباغەڵی نا، ماچی دەکا هەردک کوڵمانی.
خاتوون ئەستی لە خەوێ وەخەبەر هات، پێی زانی؛
گوتی: «بابانم بەقوڕێ گیرا، ئینجا بەقایە دەکەم ئەتوو شەیتانی».
گوتی: «گولە، ئەتوو دێیە کن ئەمن چت پێ دەکرێ؟»
گوتی: «ئامۆزا بۆ لە توو وایە، ئەمن منداڵم؟» گوتی: «کوڕە ئەتوو چی؟ ئەرێ وەڵڵا منداڵـــی». گوتی: «ئامۆزا حەزێ بکەم، لە تووش کەڵەگەتترم». گوتی: «کوا؟» ئەگەر

فەرخ خۆی لێک کێشاوە.

بەقەدەر خاتوون ئەستی درێژ بوو. خاتوون ئەستی ترسا گوتی: «وەڵڵاهی شەیتان و ڕمووزنە؛ ئەمن بەدەستی ئەوەهەی دەچم».

فەرخ گوتی: «ئامۆزا! خۆ توو هێشـــتا ئەمنت نەدیوە». خاتوون جێبەجێ ئاشق بوو بەفەرخۆڵەی. فەرخ جێبەجێ لە قسەی خۆی پەشیمان بۆوە. خاتوون ئەستی حوکمی کرد گوتی: «دەبێ بتبینم».

«ئامۆزا! هەڵســـتە ئاوی دەسنوێژێ بێنە، دەسنوێژێ هەڵگرە». خاتوون ئەستی چوو دەسنوێژی خۆی هەڵگرت، هاتەوە گوتی: «ئامۆزا! بێنە دەسنوێژت بشۆم»

فەرخ گوتی: «نا ئامۆزا! ئەمن بۆخۆم دەسنوێژی خۆم دەشۆم».

فەرخ کە دەسنوێژی خۆی گرت تەواوە،

تەمەنای لە خولای دەکرد، لە پێغەمبەری دەپاڕاوە،

چارشێوێکی بەسەر خاتوون ئەستێی هەڵکێشاوە.

فەرخ تکای لە خاتوون ئەستی کرد: «وەرە لەو کارەی بگەڕێیەوە بەدواوە»

خاتوون ئەستی گوتی: «بەو قورعانەی خولا بۆ پێغەمبەری هێناوە،

مەگەر بمکوژی؛ دەنا دەس هەڵناگرم، هەتا ئەتوو نەبینم بەچاوە.

چونکە خەڵق دەیانگوت شەیتان و شمرە لە مامادی و ئامۆژنت بەجێ ماوە».

گوتی: «خاتوون ئەستی چاو لەسەریەک دانێ» زلێکی لێ دا گوتی:

«چاوهەڵێنە» گا و ماسیی دی بەچاوە.

گوتی: «سەرهەڵێنە» عەرش و قورشی لەبەر ڕاوەستاوە، تەماشای کرد نووری خولای دەگەڵ فەرخۆڵەیە، جێبەجێ زمانی شکاوە،

لەسەر کۆشی خۆی ڕۆنا، فەرخ خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە،

خاتوون ئەستی دەڵێ:

«ئامۆزا! تۆبە و ئیستیغفار تەواوە

ئەلحەمدولیللا شێخە ڕەحمەتی خولای بۆ بەرقەرار کراوە».

دەستیان دەستۆی یەک کرد، دمیان بەدمی یەکەوە ناوە،

خەنجەری قودرەتێ لە بارەگای خولای هاتە خوارێ تەواوە،

سەری تیخی دە نێوکی فەرخی دایە، دەسکەکەی لە نێوکی خاتوون ئەستی ڕاوەستاوە.

دەستیان بۆ یەک کرد بەسەرین، دمیان بەدمی یەکەوە نا لەپشتێنە بەژێر بوون بڵاوە،

خەویان بەسەردا باری تەواوە،

ســبحەینێ کە لە خەوێ هەڵســتان خاتوون ئەستی گوتی: «بابە بڵا ئەو لانکە بەرین بەولاوە،

فەرخ خۆ پیس ناکا، خاوێنە،ئیحتیاجی بەلانکێ نەماوە.

فێری کۆشی من بووە دەلانکێدا نابێ ڕاوەستاوە»

پڕیان دا لانکەکەی فڕێیان داوە،

دایانیان مەرەخەس کرد، مواجبی خۆی بۆ قەرار کراوە،

گوتیان: «فەرخ مەمکێ ناخوا و ئیحتیاجی بەکەس نەماوە».

ئەتوو وەرە بەراتی خۆت وەرگرە هەتاکو ساڵ دەبێ تەواوە.

شەش ساڵان فەرخی بەخێوکرد، عەمەلی وەهیچ کەس نەداوە،

ئەو بڵا دەگەڵ فەرخی ڕێک کەوێ چل شەوی شێخاڵی بوو تەواوە،

کوڕی مام غەڵێفەی سواری ئەسپی خۆیان بوون، تاژییان دە ڕستەی دەکردن، دەچوون دەیانکرد ڕشەڕاوە،

دەیگوت: «بڵا سەرێکی شێخاڵی بدەین، بزانین کەیفی چلۆنە، ئەو قەراری چل شەوی بۆخۆی کردی بزانین لەسەر قسەی خۆی ماوە».

دەهاتنە سەر کانییێ لە شێخاڵیان دەکرد سەڵاوە،

دەیانگوت: «مام شــێخاڵ ئەوا چل شـــەوەت تەواو کرد، قەرار و مەداری حەقی خۆت ببڕەوە، بڵا ماڵی مە لە دوای توو بێ، ئەتوو زەحمەتت کێشاوە».

شێخاڵ دەڵێ: نازانم بڵێم چییە؟

حەقی من بەکێ تەواو دەبییە؟

هەتا کەنگێ بەخۆڕایی ئەمن بچمە مەڕییە؟

ئەگەر حەقم دەدەنێ ئیحتیاجم بەدراوی نییە،

ئەگەر دەشیلێم عەیب و شوورەییە،

ئەمن بۆ دراوی نەهاتووم مەتڵەبم شتێکی دییە،

گوتیان: پێمان بڵێ بزانین چییە؟

گوتی: «قوربان! لە گەرمێنێ لە خزمەت ســولتانێ قەت پیاوی وەک ئەمن موحتەبەر نییە؛

هیچ ئیحتیاجم بەماڵی دنیا نییە».

گوتیان: «ئاخر پێمان بڵێ بزانین جیهەتی چییە؟
گوتی: «بابە ئەگەر حەزی دەکەن بچمە مەڕی بمدەنێ خاتوون ئەستییە،
ئەمنیش دەچمە مەڕی بە گوڕەمەرگییە».
گوتیان: «قسێکی ساغە؛ بڵا بچینە خزمەت غەڵیفەی بزانین فەرمایشی چییە».
کێ بوو؟ لە کوڕی غەڵیفەی تازە لاوە،
سەری جڵەوی خۆیان بەردەداوە،
سەبرسەبر، لە دەشتی گەرمێنێ دەیانکردەوە ڕاوە؛
هەتا ڕۆژ لە هەموو شارێکی دەبوو ئاوا
دەهاتنەوە ماڵێ خۆیان دەبوون پیاوە،
دەچوونە خزمەت مام غەڵیفەی ئیکلامیان کێشاوە،
دەیانگوت: «قوربان! شوانەکەن دەڕوا. مەڕەکەن بێ ساحب ماوە».
دەیگوت: «شوانەکە چی لێ هات گەلێکی بدەنێ ماڵ و دراوە،
بچێتە بەر مەڕی خۆی ئەو شێخاڵە کەچەڵە تەواوە».
کوڕی مام غەڵیفەی گوتیان: «قوربان نایەوێ ماڵ و دراوە».
گوتی: ئەدی دەڵێ چ؟ دەڵێ: «خاتوون ئەستیم دەوێ، کێل گەردن و بەڵەک چاوە».
میر دەڵێ: «ڕۆڵە! یاخوڵا لەمنو نەکەوێ،
قەت کچی من ڕەشێخاڵە کەچەڵی دەکەوێ».
دەڵێن: «بابە چ بکەین ئەوە پاپەی گرتووە،
مەڕەکەی خۆڕایی کردووە».
دەڵی: «ڕۆڵە! وەنەبی؛
مەڕی خوڕایی کرد بەکونێ بابی.
ئەمن میری شاری داودییەی بم قەت کچی من بۆ پیاوی وا نابی».
هەڵستان کوڕەکان لەکن بابیان گەڕانەوە بەدواوە،
دەچوون لە دایکی خۆیان دەکرد سەلاوە،
دەیانگوت: «دایە کارێکی خراپ قەوماوە،
مەڕەکان بەرهەڵدایە پاپەی لە خاتوون ئەستی گرتووە ئەو پیاوە».
دایکی دەڵی: «ڕۆڵە! لە ڕووم هەڵمەگرن پەردەی حیجابێ»
دەبێ خاتوون ئەستی قوڕبەسەر بەختی هەروابێ،

هەتیوباری تووشی ئەستۆی بووە، جەرگی دایکی خەرا بێ؛
قەت کچی من بۆ شوانێ نابێ».
لەوێ قسەیان نەبوو تەواوە،
کوڕەکان هەستان هەرکەس بۆ مەنزڵی خۆی گەڕاوە.
سبحەینێ خەبەریان بەشێخاڵی داوە:
«سەبر بگرە هێشتا کارەکە نەبووە تەواوە:
خاتوون ئەستی قایلە، دایکمان ڕەزا نەکراوە،
ئەو مزگێنییە بەشێخاڵە کەچەڵە دراوە،
گوتی: ئەلحەمدولیللا کارم ڕاستی هێناوە».
شەو و ڕۆژ هەراسی بە مەڕی هەڵگرتبوو، لە بژوێنی دەلەوەڕاند، لە سەرینچاوەی دەدا ئاوە.
خاتوون ئەستی فەرخی بەخێو دەکرد تا شەشساڵی دەبوو تەواوە.
خاتوون ئەستی بەبابی ڕادەگەیەنێ:
«خوڵا هەڵناگرێ بەمنداڵی هەتا کەنگێی دەمرێنێ؛
فەرخۆڵە گەورە بووە دەفامێنێ.
مەسڵەعەت ئەوییە بیبەنە مەدرەسەی خزمەت مامۆستای بڵا بخوێنێ».
مام غەڵێفە وای جواب داوە:
«بە خاتوون ئەستی بڵێن ئەمن شاری داودییەم بەوی داوە،
جارێ فەرخۆڵەم بۆ بکا گەورە و تەواوە.
هێشتا بۆ خوێندنێ یەک دوو ساڵی ماوە».
خاتوون ئەستی گوتی: «تەماشای بابم کە، چەند فەقیر و بەستەزمانە
ئەتوو فەرخت نەناسیوە دەڵێی شەیتانە.
بەبێ مامۆستاش دەرسی ڕەوانە».
مام غەڵێفە گوتی: «ئەگەر وایە تەدارەکی بۆ بگرێ، بۆی بکاتە چراخانە،
ڕۆژی جومعەی دەیبەینە خزمەت مامۆستای ئینشاڵڵا تا دەرسی ببێ ڕەوانە»..
خاتوون ئەستی، ئەگەر وادەزانێ لەسەر یەک دەبژێرێ شوکرانێ، دەڵی:
«ئەلحەمدولیللا، کوڕە فەقێکە دەچێتە قوتابخانێ».
سبحەینێ بەیانی دەنوێنێ،

پیاو دەنێرێ مامۆستا فەقێیان تێ دەگەیەنێ:
« بە مامۆستای عەرز بکەن، ئینشاڵلا فەرخ دێتەوە دەرسێ دەخوێنێ».
«بە مامۆستای دەڵێ ئەلحەملای خۆش ڕادەبرێ گوزەرانە
گوتی بە فەقێکانە
«دەبێتە شیرنی خواردن لەو زەمانە؛
مزگێنیو لێ بێ فەرخی کوڕی مامادی دێتە ئێرەکانە،
دەگەڵی دەبێ خاتوون ئەستی کێل گەردنێ چاو جوانە.
جا فەقێینە هەموو مەبزێرنەوە شوکرانە»
سبحەینێ، ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
تەدارەکی خاتوون ئەستی بۆ فەرخۆڵەی گیراوە،
لە هەموو ڕدێنسپی و پیاوماقووڵانی دەگێڕاوە:
«ئەلحەملای شوێنی مامادی نەکوژاوە
ئــەوە فەرخۆڵە دەبەینە بەر خوێندنێ و ســبحەینێ بەیانی دەنوێنــێ، پیاوێکی زۆر زەریفە، عەدووان بەشەیتان و شمرییان لە قەڵەم داوە».
ئەوی خەڵق دەیگوت: «ئەلحەملای درۆیە پیاوێکی زۆر زەریف و تەواوە».
ناردیان چەندیان سەید و مەلا هێناوە،
لە مام غەڵیفەشیان دەگێڕاوە،
شیرینی و تەدارەک بۆ مەدرەسەی ڕەوانە کراوە،
چەند سیپارە بۆ فەرخی تەواوکراوە.
مام غەڵیفە هات؛ ڕەپێش کەوت. خاتوون ئەستی فەرخۆڵەی هەڵگرت، شاری داودییەی بەجێیو تەواوە،
هەمووی ڕووی دە مەدرەسەی مامۆستای دەکرد، وەژوورکەوتن، لێیان کرد سەڵاوە،
مامۆستا یەک پێ لەبەر مام غەڵیفەی و ئەو عالەمەی هەڵستاوە،
مامۆستا وا ئاوڕێکی داوە،
گوتی: «خاتوون ئەستی! یا خوڵا بەخێرێی ئەوە فەرخۆڵەت هێناوە،
سەیری خەڵقی چ شێتە، دەیانگوت: فەرخ بەخێو ناکرێ دایک و بابی نەماوە».
هێنایان سیپارەیان دە مست فەرخی ناوە،
بەو دەستی سیپارەی گرت، ئەو دەستیش قەڵەمەکەیان دە مست فەرخی ناوە.

گوتی: «ڕۆڵە بخوێنە». گوتی: «بەڵێ ماموٚستا دەخوێنم».
فەرخ دەڵێ: «ماموٚستا، ئەلف، دەڵێ بێمە، دەڵێ جێم دەڵێ هێمە،
ئەتوو کەلامولّلای خوار و سەر بێنە،
هەتا مەعنای هەمانت پێ بڵێمە».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی کرد تەواوە،
شەقەزلێکی لە گوێی ماموٚستای داوە،
گوتی: «تەماشای ئەرزێ بکە»؛ ماموٚستای ئەو دنیای دی بەچاوە،
گوتی: «فەرخۆڵە زلێکی دیشم لێ دە». گوتی: «ماموٚستا هێشتا حیسابت نەبووە تەواوە».
ماموٚستای فەرمووی: «منداڵە؛ خاتوون ئەستی. ئێستا ئەگەر پێی بخوێنی سەفی دەبێ؛ هێشتا دوو ساڵی دیی ماوە».
خاتوون ئەستی فەرخۆڵەی بەئامێزی گرت، بۆ ماڵێ گەڕاوە بەدواوە؛
فەرخ دەگەڵ کاری خۆی مەشغووڵە و دەگەڵ خاتوون ئەستێ بەڵەک چاوە.
لەوێ بمێنێ گێچەڵی شێخاڵە کەچەڵی ژیاوە.
شێخاڵ دەڵی: «چی دی ناچمە مەڕی؛ حەقم قەرار نەکراوە».
وێڵداش شوانی هاتەوە لەولاوە،
هاتۆتە خزمەت مام غەڵیفەی، ئیکلامی لێ کێشاوە،
دەڵی: «شوانەکەمان ڕۆیی؛ بەتەنێ ئەو مەڕە بۆ من نەدەحاواوە».
میر فەرمووی: «ئەدی شێخاڵ چی لێ هات؟» گوتی: «قوربان! نایەتە مەڕی دەڵێ حەقم بۆقەرار نەکراوە».
گوتی: «چەندی دەوێ بیدەنێ؛ چونکە شوانێکی چاکە» گوتی: «قوربان! دەڵێ حەقی من هەر خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە».
مام غەڵیفە ناردی؛ هەر چوار کوڕەکانی هاتن لەولاوە.
گوتی: «ئەوە چ قەرار و مەداریکو دەگەڵ ئەو شوانە حیزبابەی ڕۆناوە؟»
دەڵێن: «دیسان مانی گرتووە، مەڕەکە بەرهەڵدا کراوە.
لە دووی بنێرن بێتەوە، دا لێرە کاروباری بکەین تەواوە».
لە دووی شێخاڵیان نارد تەتەر و ئێڵچییە:
«بێتە ئێرە؛ بزانین کاری وی چییە».

دەیاننارد لە دووی شێخاڵیان دەهێناوە.
دەهاتە خزمەت مام غەڵێفەی، لێی دەکرد سەڵاوە،
مام غەڵێفە گوتی: «دەڵێن دوو ڕۆژە مەڕت بەرهەڵد کراوە؟»
دەڵێ: «قوربان! هەتا کەنگێ بچمە مەڕی بەقسەی ناتەواوە؟»
دەڵێ: «مەتڵەبت چییە؟» دەڵێ: «قوربان! ئابڕووم لێ هەڵگیراوە،
مەتڵەبی من هەر خاتوون ئەستییە.
ئەگەر ئەویم دەدەنێ، دەچمە مەڕییە؛
ئەگەر ئەویم نادەنێ ماڵی دنیایەم بۆ چییە؟»
ئەگەر ئەو قسەی دەکرد و دەگەڕاوە بەدواوە،
لە دووی کوڕ و ژنی خۆی دەنارد، دەیهێناوە،
میرگوتی: «بەڵان ئەو مەڕەی بفرۆشین؛ ئەتوو بزانە چ پەڵپێکم لێ گیراوە».
دەڵی: «خاتوون ئەســـتیم نەدەیەی ناچمە مەڕی؛ قەت بووە پیاوی وەک شێخاڵم ببێ بەزاواو؟
ئەگەر مەڕەی نەفرۆشم، چارەم بڕاوە.
فەرخۆڵە لە جێی دایک و بابانی ڕاوەستاوە؛
ئەمن برام نییە، ئەو تاقە فرزەندەی لە پاش بەجێ ماوە».
کوڕەکان گوتیان: «بڵا بیدەینێ؛ وەک سەگی هار بچێتە مەڕییە.
بڵا دایکم بچی، قایل بکا خاتوون ئەستییە».
مام غەڵێفە گوتی: «کوڕە! خوڵا هەڵناگرێ؛ ئەوە شانی من نییە.
خاتوون ئەستی بزانێ، خۆی دەخنکێنێ دیسان تووشی من دەبێتەوە هەتیوبارییە».
کوڕەکانی گوتیان: «قوربان، بڵا دایکم بچێ بزانێ، سوال و جوابیان چییە».
دایکیان ناردە کن شێخەڵ و خاتوون ئەستییە.
گوتی: «شێخاڵ! بزانم ئەتوو مەتڵەبت چییە؟»
گوتی: «ڕۆڵە خاتوون ئەستی! ئەتوو جوابت چییە؟»
خاتوون ئەستی دەڵێ: «دایە! بەخوڵای خۆم دەکوژم، ئەوهە مێردی من نییە».
گوتی: «شێخاڵ! ئەوە مێردت پێ ناکا. ئەتوو جوابت چییە؟»
گوتی: «خانم! ئەگەر دەمدەنێ ئەمن دەچمە مەڕی بەگۆڕەمەرگییە؛
ئەمن تەمام نییە، لێرەی بەرم بۆ جیبەکی دییە».

دایکی خاتووە ئەستی ئەو خەبەرەی هێناوە بۆ میرییە:

«دەڵێ حاشا و مادوڵلا؛ ئەوە مێردی من نییە.

دەڵێم شێخاڵ، ئەوەه بۆ توو نابێ؛ ئەو سەگبابە دەڵێ: ئەمن دەچمە مەڕی بە گۆڕەمەرگییە».

ناردییە کن کوڕەکانی: «چ بکەم، چارە چییە؟»

کوڕەکانی گوتیان: «بابم قابیل بێ و قایل نەبێ، خاتوون ئەستی هەر ئی شێخاڵییە.

داومانەتێ چارە نییە».

حوکماین کردە سەر خاتوون ئەستییە،

دەبێ هەر مێردی بکا بەشێخاڵییە.

گوتی: «خۆم دەکوژم؛ قبووڵم نییە.

دەچمە شکایەتی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ، دەبم بەعەرزچییە».

حوکمیان لێ کرد دەبێ مارەت بکەین بەیەکجارەکییە،

دەیانناردنە کن مەلا و سۆفییە،

خاتوون ئەستی هەموو ڕووی خۆی پچڕییە:

«خوڵا هەڵدەگرێ؛ بەزۆرم دەدەن بەشێخاڵە کەچەڵییە».

خاتوون ئەستی هەڵات، خۆی ئاویتە کن بابیە:

«بابە! خوڵا هەڵناگرێ؛ ئەو کێچەڵە بۆ من چییە؟

بابە دیوتە بەقسەی تۆم کرد دەکێشم هەتیوبارییە»

بابی گوتی: «ڕۆڵە! چ بکەم، هیچ دەسەڵات بەچەنگی من نییە».

گوتی: «بابە! دەنا ئەوە خۆتو هەتیوی خۆت؛ لەو شارەی دەچمە شارێکی دییە».

گوتی: «ڕۆڵە! کەیفی خۆتە؛ ئیختیار بە چەنگی من نییە».

دایکیشی حەزی دەکرد بیدەن بەشێخاڵییە،

دا فەرخۆڵە بێ دایک و باب ببێتەوە خۆڕاییە.

کوڕی غەڵێفەی حوکمیان کرد تەواوە:

«مەڕ و ماڵمان خۆڕاییە، بووین بۆسۆ و بەنناوە».

حوکمە خاتوون ئەستی لە شێخاڵی مارەکراوە؛

قەول و قەرار گۆڕەمەرگییە داندراوە.

قەراری ئەوهەش کرا: ئەگەر خاتوون ئەستی بەڕازی خۆی نەبێ ، دەستی لێ نەدراوە.

ئەوێ شـــەوێ خاتوون ئەستییان مارەکرد، شێخاڵ لە خۆشییان داوەتی کرد، گەلێکی موخاریج کێشاوە.

سبحەینێ کەپەنکی خۆی بەشانی دا بۆ نێو مەڕی گەڕاوە،

خاتوون ئەستی دەگریا، فرمێسکی چاوانی دەتکوت بەحر و ئاوە،

فەرخ دەیگوت: «ئەو گریانەی مەکە تەواوە.

ئەلحەمدولیللا، ئەو کارە کراوە،

هەرچەندی موشتەری دنیایە بوو، لێت کشاوە؛

ئەوجار ئەمن و توو لێک دەبینین مراد و مەخسوودمان دەبێ تەواوە».

دەستی دەستۆی خاتوون ئەستیێ دەکرد گەلێکی دڵخۆشی داوە.

ســـبحەینێ کە ڕۆژ مەعلوومی کرد کوڕی دە مام غەڵیفـــەی تەگبیریان کرد: بچنە کن خاتوون ئەستی، بەو کارەی ناڕازییە، گەلێک شێواوە؛

ژنێکی چاکە، کوێرەوەریی گەلێک دەگەڵ فەرخۆڵەی کێشاوە.

ئەگەر نەهاریان دەکرد، هەڵدەستان لەجێی خۆیان، پیاوێکیان دەنارده کن دایکییە:

«دایکم! تەدارەکی بگرە دێین، دەچینە خزمەت خاتوون ئەستییە.

لێمان زیزبوو، چونکە بەحوکمان داوە بەشێخاڵییە».

کوڕی مام غەڵێفەی کە لەوێ هاتن واوە،

چەندیان کەیخودا و سەید دەگەڵ خۆیان هێناوە،

دەهاتنە خزمەت دایکیان، ئەویشـــیان ڕەگەڵە خۆیان خست، دەچوونە خزمەت خاتوون ئەستیێ لێیان دەکرد سەڵاوە،

دەیگوت: «بەخێرێن، سەرچاوی من، برای دەتەواوە»

«ئەگەر ئەمن هێندە خەرابووم. بۆ نەودەکوشـــتم، ئەمنو بەشوانێکی کەچەڵی حیزباب داوە»

دەیانگوت: «خوشکێ! کاری خوڵایە و وا قەوماوە».

دایکی زۆری دڵخۆشی و دەڵاڵەت داوە.

ئەگەر وای دەزانی خاتوون ئەستییە،

دەڵێ: «براله! هیچ لەنگۆم نییە گلەیییە،

بۆخۆم بەدبەختم لەکن خوڵای چارەم نییە،

مام و ئامۆژنم دەمرن، تووشی ئەستۆم دەبێ هەتیوبارییە.

دێم جحێڵ دەبم، برای خۆم حوکمێم لێ دەکەن، مارەم دەکەن لە شـــوانێکی کەچەڵی خوێرییە.

براڵە ئەنگۆ خۆش بن، ئەمن دنیای فانیم بۆ چییە؟

چی دیم هەتیوباری پێ ناکرێ، هۆوەتا. فەرخۆڵەی خۆتان بەرنە کن کەسێکی دییە.

چی دی ئەمەگێ ناکێشم بەخۆڕایی دەگەڵ هەتیوی خەڵقییە.

گوتیان: «خوشکێ! بەشی خۆمان دا بەتوو شاری داودییە،

مەڵێ ئەمنی داوە بەشوانی، بەشم بەملکیەوە نییە،

خوشکێ! ئەگەر لە فەرخۆڵەش دەپرسی، ئەویش ئیختیاری بەمە نییە.

خوشکێ! بڵا بچینە خزمەت مام غەڵیفەی بزانین، فەرمانی چییە».

گەلێکیان داوە دڵخۆشییە،

گوتی: «براڵە! بەخێرێن تازە سوال و جوابم چییە؟»

جا لەویان خواست مەرەخەستییە.

هاتنە دیوانی مام غەڵیفەی، ئیکلامیان کێشا ڕاوەستان دەست لەسەر دەستییە.

مام غەلێفە سەری هەڵنەهێنا چاوی نەکردن لە چاوییە.

نایبێک لەوێ ڕۆنیشتبوو گوتی: «قوربان! بۆچی لە کوڕەکانی ناکەی مەرحەباییە؟»

گوتی: نایب! جا ئەوهە یەکیان کوڕی من نییە.

ئیختیاری شاری داودییەش بەچەنگی من نییە.

ئـــەوە ئێرەشـــیان بۆ بەجێ دێڵـــم، دەچمە دەرکی ســـوڵتانی ئەســـتەمبوولێ، دەبم بەعەرزچییە.

دەڵێم قوربان! قەت ناحەقیم قبووڵ نییە،

چوار کەسم لێ پەیدابوون، کەس نازانێ، ئەوە کوێندەرییە.

لێم بوونە لۆتی و شەرابخۆر. لێیان داگیر کردووم شاری داودییە.

تاقە کچێکم بوو بەحوکمیان لێ ئەســـتاندووم، داویانە بەشوانێکی کەچەڵی، نەگبەتی خوێرییە.

ئەمن ناچمەوە مەسکەنی خۆم چ جاری دییە.

سوڵتان دەفەرمووێ هەتا بۆخۆت ببی، کەس حەقی نییە.

دەڵێم ئەگەر ئیختیار بەخۆم نەبێ دنیام بۆ چییە؟

ئەگـــەر وابێ، دەچمە وڵاتی خاریج، خزمەت شاهەنشـــاهی، مواجبـــی خۆم وەردەگرم

دەیخۆم بەدنجییە».

جا بلا بێینە ســەر شێخاڵە کەچەڵ. دەڵێ: «خاتوون ئەستی لەمن مارەکراوە، بۆچی نایەتە مەڕییە؟

ئەگەر ئەمن شوانم، ئەویش ببێ بەبێرییە،

ئەگەر ئەو نایەتە مەڕی، ئەمنیش بەرهەڵدای دەکەم ببێ خۆڕاییە،

ئەگەر گوتیان: وەرە بچۆ مەڕی دەڵێم: بۆ دڵی خۆم کێشا ئەو کوێرەوەرییە.

ئەمن لەنگۆ دەوڵەمەندترم. ئاغایەتیی من لە ئێنگۆ کەمتر نییە.

ئەمن سەرباز و نیزامم لەنگۆ پترە.

ئەگەر دەڵێن نایتێرینە مەڕی. دەچمە دەرکی ســوڵتانی ئەســتەمبووڵێ، بەحوکم ژنی خۆم دەستێنم، ئەوەم لەو کارەی چاکترە».

ئەگەر ئەو خەبەرەی بەکوڕی مام غەڵیفەی داوە،

کوڕی مام غەڵیفەی بۆ دایک و بابیان گێڕاوە.

گوتی: «ئەوە خاسیەتی چییە ببێ بەبێرییێکی تەواوە،

خولا دەزانێ، لێی مارەکراوە».

ئەگەر ئەو خەبەرەیان دا بە خاتوون ئەستییە.

دەڵێ: «خولایە! نەمکوژی چارەم نییە.

قەت بووە شێخاڵ شوان بێ، ئەمن ببم بەبێرییە

ئەمن چلۆن قبووڵ بکەم ئەو ناحەقییە؟

ئەو بێ سوحبەتییانەم بەسەر هاتووە، ئەویش لەسەر فەرخی داودییە».

فەرخ گوتی: «ئامۆزا لەسەر ئەمن مەکە گلەییە

ئەگەر شێخاڵ شوانە ئەتووش ببە بەبێرییە.

سبحەینێ تەدارەکێ بگرە بچینە نێو مەڕییە».

دایکی خاتوون ئەستی گوتی: «هەتا حەوتووێکی دی هیچ قەراری چوونێ نییە؛

جارێ دەبێ بچنە شیو و کۆڵێ ناز و نازدار و خاتوونێ ئەستییە».

سبحەینێ نازدار دەڵێ: خوشکێ، خاتوون ئەستییە!

ئەلحەملای گەورە بووە فەرخی داودییە،

دەگەڵ خۆتی مەهێنە شیو و کۆڵێ هەموو عەیش و ئەدەبی پیاوی دەناسییە؛

لە ماڵێی بەجێ بێڵە، بەسەعاتێکی دێینەوە کن ئەوییە،

بۆمە عەیب و شوورەییبە».
گوتی: «بەجێ دێڵم». خاتوون ئەستییە.
خاتوون ئەستی دەڵێ: «قوربانت بم مەیە سەراوێ؛ ئێستا دێینەوە، تاوێکی دییە».
شانە و سابوون و تەشیان هەڵگرتییە،
هەموو ڕوویان کردە ڕازی کانییە.
وسو ئاغا چەند ساڵە ئەوە دەمرێ لە سوێی خاتوون ئەستییە،
کۆشک و باڵەخانەی لەسەر شەتی مرادان دروس کردییە،
ئەگەر چاوی کەوت بەخاتوون ئەستییە،
دەڵێ: «خولاّیە، ئاورم بەربووە دەجەرگییە
ئەتوو بزانە خاتوون ئەستی بەسەرینی شلکی تووشی ئەستۆی بووە هەتیوبارییە،
یان ســـەری خۆم دادەنێم، یان شـــاری داودییە چۆڵ دەکەم، یان بەئیزنت خولاّی دێنم خاتوون ئەستییە».
ئەگەر فەرخ هەڵستا خاتوون ئەستی دیار نییە،
دەڵێ: «هاوارم وەبەر خولاّی، ئی دیکەم وەبەر ڕەببییە!
هیچی دی گیرنابم هەتا نەچمە کن خاتوون ئەستییە».
فەرخ لە ماڵێ هەستا، هات بەهەشتاوە،
لینگی دەدا دەتگوت کولاّوی باهێناوە،
ئەگەر گەییە ڕازی شەتی تەماشا دەکا قسن لەوێ کێشراوە.
وسووی مەغانێ لەسەر بانی ڕاوەستاوە،
بانگ دێڵێ: «فەرخۆڵە بۆ وا لینگ دەدەی چت لێ قەوماوە؟»».
دەڵێ: «وسو ئاغا لە خەوێ هەستام خاتوون ئەستیم لەکن نەماوە؛
ئەوە لە ڕازی کانییێە دەچم، لێی دەکەم سەلاّوە».
وسو ئاغا دەڵێ: «ئاخ هەتا نەمردووم ئەو شەیتان و ڕموزنە بەتلاّوە».
فەرخ چووە نێو قســـنەکە، دەکونی بەرداندا تەماشـــای دەکردن. ئەگەر نازێی دەدەی، چاوی لەســـەریەک دادەنا؛ ئەگەر نازداری دەدەی، هەروا؛ ئەگەر خاتوون ئەستیێ دەدەی، لەبەری پێیرا تەماشای دەکرد هەتا تۆقی سەری. لەنێو دیوار ڕۆنیشت، پێی بەلایەکیەوە نا، سەریشـــی بەلایەکیەوە نا؛ ئەگەر قەوەتی کردێ، بەسەر خۆیدا ڕووخاند. زیراندی، هاوارای کرد. ناز و نازدار و خاتوون ئەســـتی دەرپەڕین، ڕووت بوون خاتوون ئەســـتی بەســـەری

خۆی دادا، گوتی: «یا خوڵا موبارەک نەبێ ئەو شـیو و کوڵە؛ حەوت سـاڵە هەتیوبارییە دەکەم ئەورۆ لێو کوشـتم». هەموو وەبن بەردان کەوت بوو، بەردەکانیان لەسەر فڕێ دا. وسـووی مەغانی لەسەربانی تەماشای دەکردن، هێنادەرێ. خاتوون ئەستی لەسەر کۆشی ڕۆنا، بەهاسـتەم نەفەسی مابوو. گوتی: «خوشـکێ وەختە خەلازبێ یاسینێکمان لەسەر بخوێندایـە؛ بڵا مندار نەبێتەوە؛ خوڵا هەڵناگـرێ» گوتیان: «چ بکەین بۆ فەقێیەکی، بۆ مەلایەکی؟ گوتیان: کەس دیارنییە وسـوو ئاغا نەبێ؛ عەیب نییە بانگی بکەین». خاتوون ئەستی دەڵی بۆ مردنێ عەیب نییە، ئەوە نەجیمزادەیە کەم نییە».

بانگ دێڵێ:

وسوو ئاغا! وسوو ئاغای دینی،

گەورە عالەمێ، لە خەڵقی پەرژینی!

دەتوانی خەبەرێکم بۆ وە مام غەڵیفەی شاری داودییەی ڕابگەیەنی؛

دەشقەمێ مەلایەک بنێرێ یاسینێکی لەسەر فەرخی بێ دایک و باب بخوێنێ؟»

وسوو ئاغا بانگ دێڵێ: «ناز و نازاداری چاوبەنگییە!

هەرچەندی چاوم گێڕا هیچ کەس دیار نییە».

ناز بانگ دێڵی: بتبم بەقوربانی سەرە!

ئەگەر یاسینت لەبەرە،

پێت ناخۆش نەبێ هەتا ئێرە وەرە،

نازێ دەڵێ: «وسوو ئاغای، گیانە!

لەبەر هەمانمان هەن ئەو سەفەرانە،

وەرە یاسینێکی بخوێنە لەسەر فەرخۆڵەی بەستەزمانە».

وسـوو ئاغا گوتی «لێی گەڕێ ئەوە گۆڕم گا لە کۆڵ بۆوە؛ ئینشـاڵڵا خاتوون ئەستی بۆ من دەبێ». خۆی لە سـەربانی هەڵداشـت، بەلینگدان هات. کچەکان هەرسێک ڕووت بـوون. پاڵیان وێک دا، ڕۆنیشـتن، گوتیان «ئێوەی ئابڕوومان چـوو، هیچمان بەخۆمان دانەداوە». خاتوون ئەستی دەڵێ: «ئەح! پەکم بەوەی کەوتووە، وسوو ئاغا ئەمن دەبینێ یـان نامبینـێ». نازدار دەڵێ: «بڵا پـاڵ وێک دەین، ئەوە گەییـە کنمان زۆر عەیب و شـوورەییە». فەرخ گوتی: «لەوەی پتر بێیتە پێشێ گۆڕی بابی دەگێم». نازدار گوتی: «قوماربازی شەیتان؛ دەزانم لەسەر توو چم بەسەردێ»

ناز بانگ دەکا: «وسوو ئاغا! بتبم بەقوربانی چاوانە!

تەشریفت تەسیحی نەکێشن بۆ ئێرەکانە،
فەرخ شوکر چاکە؛ دەیگەڕێ زمانە».
وسوو ئاغا کە ئەو قسەی بیست تەواوە،
بە هەناسەساردی گەڕاوە.
گوتی: «حیزباب! لێ نەگەڕا خاتوون ئەستی ببینم بەچاوە».
نازێ و نازدار گەلێکیان فەرخۆڵە ماچ کرد، گوتیان: «بڕۆوە ئێستا ئەمە دە ئاوی هەڵدێینەوە، ئێستا دەگەڕێینەوە بەدواوە».
فەرخیان بەڕێ دەکردەوە بۆ ماڵێ، ئەگەر گەییە جێ بەبێ قەیدییە،
بەقەرەواشانی گوت: «شیری بابم لە کوێیە؟ دیار نییە».
ئامۆژنی گوتی: «یا شەیتان! ئەو شیرەت بۆ چییە؟»
گوتی: «ئامۆژن دەچم دەینمەوە ناز و نازدار و خاتوون ئەستییە».
گوتی: جا ئەتوو بۆچی دەچی؟ گوتی: ئامۆژنم هیچ ئاگای لێ نییە.
نەوەکو وسووی مەغابی ڕێیان لێ بگرییە».
گوتی: «ڕموونن! ئەو ئابڕووچوونەت لە چییە؟
بۆچی لە کچەکان نابی بەکێشکچییە؟»
فەرخ دەڵێ: «هەڵبەت ئاگام لێ دەبن، لە من زیاتر هیچ کەسیان نییە».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی بیست تەواوە،
شیری هەڵگرت و لە خۆی پێچاوە،
بەشاری داودییەدا بۆ سەر شەتێ گەڕاوە.
ناز و نازدار و ئەستی تەدارەکیان گرت تەواوە،
لەسەر شانە و سابوون و تەشتێ مەعرەکەیان بنیات ناوە،
ئەمە چ قەرەواش و سەرسپیمان دەگەڵ خۆمان نەهێناوە،
چلۆن ئەو شانە و سابوون و تەشتەی بەرینەوە بەولاوە؟
نازدار گوتی: «خوشکێ! یەکمان شانەی هەڵدەگرین، یەکمان سابوون، یەکمان تەشت، دەڕۆینەوە بۆ ماڵێ. هەرچی لە ڕێیە تووشی بووین، شەرعی خۆمانی پێ دەکەین: هەرچی لە هەمان جوانتر بوو، بڵا هیچ هەڵنەگرێ». فەرخۆڵە شیرەکەی لە خۆی بەستبوو، بەکووچەیدا هاتەخوارێ. نازدار گوتی: «ئەلحەملای ئامۆزای خۆمانە، شەرعی خۆمان بەوی دەکەین. گوتیان: ئامۆزا گیان! وەرە شەرعمان بکە هەرچی لە هەمان جوانتر بین، شانە

و سـابوون هەڵنەگرین». گوتی: «کۆڵو دانێن، ڕۆنیشـتن، تا شەرعو بکەم». ڕۆنیشتن، فەرخۆڵەیـان دەنێو خۆیان گرت؛ فەرخ گوتی: «لە خۆڕایی نەبێ هەر کەس جوانێی خۆی بڵێ جا ئەمنیش پێو دەڵێم؛

نازدار، ئەتوو بڵێ. نازدار دەڵێ:

«ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،

بسکان دابێڵم، چاوان بڕێژم، کوڵمان بنەخشێنم.

ئەگەر کلیلی سینگ و مەمکان بترازێنم،

دەبێ مردووانت بۆ لە قەبران هەڵستێنم».

فەرخ گوتی: «نازێ ئەتوو بڵێ». نازێ گوتی:

«بەحەقی ئەوەی کەم خولایە!

ئەگەر چاوان بڕێژم، کوڵمان بنەخشێنم، بسکانم بکەم تاتایە،

حاجیانت بۆ دەگێڕمەوە لە ماڵی خولای، لە ڕێی کابەتوڵڵایە،

نایەڵم، چ تاقیان بچنە زیارەتی ڕەسولوڵڵایە».

گوتی: «خاتوون ئەستێ! نۆرەی توویە تووش بڵێ». خاتوون ئەستێ دەڵێ:

«بەئاسمانێ کەم، بەڕۆژێ،

ئەگەر بسـکانم تاتای بکەم، کوڵمانم بنەخشـێنم، بترازێنم کلیلی سـینگ و مەمک و بەرکۆژێ،

تینێت بۆ دەسـتێنم لە مانگێ، تاریکی دەدنیایە دەخەم، شـەبەقت بۆ دەسـتێنم لە ڕۆژێ».

فەرخ گوتی: «ئەو مردووی بمرێ، بۆ خۆشەویسـتی حەزرەتی ئیسـای ڕوحوڵڵا یەک یەک زیندووکراوەتەوە؛ دەنا بەکەسـی دی مردوو زینـدوو نابێتەوە. پیاو هەتا پیر نەبێ، دەست لە دنیایە هەڵناگرێ، ناچێتە حەجێ؛ ئەگەر پیریش بوو، سەد هەزار جۆری بدەنێ، ناگەڕێتـەوە. پیاویش ئەگـەر حەزی لە یەکی کرد، هیچ ئیحتیاجی بە مانگ و ڕۆژێ نییە، تەماشـای بکا؛ چونکە مانگ و ڕۆژ بە ڕەزای خولایە، هەربووە و هەر دەشـبێ». ناز و نازدار گوتیان: «ئەمەکی خاتوون ئەسـتێ بەهیچێی نەدا». ئەوان شـانە و سـابوون و تەشـتیان هەڵگرت؛ ڕۆین. ئەویش فەرخی ئاویتە قەڵاندۆشـی خۆی، وەدوویان کەوت بۆ ماڵێ. هەتا ئەوان هاتنەوە، دایکی تەدارەکی بۆ گرتن، گوتی: کچەکانم چوونە شیو و کۆڵێ ماندووبوون، دەبێ قاوەڵتوونیان بۆ دروس بکەم». کچەکان هاتنەوە. ناز و نازدار دەپێشدا

بوون. گەینە جێ؛ ناقایل بوون. دایکیان گوتی:

«ڕۆڵە! ئەستی کوا بۆچیو دەگەڵ نییە؟» نازدار دەڵێ:

«کارمان گەلێک تەواوە؛

ئەوە دەگەڵ کەڵەگای خۆیەتیَ لە دوایە بەجێ ماوە».

خاتوون ئەستیش گەییبە جێ، لە دایکی کرد سەڵاوە.

دایکی دەڵێ: کوێنم دەبەرکەن؛ کچەکەم دەگەڵ ئەو شەیتانەی ئابڕووی نەماوە.

نازدار دەڵێ: حەو! خۆ کچەکەشت ئاگای لە خۆی براوە.

نازێ دەڵی: نازدار، خوشکێ! تووخوڵا چت لەو قسەی داوە.

نازدار دەڵێ: هاهوو! تازە ئەمە ئابڕوومان نەماوە.

ڕۆنیشتن ویستراعەتیان کرد تەواوە.

ئەستی دەڵێ: چلۆن ئابڕوویان بردم، لە خۆم بابان شێواوێ.

دەستی دەدا گۆزان، فەرخی لە قەڵاندۆشی خۆی دەکرد، دەهاتە خوارێ بۆ رازی سەراوێ.

وسووی مەغانی دەیکەوت بەچاوە.

چەند ساڵە پێوەیە بیدوێنێ؛ هێشتا نەیدواندووە. وسوو ئاغا گوتی: «کەس دیار نەبێ ئابڕووم دەچێ». تەماشای کرد دوو سێ پیاو دیاربوون، حەیای کرد بیدوێنێ. خاتوون ئەستی چوو گۆزەی پڕکرد، گەڕاوە ماڵێ. هەتا ئێوارێ دانیشت. ئێوارێ هەڵستا دەستی دا گۆزان، گوتی: «عاجزم دەچمە سەراوێ». فەرخۆڵە گوتی: «ئەمنیش دێم» تیروکەوانێکی بۆ دروس کردبوو. سواری قەڵاندۆشی خۆی کرد؛ تیروکەوانەکەی لەسەر سەری وی گرت. چوونە سەر ئاوێ، گۆزەیان پڕکرد و گەڕانەوە. وسوو ئاغا گوتی: «دەیدوێنم بەتەوەکولی خوڵایێ». بانگ دێلێ:

خاتوون ئەستی خاتوون ئەستێکی نازداری؛

دەگەڵ شێخاڵە کەچەڵی خەساری؛

زەحمەتکێش و ڕەنج بەباری.

قەت بووە بەسەرینی شلکی، تووشی ئەستۆت بووە هەتیوباری

چاوت ئەستێرەی ڕۆژێ، مەمکت سێوی خوساری،

بەژنت بەمن بمێنێ، بەدارێکی لە لێژی،

دەمت بەمن بمێنێ بەفینجانی قاوەی، مەمکت بەمن بمێنێ بەگۆی لە زێڕی.

ئاورم تێ بەربوو، نابێ سەر وەرگێڕی؟»

ئەو هەتیوی، کون بەگوو چییە بەملانی دەگێڕی؟»

فەرخ گوتی: «ئامۆزا! ئەوە بەمن و بەتۆ دەڵێ».

خاتوون ئەستی دەڵێ: «گووی خوارد لە گووی بابی؛ سەگ دەوەڕێ و کاروانیش ڕادەبرێ». فەرخ دەڵێ: «ڕاوەستە. ئینجا فەرخ بانگی کرد:

«وسوو ئاغا، وسوو ئاغایەکی نەڕی

دووە بەدوور دەوەڕێ وەک سەگی مەڕی.

ئەتوو قەت تەرخی ناکەی بوختان و بەدفەڕی

ئەتوو نازانی لە بنەچەکەی بەکرە مەرگەوەڕی؟

توو ڕاوەستە، تا دە زگتدا وەبکەم گۆپکی دە شێت پەڕی».

وسوو مەغانی لەوێڕا هەڵات. فەرخ پێ کەنی گوتی: «ئامۆزا! بۆچ هەڵات ئەو حیزبابە؟» کەس نەیدەزانی وسوو ئاغا لە ئەولادی بەکرییە، هەتا فەرخ ئاشکرای کرد. خاتوون ئەستی و فەرخ چوونەوە ماڵێ دانیشتن، هەتا سبحەینێ. فەرخ خەوی لێ کەوتبوو. خاتوون ئەستی دەستی دا گۆزان و هاتە سەراوێ. فەرخۆڵە وەخەبەرهات، تیروکەوانەکەی هەڵگرت، وەدوای خاتوون ئەستی کەوت. وسوو ئاغا ئەوێ شەوێ هەتا ڕۆژ خەوی لێ نەکەوت.

گوتی: «دەبێ فەرخی ببینم. دامێنی بکرم، ئەو قسەی ئاشکرا نەکا؛ ئابڕووم دەچێ لە دنیایە. مەگەر لێرە دانەنیشم بچمە وڵاتی بەسرایە».

ئەگەر فەرخ گەییە پشت ماڵی وسوو ئاغای، خاتوون ئەستی گەییبووە سەراوێ. پنجێک دوودرک فیسقێکی دەنێویدا بوو؛ فەرخ تەماحی بوو بیکوژێ. فەرخ دەگەڵ وی مەشغووڵ بوو. وسوو مەغانی چاوی لێ بوو؛ هەرای کرد، هاتە خوارێ. فەرخۆڵە تەماشای کرد وسوو ئاغا هات؛ زۆر ترسا. زۆر ترسا، گەییە و بەئامێزی هەڵی گرت. فەرخۆڵە پڕی هەرتک چاوانی ئاوبوو. وسوو ئاغا فەرخۆڵەی هەڵگرت و بردیە ماڵە خۆی گیرفانی پڕ کرد لە مێوژ و لە خورما. گوتی: «ڕۆڵە ئەو قسەی کردت، مەیکە جارێکی دی». گوتی: «وسوو ئاغا! ئەتوو مەڵە ئەمنیش نایڵێم». وسوو ئاغا گوتی: «فەرخۆڵە! بۆ خاتری توو ئەوا خاتوون ئەستیم بەخوشکی خۆم قبووڵ کرد». گوتی: «وسوو ئاغا! ئەوە ئەتوو بووی بە برای من». دەستی برایەتییان پێک دا بوون بە برا. فەرخ هاتەوە زگ فیسقەکەی بیکوژێ. خاتوون ئەستی لەولاڕا هاتەوە، فەرخی ئاویتە سەرشانی خۆی؛ چوونەوە بۆ ماڵی. ڕۆنیشتن بەخۆشییێ. حەوتوویێکی چ باس و خەبەر نییە.

دیسان بۆوە گێچەڵی شێخاڵی، دێتەوە سەر خاتوون ئەستییە،
دەڵێ: «ئەگەر ئەمن شوانم ئەو ببێتەوە بێرییە،
«دەنا حاشا مادوڵڵا! ناچمە مەڕییە».
غەڵیفە حوکمی کرد : «ڕۆڵە! دەبێ بچی ببی بە بێرییە».
گوتی: «بابە! فەرخی بەرم. یان بەجێی بێڵم لە شارییە؟»
گوتـــی: «ڕۆڵە! فەرخۆڵـــە هەر دەبێ دەگەڵ ئەتوو بێ؛ خـــۆ چ دایک و بابی دیکەی نییە».
ئێسترێکیان قەرار کرد بۆ خاتوون ئەستییە.
دەگەڵ قەرەواشێک و پیرێژنێکی سەرسپییە،
دەگەڵ چەترێکی بەغداییە.
هەموو ڕۆژێ سواری ئەو ئێسترەی بێ بچێتە نێو مەڕییە.
شێخاڵ دڵی بەو قسەی خۆش دەبێ، دەڵی: «ئەوە ژنی منە بەیەکجارەکییە
ئەوجار ئینجا مەڕی خۆم دەلەوەڕێنم بەبێ تەخسیرییە».
هەموو ڕۆژێ مەحەلی چێشتانێ دەبووە تەواوە،
تەدارەکیان بۆ دەگرت و ئێستریان بۆ دەرهێناوە،
سواری ئێستریان دەکرد چەتری لەسەر ڕاگیراوە،
دەچوو لە شێخاڵە کەچەڵی دەکرد سەلام و سەڵاوە،
شێخاڵ دەڵی: «ئەتوو فەرخۆڵەت بۆ دەگەڵە خۆت هێناوە؟»
گوتی: «چ بکەم. هەر لەدووم دەگری، دایک و بابی نەماوە»
ڕۆدەنیشت و مەڕیان لە بێر دەداوە،
ئەوێ ڕۆژێ گەڕانەوە بەدواوە.
شـــوانان بەشـــێخاڵیان گوت: «ئەوە ژنی توو نییە، ئی فەرخۆڵەیە بەئەمانەتی لە توو مارەکراوە».
گوتی: وەڵڵاهـ! سبحەینێ مەرگی دەکەم تەواوە»
ڕۆژ گەیشتە مەحەلی چێشتانێ
خاتوون ئەستی دەدا فەرمانێ:
«ئێسترەکەی بێننە دەرێ، پیاو کاری خۆی بزانێ»
ئێستریان بۆ هێنا ئەوجارە

خاتوون ئەستێ لێی دەبوو سوارە
دیسان بۆ کن شێخاڵە کەچەڵی دەهاتە خوارە
سەلامی لە شێخاڵی کرد؛ شێخاڵ لەوی نەکرد پرسیارە.
لە بۆی دادەنا نان و ژەهرەمارە،
گوتی: «ئەوڕۆ نایێڵم فەرخ لە چەنگی من ببێ قوتارە».
مەڕیان لە بێر دەدا شێخاڵ سوێندی خوارد سێ جارە:
«هەرکەسێک بەرخێکی لەلای بڕوا، سێ جاری لێ دەدەم بەو دارە»
ئەگەر مەڕیان هاوێر دەکرد، بەرخێک دەرپەڕی لەلای فەرخۆڵەی هەژارە.
خاتوون ئەستی خۆی فڕێ دەدا، دەیگرتەوە ئەوجارە
وە عەرزی دەکەوت، نەیدەما ئیختیارە
شاڵواری هەڵدەکرا، کراسی بڵند دەبوو، هەموو بەدەنی دیارە.
شیخاڵ گوتی: «فەرخی دەکوژم ئەوجارە».
دەستی ڕەق دەبوو پێی دە عەرزی نەیدەکرد کارە.
فەرخ کە ئاوڕی داوە تەماشا دەکا لە عەرزییە خاتوون ئەستییە نازدارە
کەلەکەی و ڕانی هەموو دیارە،
دەڵێ: «بەرخم بەرخی پیرەمەڕێ
یا ڕەببی سەرت وە هەزاری گەڕێ
وەدەرت خستوون پەنجە و پانیەی لیلوپەڕێ
بەرخم بەرخی بەرانی!
عەمرم بەپیریش هەرجوانی،
لەبۆ فەرخۆڵەت وەدەرخستووە پەنجە و پانیەی بڵقیسای سولەیمانی.
بەرخم بەرخی شەکێ!
بەرەکەتت بکەوێتە عەمری دەگەڵ کەلەکێ.
لە بۆ فەرخی بێ دایک و بابت وەدەرخستوون پەنجە و پانیەی دەوێ مەلەکێ».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی دەکرد تەواوە
خاتوون ئەستی لەسەر جێی خۆی هەڵستاوە.
پڕی دەدا فەرخی لەسەر ئامێزی خۆی ڕۆناوە.
دەڵی: «ئاخر لەسەری توو دەبم بۆسۆ و بەنناوە».

بۆ سەر ڕازی کانیە هاتنەوە، تەدارەکی ماڵێ گیراوە.
شێخاڵ لەوێ ڕەقبۆوە دەستی ڕاوەستاوە
پێی لە عەرزێ نایە بەدواوە.
دوو گورگان سەریان لە مەڕی دەسوێیە ناوە
بۆیە مەحتەلن، ئەگەر بێری بگەڕێنەوە بەولاوە.
تەدارەکی خۆیان دەگرت، بێرییان دەیانگوت: «شێخاڵ، ماڵئاوا»
ئەگەر ئەوان دەڕۆیین، ئەو گورگانە بۆ مەڕیان ڕاکیشاوە
هەروا بێری بوو،ڕووی خۆی دەڕنی، دەیگوت: «مەڕی مە نەماوە
ئەو گورگە بردی، بۆ دەنگێ ناکا ئەو پیاوە؟»
گوتیان: «ماڵ خراپ! ئاخر دەستی ڕەقبووە، دوعای فەرخی لێ کراوە».
خاتوون ئەستێ تکایێ لە فەرخی دەکا، دەڵێ: «بڵا ئەو گورگانە بگەڕێنەوە بەدواوە».
فەرخ بانگ دەکا: «گورگ! ئەی جووتە گورگی دە کەنعانێ!
بە ڕەزای خولای ئاسمانێ
وەرن لە مەڕی من ببژێرن؛ بەرن بیکەن بە کەباب. ئەوە لەجیاتی زەکاتێم دانێ.
ئەی جووتە گورگەی ساحێبی بەراتێ!
وەرنە پێشێ شێخاڵە کەچەڵ دەستی ناکاتێ
یەکی چاک ببژێرن، بەرن دەرێی خولاێرا ئەوە لەجیاتی زەکاتێ».
کێ بوو لە جووتە گورگی جندییە
دەهاتنە خوارێ بەگورجییە
هیچ نەترسان لە شێخاڵییە.
یەکی چاکیان بژارد ڕایان کێشا بەبێ تەخسیرییە
دەڵێن: «ئەوە زۆر حەڵاڵە هەم زەکاتە؛ هەم ماڵی شیخ فەرخییە.
خولا ڕسقی ئەوڕۆی داینێ؛ کەرەمدارە بۆ ڕۆژێکی دییە».
بێرییان جڵەوی ئێستریان دەگرت، دەیانگوت: «فەرخۆڵە! دوعایین بۆ بکە لە ڕەببییە
شێخاڵ دەست و پێی خۆش ببنەوە، بچێتەوە مەڕییە؛
دەنا گورگ پێی فێر بووە قەت یەکی نامێنییە».
فەرخۆڵە تەمەنای دەکرد لە خولایێ؛ حەزرەتی جوبرائیل دەهاتە کنی بەیەکجارەکییە
گوتی: «فەرخۆڵە! جارێکی دی دوعای مەکە لە کەسی دییە»

فەرخۆڵە تەمەنای دەکرد لە جوبرائیلییە،
دەیگوت: «تەخسیری من نەبوو دەستی لێ هەڵنەگرتم خاتوون ئەستییە».
بۆ ماڵێ دەهاتنەوە فەرخ و بێرییە.
ژنێک بێدین بوو، ئەوە مروەتی مەولوود سوراحییە
شەیتانیی کرد لە فەرخی فەقیر و لە خاتوون ئەستییە
دایکی خاتوون ئەستی جنێوی دا بە فەرخییە
گوتی: «ئەوە نەقڵی بابی گۆڕبەگۆڕەکەی دەکا، ئابڕووم بەرێ لە شاری داودییە
وەڵڵاهی قاعبە! ڕۆژێکی دی نابێ ئەو شەیتانەی دەگەڵ خۆت بەریە مەڕییە
شێخاڵ چاکە لە حەیفی ئەوەی خۆی نەکوشتییە».
خاتوون ئەستی دەگریا، دەپاڕاوە،
فەرخۆڵەی دەسەر کۆشی خۆی داناوە؛
هەر چوار برای هاتن لەولاوە.
گوتیان: «ها خوشکێ! بۆچی دەگری، چت لێ قەوماوە؟»
گوتی: «براله! ڕەبی خوڵاگیرم بن هەر لە من خراپ قەوماوە.
ئەمنو دەگەڵ کەچەڵێکی دە تەرازوویێ ناوە،
ئێستا دایکم هەموو ڕۆژێ دەمکا بۆسۆ و بەنناوە،
دەڵێ قایل نیم فەرخۆڵەی بەریە نێو مەڕی، چونکە ئەوڕۆ گورگ لە مەڕی داوە».
گوتیان خوشکێ! دایکم بۆ هێندە خراپە؛ جا چی بەسەر فەرخی فەقیرەوە داوە؟»
برایەکی دی گوتی: «دایکمان چ قسان بکا، وەبزانێ سەری تاشراوە».
سبحەینێ بەیانی دا، بێری خربوونەوە بۆ مەڕییە.
دایکی خاتوون ئەستیێ گوتی: « قەدەغەیە نابێ فەرخۆڵە بچێ چ جاری دییە،
ئەوڕۆ دەچین ئەمن و خاتوون ئەستییە».
خاتوون ئەستی گریا: «خوڵایە! ئەمن چارەم چییە؟
فەرخ بەجێ بمێنێ، دەمرێ بەبێ کەسییە».
فەرخی بەدزی بەڕێ کرد بۆ مەڕییە،
دایکی پێی نەزانییە.
دوو بە دوو سوار دەبوون لە ئێسترێ خاتوون ئەستی دەگەڵ دایکییە.
ڕەپێشیان کەوتن بێرییە.

تەماشایان کرد فەرخۆڵە دەڕوا لە بۆ مەڕییە،
بەتاقی تەنێیێ؛ کەسی دەگەڵ نییە.
دایکی وەڕگەڕاوە، سێ چوار چەپۆکی دا لە خاتوون ئەستییە،
دەڵێ: ئەوە خەتای تۆیە ئەو‌شەیتان و ڕەمووزنە ڕێی وەبەرە خۆی گرتییە
هەتاوەکی دەگەینە فەرخۆڵەی بەیەکجارەکییە،
ئامۆژنی لێی دەدا، ئێســتری وەســەر دەپەڕاند پێی بریندار دەبوو، خوێنی لێ دەبوو جارییە.
خاتوون ئەستی خۆی لە ئێستریێ فڕی دەدا سوێندی دەخوارد دەیگوت: ناچمە مەڕییە
دەچمەوە کن غەلیفەی بابم، لێت دەبم بەعەرزەچییە،
بابم فەرخۆڵەی بەمن داوە بەئەمانەتییە
ئەگــەر ئەتوو فەرخۆڵەی لەو چۆڵەی بکوژی، جا مــن لەکن بابم جوابم چ دەبێ، بۆم دەبێتە ڕووڕەشییە».
دایکی گوتی: « قەحبە! وەرە سواربە بڕۆین بۆ مەڕییە».
گوتی: «ئەتوو بڕۆ، بەخێرچی؛ ئەمن فەرخۆڵەی ناکەم خۆراییە.
دەبێ بابم بەو قسەی بزانێ، دەنا بۆ من دەبێتە غەیانەتییە؛
لەسەر حەوتوو و چلوان بوو، ئەمن ئەوهەم بەخێوکردییە».
دایکی گوتی: «وەرە سواربە؛ ئەوهەش لەگەڵە خۆت بێنە؛ قەت کەڵەگای وا نییە».
خاتوون ئەستی سوار دەبوو. پیلی فەرخۆڵەی دەگرت، دەیناوێتە سەر شانییە.
تووشی دڕووێکی بوو. فەرخ لە پشتەوە بوو. پڕی دا دڕوەکەی پچڕی، بردی لە پشتەوە وەبن کلکی ئێســترێی دا. ئەگەر ئێســتر دڕوەکەی گەییە؛ کلکی ئاویتە ســەرە. دڕووی دەکونی ڕاچوو. ئێستر دەرپەڕی ئەوبەر ئەوبەرە.
ئەگەر ئێستر هەڵات بەولاوە
هێندی خۆی لە دار و بەردی داوە
ئامۆژنی فڕێ دەدا، لەوێ بەجێ ماوە.
فەرخ دەستی دەدا هەوساری ئێسترێ، جڵەوی کێشاوە،
ئێسترەکەی ڕاگرت، دڕووەکەی لەبن کلکی دەرهێناوە.
ئەگەر چووە سەر ئامۆژنی، زمانی شکاوە.
خاتوون ئەستی بەسەر خۆی دەدا، گوتی: «دایکم نەماوە».

فەرخ پێی پێ کەنی، وەسەر پشتێی گێڕاوە.

خاتوون ئەســـتی دەستی دەستۆی فەرخی کرد گوتی: «دایکم چاک بکەوە؛ ئاخر ڕۆژ کەمی ماوە،

ناگەینە مەڕی؛ لێمان عاجز دەبێ ئەو شیخاڵی ماڵ شێواوە».

فەرخ گوتی: «ئامۆزا! بڵا لێرە بێ هەتا لەولاڕا دەگەڕێینەوە دواوە».

دەڵێ: «ئەگەر بۆم چاک نەکەیەوە کوێرم دەبێ هەرتک چاوە».

ئەگەر ئەو قسەیان لەوێ کرد تەواوە،

فەرخ لە خوڵاوەندی عالەمیان دەپاراوە.

ئەگەر شووێکی لە دایکی خاتوون ئەستی داوە.

بوو بە بەردێکی شین ڕەنگی مەخلووقی نەماوە.

خاتوون ئەستی و فەرخ سوار دەبوون؛ سەبوونی گەرمێنێ دەهات لەولاوە؛

خاتوون ئەستی گەرمای بوو عارەقەی لێ دەتکاوە.

فەرخ گوتی: «بانگی شەماڵی کەن بێ لەولاوە».

فەرخ بانگی دەکرد : «ئەی ڕەبی عالەمێ، بینای چاوانە!

حەزرەتی جوبرائیل بنێرە کن باڵووڵی دێرانە،

شەماڵ مەرەخەس بکرێ بێتە ئێرەکانە.

هەراسان بووە ئەستی کێل گەردنی هەنیە پانە،

سەبوونی گەرمێنێ پێی نادا وچانە».

ئەگەر فەرخ لە خوڵای دەپاڕاوە،

بە ڕەزای خوڵای شەماڵ مەرەخەست کراوە.

ئەگەر شەماڵ هاتە خوارێ، هێند بە حوکمە، کێوی گەورە گەورەی تێک داوە؛

هەرچەندی خیز و بەردی بڵندان بوو، هەمووی هێنا، لەسەروچاوی خاتوون ئەستییێی کرد بڵاوە.

خاتوون ئەستی دەڵێ: فەرخۆڵە، ئەوە چ مەکرێکە دەرت هیناوە؟»

دەڵێ: «بە شەماڵی بڵێم، بگەڕێتەوە دواوە».

خاتوون ئەستی دەڵێ: «منەتێکە لەسەر شانی منت داناوە؛

درەنگە، بێری گەینە مەڕی، مەڕ نەدۆشراوە.

«خراپم لێ قەومی، دایکم لەوێ بەجێ ماوە».

فه‌رخ دووباره له خولای پاڕاوه،
شه‌ماڵ هێدیی کرد، بۆ مه‌ڕێیان ئاژواوه.
هه‌تا گه‌ینه شێخاڵی لێیان کرد سه‌ڵاوه.
دابه‌زین به په‌له‌په‌ل، مه‌ڕیان لوبێر داوه.
ته‌داره‌کی خۆیان گرت. ئه‌وێ ڕۆژی خاتوون ئه‌ســتی گوتی: «شیخاڵ ده‌وڵه‌ت زیاد و ماڵئاوا»
شیخاڵ گوتی: «خاتوون ئه‌ستی! ئه‌من ئاغام، له‌به‌ر ئه‌تو شوانم،
ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ئه‌تو نه‌بێ، براکانی تو به نۆکه‌ری خۆم ده‌زانم.
له‌به‌ر عیشقی تو که‌ڕکی کوردی هاتۆته شانم،
که‌ڵاشی دۆمی وا له پێیانم.
یاخولا! به‌خێرێی سه‌ر چاوه‌کانم».
ئه‌گه‌ر گه‌ڕانه‌وه به‌دواوه،
خاتوون ئه‌ستی ده‌ستی ده پشتێنێ فه‌رخۆڵه‌ی ناوه،
ده‌ڵێ: «وه‌خته له سوێی دایکم کوێرم بێ چاوه.
ئه‌گه‌ر نه‌گه‌ینه دایکم خراپ قه‌وماوه».
فه‌رخۆڵه ده‌ڵی: «ئامۆزا لێی گه‌ڕه زۆرم رق هه‌ڵستاوه.
«ده‌ربه‌ندی خۆم نیم، ئه‌گه‌ر ئێستر پێی له من ناوه.
حه‌یفی وه‌ی ده‌مکوژێ، له‌سه‌ری من له تووی داوه.
ئه‌گه‌ر لێم گه‌ڕێی، ده‌بێ هه‌روا به‌رت بێ، هه‌تا دنیا ده‌بێ ته‌واوه».
خاتوون ئه‌ستێ ده‌ڵێ: وا نابێ، حورمه‌تی ئی منیش و ئی تۆش به دایکمه‌وه ماوه».
ئه‌گه‌ر هات گه‌ییه دایکی، خاتوون ئه‌ستێ گه‌لێک گریاوه.
فه‌رخۆڵه گوتی: «لێی گه‌ڕه؛ ئه‌وه فه‌ساده شاری داودییه‌ی تێک داوه».
خاتوون ئه‌ستێ ده‌ڵێ:ئه‌گه‌ر دایکم چاک نه‌بێته‌وه، ئه‌من کوێرم ده‌بێ هه‌رتک چاوه.
ئه‌گه‌ر چووینه‌وه بابم ناڵێ، دایکت بۆ نه‌هێناوه».
فه‌رخ هاوارێ ده‌کا: ئه‌ی خولای لایه‌زانه!
ئه‌وجار بۆ خاتری من بێته زوبانه».
ئه‌گه‌ر شووێکی لێ دا. بوو به دێڵه‌سه‌یێکی ڕه‌ش ئه‌و به‌سته‌زمانه،
جا ســـه‌بوونی گه‌رمێنێ لێی ده‌دا، بۆچوڕووکی له پشتێ ده‌هات، هێنده‌ی ده‌رکێشابوو زوبانه.

ئێستر پێکی لێ دەنا دەری دێنێ هەرچوار سمەڵۆکانە.
هەتا گەینەوە قەراخی شاری داودییە،
دەڵێ: «فەرخۆڵە ئامان! ئەوە ئینساف نییە
بابم دەپرسێ: دایکت کوانێ، ئەو سەگەو بۆ چییە؟
وەرە چاکی بکەوە بۆ خاتری خولای و ڕەببییە»
دیسان بۆی دەپاڕاوە لە ڕەببییە؛
حەزرەتی جوبرائیل دەهاتە کنی بە قاسیدییە،
دەیگوت: «هەر دوعایەکی ئەتوو کردت خولا لێی قبووڵ کردییە».
ئەگەر فەرخ شووێکی لە ئامۆژنی دا ڕۆح هاتەوە بەرییە.
جنێوی دەدا بە فەرخۆڵە و بە خاتوون ئەستییە.
سوار دەبوون دەچوونەوە شارییە.
ئەو بێدینە دەچۆوە کن کوڕەکانی لە فەرخ و ئەستییان دەبوو بەعەرزچییە.
کوڕەکان گوتیان: « دایە ئابڕوومان مەبە دەیبەتلێنین بەدزییە،
ئەگەر مام غەڵیفە بزانێ ئاسارمان دەبڕییە،
لەسەر فەرخۆڵەی بەسەرماندا وێران دەکا شاری داودییە».
فەرخۆڵە وای گوت بە خاتوون ئەستییە:
ئامۆزا! نەتزانی، ئامۆژن لێن بووە بە عەرزچییە.
ئامۆزا! ئەمن دەڕۆم ئی دی کەڵکی تۆم نییە.
ئەگەر لێرە بم سەرم دەبڕن بەیەکجارەکییە.
سەفەرم سەفەرێکی ناتەواوە؛
ئامۆزا! دەڵەت زیاد و ماڵ ئاوا»
گوتی: «بۆکوێ دەچی، بەمنداڵیم بەخێو کردی ئەمنی بابان وێرانی»
گوتی: «ئامۆزا! دوور ناچم. دەچمە ماڵی و سووی مەغانێ».
فەرخ لە جێی خۆی هەڵستاوە.
دەگەڵ خاتوون ئەستێ بانگی خۆشیان لێ داوە،
فەرخ لێی دا ڕۆیی گوتی: «ماڵئاوا»
گوتی «بڕۆ، بەخولات دەسـپێرم، بە هەموو لایەکی ئەمنو دەمسـت شێخاڵە کەچەڵی ناوە.

فەرخ هەڵستا چووە ماڵی وسووی مەغانی.
خەبەریان دا بە وسوو ئاغای لە ماڵە خۆی پێی زانی.
بە پیرییەوە هات بۆخۆی و بە خێزانی.
ئەگەر فەرخ دەچوو لەوی دەگرد سەڵاوە.
وسوو ئاغا یەک پێ لەبەری ڕاوەستاوە.
گوتی: «قوربان! هەرچەندی ماڵی هەمە، ئەوا دام بەتوو لێت نەزرکراوە.
وسوو ئاغا نۆکەرێکە لە پێشت ڕاوەستاوە.
ئەوە ماڵی تۆیە، هیچ تەوەلوقی منی بەسەرەوە نەماوە».
ئەگەر تەماشایان کرد، مانگی موبارک وەدەرکەوت ڕەمەزانە؛ تەواوە.
هەموو کەس کەوتە سەروپای ڕەمەزانێ.
خۆشی کەوتە مردووی گۆڕخانێ.
هەتا بیست و حەوت لە ڕەمەزانێ بوو تەواوە،
مام غەڵیفە کەوڵێک و جوانوو ئەسپێکی بوو، لەبەر کوڕەکانی بە فەرخۆڵەی نەداوە؛
لە مێژە ئەو جوانوو ئەسپە بۆ فەرخی هەڵگیراوە.
مام غەڵیفە دەڵێ: «چ بکەین لە ڕەمەزانێ؟
هەرکەسێکی مزگێنیی مانگی موبارەکی بۆ هێنابام، ئەو جوانوو ئەسپ و کەوڵەم دەدانێ».
وا دەڵێن ڕدێن سپی و مەلێیە:
قوربان! ئەوڕۆ بیست و حەوتی مانگێیە،
هەتا سێ ڕۆژی دی، هەیهوو! لە کوێیە»
ئەو خەبەرە بەفەرخێ و وسوو ئاغای دراوە.
وسوو ئاغا گوتی: فەرخۆڵ ئەوڕۆ بیست و حەوتی مانگێیە؛ مامت جوانوو ئەسپێک و کەوڵێکی بۆمزگێنی مانگی موبارکی داناوە».
فەرخ گوتی: مانگ مانگێکی تەواوە؛
عەسرێکی تەمیزە فەسڵێکی مەلا بانگی داوە.
فەرخ و وسوو ئاغا وەسەربانی کەوتن، چاویان لە هەموو دنیایێ گێڕاوە؛
هەرچەندی خەڵقی داودییە، بەرەو ڕووی مانگی مونەوەر ڕاوەستاوە.
خاتوون ئەستێ کوندەیێکی هەڵگرتبوو بۆ چۆمی هات واوە؛

فەرخ گوتی: «وسوو ئاغای گیانە!
بڵێن بە خەڵقی خوڵای ساحب ئیمانە،
هەرکەس بۆ جیرانی خۆی بەرێ ڕۆن و برینج و کاسە جێژنانە».
خاتوون ئەستێ چوو کوندەی پڕکرد هاتەوە لەولاوە،
کوندەی وی خرابوو دڵۆپ دڵۆپ ئاوێ لێ دەتکاوە،
وەبەلەکی خاتوون ئەستێ دەکەوێ بەلەکی هەموو تەڕکراوە.
فەرخ دەڵێ: «تەماشای ئەو کوندەی کە، حەیای لەکن نەماوە؛
ئەمن لازمە دەگەڵ ئەوەی بکەم شەڕ و داوا».
وسوو ئاغا دەڵێ: ئەوە بێ سەر و ئەزمانە چی دەگەڵ توو پێ نەکراوە.
فەرخ بانگ دێڵێ: ئەی کوندەم کوندەی بەرانی
عەمرم بە پیریش هەر جوانی،
ئەگەر شەرمێ لەمن ناکەی، بترسە لە یەزدانی.
بوو لە من تەڕ دەکەی پەنجە و پێی بڵقیسای سولەیمانی.
کوندەم کوندەی بزنێ،
یا ڕەبی قەت کێردی قەسابانو هەڵنەگیرێ لەسەر گەردنێ
ئەتوو بۆ لەمن تەڕ دەکەی پەنجە و پانیەی دەوێ شەکرەژنێ
کوندەم کوندەی پانێری!
بتگاتێ نەخۆشیی ڕەشەگوێری
ئەتوو بۆ ئاوی لە کۆڵی ئەوێ شەکرەژنێ دەبوێرێ
کوندم کوندێکی نادانە!
گۆشتی تۆیان نەخوارددە چ کافر و موسڵمانە
ئاوێ بۆچی دەبوێرێ بە خاتوون ئەستێیە غەیانە.
وسوو ئاغا تەماشای مانگی مونەوەر بکە؛ ئەوە لە حەوت تەبەقەی ئاسمانە،
فەرخ دەڵێ: وسوو ئاغا چ بکەین لەوێ ڕەمەزانێ؟»
«هەرچی بکەین هەرایە، بەغەیرەز شوکرانێ.
بڵا مزگێنیی مانگی موبارەک بدەین بە مام غەڵیفەی دەپێش هەموو کەسیدا بزانێ
مامی خۆمە هەر ئەو خەلاسم دەکا لە تەنگانێ،
جا مزگێنی بەرین بۆ مام غەڵیفەی، ئاغای شارییە».

مام غەڵیفە ئەگەر وای دەزانییە،
لەمانگی موبارەکیان دایە مزگێنییە،
ناردی کەوڵ و جوانو ئەسپێ نارد بەدیارییە.
فەرخ کەوڵی دا بە وسوو ئاغای جوانوو ئەسپی قبووڵ کردییە.
ئەوی ئەسپ و کەوڵیان هێنابوو، خەڵاتی کردن بەنەجیمییە،
گوتی: «عەرزی مام غەڵیفەی بکەن، ڕوح و سەرم هەر ئی وییە».
ئەوێ شەوێ لە مزگەوت و خانەقایە تەگبیریان ڕۆناوە،
لەبەر خولای دەپاڕانەوە سەڵەواتیان لێ داوە،
سبحەینێ کە نوێژی ڕەمەزانیان دەکرد، نانی هەموو کەسی دراوە.
کوڕی مام غەڵیفەی چوونە خزمەت بابیان، ڕاوەستاون تەواوە.
دەڵێن: «بڵا، بچین فەرخۆڵەی بێنینەوە. ئابڕوومان نەماوە،
لە ماڵە وسوو ئاغای، بەینەڵڵا پیاوێکی تەواوە».
مام غەڵێفە گوتی: «ئەگەر لە دوو فەرخی دەچن بەیەکجاری،
دەبێ هەمووتان خزمەتی بکەن بەقەننەداری.
بێتەوە ڕۆنیشی بەگەورەی شاری».
کوڕی مام غەڵیفەی لە بابیان قبووڵ کرد تەواوە.
لە هەموو کەیخواد و سەید و مەلایانیان گێڕاوە
هەموو بۆ ماڵە وسوو ئاغای دەهات تەواوە.
وسوو ئاغا بەپیریانەوە هات ئیکلامی هەموویانی کێشاوە.
گەینێ، کەوشی فەرخییان لەسەر سەری خۆیان داناوە؛
دەڵێن: «قوربان! گەورەییی شاری داودییەی بەتوو دراوە.
ئەوە کوڕی مام غەڵیفەن گەورەییی توو قبووڵ کراوە».
گوتیـــان: «وســـوو ئاغا چ دەفەرمـــووی لە بۆ مە؛ ئەمە دەگەڕێنـــەوە چ کاری دیمان نییە».

فەرخۆڵە گوتی: «حاشـــا و مادوڵڵا؛ نامەوێ ئاغایەتی شـــاری داودییە؛ ئەمن لە ماڵە وسوو ئاغای دانیشتووم بەنۆکەرییە»

وسوو ئاغا دەڵی: «ڕێم ناکەوێ ئەمن هیچ بەشم بەسەر ئەو ماڵ و دەوڵەتەوە نییە».

فەرخ دەڵێ: «قەت ناچمەوە نێو شاری داودییەی جارێکی دییە».

دەوێ هەموو گەڕانەوە بەبێکەیفییە،
فەرخ دەڵێ: «وسوو ئاغا! چوونەوە بۆ من عەیب و شوورەییە.
ئەگەر لێرەش بێ سەحەت بم، دەچمەماڵێ خاڵم ئەوا لە شاری شامێ میری وا نییە»
کەیخواد و کوڕی مام غەڵیفەی هاتنەوە بەدواوە،
مژدەیان بەمام غەڵیفەی داوە.
گوتی: «لێی گەڕێن هەتا ڕادەبری شەش لە شەشەکانێ؛
ئینشاڵڵا دەییەنمەوە سەر مەکانی خۆی هەتا هەموو کەس پێ بزانێ».
کوڕی مام غەڵیفەی بەدزی بابیان و خاتوون ئەستییە بۆی هەڵدەکەنن زیندانێ؛
شـــەوی فەعلەی بەزێڕێک بەکرێ دەگرن هیچ کەس نازانــێ قوت وچان نادەن کە گڵ کێشانێ،
هەتا ڕۆژ دەبێتەوە، فەسڵی مەلا بانگدانێ.
ئەگەر شەش لە شەشەکانێ چوون تەواوە
کوڕی مام غەڵیفەی دیسان هاتن لەولاوە
چوون، ئیکلامی لە فەرخۆڵەیان کێشاوە
کەوشیان لەسەر سەری خۆیان داناوە.
فەرخ ئاوڕێکی بە وسوو ئاغای داوە
دەیگوت: «وسوو ئاغا نازانێ چ قەوماوە؟
دەبێ هەر بچمەوە، داوە لەمنیان ڕۆناوە».
لە جێی خۆی هەڵستا کەوشیان بۆ ڕۆناوە
وەدەرکەوت بۆ ماڵە مامی خۆی گەڕاوە.
خاتوون ئەستی تاماشای کرد، ئیجهەی ئامۆزای و برای هاتن لەولاوە.
خاتوون ئەستی نەیزانی زیندانی بۆ دروس کراوە.
دەودەمیدا موسڵمانێک هات، خەبەری بە ئەستی داوە.
خاتوون ئەستی دەڵێ: «وای کوێرم بێ چاوە!
لە قسەی ئەنگۆ دەنا هەر ئەوەندەی لەسەر دنیایە ماوە».
هەڕای دەکرد، دەزووی بەدەرزییەوە کرد، جامێکی ئاو هێنا، تێی ئاویت، لەســـەر ڕێی دانـــا. فەرخ ئەگەر چاوی پێ کەوت گوتی: «ئــەوە دەزووە کفنم پێ دەدروون؛ ئەو جامە زیندانە تێی دەکەوم، تێدا دەخنکێم. ئەو ئاوەش پێم دەشۆن». ئەگەر وای چاوپێ کەوت،

مســـتێکی لە دەمی خۆیدا، خوێن هاتە خواری؛ گـــەڕاوە. گوتیان: «قوربان ئەو خوێنە چ بوو؟» گوتی: «نازانم! دەچم دەمی خۆم دەشۆم». گوتیان «قوربان! ئەو خەڵقە هەموو نۆکەری تۆیە. دەمی خۆت لە ماڵێ بشۆ». گوتی: «نا ئەمن عەمبەڵیم، دەبێ بچمە سەر شـــەتی داودییەی. ئەنگۆ ڕۆنیشـــن، ئێســـتا دێمەوە». ئەگەر لەوان ڕەدبوو، دەمی خۆی بەدەســـتڕەی ئەســـتڕێ هەڕای کردە ماڵە وسوو ئاغای. وســـوو ئاغا گوتی: «قوربان! چ قەوماوە؟»

فەرخ دەڵێ: «وسوو ئاغا گیانە!

ئەمگوت کوڕی مامم دەگەڵم غەیانە

جوانوو ئەسپەکەم بۆ بێنە دەرێ، ئەمن دەڕۆم لێرەکانە.

دەگەڵیان دەرنابەم، هەمووی شمر و شەیتانە.

وسوو ئاغا دەڵێ: «سەرت لەسەر دادەنێم، فەرخۆڵە گیانە!»

فەرخ دەڵێ: «چاوم بڕاوە، وسوو ئاغا گیانە!

دەبێ بڕۆم لێرەکانە».

جوانووی فەرخیان هێنادەرە،

لێی بکەن زینی موحتەبەرە.

پێی نا ڕکێف کەوتە سەرە،

دەڵێ: «وسوو ئاغا دادەبەزمەوە، بەخۆڕاییە ئەو سەفەرە

شیرەکەی بابم بۆ بێننە دەرە،

جوانوو ئەسپەکەم بۆ بگێڕن ئەو سەر ئەو سەرە

کێ بوو؟ لە فەرخۆڵەی نازدارە،

شیری بابی وەچەنگ کەوت ئەو جارە

دەستی دایە، بۆ یەختەخانەی ماڵە مامی چووە خوارە،

دەرکی کردەوە، چوو، لە تەویلەی گرتی قەرارە.

بەتەویلەدا هات، لە ڕەفیسکەی هەموو ماین و ئەسپانی داوە،

قەت یەکێکی بەساغی نەماوە.

هەڵات و بۆ ماڵە وسوو ئاغای گەڕاوە،

پێی دەرکێفی نا، وەسەر زینی کەوت تەواوە،

دەڵێ: «وسوو ئاغا! گێچەڵە، بۆخۆم و بۆ تۆم بنیاد ناوە».

مەیتەر و میرئاخوڕ هاواریان برد بەهەشتاوە
خەبەریان لە مام غەڵیفەی و لە کوڕانیان دەگێڕاوە.
کوڕی مام غەڵیفەی دەنگی لەشکریان دا هاتن لەولاوە.
ئەگەر وسوو ئاغای وا دەزانێ زرێی دەبەرکرد مەتاڵی دە دەستی هەڵکێشاوە
خزمی خۆی هەموو بانگ کرد، لە پێش کوڕی دە مام غەڵیفەی ڕاوەستاوە
سـویێندی بە کەلامولڵایە خوارد: «ئەگەر هاتوون فەرخـی بکوژن، نایەڵم، یەک یەک سەری بچێتەوە بەدواوە».

هەموو دەیانگوت خێرە؛ ئەمە خزمەتی دەکەین. هەر گەورەیە سـاحب ئیختیارە. هەر زەرەری لە خۆی داوە.

فەرخ گوتی: «وسوو ئاغا پێی ناوێ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا».

ڕکێفی لە جوانوەکەی دەدا؛ ئەمەگی خاتوو ئەستێیی لەسەر بوو، تۆڕی بەسەر هەرتک چاوان کشاوە.

خەبەر بە خاتوون ئەسـتێ دەدرێ، دەڵێن: جوانووەکەی کوێر بوو، ڕێی بۆ هیچ کوێ سەرەدەر نەکراوە.

خاتوون ئەسـتی گوتی: « بلا بمکوژن لەسەر فەرخی». بانگ دێڵێ: ئەی جوانووڵە، جوانووڵەی سەری سالان!

ڕەنگت دە کلکێ دەدەم، خەنەت دەگرم دە بژ و یالان.

ڕۆحـی خۆمت نـەزر دەکەم، ئەگەر فەرخم بۆ دەرکەی، لـە دەس دژمنان لە دانگەی مالان.

ئەی جوانووڵە جوانووڵەی سەر هۆزان!
چرای چاوی خۆم فرزەندی ڕەش بۆزان
ڕۆحـی خۆمت نەزر دەکـەم، ئەگەر فەرخم بۆ دەرکەی لە چەنـگ دژمنان، لە دەس ئامۆزان.

ئەی جوانووڵە، جوانووڵەی گوفتارێ!
ڕەنگت دە کلکێ دەدەم، بژانت دەگرم لە ژەنگارێ
فەرخم بۆ خەلاس بکەی، بۆ شاری شامێ بچیتەوە خوارێ
ئەگـەر خاتوون ئەسـتی گەردنی جوانووڵەی ئازا کرد و ڕۆیی لـە دنیایە ڕووی کردە کوێستانێ و کێو سەرایە

لەوێندەرێ بەفر نایداتێ ڕێگایە.
ئەوا لەشکری دێ لە دوایە،
وسوو ئاغا هەروا دەگەڵیانە، سوێندیان لێ دەخوا بە کەلامولڵایە
دەڵێ: «نابێ ئیلاقەی فەرخی بکەن، ئەمەگم دەچێ بەزایە».
فەرخ بانگی بەفرێ دەکا:
«بەفری کوێستانێ! گەلێک بەفرێکی نادری»
بووی بەجەردە جابر، ڕێ لە موسڵمان و ڕێبوار دەگری
نایەڵـــی میوان بگاتە ئاودانییە، مەنزڵێکی پەیدا بکا، لە تینوان نەخنکێ، لە برســـان نەمری».
بەفر دەڵێ: « فەرخۆڵە، چرای چاوانم
ئەمن خانەخوێم ئەتووی میوانم
ئەمن بەڕەزای خولای بینای چاوانم
بەرەکەتی ئەرز و ئاسمانانم.
لەوەش بەدەرەوە ڕۆژی هەرچی بەگیانم؛
لەوی زیاتر، دەرمانی نەخۆش و بیووردارانم».
فەرخ دەڵێ: «بزانم چلۆنم لێ هاتۆتە مۆلەکێ، هەر نەخۆشێکی تۆ تەڵەب دەکا، ڕەبی! لێی ببیە کۆخە و برک،
لێی بچییە دە کەلەکێ. هەر نەخۆشێکی بەتوو ڕاس دەبێتەوە، هەڵنەستێ لەوێ کەونە لێفۆکێ».
ئەگەر فەرخ دیسان ئاوڕی دەداوە،
وسوو ئاغای دەپێشدایە، بەیداغی ڕاکێشاوە.
فەرخ هاوار دەکا: یا ساحبی عەرز و ئاسمانێ!
ڕەبی! خەلاسم بکەی لەوێ تەنگانێ.
ڕەحمی بەوی کرد ساعبی عەرز و ئاسمانێ
هەور دەچریکێنێ، هەڵی کردە شەماڵی، لێی دا لە گۆپاڵ بارانێ.
هەتا دوو ساعاتان باری تەواوە
لە پاسان خولا ڕەحمەتی کرد، دنیا ڕۆشەن کراوە
لە هەموو زینو و بانوان هەڵستا سێڵاوە

فەرخ ئاوڕی وەدوای خۆی داوە
دەڵێ: «بە خولای دەمکوژن سەفەرم ناتەواوە
خاتوون ئەستێ چاو بەڵەکەم لێ بە جێ ماوە».
شەتی داودییەی پڕ هاتووە لە سێڵاوە،
فەرخ ئیختیاری لێ بڕا، ملی لە شەتی داودییەی ناوە.
فەرخ چوو دە شەتێوە، وسوو ئاغا دەستی بە قورعانێ داداوە
سێ جاری کەلامولڵای کرد تەواوە،
دەڵێ: فەرخ لە شەتی داودییە بخنکێ، نایەڵم عەبدێکو بگەڕێتەوە بەدواوە.
پاکانو سەردەبڕم شاری داودییەی دەکەم بڵاوە.
خولا فرسەتی جوانووی فەرخی داوە
گەییە بەری ئەوبەری چەنگی لەسەر دیواری ڕۆناوە
چۆم ڕای دەدا خوارێ، قەوەتی نەماوە.
کەلێنێکی خولا بەوی دا، دەستی ئاوێتە سەرێ، فەرخ نێوی هێناوە
هێزی لە خۆی دا، فەرخ کەوتە بەیاری، لینگە چەمکێکی دەرکێفیدا ماوە.
فەرخ خلاس بوو جوانۆکەی برد ئەو ئاوە
فەرخ دەڵێ: «لەشەتی مرادی پەڕیمەوە
جوانوولەم چوو بەزینەوە
بەپێ و چەکمە زێڕینەوە
خاتوون ئەستی لێرە نییە بیگێڕینەوە».
فەرخ دەرپێیەکی جاوی دەپێدا بوو. پێیەکیشی پێخواس بوو دەرپێیەکەی تەڕببوو، لە لاقانی دەهالا، پێوەیان ماندووبوو؛ فەرخ دەڵێ:
نە هەورازت لەبەرێ شەقاوێک
نە کۆڵت پێ بێ گەزە جاوێک
نەپووڵ قەرزداری هیچ کەس بێ قۆشە دراوێک».
فەرخ دەڵێ: لەوڕۆ بەدەر هیچ میوان بەشەتی داودییەی نەکا ئیختوبارێ
نەخۆی بە خانەخوێ دەزانێ، نە لە میوان و ڕێبواری دەکا پرسیارێ
لەوڕۆ بەدەر کەس بەشەتی داودییە نەکا متمانێ
نە پرسیارێ لە مێوانێ دەکا، نە خۆی بە خانەخۆی دەزانێ

ڕەبی شەتی داودییەی خوڵاگیرم بی ئەوێ ڕۆژێ خوڵا دەکا دیوانێ.
لەوڕۆ بەدەر هیچ میوان بەشەتی داودییەی نەکا ئیختوبارێ
نەخۆی بە خانەخۆی دەزانێ نە لە میوان و خانەخۆی دەکا پرسیارێ
ڕەبی لە ئاهی من سێ مانگەی بەهارێ نەبێ چۆڕی ئاوێت لێ نەیەتە خوارێ
چ بکەم ئەمن بەناچاری
بانگێکم وەبەر خوڵای، یەکم وەبەر جەباری».
فەرخۆڵە خەوی بەسەردا باری،
جوانووی فەرخی لە دەریا وەدەرکــــەوت بەیەکجاری. بەفەرخۆڵەی نەدەزانی لەکوێیە،
بۆیە گریا بەزاری، شەماڵ کە هات بێنی فەرخی بۆ جوانووی هێنا بەیەکجاری.
ئەگەر بێنی فەرخی کرد تەواوە
لینگی دا هەتا چوو لەسەر فەرخی ڕاوەستاوە
گوتی: «هەلی ناستێنم، خەمگینە، شاری داودییەی لێ بەجێ ماوە
خەمناکە لە خاتوون ئەستی هەڵبڕاوە».
دەستی بە لەوەڕێ کرد لەوێ ڕاوەستاوە
پیرەبارگینێک نەخۆشە چەند ساڵە دەرکراوە
لە چۆڵ و بیابانی لەوەڕاوە
ئەگەر جوانووی فەرخی کەوت بەچاوە
لەسەرڕا دێتەخوار بۆ شەتی داودییەی دەیگوت: «بزانم کێیە لەوێ ڕاوەستاوە؟»
جوانوولەی فەرخی ئەوی کەوت بەچاوە
گوتی: «ئینشاڵڵا ئاوەدانییەکەم بەو گیاندەبەرە، وەچەنگ دەکەوێ تەواوە
ئەگەر پیرەبارگین هات لەولاوە
جوانوولە ئەگەر تەماشای کرد، گوتی: هەو خۆ ئەوهە گولە دەرکراوە
دەگەڵ جوانووی فەرخی دەستی کرد بەشەڕ و داوە
هەرچەند بەدەنی جوانووی فەرخییە هەمووی پچڕاوە
جوانوولکە سەرەسمێکی وە فەرخی هەڵداوە
فەرخ لە خەوێ هەڵستا تەماشای کرد هەموو بەدەنی جوانوولکەی پچڕاوە.
دەڵێ: «خودایە! حەقی من و شەتی داودییەی بکە تەواوە!
ئەمن چ بکەم دەگەڵ شەتی داودییەی شەتێکی بێ ئامانە

لە منی ئەستاند ئەو جوانوولە بەستەزمانە

بزانە چییان لێ کردووە ماسی و نەهەنگانە».

ئەگەر ئەو قسەی کرد تەواوە،

پیرەبارگین ئاخێکی ساردی هەڵکێشاوە

دەڵــێ: «خوڵایە! نەمزانـــی فەرخۆڵەیە، وام لە جوانوولەی کـــرد، کوێرم بێ هەرتک چاوە».

خەجاڵەت بوو، لە ڕاستەخۆی گەڕاوە،

فەرخ بانگ دەکا، دەڵێ: «بەهاران، گەینە بوهاران

ئەو پیرەبارگینی ئەگەر نایەنی دوو پاران

نەبوو، بێیە کن ئەمن بۆت بچمە بارەگای خوڵای وەک تکاکاران؟

ئەتوو بۆ لە جوانوولەی من دەپسێنی پۆست گۆشت و دەماران؟»

فەرخ بەپیرەبارگینی دەڵێ: «ئەگەر پیاو پیاوی بکوژێ

ئەگەر چووە ماڵێی نابێ دەگەڵی بەئینجەت بێ.

ئەگەر پیاو ژنێ لە پیاوی هەڵگرێ، ئەگەر چووە ماڵێی، دەبێ دەگەڵی بەسوفەت بێ

پیرەبارگین! هەڕۆ، بڕۆ؛ هەتا لە دنیایە زیندووی، ئەو دەردە لەسەر تایفەی ئەنگۆ هەر موسەللەت بێ»

فەرخ جوانۆکەی هێنا، سەر شەتی ڕای گرت.

لە فەرخی غەریبی ناتەواوە

هەر ئاوی هێنا، بەپشتی جوانۆکەیدا کراوە،

هەتا هەمووی دەشووشتن تەواوە.

خوڵا ڕەحمی دەگەڵ کرد هیچ برین لە بەدەنی جوانووی وی نەماوە.

سبحان ئەلەزی سەخەرە لەنا ماکونی سەخەرە لەنا موکرینینە[1].

فەرخ زینی خۆی دێنا دەیکرد لە جوانوولەی نەخشینە

دەیگوت: خوڵایە بۆ شاری شامێ لە کوێڕا بچینە؟

فەرخی ڕووی کرد بەولاوە

تەماشای کرد: جەنگەڵ و قامیشە ڕاوەستاوە

---

١ ـ لام وایە ئەو نایەتە بێ کە لە کاتی سواربووندا دەیخوێنن بۆ ئەوەی نەکەون: «سبحان الذی سخر لنا هذا و ما کنا له مقرنین». هێمن

جووتێک ڕەشیشەی دەخوێن، لەبەر ئەوان جوانوو ڕێی پێ سەرەدەر نەکراوە.
فەرخ بانگ دێڵێ: «ڕەشیشە، هۆی ڕەشیشە!
بۆچی لێرەو داناوە ساز و چەقەن و هەزار پیشە؟
ڕەشیشە ئەنگۆ ناردن
بوون بەجەردە، ڕێیێ لە موسڵمان و ڕێبواری دەگرن
نایەڵێ موســڵمان بگاتە ئاوەدانییە، مەنزڵێکی پەیدا بکــەن، لە تینوان نەخنکێن، لە برسان نەمرن.
ڕەشیشەی زەنوێرە!
ئەو ساڵ حەوت ساڵە ڕێو دەبەست بردووە لێرە
ئەتوو نەتزانیوە ئەو ماشووقەی توو چاوێکی کوێرە؟»
ئەگەر ڕەشیشەی ئەو قسەی بیست تەواوە
دەیگوت: «وای! تیرێکی لێ دام جگەرم براوە
ئەوساڵ حەوت ساڵە ئەمن دەگەڵ ئەوەی ماڵم پێکەوە ناوە».
ڕەشیشــە نێرەکە نەیزانیبوو، مییەکەی چاوێکی کوێرە. هەڵســتا چوو، تەماشای کرد بزانێ فەرخ ڕاست دەکا. ئەگەر چوو تەماشای کرد؛ وایە. بەتەپڵی سەریدا نووسا، چەرمی سەری دەنێو چاوان کرد.
مێیەکە زیزبوو لێی دا ڕۆیی. نێرەکەش وا ڕۆیی فەرخ ڕزگار بوو لە جەنگەڵەی.
گەییە ئاوەدانییانە
مەنزڵێکی دەگرت ئەو بەستەزمانە
دەیکردەوە نوێژی شێوانە
دەیگوت: «خوڵایە! چییان لێ هات ئەو ڕەشیشە فەقیرانە!
مێیەکە بریندارە نایەتە سەری لوقمانە
ئەرەستووش دیارنییە لەو مەکانە
وەبەری خۆیان گرت چۆڵ و بیابانە».
فەرخ تەمەنای دەکرد لە بینای چاوانە:
خوڵایە! ڕەحمێکی بکەی بەو بەستەزمانانە
خەتای من دەگرن زۆر خەجاڵەت بووم لەو ڕەشیشانە
ڕەبی ڕووناکایی بێتە بەر چاوانە».

سەری نەخشین ببێ بۆ خۆی ببێتەوە جوانە».
ئەگەر فەرخ بۆوان پاڕاوە
لەکن خولای دوعای قبووڵ کراوە
سبحەینێ نێرەکە، لە مێیەکەی گەڕاوە
گەیشتێ لێی کرد سەڵاوە
مێیەکە زیز بوو جوابی نەداوە
دەیگوت: «دوێنێ بۆچت وا لێ کردم خراپم لێ قەوماوە».
نیرەکە گوتی: تەخسیری تۆیە وا قەوماوە
حەوت ساڵە حەڵاڵی منی، چاوت کوێرە بەمنت نیشان نەداوە
بۆ خاتری فەرخۆڵەی ئەوا لە تووم کرد سەڵاوە».
لێی قبووڵ کرد گوتی: «بەخێریی سەر ئەو چاوە».
ماوەتەوە بۆ فەرخی بڕواتەوە بەولاوە.
ئەوێ ڕۆژێ لە ئاوەدانییەی مەحتەل ماوە
هەتا بەخێر و بەسەلامەت جوانۆکەی حەساوە
سبحەینێ بەیانی داوە
فەرخۆڵە لە خولای دەپاڕاوە
دەیگوت: «ئەمن لە چۆڵ و بیابانێم ئەستێی فەقیر چیی لێ قەوماوە؟»
خاڵی دە شاری شامێ خەونی پێوە دییە
دەڵێن: «فەرخۆڵە دێتە ئێرە. حەوت ساڵان دەبێتە میری شامێ لەوی زیاتر هیچ کەس نییە».
ئەگەر خاڵی ئەو قسەی دەبیست بەیەکجارەکییە
هەڵدەستا، دەگەڕا بەهەرچەندی کەیخواد و ڕدێن سپیی شارییە:
«ئەرێ ئەنگۆ چ میری دیو قبووڵن، یا قبووڵ نییە؟»
کەیخواد جوابی وییان داوە بەسەحییە:
«سەد میری دی بێ لە توو زیاتر کەسمان قبووڵ نییە».
سبحەینێ بەیانی داوە
میر هەڵی گرت کەشکۆڵێک، دار عاسایەکی تەواوە.

هەرچەندی مەنزڵی ساحب مەنسەبان بوو، هەمووی گەڕاوە
دەیانگوت: «میر خێرە وات لێ قەوماوە».
دەیگوت: «خوڵا خێران کا، دەڵێن: میرێک دێ لەولاوە».
دەیانگوت: «هیچ میرمان قبووڵ نین، ئەو کەشکۆڵ و عەسایەی بگێڕەوە بەدواوە».
میر بەقسەی خەڵکی دەگەڕاوە،
پێنسەد زێڕ بۆ مەولوودی پێغەمبەری تەعین کراوە
کە میری شامێ بەفەقیر و زەلیلانی داوە.
ئەگەر ئەو لەوێ بەرقەرار کراوە
جوانوولەی فەرخیش لەوێ دەحەساوە
برینەکانی پاک چاکبوونەوە، تووکیان دەهێناوە.
دەیهێنا زینی دەکرد، لە خوڵاوەندی عالەمیان دەپاڕاوە:
«ئەمن بۆ شــاری شــامێ دەچم بۆ ماڵە خاڵم، خاتوون ئەســتی قەلەندەر چیی لێ قەوماوە؟»
ئەگەر ڕێی وەبەر خۆی گرت، بۆ شاری شامێ هاتە خوارە
گەرمای هاوینێ لەوێ دەیکرد کارە،
لە خۆی و لە جوانوولەی بڕا ئیختیارە
دەیگوت: «یا ڕەبی عالەمێ! هاوارە!
بیابانە واحیدەلقەندەهارە».
هەرچەندی کەوی کوێستانێ بوو، هەمووی بۆ خزمەتی فەرخی دەهاتە خوارە
ئەوبەر ئەوبەر تێک دەۆەڕین دەیانکردەوە هاوارە.
جوانووی فەرخی ڕێی دەرنەدەکرد، لەبەر ئەوان لە عەرزی نەیدەکرد کارە
فەرخ دەڵێ: «بەهارە چ لە ڕەون!
موتریبی دە کێوانم کەون
ئەویش دێن، ڕەپێش جوانوولەی فەرخی دەکەون.
بەهارم چ لە ڕەو دین!
قەرەچی دە کوێستانیم کەو دین
کەوی کوێستانێ، گەلێک نادرن

ڕەبی، شەوارەو لێ دانێن بەداوو بگرن
دە قەفەسی دۆمانو بکەن، دێو دێو پی بگەڕێن، قڕانو هەڵگرن
قەت کێردی قەسابانو لەسەر گەردنێ هەڵنەگرن
بۆچی ڕێ لە جوانووی فەرخی بێ دایک و باب دەگرن؟
نایەڵن بگەنە ئاوەدانیێکی، بڵا لە تینوان نەخنکێن، لە برسان نەمرن
یا ڕەبی هەر باڵێک بڕۆن، دە بەفرێ بکەون، ڕاوکەر بووگرن».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی کرد و گەڕاوە
هەرچی کەو بوو لە ڕاستەخۆی گەڕاوە.
فەرخ لێی دەخوڕی بۆ شاری شامێی ئاژواوە.
فەرخ دەگریا لەو چۆڵەی بەستەزمانە
دەیگوت: «هیچ کەس نییە، دەگەڵی بکەم قسانە
دەچم لە ماڵە خاڵم دەبم میوانە.
خاڵم لەکنم نامکا بەخودانە
دەبمە دژمن و بێگانە
نازانم ڕێی شاری شامێی ئی چەند شەو و ڕۆژانە».
کێ بوو لە فەرخی نازدارە
دەگەڵ جوانۆکەی دەهاتە خوارە
تووشی دەبوون کاروانی و ڕێبوارە
لە ڕێی شاری شامێی دەکرد پرسیارە.
دەیانگوت: «منداڵی فەقیر، بەستەزمانە!
کوا شاری شامێ لێرەکانە؟
لە کوێ دەردەچی بەو جوانووەیەوە؛ ئەوهە نابڕی مەنزڵانە».
فەرخ دەیگوت: «دەیگەمێ بەئیزنی خولا و ڕەسووڵانە».
خاڵی وی لە شاری شامێ خەبەری بیستییە
دە خەوێدا پێیان گوتییە
دەڵێ: «نابێ هیچ کەس لەو شارەی ڕاگیرێ بەمیوانییە
هەتا ساڵێکی دی لەو شارەی میوانم قبووڵ نییە».

میر قەرار و مەداری دانا لە شاری.
لەکنە خۆی فەرخ دێتە ماڵە خاڵی بەخەمخواری
فەرخ غەمگین بوو ئەوێ ڕۆژێ؛ دەڵی: «چ بکەم، لە من غەریبێ
خاتوون ئەستی بەجێ ماوە فرمێسکی لە چاوی دێ بۆ خۆمی بۆم دەگرێی بەزاری.
چ بکەم نە بەپیادەیی دەگەمێ نە بە سواری
لە کۆلاناندا دەمرێ بەهەژاری».
فەرخ ڕاست بۆ شامێ دەهاتە خوارە
دەیگوت: «جوانوولە! بڕۆ، ئەو فکرانە نایەن بەکارە
بچینە شاری شامێ بگرین قەرارە
بزانین، کەنگێ ڕەحمەتمان لە بارەگای خولای بۆ دێتە خوارە».
میری شامێ دەڵێ: «چ بکەم، هەڵگرن جێی خەمێ؟
بچن خەڵکی شامێم هەمووم بۆ بنووسن، پاکی مووچە و مواجبی دەدەمێ
هەموو کەس بەڕێ و شوێنی خۆی بزانی
لە دەوڵەتی من کەم نابێ بەئیلتیفاتی سوڵتانی
ئەمما قایل نیم، هیچ کەس، کەس ڕابگرێ بەمیوانی.
ئەمیندار وەدەرکەوتن تەواوە
شاری شامێ هەموو محەلەی نووسراوە
میرزایان دانا نێوی عالەمانیش بکەن تەواوە
هەموو عالەمیان لە قەڵەم داوە
میر دەڵێ: «سبحەینێ ڕاوە».
پێنسەد سواریان کرد تەواوە
پاک تاجی و توولەی دە ڕستەی کراوە.
وەدووی ڕاوی ئاهووی دەکەوتن، هەموو لێک بوونەوە بڵاوە.
تەماشایان کرد، تاقە سوارێک هات لەولاوە
جوانۆلەیەکی قولەی پێیە، منداڵێکی نابالقی سوار بووە، دەڵێی نەخشەکێشراوە.
خەبەریان بۆ میری شامێ هێناوە،
گوتی: «بێنن، ببینم بەهەرتک چاوە».

دەچوونە کن چەپەر و ئێلچییە

دەڵێـــن: «میر تەڵەبت دەکا». دەڵێ: «ئەمن غەریبەی شـــارانم، میر حاجەتی بەمن نییە؛

ئەمن دەچمە شاری شامێ بە میوانییە».

دەڵێن: «هەڵســـتە بچینە کن، کورە. میری شـــامێ زۆر ماقووڵە». دەڵێ: «لەوەش ماقووڵتر بێ، ئەمن ئیحتیاجیم بەوی نییە».

ئەگەر دەگەڵ فەرخیان دەرکرد گوفتوگۆ

هاتنەوە کن میری، دەڵێن: «میر هەرچەندی دەکەین، ئەو منداڵە نایەتە کن ئەتۆ».

میر دەڵێ: «حوکمێی لێ بکەن، بڵا: مەیە شاری شامێ، بۆ لایەکی دی برۆ»

فەرەخ گوتی: «ئەمن غەریبەی شارانم

دێمە شاری، لە ماڵەیەکی دی میوانم،

میر دەترسێ، دەڵێ دێ دەخوا ئەو نانم!».

ئەو قسانەیان بۆ میری عەرز کرد و گێڕاوە

جاڕیان ڕاکێشا، هەموو لەشکر خڕکراوە

ئەوبەر ئەوبەری ڕێیە کووچەی سەربازی ڕاگیراوە،

فەرخ هات لەولاوە،

بەهەردووک دەستانی لەو عالەمەی کرد سڵاوە

حوکمی میری بوو، کەس جوابی نەداوە.

فەرخ زۆری بە زگ خۆی سووتا بەستەزمانە

دەڵێ: «خاڵەمە خۆی لێ کردووم بە بێگانە».

دووبارە سڵاوی کردەوە لە هەمووانە

بۆخۆی دەیگوت: «عەلەیکەسەلام، گەلی غەیبییانە»

فەرخ سڵاوی خۆی ئەستاندەوە تەواوە.

حوکمی میری بوو، ئەویش بە خۆی و لەشکری بۆ ماڵێ گەڕاوە.

فەرخ سەری جڵەوی خۆی بەرداوە

ئەو کووچە و کۆڵان گەڕاوە.

تەکێیەکی موشایخان بوو چوو، لەوێندەرێ ڕاوەستاوە

جڵەویان دەگرت و دەیانکرد پیاوە».

جارچی میری ڕەشــاری دەکــەوت، دەیگوت: «هەرچی ئەوهەی ڕاگــرێ، بزانە تاڵان کراوە».

سۆراخیان کرد جارچییان، خەبەریان بۆ میری هێناوە

گوتیان: «قوربان ئەوا لە تەکیەی موشایخان بووە پیاوە

ئەمە قەوەتمان پێ نەشکا دەری کەین، مەسکەنی شێخان گەلێک عالی و تەواوە».

میر گوتی: «بۆم دانێن ئەو کەوشانە

ئەمن حوکمم کردووە کەس ڕانەگرێ ئەو میوانە

بچمە تەکیەی شێخان دەگەڵیان بکەم دوو قسانە».

میر هات لەولاوە،

گەییە دیوانی موشایخان، لێی کردن سەلاوە.

شێخان فەرموویان: «میرا بەخێرێیەوە لەو ڕاوە

میرا ئەوڕۆ چت دی، چەند ئاسکت هێناوە؟»

دەڵێ: «ڕاوی ئەوڕۆم، یا شێخ نەبوو تەواوە».

قەننەیان بۆ میری هێنا قەننێکی کێشاوە.

میر فەرمووی: «ئەو کوڕە چکۆڵە کێیە میوانە، هاتووە لەولاوە»

شیخان فەرموویان: «میر ئەتوو چت بەسەری ئەو منداڵەیەوە داوە؟»

میر فەرمووی: «ئەی فرزەندەی میوانە!

ئەگەر لێت بپرسن مەسەلانە

دەفامی جواب بدەیەوە قسانە؟»

ئەگەر میر ئەو قسەی دەکرد تەواوە.

فەرخۆڵە بۆخۆی جوابی دەداوە

دەیگوت: «فرسەتە، بەخولای ڕاوەستاوە».

میر فەرمووی: «بەنۆکەرانە

بچن ئەحمەدەکوێر هەیە، بیبەننە ئێرەکانە

دا دەگەڵ ئەو منالەی بکا دوو قسانە

«ئەگەر نەیزانێ جوابی بداتەوە، دەری دەکەم لێرەکانە».

ئەحمەدەکوێریان هێنا لەولاوە

دەیانگوت: «ئەو کوڕە بدوێنە، بزانە منداڵێکی زەریفە، دەزانێ بکا قسانە».

ئەحمەدەکوێر دەڵێ: «بەوەی کەم لە ژووری سەرییە

جانەوەرێک پەیدا دەبییە

بۆ گەدا و پادشا فەرقی نییە

ئەوی دەسووتێنن بە ئاورییە».

فەرخ دەڵێ: «ئەی ئەحمەدەکوێری نادانە!

لەنگۆ وایە میوان حەیوانە.

ئەمن ڕۆنیشتووم لە مەجلیسی ئەو شێخانە

بۆ من عەیبە، بکەم ئەو قسانە

ئەوی لە بەدەنی ئینسانی دەبێ ئەوا بەڕەزای بینای چاوانە

لەکن ئەوی نییە فەرقی پادشا و گەدایانە

ئەبلە! ئەوە ئەسپێیە، دەیکوژن بەدەستانە».

ئەحمەدی کوێر گوتی: «پتوو لە من! هەتیوێکی خوێڕی لەولاڕا دێ میری شەمێ دەبێ ئەمـــن بێ ئابروو بکا». ئەحمەدی کوێر زیز بوو، لێی دا ڕۆیی. میر فەرمووی: «بچن مەلا حەسەنی بێنن؛ زۆری بدەنێ بێ، بەفڕان ئەوەم بۆ دەربکا».

مەلا حەســـەن هات، جێیان پێ نیشـــان دا، ڕۆنیشت. بەخێرهاتنی ئەو کوڕە چکۆڵەی کرد.

مەلا حەسەن دەڵێ: «ڕۆڵە گیانە!

شتێک هەیە بێ زەبانە

بەعەرزی دەبێ گوزەرانە

بەدەستی ئی عەبدانە

ئەوی دەبێ بەچراخانە

پشکۆژە دەبێ لەو مەکانە

هەر دەڵێی گوڵی نیسانە

شایان پێ دەبێ ئەوانە

ڕەزای بینایی چاوانە

بەئەنعام دەیبەن بۆ پادشایانە

ڕێی ئەنعامێ دەدەن ئەوانە».

فەرخ دەڵی: «مەلا حەسەن هاتووی لەوێوە
منداڵێکی غەریبم، مەم بزێوە
ئەو سەر و سمێڵەت دە کونی کەرێوە
ئەوە نازانی شەمامەیە سووڕ دەبێ بە برکێوە».

مەلا حەسەن دەستی دا عەبای خۆی، ڕۆیی. میر، مەلا حەسەنی گێڕاوە. مەلا حەسەن بـــەدزی گوتـــی: «قوربان واناب‌ێ بچن دیزێکی پڕ بکەن لـــە مێوژ و گوێز و خورما و گەزۆ بێنن لێرەی دانێن، نانیش دانێن بۆ مەجلیســـێ. ئەگەر زانی چی تێدایە، ئەوە یا شێخە یا شەیتانە. ئەگەر نەیزانی بۆ بابی ئاقڵ دەکەم. وەدەری دەنێم لەو شارەی». دیزێکی وایان هێنا لە مەجلیسێیان دانا، نانیشیان هێنا، لە مەجلیسێیان دانا؛ هەمووی مەحتەل ما

کەس نانی نەخوارد. مەلا حەسەن گوتی: «نانخواردن بۆ نییە؟» فەرخ گوتی:
ئەمن غەریبم ئەگەر قسان بکەم شوورەیییە.
مەلا حەسەن پاپەی لەمن گرتییە
لە قەستی دەپرسێ بۆ ناخۆن نانییە؟
ئەوە شەڕی ئەوەیەتی لێم بپرسێ، ئەوە چییە؟
ئەگەر شێخان پێیان ناخۆش نەبێ، جوابی ئەوەی دەدەمەوە بەسەحییە».
شێخان مەرەخەستیان کرد فەرخی داودییە.
فەرخ دەڵی: «ئەگەر پێنجین ئەگەر شەشین
ئەسپاردەی بیلالی عەبەشین
هەموومان غوڵامی دیزەی ڕەشێن
وەرن مێوژ و گوێزان لێک وەبەشین.
بیبەشینەوە بەڕەوانی.
مەلا حەسەن غەزەبی میوانی
ئینجا تەڕدەس بخۆن نانی
میر دەگەڵ مەلای خۆی زانە».
میر و مەلا حەسەن هەڵستان، لێیان دا ڕۆین.
میرگوتی: «مەلا حەسەن وەرە بچینە ئێرانە
بزانین، مەسڵەعەتمان چلۆن دەبێ دەگەڵ ئەو میوان و شێخانە».
چوون ڕۆنیشتن دوو بەدووە

هەزار تەگبیریان کردووە
هیچ فایدەی بۆ وان نەبووە.
میر و مەلا گوتیان: «ئەمە چ بکەین لە دنیایە؟
ئەو شێخ و میوانە چارەیان نایە».
شاری شامێ سێ ڕۆژان نەیبوو هیچ ئاغایە.
شلووخ بوو شامی گرانە
لێی پەیدا بوو لۆتیخانە
شەڕیان کەوتە سەر ژنانە
نیوەیان بوون بەقاوەخانە
کەیخودا و ڕدێنداری وانە
ڕوویان کردە دیوانی شێخانە:
«قوربان ئاخر شامێ بوو وێرانە
بەبێ پادشا نابێ گوزەرانە
ئەدی بۆ دیار نییە میری ئێرانە؟
شێخ ناردیانە کن میرییە:
«بۆ بێ حوکمە جیهەتی چییە؟»
میر فەرمووی: «بابە! ئەمن ئیختیارم نییە،
پەیدا بکەن میرێکی دییە».
خەبەر هاتەوە بۆ شێخییە.
شێخ فەرمووی: «ئەمە مەسڵەحەتمان چییە؟»
وەهای گوت: «یەکی دییە
ئەوە شێخێلی بێ قەیدییە:
لەوی مەکەن گلەییە.
ئەوە دوو مانگە میر نییە
پەیدا بکەن یەکی دییە
خەبەر بنێرینە سوڵتانییە
بزانن فەرمایشی وی چییە».

شیخ قسه‌یان کرد ته‌واوه

بانگی نیوه‌ڕۆی داوه

فه‌رخ له‌وێ هه‌ڵستاوه

گوتی: «بزانم جوانۆکه‌م ئاوڕاوه».

تێلغوراف بۆ سوڵتانی کراوه.

سوڵتان فه‌رمووی: «میری خۆیان له‌وێیه ته‌واوه».

خه‌به‌ر ده شێخان گه‌ڕاوه

چراخانیان بۆ ڕۆناوه.

سبحه‌ینێ که ڕۆژ کراوه

مه‌جلیسی تاقیقه‌ی گیراوه

بازی یه‌قینیان هێناوه

هه‌ردووک چاوی وی به‌ستراوه

هه‌ڵیان ئاویت، ڕاوه‌ستاوه

له هه‌وای له‌نگه‌ر به‌ستراوه

سه‌ر به‌ره‌ژێر هات گه‌ڕاوه

ئیکلامی فه‌رخی کێشاوه

شێخان قۆڵیان بۆ کێشاوه

قه‌ند و نه‌باتیان هێناوه

شیرنی ئی میری خوراوه

ته‌ختی حه‌قیان بۆ هێناوه.

شێخی گه‌وره هات له‌ولاوه

گوتی: «سه‌لام عه‌لێک فرزه‌نده لاوه!

ئه‌لحه‌ملای چرات هه‌ڵکراوه».

قۆڵی فه‌رخی گرت له‌ولاوه

له جێگای خۆی هه‌ڵستاوه

له‌سه‌ر ته‌ختێیان ڕۆناوه

بانگی حه‌قیان بۆ لێ داوه

تانج و تۆماریان داناوە.
ئەوا جێی خاڵی گیراوە.
تا حەوت ساڵان ڕاوەستاوە
میرە و بەیەقین ڕۆنراوە.
فەرخ دەڵێ: «خولایە! چم لێ قەوماوە؟
ئەمن میرێتییێ چ لێ بکەم بەبێ خاتوون ئەستیییێ بەڵەک چاوە؟
خۆ مە داخلی ناکەم ئەو دونیایەم بۆ نابێ تەواوە.
ئەگەر دنیاش تەواو نەبێ فایدەی چییە
ئێستا خاڵم لێ دەکا گلەییە
خولا دەزانێ خەتای من نییە.
ئەمن میرایەتی چ لێ بکەم؛ گزیریم پێ خۆشترە بچمەوە شاری داودییە».
کە حەوت ساڵە میرێتی فەرخی بوو تەواوە،
گوتی: «ئەو دنیایە چ لێ بکەم، بۆ کەس نەماوە؟
لازمە قاقەزێکی بنێرم بەولاوە.
بنووسم قاقەزێکی بێ کەسییە
بنێرمە خزمەت مام غەڵیفەی شاری داودییە
دەشقەمێ بۆ منی بنێرێتە خاتوون ئەستییە».
فەرخ ڕۆدەنیشت قاقەزێکی کرد تەواوە
چ بکەم ئێلچییەکم ببێ بینێرم واوە؟
کاری من بەو عەبدانە نابێ تەواوە
خولایە دەفریام بێی لە هەموو کاران
بچمە قەراخی شاری شامێ بۆ پرسیاران
هەمووم کەوتۆتە کن باڵداران».
لە شاری شامێ دەچوو بەولاوە
تەماشا دەکا دەستێک سی دێن واوە.
فەرخ بانگ دێلی: «ئەی سییە! ئەی سییەی قۆرقۆڕەکەرە!
لە گەرمێنێ هاتووی سەفەری کوێستانێت لەبەرە

ئەمنیش فەرخی داودییەم لەوێ دەربەدەرە
ئەمن غەریبم لەوانی قەلەندەرە
وەرە ئەو قاقەزەم تا شاری داودییە لە بۆ بەرە».
سێ دەڵێ: «فەرخۆڵە! ئەوە لە چەنگ من نایێ
گەلێکم دز و درۆزن هەن لەسەر ڕێگایێ
خەجاڵەت دەمێنم چم پێ نایێ».
فەرخ دەڵێ: «سی! ئەگەر حەزێ دەکا پیاو بێ پەنهان بێ
هەر لە حەوت ساڵان یاخوا!ساڵێکو قڕان بێ».
فەرخ لەوێندەرێ بەجێ دەما، بەدڵ شکستەییە،
ئەگەر دەیڕوانی دەستێک قورینگ دەهاتن لەلایەکی دییە.
بانگ دەکا: «ئەی قورینگە قورینگەی نەوجوانە!
وەرە خوارێ گەلێکم بەتوو هەیە فەرمانە
ئەو قاقەزەم بۆ بەرە شاری داودییەی گەورە و گرانە».
قورینگ دەڵێ: «فەرخۆڵە! ئەمن لە بڵندان ئەتوو لە نەوییان»
فەرخ دەڵێ: «لە بڵندان، وەرە نەوییان، لە نەوییان وەرە زەوییان
لە زەوییان وەرە کن فەرخی مامادییان».
قورینگ دەهاتە خوارێ تەواوە
فەرخۆڵە بەپیرییەوە چوو دەستی دەستۆی کراوە
قاقەزەکەی هەڵگرت و لەبن باڵی موشاممای داوە.
قورینگ دەڵێ: «ئەمن بەقسەی توو دەچم ئەگەر سەر نەیەنمەوە دواوە
گەلێکم جەردە لەسەر ڕێ ڕاوەستاوە».
فەرخ دەڵێ: «هەڵستە، لەسەر سەرم لەنگەرێ بگرە، نسحەتم بکەم تەواوە».
قورینگ هەڵفڕی لەسەر فەرخی ڕاوەستاوە.
فەرخ بانگ دێلی: قورینگێ، سەربەخۆیە!
ئەتوو ئێلچی ئەمنی، کۆبەکۆیە
ئەمن دایم ڕوحم لەکن ئەتۆیە
ئەگەر دەڕۆی لە ڕێیەت دەگاتێ هەڵۆیە

پیاوێکی ناچیزەیە، ترۆیە
هەتا دەتوانی، ملان کۆم بکەی لەبەری بڕۆیە
ئەگەر لەوێندەرێ ڕەدبووی بەخاترە
لەولاتریش هەن ڕێگرە
ئەویش مەسکەنی سەقرە
هەتا دەتوانی لەبەری بڕۆ، دەسەری هەڵبڕە
ئەگەر بەخێر لەوێ ڕادەبری
بازە ڕێت لێ دەگرێ
بازێکی چەنگ بەخوێنە
ئیکلامی لێ بکێشە ئامانی لەبەربێنە
دەعبایەکی ساحب ڕازە
نەجیم و گەلێک مومتازە
لەوێندەرێ ئەو دەتکا سەرفرازە
بڕۆ لەوێش دامەمێنە
لەسەر ڕێت جەردەیە، ئەویش مەسکەنی شەهێنە
ئەستۆ کە چ بکە ئامانێی لەبەر بێنە
ئەگەر بەخێر جا لەوێ هەڵدەبری
شەوت بەسەردا دێ بەفر و سەرما ڕێت لێ دەگری
لەوێندەرێ خۆت باوێ گۆلی کا بەکری
ئەو خەواسێکی چاکە بەتوو ڕێی دەگری
دەتباتە ماڵە خۆی، زۆرت قەدر دەگری
سـبحەینێ بۆ چیشتانێ لە شەتی مرادێ ئینشاڵلا لەکن خاتوون ئەستی ناز و نازدارێ داوری».

کێ بوو لە فەرخی تەواوە
گەلێک لەوی لەبۆ خۆی گریاوە
قورینگ شەقزنی لە باڵی خۆی دا، هەڵستاوە
قورینگ ڕۆیی، فەرخ بەجێ ماوە.

قورینگ لە هەموو تەنگانان خەلاس بوو هەتا شەوێ لە گۆلی کا بەکری دەکرد سەلاوە
ئەو تۆڕی بەسەر ئاوێدا داوە
بۆ مالێی برد گەڕاوە بەدواوە.
ئەگەر زانی ئێلچی فەرخۆلەیە، هەتا سبحەینێ ئەستۆ کە چ لە پێشی ڕاوەستاوە
سبحەینێ مەرەخەستی دەکرد؛ شەقزنی لە بالی خۆی داوە.
بۆ هەندەهەندی چێشتانێ لەشەتی داودییەی لە خاتوون ئەستی و ناز و نازدارێی کرد سەلاوە.
دەیانگوت: «خولاکەی! ئەوە دەعبا بریندارى کردووە، یان گوللە یان لێ داوە».
نازدار بۆی چوو هەرچەندی کردی بۆی نەگیراوە
نازێ بۆی چوو هەلات؛ دەتگوت شێتە حەمایەت نەکراوە
خاتوون ئەستی بۆی چوو، بالی خۆی کرد بلاوە
خاتوون ئەستی بە ئامیزێی دەیگرت دەیهێناوە.
دەیگوت: «خوشکێ! بلابیگەڕێین بزانین کوێی بریندار کراوە».
بالیان هەلدەهێنا، قاقەزێکی لێ موشەمما دراوە.
هەرسێ خوشکەکان جارێکیان لە بانگێ داوە
لەوان وابوو مردووە ئەوهە قاسیدە جوابی هێناوە
هەلیان گرت؛ بۆ کن مام غەلیفەی چوون تەواوە.
مام غەلیفەی دەلێ: «ڕۆلە ئەوە چییە؟».
دەلێ: «بابە ئەوە قورینگە؛ قاقەزی فەرخۆلەی هێناوە».
مام غەلیفە قاقەزەکەی خوێندەوە؛ گوتی: «کارێکی گەورە قەوماوە
«ئەو قاسیدە سەرئەفراز بکەن، بلا بڕوا بەولاوە
بزانین ئەو مەسلەحەتە بەکێ دەبێ تەواوە».
مام غەلیفە پیاوەیکی زۆرزانی
ناردی لەدوو هەموو کوڕەکانی
گوتی: «ڕۆلە! ئەوە قاقەزی فەرخۆلەیە خۆوزانی».
ئەگەر خوێندیەوە تەواوە
گەلێک بەزەلیلی نووسراوە

کوڕەکان گوتیان: «بابە ئەمە چ بکەین لەو کاری ناتەواوە؟
خۆ ئەوە لە شێخاڵە کەچەڵی مارەکراوە.
بەخوڵای! نایدا بۆ شاری شامێ خاتوون ئەستێ بنێرین بەولاوە».
مام غەڵیفە دەڵێ: «بچن شێخاڵم بۆ بێنن» شێخاڵیان هێنا لەولاوە
ئیکلامی مام غەڵیفەی کێشاوە.
مام غەڵیفە گوتی: «مام شێخە! کارێکی خراپ قەوماوە
دەبێ دەگەڵ کوڕەکان بیکەین تەواوە
لە سوێیان هەموو جەرگم سووتاوە
بە هەمووان تەگبیرێکم بۆ بکەن، فەرخۆڵە لە وڵاتی غەریبیێ بەجێ ماوە».
شێخاڵ گوتی: «ئەمن نازانم ئەو قسە چییە؟
ئەنگۆ هەڵبەت بەمن دەڵێن: بنێرە شاری شامێ خاتوون ئەستییە
وەک تێ دەفکرم ئەو کارە هەی سەروپای نییە؟
ئەمن ژنی خۆم بۆ بنێرمە شامێ بۆ خەڵقییە؟
قەت ئەوهە ڕەزایە بۆ دینییە.
دەڵێن ئەتوو ژنی خۆت بنێرە بۆ یەکی دییە.
وەڵڵاهی! ئەمن دەچمە کن سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەبم بە عەرزچییە»
شێخاڵ هەڵستا ڕۆیی بەزیزییە،
مام غەڵیفە گوتی: کوڕینە! ئەمە مەسڵەحەتمان چییە؟
بۆمە عەیبە فەرخۆڵە بمرێ لە غەریبییە
کوڕەکان گوتیان: «دایکمان بێ بچینەوە کن شێخاڵییە».
دایک و کوڕ ڕێک کەوتن بەیەکجارەکییە
چوونە نێو مەڕی داوێنی شێخاڵیان گرتییە
گوتیان: «دەبێ خاتوون ئەستی بەمە بدەی بەزامنییە».
گوتی: «ئەگەر خاتوون ئەستێ بنێرنە شاری شامێ، ئەگەر نەیداتەوە چارەم چییە؟»
بوونە زامن ئەو کوڕانە
سوێندیان خواردبوو بە قورعانە
«شێخاڵ برا گەورەی هەمووانە

خاتوون ئەستێت بۆ دێنینەوە ئێرەکانە».
دایکی بۆی خوارد سوێندی دییە:
«ترست نەبێ نەبەدییە
فەرخ ئاشقی ئیللاهییە
ئەو کارەی ئەتوو دەڵێی نییە
بۆت دەینمەوە ئێرە خاتوون ئەستییە».
ئەگەر ئەو قسانەی کرد تەواوە
شێخاڵیان هێنا لەولاوە
دەتگوت ئێخسیرە گیراوە
مەلایان هێنا تەواوە
قورعانیان هێنان لەولاوە
چل شەوانیان قەرار داناوە
خاتوون ئەستییان قورعان داوە
تەدارەکی بۆ گیراوە
لەشکری بۆ دروس کراوە
سەربازی لەسان دراوە
پاک ئاڵای بۆ هەڵکراوە
لەسەر سەحاتێ ڕاوەستاوە
ئەگەر شەیپووریان کێشاوە
گوتی: «دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا».
لە بۆ شامێ بەڕێ کراوە.
عەزرەتی غەوس هات لەولاوە
ئەوقاسیدێکی تەواوە
تەنگەی عەزری بۆ کێشراوە
چلۆن بەچەپەری ئاژواوە
حەوت ڕۆژی کرد تەواوە
چەندی سەرباز بەجێ ماوە

سوارەی شکستی هێناوە.
ڕۆژێکی هاتە ڕۆژئاوا
لە دەورەی شامێ هەڵی داوە
خەبەر بە فەرخی دراوە
فەرخ چەندی مزگێنی دا: «چرای دنیایەم هەڵکراوە».
فەرخ ئەگەر وا دەزانێ
بۆ خوڵای دەبژێرێ شوکرانێ
قۆشەنی درا لە سانێ
لەوێ دووربەدوور دەڕوانێ
دەڵێ: «ئەدی خاتوون ئەستێ کوانێ؟»
خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە
تەدارەکی بۆ گیراوە
نەیزانی ئەوە شاری شامێیە لەوێی هەڵداوە
بەڵەدی هێنان لەولاوە
دەیگوت: «سبحەینێ دەگەمە شامێ ڕۆژئاوا؟»
هەموو سەدەقیان لێ داوە
ئەو مەخلووقە پاک لێی گۆڕاوە
هەتا نوێژی شێوان تەواوە
بانگی خەوتنان لێ دراوە
فەرخ بۆ دز چوو بەولاوە
دەنێو قۆشەنێ گەڕاوە.
هەمووی خەستەیە، یەک هەڵنەستاوە
بۆ خاتوون ئەستی هات واوە
لە چادرێی دەکرد سەڵاوە
هیچ کەسیش جوابی نەداوە
دەستی دا لێفەی، هەڵداوە
کێشکچی هاتووە لەولاوە

توند توند ئەو دزە گیراوە
خاتوون ئەستی لە خەوێ هەڵستاوە
گوتی: «ئەوە چ بووە چ قەوماوە؟»
گوتیان: «ئەستێ بەڵەک چاوە
دزێکی حیزباب هات لەولاوە
قولینچکی لێفەی تووی هەڵداوە».
خاتوون ئەستی: دەچریکێنی
قۆشەنی پاک وەخەبەر دێنی
بانگ دەکا فەڕاشان هەڵدەستێنی
دەڵێ: «دەبێ هێندەی لێ دەدن تا دەیمرێنی».
هێندیان لێ دا چارەی نییە
زمانی شکا لە بێ کەسییە
چونکە دزە تکای نییە
هەولێ دەدەن زنجیر نییە
کەزی ئەستۆی پچڕی ئەستییە
دەست و پێیان توند بەستییە.
فەرخ دەڵێ: «ئەوا دەمرم لە خۆشییە
برا ئەو ئێڵچییە کوێندەرییە؟
هاتووە لەشاری داودییە
ئێڵچی توو شامێت بۆچییە؟
ئەگەر وای زانی خاتوون ئەستییە
گوتی: «هەرتک چاوەکەم کوێر بییە
خۆ ئەو فەرخی داودییە
ئەمن هاتوومە کن ئەوییە
ئێستا بووە بەدزی خەیبەرییە
دەست و پێیان کردەوە بەیەکجارەکییە.
بیست و نۆ ڕۆژان پێکەوە ڕۆنیشتن؛ سوال و جواب نییە».

گوتی: «سوێندم خواردووە بەیەکجارەکییە
ئەگەر نەچمەوە کەلاموللا دەمگرییە
خۆلا دەمکوژێ چارەم نییە».
فەرخۆڵە گەلێک دەگرییە
سبحەینێ تەدارەکیان گرتییە
لە سانیان دا تفەنگچییە
هەمووی سواری عەرەبییە
فەرخۆڵە قوڕی وەسەرییە
شامێ جێی غەریبان نییە
بەڕێی کرد خاتوون ئەستی
ئەویش لەدووی بوو ئێڵچییە
کە چل شەو تەواو دەبییە
نەگەییە جێ ئەستییە
شێخاڵ چاوەڕێی ئی وییە
لە خەسووی کرد گلەییە:
«ئەدی ئەستی بۆچ دیار نییە؟»
بەسەریدا هات نەخۆشییە
هاتەوە شاری داودییە
هێند نەخۆش بوو، حاڵی نییە
حەوتووێکی زوبان نییە
میوانی خولای هاتن لە غەیبییە
ڕوحیان وەرگرتبوو لەوییە
بۆتە چەمبەر و گرییە
دایکی چوو سەر خمییە
چەند مەلا و سۆفی و قازییە
هەڵیان گرتبوو خاتوون ئەستییە
بردیان لەبۆ قەبرییە

ته‌سلیمیان کرد به‌خاکییه

غه‌یره‌ز خولای هیچ که‌س نییه

کار به خولای ده‌بێ ته‌واوه

مه‌خلووق بۆ ماڵێ گه‌ڕاوه

بانگی خۆشییان لێ داوه

هه‌تا حه‌وتوو بوو ته‌واوه

ته‌داره‌کی بۆ گیراوه

خێر و حه‌سه‌ناتی بۆ بکه‌ن؛ لاوه

ئه‌گه‌ر حه‌وتووی بوو ته‌واوه

فه‌رخۆڵه هاته‌وه له‌ولاوه

گاڕانێک له‌وێ ڕاوه‌ستاوه

سه‌بر سه‌بر چوو به‌ولاوه

ده‌ڵێ: «گاوان! له شاری داودییه‌ی چ قه‌وماوه؟»

ده‌ڵێن: «نه‌تزانی مامی ڕدێن سپی، هاتی له‌ولاوه؟

خاتوون ئه‌ستی ئه‌وڕۆ حه‌وت ڕۆژه نه‌ماوه

بچۆ خێراتی بخۆ ته‌واوه».

ده‌ڵێ: «گاوان! هه‌ڕۆ بڕۆ ڕزقت سـوارێ؛ بۆخۆت پیاده بی، قه‌ت نایگه‌یێی». فه‌رخ لێی چووه شاری داودیه.

فه‌رخ چووه ماڵه پیرێژنێکی، گوتی «وه‌ره، له ماڵێمان ڕۆنیشه؛ ده‌چم خێراتی خاتوون ئه‌سـتییێ دێنم ئه‌تووش بخۆ، ئه‌منیش ده‌خۆم. ئه‌و هه‌ویره‌ی باوه‌شـێن بکه مێشـی لێ نه‌نیشێ». فه‌رخ ده‌گریه: «ئای له خۆم فه‌قیر و ئێخسیری

حه‌وت ساڵانم له شاری شامێ کرده‌وه میری

ئێستا سه‌ره‌نجامانم هاتۆته‌وه سه‌ر باوه‌شێنی هه‌ویری».

فه‌رخ چوو به‌ولاوه

نانی خێراتیان به‌فه‌رخی داوه

به‌سـه‌ر سه‌ری شـێخاڵیدا کرد. شـێخاڵ ده‌سـتی دا خه‌نجه‌رێ؛ گوتی: «ده‌تکوژم ته‌واوه».

فه‌رخ بۆ قه‌بران هه‌ڵات ڕێی که‌وتن واوه

هەتا گەییبە قەبری خاتوون ئەستی، دەستی لە کێلەکەی وەرهێناوە.

فەرخۆڵە دەڵێ: «خولایە! نە بەکەبڕێنی، نە بە سەبڕێنی

گیانان دەدەی گیانان دەستێنی

یانە خاتوون ئەستێ بۆ من وەژێنی

یانە ئەمنیش بەکێلی وێوە بمرێنی».

هەرچەند دوعای دەکرد فەرخی بەستەزمانە

لێی نەهاتە جواب خاتوون ئەستێ نۆجوانە

لە بارەگای خولای دەهات میوانە

ڕوحیان لێ وەرگرت ئەو بەستەزمانە

دەهاتنە سەری ئەو هەموو خزمانە

زەریفیان دەشوت سەید و مەلایانە

کن خاتوون ئەستێ لێ بوو گۆڕخانە

فەرخ لە خاتوون ئەستێ میوانە.

ڕەحمەت لە گوێدێرانە

بەنەحلەت ببێ شەیتانە

تەوفیقێ بدا بینای چاوانە

***

مەحمەڵ و برایمی دەشتیان

مەحمەڵی دەشتیان لە ئەشکەوتێکی بێشوەی بوو؛ جێ هەواری باب و باپیری خۆی بوو مەڕێکی زۆری بوو. هەموو ڕۆژێ ڕسقی دەهێنا بازاڕی دەیفرۆت. برادەری زۆر بوو لە شاری چەلیان. بە برادەرێکی گوت: «بزانە نۆکەرێکم بۆ ببێنەوە؛ یەکتەنم چم پێ ناکرێ». ڕۆژێکی پیاوێک بە بازاریدا هات؛ چو بەر ئەو دووکانی کە مەحمەڵ ڕای ئەسپاردبوو. گوتی: «بابم، نۆکەرییە ناکەی؟» گوتی: «بەڵە وەڵڵا». گوتی: «دەبێ بچیە کن مەحمەڵی دەشتیان؛ ئەو پیاوی پێ دەوێ». گوتی: «نازانم لە کوێیە». شاگردێکی ڕەگەڵ خست. لە شاری بردە دەرێ، ڕێی پێشان دا. ڕۆیی بۆ ماڵە مەحمەڵی، مەحمەڵ بۆ بازاری دەهات. لە ڕێیە تووشی یەک بوون. گوتی: «ئەتوو کێی؟». گوتی: «مەحمەڵی دەشتیانم». گوتی: «کاکە مەحمەڵ! خولا چاکی دا. ئەمن دەهاتمە ماڵی توو، ئەوا لێرە تووشت هاتم. ئەگەر ڕێک کەوتین، دەچمە ماڵێ؛ ئەگەر ڕێک نەکەوتین دەگەڕێمەوە». گوتی: «بابم نێوت چییە؟» گوتی: «نێوم برایمی نۆکەرت». گوتی: «قەراری حەقم دەگەڵ بکە؛ دەبێ ببینە برای دایک و بابی». گوتی: «هەتا نۆکەری تۆم، براین. ئەگەر لە نۆکەریت چوومە دەرێ، هەر کەسە کوڕی بابی خۆمانین». گوتی: «کێ دەناسی؟» گوتی: «کەس ناناسم». گوتی:« بابت نێوی چیە؟» گوتی: «بابم زوو مردووە؛ لە کەسم نەزانیوە نێوی چییە». گوتی: «ئەمن چۆن بەقایە بە توو بکەم؟» گوتی: «ئەوەتی هێندە بووم سەد تومەنم پەیدا کردووە. ئەو سەد تومەنی لە کن توو دادەنێم بەوادەی؛ هەتا شەرتم هەڵدێ؛ حەقی

لەتوو وەردەگرم، ئەگەر ئەتوو بەمن چا بووی ئەمنیش بۆ توو چاک بووم، دراوەکەت لەکن دادەنێمەوە سەرلەنوێ دەبمەوە نۆکەر».

لە پاشـێ مەحمەڵ برایمی کردە برا گەورە. ڕەپێش خۆی خسـت بۆ ماڵێ، هاتنە کن دایکیان، سەلامیان لە دایکیان کرد. گوتی: «دایە! ئەوە برا گەورەی منە». گوتی: «ڕۆڵە! ئەگـەر برای تۆیە، کوڕی منە». مەمکی ئاوێتە سـەر زاری ئەوی بە دایکی خۆی قبووڵ کـرد. هەموو ماڵی خۆی تەسـلیم بە برایمی کرد. برایم لەسـەر ماڵە خۆی ڕاگەیی هەتا سێ سـاڵان. هیچ مەحمەڵی نەدەدواند ئەو سێ سـاڵانە؛ برایم گوتی: «بران! قەت برای لەوەی چاتر دەبێ. مەسـڵەحەت ئەوەیە؛ جا ژنێکی بۆ مەحمەڵی بێنم؛ دایکیشمان ئازابێ کەم دەبێ کارمان یەکجار زۆرە». بانگی کرد: مەحمەڵ! سـبحەینێ زوو وەرە نێو مەرێ؛ کارم پێت هەیە». مەحمەڵ بەیانی دەسـتی دا گۆچانی، چووە کن برایمی. برایم شێست، حەفتا سـەری بەران و بەختەی تەسـلیم بە مەحمەڵی کرد؛ گوتی برا! ئەوەی بفرۆشـە. بزانم ژنێکت بۆ بێنم. دایکیشـمان ئازابی زۆرە بحەسێتەوە». مەحمەڵ جەڵەبی ڕاکێشا بۆ بازاڕی چەلیان. گەییە قەراخ شاری فکری کردەوە گوتی: «برا بە منی نەگوتووە قیمەتی. دەشـقەم هەرزانی بدەم، پێـی ناخۆش بێ؛ بڵێ گەورەیی ڕانەگرتم». لەوێ تەسـلیم بە پیاوێکـی کرد جەڵەبەکە، بۆخۆی بەلینگـدان چووە کن برایمی. بە برایمی گوت: «ئەتوو قیمەتـی ماڵەکەت نەگوتووە. بفەرموو قیمەتی، بڵا ئەگـەر کردی دەیدەم. ئەگەر نەیکرد ماڵـی خۆت بۆ دێنمەوە». برایم گوتی: «هەروا دەبێ لـە دنیایە؛ ئافەرین برا!» گوتی: «براڵە! برۆ یەکی تێکرا بەچوار ڕیاڵانی بدە». مەحمەڵ گەڕاوە بەلینگدان، گەییە جەڵەبی خۆی. ڕای کێشا بۆ بازاری.

خاتوون پەریخان کچی میرزۆرابخانی بوو؛ حاکمی شاری چەلیان بوو. بۆ خۆی زۆر پیر بووبوو، حوکمەتی دە مست خاتوون پەریخانێ نابوو. حەسەن بەگ کوڕی میرزۆرابخانی بوو، چکۆلە بوو؛ خاتوو پەریخان زۆری کەیف لە پیاوان بوو. هەر کەسێک بە کووچەیدا ڕابردبا خاتوون پەریخان کەیفی دەیگرت.

خاتوون پەریخان دەیگوت: «وەرە حەزم لێ بکە». ئەویش قەبووڵی نەدەکرد. خاتوون پەریخان دەیگوت: «بڵا بیسـووتێنن؛ نەکـوو لەکن خەڵقی بڵێ، ئابرووم دەچێ». پیاوی دەگرت؛ دەنێو چیغی دەنا؛ نەفتی پێدا دەکرد، دەیسـووتاند. قەرەواشـێکی بوو؛ هەموو سـبحەینان دەبوو بچێ، ئاوی نـوێ بێنێ، خاتوون پەریخانێ چاوی پێ بشـوا. ئەگەر قەرەواش چوو بەکاروانسەرایدا تەماشای کرد چێودارێک ئەوە جەڵەبی دەفرۆشێ. قەرەواش ئاشـقی ئەو چێودارەی بوو، ناتوانێ بچێتە سـەراوێ، ناتوانی بگەڕێتەوە؛ هەتا وەخت و

ســـەعاتی بەسەرچوو. بەپەلەپەل چوو گۆزەی پڕکرد، هاتەوە. خاتوون پەریخان لە خەوێ هەڵســـتا. گوتی: «ئەو قەرەواشە لە کوێیە؟» قەرەواشی دی گوتیان: «نازانین؛ ئەو قابە چۆتـــە جندەبازییە». زۆر نەچوو قەرەواش هاتەوە. خاتوون پەریخان گوتی: «جەللابیش بێنن تەنافیش بێنن. تەنافی دەکەم، دەیخنکێنم».

گوتی: «قوربان! بانگم کە ســـەرێ عـــەرزت بکەم. کەیفی خۆتە ئەگەر دەمخنکێنی». گوتی: «وەرە ســـەرێ». گوتی: «قوربان! گۆزەم هەڵگرت چوومە سەراوێ، ئەهلی بازاڕ هەمـــوو دەزانێ؛ ئەگەر دەمکوژی ئەگەر دەمبڕی. ڕووڕەشـــیی خۆم دەڵێم. چێودارێک لە بازاڕییە، هێندە جوانە دەڵێی یوســـفی میسرێیە. ئەگەر چاوم پێ کەوت لە سوێیانی شێت بووم. نە توانیم بێمەوە، نە توانیم بچمە ســـەراوێ. پێم دە بەند چوو هەتا ســـەحاتێکی. لەپاش سەحاتێکی بەپەلەپەل چووم گۆزەم پڕکرد. هاتمەوە. حاڵ و کەیفییەتی من ئەوەیە جا ســـاحب ئیختیاری». گوتی: «ئەوەی بەرن ئەمباری بکەن. بانگی فەڕاشـــان بکەن». فەڕاش هاتن. خاتوون پەریخان گوتی: «بڕۆن ئەو چێودارە هاتۆتە بازاڕێ ئەوەی بۆ منی هێناوە بیکڕم، بیکەمە خێر و خێرات. ئەوە لە بازاڕی شاییەکان زیاتر داوەتێ لە قیمەتی، بۆیە دەیفرۆشـــێ. بڕۆن هەرچی لێـــی کڕیوە، دراوی بدەنەوە؛ ئەو شـــەک و بەختەی لێ بستێننەوە. ئەو چێودارەی بەجەڵەبەوە بۆ منی بێننە ئێرە».

فەڕاشـــان هەڕایان کرد، حوکمیان لـــە چێوداری کرد؛ گوتیـــان: «هەرچی فرۆتووتە دەبـــێ دراوی بدەیەوە، شـــەک و بەختەی خۆت بســـتێنیەوە». گوتـــی: «ئاخر چ بکەم خەڵق نامداتـــەوە». گوتی: «کوڕە! حوکمی خاتوون پەریخانێیە. هەرچی نەیداتەوە بابی دەردێنین». هەموویان ئەســـتاندەوە، جەڵەبیان ڕاکێشا هێنایان. خاتوون پەریخان چاوی شووشت. کوڵمەی خۆی جوان کرد. چاوی ڕشت. سینگی خۆی ترازاند. خۆی ئاوێتە سەر پەنجـــەران. مەحمەڵ زۆر ترســـا، گوتی: «ئەوڕۆ دەمســـووتێنن». مەحمەڵ لەولاڕا هات. خاتوون پەریخان چاوی پێ کەوت، ئاشقی بوو. لە سوێیان وەخت بوو شێت بێ. مەحمەڵ ئیکلامی لێ کێشـــا. بانگی کرد گوتی: «چێودار دەیفرۆشی؟» گوتی: «بەڵێ، قوربان!». گوتی: «تێکڕا بەچەندی سەرجەم؟» گوتی: «تێکڕا بەچوار ڕیاڵان». ئەگەر بیگوتایە دە ڕیاڵ هەر لێی دەکڕی ـ. جەڵەبەکەیان ئەژمارد، حیسابیان دا. تەسلیم بە پیاوێکیان کرد. گوتی: «ئەوەی بلەوەڕێنە، هەتا چل شەوی؛ حەقی مانگێ دە قران بێ. موخاریجت لەسەر خاتوون پەریخانێ بێ. ئەوەی دەکاتە خێروخێرات ئینشـــاڵڵا». گوتی: «بێنن شتێکی بۆ ڕاخەن». تەکلیفیان کرد دایاننا. خاتوون پەریخان لێی پرســـی: «نێوت چییە؟» گوتی: «مەحمەڵی دەشـــتیان نۆکەرت». گوتی: «قوربان حەقی جەڵەبەکەم بدەیە؛ مەرەخەس

دەبم». کوێخا دەرکی بانگ کرد گوتی: «مەحمەڵی بێنە ژووریٚ حەقی بەدەمیٚ». گوتی: «کوێخــادەرک خەڵوەتە کەس لێــرە نەمێنیٚ». مەحمەڵ کە لە پلیکانان وەســەرکەوت، کــە خاتوون پەریخــان چاوی پیٚ کەوت وای ئاشــق بوو نێوکی کــەوت. گوتی: «وەرە ژووریٚ». هاتە ژووریٚ. ئیکلامی کێشــا. لەکنە خۆی داینا گوتی: «مەحمەڵی دەشــتیان ئەمن میرغەزەب نیم. هەموو ڕۆژیٚ پیاوێکی دە چیفی وەردەگرم، دەیسووتێنم. قسەی دڵی خۆم دەکەم لێم قەبووڵ ناکەن؛ ئەمنیش بۆیە ئەو عالەمەی وا لیٚ دەکەم. بەقسەم دەکەی یان نا؟» گوتی: «قوربان! بفەرموو بزانم چ دەڵێی». گوتی: «مەحمەڵ! ئەمن زۆرم حەزم لەتوو کردووە، ئەتوو دەڵێی چی؟» گوتی: «قوربان! ئەمن لە سوێی توو جەرگم خرابووە؛ ئەمما ناوێرم بڵێم». دەســتی دەستۆی مەحمەڵی کرد. دەمی بەدەمیەوە نا. سوحبەتێکی ڕۆریان کرد. یەکێکی خۆشــی لیٚ دا، هەتتا سبحەینیٚ لەکن ئەوی بوو. برایم هەر چاوەڕیٚ بوو؛ دەیگوت: «مەحمەڵ نەهات». هەتا ڕۆژ برایم خەویٚ لیٚ نەکەوت، لە سوێی مەحمەڵی. سبحەینیٚ خاتوون پەریخان تەدارەکی پادشایانەی بۆ مەحمەڵی گرت، بەوادەی دوو ڕۆژان مەرەخەســتی کرد. مەحمەڵ هاتەوە بۆ ماڵیٚ. برایم گوتی: «براله! بۆ وا درەنگ هاتی؟» ئەو تەدارەکی لەکن خاتوون پەریخانی هێناوە پاکی لە پێش برایمی دەشــتیان داناوە. لە ڕووی هەڵنەهــات بە برایمی بڵیٚ؛ هەمووی بۆ دایکی گێڕاوە. ئەویش هات بۆ برایمی گوت. برایم گوتی: «براڵە ســبحەینیٚ دەبیٚ بچیەوە؛ ئەوە ژنە بیٚ دینە، نەک پەشیمان بێتەوە. شەیتان شەیتانیٚ دەکا؛ نەکوو بەمانسووتێنیٚ ئەو بیٚ دێنە. ئەوی ئەمن پێت دەڵێم، ئەتوو بچوو وای پیٚ بڵیٚ؛ ترســت نەبیٚ». برایم تەدارەکی ئاغایانەی بۆ خاتوون پەریخانیٚ گرت، هەڵستا مەحمەڵی بەڕیٚ کرد.

مەحمەڵ ئەگەر هات و گەڕاوە،

دیاری و سەوقاتی برایمی لە پێش خاتوون پەریخانیٚ داناوە.

خاتوون پەریخان پیٚ کەنی گوتی:

«بەخێرێی سەر چاوی من؛ ئەوە دیاری و پێشکێشی مەڕییە بۆ منت هێناوە».

کاکە مەحمەڵ گوتی:

«خاتوون پەریخانی چاو هەڵۆ!

ئەوە پێشکێشی برایمی دەشتیانە، ناردوویە بۆ تۆ».

خاتوون پەریخان کەیفی دەماغێی هێناوە

دەڵیٚ: «بەخێرێی، سەر چاوی من شۆڕەلاوە!

ئەتوو چلۆن لە ڕووت هەڵات بۆ برایمی دەشتیانت گێڕاوە؟»
مەحمەڵ دەڵێ:
خاتوون پەریخانێ چاوبەنگییە!
ئەگەر قسەی توو نەگێڕمەوە بۆ کاکە برایمییە
لەکن ئەتوو خەجاڵەت دەبم، لەکن ئەویش دەبێتە ڕووڕەشییە.
برایم وای عەرزی توو کردییە
ئەمن ئێلچیم، چ تەکلیفم لەسەر نییە.
کاک برایم بەمنی فەرمووە: ئەمن ناتوانم بچمە کن میری، بکەین خوازبێنییە
دەبێ لێرە بڕۆین، بچینە مەملەکەتێکی دییە.
خاتوون پەریخان دەبی قاقەزێکی بۆ بنێرێ، بەدزی میری شارییە
ئەشکەوتی بێشوەی ئەوە کردمە پێشکێشی وییە
مەر و ماڵی من دە تاعلقەی ویدایە، بۆخۆم دەبمە شوانکارەی یەکجارییە
ئەگەر دەڵێ: بەقای پێ ناکەم، لە منی وەرگرێتەوە بیدا بەیەکی دییە.
ئەمە چارەمان نییە، دەبێ لەو شارەی بڕۆین بۆ شارێکی دییە».
خاتوون پەریخان گوتی:
برایم ساحب کەماڵە، لە هیچ دەوڵەتان پیاوی وا نییە
بابم هێند بەحوکمە مەگەر بچین بۆ نێو عرووسییە.
ئەو شەو دەبێ لێرە میوان بە تەدارەکی دەگرم بەحەوتوویێکی دییە.
ئەوێ شەوێ مەحمەڵ لەوێ نەگەڕاوە
هەتا سبحەینێ کەیف و نەهەنگی خۆیان کرد تەواوە
سبحەینێ بەڕێی کرد بۆ ماڵێ گەڕاوە
هاتە خزمەت برایمی ئەو قسانەی هەموو بۆ گێڕاوە
برایم دەڵێ:
بەخێرێی، سەر چاوی من شۆڕەلاوە!
بلا سەری من ببڕن، مەخسوود و مرادی توو ببێ تەواوە.
سبحەینێ دەبوو بەچێشتانە
لە خەوێ هەڵدەستا خاتوون پەریخانە
بانگ دەکا مەیتەر و میرئاخورانە:

کێهە وڵاغت جسنە، حدوودە، ئەگەر پیاو پێی بکا متمانە؟
میرئاخوڕ دەڵێ:
«قوربان، ئەوا هەنم حدوودی بێ نیشانە
دایکیان لە ئەنێزەی گەرمێنیانە».
گوتی: «بچۆ، بیانیێنە؛ بیانبینم. بیانکەم. نیشانە».
میرئاخوڕ هەڕای کرد بەهەشتاوە
جووتێک حدوودی ئەسڵی هێناوە
لە پێش خاتوون پەریخانێ ڕاگرت هەرتکی کەوتن بەچاوە
لە بۆ ئێختەخانەی ڕاکێشاوە
ناردی زێرینگەری هێناوە
ڕەخت و ڕەشمەم بۆ بکە تەواوە
ئەوی دانا بەدڵ و جانە
بۆی دروس بکا ڕەختی ڕۆمیانە
بێنن نەجاڕی نازدارە
بۆم دروس بکا قەڵتاغی جەوهەردارە
تا تەدارەکی بکرم بۆ حدوودی دە بەکارە
دە بڕۆن و ڕامەمێنن
وەستای سەڕاجم لە بۆ بێنن
تەکڵتووی ئاوریشم دۆزم بۆ پێک بێنن
دەبڕۆن، ڕامەوەستن چی دییە
ئاسنگەرم بۆ بێنن بە موشتەرییە
بۆم دروس بکا ڕکێفی ئاڵدووز دانەلغاوی هەوێزە مرواریيە
دە بڕۆن چی دی ڕامەمێنن
بچن شیرگەرانم بۆ بێنن
شیری میسریم بۆ بغەملێنن
زەرگی نەزەریم بۆ بێنن
لە تەنگانی بشەتێنن
بیشەتێنن یەکجارییە

بۆم بچنە کووچەی شارییە
بکڕن زرێی داودییە
مەتاڵی حەوت قۆبەییە».
کە ئەو تەدارەکەی گرتییە
ناردی لە دوو میرئاخوڕییە.
میرئاخوڕ هاتووە لەولاوە
حدوودی هێنا پێش چاوە
کە لەکنە خۆی زین کراوە
لەسەر پشتەی ڕۆنراوە
زۆر چاک تەنگەی کێشراوە
کە ڕەختیان هێنا لەولاوە
کە حدوودی پێ غاملاوە
ئەو ئەسپانەیان گێڕاوە
تەدارەکی چاک گیراوە
زرێی داودییان هێناوە
تەسلیم بە میرئاخوڕی کراوە
قۆڵی خۆی تێ هەڵکێشاوە
لەسەر ملی ڕاوەستاوە
مەتاڵی حەوت قوببەییان هێناوە
کە ڕیشتەی دەستۆی کراوە
لەنێو شانێ ڕاوەستاوە.
گوتی: «چەندو بەو زرێیە داوە؟»
گوتیان: «قیمەتی لەسەر دانەنراوە
چی بدەیەی، قبووڵ کراوە».
ماشەڵڵا لەو تەدارەکەی گیراوە
لە مەحمەڵی دەشتیان دەگێڕاوە
مەحمەڵ چووە خزمەت برایمییە:
«کاکە! خاتوون پەریخان لەدووی ناردووم؛ نازانم کاری چییە».

برایم وای به مه‌حمه‌ڵ گوتییه:
بچۆ خزمه‌ت خاتوون په‌ریخانێ، بزانه کاری چییه.
مه‌حمه‌ڵ ته‌داره‌کی خۆی گرت به‌یه‌کجاره‌کییه.
ئه‌گه‌ر مه‌حمه‌ڵ ته‌داره‌کی گرت ته‌واوه،
ده‌هات و له خاتوون په‌رێخانێی ده‌کرد سه‌لام و سه‌ڵاوه،
ده‌یگوت: «نازانم، بۆ نێو عورووس برۆین، ده‌نا له هیچ کوێیان چاره نه‌کراوه».
بانکی کرده میرئاخۆرانه:
ئه‌و ئه‌سپانه زین که‌ن، بیانیه‌ننه ئێرانه.
ئه‌وریان پێ بچنه ڕاوێ؛ بۆ شاهیدینێ ڕه‌گه‌ڵو ده‌خه‌م ئه‌و شوانه.
بچن بزانن کێهه‌یان جسنه له‌و ئه‌سپانه؛
که‌ڵکیان هه‌یه، پیاو سواریان بێ ڕۆژی ته‌نگانه».
سواریان ده‌بوون به‌ڕه‌وانی
ڕوویان ده‌کرد چۆڵ و بیابانی
تاژی و توڵه‌یان ده‌بردن، ده‌گه‌ڕان به‌ته‌رخانی
که‌روێشکێکی گه‌رمه‌لانیان ده‌گرت، ده‌یانهێناوه بۆ خاتوون په‌ریخانی
له پێشیان داده‌نا. ده‌یانگوت: « ئه‌توو چرای هه‌رتک چاوانی»
برۆ ماڵه خۆت بار بکه بۆ شاروێرانی».
مه‌حمه‌ڵ ئه‌گه‌ر ئه‌و قسه‌ی بیست له خاتوون په‌ریخانێ
گوتی: « به خوڵای سه‌رمان ده‌بڕن له گۆشه‌ی مه‌یدانێ»
هاته‌وه کن برایمی ده‌ڵێ: « براڵه! که‌وتووینه ڕۆژی ته‌نگانێ
ناچێته‌وه پاشێ حوکمی خاتوون په‌ریخانێ
حوکمی سه‌خته و گرانه
هه‌ر ده‌بێ با ر بکه‌ین لێره‌کانه
بچینه نێو عورووسی، ده‌نا له نێو کوردی نانبێ گوزه‌رانه
ده‌گه‌ڵ برایمی قسه‌یان بوو ته‌واوه
دایکی مه‌حمه‌ڵ گه‌لێک گریاوه
ده‌ڵێ: « ڕۆڵه! خراپم لێ قه‌وماوه
« ڕۆڵه! مه‌حمه‌ڵ، خوڵاگیر بی، ئه‌تو چت له کچی میر زۆرابخانی داوه؟

گوتی: « دایە چ بکەم ئیختیار لە چەنگی خۆن براوە».
ماڵە خۆیان بار کرد، ئەشکەوتی بێشوەی بە جێ ماوە.
شەو و ڕۆژێکیان لێ خوڕێ، لە پاشێ مەحمەڵ گەڕاوە بەدواوە.
لەو مەحمەڵی ڕەوانە،
گوتی: « ناچم، کاک برایم گیانە!
سەرمان تێدا دەچێ، زۆر فەساتە ئەو خاتوون پەریخانە».
برایم گوتی:
« نابێ بشکێ قسەی پیاوانە
ئەمن بەجێم هێشتووە عەرز و مەکانە
بڕۆ خاتوون پەریخانم بۆ بێنە ئێرانە
هەتا دنیا خرا دەبێ لێمان دەگێڕنەوە قسانە
ئەمن دەس هەڵناگرم؛ چونکە میر زۆرابخان میری چەلیانە».
ئەو قسەیەیان تەواوکرد بەیەکجاری
مەحمەڵی دەناردوە لە بۆ شاری
ڕووی دە شاری دەکرد، دەخزمەت خاتوون پەریخانێ
ئیکلامی دەکێشا، بانگیان کردە باڵەخانێ
ڕویان دەنا لە دیوانێ
خاتوون پەریخان دەیگوت:
کوێخای ئەو شارەی کوانێ؟
پێشکاری خۆم بۆ بانگ بکەنە مەیدانێ
هەمان بەسەری خۆم سوێند دەدەم، یان بە قورعانێ
ئەمن تەماحمە بەسەفەر بچم، نەکو میرزۆرابخان پێ بزانی
زگی سەد کەسی دەدڕم لە دیوانێ».
ئەگەر ئەو مەسڵەعەتەی کرد تەواوە
شەو بەسەر داهات و بانگی شێوانی دراوە
دوو هەگبەی لە ماڵە خۆی لە زێڕ و ئەشرەفی کرد تەواوە
ئەسپی حدوودیان لە خاوێ دەرهێناوە
دوو بەدوو سوار دەبوون ڕکێفی خۆیان لێ داوە

شاری چەلیان لەوێ بەجێ ماوە.
کە لە ئەشکەوتی بێشوەیان بارکرد هیچ کەسێک نەیزانی
خێڵی خۆی لێ نا بۆ شاروێرانی.
هەتا حەوت ڕۆژانێ کەس سۆراخی خاتوون پەریخانی نەزانی
هەڵگیرا و داد و دیوانی
شاری چەلیان وەخت بوو ببێ وێرانە
هیچ کەس نەبوو بکا حوکمانە
لەلایەکی بوو خانەبگیری، لەلایەکی بوو فەسادخانە
هەموو شاری چەلیان بووە لۆتیخانە
مەخلووق دەڵێ: «بڵا بەس تێک ڕابمێنین
«بڵا خەبەرێکی بە میر زۆرابخانێ رابگەیەنین».
مەخلووق هەڕای کرد بەڕەوانی
پاک چووە کن میر زۆرابخانی:
«تۆو خانێکی بێ متمانی
حەواڵی شاری نازانی
شارێکی یەکجار گرانە
لێی پەیدابوو لۆتیخانە
هیچ کەس نییە، بکا حوکمانە
دیار نییە ئەو خاتوون پەریخانە».
میر زۆرابخان وا دەزانێ
دەڵێ: «وەکیل و وەزیری کوانێ؟»
ناردی لە دوو وەکیل و وەزیرانە
«وەرن بکەن تەگبیرانە
دەڵێن شارەکەم وێرانە
تەگبیران بکەن تەواوە،
بزانن، لە شاری من چ قەوماوە؟
هەڵبەت پەریخان نەماوە
جا بزانن جیهەتی چییە

بۆچی ئەو شارە خۆڕاییییە».
ئەگەر میر ئەو قسەی کرد تەواوە
کەوڵی بەشانی داداوە
یەکجار خۆشی بوو هەنگاوە
خەرقەی لێ بەجێ ماوە
گوتی: «خوڵایە چ قەوماوە؟»
لە دەرکی دیوانێ ڕاوەستاوە
گوتی: «بچن کوێخا دەرکی بێنن لەولاوە».
چەندی فەڕاش ڕاوەستاوە
ئیکلامی میریان کێشاوە
گوتی: «کوێخا دەرک، ئەمینداری تەواوە
بۆچ وا دیوان هەڵگیراوە
ئەو شارەم لێ وەرگەڕاوە؟
حیزباب! دەرت دێنم هەرتک چاوە
هەڵبەت پەریخان نەماوە
بۆچت لە من نەگێڕاوە؟
دەرکی دەروازەی بکە ئاوا»
کویخا دەرک، وای جواب داوە:
«قوربان! مەعزوون نی بچی بەولاوە
مەعزوون نی یەک هەنگاو بچییە
خاتوون پەریخان حاکمی شارییە
چ بکەم، ئەوە حوکمی وییە».
میر گوتی:
«حیزباب! ئەگەر وا بەحوکمە، بۆچی شارم خۆڕاییییە؟»
گوتی: «قوربان! چ بکەم، دەستەڵات بەدەستی من نییە.
ئەوشەو حەوت شەوە خاتوون لەماڵێ نییە.
ئەگەر میر ئەو قسەی دەبیست تەواوە
خەدەنگی لە جەرگی دراوە

دەڵێ: «کارێکی گەورە قەوماوە

چلۆن ئابڕوومان بوو بڵاوە

ئیختیارم دە مست کچێ ناوە»

حەوت شەو و ڕۆژان تەواوە

چەندیان کاتیب دادەناوە

چەندی قاقەز دەنووسراوە

لە بۆ شاران بەڕێ کراوە

هەموو کەس بەسەر کراوە

جێ و جیهەتیان هەموو تەواوە

هەر جووتە شوانەکەی ئەشکەوتی بێشوەی نەماوە.

میر دەڵێ: «دیسان لێم شێواوە

دەگەڵ کرمانجم لێ قەوماوە»

بۆخۆی دیوانی داناوە

چەندی نۆکەر ڕاوەستاوە

تا ساڵەوەخت بوو تەواوە

تەواو دەبێ ساڵ لەوانە

ئەوجار شەڕی مەحمەڵ و برایمی دەشتیانە

مەحمەڵ دەڵێ:

«قەت گیر نابم لێرەکانە

تا دەچمەوە ئەشکەوتی بێشوەی جێی باب و باپیرانە».

کاکە برایم دەگریە دەڵێ: «ئەمە دوو کرمانجین خوێڕییە

میر زۆرابخان پادشای شارییە

نابینە موقابیلی وییە

دەسەڵاتم بەدەس نییە

دەنا دەکوژم مەحمەڵییە»

مەحمەڵ گوتی:

«کاک برایم گیانە!

ئەشکەوتی بێشوەی جێی باب و باپیرانە

چی دی گیرنابم لێرانە
چی دی گیرنابم لە جێی خەمێ
دەچمەوە خزمەت میری گەلێکی ماڵی دنیایە دەدەمێ».
برایم گوتی:
«سەگبابە! چلۆنم دەدوێنێ
میر بۆ ماڵی دادەمێنێ؟
پەکی کەوتووە لە خەزێنێ
حیزباب بەتاجی و توڵانمان دەخنکێنێ
خاتوون پەریخان ئاوارە دەمێنێ».
مەحمەڵ ئەگەر ئەو قسەی بیستییە
حەمایەڵی کردەوە لە قۆڵییە
سوێندی خوارد بەزاتی ڕەببییە:
«لەو شەو بەدەرەوە گیربوونم نییە
هەتا دەچمە ئەشکەوتی بێشوەی بەیەکجارەکییە
بۆ خەڵقی ناکەم خۆڕاییە
لە زۆران زۆر دەمرێ، لە کەمان کەم دەمرییە
میر ئەگەر دژمنایەتیم دەگەڵ ناکا، بەماڵی دنیایەی دەکەم خەنییە
جا لەوی بەدەر بزانم، قسەی چییە».
ئەوێ شەوێ تا بەیانی برایم هەر دەگرییە
دەڵی: «سەرم چوو بەیەکجارییە
مەحمەڵم چوو چارەم چییە؟»
کە سبحەینێ ڕۆژ گرتی قەرارە
کاکە مەحمەڵ بوو سوارە:
«خاتوون پەریخان، نازدارە
بڵا بۆ چەلیان بچینە خوارە»
کاکە برایم زۆر گریاوە
خۆی ئاویتە کن کەیخودا و ڕدێن سپییان؛ چوون مەحمەڵی دەشتیان گێڕاوە
هێنای ئەوێ ڕۆژێ قەراری دەگەڵ ڕۆناوە

برایم دەڵێ:

«سبحەینێ براڵە! ماڵە خۆم باردەکەم دەچینەوە بەولاوە».

سبحەینێ کە بەیانی بەرداوە

ناردی ماڵ و دەوڵەتی خۆی هێناوە

باری کرد سەبر سەبری ئاژواوە

هەتا شەوی بەسەر داهات مەنزڵی گرتەوە تا سبحەینێ ڕۆژ کراوە

برایم گوتی:

مەحمەڵ و پەریخان وەرن، قەرارێکی پێکەوە بکەین تەواوە

میرزۆرابخان پیاوێکی ماقووڵە، ئەمە شیرمان لە ڕووی کێشاوە

ئەمە بۆ ئەشکەوتی بێشوەی دەچین، ئەجەل ئێمەی هێناوە واوە.

مەحمەڵ دەڵێ:

ئەو قسانەم هیچ پێ خۆش نییە

ئەگەر سەرم ببڕن، بەیەکجارەکییە

ئەمن دەس هەڵگرتنم لە ئەشکەوتی بێشوەی نییە».

سبحەینێ باریان کرد، هاتنە خوارەوە

هەتا ئەشکەوتی بێشوەی نەیانگرت قەرارە

کە لەوێندەرێ ڕۆنیشتن بەیەکجارە

پێیان زانی دژمن و برادەر و یارە

خەبەریان بۆ میر زۆرابخانی بردە خوارە

لێیان مەعلووم کرد ئەوجارە

میر زۆرابخان ڕادەمێنی

دیوانی خۆی دەڕەنگێنی

کێ بێ ئەو حەقەم بۆ بستێنێ

مواجبی زۆرم لێ بستێنێ

کە سەری مەحمەڵم بۆ بێنی».

وەکیل و وەزیر وایان گوتییە:

«قوربان! ئەوە کارێکی گەورە نییە

ئەو خوێڕیانە قابلەتیان چییە؟»

میر زۆرابخان دەنگ هەڵدێنی لە دیوانێ:
«هەر کەسێک لە دڵم دەرکا ئەوێ خەمێ ئەوێ ژانێ
ئەو مووچە و مواجبی بۆ باب و باپیرانی بوو هێندەی دیکەشم دەدانێ
هەر کەسێک وەیکوژێ لەنگۆ، لە هەموانە
دەیدەمێ کوێتی کەفەڵ پانە
دەگەڵ بۆرەی دە کەحلانە».
کۆنە نایب دەڵێ: «میران!
بەوەکیل و بەوەزیران،
بکەین ڕایە دەگەڵ تەگبیران
سبحەینێ سواربین بچین مەحمەڵ و برایمی دەشتیان بدەینە بەر شیران».
حەسەن بەگ کوڕی میرییە دەڵێ:
«بابە ئەو ڕابەری، زۆر ڕابەرێکی چاکە
بەزار زارگوتە بەدڵ دەگەڵ ئەمە پاکە
ئەو ڕاوتەگبیری ئەو نایبە بۆ مەی دەکا
قەت باب بۆ کوڕی خۆی ناکا».
میر دەڵێ:
«دەنا سوارێکم دەوێ لە شێیە
بڕوا ببێ نیشتەجێی
بزانێ مەڕی مەحمەڵ و برایمی لە کوێیە».
ئەو کێ بوو لە سواری شێی کەحلانە
لە هەمووی دەچوو بەسەرڕەو و لینگدانە
تا گەییە مەڕی مەحمەڵ و برایمانە.
دەیگوت: «ماندوو نەبێ، بەدەوڵەت بی، شوانە!
ئەمن خزمم، نابمە بێگانە
مەڕی مەحمەڵ و برایمان کێهەیە لەوانە لە هەموانە؟
کە برایم دەڵێ:
«سوار! بەئیلاهی کەم، بەڕەببییە
بە موحەمەدی کەم بە نەبییە،

ئەو مەحمەڵ و برایمی دەشتیان ئەتوو لێی دەپرسییە
نەمدییە نەمناسییە
بچۆ، پرسیارێ بکە لێکی دییە»
سوار دەڵێ:
«مەحمەڵ! بۆ وا شێتی، چ نەزانی؟
کاوڕم دەیە، دەگەڵ شەکی، بەرتیل دەگەڵ بەرانی
دەچمەوە کن میرزۆرابخانی
دەڵێم میرێکی بەمتمانی
ئەلحەملای ساحب دیوانی
حورمەتت هەیە لەکن سوڵتانی
ئەمنت ناردووە بەڕەوانی
سۆراخی مەڕی مەحمەڵ و برایمی دەشتیانم نەدەزانی».
هەرچی برایم بوو لە پێشـــی مەڕی بوو ســـوار ســـوال و جوابی دەگەڵ ئەوی دەکرد.
هەرچـــی مەحمـــەڵ بوو لەنێو مەڕی بوو؛ مەڕی زابوو بەرخی فرچک دەدا جوابی ســـواری داوە.
مەحمەڵ دەڵێ:
«سواری، پووچی گوتی
ئەوڕۆ بەرتیلدان لە مێردان نییە
سەری سواری دەکوتم دە مەشکی ژنێ مێر زۆرابخانییە».
مەحمەڵ دەڵێ:
«سوارە! مەحمەڵی دەشتیان ئەزم
ساحبی دوازدە بەران و حەوت نێریی مەرەزم
بەحەقی قورعانێ هەتا وابزانم لەســـەر ئەو قەوەتەی بـــم لەبەر گوژخۆری دە چەلیان هەڵنایەم و نابەزم.
سوارە! مەحمەڵی دەشتیان ئەمنم بۆخۆمە
ساحبی دوازدە بەران و حەوت نێریی بە ئەسرۆمە
هەتا لەسەر ئەو قەوەتەی بم، لەبەر مەردچاک و میری ئەو شارەی نارۆمە
ئەگەر میر لێی پرسی، لەبەر جوابی میری نەبێ، ئەمن دە شانانترا دەگروومە».

ئەگەر سوار وای دەبیستییە
پشتی دە مەحمەلی دەشتیان کردییە
دەڕۆیی بەرەو میرییە
خۆشی داژوا ئەو ئێلچییە
بەوی دابوو مزگێنییە
دەڵێ: «میر، ئەگەر لەشکر زۆر نەبێ، زەفەربردن بەوی نییە».
برایم دەڵێتە مەحمەلی جندییە:
«لێت حەرام کردم هێندییە
سوار ڕۆیەوە بەزیزییە
دەچێتە خزمەت میرییە
قسان دەکا بەیەکجارییە
میر مەجلیسی گرتییە
لە باسی سەری من و توو زیاتر هیچ نییە».
مەحمەڵ دەڵێ:
«برایم! خۆ میر پیاوێکی زۆرچاکە
بەزارگوتە بەڵ دەگەڵ ئەمە پاکە
ئەگەر بەگوێی خۆم گوێم لێ بێ، میر گەفێ لەسەری من و توو ناکا».
برایم دەڵێ:
«کاکە مەحمەڵ بۆ وا چ نازانی؟
مەڕی خۆت وەرگێڕە سەر بەردی بەردەلانی
ئەمە بۆخۆن بڕۆین، سەری پەزی بە کونی بابی خودانی
ئەمە شەڕمان پێ ناکرێ دەگەڵ کەڵێکی وەک زۆرابخانی
هەر ئەودەمەی خۆت بەئەبلە و عەوام زانی
لەبەر پێشکاری شەیتانی
ئێستا دژمنی میری چەلیانی
دەمانکوژن، کەس نازانی
مەڕی خۆت وەرگێڕە سەر چێشتێ و چێشتەنگاوێ
زەینی خۆت بکە تیشکی ڕۆژێ، ڕووی خۆت بکە دە تیشکی تاوێ

ئەورۆ میر زۆرابخان بەئینجەتی سەری من و توو دێتەوە ڕاوێ،
مەرد ئەوەیە لە مەیدانێ خۆی دەرناوێ».
کاک مەحمەڵ دەڵێ:
«کاکە برایم! ئەمن ڕێوی نیم، لە کونان وەشرم
کەروێشک نیم، لەبەر هات و ڕەوی سواران خۆ دە گەرمەلانان گرم
ئەورۆ لە مەیدانێ، بەخەنجەرێکی دەبان، لە بۆت دەگەڵ سواری دە چەلیان دەمرم».
«برایم دەڵێ:
مەحمەڵی خاڵ لە ڕووە!
بەس بەسەر ئەمن برۆ ڕوو بەڕووە
ئەوە سوار وەدەرکەوتن لە زینوان، میر دەرووە، نایبی لەدووە
ئاوڕ وەدە، گاڵتە خەنجەرە بۆ سەری من و تووە
پیاوی مەیدانێم دەوێ، نەیمێنێ ناز و ئەرجووە
نەمگوت مەچۆوە ئەشکەوتی بێشوەی. دەتگوت مڵکی بابمە بەجێم هێشتووە.
ئەمە دوو شوانەوێڵەی فەقیر، ئێستا دەگەڵ میری دەبین ڕووبەڕووە
تکای هیچ کەسیش ناگیرێ، هەر هاواری سەری من و تووە».
مەحمەڵ دەڵێ:
«ئەوە هەموو تانەیە، بۆتە ناسۆر، لە جەرگی من قایم بووە».
ئەگەر مەحمەڵ وای گوتییە
ڕقی هەڵستا لە برایمییە
دەڵێ: «خەتای وییە ئەو کەمییە
بەخوڵای چی دیم قبووڵ نییە
بزانم ئەو میرە کوێندەرییە
هیچی خاتوون پەریخان نییە
دەیکوژم بەیەکجارەکییە
بۆخۆم دەبمە میری شارییە».
تیرێکی دەبردە بەر ماڵی کەوانێکی هیندییە
بەرەو ڕووی سواری چەلیانی هەڵداشتییە
ئەگەر دای لە سواری پێشوو، بستێک لە سوارەکەی دوایەی تێ پەڕییە

مەحمەڵ دەڵێ:

«برایم سەرهەڵدێنم لە خوڵای دەکەم شەرمە

هێشتا ملی مەحمەڵی لە دەعوایە نەبووە گەرمە

بە دوو تیران چوار سواری دە چەلیانم کردوون ئێختەرمە».

برایم دەڵێ:

«کاک مەحمەڵ خاڵ لە ڕووە!

ئەتوو بەسە بەسەر ئەمن برۆ ڕووبەڕووە

«ئەگەر ئەتوو کوشتووتن چوارە ئەمنیش تەواوو کردوون دووە».

مەحمەڵ دەڵێ:

«برایم! ڕەبی بەماڵە زۆراب خانی وەرکەن نەوتە

خۆت خۆتێک لە دڵی مەحمەڵی دەشتان دەکەوتە

ئەوڕۆ لە سواری چەلیانم تەواوکردن شەش و حەوتە».

برایم دەڵێ:

«کاکە مەحمەڵ! ئەتوو لە خۆت گەڕێ

میر هاتۆتە سەر ئەمە بۆ ماڵ و مەڕێ

ئەمن یەکێکم ماوە،

لە توو ڕاس کەمەوە ئەوێ گەڕێ».

هەرچی برایم بوو، شەشی کوشت و مەحمەڵ حەوتی کوشت بوو. میر گوتی: «دەعوام دەگەڵ نەکردوون، سـێزدە سواریان لەمن کوشت. مەحمەڵ سەرکێوییە سافییە؛ بەندێکی بانگ دەکەم بێتە خوارێ، سەد سواری دەنێرمە ڕێیە بیکوژن. هەرچی کوڕی کوژرا، هەرچی بابی کوژرا، هەرچی برای کوژرا، ئەوانە بێنەوە خەڵات و بەراتیان لێ زیاد دەکەم».

میر دەڵێ:

«ئای مەحمەڵ، کاک مەحمەڵ گیانە!

ئەوە نابێتە شەڕی مێردانە

ئەتوو لەوێ سەرێ فڕێ دە تیروکەوانە

دەس دە خەنجەرێکی دەبانە

وەرە خوارێ شەڕێ بکە دەگەڵ ئەوهانە

کاک مەحمەڵ ئەمن ئەو هونەریانە حسێب ناکەم بە هونەرێ

ئەتوو تیروکەوانی خۆت فڕێ بدە لەوێندەرێ
وەرە گاڵتەی لە پێش میری بکە بە خەنجەرێ»
ئەگەر مەحمەڵ ئەو قسەی دەبیست تەواوە
تیروکەوانی خۆی فڕێ داوە
بۆ نێو لەشکری هات بەهەڵداوە
کاک برایم سەر هەڵدێنی
فرمێسکان بەسەر ڕدێنی وەش هەڵدەوەرێنی
هەرتک دەستان دە ستۆی مەحمەڵی وەردێنی
دەڵێ: «کاکە! بەقوربانت بم، مەچۆ خۆت دەدۆڕێنی».
مەحمەڵ دەڵێ:
«لە برایمی من، شێت و چ نەزانە!
میر بانگی یەشتۆتە پیاوان، نەک ژنانە».
لەوێی فڕێ دا تیروکەوانە،
هەڵدەوەشا خوارێ بۆ نێو سواری چەلیان بە خەنجەرێکی دەبانە.
کاک مەحمەڵ گەییە پێدەشتێ
سەد سواری چەلیان بەجارێکیان ڕادەماشتێ
هەموو شیری دەبانیان پێ، میسریان دە پشتێ.
خولایە ئەتوو چەند کەرەمدار و نادری
لە پشتی ئەو سوارانەم سەد شیری دە مسری
بازییەندێک و حەمایەڵێکی دەبەر دابوو ئەو شـیرانە شـتاق مەحمەلی دەشـتیانیان نەبڕی
ئەو کێ بۆ؟ لە مەحمەڵی بچووکە،
بە دەستێکی خەنجەری دەبانە، بە ئی دیکەی کێردووکە
دە نێو سواری چەلیان گەڕا وێنەی تەیر و باشووکە
کێ بوو؟ لە مەحمەڵی فەرخە
دە باغەڵێکدا هەیە کاری ساوا دە ئی دیکەیدا هەیە بەرخە
دەنێو سواری چەلیان گەڕا بە گێرە و چەرخە
میرزۆرابخان دەنگ هەڵدێنی:

«کەسێک جوابێم بۆ وەکۆنە نایبی کۆن ڕابگەیەنی
خوڵا بکا سواری دە چەلیان یەک لێ نەمێنی
دەشقەمی ئەو ئاورەی لە جەرگی میری وەکوژێنی».
کێ بوو لە سواری شێ کەحلانە
دەڕۆیی بەسەررەو و لینگدانە
دەگەییە کۆنە نایبی بەئیکلام کێشانە
لەبۆی دەگێڕێتەوە هەموو قسانە
ئەگەر کۆنە نایب ئەو قسەی بیست تەواوە
یەکجاری ڕق هەڵستاوە
هیچی نەدەدی بەچاوە
دەنگی ئی قۆشەنێ داوە
دوازدە پاڵەوانی هێناوە
لە ڕۆینێی کردووە هەشتاوە
دەیگوت: «زۆر کەمم هێناوە».
هەتا گەییە لە میری کردەوە سەڵاوە
میر عەلەیکی وە وی نەداوە.
دەڵێ: «میرا بەقوربانت بم، چ بووە، چت لێ قەوماوە؟»
میر دەڵێ:
«نایب! بۆچ وا شێت و چ نەبینی؟
ئەو تاقە فەردەی لە مەیدانێ دەبینی
ئەوهە بێ بابی کردوون چل لانکی کەوان زێڕینی».
کێ بوو لە نایبی جاران
وای دەخوریە مەردچاک و کەمانداران
لە مەحمەڵی دەشتیانیان کرد بەتیرباران
برایم دێ دۆڵاو دۆڵە
وەسەر خۆی دەکا قوڕ و خۆڵە
دەڵێ: «براڵەڕۆ! بزرم کردووی تۆڵە»
کاک مەحمەڵ سەر هەڵدێنێ

ده‌ڵێ: «برایم! خولاّ بکا هیچ عومرت بۆ من نه‌مێنی
حه‌زێ بکه‌ی یه‌ک و چوار تۆڵه‌ی من ده‌ستێنی».
برایم ده‌ڵێ:
«مه‌حمه‌ڵ! به‌سم له‌سه‌ر بکه قیژه قیژێ
ئاورم ده به‌ده‌نێ به‌ربوو، له ده‌روونێم ده‌پرژێ.
قه‌ت بووه ده ڕۆژی وه‌ک ئه‌وڕۆدا برا له‌سه‌ر برای خۆی نه‌کوژرێ».
کێ بوو؟ له برایمی جارانه
به‌ده‌ستێکی تیره به ئی دیکه‌ی که‌وانه
به دوو تیران ده‌یکوشتن چوار که‌مانداری ده میرانه
برایم گه‌ڕاوه ده‌ڵێ:
«مه‌حمه‌ڵ! به‌وه‌ی که‌م به‌حه‌واوه
ئه‌گه‌ر ئه‌من و تۆی به‌ڕۆژێی هێناوه
ئه‌گه‌ر قبووڵ بکه‌ی یه‌ک و چوار تۆڵه‌ی مه‌حمه‌ڵی ده‌شتیان ئه‌ستێندراوه».
مه‌حمه‌ڵ ده‌ڵێ:
«برایم! بۆم بڵێ به‌دایکی خۆم، دایکی پیره
لێم حه‌ڵاڵ بکا چۆڕێک شیره
ئه‌مه‌گی ویم زۆر به‌بیره
دایک و کوڕی بێ ته‌خسیره
زگی سووتا ئه‌و فه‌قیره
له‌کنم جێی من زه‌مهه‌ریره».
هاته ئاسمانێ هه‌ورێکی تاری
ڕێژنێکی بارانێ له‌وی ده‌باری
مه‌حمه‌ڵ عه‌مری دا به‌حازریان؛ سه‌ڵاوات له پێغه‌مبه‌ری موختاری
میر بانگ دێڵێ:
برایمه‌ی سه‌رسه‌مه
ئه‌گه‌ر ئه‌توو له خۆت بگری بێیه‌وه کن ئه‌مه،
ئه‌من یه‌ک و چوار تۆڵه‌ی مه‌حمه‌ڵه‌ی به‌توو ده‌ده‌مه
ده‌ڵێ: میر، وا نه‌بووه قه‌ت وا نابێ

ئەتوو تازەکە لە من کوشتووە مەحمەڵی زەرد و زۆڵ و چەلەبی
قەت دەوێ گەرمەبرینێدا مەسڵەعەتی من و توو نابی
میر دەڵێ:
برایم لە خۆت بگرە وەرە ئێرە
حەیفە ئەولاد ئینگۆ لە دنیایە ببێ وەجاخ کوێرە

برایم بەمیری گوت: «ئەگەر توو بێی، ئیلتیفاتم دەگەڵ دەکەی، ئەمن گۆڕی مەحمەڵی دەگێم. دوازدە پیاوچاکان دەگەڵ حەســەن بەگی کوڕت بنێرە بەر ئەشــکەوتێ، ئەمنیش دێمە خزمەت ئەتوو».

ئەگەر میر وای دەزانی ئەو قسانە
دوازدە کەس لە ساحب مەنسەبانە
دەگەڵ حەسەن بەگی جوانە
سەرتاپای کردن ڕەوانە
بۆ کن برایمی دەشتیانە
ئەگەر ئەو گەینە بەر ئەشکەوتێ، برایم بڵندبوو لەوانە
فرێی دان تیروکەوانە
عەرزی کرد: حەسەن بەگ، گیانە
ئەلحەمدولیللا شوکرانە
مەحمەڵی دەشتیان شەیتانە
ئەو فەوت بوو لەو مەکانە
ئەتوو تەشریفت هاتە ئێرانە
بچنە ئەشکەوتێ ئەوانە
ئەو کەیخودا و ماقووڵانە
دێمە کن حەسەن بەگی بەدەستانە
دەگەڵی دەچم بۆ شاری چەلیانە
ئەشکەوتی بێشوەی دەکەم وێرانە
چونکە ئی مەحمەڵی دەشتیانە
ئەلحەملای کوژرا لێرانە
چوونە ژوور ئەو کەیخودایانە

بە برایمیان کرد متمانە
برایم هاتەخوار بەئیکلام کێشانە
دەستی بردبوو بۆ ئێخانە
لێی دا بەخەنجەری دەبانە
زیڕەی لێ هات بەستەزمانە
لێک ڕاهی بوو ئێسک و خوانە
دەرکی ئەشکەوتێی گرت لەوانە
کوشتنی دوازدە کەیخودای میرانە
لەشکرێکی عەزیمی بەسەردا چڕژاوە
بەشیرێکی دەبان دەستی خەنجەری برایمی پەڕاوە
ئەویش پارچە پارچە کراوە
میر هاتبوو لەولاوە:
دەگەڵ کرمانجم لێ قەوماوە
تاقە کوڕێکم بوو نەماوە
ڕیشەی جگەرم سووتاوە
دەنگ هەڵدێنی میر زۆرابخانە:
هەی بەندە موسڵمانە
شەڕێ مەکەن دەگەڵ کرمانجی نادانە
گەلێکی وەکو میرزۆرابخانی لەبەر جووتێک شوانەوێڵان چوون هەر وەک ژنانە
ئەوی باعیزی کوڕی من بوو خاتوون پەریخانە.
گوتی: «بچن، بۆم بێننە ئێرانە
بیدەنە بەر خەنجەرانە
بەشی منە ئەو زگ سووتانە».
خاتوون پەریخانیان هێناوە
جەللابی بۆ تاعین کراوە
سەید و مەلا هاتن لەولاوە
شاڵ و قورعانیان هێناوە
لە دەرەوەی خاتوون پەریخانێ ڕۆنراوە

میر پەکی کەوت و گەڕاوە
سەید و مەلای دە دنیایە
هەڵیان گرت شاڵ و کەلامولّلایە
دایان نا لەسەر ڕێگایە
میردەڵێ:
«چ بکەم؛ چارەم نایە
نایکوژم، بۆچ دەکەن تکایە؟»
گوتیان: ئەو کارە وا پێک نایە
ئەگەر گرتووتە خاتری کەلامولّلایە
وەها شیرنە بەجێ نەمێنێ لە سەحرایە
تۆ میرێکی بەئیمانی
بەدڵی خۆت نییە غەیانی
ئەوی ژنن پاک میسلی شەیتانی
بیبە متبەقێ فڕێ دە، بلّا وەک سەگ بخوا نانی».
ئەگەر قسەیان کرد تەواوە
میر لە بۆ ماڵێ گەڕاوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە:
«چ بکەم شارم بێ کوڕ ماوە»
ئەوەشمان کردووە تەواوە
بەحسی خاتوون پەریخانێ ماوە.

خاتوون پەریخانیان لە مەتبەقێ دانا. هەشت مانگ بوو ڕەدوو کەوتبوو؛ هێنایان لە مەتبەقێیان فڕێ دا. ئەودەمی پادشای شاری بوو، ئەوجار لە مەتبەقێ وەک کچەتیوان کەوت، هەتا مانگێکی. زگی پڕبوو؛ هاتە سەر نۆ مانگ و نۆ ڕۆژێ خۆی. خاتوون پەریخان زا؛ دوو کوڕی بەزگێکی بوو. هەتا پەنجا شەوی شاردیانەوە، نەیانهێشت میر بزانێ. لە پاشێ میر خەبەریان دایە؛ میر زۆر کەیفی پێ خۆش بوو، هێنای گوێزەبانەی بۆ وان کرد. هێنایان نێویان لێ نان. تەگبیریان لێ کرد: «نێویان بێنن چی؟» کەس نەیدەوێرا بەمیری بڵێ نێوی بابی خۆیان لێ بنێ. میر بۆخۆی هەڵی دایە گوتی: «چ قەیدییە، نێوی باب و مامی خۆیان بێ؟» هەموو کەس قۆڵی کێشا. ئی گەورەیان نێونا برایم، ئی

چکۆلــەی نێویان مەحمــەڵ. موبارەکییان کرد. لێیان گەڕان هەتا پێنج ســاڵ تەواو بوو. سەری شەشەی دەبەر خوێندنیان نان؛ هەتا شەش سالآنیان خوێند. ڕۆژێکی جومعە بوو، فەقێ مەرەخەس کرابــوون. کوڕی بێوەژنێکیان گرت، زۆریان لێ دا؛ کوڕەکە لە چەنگیان هــەلآت. گوتی: «حیزباب، هەموو کەس دەتوانێ لەمن دا؛ ئەنگۆ بچن تۆڵەی باب و مامو بستێننەوە». گوتی: «وەرە، وەرە، کەوایەکت دەمێ، ئەو قسەم بۆ بکە». گوتی: «ئەهـ! نایەم، دیسان لێم دەی؟» گوتی: «بچینە کن دایکێمان، بزانێن ئەمە کوڕی کێین؟» هاتنە کن دایکیان؛ لە متبەقێ بوو لە دایکیان پرســی: «دایە! ئەمە کوڕی کێین؟ بابی مە کێ بــووە؟ گوتــی: «ڕۆڵە! بابی ئەنگۆ میر زۆرابخانە». گوتــی: «دایە ئەتوو کچی کێی؟» گوتی: «ڕۆڵە! ئەمنیش کچی میرزۆرابخانم». گوتی: «دایە ئەمە لە کێ بووین؟» گوتی: «ڕۆڵە! ئەنگۆ لە من بوون» گوتی: «دایە! چلۆن دەبێ میر زۆرابخان کچی خۆی گابێ؟» گوتی: «ڕۆڵە! لەو قسانە گەڕێ» مەحمەڵ دەستی دا خەنجەرێ، گوتی: «وێستا ڕاستێ نەڵێی دەتکوژم». گوتی: «ڕۆڵە! باب و مامی ئەنگۆ میر زۆرابخان کوشــتنی». گوتیان: «دایە! جا وا ئاســوودە بووین». دەســتیان دا خەنجەرێ، چوونە دیوانی میری. مەحمەڵ لینگــی دا میــر زۆرابخانی، ئەوی کوشــت. برایم لینگی دا نایبی ئەویش ئەوی کوشــت. چوونەوە کن دایکیان، هێنایانە دەرێ لە متبەقێ.

کردیانەوە میری شاری
خەلاس بوو بەیەکجاری
بەیەکجاری و بەنادری
یا خولا (ڕەحمان بەکر) نەمری
لە بەندان دەڵێی شاترە
لە کتێبی مەلای سازترە

***

قۆچ عوسمان

بەخالەقی بەرقەرارە
بەوەی ڕۆی نابوو ڕۆژگارە
مەخلووق بیبێ ئیختیبارە
دنیا نابێ بەرقەرارە
ئەو لە بۆ عەبدی هەژارە
قوچ عوسمان پیاوێک بوو ڕووت و قووت و لەوێ دە بێکارە
ئەگەر لە دایکی خۆی زیزبوو، لە مەرگەوەڕێ لە بۆ بەغدایە دەهاتە خوارە
دەهاتە کن ئەولادی شـــا ڕۆستەم بەگان. سێ ســـاڵان دەبوو سەقا و سێیان دەبوو بە ئابدارە
سەری حەوتوومەی دەبوو بە پێشخزمەت و دارکاری دەکرد وەکیل و وەزیر و ڕدێندارە
دە مەرکەزی ئەو ماقوڵییەیدا بوو، شەوێکی بە دایک و بابان بوو ئینتیزارە
سبحەینێ لە دەرکی ئاغای خۆی ڕۆنیشتبوو، دامابوو زوێر و زگارە.
ئاغای دەڵێ:
«ڕۆڵە، قۆچ عوسمان، فرزەندی بەرقەرارە!
ئەگەر ئەتوو هاتییە کن ئەمن، هەتیوێک بووی، کەس پێنەویست و لەوانی دە بێکارە

سێ سالان لە دەرکی من بەرقەرارە بووی، کەس پێی نەبووی ئیختیبارە
ئێستا ئەمینی مالە منی، بۆخۆت بووی بە قەنەدارە
ئەگەر دەلیی مالم کەمە، زۆرم نییە ئیختیارە
کلیلی گەنج و خەزێنانیش وەرگرە ئەوجارە
بیبەخشە بەباری، داغانی بکە بە خەلوارە
ئەمانەتی من لەتوو فەرز بێ، حیسابت دەگەل برادەران ڕاگرە دینار بەدینارە».
دەیگوت: «ئاغای من! خولا ڕاوەستاوت کا، ببێ بەرقەرارە
مەنسەبی ماقوولییێم زۆرە، چی دی ناکەی ئیختیارە
ئەمما ئەو شەو دەخەویدا بە دایک و بابی خۆم بووم ئینتیزارە
دەبێ مەرەخەســتم بکەی، بچمەوە کن دایک و بابانم، بەوەعدەی حەوت شەو و حەوت ڕۆژان، جا دێم دەبمەوە نۆکەری بێکارە».
ئاغای خۆی لەوێ دەگەلی کرد گوفتارە،
دەیگوت: « ڕۆلە! ســـەبرێکم لێ بگرە، هەتا قـــاوەی دەخۆم، قاوەی دەخۆم قەننەی دەکێشم، دەکەمەوە نەهارە».
دراوی بۆ داگرت بەبارێ، زێڕ و ئەشرەفیی دەکرد سەربارە
سوێندی بەسەری خۆی دەدا ئیختبای پێ نەبوو، بەکەلامولللای ئەسپارد ئەو جارە
دەچووە ئێختەخانان دەری دەهێناوە، جوانوولێکی نۆزینی سێ سالی؛ دە پشتێی دەکرد زینێکی مورسەت، لەتەنیشتی ڕکێفی ئالدۆز لەسەر دەستە قایشێکی جیڕی بولغارە
دە زاری دەکرد دانەلغاوێکی حەوێزە مروارە
دەچووە جیبەخانەی ئاغای خۆی، هەلی دەکێشـــا دەمەرقۆپانێکی ساچاغ گولەباتوون لەوی بەرقەرارە
دە پێی خۆی دەکرد چەمکێکی مووسلی، لەوانی دەگولینگدارە
دەقەبوولیانی دەنا جووتێک دەمانچەی سەر بەدووگمە
بۆ ڕۆژی تەنگانان دێن بەکارە
دەیاویتە شانی خۆی زرێیەکی داوودی لە ملانی ببوو بەرقەرارە،
دەشـــانی دەکرد مەتالێکـــی هەیزەران، عەوت قوبە، ئەویش بـــۆ ڕۆژی دەعوایە دێن بەکارە
دەستی دەدا ڕمبێکی دووپاری، هەژدە قەفی لەوی جەوهەردارە

هەرچــی بەوی دژمن بوو، دەیگوت: «ئەو ماڵە میر ســـەیفودین بەگی دەبا لە کۆڵمان دەبێتەوە ئەو شەیتان و شوفارە

هەرچێکی بەوی دۆست بوو، شین بوو، گریان و هاوارە

دەیگوت:«ماڵی ئاغای میر سەیفودین بەگی برد؛ نایەتەوە ئەوجارە».

مەرکەبی ســـەگلاوی لە ئێختەخانەی دێنادەرێ بە ئیزنی خولا و پێغەمبەری لێ دەبوو سوارە

لە هێندێکیان پێکەنینە، لە هێندیکیان گریانە، قوچ عوسمان

دەلێ: «خولاکەی تەمەنایان بۆ بکەن لەو جەبارە».

قوچ عوسمان بۆ ماڵە دایک و بابان دەهاتە خوارە

لە هێندێک جێیان بەڕۆیین لە هێندێک جێیان بە وردەغارە

شەوێکی وەختی نوێژی شێوان بەمەرگەوەڕێ بوو ئینتیزارە

بە منداڵی ڕۆییبوو، بە ماڵە دایک و بابی خۆی نەدەزانی ئەوجارە

دەیگوت: ئەســپ مرادە، جڵەوی شــۆڕ دەکەمەوە، هەر جێیەکی ئەو لیی ڕاوەســتا، لەوێندەری دەگرم قەرارە

ئێنجا سبحەینێ لە ماڵە دایک و بابی خۆم دەکەم پرسیارە.

جڵەوی مەرکەبی ســـەگلاوی شــۆڕ دەکردەوە بە کووچە و کۆڵاناندا دەهاتە خوارە لە دەرکێکی چکۆڵانەی دەگرت قەرارە.

بانگــی دەکرد: ئەی خانەخــۆی! لیی وەدەرکەوتن پیرێژنێــک و پیرەمێردێکی پیر و ئیختیارە

دەیگــوت ئەو شـــەوە میوانی ئەنگــۆم دەیانگوت: ئەمە لە میوانـــی وەک توو دەبنین خەجاڵەت و شەرمەزارە

خەرجی بازاڕمان نییە، نیمانە پووڵ و پارە.

ئەوە ماڵە وەزیر و وەکیلان لەوی ببە بەرقەرارە.

دەیگوت: میوانم ئەوشەو، هەر لێرە دەبم ستارە.

مەرکەبی سەگلاوییان لێ وەرگرت، کردیان بەرقەرارە.

ئەو دایک و بابی دەناسینەوە، ئەویان نەدەناسی ئەوە فرزەندی خۆیان ئەوجارە.

ئـــەو پیرێــژن و پیرەمێردە دەیانگوت: چ بکەین، بە نانی وشــکی لە میوانی وا دەبین خەجاڵەت و شەرمەزارە.

قوچ عوسمان ڕۆحمی بە دایک و بابان دەکرد ئەوجارە
بانگیان دەکا: پیرێژن و پیرەمێردی ئیختیارە!
ئەنگۆ لەکنم هیچ فرزەندو نەبوون، بۆو بێ بەکارە؟
دایک و بابی قوچ عوسمان دەیانکردە گریان و هاوارە
دەیگوت: ئەو ساڵ حەوت سالە کوریکمان هەیە بۆ بەغدایە چۆتە خوارە.
بابی چاوی کەم بینا بووە، دایکی لیی بڕاوە ئیختیارە
قوچ عوسمان دەڵێ: پیرێژن و پیرەمێردی ئیختیارە!
ئەگەر قبووڵ بکەن، ئەمن ئەو عوسمانم جنێوو و دامێ، لێو دام، پاش نوێژی نیوەڕۆیەو دەرکردم یەکجارە
دایک و بابی بیلن دەبوون، دەیانکردە هاوارە
دەڵێن: ڕۆڵە، قوچ عوسمانە، تاقانە، بەختەوەرە!
وەرە ڕۆنیشە لەکن دایکی خۆت هەتا سەد ساڵی دی، بابت دەبێتە پێشخزمەت، دایکت دەبێتە کەنیز و کاردارە.
دەیگوت: دایک و بابی من، پیر و ئیختیارە!
شوکرانەی زۆرم وەبەر جەبارە
ئەگەر دیدار ئاخرەت نەبوو ئەوجارە
ئەمن ئاغایەکم هەیە، خوڵا بیکا بەرقەرارە
هێندەی سەد ساڵ بیخۆن، لێو نابڕێ و لێو نابێ قوتارە
ئەمنی سوێند دا بە خوڵای بە کەلامولڵای ئەسپاردوومەوە دووبارە
ئەگەر نەچمەوە کن ئاغای میر سەیفودین بەگ، بە جوانی دەمرم، کەلامولڵا دەمگرێ، لە خەجاڵەتی ئاغای خۆم نابم ڕزگارە
دەبێ بچمەوە کن ئاغای میر سەیفودین بەگ تا نەبمەوە مستەخەسارە،
دایکی دەڵێ: ئەلحەمدولیلای! کوڕم ساحب ئیختیارە
حەوت شەو و ڕۆژانی لەوێ دەگرت قەرارە.
ڕۆژێکی مەرکەبی ســـەگلاوی هێنادەرێ، دەپشتی کرد زینێکی مورسەت لە تەنیشتێی ڕکێفی ئاڵدۆز، تەنگەی دەکێشا بە قایشێکی بوڵغارە
هەگبەی لە تەرکی قایم دەکرد دایک و بابی وی دەیانکرد هاوارە،
دەیگـــوت: ڕۆڵـــە! بۆ کوێ دەچی؟ دەیگـــوت: دایک و بابی من مەرکەبی ســـەگلاو و

خەفەخانە، پێی دەچمە ڕاو و شکارە،

دەیگوت: ڕۆڵە! ئەدی ئەو هەگبەی بۆ لە تەرکی بەرقەرارە؟

دەیگوت: ئەوە وەسـیەتی ئاغای میر سەیفودینە، کەسێک پیاوی بکوژێ، خۆی باوێتە کن ئەمن، سندووقی سەری ئاغای خۆم بیکەم ڕزگارە

کەسێک ژنێ هەڵگرێ، بێ دامێنگیری من بێ، تەسەدوقی سەری ئاغام دەیکەم قوتارە

ئەسـپم لە ڕاوی لاقی بشکێ زینم لە عەرزی بمێنێ، دووسەد تومەنی دەدەم، دەبمەوە سوارە

هەتا ئاغام زیندوو بێ، پیاوە نابم ئەوجارە

دایـک و بابـی من، مەگرین، هەتا میر سـەیفودین بەگ خۆش بێ لـە فەقیری بوون قوتارە

پێی دە ڕکێفێکی دەنا، هاواری دەکردە جەبارە،

سووچی ڕەکێفی بە مەرکەبێ نیشان دا؛ هەرتک چاوی مەرکەبێ کوێر بوو، لە عەرزییێی نەکرد کارە.

دەهاتەوە کن دایک و بابان، دادەبەزی ئەوجارە

دەستی کرد بە گریانێ، دەڵێ: سەرم نابێ قوتارە!

لە ئاهـ و ناڵەی ئاغای خۆم قەت نابم ڕزگارە

چونکە سوێندی داوم دەگەڵیشی داناوم قەرارە.

دایک و بابی من! ئەنگۆش خێرێم لێ نابینن ئەوجارە.

حەوتووێکی لەکن دایک و بابانی گرت قەرارە

فرمێسکی چاوانی دەتگوت بەحرە، ڕووبارە

دایک و بابی ڕوحمیان پێ دەکرد ئەوجارە

دەیانگوت: ڕۆڵە قۆچ عوسمانە بەختەوارە!

بۆچیت هەیە هێندە گریان و هاوارە؟

دەڵێ: دایک و بابی من! بەچەنگی خۆم نەماوە ئیختیارە.

چ بکەم بەبێ ئیمانی دەمرم، خێرێم لێ نابینن ئەوجارە.

دایکی بە مێردی دەگوت: چاکە، ئەو فرزەندەی خۆمان بکەین ڕزگارە

چونکە لە بەغدایەی زۆر هەن شەیتان و شۆفارە.

بابی دەڵی: بەخولام بەزامن دا، پێغەمبەری بۆ ببێ بە تکاکارە

شیری تۆی خواردووه، بیکه ڕزگاره
هه‌رتکیان مه‌ره‌خستیان ده‌کرد ئه‌و کوڕی نازداره.
سبحه‌ینێ ئه‌گه‌ر سوار ده‌بوو به کووچه و کۆڵاناندا ده‌هاته‌خواره
خه‌لقی مه‌رگه‌وه‌ڕێ پاکی بۆ ده‌بوو تکاکاره،
ده‌یانگوت: بڕۆ هۆمێده‌وارت بێ دوازده ئیمام و چوار یاره.
ده‌هاته‌وه کن دایک و بابان، ئیکلامی کێشان سێ جاره
ده‌ڵێـــن: ڕۆڵه! هه‌ڕۆ بڕۆ؛ هه‌رچه‌ندی مۆمن و مه‌لایکه‌تن، له باره‌گای خولای بۆت بینه تکاکاره.
ئه‌گه‌ر سواری مه‌رکه‌بی ده‌بوو له هه‌موو لایه‌کی ببوو ڕزگاره
ســـووچی ڕکێفێی به مه‌رکه‌بی سه‌گلاو نیشان ده‌دا. ماشـــه‌ڵڵا هێندێک ده‌ڵێن ته‌یره، هێندێک ده‌ڵێن شاماره.
له مه‌رگه‌وه‌ڕێ بۆ به‌غدایه دێته‌خواره
له هێندێک جێیان ده‌ڕوا به ڕوێین، له هێندێکیان به نه‌رمه‌غاره
ڕه‌گه‌ڵی ده‌که‌وتن خزم و برا و یاره
ده‌یانگوت: هه‌تا به‌غدایه‌ت ده‌گه‌ڵ دێین ئه‌وجاره.
شه‌وی به‌سه‌ردا هات، مه‌نزڵی گرتبوو قه‌راره
سبحه‌ینێ سوار ده‌بوو، به‌ڕێی خۆیدا ده‌ڕۆیه‌وه خواره
لـــه ڕێیه گه‌ییه خدری زینـــده و خدره‌لیاس، ئه‌ویش له باره‌گای خولای بۆی بوون به تکاکاره
له ده‌شتی باڵینێ ئازیزم ده‌هاته خواره.
به ته‌ڕات و به نه‌رمه‌غاره
ته‌ماشا ده‌کا، له ده‌شتی باڵینێ ڕشبه‌ڵه‌ک بووه، سه‌لاله‌ت به چ قه‌راره
ته‌ماشا ده‌کا، داوه‌ته، لۆتی و ڕه‌قاسه له‌و کاره
له لایی سه‌رچۆپییه گرتوویانه پیاوی، به کێرد و که‌مبه‌ره و چه‌که‌داره
له‌لای نێوه‌ڕاستێ گرتوویانه، کیژی به‌ژن باریک و سینگ سه‌ده‌ف و چاو به‌ڵه‌ک له‌وی گوێ به‌گواره
له‌لای گاوانیه گرتبوویان پیاوی ژن جوان و زۆر خۆر و خوێڕی و بێکاره
ته‌ماشای کرد گومبه‌زێک له دوور دیاره

ئەو گومبەزە تەنیشت بە ئاشقەیە چوار تەرەفی بە حەسارە

قوچ عوسمان دەڵێ: خولایە! ئەوە چییە؟ لەکێ بکەم پرسیارە؟

لەولارا دەهات پیاوێکی ئاقڵ و کەماڵدارە

جڵـــەوی دەگرێ، دەڵێ: وەرە، بچین لە ماڵە مـــن میوان بە، ئەتوو دیارە غەریبی لەو شارە.

دەڵێ: قوربان، ڕێم لەبەرە؛ قسێکم هەیە، لێت دەکەم پرسیارە.

دەڵێ: ڕۆڵە! وەرە بچین دابەزە، قەننەیەکی بکێشە لەکن مامی خۆت ڕۆنیشە بکەینەوە گوفتارە.

دەڵێ: مامە! خولات لێ ڕازی بێ، سەفەرم لەبەرە بمکە ڕزگارە!

دەڵی: ڕۆلە! ئەتوو دانابەزی، بزانم ئەوە چییە لیی دەکەی پرسیارە.

دەڵێ: مامە! ئەو گومبەزەی لەوێیە، چوار تەرەفی بە حەسارە

ئەوە هێندێک دەڵێن: چاکی ترکانە، هێندیک دەڵێن کلیسای هەرمەنیان بەیەکجارە.

دەڵێ بابم: درۆیان کردووە، ئەو مەخلووقەی شۆفارە

قەد بە قسەی ئەو خەڵقەی مەکە ئیختوبارە

ئەوە کەمبەر بەســـتەیە بە منداڵی شـــەهید کراوە، هیمەت و بەرەکەتی حازر بێ، ئەوە پیر چاکە سوارە

هەرکەســـێکی بە لەبزێکی شـــیرینی زیارەت بکا، بە دڵێکی ئیخلاس لەسەر ئەوەی بکا تۆبە و ئیستغفارە

ئەمن زامنم - ڕێگای چل ساڵان دوور بی، لە تەنگانانت دێ لە هیمداد و هاوارە.

قوچ عوسمان ئاقل بوو، کەماڵدارە

دەچـــوو لەوێندەری پیـــاوە دەبوو، جلەوی دەگرت، پیاوێکی ڕیش ســـپیدی بەرقەرارە سەعاتێک دەگەڵ ئەو پیاوی ڕدێن سپیدی دەکرد گوفتارە.

دەیگوت:

قوربان! ئەوە کێیە؟ دەیگوت: هیمەت و بەرەکەت حازِر بی، ئەوە پیرسوارە.

قوچ عوسمان ئاقل بوو هەڵستا زیارەتی کرد سێ جارە،

دەیگوت: پیرســـوار! بەقوربانت بم لە بەغدایەم دژمن زۆرن، جارجار لە هیمدادم وەرە.

شەو و ڕۆژێکی لەوێ گیر دەبوو تەماشای دەکرد لە خولای ئەوجارە.

ئیجازەی وەرگرت، دەبوو بە تۆبەکارە

لەوێندەرێ سوار دەبوو بۆ شاربازێرێ بەغدایە دەهاتە خوارە

تەماشـــای کرد، لەلایەکی ئەســـنافە، لە یەکی بەقاڵە، لە تەرەفی دیکە حەتارە بڕێکی دیی داژوا، لە کاروانسەرایە هاتە خوارە

تەماشای کرد، کوردی کەرک َدەبەر بوون؛ دەیگوت: ئەوە چییە؟

دەیانگوت: ئەوە هەمووی جەڵەب فرۆشە، سوێندخۆرە، بێ تەلاقە، هەمووی چێوەدارە.

بڕێکی دی داژوا، لە کاروانسەرایە هاتە خوارە

تەماشای کرد، عەجەمی کەوڵ ڕەقی پەپاغ ڕەش بوون گوتی: ئەوە چییە؟ گوتیان:

عەجەمە، عەلی پەرستە، نوێژنەکەرە، هەمووێ کرێبارە.

بڕێکی دیی داژوا، لە کاروانسەرایە هاتە خوارە

تەماشای کرد، کولاپان ڕۆنیشتبوون، ئاسکیان لەبەر دووکانێ بوون

گوتی: ئەوە چییە؟ گوتیان: جووە، ئەرمەنییە، لە خولا نەترسە، هەمووی قەوەدارە.

بڕێکی دیی داژوا لە کاروانسەرایە هاتە خوارە،

تەماشای کرد، غەڵبەغەڵبێک بەقەد دووهەزار کەسی بەئەژمارە

شینکێکی قەزوانییان لەوی ڕاگرتبوو، کلک لەسەر چووان، یاڵ و دووی بەژەنگارە

هێندێکیان پێیان دەدا دووسەد و سێسەد بەئەژمارە

هەر کەســـێک چوار گوڵە دەزووی لە ماڵە خۆی بان، دەیبردە بازێڕی هەڕاج فرۆشـــی دەکرد، دەیکرد بەپوول و پارە

دەیگوت: دەشـــقەم ئەســـپی بۆرەم وەگیرکەوێ، جا قەت لە خۆم نابڕێ لە ئەولادیشم نابێ قوتارە

ئەگەر قۆش عوسمان گەییێ، سێ جاری دا چوار کەنارە

لە تەرەفی ڕاســـتی ڕۆدەنیشت، دەیگوت: «ساحبی ئەسپی بۆرە، وەرە». ئەشرەفیی بۆ دەبژارد هەزار بەهەزارە

جڵەوی ئەسپی بۆرەی لە چەنک موشترییان دەرێنا، بۆ شاربازێڕی ڕادەکێشا خوارە

هێندێک دەیانگوت: بەنک کێشـــە. هێندێک دەیانگوت: قوماربازە. هێندێک دەیانگوت: ئەوە شەرابخۆرە، فێرە قومارە.

ئەگەر گوێی لێ بوو لە ڕقی خەڵقی گەڕاوە دووبارە

دەیگوت: بابم ساحبی ئەسپی بۆرە وەرە! دراوی لە کۆشان بۆ فڕێ دەدا خوارە.

دەیگـــوت: بابم، گەردنم ئازا بکە نەک دڵت لەدوو بێ، خێری لێ نەبینم، لە قیامەتێت

لە ئاهـ و ناڵان نابم ڕزگارە.

جڵەوی ئەسپی بۆرەی دا بە هەتیوێکی، حەقیشی دابوویە شەش پارە

ئیختییـــاری بەوی نەدەکرد، بۆی بەکرێ دەگرت دوو پیاوی ڕدێن ســـپی لەکنی دادەنا بەئەمیندارە

دەبـــوو بە هەمووانی خزمەت بکەن، ڕنەکی بکەن ڕۆژێ ســـێ جـــارە، بۆیان دەکردە پاشبەند و پێشبەند ئاوریشمێکی بەرقەرارە.

ئاوریشمی خاویان بۆ دەکردە سەلکە ڕێشمە، ئی دیکەی بۆ دەکەن گوڵنەوسارە،

لەســـەر دووکانی نەجاڕانـــی بۆ دروس دەکـــرد، قەڵتاغێکی چـــوار کوڵاغەی چناری جەوهەردارە

لەسەر دووکانی سەڕاجانی بۆ دروس دەکرد، تەکەڵتووێکی ئاوریشمدۆزی بەئیختوبارە

لەسەر دووکانی هەمەدانیانی بۆ هەڵدەگرت، دەستەقایشێکی جێڕی بوڵغارە

لەســـەر دووکانی ئاســـنگەری جووتێک ڕکێفی دروس دەکرد، دانـــە لغاوێکی حەویزە مروارە

لەسەر دووکانی شیرگەران دروستی کرد جووتێک زەرگ بۆ باڵەتەنگێ میسری و گۆردە و قەدارە

لەسەر دووکانی خەیاتی دروستی دەکرد سەرزینێکی پارچێک ماهووت، یەکێک مەحمەڵ، یەک ئەتڵەس، چوار تەرەفی دەکرد بە خارای نەوبەهارە

چل دەستی ئاوریشم هەڵدەگرت، دەیکردە ساچاخ، ئەویشی دەنا لە چوار کەنارە

جووتێـــک تۆڵەی فینۆیان دەگێڕان، ئەویشـــیان بەپووڵ کڕی ببێتە شـــاتر، بڕۆن لە کەنارە

ئەگەر ئەو تەدارەکەی دەبوو بەرقەرارە

سوار دەبوو بە کووچەی شارباژێڕێ دەهاتە خوارە

دەیگوت: «ئەوە ئاسمان کون بوو ئەسپی بۆرەی پێدا هاتۆتە خوارە

پێشکێشە بۆ ئاغای میرسەیفودینی دەبەم؛ لەمن وایە لێم خەرج نەکردووە شتاقە پووڵ و پارە».

حەوتووێکی لە شارباژێڕی ڕۆدەنیشت، خزمەتی ئەسپی بۆرەی دەکرد ئەوجارە

پاش حەوتووەی سوار دەبوو بەئیزنی خوڵای لەبۆ بەغدای ڕەنگین دێتە خوارە

نوێژی شێوان داخیل بەبەغدایە دەبوو، بەدەرکی ئاغای خۆی دەبوو ئینتیزارە

تەق تەق لێی دا لە خواجە بێدارە

لێی وەدەرکەوتن، کەیخودا و ئەمیندارە

تەماشا دەکەن قۆچ عوسمان بووە بەرقەرارە

مزگێنییان بۆ ئاغای میرسەیفودین بەگ برد: قۆچ عوسمان هاتەوە. ئەسپێکی بۆرەی پێیە، چەند باشە، چەند بەکارە!

هەر بەو شەوەی دەچوونە تەماشای ئەسپی بۆرە کەیخودا و پیاوماقووڵ و ئەمیندارە

جێبەجێ دەهاتنە دیوانێ، دەبوون بەرقەرارە

دەیگوت: ئەسپی بۆرە چۆنە؟ هێندێک دەیانگوت: باشە، گەلێک بەکار.

هێندێک دەیانگوت: بۆزە و بەدعەمەلە؛ ئەگەر دە توومەنی پێ درابێ پێنجی چوون بەخسارە

ڕۆژێ تەنگانان سەری سوارەی خۆی ناکا ڕزگارە.

قۆچ عوسمان دەڵێ: خوڵا خراکا ماڵە شەیتان و شمری، دەنا بەدکارە

ئەنگۆ چل کەس دەگەڵ ئەمن بکەن مەرج و قەرارە

بگرنەوە مراوییەکی باڵ کووڕ دەگەڵ بازێکی خاسە تەوارە

سبحەینێ لە دەشتی خورمالغێ دەگەڵ ئەسپی بۆرەیان دێننە خوارە

ئەگەر خوڵای کرد، ئەو ئەسپی بۆرەیان بەجێ هێشت، ڕەمانەی ئەسپی بۆرە بکەن، سەری من بدەن لە قەنارە

ئەگەر ئەسپی بۆرەش باز و مراوییان بەجێ بێڵێ، یا بۆخۆم لەکن ئاغای میرسەیفودین بەگ نابم، یان شتاقو لە بەغدایە ناکەم ئیختیارە.

ئەوێ شەوێ دەگەڵ ئەوانی ڕۆنا قەول و قەرارە

هەر بەو شەوەی وەکاریان خست قەتار و نەهارە

گیا و پووشیان کێشا بەبارە

هەڵیان بەست چۆم و ڕووبارە

ئاویان لە دەشتی خورماڵغێ دەنا ببێتە زەل، ئەسپی بۆرەی لێ نەبێ قوتارە

تۆڕەوانان تۆڕیان داویت، دەیانگرت مراوییەکی باڵ کووڕی هارە

حازر بوو بازێکی خاسەی تەواوە

سبحەینێ بەیانی باز و مراوییان هەڵدەگرت، بۆ سەری مەیدانێ چوونە خوارە

برادەرێکی قۆچ عوسمانی بوو، دەیگوت: قۆچ عوسمان لەو خەوەی هەڵستە، ئەوە

مەرجکەر بۆ سەری مەیدانێ چوونە خوارە

تەگبیرێک بۆ من بکە، خزمەتی کێهە ئاغای بکەم ئیختیارە.

دەڵێ: براله! ئاغای دنیایە فایدەی نییە، خۆت بسپێرە بەخوڵای دوامەتی بەجەببارە.

دەیگوت: ئەســـپی بۆرەم بۆ بێننە دەرێ، لێی بکەن زینی مورســـەت، بیاوێنە سەری قایشی بوڵغاوە

ئەو تۆڵە و تاژییانە بەرنە ژوورێ، بڵا ئازا بێ نەکێشن؛ ئەمن دەبم گوناهبارە

بانگێکم وەبەر ئەو خوڵایە ئەگەر بۆخۆی جەبارە!

دەیگوت: پیرسوار، بەقوربانت بم، ئەوجار بەهێمدادم وارە (وەرە).

بەقەد دوو هەزار کەســـی لەوبەر ئەوبەری مەیدانـــی خورماڵغێی گرت قەرارە. هەرچی بەوی دۆست بوو گریان و هاوارە

دەیانگوت: ڕەمانەی ئەسپی بۆرە دەکەن، سەری قۆچ عوسمانی دەدەن لە قەنارە.

هەرچی بەوی دژمن بوو شادیی بوو، پێکەنین بوو، دەیگوت: ئەوجار دەرناچێ ئەسپی بۆرە، ڕەمانەی دەکەن، سەری ویش دەدەن لە قەنارە

بەغدا خۆش دەبێ لە کۆڵ دەبێتەوە ئەو شەیتان و شۆفارە.

ئەگەر ســـەری جڵەوی ئەســـپی بۆرەی وەرگێڕا، بۆ سەری مەیدانێ دەهاتە خوارێ، لە هێندێک جێیان بە ڕۆیین لە هێندێک جێیان بە نەرمەغارە،

هەتا دەگەییە مەرجکەران دەیگوت: هەر ئەو قســـەی شەوێ دیم دەگەڵ ئەنگۆ قەول و قەرارە.

ئەمن لە قەولی خۆم نابمەوە، دەبێ تەمام ببێ ئەو گوفتارە.

دەیگوت: یا ئەڵڵاهـ، یا خوڵای کەریم، یا پێغەمبەری موختارە!

پیر سوار، هاوارم وەبەر ئەتۆیە دووبارە!

باز و مراوییان بەردان، ئەویش دەســـتی بەجڵەوی ئەســـپی بۆرەدا دەهێنا، لە ســـێ فرسەقی مەیدانی خورماڵغێ دەهاتە خوارە

ئەگەر خەلاس دەبوو، ســـەری جڵەوی هەڵدەکێشا، ئاوڕی وەپشتی خۆی دا، تەماشای کرد باز و مراوی دێن بەچریکەچریک و هاتوهاوارە

دەچوونە تەماشای شوێنی ئەسپی بۆرە کەیخودا و ئەمیندارە

تەماشایان کرد بەردێک بەقەد دەنکە نۆکێکی لە قوڕێ چۆتە خوارە

هێندێک دەیانگوت: ئەوە جێی ناڵە. هێندێک دەیانگوت: جێی بزمارە.

هێندێک دەیانگوت: ماڵە خێوت بەقوربێ گیرێ ئەســپی بۆرە، دەگەڵی دەرناچن باز و باڵدارە.

قۆچ عوسمان دەمودەست دەبوو سوارە

دەهاتە کن میرسەفودین بەگێ، ئیکلامی دەکێشا سێ جارە

دەیگوت: ئاغا! بەقوربانت بم، یانە بۆخۆم مەرەخەس بکە

یانە شتاقان لەو شارەی ناکەم ئیختیارە».

ڕۆدەنیشتن کەیخودای دە نابەکارە،

وەکیل و وەزیر و موختارە

قاقەزێکیان دەنووسی بۆ سوڵتانی ئەستەمبوڵێ ئەوجارە

بەقاسیدی دا بەڕێیان دەکرد بەهاوارە:

سوڵتان! ئەسپێکی بۆرە بۆ میرسەیفودین بەگی هاتووە بابی بەحرییە، بۆخۆی باڵدارە

لەتوو زیاتر کەس قابلیەتی نییە، پێ دە ڕکێفی نێ، لێی ببێ سوارە.

ســوڵتان قاقەزێکی نووسی لەبۆ میرسەیفودین بەگی: ئەسپی بۆرە و مەرکەبی سەگڵاو سوارین، وەرنە ئێرە، بەنگۆم هەیە کارە.

میرسەیفودین بەگ گوتی: گووی خوارد لە گووی بابی، ئەمن جارێکی دی خزمەتی وی ناکەم ئیختیارە.

حەقیش دەگەڵ بەغدایە نییە، ئەوە داگیرم کرد یەکجارە!

ئەوە خەبەرە چوو بۆ سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دووبارە.

سوڵتان تەگبیری دەکرد بە مەخلووقی دنیایە:

ئەوە تەماحی هەیە، لێم داگیر بکا بەغدایە.

ئەوجار خەبەریان دا بە میرسەیفودینی:

دەبێ تەشریفی موبارەکت بێ سوڵتان ببینی.

میرسەیفودین دەڵێ: ئەمن سوڵتانم بۆ چییە؟

قبووڵ دەکەم لەمسە و ئورووسی سوڵتانم قبووڵ نییە.

سێ ساڵان دەگەڵ قۆچ عوسمانی گەڕان، نەهاتنەوە ئاوەدانییە.

سوڵتان فەرمووی: عەیب و شوورەییە

نۆکەری من بۆ بارگینێکی بگەڕێ لە وڵاتییە.

کێ بوو لە سوڵتانێ ئاقڵدار و دانا

بۆ میرسەیفودینی مۆر کرد قورعانە:
هەڵستێ، بێتە ئێرەکانە
ئەمن لێی ناستێنم بارگینی، هەزار تەگبیرم هەیە، چۆڵ بوو ئەو عەرز و مەکانە
ئەو ئەسپە موبارەک بەوی بێ، ئەوا بۆم نارد قورعانە.
ئەســپەکەی بێنە بیبینم مەسڵەعەتێ دەکەین. ئینجا شەڕیشم لێ قەومیوە دەگەڵ هەر چوار دەوڵەتانە.
ئەگەر میرسەیفودین وای دەزانی
تەگبیری کرد بە خزمانی:
دووڕوو نابێ بۆ سوڵتانی
دەبێ نۆکەری قەدری بزانی
بچۆ بەخۆت و قۆچ عوسمانی،
ئەودەمی لەوێ خۆی زانی
ئەگەر سواربوو بەپەوانی
دەگەڵ نۆکەری وەک قۆچ عوسمانی
دەڵێ: ئەوە دەڕۆم بۆ خزمەت سوڵتانی
خەبەر بدەن بە دایکم بزانی.
دایکی لەبەر شین و گریانی
فرمێسک دێ لە چاوانی
دەڵێ: ڕۆڵە! مەچۆ کن سوڵتانی
بەخولای، سەرت دەبڕن لە گیانی
تەماشاکەن قۆچ عوسمانی
غەزەبی بۆ کوڕی من هانی
هاوار لەبەر غەزەبی سوڵتانی!
قەت بووە دەگەڵ ئاغات بێ غەیانی.
گوتی: دایە چارەم نییە؛
سوێندی خواردووە بە ڕەببییە
کەلاموڵڵای مۆر کردییە
ئەوا لە بۆ منی ناردییە

لەکن سوڵتانی درۆ نییە.
دایکی یەک بە بەغدایە گریاوە
دەڵێ: کوڕم سەر نایەنێتە دواوە
بێ کوڕم زمانم سووتاوە
سەڵام لێ ڕابوو کەسم نەماوە
کەسم نەماوە لە دنیایە
کوڕم سەر نایەنێتە دوایە
چ بکەم، بەغدا بێ ئاغایە
خەبەر بۆ عورووسی بچوایە
دەشقەم تکایان بۆ بکردبایە.
میرسەیفودین بەڕەوانی
بەخۆی و بەقۆچ عوسمانی
چوو لە بۆ خزمەت سوڵتانی
میرسەیفودین زۆر ترساوە
ئاوڕی وە قۆچ عوسمانی داوە
دەڵێ: نەترسێم سوڵتان گەلێک پیاوە.
قۆچ عوسمان دەڵێ: قوربان سوڵتان زۆر تەواوە
کەلامولڵا مۆرکراوە
هەموو قسێکمان بڕاوە
تا چوو لە ئەستەمبووڵێ بوون پیاوە
حەوتووێکی لەوێ مەحتەل ماوە
خەبەر بە سوڵتان دراوە
گوتی: بڕۆن، ڕامەمێنن
بەخۆ و بە ئەسپی بۆرەی بێنن
ئەگەر هاتە گەییە دیوانێ
ئەسپی بەرنە ئێختەخانێ
دە ملی کەن کۆت و زەولانێ
دە ملی کەن بەخۆی نەزانییە

ئەو ساڵ حەوت ساڵە لە من یاغییە.

کە کۆتیان دە ملی کردییە

بردیانە خزمەت سوڵتانییە

عەرزی کرد: قوربان سووچم چییە؟

سوڵتان فەرمووی: جوابت نییە.

عەرزی کرد: ئەو کەلامولڵلایەت بۆ مۆرکردییە؟

خۆ لە زاتی توو درۆ نییە.

درۆ نابێ بەڕەوانی

بەفەرمانی خولای سوڵتانی

ئەمینی پێغەمبەرانی

ئاخر لەسەر چم هەیە غەیانی؟

سوڵتان فەرمووی: مەیدوێنن

قورقوشمی بۆ وەتوێنن

نابێ بەزێڕی بخنکێنن

میرسەیفودین دەگرییە

دەڵێ: قوربان! قابیلەتی ئەوەم نییە

بەغدام دا بەتوو بەیەکجارەکییە

مەمخنکێنە سووچم نییە

سوڵتان فەرمووی کەس نەمدوێنێ؛ تکا نییە

بەحەقی ئەوەی ڕەببییە

دەنا بارگینم بۆچییە؟

ئەو ساڵ حەوت ساڵە یاغییە

خەرج و پیتاک بۆ من نییە

ئەمن بەغدای وام بۆچییە؟

هەروا دەزانم شار نییە.

هیچ کەس نەبوو تکاکار

بۆخۆی گەلێک گریا بەزار

هاواری کرد بوو: یا جەبار!

یا بینای پەروەردگار!
یا پێغەمبەری موختار!
خەلاس بم ئەمنی گوناهکار.
چەند هاواری کرد پاڕاوە
فەقیر تکای بۆ نەکراوە
بەپاش ئەوەیان گێڕاوە
هیچ وچانیان لێ نەداوە
هەر بردیان لە ستۆیان داوە
جێبەجێ سەری بڕاوە
خەبەر بەقۆچ عوسمان دراوە
دەڵێ: چاوم کوێر بوو ئاغام نەماوە
ئاغاکەم چوو بوو ئەوجارە
سەریان لەوێ فڕێ دا خوارە
بەحەقی ئەوەی جەبارە
پاش میرسەیفودینی نازدارە
لەسەر ئەسپی بۆرە بوو ئەو کارە
ئەمن پێی بووم گوناهکارە
هیچ کەس نابێ لێی بێ سوارە
لێی سواربێ لە مەیدانێ
بیکێشنەوە ئێختەخانێ
ئەمن دەمبڕێ ڕێی گوزەرانێ
ڕێی گوزەرانێم بڕاوە
ئەدی کەلامولڵایە چ بوو ناردی لەولاوە؟
نێوی خولای تێ نووسراوە
فەرمان وە درۆ گەڕاوە
ئیشالڵا خولا لێی تێک داوە
ئەمن دنیای ڕوونم نەماوە.
قۆچ عوسمان پیاوێکی هاری

بۆ ئاغای گریا بەیەکجاری
هاواری کرد: یا پێغەمبەرا! توو موختاری
هەم موختار و مودەبیری
بێ ئاغا چ بکەم ئەمنی ئێخسیری
دەستی دابووە قەبزەی شیری
گوتی: خولایە، کەس نەزانێ
لینگی دا بۆ ئێختەخانێ
کە گەیییە ئەوێ، دانامێنێ
دەستی دا، شیری دەردێنێ
پاشووی ئەسپی بۆرەی دەپەڕێنێ
دەڵێ: لەپاش ئاغام نەمێنێ
بڵا نەمێنێ بەیەکجاری
ئەمنیش حەرام دەکەم سواری.
خەبەر بە سوڵتانی دراوە
ئەویش لە ئێختەخانەی گیراوە
سەری ئی ویش براوە
خەبەر بەبەغدایە گەڕاوە:
هەرتکیان مودەیان تەواوە.
دایکی میری دەڵێ:
هاوینێک گەیوەتە دایکی میرسەیفودین بەگی؛ چەند هاوینێکی گەرم و دژوارە
وەک بەدەشتی باڵینێدا دەچوومە خوارە
ئەمدی چ پیاوی بەفێس و دەستڕۆک، کیژی مل بەمیزارە
وەکو بڕێکی دی بە دەشتی باڵینێدا دەهاتمە خوارە
تەماشا دەکەم، غەڵەبەیەک لە دوور دیارە
ئەگەر دەگەیمەوە برا ماقووڵێکی لێک دەکرد پرسیارە.
دەمگوت: ئەوەە چییە لەوێ دیارە؟
دەیگوت: نازانم بەیەکجارە.
بڕێکی دی بەکۆڵانی ڕۆمییاندا دەچوومە خوارە

تەماشام دەکردەوە ئەوجارە

ئەو غەڵەبەیە دوو هەزار کەس دەبێ بەئەژمارە

دایک ســەری بێ بەقوربانی سواری لە شــین بۆرەی، لەبن خێوەتی وەزیری بەغدایەی دەکرد تەقڵە و هاوارە

خولا ماڵە ڕۆمییان خراکا، بەدەنگێکی بڵند هاوار دەکەن

سەری میرسەیفودینیان بڕی قاڵبیان لە مناران فڕێ دا خوارە.

لەو دەوری هەتا ئەو زەمانی

بابادەمی، هەتا نۆشیروانی

لە نۆشیروانی هەتا جمجمە سوڵتانی

هیچ کەسم نەدی وەک میرسەیفودین بەگی نان بدا، سەغی بداتەوە نانی

ڕاوکەرە، راوی خۆی داویتە بەرپە و بیابانی

کار ئاسکان دەگرن بە قەفی گۆچانی

قەڵێدەی زێڕیان دە ملی دەکا، بەریان دەداتەوە بیابانی

دایکی دەڵێ: ڕۆڵە! ئەوە ناشوکرییە.

دەڵێن: دایە! ناشوکری نییە، لەپاش مردنی من ساڵێکی دەبێتە نان گرانی

ئاغا و نۆکەر و نایبی من ڕووی خۆیان بکەنەوە چۆڵ و بیابانی

کار ئاسکان بگرن بە قەفی گۆچانی

قەڵێدەی زێڕیان لە ملی دەرێنن بیدەن بەپاروو پاروی دە نانی

ئەو ئاسکانە بەردەنەوە بیابانی.

دایک دەڵێ: ڕۆڵە! ئەوە بەخشەندەیی نییە. دەڵێ: دایە! بەرشەوێ دەکوژمەوە کەڵی، پاشەوێ بەرانی.

دایک دەڵێ: ئەوەش بەخشەندەیی نییە. دەڵێ: «دایە! دەبەخشم شیرێکی دەبان بەندە شیرێکی سورمە کەوڵێکی دە ڕۆمییانی».

خولا! ماڵە ڕۆمییان خرابکا؛ بەدەنگێکی بڵند بانگ دەکەن، دەڵێن: سەری میرسەیفودین بەگیان بڕی، قالبیان فڕێدا دیوەخانی دە تەتەرخانی.

ئینجا بەگمە خاتووم دەڵێ: خوشکێ گەورەی خانێ!

بڵا ئەســتۆی خۆمان بەرن ســەر کووپەڵەی خمی. ئەتوو تێبنێ بەرسەرێ ئەمن تێی دەنێم بەرتانێ

ئەستۆی خۆمان هەڵببڕین بە تیخان سەری خۆمان بتاشین بە گوێزانێ
ئەوڕۆ دوو ڕۆژە نوڕەنوڕی تاژی و تۆڵان نایە لە دەرکی ئۆترەخانێ
چووڕی بازی نایە لە جبەخانێ
کۆرە کۆڕی ئەسپی بۆرە نایە لە دەرکی ئێختەخانێ.
مافوورە و سەرەندازان تۆزیان لێ کەوت، کەس نییە لەسەری بکا سەرترینجانێ
تاس و تەبەغ ژەنگیان لێ کەوت. لە پاش کاکی وەک میرسەیفودینی کەس نییە پێی بکێشێ شیلانێ
خولا ماڵی ڕۆمییان خرابکا، سەری میرسەیفودینیان بڕی، کەس بە جەندەکی نازانێ
دایک سەری بەقوربانی سەری سواری شین بۆرە بێ، وەکو لەبن خێوەتی وەزیری بەغدایە دەیکرد تەقڵە و جلیتانێ
دایک دەڵێ: چ بکەم لێم بڕا چارە
هەرچەندی خانووم و خاتوونن، پاکی بێ ئاغایە، وەکیل و وەزیرم بێ سەردارە
نۆکەر و تابیعەی کوڕی من پاکی ئەستۆ خوارە
ئەدی قۆچ عوسمان نەهاتەوە لێی بکەم پرسیارە؟
دایک سەری بێ بەقوربانی سواری لە شین بۆرەی، ئەگەر لەبن خێوەتی وەزیری بەغدایە دەیکردەوە تەقڵە و هاوارە:
ڕۆڵە، بەگمێ، گەورەێ، وەرە، کوێنی دەبەر بکەین ئەوجارە
خۆمان باوێینەوە کن شاهەنشای، دەشقەمی بنداتێ تۆپ و تۆپخانە و سەربازی بەکارە
حاشا لە دینی کوردی عرووس و ئینگلیس بەئیختیبارە
ئەگەر خوێنێم بۆ نەستێنن ئەوجارە
دەچم لە بارەگای خولای دەبمە عەرزچی و شکایەتکارە.

***

جوڵندی

مەدینــە تازە ئــاوەدان کرابۆوە. پێغەمبەری خولای لە مەدینــی بوو. دنیا هەموو ئی کافران بوو. بەغەیرەز مەدینەی. ڕۆژێکی هەموو کافران چوونە دیتنی پادشــای جوڵندی. تەماشایان کرد دوو مووی لە چەنەی سپی ببوو. وەزیرێکی بوو گوتی: «قوربان! قەت بووە ئەتوو مووت ســپی ببێ؟» گوتی: «مووی ســپی هەر بۆ من چاکە». گوتی: «لەبەر چی دەفەرمووی؟» گوتی: «وەڵڵاهی لەبەر تایفەی حیز و خراب». گوتی: «ئاخر حیزییەکەی مە چییــە؟» گوتی: «وەڵڵاهــ، حەمەدەمینێک[1] پەیدابووە مەدینەی ئــاوەدان کردووە. عەلییەکــی جادووکاری هەیە؛ ڕەعیەت و مەخلووقی مــن دەکوژێ. بەخەزای دەزانێ. ئەو عەلییە نێویان نا شێری خولای. ئەمن دەمرم، ئەو عەلییە بەقەوەت دەبێ مەدینە دەستی لە کافران دەســتێنن. بوت و سەنەمی من دەشــکێنن. ئەمن دە قەبریشدا ناحەجمێم؛ لە حەیفی ئەو حەمەدەمینێ ئەو مووەم لێرە سپی بوون». وەزیر گوتی: قوربان. جادووبازان بێننە ســەری بە ســیحر بیگرن، بیکوژن، تاقە ســوارێکە، لە کۆڵی بکەنەوە». پادشای جولندی گوتی: «هەزار سیحرباز دەرەقەتی نایە؛ سیحری ئەو عەلییەی هێند زۆرە، کەس دەرەقەتی نایە». شەیتان هاتە مەجلیسی جوڵندی گوتی: «قوربان! بۆ وا موشەوەشی؟» گوتی: وەڵڵاهـ شــەیتان! لەبەر ســیحری عەلی جادووکار». گوتــی: «قوربان! پاڵەوانان بنێــرە بیکوژن». گوتی: «حەمەدەمین هێندەی مەکر هەیە دە مەدینەیدا عەلی جادووکار

---

١ ـ حەمەدەمین مەبەست (محمد الامین)ە کە نێوی پێغەمبەرە.

ناکوژرێ». شـەیتان گوتی: «قوربان! ئەدی مەسـەڵەعەتت چییە؟» گوتی: «کەسـێک خەبەرم بۆ بێنێ حەوت ڕۆژان لە مەدینەی وەدەرکەوێ، مەدینەی وێران دەکەم؛ داری لەسەر بەردی نایەڵم. حەمەدەمینی دەبەتڵێنم. بۆ کوێ دەچێ بەتاقەسـوارە؟ خۆ چ موحەمەدی نامێنن بچێتە نێویان. دنیا هەمووٗی خۆمە هەر جێیەکی بچێ هەر دەیکوژن».

شەیتان گوتی: مزگێنی حەوت ڕۆژانت بۆ بێنم چم دەدەیەی؟

گوتی: لە بوت و سەنەمی زیاتر، لە چاوێکیم زیاتر هەرچی ئەتوو بتەوێ دەتدەمێ.

شەیتان کە لەوێ هەڵستاوە

محلەقێکی لە خۆی داوە

هەتا مەدینەی موبارەک ڕانەوەستاوە

خۆی کردە سۆفێکی ئیفتادە، دە شاری مەدینەی گەڕاوە

چەن مودەتێکی کرد تەواوە

ڕۆژێکی کە لە خەوێ هەڵستاوە

تەماشا دەکا عەزرەتی عەلی سوار بووە راوەستاوە

پرسی: ئەوە سەفەری کوێی لەبەرە بۆ کوێ دەچییە؟

ئەسحابێک جوابی داوە بەبێ قەیدییە

گوتی: نازانم سەفەری کوێی لەبەرە ئەما عەزرەتی فاتیمە لە ماڵ نییە

یەکی دی گوتی: ئەوا لە دوای وی بووە بەئێڵچییە

یەکی دیش گوتی: دەچێتە خەزایە بەیەکجارەکییە

یەکی دی گوتی: وەڵلاهـ! بە شەڕە نە دەعوایە

عەزرەتی فاتیمەی لە ماڵی خولایە.

ئەوی دی گوتی: شەوێ دی چووە خزمەت حەزرەتی ڕەسوڵڵایە.

وەدووی فاتیمەی دەکەوێ دەچێتە کابەتوڵلایە.

ئەگەر شەیتان ئەو قسەی بیست تەواوە

محەلەقێکی لە خۆی داوە

هەموو دنیایە بە سەیاحی گەڕاوە

حەزرەتی عەلی ڕکێفی لە دولدولی داوە

زۆری بەپەلە ئاژواوە

لەهیچ کوێی وچان نەداوە

هەتا چوو لە مەکەی موعەزەمە بوو پیاوە
شەیتان حازرە، راوەستاوە
حەزرەتی عەلی نازداری
دوو رکاعەتی نوێژ کرد لە بارەگای جەباری
زۆر پاڕاوە بەهەژاری:
یا خالەق! بۆخۆت موختاری
لە هەموو جێیەکی دیاری؟
دنیا و قیامەت ڕۆت نا بەیەکجاری
جا لەوێ ڕۆنیشت خەوی بەسەردا باری
شەیتان خۆی لێ حازر کرد بەیەکجاری
بەیەکجاری خۆی حازر کرد
سوورەتی کچێکی جوانی دەگرت
بەیەکجاری خۆی مەعبووب کرد
خۆی دەباڵ عەزرەتی عەلی ڕاکرد
دەمی بەدەمیەوە نا هۆشی برد
هێندە جوان بوو، ئەوی کەیفی گرت
دە خەوێدا گانی پێ کرد
ئەگەر لە کاری خۆی بوو تەواوە
عەزرەتی عەلی لە خەوی هەڵستاوە
گەلێک، گەلێک بۆخۆی گریاوە
گوتی: هەڵبەت خولام لێ ڕەنجاوە
هیچ حورمەتی من نەماوە
بۆیە شەیتان قەوەتی بەمن شکاوە.
وای گوت عەزرەتی عەلییە
گوتی: ئینجا بزانم لێم ڕەنجیدە نەبووە ڕەببییە
بزانم قەوەتی جارانم هەیە یان نییە
حەزرەتی عەلی گریا و گوتی:
لە خۆم ناچارێ

گەییيە دیواری حەسارێ
کە شانی وە دیواری داوە
گوتی: بزانم جورحەتەکەم ماوە.
بەدڵ لە خولای دەپاڕاوە
سەڵەواتی لە پێغەمبەری داوە.
کە هێزی وە دیواری بەیتێ داوە
پێی چەقاند و شانی داوە
دیواری بەیتێ وەکو جۆلانەی سووڕاوە
گوتی: یا ڕەببی خولایە! شوکری توو ناکەم تەواوە
دەگەڵ شەیتانم لێ قەوماوە
جا چ بکەم بۆ چۆڕێک ئاوە؟
لەشم نوێژی پێ نەماوە.
کاتبێک هاتووە لەولاوە
سەلاوی لێ کرد تەواوە:
بەخێرێی، سەر ئەو دوو چاوە
دەستی حەزرەتی کێشاوە
بردی کانیی نیشان داوە
کە شێر لەوێ ڕاوەستاوە
شەیتانیش هاتە ئەو ناوە
پەردە بۆ شێری گیراوە
کە خۆی دە کانیە هەڵکێشاوە
شەیتان سەدەقی لێ داوە
سەدەقی لێ دا بێ قەیدییە
شەیتان بەسەر کانیە هەڵمیستییە
خۆی قوم کرد عەزرەتی عەلییە
ئاخر شەیتان نەبەدییە
دڵۆپێک لە میزی وییە
پەڕیە سەر سەری شێرییە

دەگەڵ ئاوێ تێکەڵ ببیە
چوو گرتی هەرتک چاوییە
چاوی گرتن ئەو فەقیرە
هەرتک چاوەکەی داگیرە
بەحاڵ جلی دەبەرکراوە
لە ڕاستەوخۆی، ڕۆنیشت زۆر گریاوە
زەفەری بۆ هەموو جێیان براوە
خەبەر بە فاتیمەی دراوە
دەڵێن: عەزرەتی عەلی لێی قەوماوە
هەرتک دەستی لەسەر چاوی ڕۆناوە
دولدوڵی لەکن نەماوە.
کە عەزرەتی فاتیمەی وای بیستییە
یەکجار خۆش هات بەڕەوانییە
دەڵێ: ئامۆزا! ئەوە چت لێ قەومییە؟
هەر ئەتووی شێری ڕەببییە
خۆ زەلیلی بۆ توو نییە
دەڵێ: سەفەری توو بێ فیکری بردم
داخ و دەردی توو سواری کردم
دەتگوت لە سوێیانت مردم
لەکنم شەیتان وای لێ کردم
دەمگوت: هیچ کەس پێم نابا چارێ
شەیتانی بینم بەردی لێ بارێ
لێی ئەستاندووم ڕێی ئیختیارێ
ئێستا چاوم لێ ناکا کارێ
حەزرەتی فاتیمەی فەرمووی چاوشەهێنم!
خوداوەند ببێ بەدەزبێنم
جا دەرمانی لە کێ بستێنم
بنێرم ئەرەسوو و لوقمانی بێنم

ئەگەر شەیتان وای دەزانی
خۆی خلقەت کرد بە موسڵمانی
چەندە پیرێژنێکی لەتیف و جوانی
نوور هەیە لە نێوچاوانی
خۆی کردە دایەی ئەرسوو و لوقمانی
گوتی: هاتوومە کن شێری یەزدانی
لەکن من هەیە دەرمانی
کە وایان زانی ئەسحابە
ماشەڵڵا چەند پیرێژنێکی جوانە
- بە نەحلەت بێ ئەو شەیتانە -
دەرمانی کرد دە چاوانە
بێ هۆشی کرد بەستەزمانە
گوتی: بێنن بۆی بکەن جۆلانە
بڵا قەناعەتێ بگرێ ئەو بەستەزمانە
دەبێ رای ژێنن، هەتا حەوت شەو و حەوت ڕۆژانە
ئەگەر چ دەرمانی دیکەی تێ کەن زەلیل دەبێ لە چاوانە
ئەمنیش ڕووڕەش دەبم لە بارەگای بینای چاوانە.
بۆی دانا قەرار و پەیمانە:
ئەمن ئەوا دەڕۆم لێرەکانە
عەزرەتی فاتیمە گیانە
نیگاهداشتییێ بکە لەو زەمانە
نابێ یەکی دی بێتە ئێرانە
دە چاوی وی بکا دەرمانە
ئەگەر شەیتان وا دەزانێ
دەستی کرد بەلینگدانێ
کەس نایبینێ پی بزانێ
کێ بوو لە شەیتانی نەحلەتییە
هەر دەڕوا، پایەی بۆ نییە

هیچ کەس نایبینێ و غەیبییە
لەوێی ڕۆنان کێشکچییە
چووە کن دوڵدوڵی بەدزییە
نسحەتی وی زۆر کردییە
دوڵدوڵ لێی قبووڵ نەکردییە
تەماحی بوو بیگرێ بە گازییە
خۆی ئاویتە سەر سەرییە
شەیتان دەڵێ: «ئەگەر دەمکوژی حەقت نییە
کوشتنی من بە چەنگ توو نییە.
چووە بۆ کن زولفەقارییە
ئەو بێ زمانە ئاگای لێ نییە
گوتی: زولفەقاری لێ بدزم بەیەکجارەکییە
بیبەم بۆ شای جولندییە،
لەکن خولای وای پێ خۆش نییە
ئەگەر ئەو کارەی کرد بوو تەواوە
محەلەقی لە خۆی داوە
چووە پێش جولندی ڕاوەستاوە
گوتی: مزگێنیم بۆ توو هێناوە
ئەسحابە کاریان تەواوە
حەزرەتی عەلی چاوی داگیراوە
جا لەوڕۆکە بەولاوە
قەراری حەوتووێکم ڕۆناوە
دەرمانی چاوی تەواوە
ئەو شەیتانی نەحلەتییە
بۆ شای هێنا مزگێنییە:
هەر ئەتوو پادشای عەسرییە
شێری خولای لە ماڵ نییە
دەڵی: بەڵات لێ کەوێ، شەیتانی نەحلەتییە

بۆزەسوارێک لەوێ وەدەردەکەوییە؛
لەبەر ئەو بۆزەسوارەی کەس ڕێی دە مەدینەدا نییە
جوڵندی دەڵێ: بەڵات لێ کەوێ، شەیتانی نەحلەتییە!
مەدینەی نەبیم نوورانییە
لەبەر ئەو سوارەی کەس ڕێی نییە.
شەیتان عەرزی کرد: پادشای جوڵندییە!
ئەو بۆزەسوارە یەقینییە،
ئەوە پێی دەڵێن شێری ڕەببییە
ئەوە خۆشەویستی نەبییە
بەو بوت و سەنەمەی ئەتوو دەیپەرستییە
بەقایەم پێ بکە بەسەحییە
لەبەر توو بووم بەئێلچییە
لە مەکەی موعەزەمەم گرتییە
چاویەشم داوە بەوییە
دەرمانم بۆ دروس کردییە
سەبەب بە شاری جوڵندییە
هەڵبەت قەرارت تا سەر نییە
ئەمنت نارد بەدڵخوازییە
دەرمانم کرد دە چاوییە
ئێستا ئەتوو بەقات نییە
لەکنم مەیلت پەشیمانییە.
پادشای جوڵندی وای گوتییە:
شەیتان ئی من و توو برایەتییە
هیچ ماڵم لە توو تەخسیر نییە
قسەیان خۆش بوو دەگەڵ شەیتانی
شا وەری گرت ئیمتینانی
ناردیە سەر بووسی سوڵتانی
سەدهەزاری لەشکر هانی

هەزاری بوو کەمبەرزێڕین
هەزاری بوو کورسی نشین
پاک لە سەری عەلی قین
هەزاری ببوو هەر میرزا
پاکی هات پێشوازی پادشا
شای جولَندی زۆر بەناوە
لەنێو خەڵقی راوەستاوە،
تەگبیر لە عەلی ڕۆنراوە:
مەدینەی دەکەم بڵاوە.
سەردارێک هاتبوو لەولاوە
بەیداغی لەسەر ڕاوەستاوە
ئیکلامی پادشای کێشاوە
گوتی: قوربان هەڵبەتە عەلی نەماوە
دنیا ئی توو یەکبەر کراوە.
یەکی دی هات لە نەبەدییە
گورزێکی لەسەر شانییە
هاتە کن شای جولَندییە
گوتی: قوربان! ئەو قۆشەنە چییە؟
گوتی: ئەوهە بۆ سەر عەلییە
گوتی: بەسەدەقەت بم ئەو تاقە سوارە چییە؟
یەکی دی هات بەدڵ و جانە
ئەوی سەرکردەی تۆپانە
هاتە کن شای نەوجوانە
گوتی: قوربان! مەدینەی دەکەم وێرانە.
پادشا بەوەی پێ کەنی: گیانە!
بەو بوت و سەنەمەی پێم هەیە متمانە
ئەگەر شەیتان بکا درۆیانە
یەک نایەتەوە ئێرانە

عەلی هێن زاڵم و زۆرزانە
بەشەیتانیش ناکەم متمانە
چونکە نیەتی جێ و مەکانە
کێ بوو لە پادشای تەواوە
لە هەموو عێلاتی گێڕاوە
کە لەشکری بوو تەواوە
جوڵندی پێی دە ڕکێفی ناوە
حەوت شەو و ڕۆژانی ئاژواوە
ڕۆژێکی بۆ ئێوارێ دەورەی مەدینە دە حەسار ناوە
بیلالی حەبەشی بدا لە بانگی ئێوارێ
تەماشا دەکا چوار تەرەفی مەدینەی ماوە دە حەسارێ
کێ بوو لە بیلالی عەبەشییە
نەیدا لە بانگی موحەمەدییە
دەچوو ئیکلامی نەبییە
عەرزی کرد: یا ڕەسوڵڵا سەری منت بێ بەقوربانی سەرییە!
بانگم نەدا چارەم چییە؟
هیچ بڕ تەخسیر لە من نییە
لەشکرێکی زۆرم دییە
بێ سامانە و چارەم نییە
بانگیش بانگی موحەمەدییە
جا نازانم فەرمانت چییە؟
وەهای فەرموو نەبییە
ئەی بیلالی عەبەشییە
بۆ خاتری من ببە ئێلچییە
بچۆ بزانە ئەو لەشکرە چییە؟
کێ بوو لە بیلالی عەبەشییە
بە فەرمانی خۆشەویستی ڕەببییە
ڕۆی و نەیکرد تەخسیرییە

بزانین قسەی یەکجارەکییە

لە پێشەوە گەییە ئالاچییە

بیلاڵ گوتی: ئالاچییە!

ئەتوو و دینەی دەیپەرستییە

سەرکردەی ئەو لەشکرە کێیە، لەچی شەقییە؟

ئالاچی گوتی: بیلالی عەبەشییە!

بەهەقی ئەو خولایەی لە ژووری سەرییە

قسێکم پێ بڵێ بەسەحییە

بیلال گوتی: بەسەری خۆشەویستی ڕەببییە

هەرچی بڵێی عیجبی نییە

جوابت دەدەمەوە بەدڵییە

ئالاچی گوتی: بیلال شەرت و شرووتی دینو چییە؟

بیلال گوتی: لە گەورەی خولای، لە خۆشەویستی ڕەسووڵلایێ ماشەڵلا.

ئالاچیی بڵێ: واشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله.

ماشەڵلا لە بیلالی نەوجوانە

بە ئالاچیی کافرانی هێنا شاد و ئیمانە

ئەویشی کرد موسڵمانە

بیلال گوتی: ئالاچییە!

ئەدی سەرکردەی ئەو لەشکرەی کێیە لە چی شەقییە؟

گوتی: بیلالی عەبەشییە!

سەرکردەی ئەو لەشکرەی کافرێکە لەوانی جوڵندییە

هاتۆتە سەر مەدینەی دەڵێ خراپی دەکەم بەیەکجارەکییە.

ئەگەر بیلال وای بیستییە

هەموو مووی قالبی بوو بە دەرزییە

لە هەموو بەرگان تێ پەڕییە

چۆوە خزمەت ڕەسووڵلای بەیەکجاررەکییە

دەڵێ: یا ڕەسوڵلا! سەری منت بێ بەقوربانی سەرییە

هێناومەتەوە قسەی سەحییە

سه‌رکرده‌ی ئه‌و له‌شکری کافرێکی جوڵندییه

هاتۆته سه‌ر مه‌دینه‌ی ده‌ڵێ: خراپی ده‌که‌م به‌یه‌کجاره‌کییه

به‌جارێکمان لێ په‌یدابوو ناڕاحه‌تییه

ئیمامی عومه‌ر چۆته گه‌نم کڕینێ، حه‌زره‌تی عه‌لی چۆته به‌یتوڵڵایه؛ له ماڵ نییه.

ڕه‌سوڵڵای فه‌رمووی: «بیلال مه‌ترسه، هۆمێدی مه ڕه‌ببییه».

پێغه‌مبه‌ری خولای ده‌ست هه‌ڵدێنی:

خولایه! ئه‌گه‌ر ناته‌وێ ئومه‌تێم لێ به‌قرێنی

چه‌ند مه‌له‌کانم له‌ژێر زه‌مینێ بۆ دێنی

چه‌ندانم له‌سه‌ر زه‌مینێ بۆ دێنی

چه‌ندیش هاتن له ژێر زه‌مینێ، هه‌موو هاتنه یارمه‌تی موحه‌مه‌دی مه‌دینێ

ده‌ستیان کرد به خه‌نده‌قێ خه‌نده‌ق دڕینێ.

ڕه‌سووڵی خولای ڕاوه‌ستاوه

تا خه‌نده‌گ بوو ته‌واوه

ته‌واون کرد به‌دڵ و جانه

چل گه‌ز قووڵه چلیش پانه

که خه‌نده‌گ بوو ته‌واوه

پڕ له ئاو ڕاوه‌ستاوه

قامیش له‌وێ هه‌ڵستاوه

که جوڵندی له خه‌وێ هه‌ڵستاوه

له‌شکری پاک خڕ کراوه

ساحب مه‌نسه‌ب هات له‌ولاوه

ده‌ڵێ: سیحری عه‌لی زۆر ته‌واوه

ئه‌و خه‌نده‌قه چییه بنیاد نراوه؟

دوێنێ ئه‌من ئه‌وهه‌م نه‌که‌وت به‌چاوه

که‌نگێ له عه‌لیان گێڕاوه؟

شه‌یتان گوتی: لێره نه‌ماوه،

ئه‌وه له مه‌که‌ی دێشێ چاوه.

جوڵندی ده‌ڵی: سیحری عه‌لییه ڕۆنراوه

تەگبیرم بۆ بکەن بە هەمانە
بلا لێی دروس بکەین کڵ و پردانە
هەموو ڕۆژێ نایەمە ئێرانە
دەبێ مەدینەی بکەم وێرانە
وێرانی بکەم یەکجارییە
بکوژم تاقە سوارییە
دنیا بۆ من یەکبەر ببیە
قەت نەمێنێ موحەمەدییە
وایان گوت وەزیری وییە:
قسەی شەیتانی بەعی نییە
بە بوت و سەنەمێ سوێند خواردییە.
گوتی: عەلی لە ماڵ نییە
نابێ لەو کارەی خۆش ببیە
چونکە ئەو درۆی کردییە
ئەو شەیتانی نەحلەتییە.
ئیمامی عومبەر لە ماڵ نییە
شەیتان هێنای مزگێنییە:
مەدینە چۆڵ و خۆڕاییە.
شا گوتی: ئەدی ئەو خەندەقە چییە؟
گوتی: شا بەسەری توو ئاگام لێ نییە
ئەو ماینێکی ئیمامی عومبەرییە
لە ماڵی خۆی دەرپەڕییە
بەتەڵەبە و چارەی نییە
ماینی ئیمامی عومبەر لەوبەری بەدحاڵە
ئەسپی جوڵندی ڕەشە، زەنگییە، گەردن بەخاڵە
لێی سواربوو جوڵندییە
ئەگەر لەوبەری بەهەر چوار پێیان فڕییە
چل گەز خەندەقی قووڵ و خەندەقی پان وەبەری خۆی بڕییە

جوڵندی دە مەدینەی دەگەڕا کۆڵان بەکۆڵانە
هاوارە لە من ئاسحابان لەبەر ئەو کافرەی دەرکیان لە خۆیان گاڵەدانە
دوازدە ئەسحابا بوون، لەو مەکانە
لەجێی ئیمامی عومبەر و حەزرەتی عەلی نەوجوانە
شەڕیان دەگەڵ جوڵندی دەکرد، تابیان نەهێنا ئەو بەستەزمانە
تفاقی دوازدە ئەسحابانە، هەر دوازدەی لێ کوشتن
دەست و باسکی بەخوێنێ دارِشتن
بەخەندەقی چل گەز قووڵ و بەریندا ڕۆیشتن
ئەگەر ئەسحابە وایان زانییە
هەمووی شین و واوەیلا و گرییە
پاک ئیجماعی کرد، هاتە کن خۆشەویستی ڕەبییە
دەڵێن: یا ڕەسووڵلایە ببین بەقوربانی سەرییە!
ئیمامی عومبەر و عەزرەتی عەلی لە ماڵ نییە
ئەو کافرە هەمان قڕ دەکا چارەمان چییە؟
ڕەسووڵی خولای فەرمووی: «مەترسێن هۆمێدمان ڕەبییە.
دەستێکی دی گوتی: وەڵلاهی ئەوجار مەدینە بەجارێکی وێران دەبییە
ئەتوو بۆچی لەدووی عەزرەتی عەلی نانێری ئێڵچییە؟
ڕەسووڵی خولای دەنگ هەڵدەیەنی
دەڵێ: کەسێک جوابێکم بۆ وە شێر عەلی ڕابگەیەنی
قەسرێکی بەهەشتێ باقی لە من بستێنی.
دایکە پیرێک لەوێ بڵند دەبییە
دەڵێ: ڕەسووڵی خولای، بتبم بەقوربانی سەرییە!
ئەگەر پێناوداری منی بەقەسرێکی بەهەشتێ باقییە
ئەمن ئەوڕۆ جوابت بۆ دەگەیەنمە شێری ڕەبییە.
دەڵێ: دایکەپیرێ سەرسپییە!
وەناکەم بتبێ گلەیییە
دەتدەمێ قەسری یەقینییە
دایکە پیرە وای گوتییە:

ڕێی نۆ شەو و نۆ ڕۆژان بۆت دەبم بەئێلْچییە
ڕێی مەکە و مەدینان هێندە کەم نییە
حەزێ دەکەم قسەی خۆم ببیەم بەسەحییە،
دا سبحەی لە تۆم نەبێ گلەییە
شکایەتت لێ ناکەم لە بارەگای ڕەببییە
بزانم لە بەهەشتێ باقی، لە قەسری من سوور یا سپییە؟
وەهای فەرموو سەردارە:
ڕێی نۆ شەو ونۆ ڕۆژان دەبییە زەحمەتکێش و خزمەتگوزارە
لە بەهەشتێ باقی، لە قەسری سوور و سپی دڵی خۆت بکە موختارە.
کێ بوو لە دایکی پیری سەرسپییە،
ئەگەر ئەو قسەی بیست لە خۆشەویستی ڕەببییە
دەستنوێژی خۆی هەڵگرتییە
بەرماڵی خۆی ڕاخست دوو ڕکاعەتی سونەت و دووانی نوێژ کردییە
لە دایکە پیرەی دوعاکردن بوو
لە ئێخی جبرایل بردن بوو
لە ڕەبی عالەمێ قبووڵکردن بوو
کێ بوو لە دایکە پیرەی گوڵباوە
لە خولای خۆی زۆر پاڕاوە:
لە مەدینەی خەراپ قەوماوە
شێری خولای لێرە نەماوە
کاک عومبەر ڕۆیی بەولاوە
ڕەبی سەفەرم ببێ تەواوە
جوڵندی هاتووە لەولاوە
پاڵەوانێکی تەواوە
ئەو شارەی دە مەحسەرە ناوە
دوازدە ئەسحابە کوژراوە
کەسی لە پێش ڕانەوەستاوە
دەڵێ مەدینەی دەکەم بڵاوە

دایکە پیرە ڕاوەستاوە

قنووتی دەخوێند تەواوە

شەقژنی لە باڵی خۆی داوە

چووە ئاسمانێ ڕاوەستاوە

ئیکلامی عەزرەتی عیسای کێشاوە

لە پێش دەستی ڕاوەستاوە

ئەستۆ کەچە، ڕاوەستاوە

حەزرەتی عیسا بۆی پاڕاوە

عەرزی وی ببوو تەواوە

دەڵێ ئەلحەملای کاری من نەبوو ساوە

لەوێ ئیجازەی وەرگیراوە

دایکە پیرە، مەرەخەس بوو گەڕاوە

نۆ شەو و نۆ ڕۆژ تەواوە

سەعاتێکی قەرار دانراوە

ڕەزای دوو کەسی بەڵەک چاوە

خۆشەویستی خوڵان بەناوە

لە عەزرەتی فاتیمەی کرد سەڵاوە

عەزرەتی فاتیمە دەڵێ: «عەلیکوم ئەسـلام و ڕەحمەتوڵڵاهی دایکە پیرە سەر هەرتک چاوی من هاتی

وەرە کن من بخۆ پارویێک زاد و زەوادی

دایکـە پیـرە دەڵی: عەزرەتی فاتیمـەی، حەقە و بەڕێی دوور هاتمـە، تێرم نەوەک برسییە

ئەتوو نازانی چ دەعوایەک لە ماڵی بابان قەومییە؟

هاتوویە سەر مەدینەی کافرێکی جوڵندییە

کوشتی دوازدە ئەسحابەی دە نەبییە

دەڵێ مەدینەی وێران دەکەم بەیەکجارەکییە

ڕەسووڵی خوڵای ئەمنی نارد و بە قاسیدییە

حەزرەتی فاتیمەی دەڵی: عەلییە، وای عەلییە!

قاسیدی ڕەسووڵی خولاّی هاتۆتە ئێرە بەیەکجارەکییە
هەتا دەعوایەک لە ماڵی بابی من دەقەومییە
ئەتوو چاوی خۆت لەسەر ئەمن دەبەستییە
دەڵێ: فاتیمەخانێ! لە خولاّی خۆت ببێ شەرمە!
ئەوڕۆ ئاوری چاوانم ساتی لە گەرمە.
فاتیمە دەڵێ: عەلییەی قەیتانە! ئەگەر پێت نەماوە هونەری دە مێردانە
دولّدولّی بدە بە من دەگەڵ چەکانە
یان دەستێنم تۆڵەی ئەو ئەسحابانە
یان ئەمنیش دەچم بە دەردی وانە.
حەزرەتی عەلی دەڵێ: دایکە پیرە چاوبازە!
چۆ دوعایەکم لە خزمەت خودای بۆ بخوازە
کێ بوو لە دایکی پیرێ سەرسپییە
چوو دەزنوێژی هەڵگرتییە
بەرماڵی خۆی ڕاخستییە
دوو ڕەکاعەتی سونەت کرد، دوو ڕەکاعەتی نوێژی دییە
لە دایکی پیرەی دوعاکردن بوو
لە مەلایکەتان وەرگرتن بوو
لە ئێخی جبرایل بردن بوون
لە ڕەبی عالەمێ قبووڵکردن بوو
دایکە پیرە دەڵێ: ڕەبی پادشایەکی موختاری
هەم قادر و ساحب ئیختیاری
موتلەقا بۆخۆت جەباری
هاتە ئاسمانێ هەورێکی ڕەشی تاری
کل و تۆتیای لێ باری خۆش خۆشە
چاوی ئەو شەنگەسوارەی پێ بوو گوڵی گەشە
لەبەر فەرمانی جەباری
هاتە بەر ئاسمانێ هەورێکی تاری
کل و تۆتیای لێ دەباری

لە بۆ چاوی شۆڕە سواری
کێ بوو لە دایکە پیرە سەرسپییە
بەدەستی مومبارەکی کلچێوکی مەرجانی گرتییە
کێشای دە چاوی شێر عەلییە
سوێندی لێ بخۆ بڵێ شتاقە بڕ ئەلەم لە چاوی وی نییە
ئەوا چاوی هەڵات، غەنیمی جوڵندییە
کافران قڕ دەکا، بەیەکجارێکییە
ئیمام بانگ دێڵێ: قەنبەرە!
دوڵدوڵم بۆ بێنە دەرە
لێی بکە زینی موحتەبەرە
سەفەری ماڵە مامم کەوتە بەرە.
کە دوڵدوڵیان هێنادەرە
لێیان کرد زینی موحتەبەرە
ئیمام بۆخۆی کێشای تەنگەوبەرە
پێی نا ڕکێف کەوتە سەرە
کێ بوو لە شێری گوڵباوە
چەندی ئەسحابە و ئەولیا لە دەورەی ڕاوەستاوە
ئاوڕێ وە خەڵقی دەداوە
عەزرەتی فاتیمەی وەستاوە
هەرتک چاوی پڕ لە ئاوە
دێتە خوار وەکو سێڵاوە
دەڵێ: مەدینەی بابم نەماوە
کوێرم ببن هەرتک چاوە
شێری خوڵای بۆ ڕاوەستاوە
لەکنم لە جوڵندی ترساوە
بۆیەکی ناڕوا بەولاوە؟

عەزرەتـــی عەلی فەرمووی: «ئەوڕۆ بیانووی لێ دەگرم. دەشـــقەمی گەردنم ئازا بکا. ئەگەر ئەوڕۆ گەردنم ئازا نەکا، ئیدی ناکرێ هەتا قەبری». بانگی کرد:

فاتیمەی چاوبەنگییە!

ئەو سەفەرەم یەکجارییە

نامبینیەوە جارێکی دییە

عەزرەتی فاتیمە دەگری

دەڵێ: شێری خوڵای یەکجار نادری!

مەدینەی بابم، شوولووغە بۆیە هۆک و بیانووانم پێ دەگری

چ بکەم ئەوڕۆ حاڵم وایە

مەدینەی بابم دە شڵووغی دایە

هەڕۆ بڕۆ بەشی بەهەشتی خۆم سەرتاپاخوار دایە

عەزرەتی عەلی فەرمووی: فاتیمەی ساحب خاترە!

لەبزت لە ئاوی حەیاتێ خۆشترە

بەهەشتی توو چ لێ بکەم ئی خۆم لە ئی توو پترە

فاتیمەی چاوبەنگییە!

قسێکت پێ بڵێم بەسەحییە

ئەوشەو نا شەوی دییە

عەزرەتی جوبرائیلی هات بەقاسیدییە

گوتی: هاتووم بەڕەزایە ڕەببییە

ئەو سەفەرەم یەکجارییە

دەمکوژن و چارەم نییە

ئی من و توو دەبێتە دیدار ئاخرەتییە

کوێر ببن چاوی عەلییە

داخوڵای کێ بەتەمات بێ، لەپاش ئەمن دەگەڵت ڕۆدەنیشێ بە حەڵاڵییە!

ئەجەلم هاتووە بە دەستی جوڵندییە

قەت پاڵەوانی وا زەبر بەمست نییە.

عەزرەتی فاتیمە گوتی: بەحەقی ئەو خوڵایە!

بۆیە بیانووانم لێ دەگری، چونکە مەدینەی بابم دە مەحسرەدایە؟

هەڕۆ، بڕۆ گەردنت خۆش و ئازا بێ فیسەبیلیلا بۆ خاتری حەزرەتی ڕەسووڵڵایە!

کێ بوو لەو شێری گوڵباوە

دەماخی ببوو تەواوە

ئاوڕی وە پشتی خۆی داوە

چەند ئەولیا ڕاوەستاوە

پاکی بۆی لە خولای پاڕاوە

لەبەر ئەو فاتیمەی گوڵباوە

چاوی دەتگوت ئەستێرەیە و شەبەقی کشاوە

دوڵدوڵ ناڵێکی لێ داوە

عەزرەتی عەلی نەحرەتەی کێشاوە

لە ڕەبی عالەمێ پاڕاوە

سەڵەواتی لە پێغەمبەری داوە

لە دایکە پیرەی تەواوە

ئەوێ ڕۆژێ هات و گەڕاوە

شێر گوتی: دەوڵەت زیاد و ماڵئاوا!

دوڵدوڵ تەیرێک بوو، لە هەموو تەیران زێدەییە

ئەوێ ڕۆژێ چەن دەیکرد وە دایکە پیرەی ڕانەگەییە

دایکە پیرە وای گوتییە:

«ئەگەر بۆ نوێــژی نیوەڕۆیەی نەگەمــەوە مەدینەی موبارەک، نوێــژی بەجەماعەتم دەچییە».

پێرێژن گوتی: «عەلی تەنگەی دوڵدوڵی توند کێشــاوە، لە حیرســا؛ دوڵدوڵ ناتوانێ بڕوا؛ بەقسەی قەرزی دەگەڵ بکەم هەتا بڕێک خاو دەبێتەوە، تەنگەی دوڵدوڵی چا دەکا، دوڵدوڵ خۆش دەڕوا زوو دەگەینەوە مەدینەی».

ئیمام تەنگە و بەرەی ساز کردییە

دوور و نیزیک وە دایکە پیرەی ڕا دەنۆڕییە.

پیرێژن بانگ دەکا:

ڕێی مەکە و مەدینە ڕێی بۆ شەو و نۆ ڕۆژان بەناوە.

ئەوێ ڕۆژێ چوو دەمودەست گەڕانەوە بە دواوە

بۆ هەندەهەندی نیوەڕۆیە، لە ڕەسووڵی خولایان دەکرد سەلام و سەڵاوە

ڕەسووڵی خوڵای فەرمووی: عەلییە، وای عەلییە!

لەکن ئەمن بخۆ پارووێک زاد و زەوادییە

نەک لە شەڕی ئەو کافرەی هیلاک ببییە

دەڵێ: مامە، هەرێ مامە!

وەسەر پشتی زمانم ناچێ هیچ بۆ تەماعە

تا تۆڵەی ئەو دوازدە ئەسحابە نەستێنم تەمامە

ڕەسووڵی خوڵای فەرمووی: عەلی، کاکە! وەرێ کاکە

لەکن ئەمن بخۆ پارووێک زاد و زەوادی پاکە

نەک لە شەڕی ئەو کافرەی ببی هیلاکە

دەڵێ: «مامە، سوێند بەسەری توو بە سی و چوار[1] جزووی کەلامە

وەسەر پشتی زمانم ناچێ تەعامە

هەتا تۆڵەی ئەو دوازدە ئەسحابان نەستێنم بەعامە.

عەزرەتی عەلی سوار دەبی بەکۆڵاناندا چووە خوارێ

جوڵندی کە چاوی بەحەزرەتی عەلی دەکەوێ، خۆی ڕادەبزێوی

ڕەخت و ڕەشمەی دروس کراون لە زێڕی و لە زێوی

قەسد دەکا چای عەزیم بەسەر یەکدا تێک برێوی

حەزرەتی عەلی بانگ دێڵێ: «جوڵندی، جوڵندییە پەڕقۆزە!

ئەتوو ئەو شاش و پەڕەت لەسەری نەبن پیرۆزە

ئەتوو مەدینەت بۆ لە مامی من کردووە ئاڵۆزە؟

جوڵندی ئەو جوڵندیی پەڕپلاوە

شاڵ و شاش و پەڕت لەسەری نەبێ تەواوە،

ئەتوو بۆ مەدینەت لە مامی من تێک داوە؟

جوڵندی دەڵێ: ئەمن ڕۆڵەم، ڕۆڵەی شێری

هیچ کەسم پێ ناوێری

---

[1] - قورئانی پیرۆز سێ جزووە، بەڵام ڕەحمان بەکر بە سی و چوار جزووی ناوهێناوە.

شێر عەلی نەبێ، ئەویش گەردنێم بۆ ڕادەدێری
ولایەتی مەدینەی بە من دەسپێری.
عەزرەتی عەلی دەڵێ: بابی حەسەنم، بابی حوسێنم
شاماری چەنگ بەخوێنم
نەمرم ئەورۆ ڕوحێت لە بەدەنێ دەستێنم
بابی حەسەنی ئەزم، بابی حوسێنی ئەزم
شاماری چەنگ بەبەزم،
نەمرم ئەورۆ ڕوحێت لە بەدەنێ دەگەزم.
جوڵندی دەڵێ: ئەی عەلی فێرە جەنگە!
توو لەو شارەت خۆش دێ دەنگە
بنۆڕە دوڵدوڵی، پساونی بەرۆک و تەنگە
کە ئیمامی عەلی بەدوڵدوڵێدا نۆڕییە
جوڵندی گورزێکی دا لە تەوقی سەرییە
هەتا سینەبەندێ بەدوڵدوڵەوە بەعەرزی ڕەق و ئیشکیدا بردییە
دوڵدوڵ هاتە دەرێ لە خاک و لە خۆڵێ،
دەستی کرد بە خورپینێ و بە سمکۆڵێ
عەزرەتی عەلی دەڵێ: زولفەقارا!
بەو خولایەی کەرەمدار
بەسەری نەبی نازدار
بتدەم لەو گۆڵی مندار
لەتی نەکەی وەک خەیار
لە خۆم ناتبەستم چ جار
دەتبەمە سەر وەستاکار
بتکەن بە ناڵ و بزمار
بە چەکوچان بتکەن هەژار
لە بۆ دوڵدوڵی نازدار
دنیا دەبێ وەرگەڕێ یەکجار
کە شیرێکی دا لە تەپڵی سەری جوڵندییە

عەزرەتی جوبرائیلی پەڕی وەبەر نەدابا بەڕەزای ڕەببییە
ئەوێ جارێ دنیا وەردەگەڕا بەیەکجارییە
جولّندی دەڵێ: ئەی عەلییە!
ئەو شیری توو میسرییە
ئەو زەبرەی توو بە من چ نییە
دەڵێ: بەڵات لێ کەوێ، گوڵی مندارە
ئەتوو خۆت ڕاوەشێنە، بۆخۆ و بە ئەسپت بووی بە چوارە.
بۆ خۆ و بە ئەسپی کەوتە خوارە
کێ بوو لە ئەسحابەی بەستەزمانە
سەریان دەرهێنا لە کۆڵانانە
سەڵەواتیان لە پێغەمبەری دەدا، بە عەزرەتی عەلییان دەبژارد شوکرانە
کێ بوو لە ئەسحابەی نازەنینە
لە کووچە و محەلانیان سەر دەرهێنا
سەڵەواتیان دەدا لە موحەمەدی ئەمینە
هەر دەو دەمیدا ئیمامی عومبەر گەییە جێ، لە سەفەری دەغڵ کڕینە
کێ بوو لە ئەسحابەی جندییە
سەڵەوات لە پێغەمبەری، خەزا پیرۆزە لە عەزرەتی عەلییە
دەڵێن: یا ئیمامی عومبەر. گەنم لە کوێیە، قیمەتی بەچەندییە؟
ئیمامی عومبەر گوتی بەوانە:
بە عەزرەتی عەلی ببژێرین شوکرانە
گەنم ئەلحەملای هەرزانە
حەیفە لە عەمباری کافرانە
«بیست و چوار ڕووبە دراوان بدەن، ڕووبوێکو گەنم دەدەنێ، دەڵێی شیلانە».
مزگێنیان دەبرد بۆ ماڵ و خیزانە
کێ بوو لە ئیمامی عومبەری گردە
لەو خەندەقەی باسکی خۆی کرد بە پردە
مەخلووق پێیدا رادەبردە
ئێستری خاڵندی بنی وەلی زۆر بێ مەفەڕە

لەسەر دەستی ئیمامی عومبەری هەڵدەپەڕی ئەوبەر ئەوبەرە

دەڵێ: ئێســـتری کاک خاڵندی بـــۆ خاتری وەی هەر بەقیمەت بێ بتبێ ســـەرە هەتا زیندووی نەتبی بەرە.

ڕەسووڵی خولای فەرمووی: عەلییە وەی عەلییە!

بەسیان بکوژە، بێ ئینسافی دەگەڵ ئەو فەقیرانە چاک نییە

دەڵێ: مامە گیانە!

بەو خولایەی لەیەزانە

«دەست هەڵناگرم لەو کافرانە

هەتا خوێن نەیە، نەبا سەرانە».

نەکرا بشکێ قسەی شێری جەباری

هاتە ئاسمانێ هەورێکی تاری

ڕشێنی بارانێ لێ دەبارێ

هەروا خوێن دەهات ڕای دەماڵێ سەر و جەندەکی لاری

ئیمام دەنوارێتە ڕۆژێ

دەڵێ: ڕەبی، نەدۆڕێنم نوێژێ

ڕوحم بە ئاوری جەهەننەمێ دەسۆژێ

وا جوڵندییان کردووە فەنا

ئەو لەشکرەی کافرێک نەما،

(ڕەحمان بەکر) بۆتە وەستا.

***

خەزێم

کچــی دۆمی حەزی لە کوڕی دۆمی دەکرد. ڕۆژێکــی داوەت بوو. هاتنە کن کوڕەکەی گوتیان: «مەقامان بڵێ داوەتێ دەکەین ئینشاڵڵا». کوڕەکەی گوتی: «لێم ڕاوەستن هەتا نیوەڕۆیــە؛ نیوەڕۆیە جوابو دەدەمەوە». پیاوەکان ڕۆیــن. کوڕەکە لەدوو کچەکەی نارد، گوتی: «ماڵە وەستا شاڵی داوەتیانە بچم یان نەچم؟» گوتی: «بەڵێ. دەبێ بچی داوەتێ بکەی». نیوەڕۆیە هاتنەوە کنی. گوتیان: «داوەتەکەمان بۆ دەکەی یان ناکەی؟» گوتی: «بەڵی؛ دێم». کوڕەکە هەڵســتا چووە مەیدانێ، دەســتی بەموقامان کرد. داوەتی گێڕا. تەماشــای کرد دۆستەکەی وی نەهاتبوو. دەگریا، گوتی: «شاگرد! ئەو داوەتەی بگێڕە». وەدەرکەوت، چووە کن دۆستەکەی خۆی، گوتی: «عومرەکەم، ئەوە بەرگەردیان کردووی، بۆچی دەگری؟» گوتی: «وەڵڵا کەسی ئیلاقەی نەکردووم؛ بەڵا کراسم نییە بۆیە نایەم». گوتی: «ئەوە دەچمە نێو داوەتێ بانگت دەکەم پارچە هەیە بە جووانە، هەر کراسی کەیفت دێنێ بیکڕە». گوتی: «ئەمن ســێ کراســم بۆ کردووی». گوتی: «ئاخر دایکیشم چوار کراسی بۆ کردووم، حەوت کراسم هەیە، هیچیان بەکەیفی من نین» گوتی:

دەچم بانگت دەکەم. چۆوە، دەڵی:

«ڕۆژێک لە ڕۆژان سەر لە سبحەیانێ

یارم ڕاوەستا لە پێش هەیوانێ

به زوڵفی لوولی ده‌کا شه‌رانیٚ
هه‌نیه‌ی زه‌ریفه مانگی ئاسمانیٚ
به‌چاوی ڕه‌شی ده‌کا گریانیٚ
کوڵمه‌ی فانۆسه وا له دیوانیٚ
که‌پۆی یاقووته، مه‌گه‌ر هه‌یاسی دانا مه‌عنای بزانیٚ
لێوی ئیستیفه، له‌سه‌ر دووکانیٚ
ددانی گه‌وهه‌ر، وا له کارخانیٚ
پرسیم بۆ ده‌گری ئه‌ی عه‌مر و چاوم ئه‌ی کیژه جوانیٚ!
ده‌ڵیٚ؛ کراسم نییه بچمه دیلانیٚ
ده‌ڵێم بینایی چاوم گه‌وهه‌ر و دوڕم!
من باڵدار نه‌بووم، به باڵان بفڕم
محه‌نده‌ک نه‌بووم، به‌خۆم بخۆڕم
بچمه میسر و شام کراسێک بکڕم
بچمه میسر و شام
ئه‌گه‌ر پێم بچیٚ حه‌وت ساڵی ته‌مام
ئاوی مه‌کانان به من بیٚ حه‌رام
هه‌تا به سه‌د ساڵی هه‌ر بۆ خۆم غولام
ئه‌و کراسه به من ده‌بیٚ ته‌مام
له کاری خولای چلۆن ته‌عه‌جوب مام
ڕۆژێک له ڕۆژان چوومه بازێڕی
خواجه‌یه‌کم دی کیمخوای ده‌گێڕی
نیو گه‌زم لیٚ کڕی به سیٚ سه‌د زێڕی
دوو سه‌تیشم دا نه‌کو وه‌ی گێڕی
خولاکه‌ی وه‌ستاینه! کراسی چابیٚ
هه‌ر دورووومانی لالێک تێدابیٚ
نازدارم زیزه، پێی قایل نابیٚ
ده‌بیٚ قایل بکه‌م، دنیا خرا بیٚ
ئه‌گه‌ر ئه‌و زیز بوو کاسبیم نابیٚ

کاسبیم نابێ دەبم سەرگەردان
خەریک و خەمناک کەوتمە خێڵان
وێڵداش و خزم لێم دەکەن فێڵان
هەی! مزگێنی بەرن کراس هاتەوە
دەبڵێن بە لەیلام بێ بیباتەوە
دەڵێ کراسم دەوێ ساف لە ماهووت بێ
دەوری دامێنی دوڕ و یاقووت بێ
لە ڕاستی مەمکی دەنکی زمڕووت بێ
کراسم دەوێ، ساف لە کیمخوا بێ
کۆبەی قەنەوز، بەری خارا بێ
لاڵ و گەوهەر گوڵاوڕێزی بێ
کەتانی هیندی پەڕاوێزی بێ
نێوی مەمکانی نەخش و نیگار بێ
وێنەی هیندوستان کاری دیار بێ
سەد وەستام دەوێ، لە پایە عەرزی
دووسەد شاگرد بێ بۆخۆی و دەرزی
کراس بدروێ لە گوڵووکی ڕەزی
لە بەژنی یارم بۆخۆی بلەرزی
سەد وەستام دەوێ لە بانی کۆیە
هەشتا لە مووسڵێ، شێست لە شنۆیە
کراس بدروون لە گوڵی لیمۆیە
دەبڵا تەنک بێ
ناسک و شلک بێ
بۆ چاو هەڵۆیە
سێ سەد وەستا بێن لێرە لە لاجانێ
شێست بێن لە مووسڵی چل لە تارانێ
کراس بدروێ گوڵووکی ڕێحانێ
دەبڵا تەنک بێ

ناسک و شلک بێ

بۆ نەشمیلانێ

سێ سەد وەستا بێ لەلای دریازێ،

شێست بێن لە مووسڵێ، چل لە شیرازێ

کراس بدروێ لە گوڵی پیوازێ

دەبڵا تەنک بێ

ناسک و شلک بێ

بۆ بووکە نازێ

گەلی برادەران با گوێ بدێرن ئەو باسە

تەماشی ئەو کوڕەی، چەندە ئیخلاسە

لە دنیای ڕوون بوو بە خەواسە

لە سوێ ئەو کچەی بوو کەڕ و کاسە

نازانم هیندییە، یانە بلّباسە

بۆ خاتری خوڵای! ئەمن بناسە

یار دەبەر ناکا قەت ئەو کراسە

دەڵێ ئەدی چ بکەم لە ڕووی دنیایە؟

لەوەی زیاتر چم لێ پێک نایە

لە بۆم بانگ کەنە سەید و مەلایە

دەگەڵ دایکی خۆی بکەن تکایە

بڵا زەحمەتی من نەچێ بەزایە

تکایان لێ کرد بەهەموو دنیایە

وەرە، کراس تەواو بوو بچۆ دەستی شایە

ئەوڕۆ هەڵپەڕە، تا ڕۆژاوایە

دڵت خەمگین نەبێ بکە سەفایە

سەید و مەلاینە! چەند بەجگەرم

ئەنگۆ وا دەزانن، زۆر قەلەندەرم

لەنگۆ وایە، زۆر منەتبەرم

خۆڵی حەوت گوندان دەکەم بە سەرم

ئەو کراسەبێ و نایەتە بەرم
لەو خەڵقە وایە من سەوداسەرم
لەنگۆ وا بێکەس و بێ برادەرم
حاشا و مادوڵلا! وا قەلەندەرم
دێم هەڵدەپەڕم تا کەیفیش بەرم
ئەگەر وای زانی ئەو نازەنینێ
هات و دەستی گرت لە هەڵپەڕینێ
خۆی بەعەزرێدا دا تا ڕۆژاوایە
خەزێمێکی ئاڵتوونی لە کەپۆدایە
دە کەپۆی خۆی کرد لە بۆ جوانی
هێند هەڵپەڕی لە ڕووی زەمانی
لە کەپۆی کەوتبوو بەخۆی نەزانی
بەخۆی نەزانی ببوو جانفیدا
ئاخر لەو کراسەی وا کردبوو حاشا
ئەلحەمدولیلا خەزێمیش نەما
هەتا ئێوارێ فەسلی ڕۆژاوا
داوەت بەرهەڵدا کرا، خەڵقی گەڕاوە
کە چووە ماڵێ شووشتنی چاوە
بسکی خورمایی دوو بە دوو کراوە
ئەگەر ئاوێنەی بۆ خۆی هێناوە
تەماشا دەکا ڕەنگی سووتاوە
لە کەپۆی خۆی نواڕی خەزێم نەماوە
چ بکەم، چ بکرێنم، ئەمنی فەقیر
مەگەر خوڵاوەندی عالەمین بکا دەزگیر
لێم قبووڵ نەکرد کراس لەو فەقیر
خوڵا وای لێ کردم بووم خوڵاگیر
کوڕەکە گوتی: «بڵا بچم بزانم، کراسەکە درواوە یان نەدرواوە».
ڕۆژێک لە ڕۆژان فەسڵی نەوبەهار

بەڕێزەی ماڵاندا دەچوومە خوار
یارم ڕاوەستا زویر و زگار
فرمێسکی چاوی قەت نەیگرت قەرار
بەسەر کوڵمانیدا دەهاتە خوارَ.
دە دڵم بەربوو ئاورێکی بێ ئیختیار
پرسیم: بۆ دەگری حەبیبی نازدار؟
لە عەیبەتان دڵ ناگرێ قەرار.
پرسیم: «بۆ دەگری، ئەی عەمرم، چاوم
یارێ، نازدارێ، بسکێک لە خەنەی، یەک لە ژەنگارێ».
دەڵێ: «خەزێمم لێ کەوت فەسڵی ئێوارێ
مەگەر ئێڵچیان بنێرمە بێنازێ».
پرسیم: «بۆ گریای ئەی ماڵە بابم
ئەی عەمر و چاوم یار نازەنینێ
لێم بووی بە پەریزادەی چینێ
دەڵێ: خەزێمی کەپۆم کاری مێردینێ
لە کەپۆم کەوت لە هەڵپەڕینێ
مەگەر بچم بۆ وڵاتی مەدینێ»
ئەگەر لاو زانی ئەو قەرە خەبەر
خۆڵی حەوت دێیان لاو دەکا بەسەر
دەڵێ: ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
دەبێ ئینشاڵلا ئەو کارەی پێک بێنم
یانە ماڵی خۆم پاک دەدۆڕێنم
یان ئەوەتا سەری خۆم دەبەتلێنم
یان دەچمە ئیسفەهان خەزێمێک دێنم
یان دەبێ لێم ببڕێ ڕێی گوزەرانێ
یان عێلی تەرک دەکەم، هەموو کەس بزانێ
لێم حەرام ببێ گەرمێن دەگەڵ کوێستانێ
قەت چەکوچی نەکوتم لەسەر سندانێ

لە خۆم حەرام دەکەم ڕێی گوزەرانێ
یان بۆ خەزێمی دەچمە ئیسپەهانێ
بە قاسیدی بە هەموو کەس بزانێ
هەر ئەوێ دەمێ گوت بە دەلاڵان
لە بۆم بگەڕێن لە هەموو ماڵان
هەر لە گەورەیان هەتا منداڵان
هەر لە منداڵان تا ئیختیاران
تازیەی ڕابگرن تا حەوت ساڵان
پاک سەرو دەبڕم ماڵ بێ بەتاڵان
ئەگەر تەزکەرەی پادشای دەخوێنی
ڕەئیسی بەبان تاعجوب دەمێنی
ئەو ساڵ ئیساغا خەرجێ نەستێنی
توخمی پیر غەیبیم لێم بکە سەلاوێ
پایزێک دادێ، مەکەن هیچ ڕاوێ
هاتەهات مەکەن لە چۆمی گەرماوێ
ئادەربایجان تا وڵاتی ئێران
قافڵە دە بەند چوون هەموو ڕێ گیران
لە شاری سنەی دووکان هەڵگیران
خەزێم بزر بوو، دادێکی گیران
ئێران و توران بەغدا و ئیسپەهان
تەورێز و تاران جزیرێ بۆتان
سەردەشت و سنە تا وڵاتی سەقز
عالەم لە تازییەی خەزێمی بوو کز
سەردەشت و سنە بەلای شنۆوە
عالەم ڕۆنیشتووە دەست بەئەژنۆوە
ورمێ و مەراغە تاکو قەندەهار
بازاڕ و دووکان نەبێ قەت لە شار
بەبە لە سەران قەت نایەتە خوار

حوکماتی نەکا ئەو پادشای سەردار
نابی ئەو دنیا ببێ بەرقەرار
تەڕەدود ببڕێ لە ڕێی ڕاگوزار
حوکماتێ نەکا پادشای ئامێدی
داسنی و دنیا و سما و ئێزیدی
ناچنە تەوافی قەبری شێخ ئادی
داسنی و دینا، تەمامی وڵات
قایل نیم هیچ کەس ڕمبازێ بکات
قایل نیم هیچ کەس بکا جلیتانێ
هەر تازیەبار بن بۆ نەشمیلانێ
دەبێ خوڵا ئەو کارە بزانێ
یانە تێک دەدەم وڵاتی ئێرانێ
دەبێ ئینگلیس و عرووس بزانێ
ئەویش تازیەی ڕابگرن بۆ نەشمیلانێ
خەزێمی لێ کەوت لە گەڕی دیلانێ
سەنگە و دەلۆ خێڵی پاڵانی
لەک و زەنگەنە، خزمی بووبانی
وڵایەتی شوان، لاس و ڕۆژبانی
لەوێش بەتازیەی خەزێمیان زانی
لەوێش ڕۆنیشتن بەدڵگرانی
دەڵێم: «خەبەرێک هات لە وڵاتی ئێرانێ
دەبێ گەرمێنیش پاک پێ بزانی
خەزێم بزر بوو، هیچ کەس نەیزانی
خەزێم بزر بوو، لە گەڕی لاوان
ئەوجار ئیساغای نارد بۆ دەراوان
لاوی دە خمیدا دەسرە و کوڵاوان
خەزێم بزر بوو تازیە لە لاوان
گریان زۆر بووە بۆ بەڵەک چاوان

خەلق خەمگین بوو بێ سووچ و تاوان
پاک تازیەبار بوو خەڵقی ئێرانێ
خەبەرێ بەرن پادشا بزانێ
ڕوحمێکی بکا بۆ ڕێ گوزەرانێ
بنێرێ زێڕینگەر بێ لە ئیسپەهانێ
خەزێمێکی دروس بکا، بۆ نەشمیلانێ
بلا سوڵتانی ئەستەمبووڵێ بەوەی نەزانێ
دەنا دە مەخلووقی دەخەن قڕانێ
شادی هەڵدەگیرێ لە مەملەکەتی ئێرانێ
زێیە بادینان چ گەورە و پان بوو
قومێکی ئاوێی تێدا نەمابوو
ماسیی بەستەزمان هەمووی خنکابوو
لە دەریام کردووە وا پرسیارێ
دەگەڵ دەریام دوو قسەی گوفتارێ
دەڵێم: «بۆ ئیشک بووی بەتەڕی بەهارێ؟»
دەڵێ: «تازیەیە بۆ خەزێمی یارێ»
جوابێکی بەرم بۆ ئێرەوانێ
قاقەز بنووسم، دەگەڵ فەرمانێ:
«خەزێمی ئاڵتوون ئی کیژە جوانێ
لە کەپۆی کەوتووە لە گەڕی دیلانێ»
دە چیای سەفینێم بگەڕێ خەبەر
هەر گوڵێک لە عەرزی سەر بێنێتەدەر
بەقوڵینگی فەرهاد پۆڵای بەجەوهەر
لە ڕەگوڕیشەی بۆ دەکێشمەدەر
لۆلۆ شەقاوی لە دەم ڕووباران
خەیبەتیان دەکەم، سەد هەزار جاران
چەقاله و گێوژ وا بەکەوتەوە
بریان، لێک وەران، بەهەڵاتەوە

شینێکیان گێڕا، خۆش نەبێتەوە
تەتەرێک لەلای مووسڵێ هاتەوە:
«مزگێنیم لە تو، ئەی هەرێ لاوە!
خەزێم بزر بوو ئەوە بینراوە (بَیندراوە!)
خەزێم بزر بوو سونگەی زەمانی
مزگێنیم هێنا بۆ ئەولاخانی».
خەبەریان دابوو بە مەخلووقی ئێرانی
بلا چەپەر بڕوا، مەخلووق بزانی
تازیە هەڵگیرا لەنێو موسڵمانی
هەزار ڕەحمەت بێ لە بابی (ڕەحمانی)
خەزێمی فێر کرد بە (ساحیبی ئەڵمانی)

* * *

کاکە میر و کاکە شێخ

کاکە میر و کاکە شێخ ئاغای مەرگەیان بوون. مەیتەریان بۆ وڵاغی خۆیان قەت نەدەگرت. دەبوو ژنی ڕەعیەتان بێ تەویلەی بماڵێ، ئەسپان ئاو بدا، کا و جۆیان بداتێ. ئەگەر خەلاس دەبوو بچێتەوە، دەیانگرت دەرکەیان لێ دەگرت دەیانگا و دەیاننادردەوە. ژن و کچیان هیچ نەیەشت.

هەیدەر گۆران پیاوێکی ڕەشید بوو خەڵقی دییەکەی پاکی وەخڕ کردەوە؛ پاکی قورعانی خوارد گوتیان: «دەبێ قسەمان یەک بێ سبحەینێ دەبێ بانگئێشتنیان بکەین بۆ ماڵە هەیدەر گۆرانی، فەسڵی نەهارێ».

کاکە شێخ و کاکە میر و دوازدە برا بوون؛ بانگئێشتنیان کرد. هەر برایەکیان دە نێوانی دوو کرمانجاندا دانا. نانیان هێنا دایان نا؛ گوتیان: «بیسمیلا». دەستێکیش گوتی: «یائەڵڵا». هەر کەس لە جیرانی خۆی گرت، سەری هەر دوازدان مەجلیسیان بڕین. خوێن بەسەر نانیدا ڕژا. ڕایان کێشا ماڵە کاکە میر و کاکە شێخان. هەموو ژن و کچی وانیان فەساد کرد، بەتۆڵەی خۆیان عیوەزیان کردەوە. هەیدەر گۆران هەموو مەخلووقەکەی هەڵگرت. پاکی بردە سەر کووپەڵەی خمی. پاکی دە خمی نا، پاکیشی دە قوڕێ نان. ڕۆین بۆ ئەستەمبووڵێ بۆ شکایەتی سوڵتانی. یای ئەستی دەڵێ بە یای بەغدانێ:

«خوشکێ دڵم بە غوولوورە، چەندی بە غوولوورە

تەماشـــای ئێختەرخانەی کاکان بکە، دەبەر بۆر و بدەوانم کەوتووە جل و هەوســـار و توورە

لە دیوەخانی کاکان هەڵگیراوە هەژدە مووتەکا و دوازدە مافوورە

ئەو ڕۆژانە خوشـــکی کاکانڕ ســـەر بەقوڕ بان ئەگەر لەسەر ماڵێ کاکی مەیان هەڵگرت کەوڵ و تاقم و سێ قەڵات و سەمبوورە

ئەوێ ڕۆژێ مل بەکوێن بای، ئەگەر لە داری جەنگەی لەشـــکر لە دوو کاکی مە دەبوو جەمبوور بە جەمبوورە

ئێستا بێ ساحێب بووم حدوودی بێ نیشانە، بێ سەڵا بوون خانمی دە ڕووسوورە

چەندم گوت کاکە مەچۆ، ماڵە هەیدەری پیاوێکی غەیانە، لە دۆستایەتی بەدوورە

خەڵقی مەرگە! ئەمن چ بکەم، چ بکرێنم

بۆخۆم دەعوایە بکەم تا بەسوڵتانی ڕابگەیێنم

ئەمن خوێنی دوازدە برای خۆم لە کێ بستێنم؟

یای بەغدان دەڵێ یای ئەستییە:

«خوشکێ ئەو هەڵا و هەرایەت بۆ چییە؟

جارێ بچین، جەنازەیان بێنینەوە، لە ماڵە هەیدەر گۆرانی تەسلیمیان بکەین بەگڵییە

ئەو دەمی مەسڵەحەتی لێ دەکەین بزانین تەگبیرمان چییە».

چەندی نۆکەر و پێشخزمەتە ڕاوەستاوە

ئەوی ڕەعیەت بێ لە وڵاتی مەرگێدا نەماوە

چوونە ماڵە هەیدەر گۆڕانی، جەنازەی برایان هەڵدەگرت و دەیانهێناوە

بانگ لەسەر بانگیان لێ داوە

دەڵێ: «هیچ کەس وای لێ نەقەوماوە

لە دوازدە برایان یەک نەماوە».

پاک کفت و دفن کراوە

پاکی چوو دە خاکێ نراوە

مەخلووق بۆ ماڵێ گەڕاوە

یای ئەستی دەڵێ: «خوشکێ یای بەغدانێ! خەبەرێکم دەبیست یەکم دەدەینا غلۆوێک لە دەرکی ماڵە بابی مەیە نازانم ئەوە غوڵووە نە شاییە و نەشینە».

کێ بوو لە کارەکەرێ گوار زێڕینە

لەو لایەڕا دەچوو بەگوشادی و بەپێکەنینە
لەو لاڕا دەهاتەوە بەگریان و ڕووپچڕینە
دەڵێ: «خاتوونینە! وەرن، هەموو وێکڕا بگرینە
ئەو غوڵووە لە دەرکی ماڵە بابمان بوو، شایی بوو، لێیان بوو بەشینە
لە دیوەخانێ کاکانیان هەڵگرتن ئافتاوە و مەسینە
لە ئێختەخانێ کاکی مەیان دەرهێنان جوانوولەی دە نەوزینە
خاتوونیان پیل دەگرت و دەریان دەهێنا
سواری جوانوولەیان دەکردن بە قەرەپۆشی دە شینە
بە مردن و تالانیش قایل نەبوون ژنیان بە ئێخسیر بردینە
جا، مە تەگبیرێ چلۆن بکەین، خەبەرێ بدەین بە سوڵتانی ئەمینە».
یای بەغدان دەڵێ: «خوشکێ! چەندم گوت: کاکە مەچۆ، بەری مەرگێ بە میوانی
مەچووە ماڵە هەیدەری دەگەڵ هەیدەر گۆرانی
فێڵی وانم گەلێک زۆرترن لە فێڵ و فەرەجی شەیتانی
قەت بووە، لەکنە خۆت، پیاوەتی بکەی، بدەیەوە نانی
قەت واش دەبێ، بێ ڕەحمی و بێ ئیمانی
سەری دوازدە برایان ببڕی لەسەر سفرەی دە نانی
خولا بکا مەرگەییان ببینم هەر وەهایان بەسەرێ
رسقی وانم بچیتە سەر پشتی ماکەرێ
سەد باری ڕەحمەتان ببێ لە کوڕی مێرێ دەگەڵ مێرە دسکەرێ
بە تۆڵەی ئاغای خۆی هەژدەی دانە بەر خەنجەرێ
هەژدەی دە دیشی داویتنە بەرێ
لە زەبری دەستان و لە خوێنی جگەرێ
ئەوا لکەی شل دەبوو لە خەنجەرێ
نەحلەت لە بابی ئەو وەستایە بێ لەپاش کوڕی مێرە دسکەرێ
ئەگەر سێ بزماران نەدا لە گوێ خەنجەرێ
ئەگەر خەنجەر بزماری ببێ، لە دەسکی نایەتەدەرێ
هەی ڕۆ، براله ڕۆ!
ئەو جێی کاکە میر و کاکە شێخ لێیان دەکرد شەقێن و شەڕەکۆ

ئێستا، مەرگەیی گووخۆرباب دەیکەنە برنجاڕ و پەمۆ
کەس نییە جووتەی دە ئاغایان
جووتەی ناسکە سواران
هەڵگرێ بیانباتەوە موقبرەی کن بابی خۆ».
«ڕەحمان» خۆش بی «ساحب» ڕەحمەت لە تۆ

***

بابی لەشکری دەڵێ:

«دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوان خەمان، لەبەر ئەوان گلەییيان. ڕۆژم لێ هەڵات لە لای کێوی ئادێ، شەبەقێکی دەدا بنی بێناری، ئی دیکەم وە زارگەلییان،

بەلایەکمدا دێ کوولەکوولی شوانان، بە ئی دیکەمدا قەیتوولێکی ناسکە بێرییان

چوورەچوورە بازیم لەبنا گوێيان خۆش دێ لەسەر دەستی دەقوشچییان

هەڵات هەڵاتی شکینێ ماڵوێران، ڕقەی چۆغەداری، ناسکەی دە تووڵە و تاژییان

دەبەر نازدارێمدا هەیە کراسێکی لەوی دەقەنەوزییان

خرخاڵی زێڕ ڕاناوەستن لە بەلەکان، دەکەونە سەر شلکەی پانییان

دەڵێم شیرێکی بکرم بەسەد قورۆشی، بیدەم لە سینگ و مەمکی گراویێخان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان؛ چەند دەکەم چ مووی لێ نابڕێ، لەبەر دوڕ و یاقوت و فەرەنتییان

بەو شـــیرەی زەحمەت درا ســـینگ و مەمکی وی، دەڵێم بچم شکایەتێ بکەم لە ڕەبی عالەمییان

ئێستا ئەو ڕۆیوە، ئەمن بەجێ ماوم بۆ غەریببییان

سوێسن و هەڵاڵەم لێ پەروەردە بوون لە کۆسرەتی شاڵەبەگییان

کێلی سەرینێم هەڵێن لێی هەڵگرن ڕستە و قەلێدەی دە تاژییان

حەفێک و سێ‌سـەد موغابن لەبۆ خان سولەیمانی قولّی بەگان. ئەگەر بێ حالّ دەبوو
به پیالّەی ژەهرەماری لە کۆلّانی دە ڕۆمییان
هیچ کەس لەو ڕۆ بەدەر بە ڕۆمییان نەکا متمانێ
بەنۆکەری خۆیان غەیانن خولّا دەزانێ
بۆچیان دەخوێننەوە کە ڕۆژی قۆشەن دێتە مەیدانێ؟
سولەیمان بەگی قولّی بەگان کە زرێی دەبەر دەکرد، قتلّاوی لە خۆی دەدا،
دەستی دەدا زەرگی، بە ژەهرەماری خزمەتی دەکرد بە دیوانێ
ڕۆمی! یا خولّا چاوو کوێر بێ، لەجیاتی قاوەی ژەهریان دانێ
ڕۆمی زۆر بلّحن، مەرد چاکان دەبڕن لە مەیدانێ
دەبێ سولّتان بەو کارەی نەزانێ».
لەشکری دەلّێ: «ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
خوێنی خان سولەیمان بەگی خۆم ئەمن دەستێنم
بە ئیزنی خولّای ئینشالّلا، سەد ئینشالّلای لەسەرە».
ڕۆلّە! سولەیمان بەگ ئەتۆ دیوتە، ئەگەر لەشکر و قۆشەنت دەکرد ئەوبەر ئەوبەرە
شاش و پەڕی تێلتاوسی دەنا لەسەرە
سولّتانی ئەستەمبوولێ دەیفەرموو هیچ کەس نیەتی ئەو نۆکەرە
ڕۆلّە! لەجیاتی قاوەی لە فینجانی ژەهرێت کرد نەزەرە
ڕۆلّە! ئەوا خانم و خاتوون دەگرین ئەوبەر ئەوبەرە
ڕۆلّە، هێندێکی مل بە کوێنە، هێندێکیش خاک بەسەرە،
ڕۆلّە! دلّم نایە هیچ کوێت لێ بکەم بە گۆڕخانە و بەموغبەرە
ڕۆلّە! هەتا بە سولّتانی ئەستەمبوولێ نەدەم ئەو خەبەرە
ڕۆلّە! جەرگ و دلّم سووتا، لێم خرا بووە هەموو جگەرە
ڕۆلّە! بلّحەڕۆمی زۆر بێ خیرەتن، لە بەختی من هەژاری
نە بەپیادەی دەگەمێ نە بە سواری
حەیف و ســێ سەد مەغابن لە بۆ خان سولەیمان بەگی قولّی بەگان بێهۆشیان دەکرد
بە پیالّەی ژەهری وەک ژەهری ماری
ڕۆلّە! بە گولەی عرووس و ئینگلیسی برینداری
ڕۆلّە! بچم ئەرەسوو و لوقمانی بێنم بەیەکجاری

برینانت دەرمان بکەن ڕزگارت بکەن لە زەمانی
سواری ئەسپی خۆت ببیەوە، دەڵێن: تەماشای بکەن لە عارەب سواری
ڕۆڵە! شەڕی دەوڵەتییە ئەوا هاتۆتە سەرت پۆستەی خوندکاری
دەبێ بچیە دیوانێ خزمەت سوڵتانی، مووچە و مواجبی خۆت وەرگری بەیەکجاری
سوار ببی ئینشاڵڵا ببیە سەرکردە، ئاڵای سوڵتانی وەرگری، گەورەی قۆشەنی بی بەئیختیاری
ڕۆڵە! ئەتوو بۆ سەر هەڵنایەنی لەبۆ لەشکری، خوێنت لەدەم و سمێڵان دەبارێ؟
ڕۆڵە! دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوان خەمان لەبەر ئەوان گلەییان
ڕۆڵە! ڕێم نەبوو ڕاببرم لەبۆ کوێستانی هەڵەدنییان
ڕۆڵە! لێرە ڕۆنیشم، یا بچمە مەملەکەتی هیندییان
ڕۆڵە! ڕێم نەبوو ڕابرم لەبەر سەیاح و قاسیدی هەموو دەوڵەتان، دوامین لەبەر سەرباز و تفەنگچییان
دڵم بەخەمە، گەلێک بە خەیاڵە
ئاورم دە بەدەنێ بەربووە، غورزەمە، لێ هەڵگرتووم، کەماڵە».
ئەوا میوانی دەوڵەتیم هاتوون لەشکری دەڵێ: «داخوڵا! خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگیان لە ماڵە؟
لەبۆت بە قۆپەنی بیزایە هەڵبلێم، دەهاتە دەرێ، غوررزەم بە غوررزەم ماڵ بە ماڵە
لە بۆت بە کەڵەبابی سپی هەڵبلێم لە دەربەندی بازیان چڤەی خۆم لێ نەکا بە کۆپاڵە
لەبۆت بە سی کوێرە هەڵبلێم لەسەر شەت و بەحرانم لێ نەکا بە گاڵەگاڵە
ڕۆڵە! دەگەڵ تۆمە بۆچ وا بێ فیکری؟
چاوان هەڵنایەنی لە بابی خۆت بفکری
بۆچ هەڵناستی جڵەوی ئەو میوانانە بگری؟
دەترسم بای شەماڵ بێ، جێی خان و میر و سوڵتان لە من بگری
خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان بێ بۆ خۆی بە سوارەی، بە سپا و لەشکری
لە شینکێ ماڵوێران ڕستەی خۆر ڕاکێشێ بکەوێتە دووی بڵێ: ها بیگری نەگری
حەیفێک و سێ سەد موغابن بۆ خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان بە پیاڵێکی ژەهری و ژەهرەماری لە کۆڵانی ڕۆمییان خەجڵی

حەیفێک و سێ سەد موغابن بۆ نەڕێکی وەک خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان ئەگەر بێ حاڵ دەبوو بە پیاڵێکی ژەهرەماری لە کۆلانی دە ڕۆمییان».

***

قەر و گوڵەزەر

وەختێکی شا عەباس لە ئیسفەهانێرا هات بۆ دمدمی، هاتە سندووسی! میوانی فەرەجوڵلا خانی، ئاغای سندووسی بوو. فەرەجوڵلاخان زۆر حورمەتی گرت. شاعەباس لەو سەرێ کە گەڕاوە، فەرەجوڵلاخانی دەگەڵ خۆی بردە ئیسفەهانێ. فەرەجوڵلاخان دوازدە کوڕی بوو. کوڕی لە هەمووان گەورەتری قەر بوو. قەری کردە حاکمی سندووسی. خەبەریان بۆ قەری هێنا گوتیان: « حەمەدی پاشاغان کچێکی هەیە نێوی خاتوون گوڵەزەرە؛ قەت جوانی وا نییە». قەر قاسیدێکی نارد بۆ کن خاتوون گوڵەزەرێ. قاسید چوو سووڕەتی خاتوون گوڵەزەرێی بۆ هێنا. بەقەری نیشان دا. قەر لە سوێیانی شێت و شەیدا بوو. قەر ناردییە کن بابی گوتی: « بۆم عەرزی شای بکا بە نۆکەری خۆی قەبووڵم بکا؛ ئاشق بە کچی حەمەدی پاشاغان بووم؛ جا کەیفی خۆیەتی». هەڵی گرت لێی نووسی: «ئەو عێلی گەرمێنییە؛ ڕێی ناکەوێ ئەمن بنێرمە کنی کچێکم بداتێ. بۆ خۆی بنێرێ خوازبێنی بکا».
قەر قاقەزێکی بۆ حەمەدی پاشاغانی نووسی:

«حەزێ دەکەم بە وڵاتی سندووسێش ڕابگا، خاتوونێکی هەیە بە منی کەرەم بکا».
حەمەدی پاشاغان بۆی نووسییەوە: «چلۆن ڕێک دەکەوین؟ ئەو خەڵقی کوێستانێ و ئەمن خەڵقی گەرمێنێ. کچی من لە کوێستانی بەڕێ ناچێ و ئەویش نایەتە گەرمێنێ».

قەر گوتی: «هەڵدەستم بۆ خۆم دەچم ئەگەر کەیفم گرتی، دێمەوە لەشکری دەبەم بەزۆر لێی دەستێنم. ئەگەر کەیفم نەیگرت دێمەوە ماڵە خۆم». جا هەڵستا بەرگێکی

نۆکەرانەی دەبەر کرد، ڕۆیی بۆ نێو عیلی حەمەدی پاشاغان. خاتوون گوڵەزەر بەسەر ماڵە ڕادەگەیشت. گوتیان: «بابم لەچی دەگەڕێی». گوتی: «لە شوانییێکی، لە بەر خەوانییێکی دەگەڕێـــم». چوون بە خاتوون گوڵەزەریان گوت: «کوڕێکی جوان لە شــــوانییی دەگەڕێ ئەتۆش چ شــــوانت نییە». ئەگەر خاتوون گوڵەزەر تەماشـــای کرد کوڕە جحێڵەیەکی زۆر جوان بوو. گوتی: «کوڕە! شــــوانیت پێ دەکرێ؟» گوتی: «بەڵێ قوربان؛ باب و باپیرم هەر شــــوان بوو». گوتی: «نێوت چییە؟» گوتی: «دایک و بابم نەبووە هەر بە هەتیوی گـــەورە بووم، پێیان گوتووم قەر». گوتی: «لە کـــوێ هاتووی؟» گوتی: «قوربان هێند گەڕاوم ئیسفەهانیشـــم دیوە». گوتی: «بەرخانم لێ نادزێ؟» گوتی: «قوربان دزی بەمن ناکرێ. کەپەنک و گوچانیان دایێ». تەســـلیم شــــوانانیان کرد. ڕۆژێکی لە مەڕی هاتەوە. خاتوون گوڵەزەر بۆخۆی لە بن پانکێی دانا.

ســـەریەخۆ پێی گوت: «شازادە قەرە! نانی بخۆ». قەر نانی خوارد و هەڵستا بەرخی وەرگێڕا چووە دەشتێ. بە بەند بە ئاواڵ شوانانی گوت:

«بابم حاکم بوو لە ئیسفەهانێ، بۆ خۆم میریەتیم دەکردەوە دەگەڵ بەگلەرە

چەندم لە دیوانێ ڕۆدەنیشتن میرزای زێدەنووس و سینەدەفتەرە

چەندم لەبەر دەستی ڕادەوەستان کوڕە کوڕەی بەکێرد و خەنجەرە

چەندم لە دیوانێ هەبوو پیاوی قابیلی مواجب بەسەرە

ڕۆژێ سەد تەورزین بە دەستی پاشای سجدەی بەخێرێیان دێنامە بەرە

دەربەند بە ماڵی دنیایەنەبووم؛ عەزیزم! دەمناردەوە دەربەدەرە

دەچوونە مواجب وەرگرتنێ، هەموو نۆکەر سەربەسەرە

حوکماتی سندووسی هەموو بە چەنگ ئەمن بوو سەرانسەرە

ناوەڵڵا کەس نەبوو دەنگێ بکا لەبەر پادشای قەجەرە

وێستا بەســـەری ڕووت و پێی پێخاوس بەرخی حەمەدی پاشاغان لە خرخرەی باڵێنێ دەچەلێنم ئەوبەرە

چارەم نییە، وێستا دەبێ هەتا ئێوارەی گۆچانێ بچەقێنم، لەپێش بەرخۆڵان ڕابوەستم دەستەونەزەرە

کەپەنکی شوانانم دەستۆیدایە، کڵاوی چوار گۆشەم لەسەرە

هێشتا ئەوەم لە دەوری حوکماتی بابم پێ خۆشترە، ئەگەر هەموو ئێوارە و سبحەینان خاتوون گوڵەزەر بە لەفزێکی شیرین دەڵێ: ماندوو نەبی، شازادە قەرە!

بابم حاکم بوو لە ئیسفەهانێ بۆ خۆم میریەتیم دەکرد لە سندووسی

چەندم لە دیوانێ شل دەبوو میرزای قابیل و ئێشک ئاغاسی

ڕۆژێ هەزار عەرزچیم دەهاتە پای دیوانێ، دادی هێندێکیانم دەگوت، عەرزی هێندێکیانم نەدەپرسی

وێستا بەرخی حەمەدی پاشاغان لە خرخرەی باڵێنێ دەچەلێنم لەبەر ڕووی تۆ بە پێی پێخاوسی

بە زگێکی تێر و بە دووان برسی

وێستا ئەو خۆشییەم گەلێک لە دەوری حوکماتی بابم پێ خۆشترە، ئەگەر هەموو ئێوارە و سبحەینان خاتوون گوڵەزەرێ باریکەڵە بە لەفزێکی شیرین لەقەری بێ کەس و باب دەپرسی

بابم حاکم بوو لە ئیسفەهانێ ئەمنیشیان تەڵەب دەکرد حوکمم دەهاتەوە سەرە تەدارەکم دەگرت، بارگەوبنە، چەندم ڕەنگین دەکردنەوە نۆکەرە

ئالام هەڵدەکرد، شەیپووریان دەکێشا ئەوبەرە ئەوبەرە

هەموو نۆکەران چفەیان دروس دەکرد پەڕیان دەدا لەسەرە

هێندێکیان بەرگیان عەجەم بوو، هێندێکیان کوردەواریان دەکردەوە بەرە

ئەگەر تەدارەکم بۆ دەگرتن، لە سانم دەدان، لێم دەکردەوە نەزەرە

چ بکەم، وێستا غەریبی شارانم، لەوانی دەربەدەرە

کەپکی کوردیم دە بەردایە کوڵاوی چوارگۆشەم لەسەرە

دەوەرە عەزیزم ئێستا گۆچانی کوردیم بە مستەوەیە، بە کەڵاشی دۆمان دەکەم ئەوبەر ئەوبەرە

ئەگەر سوار دەبووم، ئالایان لە دوو ڕادەکێشام، لووزەوی سوارانم دەکەوتەوە سەرە

هێندیک دەیانگوت: ئەوە کوڕی پادشای ئێرانێیە؛

هێندێکیانیش دەیانگوت: ئەوە شازادە قەجەرە

ئەگەر سوار دەبووم لە سندووسی بۆ ئیسفەهانێ بچمەوە خزمەت پادشای بکەمەوە نەزەرە

ئەگەر داخیل بە ئیسفەهانێ دەبووم، دوو مەنزڵم مابوو فەرەجوڵڵاخانی بابی خۆم دەیناردەوە خەبەرە

پۆست و پاکەتی بابم بۆ دەهات، دەیگوت: لەسەری بابت کەوێ، زێڕ و ئەشرەفی

ببەشێتەوە ئەوبەر ئەوبەرە

ئەگەر داخیل بە ئیسـفەهانێ دەبووم، تۆپ و تۆپخانە و سـەرباز بە پیرمەوە دەهاتن دەیانکردەوە ئەوبەر، ئەوبەرە

هێندێک دەیانگوت: ئەوە کوڕی پادشای سێ تۆقە. هێندێکیش دەیانگوت: ئەوە کوڕی فەرەجوڵڵاخانی قەجەرە

ئێستا چ بکەم بەرخۆڵەی حەمەدی پاشاغان دەچەلێنم ئەوبەر ئەوبەرە

وێستا دەستم بە گۆچانی کوردی شل بوو، پێم لە کەلاشی دۆمان هاتۆتەدەرە،

ئێسـتا بە سـەری ڕووت و بە پێی پێخاوس بەرخی حەمەدی پاشاغان دەکەم ئەوبەر ئەوبەرە

چەندم، بەرهەڵدا کردوون، نازر و نۆکەر و نیزام و ئەسکەرە

چەند بێ خودانن میرزا و پیاوی دە موحتەبەرە

کوانێن ئەو پیاوانەی ڕادەوەستان دەستەونەزەرە؟

وێستا بەرخی حەمەدی پاشاغان لە خڕخڕەی بالینێ دەچەلێنم ئەوبەر، ئەوبەرە

ئەو خۆشـییەم پێ گەلێک لەوان خۆشـتر ڕادەبرێ، ئەگەر هەموو ئێوارە و سبحەینان خاتوون گوڵەزەر بە لەفزی شیرین دەڵێ:

ماندوو نەبی شازادە قەرە

ئەگەر لە سندووسـی وەدەر کەوتم بۆ ئیسـفەهانێ، دەهاتنە پێشم، وەکیل و وەزیر و موختاری دە دیوانێ

تەگبیریان بۆ دەکردم دەیانگوت: لە شای بستێنە ئینشاڵڵا ڕێی گوزەرانێ

پیاوێکی زۆر نەجیب و ئاقڵ، هەتا دێیەوە لەسـەر مەملەکەتی سندووسی دانێ ئەگەر ئەو قسانەم دەبیست تەواوە

بە ئاقڵی خۆم پیاوێکی زۆر ساحب کەماڵم لەسەر مەملەکەتی سندووسی دادەناوە

وێستا زۆر خراپم دەگەڵ خاتوون گوڵەزەرێ لێقەوماوە

ئەو خۆشـییەم هێشـتا لەو خۆشیانە پێ خۆشـترە ئەگەر هەموو سبحەینان خاتوون گوڵەزەر دەڵێ: قەری غەریب، ئەو بەرخانە بێنەوە واوە

لە خۆم غەریب و خانە وێرانێ

سەد عەرزچیم بوو سبحەینێ هەڵدەستام، دەهاتمەوە دیوانێ

حدوودی گەرمێنم بوون لە ئێختەخانێ

دەمگوت زینیان لە پشتی کەن تاجی و تولآنم بێننە دەرکی دیوانێ

دەمگوت نۆکەران بانگ کەن، سواران بدەن لە سانێ

ئەمن وێستا ئەو خۆشییەم پێ خۆشترە لەو خۆشییانە ئەگەر خاتوون گوڵەزەر دەڵێ ماندوو نەبی هەموو ئێوارە و سبحەینانێ

خولآیە ئەو پیاوە چاکە کە تۆ لێ بی ڕازی

ئەگەر ڕۆژ دەبۆوە لە لایەکم دەبوو تۆپ و تۆپخانە و لە ئی دەکەم دەنگی مووزیک و سەربازی

لەلای دیکەم دڵ بریندار بووە، خاتوون گوڵەزەر گرتوویەتی بە گازی

ئەگەر خودا نەخواستە بچمەوە حوکماتی سندووسی دیسان لە دڵم، دەبێتەوە بە شین و تازی

دەترسێم ئەمن ئێرە بەجێ بێڵم ناموسڵمانێک بێ خاتوون گوڵەزەرێ لە حەمەدی پاشاغانی بخوازێ

ڕۆژم لێ هەڵات گەیشتە محەلی چێشەنگاوێ

زەینێ خۆم دەدا تاوڵی حەمەدی پاشاغان یەکی بەژن باریکی کێل گەردن لەبەر خۆی دابوو چارشێوێکی دارای دە پێی خۆی کردبوو جووتە کەوشێکی سەغری دەستی دەدا دەستێک ئافتاوە و مەسینەی ئەرزەڕۆمی سەبر سەبر. نەرم نەرم دەهاتەوە بۆ ڕازی سەراوێ».

ئەوا دێ لە قەری بێ دایک و باب دەکا سەلام و سەڵاوێ

قەر دەڵێ: «عەلێک ئەسلام و ڕەحمەتوولآهی خاتوونێ کێل گەردنێ بەڵەک چاوێ!

تاوی لەرز و نۆبەتێ گرتوومی، وەرە بە دەستی موبارەکت بمدەیە چۆڕێک ئاوێ».

خاتوون کە خۆی نەگرت بە عینوان و تەکەببور دەستی دا جامی دەچۆوە سەرچاوەی کانی بازنە و کرمەک و گوارە و ئەنگوستێلەی لەدەستی خۆی دەرهێنا، لە جامی ئاوێی دەنا دێنێ لەپێش قەری بێ دایک و بابی دادەگری

قەر لەبەری پێیانی هەتا تۆقی سەری دەوێ خاتوونێ دەفکری

هەرچەند دەکا و دەکرێنێ چ عەیبانی لێ ناگری

دەڵێ: «قەر بابت ماقووڵە یا بە باپیرم لێ گەورەتری؟

ئەمن دەترسێم شکایەتی خولآت لێ بکەم، دەترسێم لێم بێ بە کوفری

ئەگەر هێندە ساحیب حیلەی، بۆ کەپەنکی شوانانە وەستۆی خۆت دەگری؟

ئەگەر خۆت بە پیاو دەزانی بۆ نانێری لە دووی سەرباز و لەشکری؟

ئەگەر هێندە بە عیلمی بۆ دەس لە حوکماتی سندووسی هەڵدەگری؟

وا ناکەی جارێکی یەکت پێ هەڵخەڵەتێ وەئەستۆی خۆت بگری

دەستم شل بوو بۆچی جامی ئاوێم لێ وەرناگری؟»

قەر دەڵێ: «خاتوونێ! خولاوەندی عالەمیان دەستت دە عەمری گری

لە نەمامەکانی بەهەشتێ ئەتۆم پێ چاتری

ئەوی ئەتوو فەرمووت بە قەری غوربەتی پێ دەگری

تاوی لەرز و نۆبەتێ گرتوومی، ددانم ددانی ناگری

کەس ڕێی ناکەوێ عەیب و عاران لە توو بگری

ئەگەر بڵێم بابم ماقووڵترە بۆم دەبێتە کوفری

ئەگەر بڵێم باپیرم گەورەیە خولا لێم هەڵناگری

خاتوونێ حەمەدی پاشاغان ئەمن میوانم دەبێ قەدرم بگری

ئەتوو خانەخوێی دەبێ دە غەریبان بفکری؛

ئەتوو نەجیب زادەی کەس نابێ مەقسوود لە دەرکی توو بمری

نابێ خەیاڵێکی بکەیەوە لە تیپ و قۆشەن و لەشکری

ناڵێی ئەگەر پیاو دڵ هیلاکی نەکا نایە کەپەنکی شوانان وەخۆی گری

پیاو چلۆن چۆڵ پەرەستیێ دەکا، دەست لە مەنسەبی هەڵدەگری

کارێکی وا بکە، ئەگەر خولاوندی عالەمێ لێت هەڵگری

وەرە چۆرێکم ئاوی بە دەمەوە بکە، هەوەڵ سندووقی سەری خۆت، دومینت ئی براکانت، دەشـــقەمێ جامی دەستی توو لێم ببێ بە شـــیفا قەری بێ دایک و باب لە وڵاتی غوربەت بەبێ کەس نەمری».

خاتوون گوڵەزەر ئەگەر بۆ قەری دێنا ئاوە

دووبارە لە قەری غەریبی دەکرد سەلاوە

دەیگوت: «چونکە پێڵاوی غەریبیێت وەکن ئەمن هێناوە

هانێ بەدەستی خۆم بتدەمێ ئاوە

نازانم کوڕی کێی وات لێ قەوماوە

وەرە بۆ خاتری خولای نێوی خۆت بە من بڵێ تەواوە

لەبەر نەناسینێ ئەمن هیچ ئەلفەتم بە توو نەداوە».

قەر دەڵێ: «خاتوونێ! عەمروچاوم! بابم ڕاهبەری ئیسفەهانییە لە پێش پادشای ڕاوەستاوە

بۆخۆم حاکمی سندووسی بووم ویلایەتم لە خۆم تێک داوە

چەندم کۆشک و تالاری عەزیز و شیرین لێ بەجێ ماوە

چەندم حدوودی بێ نیشانە لە ئیختەخانام هەمووی مەحتەلن، کەس نییە پێیان بکاتەوە ڕەشەڕاوە

ئێستا نۆکەر و تابیعەی من هەموو تازیەدارن؛ دەڵێن قەری کوڕی فەرەجوڵڵا خانی نەماوە

خاتوون ئاوری تۆم تێ بەربووە هەموو جگەرم سووتاوە

خاتوون ئەمن بۆیەکی مردووم وێستا بەمنەتم دەدیێی چۆرێک ئاوە»

شکایەتیان لە حەمەدی پاشاغان کرد، گوتیان: «خاتوون گوڵەزەر ئاشقی قەری بووە».
حەمەدی پاشاغان، پێی زانی کە قەر ئاشقی خاتوون گوڵەزەرێ بووە گوتی: «مەسلەحەتە خێڵی ئاوا بکەم بۆ گەرمێنێ، کەس نەزانێ»

جا هێنای تەدارەکی گرت خێڵێ بەرێتەوە ئەودیوی. سبحەینێ زوو خێڵی بردەوە بۆ گەرمێنێ. قەر چووە سەر ئاوێ دەستی بە گریانێ کرد.

حەمەدی پاشاغان زانی. لەدووی نارد گوتی: «ڕۆڵە! وەرە ئەمن دەست لە توو هەڵناگرم، هەرچەند دراوت دەوێ دەتدەمێ؛ مەبە نۆکەری کەس، هەتا ساڵێکی دی خێڵ دێتەوە، دیسان وەرەوە کنە خۆم ببە شەریکی ماڵی من».

قەر دەڵێ:

لە خۆم بێ کەس و سەلایە!

جا من ئاورێکم گرتووە هیچ چارم نایە. لە توو چلۆن بستێنمەوە ماڵی دنیایە ئەگەر ئیزنم بدەی ئەمن دێمەوە گەرمێنی گەرمەسێر دەکێشمەوە جەفایە».

حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «ڕۆڵە! ئەوە نابێ ناکرێ

ئەتوو خەڵقی کوێستانێنی بۆ گەرمێنێت بەرم لێم قبووڵ ناکرێ

چەندت زێڕ و زەمبەر دەدەمێ، بە دڵ و بە جان بگەڕەوە بەدواوە

خۆ من دەربەند نیم دەگەڵ خۆم دەبردی ئەما مۆر و قاقەزم بە دەوڵەتان داوە».

ئەوێ ڕۆژێیان چادر کوێستەوە بۆ موبارەکی لە جێیەکی دیکەیان هەڵداوە.

قەر دەگەیە خاتوون گوڵەزەرێ دەیگوت: «خاتوونێ گیانە!

تیرێکت لێ دام زۆر بێ دەرمانە
هیچ خەبەرت زانیوە بابی من لە ئیسفەهانێ سەتی وەک بابی تۆی لەبەر دەستانە
دەستم لە پادشایەتی هەڵگرتووە هاتووم لەبەر توو بووم بە شوانە
وێستا وا بابت دەڵێ لێرە مەمێنە ئەمن دەڕۆم ئەتوو بە جێ بمێنە لێرەکانە
ئەگەر ئەمن لەبەر خاتری توو نەبێ دەنێرم لە سندووسی بێتەوە سەرباز و تۆپخانە
بە خوڵای ئەمن ئابڕووی بەهەزار ساڵم چووە لەنێو عێلانە
یانە پاکی بەقڕ دەدەم، یانە تاڵان دەکەم حەمەدی پاشاغانە
نایەڵم ئەتوو بەرنەوە گەرمێن ئەمن ببم بێ خودانە»
خاتـــوون دەڵێ: «قەر ماڵوێران! ئەگەر خۆت بێ خودان کرد ئەمنیشـــت! کردووە بێ سەلایێ
نەبوو دە ڕۆژان دە پێش ئەو قسەدا خۆت ئاشکرا بکردایە، وێستا چ بکەین چم لەدەس نایە»
قەر دەڵێ: «ئاخر ئەمنیش بووم بێ سەلایە
وێستا چ بکەین چم لەدەس نایە
ڕێی وڵاتی سندووسیم لێ بەسترا دەگەڵ ئی بەغدایە».
خاتوون گوڵەزەر دەڕوا لەبۆ کوێستانی دە عەزیم، قەری بێ دایک و باب بەجێ دەمێنێ لەبۆ خەموخەفەتی دەوێ دنیایە
قەر دەڵێ: نایە چەندی گازی گوڵەزەری باریکەڵە دەکەم نایە
خۆی لە من کردە کەوێکی گەردن ڕەش، خۆی هەڵدەکێشـــا کێلی دە کوێستانێ قەری بێ دایک و باب بە جێ ما لەبۆ خەم و خەفەتی دەوێ دنیایە
هەرچەند کل لە چاوی ئەوی کافربابەی دێ، لە چاوی قەت کەسی نایە»
قەر دەڵێ: «خاتوونێ گوڵەزەر گیانە!
ئەتوو دەچییەوە گەرمێنی گەرمەسێر، ئەمن بەجێ دەمێنم لێرەکانە
ئەمن خەمگینم ئەتۆش نات بێتەوە گوزەرانە
خاتـــوون گوڵەزەر! وەرە. ســـوێندێکت بۆ بخۆم بە حەدیـــس و یەکێکت بۆ بخۆم بە کەلامووڵڵایە
ئەوە دەڕۆیەوە گەرمێنی گەرمەسێر، ئەمن بۆ کن هیچ بەنی ئادەمیان لە ڕووم هەڵنایە
خاتوون عەزیزم! دەزانم دەگەڵ بەغدایەم لێ دەقەومێ شەڕ و دەعوایە

خاتوون بۆ خاتری خولاّ و پێغەمبەران پێم مەکە دەعوایە
دەزانم گێچەڵم لێ دەقەومێ دەگەڵ شاری بەغدایە»
خاتــوون دەڵــێ: « قەرە ئەتــوو ئەگەر هاتیە ئــەو ولاّتەی خۆت کــردە غەریبێکی قەلەندەرە
عەزیزم ویستا لەبەر ئەمن لە ماڵ و حاڵی خۆت بووی دەربەدەرە
جا ئەگەر ئەمن بڕۆم، ئەتوو کەس نییە لێی بکەی نەزەرە
ئەمنیش سوێندت بۆ دەخۆم بەزاتی خولاّی و بەکەلامووڵلای ئەکبەرە
«ئەمن حەلاّلی دنیایە لە خۆم حەرام دەکەم، هەتاوەکو قەر لە گەرمێنێ گەرمەســێرم دێنێتەوە دەرە»
قەر دەڵێ: «نایە! ئەمڕۆ دوو ڕۆژە دەنگی خاتوون گوڵەزەرێم لە بنی گوێیان نایە!
خۆی لێ کردووم بە کەوێکی گەردن ڕەش، خۆی هەڵکێشا کێلی کوێستانێ
قەری بێ دایک و بابی بەجێ هێشت لەبۆ کوێرەوەری و خەفەتی دەوێ دنیایە هەرچەند کل لە چاوی ئەو کافربابەی دێ، قەت لەچاوی کەس نایە»
ئەگەر ڕاز و گلەییان لێک دەبوو تەواوە،
خاتوون بۆ گەرمێنی گەرمەسێر دەڕۆیی، قەر لە وڵاتی کوێستانێ بەجێ ماوە
حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «دەنا ڕۆڵە قەرە! دەوڵەت زیاد و ماڵئاوا»
قەر دەڵی: «لەخۆم خانەخەراپ و ماڵوێرانێ!
ئەمن چلۆن بەبێ کەسی لە دوور وڵاتی بکەم گوزەرانێ؟»
خێڵی حەمەدی پاشاغان باری دەکرد تەرکی دەکرد ئەو مەکانە
قەر وە دووی خێلاّتی دەکەوت بێ سەر و بێ زمانە
ئەگەر حەمەدی پاشاغان داخیل بە گەرمێنێ دەبوو، بەکری شێخانی دەبۆوە میوانە
سێ ڕۆژانی قەرار دەگرت، بۆ تیجارەتێ دەچوو ڕووی دەکردە شارانە
قەر ئەوا لە بیابانان، تەماشا ڕێیانی دەکرد، کاروانێک دیارە
دەڵێ: «بچم حەواڵی ئەو کاروانەی بکەم پرسیارە
ئەو کاروانە نازانم نە گایە، نە گادارە
نە وشترە، نە وشترباره
نە پیادەیە، نە سوارە
بچم حەواڵێکی حەمەدی پاشاغان لە وی بکەم پرسیارە».

قەر دەیزانی بەکری شێخان حەزێ لە خاتوون گوڵەزەرێ دەکا

بەکری شـێخانیش دەزانێ قەر حەز لە خاتوونێ دەکا. قەر خەڵقی کوێستـانێ بوو، بەکریش خەڵقی گەرمێنێ بوو. ئەوا دەڕوا بۆ تیجارەتێ

قەر بانگ دەکا: «کاروانی، ئای کاروانی!

ئەتوو هیچ هەواڵی خێڵی حەمەدی پاشاغان نازانی؟»

بەکر گوتی: «ئەمن کاروانم،

ڕەئیسی گەرمێن و کوێستانم

هەواڵی خێڵی حەمەدی پاشاغان زۆر چاک دەزانم

ئەمشەو سێ شەوە لەنێو خێڵی حەمەدی پاشاغان میوانم

ئەگەر خەبەری خێڵی حەمەدی پاشـاغان لەمن دەپرسـی: خاتوون گوڵەزەر نەخۆشە دەردی گەلێک گرانە

عەزیزم ئەمن ئەوێ شەوێ لەوێ بووم بۆیان کردە سەدەقە چل شەکی جووت ددانە

ئەمنیش چوومە سەری نەزمانی دەگەڕێ نەهەڵدێنێ چاوانە

نەخۆشییێکی هێند گرانە لەکنم هەتا ئێوارێ ناژی ئەو بەستەزمانە».

قەر بانگ دەکا: «بەکر بەکری شێخانی!

مووت بکەوێ لەسەری زیانی!

بەکر بەکری ماڵ شێواوە!

یا ڕەبی، سەفەرت نەبێ تەواوە

خێرێ لە جوانی خۆت نەبینی کوێرت ببێ هەردووک چاوە

ئەوە چی خەبەرێکە لە بۆ منی ماڵوێرانت هێناوە؟

یا ڕەبی! سەفەری خێرت نەبێ، بەسەلامەتی نەگەڕێیەوە بەدواوە»

بەکر دەڵێ: «ئەتوو خەڵقی کوێی لە خاتوون گوڵەزەرێ دەکەی پرسیارێ؟

خاتوون گوڵەزەر هە زمان خۆشە بەشوان و گاوانان دەکاتەوە بێگارێ

ئەگەر خاڵی بار دەکا، بسکێکی دەنێ دەخەنەی یەکی دەنێ دە ژەنگارێ

هەنیـەی خاتـوون گوڵەزەرێ دەڵێـی ڕۆژی منەوەرە، لە مابەینی عەرز و ئاسـمانێ دەکاتەوە کارێ

مەخلووقات گوزەرانی لەبەر دەکا لە سبحەینێ هەتا ئێوارە».

قەر دەڵێ: «هەی بەکر، بەکری شەیتانە!

خوڵا چلۆنت لێ قەبووڵ دەکا لەگەڵ من دەکەی ئەو قسانە
چ بکەم، دڵ هیلاکی کردووم گاگا دەبم بە نۆکەر و گاگا دەبم بە شوانە
ئەگەر لێم موعەبین بێ نەخۆشێکی هیلاکە ڕاستن ئەو قسانە
بۆخۆم دەبمە ئێلچی، دەچم دێنمە سەری ئەرەستوو و حەکیمێکی وەک لوقمانە
دەشقەم خوڵا تەوفیق بدا ڕاست ببێتەوە، شایی بە دنیایە، ئەوجوانە».
بەکر دەڵێ: «بەخوڵای! نەخۆش بوو خەڵقی هەمووی بۆی ڕاوەستابوو، لە ئامین ئامینی فەقێ و مەلایانیان دێنانەوە سەرێ لە بۆی بخوێننەوە یاسێ. ئەگەر یاسینیان کردبوو تەواوە
چاوی هەڵات زیانی کراوە
نۆکەر و پێشخزمەتان موژدەیان لە بۆ حەمەدی پاشاغان هێناوە
حەمەدی پاشاغان شوکرانەی دەبژارد گەلێک لەبەر خوڵای پاڕاوە
ئەگەر ئەمنیش زانیم خاتوون گوڵەزەر چابوو، قەتاری خۆم ڕاکێشا هاتووم واوە»
قەر دەڵێ: «ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
دەبێ بێ سوعبەتێکی بە حەمەدی پاشاغان بنوێنم
وڵاتی بەغدایەی پێوە بشێوێنم».
بەکر دەڵێ: «ئەتوو لەوەی مەکە فکرێ
پیاوی شوانەوێڵە و بێکەس دەگەڵ عێلی چی پێ ناکرێ»
قەر دەڵێ: «ئەتوو بزانە قسەی ئەو تاجرەی هەموو خۆڕاییە
لەتوو وابوو هەموو شتێک چەرچیگەری بازاڕییە
گەزگەزەی چیتی دەفرۆشێ لەتوو وایە هەموو شتێک چەرچیگەری بازاڕییە
ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
دەبێ بە مەملەکەت ئیسفەهانێ ڕابکەیێنم
تۆپ و تۆپخانە و لەشکری بۆسەر بەغدایە دێنم
ڕێی کوێستانێ دەبەستم گەرمێنێ دەشێوێنم».
بەکری شێخان دەڵێ: «بەخوڵای! بەشوانان پێک نایەن ئەو کارانە
حەمەدی پاشاغان پیاوێکی ماقووڵە، شاری بەغدایە شارێکی گەورە و گرانە»
بەکری شێخان دەڵێ: «جارێ لەو قسانە گەڕێ خوڵا بکا خاتوون گوڵەزەر چاک ببێ لەو دەردەی، خلاس بێ ئەو بەستەزمانە».

قەر دەڵی: «بەکر ئەتوو بەکری شێخانی».
قسەی چاکت بەزاریدا نایە
ڕەببی زەلیل بی لە چاوان، نەکەویە بەر ئالآی حەزرەتی ڕەسووڵوڵلایە
خاتوون گوڵەزەر ئینشـــاڵلا لەو دەردەی ڕزگار دەبێ، چونکە دەگەڵ ئەمنی خواردووە کەلامولڵلایە
ئەوە دەچمەوە سندووسی بۆی دروس دەکەم تیپ و سپا و ئالآیە
ڕەببی هەر دوو چاوت کوێر بێ، ئەتوو بۆچی قسەی چاکت بەزاریدا نایە؟
بەکر دەڵێ: «ئەمن چ بکەم، ڕێبوارم، تاجری هەر چوار دەوڵەتانم
ئەوی دیومە هەر وای دەزانم
ئەمنیش سوێندخۆری خاتوون گوڵەزەرێم بۆیە وا سەرەوێرانم
موداخـــڵ لـــە بەغدایە دەکەم خۆم بـــە نۆکەری فەرەجوڵلا خانی حاکمی سندووســـی دەزانم».
قەر دەڵێ: «بەکرا دڵت خۆش کردووم بەو قسانە
خەڵقی گووی خوارد لە گووی بابیان دەیانگوت: شێتە بەکری شێخانە
وەرە دە مەیدانی خەوف و ڕەجایەدا بەئەمانەت بچۆ حەواڵێکم بۆ لە حەمەدی پاشاغان بزانە
بۆ خاتری خولآ و پێغەمبەران! بەکر بۆم بکە ئەوێ سوباتێ
بچـــۆ کن حەمەدی پاشـــاغان، بڵێ: قەری کوڕی فەرەجوڵلا خانـــی دەیگوت خاتوون گوڵەزەرێم بداتێ
مەڵێ: قەر شێت و ئاگا لەخۆ نییە
ئەمن ساڵە وەختێکە دەستم لە حوکماتێ هەڵگرتووە شاە عەباسی ئیسفەهانێ دەگەڵ فەرجوڵلا خانی لەبەر ئەوهە ئەمنیان بە نەحلەت کردییە
دەزانم خاتوون گوڵەزەر دەگەڵ تۆش سوێندخۆرە، بەڵا ژن دینی نییە
ئەتوو ئەمینی هەر چوار دەوڵەتانی ئەو کارەش بۆ توو عەیبی نییە
بچۆ بۆم لێ بزانە قسێکی بەسەحییە
وەڵلا یا ئیسفەهانێ بە قڕ دەدەم، یا ڕێی کوێسانێی لێ قەدەغە دەکەم یەکجارییە بەیەکجارێکی بچۆ، کارم بکە تەواوە
شەرمت پێ نەبێ سەری قەتارێ بگێڕەوە بە دواوە

یانە سندووسی بەقڕ دەدەم، یانە بەغدایە دەستێنم تەواوە».

بەکری شێخان لە شەرمی قەری گەڕاوە

هەتا وەکێ لەنێو خێڵێ حەمەدی پاشاغان تەمبەڵێتیی خۆی بە عەرزێ داداوە

چوو لە حەمەدی پاشاغانی کرد سەلام و سەڵاوە

حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «وەعەلێک ئەسلام، خێرە،شوکورا وا قەتارت گەڕاوە».

گوتی: «نازانم چت عەرز بکەم، قاسیدم هیچ گلەییم لەسەر نییە

بەڕێی ڕاستی خۆم دەڕۆیم یەکێک لە ڕازی بەردی بانگی منی کردییە

گەڵێکم قسە دەگەڵ کرد هەتا دوێنێ نەمزانی کێیە و کوێندەرییە

سەری قەتارێم ڕاگرت گەڵێکمان پێکەو قسە کردییە

گوتی: «ئەمن قەرم کوڕی فەرجوڵلا خانی ئێستا لە ئیسفەهانێ شا عەباس دەگەڵ بابم لێم دەکا گلەییە

ئەگەر خاتوون گوڵەزەرم نەداتێ بەغدایەی لێ دەکەم وێرانە».

ئەگەر حەمەدی پاشاغان ئەو قسەی بیست تەواوە

دەیگوت: «سەبرێ بگرە بەکر، هەتا قسێکی لە ماڵێ دەزانم تەواوە».

ناردیە کن خاتوون گوڵەزەرێ: «ئەو خەبەرە چییە، دەڵێن زبانت دە گرێو ناوە

دەگەڵ شوانێکی خوێرپلە؟» دەڵێ: «بابە ئەمن عێلێکی سەر ئاواڵەم، بێ خودانە ئەتووش مەزنێکی گەورەی ساحبی هەموو عێلانە

ڕدێن سپی دوڵەتانی، چاکت دەناسی سوڵتانە

ئەمن ساحب دەوڵەتم، دەبێ بدوێنم هەموو شوان و گاوانە

ئەگەر ئەمن هەموو کەسێکی نەدوێنم نامبێتەوە گوزەرانە

بابە تەسخیری من چییە خەڵق دەکا ئەو قسانە؟»

حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «ناردوویەتە کن ئەمن بۆ خوازبێنییە

ئەو کوڕی فەرجوڵلا خانی حاکمی سندووسییە».

گوتی: «بابە دەگەڵ ئەمن مەکە گفتوگۆیە

ئەگەر بە سەگێکم بدەی ئیختیاری من هەر بە تۆیە».

حەمەدی پاشاغان بانگی کردەوە بەکری شێخانە:

«ئەمن خاتوون گوڵەزەرم دواندووە ئەتوش بۆخۆت بچۆ قسێکی لێ بزانە».

بەکری شێخان وای گوتییە:

«قوربان! به‌ڕیشی سپییه‌وه ڕه‌من ناکه‌وێ ده‌لاڵییه
ده‌بێ ژنان بنێری بزانی قسه‌ی چییه».
حه‌مه‌دی پاشاغان گوتی: «جا ئه‌و ته‌گبیره به‌من نییه
به‌کری شێخان عه‌رزت بکه‌م قسێکی دییه
ڕاوه‌سته خێڵ بگه‌ڕێته‌وه سالێکی دییه
له‌وێ ده‌تده‌مێ به‌یه‌کجاره‌کییه
بچۆ پێی بڵێ جا بزانه جوابی چییه».
ئه‌گه‌ر به‌کری شێخان جوابی بۆ قه‌ری هێناوه
ئه‌گه‌ر عه‌رزی کرد هه‌موو قسه‌ی بۆ گێڕاوه
گوتی: «یا خولاّ به‌خێرێیه‌وه زه‌حمه‌تت بۆ من کێشاوه».
قه‌ر له ڕاسته‌وه، گه‌ڕاوه به‌دواوه
گه‌ییه جێ هه‌واری بانگێکی خۆشی لێ داوه
گیر نه‌بوو، هه‌تا هات، گه‌ییه سندووسی، جێنشینی کرد ته‌واوه
عه‌رزی بابی کرد له ئیسفه‌هانێ، گێڕاوه
ئه‌گه‌ر فه‌رجوڵلا وا ده‌زانێ
ده‌چوو ده‌بوو به‌عه‌رزچی له کوڕی خۆی له شای ئیسفه‌هانێ
شا فه‌رمووی: «ئه‌و له گه‌رمێنێ ئه‌مه له کوێستانێ؟
ئه‌وه کارێکی زۆر گه‌وره‌یه مه‌گه‌ر سوڵتانی ئه‌سته‌مبووڵێ پێ بزانێ».
شا فه‌رمووی به فه‌رجوڵلا خانییه:
«ئه‌وه کارێکی زۆر به قابله‌ت نییه
له‌کنم ڕۆم کچێ نادا به‌عه‌جه‌مییه
ئه‌ڵبه‌تته کوڕی تۆ عه‌وامه چ ئاگای له خۆی نییه
ده‌نا مه‌مله‌که‌تی من کچی وه‌ک کچی حه‌مه‌دی پاشاغانی تێدا نییه؟»
شاعه‌باس گوتی: «فه‌رجوڵلا خان! قاقه‌زێکی بنووسه له قه‌ری:
«نێوی ئه‌و کچه‌ی چییه؟ قاقه‌زی بۆ قه‌ری نارد. قه‌ر گوتی: له ڕووم هه‌ڵنایه قاقه‌زی بۆ شا عه‌باسی بنووسمه‌وه». له‌شکری برد و چوو بۆ سه‌ر حه‌مه‌دی پاشاغان خه‌به‌ری دا به حه‌مه‌دی پاشاغان:
«ئه‌منم کوڕی فه‌رجوڵلا خانی

چەندم خزمەتی بەرخ و مەڕی وی کرد بە شوانی
ئەمن خۆم کردە نۆکەرێکی کەمترین، ئەوانم دانا لە جێی فەرجوڵلا خانی
خۆیَ لەمن نەناس کرد قەدری منی نەزانی
ئیدی نەڵێ لە ڕووی هەڵنایە
یا دەبێ خاتوونێم داتێ، یا دەبێ دەگەڵم بکا دەعوایە
ئەو نەیزانی ئەگەر ئەو حەمەدی پاشاغانە
بابی منیش فەرجوڵلاخانە
بەکر ئەگەر فکرێ بکا، سەد تاجر و توججاڕی وەکو وی لە مەملەکەتی پادشایدایە
قاسدێکی بنێرە کن خاتوون گوڵەزەرێ، بزانن بۆ بەکری لە من دەکا حاشایە
ئەگەر جوابی منی دا دەگەڕێمەوە بەدوایە
ئەگەر بۆ بەکری شێخان بێ بۆی دروس دەکەم سەیر و سوحبەت و سەفایە.
ئەو خەبەر بە بەکری درایە
گوتی: نەمزانی کوڕی فەرجوڵلا خانییە، کوێراییم دایە
ئەگـــەر خاتـــوون گوڵەزەرێ بدەن بە قـــەری هەرچەند خـــەرج و موخاریجی بێ خۆم دەیکێشم لە دنیایە
بۆ خاتری قەری خاتوون گوڵەزەرم بە خوشک قبووڵ کرد، بۆ خۆم دەبم بە برایە
دەشقمی مەقسوودیان حاسڵ بێ، لێکتری ببیننەوە کام و سەفایە.
ئەگەر خەبەری لە حەمەدی پاشاغان دەکرد یەقینە
دەیگوت: بە خولای! کچی من لایقی کوڕی فەرجوڵلاخانی نینە
لێم قبووڵ ناکا سوڵتانی ئەمنیە
« ئەگەر بێتو بیدەمێ دەبێ عەرزچی بکەم بە دڵ و یەقینە».
ئەگەر ئەو قسانە دەگەڕاوە بۆ قەرییە
گوتی: «لەوێ وایە هەر ئەودەمە، کە دەگەڵم دەکردەوە شوانییە
ئەو مەعنایانە هەموو چییە؟
ئەو کارانە وا پێک نایە
تازە نەهاتوومە تکایە
یان بمداتێ یا وەخۆ کەوێ بۆ دەعوایە
دەعوایە دەکەم بەدڵ و بەجانە

هەتتا کەنگێ دەگرێ ئەو بیانووانە؟

« لەشکری ئیسفەهانێ دێنم بە جارێکی، بەغدایە دەکەم وێرانە».

سوارێکی نارد بەچەپەر و بەروانە:

« تەشریفی بەکری شێخان بێتە ئێرەکانە».

کەخەبەر بە بەکری شێخان گەراوە

بە پەلەپەل هات لەولاوە

لە قەری کردەوە سەلاوە

دەڵێ: «براڵە! چ داوێکە بۆ منت ڕۆناوە».

دەڵێ: لەتۆ ، هەر ئەو قەری شوان ماوە

گوفتارە لە بۆ تۆم ڕۆناوە

بەغدایە دەکەم بڵاوە

ئاخر زۆرم لە توو گێڕاوە،»

دەڵێ: ئەمنیش خزمەتم پێ کراوە

خەبەرم لە خاتوونێ گێڕاوە

بە خوشکم قبووڵ کراوە

بۆ توو چاکە ئەو نەولاوە.

بەکر چوو بە قاسیدییە

بە حەمەد پاشاغان دەڵێ بە یەکجارەکییە:

« ئەتوو بۆ ئەو پیاوە جوابت چییە؟

ئەویش پیاوێکی کەم نییە

بۆ تووش عەیب و شوورەیییە

دەست هەڵگرتنی لە بۆ نییە

مەگەر دەوڵەت لێک درێن یەکجارەکییە

هیچ سەفای لە بۆ توو نییە

بە غەیرەز کوێرەوەرییە

گوتی: بەکر، ئەتوو بۆ چ لە من دەکەی حوکمی؟

کچی خۆم نادەم بە عەجەمی

سبحەینێ بێتە دەعوایە

خەبەری لە بۆ قەری برد
قەر سبحەینێ خۆی دروس کرد
سبحەینێ فەسڵی چێشتاوە
خەبەر بە قەری دراوە:
« ئەو لەشکر هات لەولاوە
دارو بەردی دەپۆشاوە
هەڵێ و بگەڕێوە دواوە».
قەر دەڵێ: «نەمرم، بمێنم
بەغدایە پاک دەشێوێنم
یا سەری خۆم دەدۆڕێنم
یا نە گوڵەزەرێ دەستێنم»
بەکری شێخان وای گوتییە:
«بۆ توو عەیب و شوورەیییە
ئەو شەڕەم هیچ پێ چا نییە
حەمەدی پاشاغان کوێستانی نییە
لێی گەرێ تا ساڵێکی دییە
بڵا گەرمێنی لەسەر نەبییە
دەورەی بگرە یەکجارەکییە
لێی دەستێنی چارەی نییە
وێستا هەقت دەگەڵ بەغدایە چییە؟»
قەر دەڵێ: «بەکر کار تەواوە
تازە ناچمەوە بەدواوە
لەشکر و قۆشەنم هێناوە
سندووسم لێ بەجێ ماوە».
بۆتە شەڕ لە زەمانی
جوابی ئەو قسەی درا بە سوڵتانی
دنیا دەمێنێ بە وێرانی
لەبەر کوڕی فەرجوڵلاخانی

سوڵتان دەڵێ: «ڕامەمێنن
ئیسفەهانێ تێ بگەیەنن
ئەگەر قسەم نەسەلمێنن
قەت نابێ عەجەمێک بمێنن
هەرچی شیعەیە بیبەتلێنن».
ئەو خەبەرە هات، گەڕاوە
بە میری بەغدایە دراوە
ئەگەر میر وادەزانێ
شەقژن کەوتە دیوانێ
دەڵێ: «بێننە دەرێ جبەخانێ
سەربازم بۆ بدەن لە سانێ».
سەرباز لە سان ڕاوەستاوە
کارێکی گەورە قەوماوە
ئاڵای حەقێیان هەڵداوە
دەس بە دەعوایە کراوە
تا نیوەڕۆ لێکیان داوە
لەشکری بەغدایە شکاوە
سەری بەیداغان بەردراوە
هەرکەسە بۆ خۆی گەڕاوە
قەر ڕۆستەمە ڕاوەستاوە
شاش و پەڕ پاڵیان وێک داوە
پاڵیان وێک دا لە زەمانی
هەروەکو بەوری بەیانی
کە عێلات هەموو پێی زانی
دەیانگوت: «هەتا دوێنێ دەیکرد شوانی
ئەوڕۆکە بەوری بەیانی».
دنیا بەو شەڕەی دەزانی
بەکری شێخان هات، لەولاوە

قاقەزی خاتوون گوڵەزەری هێناوە
ماچی کرد، لەسەر چاوی داناوە
بەکری شێخان گوتی: «قوربان، چ نووسراوە؟»
گوتی: «دوعا و سەڵاوی داناوە
فەرموویە: بۆ لە ڕووی بابم وەرگەڕاوە؟
زۆر خراپم لێ قەوماوە
ئەوا خەتای من گیراوە
پێی بڵێ بگەڕێتەوە
قەرارە دەگەڵم ڕۆناوە
قەرارمان تا بەهارێ
هەتا بەخێر خێڵ دێتەوە خوارێ
جا بۆخۆم دەگەڵی دەکەم گوفتارێ
چا نییە چی دی بگرێ بنارێ
قەر گوتی: «پێی بڵێ پێی ناکەم متمانێ
هەتا بۆم نەخوا قورعانێ
بۆم دانێ قەول و قەرارێ
هەتا وەکو خێڵ دێتە خوارێ».
بەکری شێخان هات، گەڕاوە
قسەی بۆ گوڵەزەر هێناوە
قورعانی بۆ خوارد تەواوە:
«کە هاتم نایەم بە دواوە،
چی دیم ئابڕوو نەکا بڵاوە».
قەر لە بۆ شەوێ گەڕاوە
لەشکری خۆی کرد بڵاوە
سوڵتان بە شا عەباسی تێ گەیاندییە:
«ئەگەر دەڵێ تاراجی بکەم بەیەکجارەکییە
ئەو شەڕ و مەعرەکە چییە؟
شا عەباس وای گوتییە:

«ئەگەر دەفەرمووێ دەری کەم خوێڕییە
دە سوڵتانێ زیاتر کەسم نییە»
سوڵتان وای دا جوابی وییە:
ئیختیاری وی بە من نییە»
فەرجوڵڵاخان قاقەزی نووسییە:
حاشا و مادوڵڵا کوڕی من نییە
لە سندووسی دەکەم خوێڕییە»
قەر گوتی: «دەستەڵات بە من نییە
دەستەڵات بە من نەماوە
حاشا، مادوڵڵا لەو کارانە
دەزانم دەمگرێ قورعانە
ناتوانم لەبەر فەرجوڵڵاخانە
لێم حەرام بوو ڕووی نانی
جا خاتوون گوڵەزەر خۆی زانی».

***

بەیتی زەمبیل فرۆش

زەمبیل فرۆش پادشابوو. ڕۆژێکی سوار بوو، چووە ڕاوێ. لەسە قەبران غەڵەبەیەک بوو، پرسی: «ئەوە چییە؟» گوتیان: «پیاوێک مردووە» پادشا گوتی: «دەبێ ئەمن بچم، بزانم، قەبر چلۆنە». هەڵستا هاتە سەر قەبران. پیاوێکیان هێنا دە قەبریان نا، بەردیان پێ ڕایەڵ کرد، قوڕیان دادا، گڵیان پێدا کرد. پادشا گوتی: «ئەو ڕەعیەتە مەلا، جێی ئەمنیش هەروا دەبێ؟» مەلا گوتی: «ئەوە ڕەعیەتە، خەرجێ دەدا، بێگارێ دەکا، جێی وی لە جێی توو خۆشترە، بەشکەم ئەتوو فڕێ دەن، نەیەڵن لێرە بمێنی. گوتی: «ئاخر ئەمنیش دەمرم؟» مەلا گوتی: «ئەتوو دایکت ماوە، بابت ماوە؟ ئاخر ئەتووش هەر دەمری». گوتی «مەلا ئەگەر ئەمن مردم، لێفێک، دۆشەکێکم بۆ ڕاناخەن؟» گوتی: «نەوەڵڵا هیچت بۆ ڕاناخەن». گوتی:«بڵا بڕۆینەوە، جاڕی ڕاکێشن، ئەمن ئیدی پادشایەتی ناکەم». هاتنەوە ماڵێ، دابەزی، گوتی: «بابە، کەس پێم نەڵێ پادشا». ژنی خۆی بانگ کردە دەرێ، گوتی: «ئەمن ئەو پادشایەتیم ناوێ، مردنی لە دووە، ئەتۆش کەیفی خۆتە ئەمن خوڵا حافیزە».

ژنەکە گوتی: «بابم لە بابت ماقووڵتر نییە ئەتوو دەس لە پادشایەتی هەڵبگری، ئەمن دەس لە خانمەتی هەڵناگرم؟ هەر جێیەکی ئەتوو بڕۆی ئەمنیش دێم».

لە شاری وەدەرکەوت؛ ژنەکەشی وەدووی کەوت. بە پێیان ڕۆین گەینە گاوانی. گاوان لە نێو گاڕانێ بوو. پادشا گوتی: «گاوان بە قوربانت بم وەرە جلان بگۆڕینەوە». سەر

و بەرگیان پێکەوە گۆڕییەوە. ڕۆیی؛ خانم ڕەدووی کەوت. تەماشـــایان کرد. ژنێکی کوێری فەقیر بە ڕێیەدا دەڕۆیی خانم گوتی: «وەرە ســـەر و بەرگان پێکەوە بگۆڕینەوە». جلیان گۆڕییەوە. هەردوو ڕووت و ڕەجاڵ ڕۆین. هەتا گەیشـــتنە شارێکی. چوونە ماڵێکی؛ ساحب ماڵ گوتی: «بابم جووتی دەزانیِ؟» گوتی: «بەڵێ دەزانم». گرتیان بە نۆکەر. سبحەینێ زوو جووتێکیـــان گا دایـــە، گوتیان: «برۆ جووتی بکـــە». گوتی: بە خولای جووتیم کەم کـــردووە، بـــۆم لێ بخوڕن تا فێـــر دەبم». برێکی جووت کرد هاتەوە، دەســـتی دا بێڵ و ســـەوەتەی خەریکی پەین ڕشتنی بوو، سبحەینێ چووە جووتی کرد هەتا ئێوارێ. هاتەوە بە ساحب ماڵی گوت: «خولا هەڵناگرێ ناتوانم بە کەیفی ساحبی بکەم» ئەویشی بە جێ هێشت و چووە شارێکی دی. دەستی بە زەمبیلکردنێ کرد.

ڕۆژێ دەچوو کولۆشـــی خڕ دەکردەوە؛ دەیهێنا دەیکرد بەزمبیلە لە بازاڕی دەیفرۆت. تەماشای کرد ئەو کولۆشە گاڕان و مەڕ لە پەرێزان دەیخۆن؛ گوتی: «خولا هەڵناگرێ ئەمن ڕۆزێی ئەو بەستەزمانانە ببڕم». ئەو کارەشی نەکرد، چۆ شارێکی دی لەو شاری شەوێ دە خەوێی دەهات. سبحەینێ هەڵستا چووە سەر دەریایە دەنێوەڕاست ئەو دەریایەی جزیرێک بوو. مێشەیەکی لێ بوو گوتی: «خولایە! ئەوە کەس نەیچەقاندووە؛ چ بکەم لەبەر دەریایە ڕێـــم نییـــە بچم برێکی بێنم بۆ خۆم بیکەمە زەمبیل». ئەوێ ڕۆژێ زۆر بە ئاجزی هاتەوە. شەوێ دە خەوێدا پێیان گوت: «سبحەینێ برۆ لەو مێشەیدا بۆ خۆت کارێ بکە».

زوو هەڵســـتا چووە سەر دەریایە. بێ پایە لە دەریایەی دا، هیچ پێی تەڕ نەبوو. هاتە شاری دەستی بە زەمبیلی خۆی کرد.

خاتوونی پادشای شەوێ زەمبیل فرۆش دەخەوێ دی ئاشق لە وی بوو.

حەق! دڵ وەرە جارێک بە جۆش

جامێ جە ئەشقە مەی بنۆش

کین قەزیەتی زەمبیل فرۆش

فەسیح بکەم حیکایەتێ

دەست لە کورسی سەناعەتێ

دەست لە کورسی و فەرمانێ حەق بوو

ئاشق بەلیقا و شەوق بوو

سەنعەتی زەمبیل لەکن بوو

ئەو پێ بدرێ کیفایەتێ

ئەو لاوێکی تازە ڕواڵ
تەرکی کرد شاهی و گەنج ماڵ
لە ترسی مەوت، ماڵ کرد بەتاڵ
خۆی مەشغووڵ کرد بە تاعەتێ
ئەو لاوێکی ئی سادە بوو
هەردەم لەسەر ڕێی جادە بوو
بەئەسڵ پادشازادە بوو
دایم لە زیکر و تاعەتێ
کوا یاقووبی ساحب کەماڵ؟
عیبادەت کرد هەشتێ و دوو ساڵ
لە ترسی مەوت، ماڵ کرد بەتاڵ
خۆی مەشغووڵ کرد بە تاعەتێ
ساڵێ دەری دوازدەی مودام
سەنعەتێ ویم وی خاس و عام
ڕۆژێ دەکرد زەمبیل تەمام
دەیبرد شار بۆ قیمەتێ
چی ڕۆژێکی لاو زەمبیل دەبەست
دەیبردە بازێڕی بەقەست
نیعمەتی شەوی پێ کەوتە دەست
لاو قانیعە بەقیسمەتێ
چی ڕۆژێکی لاوا زەمبیلان دێنێ
خاتوون لە بورجان ڕادەمێنێ
بەدڵ و بەجان دەیحەبێنی
لاو کەوتە پێ موحەبەتێ
ئەو جارییەی خەوفی خودێنە
دێن بەحیلە بەلاو دەڵێنە:
«لاوا میر لە تۆی زەمبیل دەوێنە،
ئەو بە چاکییەت بانگ کەتێ».

لاو بەو قسەی بوو خۆشحاڵە
ڕووی کردە ماڵ، چۆتە حاڵە
هەڵی گرت زەمبیل چی بوو
ڕووی کردە دیوانی میران
یەک لەدوای وی هات بەخواردا:
«لاو! میر لە تۆی مەتڵەب دیداردا
بۆ خۆت وەرە، بکە قیمەتێ».
لاو، بەوێ فێڵەی نەزانی
بێ ترس و خۆف چوو بۆ خانی
دەربەی دا چەنگ دەرکەوانی
قایم کرا لای دە حشەتێ
لاو تۆڕەی دەربە نەماوە
لێی تەغیر بوو ڕەنگ و باوە:
«تا بمداتێ زەحمەتێ»
لاو بانگ دەکا: «میری کوبارە!
ئەتوو بەمنت هەیە چ کارە؟
تا پێک بیەنم حاجەتێ».
خاتوون دەڵێ: «لاوی فەقیرە،
پیر و ئاقل و هۆش و ژیرە!
حازر نین لێرە چ میرە
بۆت هات بازی دەوڵەتێ».
لاو دەڵێ: «خاتوونێ مومتازە!
لێرە تا شام و حیجازە
نامەوێ دەوڵەت و بازە
من نیم لە گوێن خەیانەتێ
خاتوون دەڵێ: «لاوی شلێوە!
وەرە نێو ریحان و سێوە
شەکەر بملێسە بەلێوە

تا ڕۆژی سبحەینێ».
خاتوون دەڵێ: «لاوی ڕواڵە!
وەرە نێو دۆشەک و پاڵە
تێک وەردە ئەو زولف و خاڵە
دوورە ڕۆژی ئاخرەتێ»
لاو دەڵێ: «خاتوونێ! زولف و خاڵی تووم حەریری
قابیل بە خۆت بەبەژنی میری
حەد نییە ڕەنگ من فەقیری
ئەو ناکرێ دەستیان داتێ».
خاتوون دەڵێ: «پەستە و چۆغەڵەت دەبەر دەکەم
بۆ زێڕی سوورت ڕۆ دەکەم
پاک گیانت کەسک و سوور دەکەم
دەتکەم بەچەرخی داوەتێ».
لاو دەڵێ خاتوونێ: «پەستە و چۆغەڵەی خۆم چاترن
لەش گوناهباری پێ وەشرن
لەبۆ ڕۆژی مەسڵەحەتێ».
خاتوون دەڵێ: «دەنا لاو وەها نابی
ئەگەر فیل بی، ئەبرەهە بی
لە چەنگانم خەلاس نابی
نایەی سەر پێی مەسڵەحەتێ».
خاتوون دەڵێ: «لاو مەکە چ قسە و چ دەنگان
بچیە نێو حەوت بەحری نەهەنگان
خەلاس نابی بە چ ڕەنگان
نایەیێی سەرپێی مەسڵەحەتێ».
لاو دەڵێ: «خاتوونێ بە ئەرکان و تۆرە
مەسڵحەت ناکرێ بەزۆرە
ئێوارە دابێ ئەنگۆرە
تێی دەبینین مەسڵەحەتێ».

خاتوون بەو قسەی دڵ بوو غەنی
خۆش هەڵستا، زوو پێ کەنی
دەڵێ: «لاو! وات دێنمە سەر هیدایەتێ».
لاو وای کرد خلاس لە داوێ
ئەنجەتی کرد بە پێشاوێ
بچێ لە باڵەخانان خۆی باوێ
بەشقەم خلاس بێ لە داوێ
خاتوون خوڕیە جاریەی بەنادری:
«مەسینەی ئاوێ هەڵگری
بیبە بۆ جێی لاو تێوە دێ».
لاو هاوار دەکا شێخ و مەلێ:
مووسا لە نێو بەحری عەمیق
بۆ ویت کردە دوازدە تەریق
فیرعۆنی تێدا کرد غەریق
ئەو بۆ جەزای شیرکەتێ
پەنهام بە توو شاهی کەبیر
یووسف توفلێک بوو شێت و ژیر
بران بردیان ئاویتیانە بیر
بردت لە میسرێت کردە میر
نێزیکت کرد لە ڕەحمەتێ
بزانە چیان کرد قەومی کوفار
مەنجەنیقیان ئاویتە خوار
ئیبراهیمیان نابوو دە نار
بێ بەش نەبوو لە ڕەحمەتێ
هوودی لە نێو بەحری دەڵان
چل ساڵیشت ئەو دەخەڵاند
فەتاحی بابی ڕەحمەتێ
ئادەم گەنمی خوارد، کردی گوناه

تۆبەت قبووڵ کرد، ڕەبەنا
هەر تۆی بابی سەڵتەنەتێ
زەکەریایان بە موشاران بڕی
ئەیووب لەسەر کرمان دڕی
کوانێ عیسای ڕۆشەن چەراخ؟
خوێندنی ئینجیلی خۆش دەماخ
کێ بوو لەکن خوڵای گوستاخ؟
مووسا بنی عیمران نەمان
کوا ئەبوبەکری سدیقی موستەمان؟
کوا عوسمانی بنی عەفان؟
ئەو جامیعەی دەس بە قورعان؟
پەنهام بەتوو شاهی جەبار
زەمبیل فرۆش نەیما ئیختیار»
دەستی گرت خۆی فڕێ دا خوار
جوبرایلی چوست و تەیار
خۆش لە ئاسمانێ هاتەخوار
زەمبیل فرۆشی گرت بەزار
دەڵێ: «عومرم! نەکێشێ زەحمەتێ
پەنهام بەتوو ساحب سجوود
ئەلحەمدوللا یا وەدوود
دەرچووم لەوێ زەلالەتێ
پەنهام بەتوو لایەزانی
واسیتەی گیاندار و بێ گیانی
پێم هیچ نییە دنیای فانی
بێبەش نەبووم لە ڕەحمەتێ
پەنهام بەتوو نادری
هەم کەریمی هەم قادری
چی توو نەیکوژی نامری

بەشم کەوتۆتە فرسەتێ
شوکرم بەتوو، پادشای جەبار
خەلاس دەکەی عەبدی هەژار
هیچ کەس ناتبینێ پەروەردگار
دنیا بۆ کەس نییە باقی دار
چۆن کەوتمە باری فرسەتێ».

خاتوونی میری گوتی: «لاو بۆ نەهاتە خوار؟» چۆ سەربانی تەماشای کرد زەمبیل فرۆش دەگەڵ قەرەواشێ نییە. پرسی: «چی لێ هات؟» گوتی: «خاتوون! لەسەرڕا خۆی هاویشتە کووچەی». خاتوون گوتی: «جا من چ بکەم؟» غەمی وەمە جارێکی دی چاوم پێ ناکەوێ». ڕوانی بە کووچەیدا هەڵدەهات. ئەگەر تەماشای کرد زەمبیل فرۆش چوو دە خانووێکەوە، خاتوونی میری نیشانەی کرد. ژنی زەمبیل فرۆش گوتی: «ها عومرەکەم بۆ چی وا بزڕکاوی؟ ئەدی نانت بۆ نەهێناوە؟» گوتی: «ئەمڕۆ زەمبیلەم بردنە ماڵی میری. بردیانە ژوورێ، حەقیان بۆ نەهێنام؛ ئەمنیش هاتمەوە. ژنەکەی گوتی: «دەنا زۆرم برسییە». زەمبیل فرۆش گوتی: «بە خوڵای چی توو نەتدیبێ ئەمنیش نەمخواردووە». بە ژنەکەی گوت: «ئەتوو بچۆ بۆ حەقی زەمبیلان ئەگەر دایانیەی بێنیە. ئەگەر نەیاندایەی وەرەوە شوکری خوڵای دەکەین».

ژنی زەمبیل فرۆشی چوو گوتی: «کوێخا دەرک! عەرزی خاتوونی بکە حەقی زەمبیلەکانم بداتێ چمان نییە بخۆیین». کوێخا دەرک چوو عەرزی خاتوونێی کرد. خاتوون: «بیهێنە ژوورێ حەقی بدەمێ». دەرکەوان هێنایە ژوورێ. خاتوون کە چاوی پێ کەوت لە پلەکانان بە پیریەوە هات، ماچی کرد گوتی: «بەشقی خوڵای وەرە! نەقڵی خۆت و زەمبیل فرۆشی بکە». گوتی: «خاتوون نێوی خوڵات هێنا جەرگت بڕیم. جارێ حەقی زەمبیلانم بدەیە، زەوادمان نەخواردووە؛ جا لە دووم بنێرەوە نەقڵت بۆ دەگێڕمەوە». دەستی ژنی زەمبیل فرۆشی گرت؛ بردیە گەنجخانەی چارشێوی ڕاخست بۆی پڕ کرد. هەرچی کردی چارشێوەکەی بۆ هەڵنەگیرا. کۆشی پێ گرتەوە، بۆی پڕکرد هەتا پێی هەڵگیرا. ڕۆیی چووە ماڵێ. زەمبیل فرۆش پێی پێ کەنی: گوتی: «بۆ عەمرم! ئەمن ناتوانم ئەوانە لە دم چۆمان بێنم؟ ژن بۆیە ناچیزەن، ئەتوو ئەو پووڵەت بۆچ هێنا؟ ڕۆی کە عەرزی. بزانم»، ئەگەر ڕۆی کرد پاکی بوو بەمار و دووپشک و کیسەڵ، بە نێو ماڵێدا بڵاوبوون؛ حەقی زەمبیلان نیم پەنابات کەوتە عەرزی. گوتی: «عەمرم! ئەوانە دەتوانی بەریەوە، هەتا ئەتوو

دێیەوە ئەمنیش دەچم نانی دەکڕم، دێمەوە».

ژنەکە گوتی: «دەترسـێم پێمەوە دەن». گوتی: «نا! مەترسە زەرەریان نابێ بۆت». هەڵی گرت پێیدا ناردەوە. بۆخۆشی هەڵستا چووە بازاڕی نانی کڕی؛ پەنیری کڕی. زۆری برسـی بوو، تەمای بوو نانی بخوا، گوتی: خولا لێم هەڵناگرێ ئەو ژنە چاو لە دەستی منە».

هاتەوە ماڵێ.

ژنـی زەمبیل فرۆشـی زێڕەکانی بـردەوە. خاتوون گوتی: «ئەوە کـەم بوو، بۆیەت هێنـاوە؟» گوتی: «قوربان! بۆچـی مێردی من ناتوانێ لە بیابان ئەوانە بێنێتەوە؟» ڕۆژ هاتبـووە ئاوابوونێ. خاتوون گوتی: وەرە نەقڵی خۆتمان بۆ بگێڕەوە، با من ئەمشـەو لە جیاتـی توو بچمە پـاڵ زەمبیل فرۆش». ژنی زەمبیل فرۆش هەموو ڕێوشـوێنی زەمبیل فرۆشـی پێ گـوت. خاتوون خۆی ڕووت کردەوە. جلی خـۆی دا بە ژنی زەمبیل فرۆش. ژنـی زەمبیل فرۆش جلی وی دەبەر نەکرد. خاتـوون جلی وی دەبەر کرد. چوو بۆ ماڵێ زەمبیـل فرۆش. ئەگەر وەژوور کەوت زەمبیل فرۆش گوتـی: عەمرەکەم بۆچی وا درەنگ هاتیەوە؟ گوتی: «خاتوون ڕای گرتبووم. نەیدەیەشت بێمەوە». گوتی وەرە نانی بخۆین. خاتوون لە خۆشییان نانی پێ نەدەخورا گوتی: «زوو جێم بۆ چاک بکە دەنووم». پێکەوە چوون دەجێوە. ئەگەر هاتن ڕاکشـان خاتوون باسـکێکی بۆ کردە سەرین ئەوی دیکەیش دەئەسـتۆی کرد خاتوون. زەمبیل، فرۆشـی ماچ کرد. زەمبیل فرۆشی گوتی: «داخولا لە کەنگێوە کەیفی لێیە بۆیە ئەمڕۆ ئەو نسـیبەتم بەسەر هات». زەمبیل فرۆش لاقی هەڵێنا خاتوون لە فکری نەبوو.

خڕخاڵـی زێڕ لە پێی دەردێنێ؛ دەسـتی وێ کەوت گوتـی: «خانەم خراپ ئەوە ژنی منیان سـوێن داوە خۆی لێ گۆڕیوم». لاقی دانا و و هەڵسـتا وەدەرکەوت. خاتوون چوو بیگرێ؛ هەڵات. خاتوون ڕێی کەوت دەیگوت: «ئینشـاڵڵا لە کووچەی دەیگرم». زەمبیل فرۆش دەیگوت: «ئینشاڵڵا ئەمنیش لەو کووچەی لێی ون دەبم». هەتا بەیانی ڕێی کەوت بۆی نەگیرا. زەمبیل فرۆش ئاوڕی داوە، هەر لە دووی بوو. ملی لە چۆڵی نا. شاری بەجێ یەشـت لە چەنگانی هەراسان بوو. دەعەرزی ڕاخوڕی، عەرز قەڵشاوە چۆ تێوە. خاتوونی میری کەییە لەسەر عەرزی غولامانەی توند گرت. هەرچەند هاواری کرد بەری نەدا گوتی: «وەڵلاە نەیە دەرێ، قسانم دەگەڵ نەکەی، بەرت نادەم». زەمبیل فرۆش دەڵێ:

«خاتوون گیانە!

ئەگەر قایل بوو هەویّ سارانە
دەچم ئەویش دێنمە ئێرەکانە»
کێ بوو لە زەمبیل فرۆشی گوڵبارە
ئەگەر چوو نەگەڕاوە بەدواوە
لەو شارەش چوو بەولاوە
خاتوون لەویّ بەجێ ماوە
ڕۆژ بۆ نیوەڕۆی وەرگەڕاوە
خاتوون گوتی: «چم لێ قەوماوە
بۆ چ قاسیدێک نەهات واوە؟
خوڵایە لە خۆم سەر بەتاڵێ!
ئینجا چلۆن بگەمەوە ماڵێ؟»
کێ بوو لە زەمبیل فرۆشی خورد
ڕووی لە شارێکی دیکە کرد
حەوتساڵی دی کاسبیی کرد
خوا وای کرد ژنەکەی مرد
حەوت ساڵان تازیەی داگرت
ڕووی دە شارێکی دیکە کرد
سێ ساڵی زەمبیل فرۆشیی کرد
خاتوون قەڵای دروس کرد
سوورەتی هەرسێکانی دروس کرد
خاتوونی زۆر خامۆشی
سوورەتێکی خۆی دروس کرد، یەکی ژنی یەکی زەمبیل فرۆشی
ئەگەر ئەو سوورەتەی دروس کرد
ئەمیندار جێبەجێ زەمبیل فرۆشی گرت
مزگێنییان بۆ خاتوونی دەبرد
خاتوون چراغانی دەکرد:
«وەڵڵاە لە دڵم هەڵگیرا غەم!
جا خەبەرێ بەپادشای بدەم

ئەو جارە کە مێردی دەکەم».

قاقەزێکی لە برای نووســـی؛ گوتی: «قایل بـــی مێردی دەکەم. ناقایل بێ مێردی هەر دەکەم». پادشـــا قاقەزەکەی ماچ کرد. خوێندیەوە، گوتی: «لە من دەوڵەت بەشـــارەتە ئەگەر مێردی بکا». پادشا گوتی: «حەز دەکەم ئەوەی ئەو مێردی پێ دەکا بزانم کێیە؟» خاتوون گوتی: «ئەگەر دەفەرمووێ دەینێرمە خزمەتی». خاتوون گوتی: «هەســـتە بچۆ ســـەڵاوێ بکە تەعزیمێ مەکە». کە زەمبیل فرۆش هەڵســـتا چوو سەڵاوی لە دیوانێ کرد. پادشـــا گوتی: «ئەو فەقیرە کێیە، شـــتێکی بدەنێ بڕوا». گوتیـــان : «قوربان! ئەوەی خوشکی تۆی دەوێ، ئەوەیە». گوتی: «بابم خوشکی من مێردی بە توو دەکا؟» گوتی: «بەڵێ ئەگەر خولا بدا». پادشـــا ڕقی هەڵســـتا. ئەوی لە دیوانێ بوون کەس قسەی پێ نەکرا؛ پادشـــا گوتی: «خوشـــکی بکوژم یا ئەوەی بکوژم؟» گوتیان: «قوربان! هیچیان مەکوژە. دەرکی خۆت بە خوێن مەکە. ئەو ســـاڵ دوازدە ســـاڵە، ئەو باغە هەژدیهاییێکی تێدایە؛ هەرچی بچێتە ئەو باغەی هەژدیها دەیخوا. ئەوی بنێرە بخورێ». پیاوێکیان دەگەڵ نارد، هەژدیهـــا بیخوا. کابرا گوتی: «چونکە خاتوونی پادشـــای ئەتووی دەوێ، ئەتووی ناردووە هەژدیها بتخوا. ئەمن ناوێرم بێم». گوتی: «بابم ئەتوو ڕاوەستە». زەمبیل فرۆش ڕۆیـــی. ئـــەو هەژدیهایە بوو بە پیاوە و بەپیر زەمبیل فـــرۆش هات. گوتی: «یا ڕەبی زۆر شـــوکرا! ئەوە خۆت و باغی خۆت ئەوە ڕۆیم». کابراکە مزگێنی بردەوە بۆ پادشای گوتی: «ئەوانە موســـڵمانن». پادشا هەڵستا بۆخۆی ڕۆیی. خەڵقی ئەو شارەی پێیان موسڵمان بوون. قۆڵی زەمبیل فرۆشـــی گـــرت بردیە دیوانێ. قاقەزێکی بۆ خوشـــکی نارد. گوتی: «لەمنـــی کەوێ بۆ مێـــردی بۆ خۆی دیتۆتەوە. ئێزن بدا مارەی بکەم. گوتی: «حاشـــا! مێردی پێ ناکەم». زەمبیل فرۆش گوتی: «قوربان! وێستا کە مێردیم پێ ناکا ئەتوو ئەو باغـــەت بەمن کەرەم فەرمووە فەعلەم بدەیە بۆ خۆم دەچم خانووێکی لێ دروس دەکەم». دەنگی فەعلانیان بۆ دا هەر کەس بەخێری خۆی چوو. ئەوێ ڕۆژێ قەڵایان بۆ دروس کرد چوو تێوێ ســـەری بردە سەر ســـەجدەی گوتی: «یا ڕەبی ئەمن و خاتوونێ بێنیەوە سەر حەدی چاردە ساڵەی». جێبەجێ هاتنەوە سەر حددی چاردە ساڵە. خاتوون ئەوجار خۆی لێ مارە کرد پێکەوە دانیشتن.

دەستێک گوڵ بەنادری
ساحبی ئاڵمانی نەمری
ئەوە فەرمایشی ڕەحمان بەکری

بەیتی باپیر ئاغای مەنگوڕ بابی هەمزاغا

گوێ ڕادێرنێ دوانە

گوێیو لە من بێ دیوانە

سێ شەو و سێ ڕۆژانە

بۆو بکەم مەدحی شێرانە

دۆڵابی موکریانە

قاقەز چوو بۆ عێلانە

بێ ڕەشەی ڕەسوڵ ئاغانە

دەگەڵ حەمدی شینانە

ڕابەریان ئەوڕەحمانە

چۆڵیان کرد، باگردانە

بە عیزەتی سوبحانی

سبحەی دەگەڵ بەیانی

لەشکری باپیر خانی

ڕەنگ وەزیری ڕۆمیانی

سواربوو لە باگردانی
مەنگوڕی دە مێ وەجاغێ
پیاو بوون لە سابڵاغێ
تەدارەک بۆ مەراغێ
بۆ مەراغەی ڕەوانە
سێشەم سەری هەمووانە
بە سێشەمۆی پڕ هونەر
باپیر ئاغای پڕ جگەر
بداخانی بوو دەستەبەر
لە سابڵاغێ چوو بۆ دەر
دەڵێ: «هیچ پەرچت نایەتەبەر»
خالەق ساحب سەفایە
پەرچی دەوێ دنیایە
بە ئومێدی ئەو خولایە
لێیان دا دەهوڵ و زورنایە
ئەسپیان هاتە سەمایە
زۆر خۆشن بۆ دەعوایە
هومید ڕەسووڵلایە
« ئەو کارە وا پێک نایە!»
هات گەیییە فەخرەقایە
لێیان دا دەهۆڵ و زوڕنایە
حەوسەد کەسی ڕاگیرایە
زەوقی باپیر ئاغایە
لێ دەن لە تەپڵی شایە
شوکر وەبەر خولایە
مەکوژن سەید و مەلایە

قورعانیان دە سینگیدایە
هات، گەبییە خاتوون باغێ
باپیر ئاغای قۆچاغێ
دەگەڵ خانی سابڵاغێ
سەیری کەیف و دەماغێ
چوو لە عەجەمی یاغێ
باپیر ئاغای خاڵ لە ڕوو
بەڕۆژی سیشەمۆ چوو
عامی خەڵقی چوو لە دوو
چاویان لێ کرد بە فەندی
هات، گەبییە وەکیل کەندی
حەوسەد سواری لە ڕەندی
سبحەینێ چێشتەنگاوە
قاسیدیان دەگێڕاوە
چی ماوە دەنگیان داوە
قۆشەن نەبووە تەواوە
تەگبیریان لێ ڕۆناوە
سبحەی بەیانی داوە
هەر بزووت و نووسراوە
دوو عەشیرەتی ماوە
ئەغڵەب ڕمب نەزەرییە
یەک لەسەتی کەم نییە
بزانن مەسڵحەت چییە
بێ تیپی مەرنەکەنان؟
بۆیەی عالەم ڕاچەنان
بە عەقڵم ڕاچەنان

مەقسوودیان گۆرانە

سولەیمان بە خۆ و بەبرانە

ڕایان کردە جلیتانە

مەسڵەحەتی هەمووانە:

«بچین بۆ سەر عەجەمانە

ڕابەرن بۆ سەر عەجەمانە

ڕابەرن بداخانە

مەراغەی بکەین وێرانە

بێن ڕۆنیشین لێرانە

مودەبیر کاک سولەیمانە

چونکە گەورەی عێلانە

چ دەفەرمووی گیانە؟

ئێرە دەبێ وێرانە؟

مارەیان بکەین ژنانە؟

ئێدی، چڵۆنە سەوزیخانە؟»

« هۆی سولەیمانی خەزاڵی

نەوەی ڕۆستەمی زاڵی

حەوت قوبەی لە مەتاڵی

پێم نەڵێن ئەتوو منداڵی

لە جلیێ نەکرد خاڵێ

وەک هەوران بە گەواڵی

دەکوژم ماڵ و تفاڵی،

درەنگە ڕێی مەکەن خاڵی».

گەییە ئەڵڵاهو ئەکبەری

لینگی دا پێش خانی بە موشتەری

دەڵێم: «خانە ئەتوو کوێندەری

نۆسەد سواری بەدەفتەری:.
دەڵێم: «خانە! لە ڕوحێم بوویە موشتەری
لە بۆ مەراغێن بەری»
بۆ مەراغەی بردە خوار
یا بینای پەروەردگار
بەزارخۆشە نۆسەد سوار
ئیزرایل بوو جلۆدار
بۆ مەراغەی بردە خوار
بۆ مەراغەی ڕاکشان
ورشە ورشێ کەمبەران
بێنی میشک و عەنبەران
فەندی پەیاغ بەسەران
قەتن نابێ گوزەران
قەت نانبێ گوزەرانە
عەجەم زۆر بێ ئیمانە
لێن تیک دەدەن مەکانە
سەرن دەبڕن لێرانە
خدر ئاغای نەوجووانە
چووە سەر خانی بەڕمبانە
«بابە لێ دەم ئەمانە»
باپیر دەڵێتن: «کاکە!
کەس ئەوێ مەسڵەحەتێ ناکا
بەداغم دەگەڵ پاکە
هیچ دەهۆیەن لێ ناکا
تەگبیران بکەین چاکە
جێگاکەن زۆر غەمناکە

عەجەم یەکجار هیلاکە»
عەجەم هیلاک و زۆرزانە
چووە سەر جانی بەڕمبانە،
دەڵێ: «بابە لێ دەم ئامانە»
بانگم وەبەر پادشای لە ژوور!
خانی ناردنی دوور بە دوور
بڵباس هاتن بە جەمبوور
ڕانک ڕەشی چەکمە سوور
خان ناردنی بەحوجەتە
بڵباسان تالحە و بەختە
بەسی ڕەختی دە زەردا
کاکە ڕەشی نامەردا
هاتە خوارێ لەسەردا
ئیمانی پێ بوو هەردا
مەنگوڕی دە ڕەمن جۆلانە
چاویان کەوت بەزێڕانە
وەژوور کەوتن یەکانە
چەند شیوی پڕ دەرمانە
چەندی شیشە و شەڕابە
عەجەم بوون بە جەللابە
موکری بوون بە قەسابە
هیچ کەس وا لێ دەرنابا
چلۆن دەبێ ئەو حیسابە
هەمووی مەستی شەرابە
وای لێ دەرنابا کەسە
خالەق! تۆی فەریادڕەسە

مەرگ بە هەروەزە

بداخان لێی بوو قەزا

ڕێکی دەدان بەخەزا

تایفەی خان باپیری

ڕێکی دەدان بە شیری

بوو بە خانەبگیری

ئیسلام قڕبوو بە شیری

بە شیری قڕبوو ئیسلام

تێیان دابوو قەتڵ و عام

قەتڵ و عامیان تێدا بوو

سولەیمان بە خۆ و بەبران بوو

سولەیمان بە خۆ بەبرانە

دەردەچوو لە دەربانە

ئەگەر لە دەربان دەرچوو

چوار پێنجی کەوتە دوو

خەلاسبوونی بۆ نەبوو

بۆی نەبوو خەلاسبوونە

لەو کافری دە مەلعوونە

بەو ڕمبی دەسێ سوونە

بە داسی کەرەنتوونە

هەروەک گەنمیان دەدروونە

هەروەک گەنم و سواڵە

دە خوێنیدا شەلاڵە

بڵباس حاڵت بێ حاڵە

لەولای بێ شێرە خڕە

تۆپیان لێ دا بەگوڕە

حەوتی لێ بوون بەوڕە
دەنگی لە عەرزێ بڕا
ئافەریم وەستای خەڕات
دەست بەخەنجەرێ دەدات
حەوت ماڵی کردن بەرباد
وەستا عوزێری هەندوو
خەنجەری شام و تەشوو
لەبەر گەڕەکی داچوو
یەکی لێ خەلاس نەبوو
هۆیە وەستا عوزێری
حەوت ماڵ بەوەجاغگوێری
هەر یەکێکیان دەبوێری
ئاویتی جەزاییێریی،
دابووی لە تەپڵی سەری
ئەویشی کرد بێ بەری
کوا مەرزینگ؟ کوا ئۆمەریل؟
شۆڕە لاوی شل و مل و
لە کۆڵانان بوونە جل
بوونە جل لە کۆڵانان
لەشی دەوان نەوجوونان
کەوتبوون لە کۆڵانان
لە کۆڵان و کەناران
لەشی دە شۆڕەسواران
وەک بژانگی دە داران
سەریان گەییبە حەساران
لە حەساری دەوا گرد

له بڵباسی دەوا خورت

لەش و کەلەش بوونە پرد

عەجەم بەسەردا ڕابرد

هەرکس میوانی خۆی کوشت. بە دەهۆڵ و زوڕنا هاتنە سەر بایپیر ئاغای جا بایپیر ئاغا

لە بداخانی پرسی:

«لەبایپیر ئاغای جندییە

لە بداخانی پرسییە

خان، ئەو قوولە چییە؟»

دەڵێ: «بایپیری شۆگاییە!

ئەوە دەهۆڵ و زوڕنا و شاییە

ئەوە پیشەی ترکییە

زەوقە لە بۆ خەلقییە»

ڕۆژێکی لە ڕۆژئاوایە

خان بایپیر لەسەرایە

ئاوری تۆپخانەیان دایە

زەلیل بایپیر ئاغایە

لێرەی هیچ بۆ پێک نایە

خدری شۆڕیان هەڵێناوە

لەپێش بابی ڕاگیراوە

حەمەسوور بەچەلەنگی

هەڵیان ئەشکاوتە سینگی

کوڕ لەسەر سینگی بابی

لێیان دا بە جەللابی

توو قەت موسڵمان نابی

سبحەینێ ئەلەسەحەر

کوێت و بۆز و سەقەر

لە خاویان هێنادەر

لێی کەن زینی موحتەبەر، توندی بکێشن تەنگەوبەر

پێی نا لە ڕکێف کەوتە سەر

سوار ببێ پەپاغ بەسەر!

پەپاغ بەسەوا سوار بێ

خێڵی فەقیر هەژار بێ

موکری هەروا داغدار بێ

هەر هاوار و لێدان بێ

هەر هاوار و لێدانە

بێ سەردار و خێزانە

دەڵێی: مەڕی بێ شوانە

پەخشبوون لە زەویانە

دۆڵابی بەگزادانە

سەرکردەی موکریانە

خرابوون ئەو کارانە

بەقڕی دان موسڵمانە

یەکیان نەمان ئەوانە

هومێد بوداغ سوڵتانە

قبووڵ نەکا لەوانە

بۆچ بێ دینی غەیانە؟

وای کرد بۆ عەجەمانە

پێیان نەکا موتمانە

غەلیزن ئەو سەگانە

نەمرە ئەو بداخانە

ناترسێ لە گۆڕخانە

چییان کرد بوو بەستەزمانە؟

ماڵی خۆی کرد وێرانە،
کەسی نەهێشت لە عێلانە
ڕەبی سەدجار شوکرانە
چونکە پێشکار شەیتانە
دەست هەڵگرێ لەو کارانە
هات و گەییە کارێزێ
منداڵی پڕ بە ئامێزێ
ئێخسیر چوونە تەورێزێ
هات و گەییە دریازێ
مەحبووبیان بژارد لە ڕێزێ
هاتە خوار لە لاچینی
لەت بێ لەنێوی زینی
لە بڵباس، بەقینی
برایم ئاغابێ لەسەردا
تاقە سوارەی بێ گەردە
خێزانێ دێکدی وەردا
دێکدی وەردا خێزانە
حەسەنی بەکر ئاغایە
مێردە ڕۆژی تەنگانە
بەری هەڵنەدا گۆرانە
مەلا ڕەسووڵ بێ فەڕە
دەپێش بداغی گەڕا:
« خانە! بەسی بێ ئەو شەڕە!
ئیسلام هەمووی وەرگەڕا»
ئیسلام پاک وەرگەڕا
هەتا سێلمێی هەڵناوە

تا سێلم و بەیتاسی
ئێخسیر بەسێ عەباسی
بەسی عەباسی ئێخسیر
زینی ڕۆمیان و بارگیر
لەسەری بوو ڕەمب و شیر
بداخانی جیهانگیر
بداخان بوو لە دوایی
هەزار مەڕی شۆکایی
هەر هەرزانە، خۆڕایی
دەیاندا مەڕ و شایی
بزنێک بێنێ دوو کارە
لە مووی بکرێ دەوارە
بەهای بزنێم دوو پارە
هەزار گای بێ جووت بەندە
قیمەتی گای خوڵابەندە
بڵباسان کاریان گەندە
لە بڵباسی گرد و مرد
خزمەتی خانیان نەکرد
بۆیە بەدیان بۆ ڕابرد
خان عەرزی شای لەوان کرد
بۆیەیان تەگبیر لێ کرد
خان گوتی: «خزمەت بەگەرمێنیان کرد».
بۆیە پاکی برد قڕی کرد
قڕی کرد لە زەمانی
بنۆڕنە تەگبیری خانی
وا گوزەران دەزانی

ئەمینی دەوڵەتانی
بڵباس زۆر بەستەزمانی
خزمەتوو نەکرد بەخانی
بۆخۆو پەیدا کرد غەیانی
تایفەی بوداغ سوڵتانی
لەکن پادشای ڕەوانی
مەنگوڕ زۆر بەستەزمانی
بەستەزمانی بێ شومار
نەیاندا خەرج و بێگار
خانیان لێ بوو دەعواکار
هاتینە پێش پیادە و سوار:
«ماڵیاتی نادەین چ جار».
وای گوت باپیری نازدار:
«بۆخۆم دەبمە حاکمی شار
خانی دەردەکەم یەقین
بۆ خۆم دەبمە جێنشین
دەڵێم بەگزادە چ نین».
ئەگەر ئەو قسە هات، ڕابرد
خان ڕۆنیشت تەگبیری کرد
قسەی خۆیان پاک یەک کرد
عەرزی پادشایان دەکرد
پادشا لەوانی قبووڵ کرد
بداخانی گرد و خورد
مانگێکی دی سەبری کرد
پاک مەنگوڕی وەخڕ کرد
سەرتاپای خەڵات دەکرد

بداخان گوتی: «بمێنم

باپیر ئەمنت دەزیێنم

سابڵاغێت بۆ دەستێنم

باپیر مەبە ئینتیزار

دەبێ ببیە حاکمی شار

لەبەرم هەیە یەک کار

کارم هەیە لەوێندەرێ

جارێ دەنێرم چەپەرێ

چەپەرێکی بەڕەوان

بۆ کن پادشای بەدل و جان

مەراغەی بکەم وێران

پادشای دەکەم بێ خودان

بۆ خۆت ببە ئاگای هەمووان».

لە مەنگوڕی گرد و مرد

قسەی خانیان قبووڵ کرد

بە حەوتووێکی پاکی وەخڕ کرد

بە سابڵاغێ تەگبیر کرد

گوێو لەمن بێ گەلی جەماعەتێ

کەس بە بەگزادان هەڵنەخەڵەتێ

***

بەیتی عەبدوڕەحمان پاشای بەبە

خالەق! هەر ئەتووی قادر

ڕەبی! هەر ئەتووی قادر

چەند باقی و چەند نادر

تۆی عەرز و ئاسمان ڕاگر

هەشتێ هەزار عالەمە، بێشکە وەڵلاە زیاتر

ئەمنیش یەکم لەوان عالەمان، خۆ دەگرم لە هەمووان کەمتر

سەجدەی شوکرێم لەسەر بوو، نەتخووڵقاندم بەکافر

(لا اله الا الله) سەد هەزار جار شوکر

تۆی ئەووەڵ و تۆی ئاخر

تۆی باتین و تۆی زاهیر

چەند باران و چەند بەفر

چەند ڕووبار و چەند بەحر

چەند ئاسمان و چەند هەور

چەند بەهەشت و چەند ئاور

چەند قۆشەن و چەند لەشکر

چی توو پێت ببێ ئەمر
نەشبێتین دەیکەی حازر
حازر دەکەی بەڕەوانی
ڕەبی هەر تۆی تەن سوبحانی
خالقی کوللی شەیئانی
مالکی بەحر و بەڕیانی
عالم و خەبیری هەموانی
تەوفیقدەری، موستەعانی
ئەزم (عەلی بەردەشانی)
دە بەندێم نەکەی زیانی
بەیتێ دەڵێم بە دیوانی
مەدحی پاشای کورستانی
مەدحی پاشای کامیان باشە
شایەد ڕۆم و قزڵباشە
هەرجارێ شیری دەکێشا
هەمووی دەهاتنە تەماشا
عالەم ئاڵایە چاوەشە
مەردە عەبدوڕەحمان پاشا
پاشای بەبان جیهانگیری
وەک ڕۆستەمی زاڵی پیری
تەحا بە ڕا و تەگبیری
ڕاناوێرێ بەڕەزیلی:
«ناکەم خزمەتی وەزیری
نانی دەستێنم بەشیری
بەشیری نەبێ پێک نایە».
دەوڵەوت نایەتە ڕەدایە
ناچمە سەفەری لەحسایە
یاغی دەبم لە بەغدایە

یاغی دەبم ئینشائەڵڵاھـ
خزمەتی ناکەم وەڵلاھـ
ئافەرێم بارەکەڵڵاھـ
تەوەکەل تەعالەڵلاھـ
هەر کوڕە بەبەینە هەللاھـ
بەبە هاتن بەلێمشت[1]
لە غیرەتێیان بەست پشت
دەستی لە بەغدایە شوشت
حەمەد پاشای کوێی کوشت
کوشتنی بە چ قەرار بوو؟
پاشای بەبان سەردا بوو
سەد وەک وی خزمەتکار بوو
دە حاڵی خۆیدا شۆفار بوو
خزمەتی پاشای پێ عار بوو
بێ تالعی لە ملان بار بوو
تالعی پاشی دیار بوو
پاشا کردیە گوفتوگۆیی،
لەگەڵ تۆ محەمەد کۆیی:
«حەزم کرد هاتی و نەڕۆیی
زۆرم حەز کرد میری سۆران
دووزمانی وەکو گۆران
بە ئەقڵ هاتوویە تۆران
بێکەسی دوژمنی زۆران
ئەوجار لێی دەن بە ساتۆران»
ساتۆر دەبان ڕەنگ شمشێری
دەست و باهوو حەملەی شێری

---

١ ـ لێشاو، لافاو.

وای گوتوە شیعری شاییری

یاڵلاهـ پاشا گوێم بدێرێ

کە فرسەت هات، قەت نەیبوێرێ

مەرد هەر بە ئەڵلاهـ دەسپێرێ

هەر ئەڵلایە و ساحیب سوڕە

وەدەست کەوت بەبێ قڕە

پشتیان شکان، زگی دڕا

لەسایەی توو ڕیشی بڕا

لێک سوار بوون کوڕە کوڕە

لەرسوو[1] ئوردووان بوو بە چڕە

بوو بە چڕە و سەڵاوات

قووەقووە، هاتەهات

هەر خێوەتن بێ قەڵات

هەی دەستی بێ دەستەڵات

کوێی گیران کێ هەڵات؟

لەوان کۆیی دە بەدبەخت

خەلاس ناکەن ڕووحی سەخت

کەلەپوور و ماڵی نەغد

ئەسپ و ئێستر ڕێشمە و ڕەخت

وەرگیرا نەغد بەنەغد

وەرگیرا بە قەتارەوە

بە ئاڵتوون و دینارەوە

بە ئاغاو و خزمەتکارەوە

پاشای بەخشین بە بارەوە

چی پێ بەخشین پێی بوون غەنی

پاشا سوار بوو بۆ مەوتەنی

---

١ ـ لە هەردوو

مەتاڵ لە گوێی کەرگەدەنی
هات، گەییە قەرەحەسەنی
ئەسەح یاغییە پێدەکەنی
لە پێکەنینی سەرداری
چڕەچڕی کۆچ و باری
هەڵگیرا ڕێیە ڕێبواری
لە جحێڵ تا هەرزەکاری
هەر لە پیر تا ئیختیاری
هەرچی دەستی بگرێ داری
دونیا دەبوو شەوی تاری
خوێن لە سامی سۆران باری
خوێن باری سامی سۆر
هەر لە نیزیک هەر تا دوور
پاشای بەبان قڕان قڕان
بوو بەسەری سەر ئەسکەران
سوێندی خوارد بە پێغەمبەران :
«لەبۆ شای دەنێرم سەران
سەری ئەوغان و قەجەران».
سرکە سرک بوو لە مووندەران[1]
قاسید هاتەوە بە موتلەق
قسەی کردن دەقاودەق:
وەزیرە وەک بەردی ڕەق
ئەو خەیانی موستەحەق
ڕەجایە ناگرم بەحەق
لەسەر زینم نەکەن شەق
بەغدایەم پێ نەکەن لەق».

---

١ لە هەموو هەندەران، لە هەموو جێیان.

شای کە ئەو قسەی پێ دەزانی
هەڵدەستا بۆ سەر چۆکانی
هەردووک دەستی دان لە ڕانی:
«پاشای دەگەڵ سەلیم خانی
دەنێرمەوە کوردستانی
لە کوردستانی باخێوی
لەبەغدایە سەر ببزێوێ
ئێران و تووران بشێوێ
هەرچی لێو دابنێ لەسەر لێوێ
نەرمی دەکەم وەکوو مێوێ
دەری داوێم لەوێ نێوێ
دەری داوێم بەعەجەمان
بە هەوشار و موغەدەمان».
پەیدابوو سەدای زەمزەمان
لەبەر دەنگی زیل و بەمان
شێر هەڵاتن لە گوێ چەمان
نەهەنگ دە بەحراندا نەمان
شا خۆش بێ نەکێشێ غەمان
ڕاهی بێ، چ قسە نەمان
ڕاهی بێ دەگەڵ ئاڵایە
لێرە بڕوا تا بەغدایە.

***

بەیتی عەلی عاشق

مەجلیسی ئاشقان گیراوە

ساقی لەنێو ڕاوەستاوە

پیاڵەی عیشق نۆش کراوە

«بەخێر هاتی پەریزادە

بەخێر هاتی

بەسەر چاوی دەمن هاتی

بەچیم زانی کە تۆ هاتی؟

بەدەنگی تۆق و خرخاڵان»

«عەلی عاشق! ئەگەر عیشقت زوبانی بێ

سەد جار عەمرت زوو فانی بێ»

حەیفە ئیخلاس پەنهانی بێ

مەلازادە بەخێر هاتی

موتریب! لێ دەبینای سازت

بەختت سووتێ لە بۆ نازت

جووتێ ساقی سەر بەزێڕن

مەی لە مەیخانان دەگێڕن
ئاشقان لە دین وەردەگێڕن
قوربانت بم ئەی بای وادە
تارا لەسەر لەیلم لادە
بەدەستووری حاکم زادە
مەجنوون بۆ یەکێ دەردەدار بوو
بەتیری ئیشق گرفتار بوو
چونکە لەیلێ وەفادار بوو
عەزیزی من بەخێر هاتی
مەجنوونەکەی لە کێوانم
دایم دڵ پڕ لە هیجرانم
بۆ خاڵی لەیل پەریشانم
خۆزگەم بەفەرهادی چینی
خەریکەلە سەنگ تاشینی
ئەویش بۆ ئیشقی شیرینی
قوربانت بم شەماڵ وەرە
ئەو کاغەزەم لە بۆ بەرە
بیدە بەدەستی دلبەرە
ساقیم دەوێ شەراب بێنێ
عەکسی خۆی تێدا بنوێنێ
ئنالیلای لێ بخوێنێ
بەو چاوە گیانم دەستێنێ

* * *

وردە مەقام

١

فەسڵێک دەخوێنن یاسینم
لەیلام بێتە ژوور سەرینم:
«کوێت دێشی، دیدەی شیرینم؟»

٢

توو خوڵا! لەیلا، وەرە کنم
بەدڵ ئازا بکە گەردنم
نیزیکە ڕۆژی مردنم

٣

یا خولا هەروا گەرد و تۆز بێ
دەسۆکەی لە ملان ئالۆز بێ
لەیلا جێژنت لێ پیرۆز بێ

٤

قوربانت بم ئەی بای شەوێ
کە جارجار وە ڕووت دەکەوێ
پێی خۆش دەبێ ماچی شەوێ

٥

دیسان شەو هات بۆ حاڵی من
لەو دڵەی پڕ خەیاڵی من
ئالەم سووتا بە ناڵەی من

٦

قوربانت بم ئەی بولبولە
دەم لەسەر خونچان هەڵگرە
سیست کردن ماڵە کاولە

٧

ئەتوو وا دەڕۆی بە ناڕەزای دڵ
خوڵات دەگەڵ بێ مەنزڵ، بە مەنزڵ

٨

ئەگەر بەبێ توو سەر وەسەرین کەم
دوو ڕۆژ پێ نەچێ دەس بە ناڵین کەم

٩

دەترسم بمرم دنیای زۆر مابێ
بەدکاری بێ پیر بە لەیلام شا بێ

١٠

باڵا بەو بەرزی قەد بەو باریکی
ئەستێرەی سوهەیل کەوتە تاریکی

١١

موژەت نیزام و سەر عەسکەر
لەسەر چاوان بەستیان لەنگەر
لنگیان دامێ دەستە و خەنجەر

١٢

چاوت ئەستێرەکەی ڕۆژێ
هەڵدێ دەگەڵ گەلاوێژێ
قەستە بە نازان بمکوژێ

١٣

چاوت ئەستێرەی هۆبەتوو
نە درەنگ هەڵدێ گیانە نە زوو
لەیلێ ڕۆیی مەجنوون لە دوو

١٤

چاوت ئەستێرەی سەحەری
هەڵدێ لە بێژینگ بەسەری
کوشتمی قەتارەکەی سەری

١٥

چاوت ڕەشە، دەگەڵ برۆت
بەو خاڵەی کەم، دەورەی لێموت
دایکت ماچ کەم، یا نە بۆ خۆت

***

مەم و زین

کاکــە مەم نۆکەری میری ڕەواندز بوو. خاتوو زین خوشــکی میری ڕەواندز بوو. کاکە مەم دڵی لێ چوو؛ ئاشــق بوو لە خاتوو زین. میر مەم ئاغای نەخۆش کەوت؛ پێنج ســاڵ تەواو. کاکە مەم ئاغای بە کۆڵ گێڕا. لە دوای ئەم پێنج ســاڵە شــەرتی کرد کە خوشکی خۆی بداتێ. پیاو ماقووڵان جەم بوون قبووڵیان نەکرد. ئاقیبەت زین و مەم ئاشــق بوون بە یەکتر. خاتوو زین کاســەی ئاوی دا بە کاکە مەم. میر پێی زانی. زســتان بوو حوکمی کرد: «ئەســپێکم بۆ بێنن، کاکە مەمی سوارکەن، وەگۆزەی ئاوی پیا بکەن با ببیەستێ. دەری کەن با بڕوا بۆ خۆی؛ دەریان کرد. بەوشــەوە ڕۆیی بە نێو بەفر و ســەرما تا نیزیک بەیانی داغل بە شــاری کۆیە بوو. ئەسپەکەی بەڵەد بوو، لەبەر دەروازەی میری ڕاوەستا؛ حیلاندی. میر بەخەبەر بوو. بانگی کردە غوڵامان دەروازەی بکەنەوە بزانن ئەوە کێیە؟ کە چوون دەروازەیان کردەوە دایانبەزاند، هاوردیانە[1] ژوورەوە. میر کە تەماشــای کرد هەموو گیانی بەستووگیە[2].

لێی پرســی گوتی: «چی کردووە بەم شــەوە سارِدە توویان دەرکردووە؟» عەرزی کــرد: «لە بری چاکەی کە لەگەڵ برای تووم کرد. ئەمە جەزای بوو». میری کۆیە گوتی: «ســبەیانێ سەد ســوار دەنێرم خاتووزینت بە زۆر بۆ بێننە ئێرە». زۆر حەمدی خودای کرد.

---

١ ـ وشەی هاوردیان بە شێوەی ئەردەڵانییە

٢ ـ وشەی بەستووگیە بە شێوەی ئەردەڵانییە

بەیت

جوابێ بنێرن بۆ شەمزینان
سوارین لە ئەسپ و زینان
بۆ شەوقی مەم و زینان
جانان! بکەین تەگبیر و ڕایە
جوابێ بنێرن بۆ زازایە
سوارین لە بۆ ئەم سەفایە
دڵم دەڵێی بەحری وانە
لەنگەریان تێ بەردان گەمیەوانە
جوابێ بنێرن بۆ باڵەکان
سوارین لە کوێت و هەڵەشان
لە بۆ سەفای کیژ چاو ڕەشان
کوێستان لە من داغان داغان
سوورگوڵ پشکوت لە چوارباغان
کاکە زین و برالە زین و کیژە ڕێحانە
ئاورێکم بەربۆتەوە لە دەروونێ
نە بە بایە دەکوژێتەوە نە بە بارانێ
نە بە پاچ و پێمەڕان نەبە گڵ وەسەردانێ
نەبە شێخە سووری کریوە، نەبە چاکەسواری تاژیانێ
نەبە سەید ئەحمەدی ساوانێ
نەبە تیپی سوارانی کاولە حەریرێ
نەبە گوڵنگە و قویتاسەی کاری مووسڵێ

***

فەرهەنگۆك

ئامادە کردنی: شوکور مستەفا و ئەنوەر قادر محەمەد

ئا

ئارەخ چن: ئارەق چن، کڵاو

ئازووخە: ئازووقە، تفاق

ئازیزە: ناوی مەقامێکی کوردییە

ئاسوودەیی: ڕەحەتی

ئاسەوار: شوێنەوار

ئاڵدووز :نەخشێندراو

ئافتاوە: مەسینە

ئانیشک وێدان: خۆ هاوێشتنەسەر ئانیشک

ئاور: ئاگر

ئاوردوو: سووتەمەنی، ئاردوو

ئاورگ: ئاگردان، وەجاخ، کوانوو

ئاوریشم دۆز: بە ئاوریشم دووراو

ئاو لە ئاوەڕۆ دەرکردن: لەحەد بەدەر خراپە کردن

ئاویتیانە: هاویشتیانە

ئایسان: هەڵگیرسان

ئامێز: باوەش

ئۆخژن: ئۆخەی، هەست بە خۆشی کردن

ئەبلە: گەمژە، گێل، بێ ئەقڵ

ئەرجوو: نیاز

ئەزمان: زمان

ئەستەم: زەحمەت، دژوار

ئەستۆخوار: ئەستۆکەچ، ملکەچ

ئەسرۆ: قۆچ

ئەشرەفییەند: لیرەبەند

ئەمەگ: وەفا

ئەنجەت: بیانوو، بەهانە

ئەندەروون: حەرەم، ژوورەوە

ئەنقاب: پایە و ناونیشان

ئەنعام: چاکە

ئەنگوان: لێدران، پێکران

ئەنگۆ: ئێوە

ئەنگۆرە: سەرەتای تاریکایی شەو

ئیختیبار: لە جیاتی (اعتبار) هاتووە

ئیرات: هەڕات، هیرات

ئیرەوان: یەریڤان، ڕەوان

ئیکلام: تەمەنناکێشان

ئیلاقە: لاقە

ئیشک: وشک

ئینکەبەری: نەسەلماندن، ئینکاری، کەبەری

ئینگۆ: ئێوە

ئێخ: یەخە، ئەستۆ

ئێشک ئاغاسی: گەورەی ئێشکچییان

ئێل: عێل

ئێلچی: باڵیۆز

ئێلچیگەری: قاسدی

***

ب

باب نۆکەر: گەورە نۆکەر

باخێوی: باژوێ، لێ خوڕی

باراندێز: دێیەکە نیزیک ورمێ (ڕەزاییە)

باڕێزە: ئەو بارانەی کە بە با ببارێ

بازن و باج: سەرانە

باشووک: باشق (باڵندەیەکە)

بالیمز: جۆرە تۆپێکە

بانگ یەڵە: بانگ بکە

بایاقوب: شەخسێکە لە موکریان

براز سروشت: بەراز خوو

برک: لاکەلەکە، خاڵگە

برینهێنان: بریندار بوون، زامدار بوون

بڕ: بڕێ، هەندێ، کەمێ

بڕۆ: تالان (تالان و بڕۆ)

بزگوڕ: شتومەک، شمەک، کەلوپەل

بزورگینە: گەورەکان

بژوێن: جێگایەکی بە گیا و گوڵ

بسک: زلف

بلوێرئەنگێو: بلوێرژەن، بلوێرلێدەر

بلەوەز: هەوەسباز

بلا: با

بناو و مەراغە: دوو شارن لە ئازربایجانی ڕۆژهەلات

بنبڕی: لەبنەوە ئیشکردن، بە نهێنی کاری خراپکردن

بنپشک: ئەو کچەی کە بۆ ژن بە ژنێ دادەندرێ

بن پانک: بن ڕەشماڵ

بورجی بەڵەک: کۆشکی مەم

بوزلق: سەهۆڵخانە

بۆران: کرێوە

بوودڕ: لەغەم

بوورە: ئەو زەوییەی دەست لە کێڵانی هەڵگیراوە

بەئاس و پەڵاسدا چوو: خۆی ڕنیوە و جلوبەرگی خۆی دڕی بۆ پاکانەی خۆی

بەبەختچوون: لەسەر بەختی یەکێک بەرەو کارێک چوون

بەتڵ: بەتڵێک لە شەو – ماوەیەک لەشەو

بەتڵاندن: بەتەڵاقدان

بەرخەل: بەرخەکان

بەرخەل چێشتاودان: بەرخ تێبەردان بۆ شیر مژین

بەرخ فرچکدان: یەکەم ژەک بەبەرخدان ، ژەکیش ئەو شـــیرە خەســـتەیە کە لە گوانی ئاژەڵی ئاوسدا لەسەروبەری زایندا پەیدا دەبێ و لە جیاتی ماست دەبێتە فرۆ.

بەرماو: پاشماوەی خواردن و خواردنەوە

بەرۆک: یەخەی سەرسینگ، پێسیر

بەرکۆژ: دوگمە و قەیتان

بەڕیە: دەشت، سەحرا

بەقاکردن: باوەڕکردن

بەگلەر: بەگەکان

بەلەک: نێوان گوێزینگ و ڕەفیسک

بەعی: بایەخ

بەشقی: بەعەشقی

بەشکەم: بەڵکو

بەهاربەند: حەسارێکی ئاخوڕی تێدا بێ بۆ وڵاغی بەرزە

بەیار: ئەرزی نەکێڵدراو

بەیانی بەردان: ڕووناکی پەیدابوون دوای شەبەق

بەندەشیر: ئەو بەندەی شیری پێ هەڵدەواسرێ، یا لە مل دەکرێ

بیابان: دەشتی بێ ئاو و گیا

بیروونکردن: دەرکردن

بیلن: ئاگادار (تورکییە)

بیوردار: بریندار، دەردەدار

بینای چاوان: کینایەیە لە خوا

بێ ئەنوا: هەژار، لێقەوماو، بێ پەنا

بێ خودان: بێ ساحێب

بێ سامان: ترسناک

بێ سەلاّ: لێقەوماو

بێشوە: گوندی بێژوەی نێزیک سەدەشت

بێنەبێنە: هەرمێن، قەڵەباڵغی

بێ نێوبڕ: بێ پشوو، بێ وچان، سەرەمڕ، سەرومڕ

***

پ

پاردە: وارش، شووورە

پاكار: بەردەستی كوێخا

پاكەت: زەرفی كاغەز

پلیكان: پەیژە

پاشبەند: بەندی پاشەوە

پانكە: گۆڕاییی لە قەدی چیا

پانێر، پارێن: گوێلكە نێری ساڵەوەختە

پانیە: پاژنە

پای حساب: ژێر حیساب

پایە: پەڵپ، بەهانە، بیانوو

پشت ڕەق: لە كار وەڕەزبوون

پندر: كرژ، نزیك بەوشكبوون

پەیاغ: كڵاوی تركان

پەتووڕ: شڕ، دڕاو

پەرچ: لەمپەر، كۆسپ

پەزەوان: مەڕەوان، شوان

پەستە: پەستەك

پەسیوو: پەنا

پەنها: پەنا، پشتیوان، نوا

پیاوە: پیادە

پێ دزیلكە: خۆ دزینەوە

پێدەشت: دەشتایی، داوێنی کێو

پێشبەند: بەندی پێشەوە

پێشکار: ڕابەر

پێکۆڵ: سمکۆڵ

پێمەرد: عیزرائیل

پێناودار: ئۆباڵ لە ئەستۆ

پۆست: پۆستە، چەپەر

***

ت

تابیان نەهێنا: هێزیان لێ بڕا

تاتا: داوداو

تاتە شوار: بەردێ کە مردووی لەسەر دەشۆرێ

تاراج: تالآن

تاژیی چێ: تاژیی خێرا و شارەزای ڕاو

تاعلقە: تەعللوق (تعلق)

تان: توانج

تانووت: هاندان، دنەدان

ترۆپک: پۆپە، دوند

ترەختان: بەپەلە

ترۆ: خوێڕی

توێژ: توێژاڵ

توور: توورەکە

تووک: نفرین، نزا

تەپڵی باز: ئەو تەپڵەی کە بۆ بەڕێکەوتنی لەشکر لێ دەدرێ

تەرخان: ڕێ پێدراو، مەرەخەس

تەڕلان: بازی تەڕلان، واتە بازی پەسند

تەڕدەس: خێرا

تەرک: ئەو جێگەی ولآغی کە پاشکۆ و هەگبەی بەسەردا شۆڕ دەکرێتەوە

تەسیح کێشان: ئەرک کێشان

تەکەڵتوور: ئەو لبادەی بە ڕووی ئێرەوەی زیندا دەدروێ

تەماڵ: ئەو کەروێشکەیە لە لانیدا کەوتووە و ڕاوکەر دیاردیی لێ دەکا

تەنەخی: کار وەداخستن، ئیش پشتگوێ خستن

تەوار: جسنە بازێکە

تەیار: ساز و ئامادە، پەرداخ

تیپ: دەستە، پۆل

تیتۆڵ: پەڕۆ، شڕە

تێگیراوی: ئیحتیاج

تێلتاوس: پەڕی تاوس

تۆڕ: شەبەکەی ڕاوە ماسی و ڕاوە مەل

توڵەی فینۆ: جۆرە توولەیەک

***

ج

جاڵەبوونەوە: بەرەو خواربوونەوە، گلۆربوونەوە

جانماز: بەرماڵ

جلیت: تەقڵە، جریدبازی

جندی: ئازا، بەشەرەف، بەئەسڵ، ڕەسەن

جەللاب: جەلاد (عەرەبییە)

جەم: ژەم، نۆرەی خواردن

جەمجا: جەم مەقام

جەمماش: دەندووک قولابی

جیفڕک: هەڵتیزان، جووتە هاویشتن

جووت ددان: دووشیلە

جیهەت: سەبەب

***

چ

چاپەز: ئەو نۆکەرەیە کە سەروبەری چا لێنان و چا تێکردن دەکا لە دیوەخانان

چاوبەنگی: چاوەمەست

چاولێکردن: بە چاو ئیشارەتکردن

چرژ: قەڵشت

چغور: چرووپڕ و نغورد

چفە: ڕگە، چقە، جوققە، سەرتانج

چل کەوان: شاخێکە لە کێوی دمدم

چلوان: چل ڕۆژەی منداڵ

چلوو: چلە

چۆم: زێ

چەپەر: پۆستەچی

چەل: جار، چەندچەلان: چەند جاران

چەلەنگ: جوان

چەرخی داوەت: داوەتگێڕ

چەلاندن: چەراندن، چێراندن، لەوەڕاندن

چەمبەرە: شینی ژنان بەدەورە

چێشتاودان: ئاوەدانی بەرخ و مەڕ لە وەختی چێشتەنگاودا

چێشتە: چۆیلەکە، چەک

چێودار: ئەو کەسەی زیندەماڵ دەکڕێ و دەفرۆشێ

چوو: جگ. کلک لەسەر چووان: واتە کلک لەسەر جگی قاچی

چوار کۆڵاغە: چوارپێچکە

ح

حاشا و مادوڵلا: ئینکارکردن

حەجمین: ئۆقرەگرتن، هەدادان

حەمایەتکردن: کەویکردن

حەوێزە: ئاوێزە، ئاوێزان، هەڵواسراو

حەیش: خۆشگوزەرانی و عیش

حەمرێکم: عەمرەکەم

حودوود: حەداڵ، ئەسپ و ماینی ڕەسەن

***

خ

خاپوور: وێران

خاترجەمی: دڵنیایی

خاسەڕەنگ: دەرمانێکی سوورە

خاوپیس: ئەو قوماشەی بە خاوی ڕسترابێ

خانەبگیری: تاڵان

خاو: دابەستنی وڵاغی یەکسم

خڕی بالین: ناوی جێگەیەکە

خەرج و بێگار:

- خەرج: سەرانە (پارە)

- بێگار: بەزۆر کارپێکردن

خەرا: خراپ

خەرتەل: داڵی گەورە، گەپنەک داڵ

خەزایی: غازی

خەسیدە: خەساو

خەفەخان: وەڵاغی زۆر دابەستراو

خەواس: شارەزا

خواجەبێدار: ئاڵقەی دەرگە لێدان

خوانی زین: ئەوەندی لەزین کەسوار لەسەری دادەنیشێ

خوڵا: خودا

خونکار: سوڵتان

خۆبگنخێنین: تەمبەڵی بکەین، خۆمان بوەخرێنین

خۆبواردن: خۆپەنادان لەکار

خۆشخوان: دەنگخۆش

خێو: خوای ئەفسانەیی

***

د

دابین: تەئمین

داژواوە: دەئاژواوە، لێیان دەخوڕێ

داغان: بڵاوکردنەوە

دانزغ: دانزغی، ناوی چەکە

دانگەمڵکێک: شەشیەک

دانوو: دانوولە

داورین: خۆگرتنەوە، گیرسانەوە

داوەت: شایی

درووغ: درۆ

دڕدۆنگی: گومان لێکردن

دڕوو: دڕک

دژوێن: چڵکن

دگدگ: جۆرێکە لە پۆشاکی شەڕ

دم: دەم

دمگۆ: شائعە

دوند: ترۆپک، پۆپ

دۆشەک و پاڵە: دۆشەک و بالیف

دەبدەب: هاتوبات

دەبڵا: دەبا

دەبۆتخانە: دەبۆی چەک

دەبە: زۆرگەورە

دەبەرڕاکردن: بەقەدڕاکردن

دەربار: بارەگای شایان

دەرماندا‌و: دەرمانخوارد

دەڕۆست: دەرەقەت

دەزبێن: ئەو پەتەی کە شوان کاتێ دەنوێ لەدەستی خۆی و ملی مەڕی دەکا، مەبەست (پشتیوان)ە

دەستندە: کەم کەمە پارەدان بەخەڵک

دەستەوسان: دەسپاچە

دەستەونەزەر: دەست لەسەر سینگ

دەسترۆک: پارچە قوماشێکی تەنکی ناسکە لە فێس و کڵاو دەئاڵێ

دەست لێساندن: بەسەردا زاڵبوون

دەسەرەوە نەچوون: لێ خۆش نەبوون

دەشتی مەحمەشە: دەشتێکە لە سندووسی موکریان

دەشقەم: بەڵکی

دەگرۆم: دەری دێنم

دەلاقە: ڕۆشنە

دەغەملێنێ: دەخەملێنێ

دەمەرقۆپان: پانتۆڵی شەڕ

دەوڵەت زیاد خواستن: ماڵئاواییکردن

دیدارئاخرەتی: لەو دنیا یەکتر دیتنەوە

دێروژوان: بەدرەنگی هاتن

دیواندڕ: ئەو کەسەی دڕ بەدیوانان بدا واتە بڵاویان بکاتەوە

***

ڕ

ڕابەزە: هەستە بڕۆ

ڕکێف: ئاوەزەنگی، زەنگوو

ڕستە: گوریسی ڕەشماڵ

ڕمێن: ڕەواج، برەو

ڕوانگە: ئەو جێگای لەوێڕا ڕاوکەر سەیری ڕاوگە دەکا

ڕۆقنایی چاو: ڕووناکیی چاو

ڕۆم (ڕۆمی): عوسمانلی

ڕۆهێشتن: شۆڕکردنەوە

ڕووبەند: پێچە، پەچە

ڕواڵ: کوڕ، ڕۆڵە

ڕۆژهەڵکشان: ڕۆژ بەرزبوونەوە

ڕۆنان: دانان

ڕۆنیاساوی: بنی گیایەکە کە بەنی پی ڕەنگ دەکەن و ڕەنگێکی سووری بەردەوامی هەیە

ڕەپێشکەوتن: پێشکەوتن

ڕەخت: خشڵێکە لە سینگ و نێوچاوانی وڵاغی سواری دەدرێ

ڕەشەڕاو: ڕاوی ئەو ڕۆژانەی کە بەفری تێدا نابارێ (عارد ڕەشانگە)

ڕەشیشە: باڵندەیەکی ڕەشی چکولۆکەیە لە دەم ئاوان دەژی

ڕەشەگوێری: نەخۆشییەکی ڕەشە وڵاغە

ڕەڵم: ڕەمڵ

ڕەفیسکە: قوڵکەی ئەودیوی ئەژنۆ

ڕەگەڵ: لەگەڵ کەوتن

ڕەمانە: جێگەی گەیشتنەوەیەکی سمت و ران

ڕەند: جوان

ڕمووزن: جندۆکە، ونی، بەتێکڕایی مەخلووقاتی سەیر

ڕووساردی: شەرمەزاری

رنەک: قاشاویش، شانەی وڵاغ

ڕیشتە: بەندی مەتاڵ

ڕێی گوزەران: ڕێی ژیان

ڕێژنە: ئاوی باران

ڕێسمە: گرێژەنەی دەرکە

ڕێسمە ماچکردن: دەخاڵەت پێکردن

ڕێشمە: ڕەشمە

ڕێنووس: ئیملا

***

ز

زارجوو: ئەوەندە بنێشتەی جارێک لە زار دەهاوێژرێ
زارک: دەرک، کون
زاف: دیق
زاوابەندی: ئەو زاوایەیە کە لەگەڵ ماڵی باوکی بووکدا دەژی (زاوا ڕێوی)
زندۆڵ: قەڵش
زویروزگار: تۆراو، زیز
زۆرهان: پیری پەککەوتە
زەرزا: عەشیرەتێکی کوردە
زەرگ: جۆرێکە لە چەک
زەماوەند: بەزم و شایی
زەمەند: گیای بەرز و پڕ
زەنوێر: سازگار، بەدەرامەت
زێڕکفت: بەزێڕ نەخشاو
زێڕوەشان: زێڕ شاباشکردن
زێڕ و زەمبەر: خشڵ، زێوەر
زێو: زیو

***

ژ

ژێرلاَ: لە خوارەوەڕا

ژنانیشو: ژنانیشتان

ژوان: جێ بەڵێنی یەکتر دیتنی حەز لەیەککردووان

***

س

ساچاخ: پیشوو

ساتۆڕ: قیمەکێش

سالووس: دووڕوو

ساڵدات: عەسکەر، سەربازی ڕووس

سامی ڕێ نیشت: ترسا، سام گرتی

سان: ڕاگرتنی لەشکر لە حاڵی ئامادەییدا

سانی: سانایی، ئاسانی

ستیزەکار: شەڕانی

سوبات: کاری گەورە

سوحبەت: گاڵتەوگەپ، خۆش ڕابواردن

سولق: ساڕداو

سۆدرە: فیتنە، گۆبەند

سووریاش: قزڵباش

سوێسن: گیایەکی گوڵدارە بەزۆر لە کوێستانان دەڕوێ گوڵی فرەڕەنگی هەیە

سەبوون: گڕە، بای گەرمی هاوینان

سەرترینجانێ: شەترنج

سەرڕەو: بەغار

سەر دە سۆی نان: سەر لە ئاسۆ نان، چاوەڕوانکردن

سەرفراز: سەربەرز، ئازاد

سەرەوێران: سەرشێواو

سەرینچاوە: سەرچاوە

سەفی: سەر کوێر

سەقر: باڵندەیەکی درە

سەلکە ڕێشمە: سەرکەلەی کە بە سەری وڵاغەوە دەکرێ و پەتی ڕێشمەی تێ دەخرێ

سەلالەت: سەڵاوات

سەڵماس: شارێکە لە ئازەربایجان

سەودا: مامڵەت

سەوقات: دیاری

سەی: سەگ

سی: مەلێکی ئاوییە وەک قاز

سیپارە: نامیلکە

سیرمە: چەرمی باریک

سیوانکاری: مشتوماڵکردنی چەکی شەڕ

سێسۆ: سێ سووچ

سێوار: شارێکی تورکیایە

***

ش

شاتر: تەتەر، پیادەی خۆشڕۆی بیندرێژ

شتاق: چ تاک، هیچ تاک

شالوور: بلبل

شام، شێو، خواردنی شەو

شلکی: نەرمی

شمقاڕ: تەیری ڕاوە

شۆفار: دووزمان

شۆگایی: جسنە مەرێکە

شەقژن: شەقەی باڵان

شەقی: وێڵ

شەوڕاشکان: بۆرپیی مۆسیقا

شەشەکان: شەشەڵان، مانگی پاش ڕەمەزان

شیرمەشک: ئەو مەشکەی شیری تێ دەکرێ

شیری ئاگربار: شیرێکی تیژی جەوهەردار

شیلان: خوان

شینکی قەزوانی: وەڵاغی بۆرەی مەیلەو شین

شیو و کوڵ: خۆ شووشتن و جلوبەرگ شووشتن، کۆڵکانی

شوولوغ: شلۆق

***

ع

عالەم ئارای عەباســـی: کتێبێکی مێژووە کە ئەسکەندەر بەگی تورکمان بۆ شا عەباسی سەفەویی داناوە

عەباسی: جۆرە پارەیەک بووە

عەقەی دە زینی: حەقەزین، ئەو تەمەنەی کە ولاغە بەرزەی تێدا زین دەکرێ

عەمبەڵی: خوتخوتەدار

عوزرشۆر: بالیفەر، ڕەسیو

***

غ

غازی: خەزاکەر

غوررزەم: گوررزە، گوڕەم، پڕ بەباوەش

غوڵامانە: کاکۆڵ

غولغولە: هەراوهۆریا

غولوو: غەڵبەغەڵب

غەبات: خەبات

* * *

ف

فرسەق: فرسەخ، مەودایەکی دیاریکراو لە ڕێوبانان

فڕاوێتن: شەڕەجنێو بەشیعر

فیسقە: فندە گولە، مەلێکی زۆر بچووکە

***

ق

قاپێلک: قەپێلک

قاتوقڕ: نەبوونی و گرانی و نەهاتی

قاجار: زنجیرە پادشایەکی ئێران

قافلانتو: شوێنێکە نیزیک بەسەقز

قاقم: گیانلەبەرێکە کە کەوڵی بۆ پاڵتۆ دەبێ

قاقەزی مەرجانی: قاقەزی تەنک

قالوبەلا: قیامەت

قاڵنی: جۆرە عارەبانەیەکە

قامک: پەنجە، ئەنگوست

قاوەڵتوون: نانی پێشنیوەڕۆ

قڕان: قڕکردن

قڕان: پارەیەکی کەم نرخە

قزڵباش: عەسکەری سەفەوییەکان

قوتار: ڕزگار

قولینچک: سووچ، چمک، گۆشە

قورینگ: باڵندەیەکی ئاوییە وەک قاز

قوڵەبارگین: بارگینی کلک کورت

قوڵە بژە: باڵ کورت

قۆرچی: پاسەوان

قۆشە: قرۆش

قۆشەن: لەشکر

قۆڵچاخ: لوولە ئاسنێکە شەڕکەر لە قۆڵ و باسکی دەکرد لە شەڕدا

قۆڵ کێشان: تەسدیقکردن

قەدارە: قەمەیەکی کورت، جۆرێکە لە تیخ

قەرار و مەدار: بڕیار

قەرەواش: خزمەتکاری ژن

قەللاش: فێڵباز

قەلەندەر: هەژار

قەلێدە: قەڕیتەی ملی تاژی

قەڵپووز: بەشی پێشەوەی زین

قەڵتاغ: خانەی زین، داری زین

قەوغا: پڕ و قەڵەباڵغ

قەننەدار: خزمەتکارێک بوو لە قەننەی بۆ ئاغای تێ دەکرد

***

ک

کارامه: کار له ده‌ست هاتوو، شاره‌زا

کامڕه‌وا: به‌ئاوات گه‌یشتوو

کاو: ژان، ئێش

کاو: مراد، کاو و مراد: نیاز، ئاره‌زوو

کشمیرد: کشمیر

کلتوور: کلدان

کلوور: نیو ملیۆن

کڵ: پایه، پایگه‌ی پرد

کوشته‌ری: ئامرازێکی دارتاشییه

کۆبه‌کۆ: کووچه به کووچه، کۆڵان به کۆڵان

کۆنگره: قوتکه‌ی شووره‌ی قه‌ڵا

کۆتان: گه‌وه‌ڕێکی سه‌رئاواڵه که به‌قامیش یا شووڵ دروست کرابێ

کۆڵاو: جوان، شۆخوشه‌نگ

کۆم: کۆمه‌ڵ

کووچه: کۆڵان

کوێخا ده‌رک: ده‌رکه‌وان

که‌پۆ: لووت

که‌ره‌نتوو: ده‌سکه داسی درێژ

که‌رێزکه‌ن: کارێز هه‌ڵکه‌ن

که‌ڕک: که‌په‌نه‌ک

که‌زی: په‌لک، تۆرک، پرچی هۆنراوه

کەسک: سەوز

کەسیرە: لە سەرمان سڕبوون

کەڵەوەکێشی: سەرکێشی

کەمایەسی: کەمایەتی

کەوڵ بەشان: پیاوی بەڕێز و خاوەن ڕوتبە

کەوی چوو: بەزیو

کەیخودا: قسەڕۆییو، ڕدێن سپی

کێهە: کام

کین: کە این (فارسی)، کە ئەم

کێردۆک: کێردی بچووک

کێل گەردن: گەردن بەرز

***

گ

گاڕان: گاگەلی دێ، گایەل
گازرکار: ئەو کەسەیە جلکان ڕەنگ دەکا، جلک شۆر
گاگەش باوۆمەر: کوێستانێکە و دوو گوندیش بەو نێوە هەن
گاڵتە خەنجەر: شەڕە خەنجەری توند
گاوانی: کۆتاییی ڕیزی شایی کە دژی سەرچۆپییە
گراوی: یار
گرێو: گرەو
گڕۆڵ: گاوەڕ
گورچوو: ئەو جێیەی گورچیلەی تێدایە، خاڵێکە
گوریس گەیشتە هێچکان: (گوریس گەیشتە ڕەفیسکان) بەواتای تەنگەوتاوبوون
گولە: ڕیوەڵە، کورتە باڵا
گولە: کەند، چکۆلە
گوڵباو: گوڵڕوو، وەک گوڵ
گوڵی دەمێوان: مێو شەمێی هەنگوین
گوڵەباتوون: کولابتوون (فەرهەنگی مەردۆخ)
گوڵەبارگین: بارگیری خراپ، یابوو
گوستاخ: ڕووهەڵماڵدراو، بێ پەروا
گومبەز: گومەز، گومبەت
گوێ ڕادێران: گوێ هەڵخستن
گۆپاڵ باران: بارانی زۆر توند
گۆپەڕک: بەشێکی تیری شەڕ پێکردنە

کۆرین: ناوبراو، تاین

کۆڕ: تەخت

کۆڕایی: پانایی، تەختایی

کۆل: گۆم

کۆڵمەز: هەرا

کۆنگ: گونجە، ئەوەیە کە وەک لوولە سوور دەکرێتەوە، ئاوی پێدا دەڕوا، پێچ ئێسکی: قاپەڕەقە

کوێنی: گیایەکی دڕکاوی کوێستانییە کەتیرەی لێ دەگیرێ

کووراو: ڕزکاو

کەپ: یاری و گاڵتە

کەرگەڕۆ: گوندێکە لە لاجانی

کەرم کۆڵاوە: باش پوختە بووە

کەلۆ: یارۆ، فلآنی

کەف: هەڕەشە

کەڵ: کەڵا

کەمی: کەشتی

کەنجخانە: خەزێنە

کەوزلێدان: غلۆرکردنەوە

گیانباز: گیانفیدا

***

ل

لاپرەسەن: بە کەسێکی دەڵێن کە لە خۆرا بێ هیچ دەسەڵاتێک خۆ لە قسان یا کاران هەڵبقوتێنی

لات و لووت: هەژار

لایەزان: (لایەزال) عەرەبییە

لانکەژێنی: بێشکە راژاندن

لووزەو: غوردەم، (تیار) شرک

لۆتی و ڕەقاس: چاوەش و سەماکەر

لۆزەندەر: زەلام و ناقۆلا

لە چاوی منت کەوێ: قەزات لە چاوی من کەوێ

لە ڕووی هەڵنەهات: شەرمی کرد

لە گوێن: ئەم شتە لە گوێنە واتە ئەم شتە ڕێی تێ دەچێ

لەلە: خزمەتکاری منداڵان

لیلوپەڕ: جۆرە گوڵێکە

لینگدان: غاردان

لێ ڕاسان: لێ ڕاپەڕین بە هەڕەشە

لێ ڕەبادان: هەڵقورینجاندن، نقورچگرتن

لێ ڕزین: تجاوزکردن

لیک وەبەشین: بەسەردا دابەشکردن

***

م

ماهووت: قوماشێكی بەنرخە

محەلەقی داوە: بازی داوە

ماڵێو: ماڵی ئێوە

متەق: دەنگ، ورتە

مستەخەسار: دەس بەخەسار، خەسارەتمەند

مل بەكوێن: پەلاسی رەشماڵان، مل بەكوێن واتە تازیەدار

موخاریج: خەرج و مەسرەف

مەدەبیری: راوێژكەر

مورەسوع: جەوهەربەند

مواجب: رەسەت، مووچە، بەرات

موخاریج: خەرجی، مەسرەف

مورسەت: رازاوە (مرصع)

مۆری: مووروو

موستەمان: (مستمند) فارسی، هەژار

موغابن: مخابن

موغبەرە: قەبرستان

مولاعەزە: مولاحەزە

مۆمن: پیاوچاك

مەتەرێز: سەنگەر

مەجوعمە: سینی

مەجوزات (معجزات) عەرەبییە

مەجێز: کەیف، زەوق ق شەوق

مەزڵ: مەنزڵ

مەواجب: موچە و بەرات

مەحمەڵ: مەخمەڵ

مەزنایەتی: گەورایەتی

مەلێ: مەلا

میرغەزەب: جەللاد

میرئاخوڕ: گەورەی مەیتەران

میسری: شیری میسری

میعراج: میحراب

مندار: مردار

***

ن

ناتەبایی: ناڕێکی

نادری: نایابی

ناچیزە: هیچوپووچ

ناحەجمێم: ئۆقرە ناگرم

ناسۆر: کۆنە برین

نانبەدە: نانده‌ر

نانبێ: نامان بێ

نرخ ڕۆنان: نرخاندن

نزار: نسرم، نسار، جێگای ڕووەو کوێستان

نفرین: دزێو، پیس

نسحەت: نەسیحەت

نمەک پەروەردە: پەروەردەکراو

نوابەفر: جارێک لە بەفر بارین

نوغرۆ: وێران

نەبەدی: پەنهان

نەجیم: نەجیب

نەرم کێشی: لێ سەلماندن و لێبووردن

نەقارخانە و نەقارە: مۆسیقاخانە

نەهار: نانی نیوەڕۆ، فراوین

نیگاداشتن: ئاگاداریکردن

نیگاهداشتی: ئاگاداری

نیهاد: دەروون

نێرتک: نێرک

نێرگز دەبان: دەبانی جەوهەردار

نێرەوەز: نێرینە

نێڵە: لەفە

نێوک: ناوک

نواڵە: جێگایەک کە گیای زۆر و لەوەڕگەی باشی هەبێ لە کوێستان

***

و

وردا: لە چاوگی (وردان) وەرگیراوە بە واتای دامەزران و هێوران

وەتاغ: ژوور

وەزاڵەهاتن: وەگیان هاتن، جاڕسبوون

وەکاز: داردەست

وەکوژاندن: کوژاندنەوە

وەشرین: شاردنەوە

وەشرم: وەشێرم، بشارمەوە

وەیکوژێ: بیکوژێنێتەوە

وێڕای: دەگەڵ سەرِا

وێڕزان: تێڕزان، لێڕزان، تەجاوزکردن

***

هـ

هانا: یارمەتی، فریاکەوتن

هاوێر هاوێر: لێکتر جوداکردنەوەی دایک و بێچوو

هونەرێکو: هونەرێکتان

هۆبەهۆ: بانگەبانگ

هۆک: پەڵپ، مان

هەژیان: هەژان، لەرزین

هەستە: ضريبه

هەشتەرخان: شارێکە لە سۆڤییێت

هەڵاڵە: گیایەکی کوێستانییە و گوڵێکی زەردی بۆنخۆش دەگرێ

هەڵبرین: ڕزگاربوون، تێپەڕین

هەڵداشتن: فرێدان

هەلوێشکی: لەو وەختەوە

هەڵبڕان: جیابوونەوە

هەڵدێران: لە جێگای بەرزەوە کەوتنە خوار

هەڵکورمان: هەڵتروشکان

هەودا: داو، تاڵ

هەوشار: ناوچەیەکە لە کوردستانی ئێران

هەوێسار: ژنێک هەوێی هەبێ

هیزار: پارچە قوماشێکی جوان و تەنکە و ژن بەمل و سینگی خۆی دادەدات

***

ی

یەختەخان: تەویلەی یەختە

یاڵ و دوو: یاڵ و بژ

یەکبەز: سەرلەبەر

یەکنوا: ئەو هێندە بەفرەی کە لە یەکجاردا دەبارێ

یەنگی چەری: جۆرێکە لە عەسکەری عوسمانلی

پێشەکی و ساخکردنەوە و هێنانەسەر ڕێنووسی کوردی

هێمن موکریانی